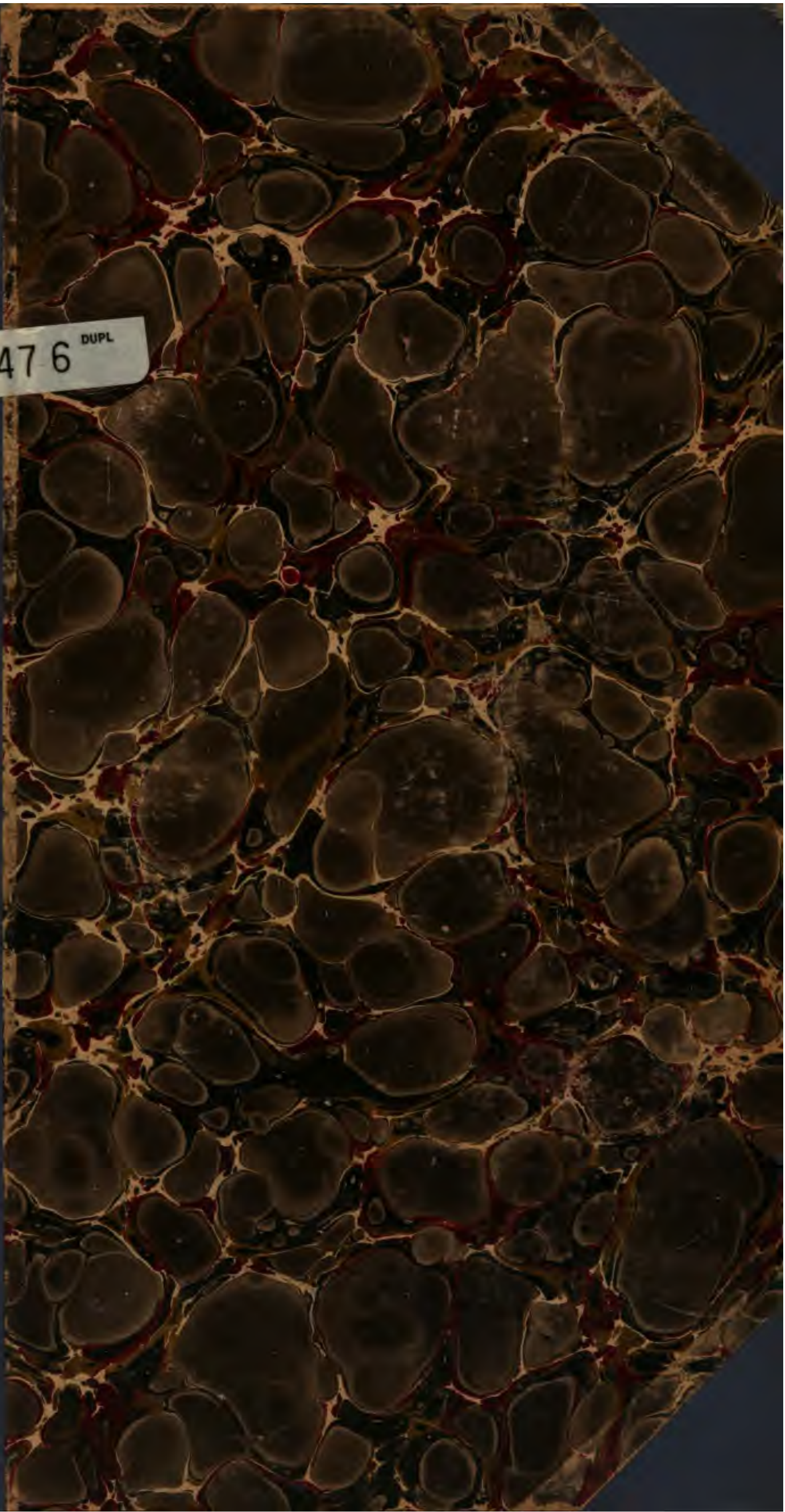
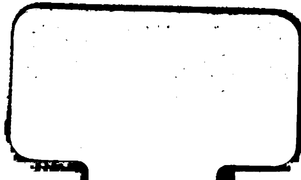

Izidor Modlić

Zgodovina slovenskega slovstva.

III. zvezek:

Bleiweisova dôba od 1848. do 1870. leta.

Spisal

dr. Karol Glaser

profesor

pri c. kr. gimnaziji v Trstu.

Založila Slovenska Matica.

V Ljubljani.

Tiskala „Katoliška Tiskarna“.

1896.

Predgovor.

aznovrstne ocene prvega in drugega zvezka te *Zgodovine slovenskega slovstva* mi dajejo povod, da obrazložim nazore, ki me vodijo, ko spisujem to knjigo, pa tudi vzroke, vsled katerih sem se lotil tega dela.

Kdor s paznim očesom premotruje znotranjo vrednost književnega našega delovanja, mora priznati, da so v vsem slovenskem slovstvu najbolj važni pesniki in propovedniki zadnjih petindvajsetih let. S tem nikakor ne kratim Prešernu njegovih izrednih zaslug, tudi ne ponižujem Levstika, ki je po mojem mnenju najodličnejša osebnost v Slovencih v zadnjih petdesetih letih. Hvaležno se spominjamo trudov naših prvih boriteljev izza 1848. l. naprej. Kdor pa v tem zasleduje neumorno delavnost Marnovo skoz več nego 20 let v opisavanju slovenskih pisateljev v *„Jezičniku“*, mora priznati, da ni obdelal najnovejših pisateljev, ker jih tudi fizično ni mogel. Naravno je, da vsak najbolj pozna svoje stanovske tovariše; torej je Marn tudi narisal najpoprej duhovniške pisatelje. Do pravega uvaževanja pa mora priti tudi posvetni naraščaj slovenskih pisateljev. Jaz sem v tem obziru popolnem nepristranski in želel bi bil, da bi me bili bolj blagohotno podpirali s podatki o nekaterih duhovnih pisateljih tisti gospodje, do katerih sem se s Primorskega obrnil v druge slovenske pokrajine po podatke, katerih mi morejo podati le ožji znanci.

Druga skrb mi je bila uvaževati slovstveno delovanje v vseh slovenskih pokrajinah. Naravno je, da prihajajo bolj na vidik one osebnosti, ki delujejo v središču slovenskega gibanja; prezreti pa ne smemo tudi tistih pisateljev, ki delajo bolj ob mejah; torej tudi tukaj velja jednakopravnost.

Uravnava tega zvezka se vidi iz pregleda; po kratkem (krajšem nego v poprejšnjih dveh zvezkih) zgodovinskem uvodu se slika razvitek slovenskega življa v raznih pojavih, ki so uprav odvisni od zgodovinskih dogodkov. Pisatelji so opisani v raznih skupinah po

najbolj značilnih osebah in njihovih glasilih. Take osebnosti so Janez Bleiweis in L. Jeran na Kranjskem; njima se pridružujejo pisatelji na Primorskem z Andr. Marušičem na čelu; na severni strani združujeta A. Slomšek duhovnike in Dav. Trstenjak posvetne pisatelje okolo sebe; ti so prvoboritelji in predstavljajo prav za prav politično ali — če smem rabiti ta izraz — vzgojevalno slovstvo. Ti so nadelavali pot pisateljem, ki so samo slovstveniki, in te je zbiral okolo sebe — A. Janežič. Najvažnejši izmed vseh teh pa je Janez Bleiweis; zaradi tega imenujemo to dôbo Bleiweisovo. Na zvršetku te dôbe pa stoji sam za se pravi Martin Krpan — Fran Levstik.

Vsak čitatelj, ki razsodno in nepristransko čita to knjigo, razvidi, da so pisatelji, vsaj na splošno in debelo stran, opisani v kolikor so odvisni od občne struje duševnega gibanja; o vsakem posamezniku pa dokazovati na drobno, kateri inostranski duševni činitelj je vplival nanj, to je naloga samospisov ali monografij; tudi je na splošno dokazano, kako je ta ali oni slovenski pisatelj odvisen od drugega slovenskega pisatelja. Prva naloga slovstvene zgodovine pa je ta, povedati, kaj so napisali posamezniki, saj še nimamo celotne slike našega duševnega gibanja do najnovejšega časa.

Absolutna mera v ocenjevanju knjižnih proizvodov pa se mora rabiti samo v gospodujočih narodih, to je takih narodih, čijih jezik je v rabi v šoli in v uradu do najvišje stopinje, brez vsake ovire, v takih narodih, ki imajo akademije in vseučilišča ter raznovrstne podpore na razpolaganje. Popolnem nepristranski morejo soditi knjige te vrste, kakor je ta, samo tisti slovenski književniki, ki so mnogo, mnogo let delali v slovenskem slovstvu, ki na lastne oči poznajo napore in katerim ni treba hrepeneti po častnem imenu ali obilni nagradi za obširno oceno. Rajni dr. Oblak*) je v *„Ljublj. Zvonu“*

*) Ko sem bil 1882.—83. l. na dopustu na Dunaju, sem iz Celja od dijaka Vatr. Oblaka dobil list, v katerem je tožil, da je učitelj slovenščine na gimnaziji suhoparen in dolgočasen; prosil me je, naj mu navedem knjige, po katerih bi se mogel sam dalje izobraževati v slovenskem in slovanskem jezikoslovju in v sorodnih jezikih, želel pa je tudi, naj mu posodim dotične knjige. Drage volje sem mu ustregel v prvi točki, slovenskih knjig mu pa nisem mogel posoditi, ker jih nisem imel na Dunaju. Opozoril sem ga tudi na napake, katere delajo navadno dijaki prvi čas, ko so zapustili gimnazijo in se vpisali na vseučilišče in ki tudi marljive in nadarjene mladeniče odvajajo od pravega načina, kako se je treba uspešno učiti. Svetoval sem mu, naj se uči drugih predmetov samo toliko, da bo dobro izhajal, naj ne hrepeni po odličnih redovih v predmetih, za katere nima veselja, naj se na vseučilišču ne bavi poleg slovanščine tudi s klasičnim jezikoslovjem, ker s tem izgublja

1895. l. napisal 23 stranij, vplel vse staroslovensko vprašanje, dasi ne spada v oceno slovstvene zgodovine nego v poseben sestavek. Tista obširna ocena se je tudi posebej natisnila in razpošiljala in je imela torej tudi stranske namene. Očitalo se mi je tam, da nisem ločil važnejših pisateljev od manj važnih!? Da bi profesor slovenskega jezika in slovstva, ki slovenščino poučuje od 1870. l. s kratkimi presledki in ki je uprav ocenjevatelju navel najboljše knjige, po katerih se more viših gimnazijskih razredov učenec sam dalje izobraževati v slovenščini in slovanščini, da bi tak profesor ne znal ločiti važnejših pisateljev od manj važnih!? Credat Judaeus Apella! Razložil sem v „Pojasnilu“ v „*Ljublj. Zvonu*“ 1895. l., da sem v prvotnem rokopisu pisatelje gledé na njihovo važnost ločil v tri vrste, da bi se tiskali z navadnimi črkami, s „petit“ in pod črto. Povedal sem vzroke, vsled katerih se je to nehoté malo predrugačilo med tiskanjem. In kljubu temu pojasnilu se tista trditev ponavlja jedno leto pozneje v nemškem „*Arch. für slav. Philologie.*“ XVIII. 235—240.*) To pa je vender od sile med poštenimi ljudmi! Dalje se trdi v tej nemški oceni med drugim, da moja knjiga ne podaje „Eine Geschichte der Wandlungen des Ideenlebens der Slovenen, wie es sich in den Literaturerzeugnissen abspiegelt, sondern nur eine knappe Bibliographie“. — Vsak pravi znalec našega slovstva vé, da se naše slovstvo v pravem pomenu začenja še le z Vodnikom ali po vplivu francoske revolucije. Naš duhoviti pripovednik J. Mencinger, kateri je uže takrat delal v slovenskem slovstvu, ko še niti dihali niso naši mladi učenjaki, pravi v „Abadonu“ („*Ljublj. Zv.*“ 1893, 458): „S početkom novega veka je duhove razburila tako zvana reformacija. Ta se je oznanjala in širila s pomočjo narodnega jezika; torej se tudi nasprotna reformacija ni mogla ogibati narodnega jezika, ko se je spoznalo, da ne zadošča samo požiganje krivoverskih knjig. Dobili smo v tej dôbi tiskanih slovenskih knjig, toda samo toliko, kolikor so služile reformaciji in

mnogo časa; naj se takoj iz početka na vseučilišču seznani z dotičnim profesorjem slovanščine in naj se dalje ravna po njegovih navodih. Gosp. Vatr. Jagić priznava v „*Arch. f. slav. Phil.*“ 1896. l. v Oblakovem življenjepisu, da je Oblak iz gimnazije prinesel lepo znanje slovanskih jezikov. To dejstvo se ni povedalo v nobenem življenjepisu pokojnikovem, povej se tukaj!

*) Ko sem iz Ljubljane zvedel po privatni poti, da piše o moji knjigi Oblak več nego „precej rezko“ recenzijo, sem takoj prosil urednika „*Arch. f. slav. Philologie*“, g. dvornega svetnika Vatr. Jagića, naj njegov list prinese nepristransko sodbo, kar mi je tudi obljubil. Omenjena ocena pa ni nepristranska, nego krivična in skrajno neplemenita.

nasprotni reformaciji. Učiti slovenski jezik, izobraževati ga, temelj stavljati slovenski povestni (morda: posvetni) književnosti in ljudstvu poleg katekizma in molitvenikov (med katere se je vrinil celó Kolomanov žegen) podati še kaj druge duševne hrane, nihče ni poskušal in skorej ni mogel poskušati. Zakaj kmet je bil še vedno rob in brez šol; brez graščakovega dovoljenja celo ni smel v šole ali v meščansko rokodelstvo. Kmet bi ne bil čital, ker ni znal; graščak ali meščan bi tudi ne bil čital, ker se ni hotel baviti z jezikom nizkega kmeta. Sploh pa sta tedaj graščak in meščan prav malo čislala knjigo in vedo." Po tem takem pa popiši, sirota, „das geistige Leben" če moreš; sploh pa prav toplo priporočam v čitanje str. 459. omenjene povesti. — Prof. Gavrilović v „Pismih o književnosti u Slovenaca", Belgrad 1895. leta str. XIII., piše: „Tak je, tako reći, ovih dana Matica Slovenska izdala dobru historiju slovenačke književnosti od prof. Glasera, ali je tu za sad samo starije doba — do kraja prošlog veka." — Srb torej trdi, da je dobra. — „Nemo prophaeta in patria", je stara pesen.

Oceno II. zv. moje „*Zgodovine*" v „*Ljublj. Zv.*" 1896. l. sta dogovorno sestavila dr. Oblak na smrtni postelji in gospod Vidic; ta ocena meri tja, da je II. zv. „morde" še slabši. Koliko objektivnosti more imeti taka ocena, je pač razvidno iz tega dejstva. Nekateri, tudi mladi slovenski rodoljubi in pisatelji, zaradi tega nedostatka pričujoče knjige še le pričakujejo „bodočega pisatelja pragmatične zgodovine slovenskega slovstva" in ga opozarjajo na izvestni članek v dunajskem časniku: „*Die Zeit*". Pisatelj te knjige je pazno prečital dotični sestavek, pa ni našel ničesar novega ondi. Če se naslika za vsako dôbo najpoprej zgodovinski in kulturni temelj, iz katerega vzraščajo najvažnejši pisatelji, mislim, da je s tem dovolj označena pragmatična zgodovina med duševno strujo časa in istodôbnimi pisatelji. Prvotno je bila tvarina urejena tako, da so v vsaki dôbi pisatelji bili razvrščeni po strokah, vsled soglasnega ukrepa gospodov ocenjevateljev pa, ki so priznani strokovnjaki, so se pisatelji v vsaki dôbi razvrščevali po kronološkem redu. V tretjem zvezku, v katerem se opisuje mnogo pisateljev, sem jih razvrstil tudi po kronološkem redu, nekaj pa tudi po pokrajinskih in prijateljskih odnošajih dotičnih pisateljev.

Kdo pa bi utegnil kedaj pisati pragmatično zgodovino našega slovstva? Neizogibno potrebno ni, verojetno pa je vender, da bo tako delo pisal kak slovenski profesor, ki uči to tvarino na dotičnem zavodu; kak odličen duhovnik-pisatelj ali sploh kak literat se tudi lahko loti tega dela. Vsakteri ima pa svojih drugih stanovskih poslov.

Slovenski profesorji, sicer ne jedini, pa najvažnejši zastopniki znanstvenega delovanja, izumirajo, to dejstvo se mora jedenkrat konstatovati in mora vzbuditi pozornost poklicanih voditeljev slovenskega naroda. Pred dvajsetimi leti jih je *„Slov. Narod“* po imenu navedel; bilo jih je nad 130, s katerimi bi vse gimnazije na Slovenskem lahko preskrbeli z domačimi močmi. Minolo leto je pisatelj te knjige vlado prosil za dopust za jeden semester, da bi v Ljubljani dovršil *„Zgodovino slovenskega slovstva“* in, oproščen službenega posla, v licejski knjižnici do zadnjega kotička preiskal vse slovenske vire, pa ni dobil dopusta, češ ker ni nobene usposobljene učiteljske moči, ki bi ga bila nadomeščala za pet mesecev. Pred kratkim je avtoritativna oseba na Dunaju izjavila, da je v vsej Avstriji 324 usposobljenih mlajših močij (suplentov in kandidatov) na razpolaganje, med temi n o b e n e g a s slovenskim ali srbsko-hrvatskim poučnim jezikom. Na ljubljanski gimnaziji je bilo lansko leto šest suplentov, pet Nemcev in jeden Slovenec. Kam pridemo s tem? Bojim se, da črez 15—20 let marsikatera gimnazija na Slovenskem ne bo imela profesorja postavno usposobljenega za pouk v tem predmetu. Večina mlajših slovenskih profesorjev si odpočiva, ko je prišla po gmotnem pomanjkanju in duševnih naporih do skromnega profesorskega kruha, in nihče se ne bo čudil. S l o v s t v e n o d e l o v a n j e š e n o b e n e m u s l o v e n s k e m u p r o f e s o r j u n i k o r i s t i l o, p a č p a š k o d o v a l o. To je žalostna resnica. Le poglejte okoli sebe! Nemški pisatelji-profesorji se odlikujejo, slovenski pa prezirajo. Ko bi drugih primerov ne imeli, pokojni dični Erjavec nam je za to dejstvo žalosten vzgled.

„Zgodovino slovenskega slovstva“ smo uže nad dvajset let pričakovali od slovenskega pisatelja, katerega sem sam v I. zvezku te knjige najbolj sposobnim možem označil za ta težavni posel, kateremu pa razni službeni posli in mnogoletno urejevanje *„Ljublj. Zvona“* ne pripuščajo toliko časa, da bi se bil mogel lotiti tako obširnega dela. Ako ta pisatelj uči na teden po 23 — 26 jezikovnih ur na srednji šoli ter poleg tega opravlja še dvoje šolskih nadzorstev — odkod naj vzame čas za pisateljevanje? Učna uprava mu je pred leti pač dala polovico dopusta za nadzorniški posel, pa mu ga je zopet vzela, češ, da za slovenščino na ljubljanski realki nima drugega učitelja. Kam pridemo? Jas sem učil slovenščino (poleg klasične filologije) na celjski *)

*) Ob tej priliki omenjam, da sta na celjski gimnaziji bila moja učenca tudi A. Bezenšek in A. Aškerc, kateremu se tukaj zahvaljujem, da mi je pregledal spis: „O rgvedskih slavospevih“ v letošnjem „Letopisu“. Aškerc piše: „Kolika je razdalja med

gimnaziji od 1871—1872. l., v Kranju od jeseni 1875. do sredi februvarija 1877. l., na tržaški gimnaziji od 1880—1888. l. (izvzemši tistih par let, ko sem bil na Dunaju na dopustu) in od 1889. l. samo slovenščino v vseh razredih tržaške gimnazije. V tistem času, ki mi je ostajal po dovršeni službi, sem se bavil z indologijo in s slovenskim slovstvom. Kakor je gospod predsednik „Slovenske Matice“ z obžalovanjem konštatoval, da v zadnjih desetih letih ni nobenega naraščaja med znanstvenimi sotrudniki v krogu matičnih sodelavcev, isto sem tudi jaz več nego deset let opazoval, da ne dobivamo dovolj naraščaja v slovenskem profesorstvu, ki bi se zanimal za slovenski jezik in slovensko slovstvo. V takih razmerah je bilo vedno manj in manj upanja, da bi se kdo lotil dela, ki zahteva napornega truda.

Mnogoletno poučevanje v slovenščini in tudi mnogoletno nepretrgano slovstveno delovanje mi je dalo srčnosti, da sem se lotil

---

epikoj rgvedskih himen in med 19. stoletjem! Tudi mene sila zanimajo. Veliko so pripomogle v to mej drugimi tudi Vaše „Indske epske pripovesti“, ki ste jih svoj čas priobčevali v „*Kresu*“. Nekatere enakosti Gautamovega učenja in Jezusovega so me privedle do tega, da sem si buddhizem skušal ogledati pobliže. V to svrho nakupil sem si več izvrstnih knjig, n. pr. „*Oldenberg*, *Buddha's Leben und Lehre*“ etc. etc. Filozofija, ki se nahaja v buddhizmu, je duhovita, globoka in premnoge teze te verske filozofije ali filozofske vere presegajo po mojem mnenju vse druge verske filozofeme o naziranju sveta, o bitji in namenu človeka. V buddhizmu odprl se mi je nov svet, poln globokih idej in čudim se, da na gimnazijah nič ne učé o Buddhi“; in v drugem listu: „Goethe pravi nekje: ‚Orient und Occident, die sind nicht mehr zu trennen‘!“ Resnica. Poleg Zarathuštrove verske filozofije je brez dvoma velik reformator brahmanizma, princ Siddhatta-Gautama-Buddha, ustvaril najglobokoumnejšo filozofijo na vzhodu. Trikrat sem prečital „*Oldenberga*“, potem tisti buddhistični katekizem in ne morem se načuditi globokosti idej izraženih v buddhizmu. Seveda se vse v buddhizmu ne more odobravati, saj je uprav njegov kvietizem dosti kriv, da so Indi podjarmljeni tujcem! Kako podobna sta si včasih krščanstvo in buddhizem! Ko sem 1893. l. pod svojim „Grešnikom“ omenil, da so buddhisti že 500 let pred Kristom imeli spoved, je bil ogenj v strehi!

Kakor vidite iz moje letošnje zbirke, porabil sem jaz često orijentalske motive in moram reči, da so taki motivi kaj hvaležni za folijo, na podlagi katere se dá veliko povedati.

Na me je vsaj ta orijentalska filozofija močno uplivala in še upliva. Razširila mi je na marsikatero stran duševno moje obzorje. Treba poznati brahmanizem, buddhizem, zendsko filozofijo in političnega filozofa Kung-fu-tse-ja. „Orient und Occident, die sind nicht mehr zu trennen!“ Iz Vaših „Indskih pravljic in pripovedek“ sem zajel tudi legendo „Pramloča“; upam, da boste zadovoljni.“

Če nočemo zaostati, moramo se tudi mi Slovenci ozirati po daljnem svetu čez domači plot. Tako mislim tudi jaz. (Gosp. A. Aškerc mi je dovolil objaviti te točke iz njegovega lista.)

težavnega tega dela — dasi živeč v trgovinskem mestu in ne v kakšnem duševnem osredju.

Slovstvo cvetè in se razvija samo takrat, kedar narode prešinja lepa nadeja na boljšo bodočnost. To nam kaže dôba francoske revolucije, 1848. l. in uvedenje ustave 1861. l. Če se pa ne izpolné te nade, če se javno življenje zastruplja s srditimi boji posameznih strank, borečih se za načelne nazore, katerih nikoli ne rešimo mi mali slovenski narod sami, se naroda poloti apatija in nebrižnost za duševno blago. Dasi je na Hrvatskem narodni jezik uveden v šole in urade, dasi razvijata tam vseučilišče in akademija svojo delavnost, se je vender potožilo, da „Matica Hrvatska“ vkljub lepim knjigam za skromno plačilo 3 goldinarjev in vkljub lepemu številu svojih članov zadnje leto ni storila tistega koraka naprej, katerega bi zaslužila. Po mojem subjektivnem mnenju ga ni storila radi tega, ker tamošnji nevšečni javni položaj polagoma duší zanimanje za idealno blago, ki je nakopičeno v slovstvu. S kakšnimi čutili bodemo mi Slovenci gledali v prihodnjost, če bodo zagovorniki slovenskih teženj v poklicanih zastopih še 35 let delali s takim uspehom ali neuspehom, kakor od leta 1860. do 1895.? Če bodo v nepotrebnih medsebojnih bojih gubili svoje moči? V tem, ko se v naših sorodnih sosedih rojaki, rodni bratje, vojskujejo med seboj radi načina, kako mislijo priti do svojih pravic, se širi tuji element in narodu podkápa rodna tla in sčasoma tudi pogoje za narodno omiko in slovstvo. Zatorej kliče pisatelj *„Zgodovine slovenskega slovstva“* starejšim rodoljubom po znanem starem izreku: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas!“

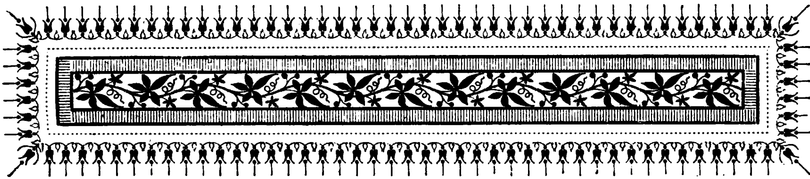
Povsod širi in zastopa mladina nove ideje, ki se porajajo najpoprej v gospodujočih narodih, in od njih potem širijo do malih gospodovanih plemen, ker so slabotniki vselej podvrženi vplivu mogotcev. Kar velikaši prenašajo brez škode, tega v vsej obsežnosti in celoti brez velike škode ne moremo prebavljati manjši narodi; torej bodi mladina oprezna — „festina lente!“

Za tiste liste, ki so porabljeni v tej knjigi, se prisrčno zahvaljujem prijatelju Gomilšaku, profesorju na tržaški realki, da mi jih je posodil iz zapuščine dr. Muršca, svojega pokojnega ujca.

Bodi ta knjiga priporočena blagohotnosti čitateljev.

Trst, na božične praznike 1896.

Dr. K. Glaser.

I. Zgodovinski pregled od 1848. do 1870. l.

Kakor smo naglašali v II. zvezku te „*Zgodovine slovenskega slovstva*“, je kongres 1815. leta v evropskih državah uvel novi red, ki je imel nalogo vladarske prestole varovati po novem državnem pravu, pa tudi narodom samim jamčiti dostojen obstanek; vlade pa so bolj skrbele za prvo točko. Svobodo so vladarji obetali narodom, ko so jih potrebovali za boj proti Francozom, a pozneje niso mislili več na svoje obljube; »Sveta alijanca« se je narodom nasproti vedla kot pooblaščenica božje previdnosti. Glas po človeških pravicah in osobni svobodi pa ni potihnil, nego najodločneje se je vzdignil uprav tam, kjer se je bil dvignil koncem minulega stoletja; namreč na Francoskem.

Brez oporekanja se priznava, da so Francozi najduhovitejši narod v Evropi. Veliki prevrati, ki so pretresali Evropo in jo temeljito izpremenili v državnem in družbinskem oziru, imajo svoj izvor v Parizu, v srcu francoskega naroda. Francoska revolucija koncem minulega stoletja je vse evropske narode, ki so zmožni za duševni napredek, vzbudila iz mrtvila, ali pa obudila sploh stoprav v novo življenje. Prevrat 1830. l. v raznih evropskih državah ima svojo kal v ustanku od 27. do 29. julija 1830. l. v Parizu. Ordonance kralja Karola X. bi bile imele odpraviti svobodni tisek in veljavni volilni red, pa so kralja samega pahnile s prestola, ker je kraljeva vojska bila deloma premagana, deloma pa je prestopila k narodnim ustašem. Kralj se je odpovedal prestolu in je zapustil deželo po nasvètu vojvode Ludovika Filipa Orleanskega, ki se je bil prikupil svobodomiselnikom; poslanci so ga izvolili glavnim namestnikom kraljestva in dné 7. avgusta 1830. l. kraljem Francozov. Težko je bilo njemu vladati, ker je Bonapartistom Napoleonova dôba bila vzor vladarstva. Legitimisti, privrženci pregnanih Bourbonov, pa so neradi prenašali vladanje, vzniklo iz upora. Vojvoda Berry se je zaman trudil, da bi Ludovika pahnil s prestola. Republikanci so mu tudi večkrat stregli po življenju. Pisatelji so širili uporne nauke, celo Ludovik Napoleon, sin bivšega holandskega kralja, je poskušal 1836. in 1840. l. zopet uvesti cesarstvo.

Kljubu temu je imel Ludovik vedno večino poslancev na svoji strani. Opozicija je hotela izpremeniti volilni red in je v ta namen prirejala bankete za reformo. Ker jih je prepovedalo ministerstvo Guizot, vnel se je upor meseca februvarija in se je razglasila republika. Kralj je zbežal na Angleško in tam umrl 1850. l. Vlado so prevzeli pesnik Lamartine, radikalec Ledru-Rollin in socijalist Louis Blanc, pa niso mogli ukrotiti velikih množic, katere so podpihovali socijalistični agitatorji. Vnel se je krvavi upor, v katerem je smrt storil tudi višji škof pariški. Vlade se je polastil Ludovik Napoleon Bonaparte in je bil izvoljen predsednikom samovlade na štiri leta; 1851. l. je razpustil narodni zbor, zaprl najodličnejše poslance, in davši se izvoliti predsednikom na deset let, je uže 1852. l. prisvojil si cesarski naslov Napoleon III. Trudil se je na vse načine, da bi nosila Francoska zvonec v Evropi, ker si je hotel nakloniti slavohlepni francoski narod in si utrditi svojo dinastijo; vmešaval se je torej v vse važne dogodke in je Francosko proslavil tako, da je v Evropi do 1870. l. imela odločilen glas.

Jako mogočno so dogodki na Francoskem vplivali na Nemškem, kjer so posamezni vladarji upirajočemu se narodu morali obljubiti, da ustavne razmere in način vladanja izpremené tako, kakor to zahteva duh novega časa; zahtevala se je jednotna ustava za vse Nemško, ki naj bi imela moč tudi za nemške dežele v Avstriji. Zato so volili poslance za Frankobrod. Zbor tje poslanih poslancev je ustanovil osrednjo vlado, veljavno za vse Nemško in ji je na čelo postavil za „državnega skrbnika“ avstrijskega nadvojvodo Ivana. Kako so avstrijski Slovani, osobito Slovenci postopali v tej stvari, slišali bodemo pozneje. Ni bilo pričakovati, da bi se bila uklonila Avstrija, da je bil imenovan kak drug knez; istotako bi se ne bilo udalo Prusko.

Ponudili so sicer nemško cesarsko krono pruskemu kralju Viljemu IV. (1840—1861); ta je pa ni hotel sprejeti, češ, da morajo na to radovoljno pristati nemški knezi in svobodna mesta.

Opustili so torej poslanci nado, zjediniti Nemško; odločnejši izmed njih so se zbrali v Stuttgartu in so izvolili vladarstvo ali regentstvo, obstoječe iz več udov; morali pa so se umakniti sili in se raziti.

Na Saksonskem, v Renski Palaciji in na Badenskem so se uprle posamezne čete, pa te so razpršili Prusi: Nemci so bili vse preveč akademični opozicijonalci, duševni očetje so bili pogostoma vseučiliščni profesorji in dijaki, po svojih učiteljih navdušeni.

Prusko se je brez Avstrije z drugimi nemškimi vladarji zjedinilo v neko ožjo zvezo, pa brez trajnega obstanka; 1851. leta so obnovili na Nemškem stari zvezni zbor (Bundestag). Lepe sanje o zjedinjenem Nemškem se sicer niso izpolnile, pa vender so v posameznih državah ustavo prikrojili po časovnih zahtevah: na Pruskem so namesto deželnega zbora, kamor je osem krajevnih zborov pošiljalo svoje poslance, uvedli dve zbornici, poslansko in gosposko, kakor je zdaj sploh navada v ustavnih državah.

Za Avstrijo so nastale težave na jugu, ker je sardinski kralj Karol Albert hoté se okoristiti te neprilike, podpiral upor Italijanov in vdrl v Lombardijo, pa slavni vojskovodja grof Radecki

je zmagal sovražnike pri Novari dné 23. marcija 1849. l., kar je napotilo Alberta, da se je odpovedal prestolu na ljubo sinu Emanuelu II., ki je sklenil mir, plačavši primerno odškodnino; Benečija, proglasivši se kot ljudovlado, morala se je povrniti pod avstrijsko vlado.

Večje težave so nastale na Ogerskem. Po Leopoldu I. so se trudili avstrijski vladarji ogersko kraljestvo čim tesneje združiti z Avstrijo; Jožefovi napori po centralizaciji so bili brezuspešni; od sej državnega zbora 1825. l. naprej so se na Ogerskem trudili ustanoviti madžarsko državo; tej nakani so se upirale nemadžarske narodnosti; inače pa se je vsa uprava, sodstvo in pouk in prometne razmere vršile res vse preveč po srednjeveških nazorih. Po pariški revoluciji meseca februvarija so zahtevali Madžari samostalno ministerstvo, samo osobna vez naj bi dežele ogerske krone vezala z Avstrijo. Odvetnik in časnikar Ludovik Košut, po krvi Slovak, bivši vodja radikalne opozicije, je izposloval to zahtevo in je bil zraven Ludovika Batthianyja najvplivnejši ud tega ministerstva; cesarja je zastopal nadvojvoda Štefan. Hrvatje, Srbi in Rumuni upirajoči se madžarski jednotni državi so se vzdignili oborоženi; vodil jih je hrvatski ban Jelačić. Cesar Ferdinand se je nagibal najpoprej na stran Madžarov, potem je pritrdil Jelačiću; zato so umorili Madžari cesarskega komisarja in vojaškega poveljnika grofa Lamberga v Pešti in nastopili pot odločnega upora, ker so se nadejali vsled uporov v drugih delih Avstrije, da bo cesarju nedostajalo sredstev za udušitev nemira. Vlada sama je izprevidela, da žuga nevarnost njenemu sistemu, ki se je trudil ohraniti načelo legitimitête; kajti s časom se je ojačilo načelo sovladanja narodovega. Po francoski revoluciji sestavljeno pravilo svobodomiselnih in ustavnih nazorov ni moglo ustreči avstrijskim razmeram, ker se je tukaj križalo vprašanje državnopravno in narodnostno. Avstrijski državniki niso bili toli bistroumni, pa tudi niso imeli toliko oblasti, da bi bili mogli rastoče gibanje spraviti v mirni tok. Radi tega je buknil ustanek na Dunaju dné 13. marcija 1848. l., kjer so vseučiliščni dijaki v adresi zahtevali od cesarja svobodo vere, uka, besede, tiska in sklicanje državnega zbora. Novo »odgovorno« ministerstvo je dovolilo Ogrom personalno unijo z Avstrijo, Čehom je obljubil cesarski patent 8. aprila ravnopravnost češčine z nemščino, ustavodajalni deželni zbor, združenje Češke z Moravsko in Šlezijo, osvo-

bojenje kmetov, samoupravo občin in drugo. Dné 15. marcija je cesar Ferdinand dovolil tiskovno svobodo in ustavo. Vse gibanje se je obrnilo proti knezu Metternichu; v drugih ozirih pa so imeli avstrijski narodi jako različne težnje: Nemci so si želeli centralizacije in najọžje zveze z Nemčijo in so imeli torej svoje težišče zunaj države, avstrijski Slovani so želeli federativne osnove, Ogri personalne zveze, Italijani so se hoteli odcepiti. Določile so se volitve v Frankobrod, za katere so se Nemci ogreli tako, da vlada ni mogla zabraniti volitev. Dné 30. marcija se je zbrala v Frankobrodu »nemška pripravljalna skupščina« (Vorparlament); izvolil se je odsek petdesetorice, ki bi imel izdelati načrt ustave; pa celó Nemci niso bili jedini gledé najvažnejših točk: monarhične ali republikanske ustave. Frančiška Palackega so povabili v Frankobrod, naj se tam udeleži posvetovanj; to povabilo pa je odklonil s slovečim pismom 11. aprila, v katerem je izrekel zgodovinsko važne besede, da bi se morala ustanoviti Avstrija v interesu Evrope, ko bi je tudi še ne bilo.

Ko so se izvršile volitve v Frankobrod, je vlada dné 25. aprila uvedla novo ustavo po vzgledu ustavne osnove v Belgiji in v Franciji; Dunaju pa ni ugajal niti census niti dvokomorni državni zbor. Nastale so rabuke meseca majnika, vsled katerih se je cesar preselil v Inomost: dovolila se je jedna komora (izba), voliti je smel sleherni »poštenjak«; demokracija je sicer prodrla popolnem, zbor pa vender ni izražal celokupnosti vseh narodnih interesov. Zbornica bi naj imela 383 udov in sklicana je bila na dan 26. junija 1848. l. Med tem pa je oktobrova revolucija pretrgala posvetovanje, minister Latour je bil umorjen, Windischgraetz in Jelačić sta obkolila Dunaj od vseh stranij. Dné 25. oktobra se je prečital cesarski patent, da je zbor na dan 15. novembra sklican v Kroměřiž na Moravskem.

Ker je izprevidel dobrohotni cesar Ferdinand, da ni kos zmešnjavam, odpovedal se je prestolu na ljubo svojemu sinovcu nadvojvodi Franu Josipu; ta je, privzemši naslov cesar Fran Josip I., imenoval ministerstvo Schwarzenberg, v katerem so bili tudi ministri grof Stadion, Bach, Bruck in pozneje grof Thun. Dné 4. marcija je cesar razpustil zbor v Kroměřižu, ker prê niti na Dunaju niti v Kroměřižu ni izpolnil nád, ki so se stavile vanj, in ker baje ni zvest cesarski rodovini, ter je dal za vse cesarstvo (tụdi za ogersko polovico) skupno ustavo, ki je bila v moči do 1851. l.

Tega leta se je pa odpravila, a uvel absolutizem, ki je namerjal Avstrijo prestvariti v jednotno državo.

Ker je vlada z vojaško silo ukrotila vse upore, je bil centralizem v vojni tudi vzor za vso državo; tega duha je bila tudi ustava, ki je bila v moči do 1851. l., priznala je tudi »Kraljevino Ilirijo«, sestoječo iz Kranjske, Koroške in Goriške in Isterske grofovine ter Trsta z okolico.

Nesrečna vojna z Italijo 1859. l. je pokopala absolutizem; vlada je potrebovala zadovoljnih narodov, zato priznava cesarski diplom 20. oktobra 1860. l., ki ga je sestavil minister grof Goluchowski, pravice posameznih kraljestev in dežel, skuša stare deželne ustave prikrojiti novim razmeram, ustvarja za vse dežele vzajemni državni zbor. Pa ta diplom ni ugajal povsem, zato je padlo ministerstvo. Goluchowskega naslednik je bil vitez Schmerling, ki je izdelal februvarski patent 1861. l. Ta patent razširja pravice skupnega državnega zbora, povzdiguje njegovo veljavo nasproti posameznim kraljevinam in deželam države, in s krivičnim volilnim redom utrjuje premoč nemškega naroda. Tega državnega zbora se niso hoteli udeležiti Ogri, hrepeneči po samostalnosti. Belcredi, Schmerlingov naslednik, je suspendiral to ustavo 1865. l. Po vojski s Prusi in Italijani 1866. l. je avstrijska vlada zadovoljila Ogre, v katerih je imel največji vpliv Fran Deak. Po zakonih od 21. decembra 1867. l. se je Ogrom priznala njih stara ustava: ogerski kroni pripadajoče dežele so dobile svojo upravo in svoje ministerstvo, avstrijska država je dobila ime »Avstrijsko-ogerska monarhija«; skupne stvari opravljajo »delegacije«. Za tostransko polovico imajo moč »decemberski zakoni«. Ker je njih bistvo podlaga javnemu pravu v Avstriji v zadnjem četrtstoletju, ga pisatelj pobliže popiše v zgodovinskem pregledu IV. zvezka te knjige.

Velevažno pa je za Avstrijo razmerje k Nemčiji in posebno k Prusiji. Danska je upor Schleswig-Holsteina udušila; Anglija, Francija, Rusija in Švedija so po londonskem protokolu iz 1850. l. priznale dansko skupno državo; tudi Avstrija je z nemško zvezo pristopila tej pogodbi. Avstrijski državniki so vedno povdarjali nemški poklic Avstrije, kar seveda ni prijalo Prusiji. Predlagali so izpremembo zvezne osnove v tem smislu, da bi osrednjo vlado vodil zvezni direktorij pod predsedništvom Avstrije. Sklical se je kongres vseh knezov v Frankobrod 1863. l., pa brez uspeha, ker se Prusija ni hotela udeležiti tega shoda.

Po nepotrebnem, da, v svojo nesrečo so se Avstrijci zaradi Schleswiga s Prusi vred udeležili vojske proti Dancem.

Po nepotrebnem se je bojevala Avstrija zaradi Schleswig-Holsteina proti Dancem v zvezi s Prusijo, ki je težila po prvenstvu v Nemčiji. Prusija je predlagala izpremembo nemške zveze ter se je sprla z Avstrijo radi dveh, poprej omenjenih deželic. Na zveznem zboru je Avstrija zmagala s predlogom, da se zvezne vojske oborožé izvzemši Prusijo, ki je zvezo proglasila kot razpuščeno. Začela se je vojna; na jedni strani je bila Prusija z nekaterimi nemškimi državicami in z Italijo, na drugi Avstrija z večino zveznih nemških držav. Slavno sta nadvojvoda Albrecht in admiral Tegetthof zmagala Italijane pri Custozzi in Visu; nesrečna bitka pri Kraljevem Gradcu dné 3. julija 1866. l. je napotila našega cesarja, da je Napoleonu ponudil posredovanje. Dasi je Prusija hotela popolnem ponižati Avstrijo — kakor se razvidi iz Moltkejevih pisem, ki so se objavila pred kratkim — se je sklenil v Pragi mir, po katerem je Avstrija plačala 20 milijonov tolarjev odškodnine in izstopila iz nemške zveze, izgubivši Beneško.

Na Rusijo, ki si je po uspešnih bojih s Perzi zopet podvrgla Poljake in na tak način pridobila lep ugled, revolucija 1848. l. ni vplivala; zato je bil ukrenil car Nikolaj Turčiji zadati smrtni udarec. Pomagale so Turkom zahodne velevlasti; sklenil se je 1856. leta mir v Parizu. Rusija se je odpovedala pokroviteljstvu nad vzhodno cerkvijo, Turkom je dala nazaj Kars, odstopila Bogdansko (Moldav) ustje in nekaj obrežja ob Dunavu; obdunavski kneževini, Bogdansko in Vlaško, sta dobili ime: „Romunija“ in se postavila pod zaščito evropskih velevlastij; vladarjem romunskim je bil izvoljen romunski poveljnik Aleksander Cusa, 1866. l. pa Karol Hohenzollernski. Nikolaj je umrl 1855. l. Njegov naslednik Aleksander II. je po zvršeni krimski vojni osvobodil kmete in z reformacijami se trudil ojačiti Rusijo. Poljaki pa, nezadovoljni z dobrohotnimi namerami ruskega carja, so so 1863. leta uprli z nova; bili so premagani ter so izgubili precejšnjo samostalnost, ki so jo imeli. Odslej se trudijo ruski carji jednotno upravo uvesti v vsej Rusiji ter podpirati vsakojak napredek, zato pa tudi raste ugled velike slovanske države, ker ruski „gosudarji“ dosledno težé za svojimi cilji.

Velike izpremembe so se vršile na Italijanskem. Zmaga Avstrijcev pri Novari je prisilila papeža, nadvojvodo toskanskega, kralja neapoljskega ter sardinskega, da so dali podložnikom ustavo. Papež se ni hotel pridružiti vojski proti Avstrijcem in je moral zbežati v Gaëto; v Rimu se je po Mazzinijevem vplivu razglasila republika in njej se je priklopila tudi Toskana. Pregnanega toskanskega vojvodo so uvedli v domovino Avstrijci, za papeža so se potegnili Francozi proti Garibaldiju in so papeževo oblast obnovili v vsej cerkveni državi. Kralj obeh Sicilij se je 1849. l. iznebil vsiljene mu ustave, sardinski kralj pa je vladal ustavno in na tak način v Italijanih vzbudil nado, da o pravem času

Italijo zjedini v neodvisno državo. V to svrho je delal grof Cavour. Sardinska vlada je neprenehoma v Lombardiji in Benečiji netila nezadovoljnost zoper Avstrijo. Ker sta se po krimski vojni sprli Rusija in Avstrija, ki se Rusiji v krimski vojni ni izkazala hvaležno za pomoč proti Ogrom, je Napoleon III. stopil na stran Italijanov proti Avstriji, nadejaje se koristi za svojo vlado. V vojni 1859. l. so Italijani in Francozi zmagali Avstrijce pri Magenti in Solferinu; mir Curiški je prisodil sardinskemu kralju Lombardijo do Mincia. Narodno glasovanje v kneževinah Toskana, Modena in Parma je odstranilo dosedanje dinastije in te dežele pridružilo Italiji, ki pa je morala Savojo in Nizzo prepustiti Franciji. Garibaldi je 1860. leta, podprt s sardinskimi sredstvi, pregnal kralja Frana II. iz Sicilije; sardinska vojna je pri Castelfidardu premagala papeževe vojake. Kralj sardinski si je po ukrepu „italijanskega parlamenta“ pridel naslov „Kralj italijanski“ 1861. l. in preložil prestolnico iz Turina v Florenco. 1866. l. je Italija dobila še Benečijo, ki jo je bila Avstrija odstopila Napoleonu. Tako se je Italija zjedinila bolj po tujem vplivu nego s svojimi močmi in je prenesla svoj sedež v Rim.

Narodnostna ideja, ki je tako živo vzplamtela 1848. l., je torej popolnem izpremenila italijanski polotok in otežuje v svojih posledicah na italijansko-slovenski meji našemu narodu naraven razvitek.

II. Pojavi slovenskega življa v društvih, zborih, v šolah in v gledališču.

Kakor je položaj slovenskega naroda bil tužen pred francosko revolucijo, uprav tako poguben je postal za časa »Svete alijance« in je slabel na vsem telesu, ker nismo imeli vseh udov, ki so potrebni naravnemu razvitku kakega naroda. Plemstva mi Slovenci svojega uže stoletja nismo imeli, in uprav plemenitaši so dostikrat voditelji narodu radi ugodnega gmotnega položaja in stanovskega ugleda; našemu narodu je plemstvo le škodovalo, ker ga je preziralo, živelo pa le ob pôtu slovenskega kmeta. Meščanstva tudi nismo imeli niti koncem minolega niti sredi tekočega stoletja; vedno bolj rastoči promet je v mestih na Slovenskem širil tujo moč. Varihi, tolažniki in voditelji so Slovencem bili jedino le duhovniki, vznikli iz kmetske krvi, pa še ti ne po vseh slovenskih pokrajinah, ker so se duhovniki, pastirujoči po Koroškem in Štajerskem, odgajali vseskozi v nemškem jeziku in duhu. Še le od 1860. l. naprej so se razmere na Malem Štajerskem popravile s tem, da se je 1859. l. sedež labodske vladikovine iz Št. Andraža

na Koroškem prestavil v Maribor, da se je nekoliko slovenskih župnij, spadajočih nemški sekovski vladikovini, izluščilo iz sekovske in pridružilo labodski vladikovini in da je le-tó vodil škof Slomšek.

Kmet je moral dajati sinove v vojake, ki so po 10—16 let služili državi in se odvadili dela, meščan in gospod pa sta odkupovala svoje sinove.

Poleg tega so kmeta žulili neprimerno visoki davki; zemljišče je bilo obdačeno s 45 % čistega dohodka, dočim so kapitalisti in veletržci plačevali bore malo. Od 1818. do 1843. leta izdelani kataster je vsej Štajerski znižal davke za 100.000 gld., pa povišal davke slovenskega dela Štajerske. Dohodek njiv na Gorenjem Avstrijskem se je cenil na 5·24 gld., na Štajerskem na 6, na Kranjskem na 8·9 gld.

Stanje kmetov je bilo zelo neugodno: bil je kmet gmotno in gospodarsko odvisen; francoska vlada je na Primorskem, na Kranjskem in na južnem Koroškem kmete osvobodila grajščinskega pravosodja, avstrijska vlada pa je zopet uvela gospodstvo grajščakov.

Desetino od vseh pridelkov je moral kmet dajati gosposki; ker ni delal za-se, nego za grajščaka, je tudi malomarno opravljal svoj posel in se polenil celó za lastno delo; postal je na zgoraj hlapčevsko ponižen, nezaupljiv.

Jako neprilično se je Slovencem godilo tudi v duševnem oziru. Na Kranjskem je bilo 1844. l. 12 nemških, 23 slovenskih in 84 slovensko-nemških šol. Pomladi 1848. l. je bilo 3364 davčnih občin z 98 glavnimi in trivijalnimi, 102 nedeljskima in 6 obrtnimi šolami; od 57.000 za šolo godnih otrók jih je hodilo v šolo nekaj čez 11.000. Čisto slovenskih šol je bilo malo. Na Štajerskem je bilo 1847. l. 60 slovenskih osnovnih šol. Največ so se še naučili v nedeljski šoli. Bolje je skrbel za Primorsko grof Stadion. Nedostajalo je povsod učiteljev in šolskih knjig.

Taka osnova šol je morala imeti te posledice, da je nemški učenec zaničeval slovenskega tovariša, ker ta ni mogel tako uspešno slediti nauku; misliti si je moral, da mora biti jezik brez vrednosti, ker nima svoje slovnice; nazadnje je deček sam slabo mislil o materinem jeziku.

Kljubu tem germanizatoričnim smotrom, ki jih je vlada gojila pred 1848. l., se je vender jelo daniti v Slovanih v Avstriji. Čehom se je 1817. l. dovolilo, da smejo poleg nemščine gojiti tudi nekoliko materinščine; nato so organizovali »Češki Muzej«; »Matice Česká«,

obrtno društvo in novinarstvo so jim bili glavni pripomočki. Podpiral jih je zlasti grof Thun s spretnim peresom, ker je povdarjal važnost omike na podlagi materinega jezika. Slovstveno delo v Čehih je prehajalo v javno življenje in je tako tudi vplivalo na sorodna slovanska plemena v Avstriji.

Tudi Slovenci[1]) so se jeli gibati, osobito na Malem Štajerju in počasi tudi v zahodnih pokrajinah; na Štajersko so zanesli rodoljubje dijaki, ki so se učili na bližnjih hrvatskih gimnazijah; na Kranjskem so delali v smislu ilirstva Jurij Kobè, Luka Jeran, Lovro Pintar, Anton Žakelj in drugi. Luka Jeran in njegov prijateljski krog je vsak večer od 9 — 10. ure čital ilirske knjige; v ta krog je prišel i dr. Janez Bleiweis. Sčasoma se je ustanovil stalen odbor, kjer se je razgovarjalo o slovstvenih stvaréh in javnih vprašanjih; sad teh razgovorov se je skoraj pokazal v *„Novicah“*.

Izven domovine se je i zlasti na Dunaju in v Gradcu budila narodna zavest v mladih krogih, ker so visokošolci prišli v dotiko z drugimi Slovani in so snovali skupne zabave in plese. L. 1844. je bil prvi slovanski ples v Josefstadtskem gledališču; Slovence je v odboru zastopal Peter Kozler. Plesom so sledile »besede«.

Deželni stanovi so se tudi oglašali za moderne nazore; vlada je to zapazila in jim hotela ustvariti delokrog v državnem središču; dotična posvetovanja je prehitelo 1848. l.

Glas o gibanju na Dunaju se je hitro razširil po Slovenskem; Ljubljančani, izvedevši dogodke dunajske, so nosili 16. marcija na

---

[1]) *St. Vraz* v pesni: „Hrvat pred otvorenim nebom“ (god. 1848) poje na koncu:

„Oj bratjo Hrvati! ustanite iz groba!
Protarite oči! Evo ti opet doba!
Pogledajte, nebo se opet otvori
Bog na vratih stoji u sunčnoj odori:
S prošnjam nahrupiše poslovi narodah
Od sviuh svieta poljah i gorah i vodah,
Svi nose od njega več po krasne dare,
A vaš doma drijemljuć tek si oči tare.
Dočiem još neznate, što vam uprav trieba,
Drugim već na polju cvatu vlati hljeba;
A pravdanjem pustiem dok tratite vrieme,
Žitnice si puni svako ino pleme.
Za vrat s mudrovanjem, pa na posao ajte
Koi vas davno čeka; jerbo bratje, znajte,
Što bi kazivali diedi i babe naše:
Tkogodj dugo sedla, Bogme kasno jaše,
A tko: „Bi li sedlao?“ pitajuć oklieva,
Taj ni do pol puta doći ne dospieva.“

prsih bele trakove v »znak veselja in narodnosti«; mesto je bilo razsvetljêno. Nato so osnovali narodne straže v Ljubljani in drugod, pa ne vse v duhu narodnem; bile so indiferentne, pa tudi odločno narodne.' Rodoljub A. G. (lobočnik) je v imenu dunajske »Slovenije« poslovenil službeni pravilnik narodne straže in zahteval, da bodi narodna straža v resnici »narodna« in da bodi povelje slovensko.

Kranjskim stanovom je guverner grof Welsersheimb razložil njih nalogo tako, da naj vsled ustave posredujejo med narodom in prestolom. »Zahvalna adresa Kranjcev cesarju«, na kateri so sodelovali tudi dr. Bleiweis, dr. Burger in dr. Chrobat, naglaša »svobodo pouka, povzdigo prostonarodne šole. ravnopravnost slovanskih plemen z nemškim narodom, kolikor se dostaje jezika in drugih osobitostij, javnost razprav deželnega zbora, ki se naj sestavi iz zastopnikov svobodno izbranih iz vseh stanov« i. dr.

Praznovali so novo svobodo tudi v Mariboru. Celovcu, Gorici in v Trstu. Deželni stanovi štajerski so razposlali med nemške in slovenske prebivalce pouk o ustavi; na Koroškem je bil poklical deželni glavar baron Sterneck samolastno nekaj kmetov in meščanov.

V slovenskih deželah niti za trenotek ni prenehala zakonita vlada, dasi dostikrat sama ni vedela, kdo je zakoniti vladar na Dunaju; dočim so na Dunaju, v Pragi in Lvovu vladali časoma pod vplivom revolucije in najskrajnejših tribunov demokracije.

Najimenitnejše gmotno vprašanje je bilo »razbremenitev kmetskega stanú«. Kmetom se je obljubilo osvobojenje od grajščin, prenehanje tlake in drugih davkov; zakoniti činitelji pa niso imeli časa določiti tudi odkupnino in dolžnosti tistim, ki so na hip dobili toliko pravo. Poučevali so narod Bleiweis, Slomšek in Matija Majar; na drugi strani so pa prišli hujskači in šuntali kmeta na grajščake. Prirojena dobrosrčnost slovenskega ljudstva je zabranila hujše izgrede, dasi so v nekaterih krajih razjarjeni kmetje hudo sovražili brezsrčne grajščake in njih oskrbnike.

Če so Slovenci hoteli kaj doseči, so morali od slovstvenih pogovorov, plesov in »besed« storiti korak naprej; in res osnovali so si društva, ki so imela zastopati interese slovenskega naroda. Na Dunaju se je osnovala »Slovenija« dné 29. marcija 1848. l. v poslovnici drja. Dolenca; zbralo se je štiriinštirideset Slovencev,

ki so sklenili adreso do kranjskih stanov in prošnjo do cesarja za združeno »Slovenijo«. Osnovalo se je društvo okrog 20. aprila; predsednik je bil dr. Fr. Miklošič, njegov namestnik dr. Hladnik, tajnik Anton Globočnik, odborniki: dr. Dolenec, Semrajc in Peter Kozler. »Ta slovenski zbor v Beču«, pravi v razglasu do naroda, »naj v ljubezni za narod zjedini vse, in naj dela na to, da se I. Slovenci zjedinijo v jedno kraljestvo z imenom »Slovenija«, ki naj ima svoj deželni zbor; II. da ima slovensko narečje v Sloveniji popolnem tiste pravice kakor nemški jezik v nemških deželah; III. da je Slovenija nerazdružen del avstrijskega, ne nemškega cesarstva.«

Lovro Toman je objavil prvi slovenski spis na Dunaju, Jurij Jenko je budil rojake po vseh slovenskih pokrajinah od Drave do sinje Adrije. »Slovenija« je poslala deputacijo v slovenske dežele z Miklošičem na čelu. Deputacija se je v Gradcu poklonila guvernerju grofu Wickenburgu, občevala z graškimi Slovenci, se poklonila v Ljubljani vladiki, guvernerju in mestnemu županu, občevala z odličnimi Slovenci. Prišla je deputacija na Dunaj nazaj z manjšimi nadami nego je odšla; doma se je razgovarjala o volitvah v državni zbor. Njenim trudom nasprotoval je sodnik Jurij Levičnik. O poznejši zgodovini dunajske »Slovenije« se ne dá izvedeti nič gotovega.

Graška »Slovenija« se je porodila dné 16. aprila 1848. l. Pečala se je začetkoma bolj s slovstvenimi stvarmi in je stopila pozneje v javnost, ko je dobila več udov in poverjenikov na kmetih; vodila je z lepim uspehom volitve na Malem Štajerskem. Tajnik je bil dr. Josip Muršec, kateri je pisal za Slovence znamenite članke v časniku *„Gratzer Zeitung“* meseca aprila 1848. l. z naslovom: »Theilweise Beleuchtung der drückenden Sprach- und damit verbundenen Lebensverhältnisse der Slovenen in Steiermark, Krain, Kärnten, Istrien, im Triester und Görzer Gebiete.« Ti članki so med drugimi pridobili tudi Einspielerja za slovenstvo.

»Slovenija« je delala zoper volitve v Frankobrod, razširjala oglase dunajske sestre »Slovenije«, pismo Palackega do petdesetorice, poučevala narod o ustavnih pravicah, pozivala duhovnike, uradnike, grajščake slovenske na narodno delo. Graška »Slovenija« je poslala St. Vraza na vseslovanski shod v Prago 1848. l.; izmed Slovencev so se ga udeležili še: Ant. Globočnik in Alojzij Šparavec.

Bržkone po priganjanju Šparavca[1]) je dunajska »Slovenija« poslala še Andr. Grloviča in Vinka Zelnika. Miklošič se radi bolehnosti ni mogel udeležiti. Na dnevni red se je spravilo vprašanje »Zjedinjene Slovenije«; praški nemiri pa so razpršili shod, predno je mogel ukreniti kaj določnega.

Graška »Slovenija« je poslala dr. Kočevarja v imenu štajerskih Slovencev v zbor hrvatsko-slavonsko-dalmatinski v Zagreb,

[1]) Šparavec Muršecu. Prag 1./6. 1848 Nachts 11 Uhr.

Euer Hochwürden!
Hochverehrter Herr!

Im Auftrage des Vereines „Slovenija" in Wien, der wegen Erkrankung des Herrn Präses Dr. Miklošič mich und Herrn Globočnik hieher gesendet hat, übermache ich Euer Hochwürden die Geschäftsordnung und das Programm des prov. Ausschusses zur geneigten Einsicht und Ergänzung, wie dringend nothwendig es ist, dass ungesäumt berufene Männer aus der „Slovenija" hieher kommen, zumal ich und Globočnik die einzigen Slovenen bei dieser aus hundert Mitgliedern bestehenden Versammlung zugegen sind. Herr St. Vraz ist zwar geborener Slovene und wird als solcher zwar unsere Interessen gewiß vertreten, allein seine Kräfte sind unserer Section durch die auf ihn getroffene Wahl zum Vicepräsidenten des großen Ausschusses entzogen. Die sehr bedeutenden Arbeiten in der Section Jugoslavjani treffen demnach für die Interessen der Slovenen ausschließlich den Globočnik und mich, welche Arbeiten um so ausgedehnter sind, als die Verhandlungen in unserer Section in illirischer Sprache gepflogen werden und wir demnach bemüßigt sind, alle Verhandlungen in das Slovenische zn übersetzen. Hiezu gesellt sich auch die ausgedehnte Correspondenz und die umfangreiche Berichterstattung an die Laibacher slov. politische Zeitung.

Abgesehen von der Ausarbeitung sind aber auch unsere zwei Stimmen in der aus 36 Mitgliedern bestehenden Section, wie einleuchtend der serbischen und illirischen Majorität gegenüber von geringem Belange, und doch sind nach meiner unmaßgeblichen Meinung die Interessen der Slovenen wie wohl im Allgemeinen, so doch in speciellen Richtungen nicht mit jenen der Serben und Illirier vollkommen im Einklange.

Zum Präsidenten des großen Ausschusses haben wir heute durch Acclamation den Palacky erwählt, Šafařik ist Präsident in der čechischen Section. In sichtlicher Eile zeichne ich mich mit vorzüglicher Hochachtung

gehorsamer Diener
Šparavec.

P. S. Heute so auch am 20./5. gelegentlich unserer Ankunft wurden im Saale auf der Sofieninsel mehrere Reden in allen slav. Sprachen gehalten. Slava-Rufe und unsere Marsallaise ertönen in allen Ecken, deutsche Fahnen und Kokarden sind hier nirgends sichtbar. Der große Ausschuß versammelt sich in der Sofieninsel, die Sectionen aber verhandeln im Nationalmuseum und in der Kolovratstraße. — Slava Slavjanom!

kamor je bil Jelačić povabil Jugoslovane. Ognjevito je govoril Kočevar, a doseči ni mogel ničesar.

Trud »Slovenije« ni bil brezuspešen; dr. Moritz Schreiner priznava sam, da je »Slovenija« nemškim Avstrijcem iznova vzbudila čut avstrijski. »Slovenija« je imela tak ugled, da je »Demokratska družba« se hotela zjediniti s »Slovenijo«, da bi jo kaj poštevali. V Gradcu in na Štajerskem je jedino »Slovenija« priznavala ime avstrijsko.

»Celjska družba[1]) za gojitev sporazumljenja med Nemci in Slovenci« je povdarjala, da se hoče protiviti združeni Nemčiji kakor združeni Sloveniji, zraven tega pa opazovati gibanje na Hrvatskem.

V »Ljubljanskem slovenskem društvu«, osnovanem 25. aprila 1848. leta je izrekel najmarljivejši njegov člen, da bo vselej »Vse za vero, cesarja in domovino«. To je kranjske stanove vznemirilo tako, da so vlado poklicali na pomoč, ne bi li »ohranila v deželi toliko dragoceni mir in red«. Namestnik jim je odgovoril dné 31. majnika, da nima razloga pečati se s tem društvom, da je pa ukazal mestni gosposki, naj »svarí slovensko

---

[1]) O tem društvu piše Orožen Muršecu iz Celja dné 24. maja 1848. l. to-le:

Hier hat sich ein Verein zur Versöhnung zwischen Deutschen und Slaven gebildet. Das politische Glaubensbekenntniß dieses Vereines hat Herr Gurnig im *„Gratzer Extrablatt“* vom 21. d. M. ausgesprochen. Da sich hier die Nachricht verbreitete, dass eine Deputation aus Croatien hieher kommen soll, so wurde in der 1. Sitzung des Vereines über die Art und Weise des Empfanges der Deputation berathen. Das Resultat der Berathung war: Die Deputation freundlichst zu empfangen und für den Fall, dass die Kroaten sich mit uns vereinigen, und unter das Wiener Ministerium treten wollen, sie als unsere Brüder zu begrüßen und ihnen in ihren Bestrebungen mit Rath und That beizustehen. Wir erwarten heute die Deputation, worüber jedoch Niemand etwas Verläßliches weiß. So viel ist gewiß, dass die Bauern aus den Bezirken Rann, Reichenburg, Lichtenwald und einigen an der Grenze gelegenen Bezirken mittelst Deputationen in Dobova mit den Kroaten über die Vereinigung beider Theile und über die Aufhebung der Zoll-Linie unterhandeln.

Herr Kosjek, Bezirkscommissär aus Lichtenwald, sagte, dass seine Bauern den Deputierten Marek aus Frankfurt zurückberufen wollen. So viel ich höre, stimmen alle Bauern darin überein, dass wir mit Deutschland nichts zu thun haben, wie sich Koseski leider zu spät ausgesprochen hat.

V začetku tega lista pravi Orožen, da je St. Vrazu za popotnico v Prago nabral v dveh dneh 35 gld., na koncu pa omenja, da imajo prof. Prascha na sumu, da je v časniku *„Stiria“* hujskal proti Slovencem in duhovnikom.

društvo pred nepostavnim rovarstvom in nevarnimi političnimi težnjami«.

Veliki zbor 6. junija je določil društvu ta-le namen: »Omikanje in razširjanje slovenskega narečja z vsemi možnimi in po ustavi dovoljenimi potmi.«

Predsednik je bil dr. Bleiweis, njegov namestnik dr. Sporer. Dr. Bleiweis je zahteval najvažnejšo reč: »da bodi tudi naše slovensko narečje vpeljano v šole, v kancelije in v vsakdanje življenje, kakor po pravici v slovenskih deželah biti mora.«

Med sredstvi, kako izvrševati ta program, se nahajajo tudi »slovenske besede in gledišćne igre«.

V Celovcu so po 1848. l. osnovali »Slovensko društvo«; načelnik Hladnik in tajnik Andr. Einspieler sta javila meseca novembra namen društva: »buditi in omikati slovensko narodnost s postavnimi sredstvi«.

To društvo je bilo jako oprezno, in se je balo vsacega javnega političnega dela.

Meseca junija se je osnovalo v Gorici »Slavjansko bralno društvo«; namen mu je bil slavjanski živelj povzdigniti po organiškem potu samoizobraževanja in poučevanja v slavjanskem jeziku in slovstvu. Prvi načelnik je bil dr. Dolenc, potem Doljak.

Vsled svoje odgoje so odborniki sami znali tako malo slovenščine, da so občevali med seboj večinoma nemški. O nadaljnem razvoju društva nimamo poročil.

V Trstu so Slovani jeseni 1848. l. osnovali »Slavjansko društvo«, ki je »slavenskemu ljudstvu jadranskega primorja« dné 20. novembra 1848. l. razglasilo svoj program. 8. decembra je imelo uže 200 udov in je praznovalo 6. decembra vhod v novo stanovanje z lepo svečanostjo; govorilo in pelo se je v slovenskem, srbskem, češkem in poljskem jeziku; slovenski je govoril prvi starosta Ivan Vesel-Koseski, njegov namestnik je bil Simon Rudmaš. Feliks Globočnik se je trudil za gledišćne predstave; srbski pisatelj Demeter Vladisavljević je poučeval dvakrat na teden ilirski jezik; odbor se je potezal za učilnice s slovenskim in ilirskim jezikom; poslal je posebno deputacijo 1850. l. meseca julija na Reko poklanjat se banu Jelačiću, izdajal je list *„Jadranski Slavjan“*, ki je donašal spise v slovenskem in srbo-hrvatskem jeziku. Leta 1853. je Godina Verdelski na troške društva izdal *Koledarček;* za l. 1854. ga pa tiskar ni smel tiskati. Sčasoma se je pa gledalo

bolj na veselice nego na narodno stvar, 1857. leta je društvo še životarilo, potem so pa prevladali tuji elementi.

Tudi v manjših krajih so izražali Slovenci svoje zahteve; na Ptuju in v Ljutomeru so zahtevali šole s slovenskim učnim jezikom, v Poličanah[1]) so osnovali politično družbo, v Radoljci slovenski klub, v Novem Mestu družbo za gledišćne igre, v Bolcu in v Solkanu čitalnice.

Čehi in Slovenci niso hoteli postati del velike Nemčije, nego braneči svoje pravice branili tudi samostalno neodvisno Avstrijo, sicer ne stare, nego preosnovano na podlagi narodne ravnopravnosti.

Kranjska deputacija je pozdravila dunajsko »aulo«, slaveč može, ki so svobodo priborili vsem narodom; dr. Bleiweis, odbornik modroslovske fakultete ljubljanske, je prečital tega zavoda adreso; izvršila se je tako-le: »Slava, slava, trikrat slava Vam, blagi veledušni veliki bratje! — Po Vas osvobojeni Slovenci kranjski.« Tudi ljubljanskih meščanov adresa je bila spisana v slovenskem duhu; slovenski poslanec dr. Ambrož je slavil dunajsko legijo; povedal je nemško-narodnim poslušalcem v »auli«, da »ni svobode brez uvedenja slovenščine v šole in urade«, in ni se mu nasprotovalo; slovenski poslanec dr. Kavčič je v državnem zboru predlagal zahvalno adreso prestolnici. A nemška propaganda si je skoraj osvojila Dunaj ter ga pridobila za velikonemško idejo.

Dné 29. marcija 1848. l. je prosilo štiriinštirideset dunajskih Slovencev v posebni adresi na kranjske stanove, naj oni, zakoniti

[1]) Caf piše dr. Muršecu o zboru v Poličanah, kjer se je sešlo nad šeststo ljudij, katerim je govoril dr. Kočevar, pa brez posebnega uspeha; zato so določili sklicavati samo odbornike. Na shod je prišel tudi Kurelac iz Zagreba, ki je dokazoval, da so Nemci proti Sloveniji, ker bi izgubili Trst; oni hoté imeti tudi Dalmacijo, da si do Carigrada osvojé ozemlje. Sklenili so: 1. protest proti frankobrodskemu parlamentu; 2. prošnjo do nadvojvode (Reichsverweser); 3. ponoviti prošnjo zarad slovenskih rečij na dunajski zbor; 4. pisano besedo in priporočbo gospodinu banu Jelačiću.

Ob priliki, ko se je volilo v Frankobrod, piše Caf Muršecu: 1. Na nekih krajih so bile volitve, pak se ljudem ni reklo, zakaj in hčemu tako, da so kmetje domu gredé hudo kleli, ker jih grajščina ima za bedake, 2. Na mestih so kmete z vsem lepim in dobrim in lepim, z denarjem in vinom v mreže lovili. 3. Tam pa tam so se kmetom grozili, da bode prišel Rus ali Francoz, da bode vojska, ako ne volijo. 4. Gde, gde so kmete celo silama in z ostrimi grožnjami v zanjko vlekli. 5. Svareče in učeče domorodce so ovajali, kakor da bi z rusovskim carjem se pogajali. (Doslovno ponatisnjeno iz lista.)

zastopniki osrednje slovenske dežele, zahtevajo od cesarja, da se 1. zavaruje slovenska narodnost na Kranjskem, Primorskem, po slovenskih krajih Štajerske in Koroške; 2. naj se pomnožé osnovne šole, naj se uvede vanje slovenščina; učiteljem daj se zadostna plača; naj se ustanové stolice za slovenščino in za slovanske jezike; 3. naj se osnuje realka in gospodarska šola; 4. naj se osnujejo kreditni zavodi; 5. poslovenijo naj se vsi zakoni; 6. nameščajo naj se po vseh uradih slovenščine popolnem zmožni ljudje; 7. uredé se naj razmere kmetske; 8. zniža naj se zemljarina.

Kaj so stanovi rekli na to, ne vemo, znano pa je, da je dr. Bleiweis dné 29. marcija bržkone v seji stanovskega odbora izprožil temeljno zahtevo slovenskega programa: Zjedinjenje slovenskih pokrajin v jedno upravno celoto z imenom »Kraljevina Slovenija«.

Dné 6. aprila se je sešel kranjski deželni zbor. Bleiweis je sestavil trinajst predlogov z motivacijo vred, iz katerih se vidi, da je nekoliko delovala na nje adresa dunajskih Slovencev.

Nove zahteve so bile: razširjenje deželnozborskega zastopa, vrnitev kronovinskega zaloga stanovom, znižanje šolnine, volitev samostalnega predsednika (do sedaj je predsedoval deželni guverner). Dr. Bleiweis, izredni ud, je prvi govoril slovenski.

Te želje so nesli na Dunaj grof Andrej Hohenwart, baron Codelli, dr. Burger, dr. Orel, Guttman, dr. Bleiweis, dr. Rudolf, dr. dell Cott, dr. Recher, dr. Strupi, Mühleisen in Jos. Pleiweis.

Dunajski Slovenci se niso vjemali z navodom deželnega zbora, ker ni omenjal združenja Slovencev, in so napotili Bleiweisa, da je v avdijenciji pred nadvojvodo Ivanom ustno izprožil to idejo. Ivan ni izpolnil nade, da bi pomagal snovati Slovenijo, ker je bil Nemec in Štajerec po mišljenju.

Zlasti marljivo je delala graška Slovenija, da bi se širila misel o združenju Slovencev; na Koroškem sta se trudila Majar in Einspieler, a nekaterim Slovencem, n. pr. Slomšeku se je to zdelo pretirano.

Nemci so težili za Veliko Nemčijo, zato se je misel, da se v Frankobrod skliče zbor, hitro širila in zelo prikupila; v malo tednih je silno narastla nemško-frankobrodska propaganda; izreklo se je, naj bi se volitev v Frankobrod udeležile nenemške dežele krone češke in slovenske dežele s Primorjem vred.

Čehi in Slovenci bi bili ali morali molčati ali pa priznati pristojnost onega zbora o avstrijskih stvareh in s tem pokopavati sebe in Avstrijo.

Sreča je bila ugodna Slovanom, ker so Čehi imeli takrat odličnega zgodovinarja Fr. Palackega, ki je bil tudi povabljen na ta zbor, pa je odbil povabilo z imenitnim pismom 11. aprila, češ, da je ni uže avstrijske države, trebalo bi jo osnovati v evropskem interesu. Slovenci so se tudi protivili volitvam v Frankobrod.

Dragotin Dežman je objavil ta-le

Poziv na narod slovenski.
Bratje Slovenci!

Velika nevarnost preti obstanku avstrijskega cesarstva, suvereniteti naše monarhije in najsvetejšim interesom našega naroda. Pod krinko pobratimstva namerjava Nemčija zadati smrtni udarec novo oživljeni Avstriji. Na mesto nemške zveze je stopila nemška skupščina v Frankobrodu ob Menu in je objavila volilni zakon za zastopstvo nemškega naroda. Naša vlada je zapovedala nemudoma izvršitev volitve, hoteča izpolniti želje narodov in gotovo popolnoma uverjena o zvestobi svojih podanikov. Tudi vas Slovence, ki ste bili doslej v nemški zvezi, pozovejo, da pošljete tja svoje odbornike.

Vam je dolžnost, verni Slovenci, upreti se tuji sili pogumno in odločno, ker si mnogi naših bratov zbog vnanjega in umetnega nečenja nezadovoljnosti niso popolnoma svesti bodoče naloge Avstrije. Vam je dolžnost, odkloniti volitev narodnih poverjenikov v Frankobrod, prosvedovati zoper dotični poziv gosposke in zahtevati uradno zabeleženje prosveda; kajti volilni zakon govori zgolj o Nemcih, samo ti se smejo voliti v narodni zastop. Vi zatorej ne morete čisto nič udeležiti se te volitve, ako se nočete molčé odpovedati neprecenljivim pravicam svoje narodnosti. V smislu navedenega volilnega zakona ni izjavila nemška zveza nobenega poroštva za Vašo narodnost, niti ne kani dati ga vam; ima pa tudi izraženo nakano, uničiti suvereniteto Avstrije in polastiti se samovoljnega gospodarstva ž njenimi krasnimi vojskami.

Zgodovina Avstrije nam ponuja najjasnejše dokaze, kaj nam je koristila zveza z Nemčijo. Kaj Nemčija obeta, kako malo pa drži, naj nas pouči za bodočnost sedanja nečastna letargija Nemčije, ko se junaški boré bratje njeni v Schleswigu in Holsteinu. Nemčija vam obeta blagoslov za omiko in blagostanje, a ta nam je zagotovljen tudi v Avstriji, katere se morate okleniti z vso močjo.

Slava naši ustavni Avstriji; ponosni bodimo, da smo v njej! Slava našemu Ferdinandu! branimo mu s krvjo in smrtjo krono! Slava Slovencem in ostalim bratom avstrijskim, v katerih vernih in iskrenih prsih ne odmevajo visokozveneče in puhle ideje!

Jedva so bile dovršene volitve v Frankobrod, uže so imeli Slovenci voliti v državni zbor na Dunaj po oktroiranem zakonu 25. aprila. Političnega prepričanja ne moremo pričakovati od večine slovenskega naroda; odločilno pa je bilo **agrarsko** vprašanje. Razumni ljudje so priporočali kmetom, naj volijo pametne, omikane ljudi, da ne bodo delali sramote Slovencem v državnem zboru. Dunajska »Slovenija« je priporočala odlične kandidate, med drugimi n. pr. te-le slovenske književnike: Cafa, Dolinarja, Hladnika, Kočevarja, Konška, Kosarja, Majarja, Miklošića, Muršca, Orla, Orožnega, Pogačarja, Slomška, Trstenjaka, Verneta, Vrtovca, Koseskega in druge.

Na Koroškem so izvolili Slovenca Raka in Ruliča, na Štajerskem dr. Josipa Kranjca, dr. Frana Miklošiča; na Ptuju Andreja Dominkuša, dr. Kavčiča, dr. Ulepiča in pl. Laufensteina; na Primorskem za tržaški okraj Antona Črneta, pozneje brata Josipa Črneta; za Tolmin in Gorico Josipa Doljaka in Antona Gorjupa, okrajnega komisarja. Slovenci so poslali šestnajst narodnih poslancev; uspehi so bili za oni čas ugodni, volitve so se vršile mirno; izvoljeni so bili večinoma odločni svobodnjaki.

Dočim so Čehi in Poljaki stopili na polje ustave jedini, z določenim namenom, žal, pa Slovenci niso nastopili vkupno.

Zborovanje se je začelo dné 7. junija. Slovenci niso glasovali složno, ker niso imeli skupnega programa, oglasil pa se je tu pa tam kateri slovenski poslanec. Zborovali so do oktobra, ko je počila dunajska revolucija. Tam so uporniki umorili Latoura, pobegnil je cesar, pobegnili so tudi Čehi. Dné 22. oktobra je bil zaključen zbor na Dunaju, in v dan 15. novembra poklican v tihi Kroměříž, prestolnico bogate Hane na Moravskem. In to je bila zmaga Slovanov, ki so se, združeni z dvorom, borili za obstanek Avstrije.

Slovenci so nemudoma šli v Kroměříž; vladni program: »Ustavna monarhija, ravnopravnost vseh narodnostij, javnost državnega življenja, svobodna občina in samouprava« je v obče zadovoljil Slovence. Bili so udje slovanskega kluba, v katerem so sedeli Rusini, Poljaki in Čehi. Uže na Dunaju je državni zbor izbral »ustavni odbor«; v njem so sedeli ti-le Slovenci: dr. Miklošič, dr. Kranjec, Ambrož, dr. Kavčič pl. Laufenstein.

V razne slovenske pokrajine so prišli emisarji snovat črno vojsko Dunaju na pomoč, pa niso opravili ničesar; Slovenci so pošiljali adrese Jelačiću. Dné 2. decembra 1848. l. se je vladanju odpovedal cesar Ferdinand, in prestol je zasêl njegov sinovec Fran Josip I.; Slovenci so mu z deputacijami izražali svojo udanost.

Narodna ravnopravnost je bila prva točka slovenskega programa, vendar so jo nekateri rodoljubi zahtevali zmerno, drugi odločno; med odločne se šteje Mihael Ambrož, zmernejši so bili: dr. Ahačič, dr. Miršec, dr. Bleiweis, Macun, Hicinger.

V državnem zboru v Kroměřižu je bil najvažnejši slovanski klub, ker je imel 120 udov, Čehov, Rusinov, Slovencev in poljskih kmetov; »Poljaki v fraku« se niso pridružili. Omenilo se je pa uže poprej, da tam državni poslanci niso dolgo zborovali. Ko se je uvel absolutizem, je narodno gibanje polagoma zaspalo; omenjena društva so prenehala ali se omejila na tiho slovstveno delovanje.

Ker je šolski pouk v takih časih najvažnejša stvar, izpregovorimo konečno še nekaj o šolstvu.*)

*) Za šole so se „*Novice*" takoj s početka zelo zanimale. L. P.[1]) (Lovro Pintar?) nasvetuje, kako bi se moglo pripraviti več prostonarodnih šol na kmetih, zlasti na Kranjskem in Primorskem. V raznih krajih so se trudili šolski prijatelji s snovanjem šole. Med pesniki omenjeni župnik v Kamni gorici, Jernej Uršič,[2]) je največ pripomogel, da so tam napravili šolo; v Šentjanžu pri Radečah sta se trudila župnik Zelišar[3]) in njegov naslednik, da sta postavila cerkev in šolo; slovenski pisatelj Peter Danjko,[4]) delaven v Vodnikovi dôbi, je dal postaviti šolo na Runču med sv. Tomažem in Veliko Nedeljo; Ambrož,[5]) komisar v Smledniku — pozneje poslanec na Dunaju — se je potegoval za šolstvo v svojem okraju, v Istri pa dekan Železnikar.[6])

Med najodličnejše prijatelje šole moramo šteti Matijo Majarja; glavna misel njegovega obširnega spisa „Slovenske besede" v „*Novicah*" l. 1845. je: „Slovenski domoljub" naj se moški nosi, poučuje narod in snuje učilnice; popisal je učiteljske skupščine v Žabnicah.[7])

Mladinoljubi so se obračali do nežne mladine s toplimi besedami: Vrtovec[8]) ji priporoča, naj se marljivo poprime kemije; Zabukovšek[9]) v „Besedi na nedeljske šolarje" priporoča bukve „vesti" in pobožne knjige; Oroslav Caf[10]) nagovarja v mladostni pretiranosti mladino, naj učeča se mladina sama svoje želje izraža cesarju Ferdinandu.

Tudi javno delujoči faktorji so se vrlo zanimali za šolo; izmed devetih prošenj, ki so jih kranjski stanovi poslali na Dunaj l. 1848. v »rečeh slovenskega naroda«, se jih je pečalo šest s šolskimi poslovi: 1. pomnoženje šol na kmetih; občine določujejo poučni jezik; 2. za šolske pripravnike ustanovi se slovenska učilnica; 3. tudi na omiko deklic je treba gledati; 4. ilirski pravopis (gajica) naj se uvede; 5. plače učiteljev naj se povišajo; 6. v Ljubljani naj se

Naravnim potem se je prostonarodno šolstvo začelo razvijati šele v letih 1848—49. Ko se je naučni minister baron Sommaruga odpovedal svoji službi, je državni podtajnik Feuchtersleben osnoval načrt za preosnovitev vsega šolstva. Z ministerskim

ustanove šole za rokodelstvo, obrtnijstvo, živinozdravništvo in podkovstvo v slovenskem jeziku. („Nov." 1848, 36.)

Na točko 3. je še posebej opozarjal za narodno gospodarstvo na Kranjskem mnogozaslužni dr. Orel,[11] rekši: »Šol in šolnikov po deželi nikdar ne pozabite«.

Dasi ta točka ni pesniške vsebine, ji je pesnik Žakelj[12] vendar posvetil sonet, v katerem poje:

Možje naj bi zvedeni se vbijali, Dokler z učnino se bo skopovalo.
Vse svoje žive dnove pa stradali, In za tlačanom se prepuščevalo.
Kaj menite, da so na glavo padli? Bo kolikor plača, šolo mu vejalo.[13]

Najobširnejši šolstva se tičoči spis 1847. l. v „Novicah" je: »Prošnja farmanov do svojega fajmoštra«, v katerem pa je preveč omejena tvarina, ker govori večinoma o tem, kako se v mladini vzbuja ljubezen do bližnjega. — Iz 1848. l. poročamo zanimivost, da so na učiteljskem zboru v Celju izjavili duhovni in posvetni učitelji, da se bodo 1848. l. držali še dosedanjih šolskih knjig, da se ima pa v prihodnje učiti na popolnoma slovenski podlagi. Na Štajerskem se je izprožila misel, naj učitelji osnujó svoj časopis.[15] Pritrdil je temu nasvetu tudi Praprotnik.[16])

„Novice" 1850. l. ne poročajo mnogo o šolah, navajajo pa »Letopisne izglede« Janeza Levca, učitelja v Trstu,[17] ponatisnivši iz *„Jadranskega Slavjana"* spis o zboljšanju plač.

Tudi o predmetih v prostonarodni šoli se je začelo govoriti; Vitezlav Radonievič[18]) (Švegel) je predlagal, naj se bolj ozira na »rečnosti« (realije); iz tega predloga se vidi vpliv Komenskega načel; neimenovan pisatelj (v obširnem spisu: „Od prostonarodnih šol na Kranjskem"[19]) zahteva za vsakdanje šole: 1. branje, 2. pisanje, 3. računanje, 4. slovenski jezik, 5. spisovanje, 6. naravoznanstvo, 7. zemljepis, 8. krščanski nauk; za nedeljske šole: 1. kmetijsko kemijo, 2. splošno fiziko, 3. vedenje z ljudmi. Ta šolnik razklada na drobno Šveglove zahteve. Tako temeljito spremenjen načrt se ne izvršuje lahko; to naglaša Praprotnik.[20])

Lepe zasluge za šolstvo na Primorskem si je stekel grof Stadion,[21]) tržaški namestnik, ki je dal v kratkih letih v štirih jezikih sestaviti šestdeset šolskih knjig; med temi je Štefan Kocjančič sestavil *„Abecednik"*, *„Povestnice"* 1846. l., in priredil 1847. l. *„Vodnikovo kranjsko pismenost"*.

Vse te knjige so se tiskale v Trstu.

„Novice" 1850. l., str. 127, priznavajo, da se je na Primorskem za prostonarodno šolstvo storilo mnogo več nego na Kranjskem.

„Šololjub" iz Štajerskega (*„Nov."* 1851) se je oglasil zahtevajoč v *„Novicah"*, naj se ozira tudi na Štajersko.

Ne samo, da je vlada na Kranjskem manj storila za šolstvo nego na Primorskem, je prebivalstvo samo bilo zanikarno. Na Kranjskem je bilo l. 1844.

odlokom 2. septembra 1848. l., št. 5692, se je izreklo načelo, da je v prostonarodni šoli materin jezik učencev hkrati tudi poučni jezik; ministerski odlok od 17. julija 1850. l., št. 5781, pa je pristavil, da se je po krajevnih in deželnih potrebah tudi ozirati na

devet nemških in 84 slovensko-nemških, l. 1847. 12 nemških, 23 slovenskih in 60 nemško-slovenskih osnovnih šol; l. 1848. je na Kranjskem od 57.026 za šolo godnih otrok v šolo hodilo samo 11.632. Na Štajerskem so Slovenci l. 1847. imeli 60 slovenskih, nekaj nemško-slovenskih in nemških šol. Največ materinščine se je slovenska mladina naučila v nedeljskih šolah, ki so se začele razvijati l. 1830.

Vsled poprej omenjene zanikarnosti od strani prebivalstva se je l. 1852. število učencev primeroma z l. 1851. celó skrčilo; zato so morale oblasti pokazati resno lice.[22]) Bržkone so radi tega „*Novice*“ l. 1853. iz „*Šolskega Prijatelja*“ navedle spis „Šola“, ki zvršuje takó-le: „Šole[23]) so človeštvu k neizrekljivi koristi, one so podlaga vsega človeškega blagostanja.“

Napori vlade in časnikarstva pa niso bili brezuspešni, kajti l. 1855. je hodilo 19.012 učencev v vsakdanje, 13.219 v nedeljske šole, dočim je l. 1850. bilo 11.292 vsakdanjih in 8778 nedeljskih učencev.[24])

Tudi risarska šola obrtnijske družbe v Ljubljani je lepo napredovala; družbin predsednik Fidelis Trpinc je javno pohvalil učitelja Joahima Oblaka in tesarskega nastavnika, ki je gmotno podpiral to šolo.

Dosedanje šole so se razširjale, nove so se postavljale v ljubljanskem okraju (2), v radovljiškem (6), v kamnogoriškem (1), v brdskem (3), v novodvorskem (2), v mokronoškem in trebanjskem (po 1), v novomeškem (4), tako da je bilo l. 1864. na Kranjskem 14 glavnih, 288 prostonarodnih šol, 55 šol za nujo, po dve za pripravnike in pripravnice; obrtnih šol je bilo sedem, rokodelske tri, nedeljskih 181, sadjarskih 20, svilorejne tri, čebelorejnih pet. Slovenskih šol je bilo 163, slovensko-nemških 50, nemških 17; število slovenskih šol se je povišalo za 35, število slovensko-nemških znižalo za 32.

Prostonarodne knjižnice so nasvetovali Praprotnik l. 1856., dr. L. Toman l. 1862., dr. J. Vošnjak l. 1864.

Narodom podeljena ustava je dovoljevala se gibati svobodnejše; Ivankovič[25]) je nasvetoval učiteljem, naj si omislijo časopis.

Po ustavi so smeli narodi izrekati svoje mnenje; „*Novice*“ so 1861. leta objavile „Naš program“ za vse slovenske stvari in so takoj nato priobčile „Šolski naš program za Slovence gledé ljudskih in srednjih šol“, v katerem se za prostonarodno šolo zahteva pouk na podlagi materinega jezika, na srednjih šolah pa se nemški poučni jezik pripušča za zemljepis, povestnico, naravoslovje, matematiko, modroslovje, grški in nemški jezik. (Kolika skromnost!)

Radi te skromnosti in omejenosti pa je zahteval „Rodoljub iz Črnomlja“, da se ima tudi na gospodarstvo in trgovino[26]) ozirati narodna šola.

Te skromne želje gledé prostonarodnih šol so se na jugu kmalu izpolnile. „*Šolskemu Tovarišu*“ se piše iz Jelšan, da se po ukazu deželnega poglavarstva tržaškega z dné 21. oktobra 1861, št. 17.448/3675, imajo: 1. z začetkom šolskega

drugi deželni jezik, in sicer po ministerskih odlokih od 25. oktobra l. 1851. in 19. decembra 1883. l., št. 11.266, ne pred tretjim šolskim letom, naslanjaje se na pouk v materinem jeziku; veronauk pa se ne sme v nobenem drugem jeziku poučevati, nego v materinem.

---

leta v vseh začetnih prostonarodnih šolah vsi nemški predmeti razlagati v materinem jeziku; 2. šolski katalogi, šolska spričevala se pišejo v materinem jeziku; 3. učenci naj se vadijo v petju.

Pesnica Lujiza Pesjakova se je obrnila v „Odprtem pismu slovenskim materam", naj odgajajo svoje otročiče v presladkem materinem jeziku.[27])

Kakor pred dvanajstimi leti so se tudi zdaj potožile „*Novice*", da je Primorsko prehitelo kranjsko deželo z ozirom na šolstvo.

Jako živahno se je l. 1866. v „*Novicah*" pisalo o pouku nemščine v prostonarodnih šolah. Povod temu je dala okrožnica ljubljanskega knezoškofijskega konzistorija[28]) z dné 16. marcija l. 1866. Ta okrožnica govori najpoprej o daljnem lastnem izobraževanju učiteljev in o obširnišem nemškem poučevanju v prostonarodnih šolah. Odločno so se temu ustavljale „*Novice*", str. 158, 168, in navajale nasprotne glase izkušenih šolnikov, n. pr. Simona Vovka, Grabrijana,[29]) Kosarja. („Od kod pri slovenskih kmetih želja po nemških šolah?" „*Drobtinice*".) V tem smislu se je oglasil J. Grabrijan sam.[30])

Leto 1868. je bilo leto slovenskih taborov, na katerih se je večinoma razpravljalo tudi šolsko vprašanje; posameznih točk ni moči tu navesti, omenimo samo veliki govor Tomanov[31]) v deželnem zboru kranjskem o zakonu gledé šolskega nadzorstva.

Vlada je 11. julija 1848. l. uvedla novi pravopis v šole „kakor hitro postane ta želja občna istinita nujnost". Istega dné uvedla se je tudi slovenščina v šole; načrt osnove narodnih šol (2. septembra 1848. l.) zahteva, da se mora učiti izključljivo v materinščini.

Težko so se ti načrti zvrševali, ker je nedostajalo sposobnega osobja. Načrt javnega pouka je določil za vsako deželo posebno šolsko svetovalstvo; Ambrož se je pa potegoval za jedno šolsko svetovalstvo za vse Slovence; njemu so se pridružila slovenska društva, pa brez uspeha.

Največje zasluge za razvitek prostonarodnega šolstva vsaj na Štajerskem ima Slomšek, čegar delavnost pa sega deloma v poprejšnjo dôbo, kajti njegove pripovedne knjige: „*Kratkočasne pravljice*", „*Sedem novih pripovedi*", „*Življenja srečen pot*", istotako drugi enaki mali spisi so natisnjeni v l. 1832—5. Ali najvažnejša knjiga: „*Blaže in Nežica*", izdana 1842. l., naznanjena in priporočena je uže v prvem letniku „*Novic*". — Šolske knjige za prostonarodne šole je začel izdajati 1853. l., za njimi pa n. pr. „*Abecedo*" (Josip Rozman Konjiški je tudi izdal „*Abecednik*"), „*Malo berilo*", in „*Veliko berilo*". Podrobnosti tu ne moremo razvijati, samo to naj še omenimo, da je sam v poznejši dôbi obžaloval, da ministru Thunu ni istotako, kakor Miklošiču, nasvetoval samo slovenski pouk v prostonarodni šoli: Slomšek je bil za utrakvizem. Na Kranjskem je malim

Ko je šola dobila na takov način zakonito podlago, je bilo l. 1857. na slovenskem Štajerskem 5·87 % slovenskih, 26·23 % slov.-nemških šol; na Koroškem 8·41 % slovenskih, 16·81 % slovensko-nemških; na Kranjskem 52·59 % slovenskih, 39·22 % slovensko-nemških; na Primorskem 26·05 % slovenskih, 8·08 % slovensko-nemških in 13·79 % italijansko - slovenskih šol.

Te razmere so se popravljale tako, da je 1870. leta bilo na Štajerskem 35 slovenskih, 199 slovensko - nemških šol; na Koro-

---

oskrbel abecedo Luka Jeran. — Fran Domanjko, učitelj v Framu (Frauheim), je zložil pesmico, po kateri se učenci lahko nauče slovenskega pisanja. „*Nov.*“ 1847, 180.

Na Kranjskem je nadaljeval to delo Praprotnik, starešina slovenskih učiteljev na Kranjskem, spisavši „*Abecednik za slovenske šole*“ in „*Izglede za prvence*“ l. 1856. Za višjo stopinjo v pouku v prostonarodnih šolah je služila njegova „*Slovenska Slovnica*“; prva izdaja spada še v to dôbo. Tudi čitanke je preskrbel Praprotnik blizo v istih letih, ko sta Miklošič in Bleiweis srednjim šolam sestavila berila.

Tu se naj še omeni o Praprotniku, da je on prvi začel izdajati v slovenskem jeziku izvestja o uspehu z naslovom „*Periohe*“.

V spisovanju računskih knjig je storil početek nenavadno priljubljeni šolnik Simon Rudmaš, ki je l. 1852. v Celovcu izdal „*Kratko številoslovje*“ in razlagal v „*Slov. Bčeli*“ in „*Drobtinicah*“, kako je treba ravnati pri poučevanju računstva.

Tudi pesmarice in molitveniki so se spisali mladini.

Jako navdušen prijatelj šoli na Kranjskem je bil Janez Brence, ki je umrl župnik na Uncu l. 1870.; zasluži, da se tu pohvalno omenja.

Sèm spada tudi Praprotnikovo „*Spisje za slovensko mladino*“ iz l. 1852., ki uči, kako je treba pisati najnavadnejša pisma.

Za Slovence, ki so se hoteli učiti nemščine, je bil primeren Kekov „*Mali Besednjak slovenskega in nemškega jezika*“ v II. (1843) in III. izdaji (1854).

Prve početke knjižnice za mladino (Jugendbibliothek) je tudi storil Praprotnik, izdavši „*Darek pridni mladini*“.

Zemljepisno začetnico je izdal l. 1869. Močnik.

Slovenska učila za srednje šole so začeli spisavati v nastopni dôbi, namreč od l. 1870. počenši; v manjših spisih so pripravljali pot tem šolskim knjigam naši šolniki, n. pr. Janez Šolar v „*Slov. Prijatlu*“ l. 1855. in 1856. za prihodnje slovnice in slovarje, o spisovanju dobrih slovenskih knjig.

Posebno Janežičev „*Glasnik*“ je bil torišče, kjer se je razgovarjalo o tem, kako ustanoviti primerno terminologijo. Zraven Šolarja („Slovnična terminologija,“ „*Slov. Glasnik*“ 1864, 204) in L. Hrovata so se oglasili tudi naravoslovci, n. pr. Tušek, Erjavec in dr.

Dva slovenska pisatelja sta se trudila pospeševati učenje italijanskega jezika; Jožef Premrl je pripravil l. 1850. jako spretno sestavljeno „*Novo nabero Laških, Nemških in Slovenskih Pogovorov*“, ki so se potem še dvakrat natisnili, in Jožef Drobnič je izdal „*Slovensko - nemško - italijanski slovar*“ l. 1858. v Ljubljani.

škem 24 slovenskih, 70 slovensko-nemških; na Kranjskem 167 slovenskih, 60 slovensko-nemških; na Primorskem 169 slovenskih in 101 mešana šola.

Vseh ljudskih šol je bilo na Kranjskem koncem Bleiweisove dôbe (1870. l.) 259; nedeljskih ponavljalnih je bilo 187, 16 sadjarskih, 18 čebelorejskih in 25 sviloprejskih šol. Med temi je bilo 171 slovenskih, 56 slovensko-nemških, 32 čisto nemških. Učiteljev je bilo 291, učiteljic 46; za šolo godnih 42.849, šolo obiskujočih otrôk 38.248.

Učitelji so sami spoznali, da nove razmere zahtevajo od učiteljev več in da morajo učitelji sami pripomoči k večjemu razvitku narodnega šolstva, zato se je 1871. leta ustanovilo društvo »Narodna šola« v Ljubljani.

Za srednje šole je vlada dné 28. avgusta 1848. l. ukrenila, da se sprejme med predmete tudi slovnica in slovstvo materinščine in drugega deželnega jezika.[1]) Za Gorico pa je bilo to določeno uže poprej, kajti *„Novice“* l. 1847., str. 184, prinašajo veselo novico, da je presvetli cesar dovolil učilišče za slovenski jezik v Gorici; v celovškem semenišču je učil spirituval Pikl[2]) po dve uri na teden brezplačno slovenščino.

Fr. Metelko je naznanil zboru ljubljanskih učiteljev, da hoče učiti slovenski jezik v dveh tečajih. Bleiweis pa je »v imenu novo vzbujene slovenščine« očitno prosil Metelka,[3]) naj se poprime novega pravopisa, češ, »od očitnega učenika pa pričakujemo, da se v sedanjih časih ne zoperstavlja občinskim vošilom.«

V Celju je učil profesor Konšek v latinskih šolah slovenski jezik in je imel mnogo učencev; na gimnaziji v Celovcu je navdušeno razlagal slovenski jezik mladi Anton Janežič, v Mariboru sta začela slovenski učiti Jurij Matijašič, učitelj veronauka na višji gimnaziji in pozneje dolgoletni mestni župnik v Mariboru, in Davorin Trstenjak,[4]) učitelj veronauka na nižji gimnaziji.

Na tržaški gimnaziji je v tem smislu oral ledino J. Macun,[5]) njegovo delo je nadaljeval dr. Rojic,[6]) ker je ministerstvo ustanovilo posebno stolico. Najnatančnejše podatke nam je podal A. Marušič[7]) o goriški gimnaziji. L. 1847. sta bila dva slovenska razreda za vse učence, l. 1850. se je uvedla slovenščina v I. gimnazijski razred po tri ure na teden; l. 1853. so bili trije obligatni razredi, po dve uri od tretjega gimnazijskega razreda naprej; v I. in II. razredu so bile tri ure; leta 1854. se je slovenščina radi

pomanjkanja učencev skrčila na dva oddelka po tri ure, l. 1855. se je učila v treh oddelkih po tri ure, l. 1856. se v I. tečaju ni poučevalo v slovenščini, ker ni bilo učitelja, v II. tečaju so bili trije oddelki po tri ure, l. 1857. trije oddelki po dve uri, istotako leta 1858.

Leta 1859. je storila slovenščina važen korak naprej, kajti po ukazu ministerstva za uk in bogočastje od 8. avgusta 1859. l. se je oklicalo to-le: »Presvitli cesar so dovolili, da v gimnazijskih šolah tistih dežel, kjer večina ljudstva ni nemškega jezika, nima več veljati cesarski ukaz od 9. decembra 1854 l., po katerem je v višjih razredih večjidel moral nemški jezik biti učni jezik, da ga govori in piše vsak, ki je gimnazijalne šole dovršil.«

Ta ukaz je bil za razvitek slovanskih jezikov silno važen; zato so se takoj v *„Novicah“* l. 1859. in 1860. slišali »Glasi o cesarskem ukazu, ki določuje učni jezik v različnih deželah našega cesarstva« [8]); pošiljali so te glase med Slovence J. Trdina, Matija Majar in dr. Muršec.

Razven Trdine na Reki sta se za ravnopravnost v šoli najbolj potegovala A. Marušič v Gorici in B. Raić v Mariboru; prvi je po spisih: »Narodnost in slovenščina v Gorici«, [9]) »Važen sklep goriškega deželnega zbora gledé na slovenski jezik«, [10]) »Britkosti slovenščine«, [11]) podpiral slovenske težnje.

Božidar Raić je objavil v *„Novicah“* l. 1860. zanj osodepolni članek: »Slovenščina in srednje učilišče v Mariboru«, vsled katerega je moral zapustiti službo gimnazijskega učitelja. Jako poučen je njegov spis: »Dva statistična pregleda«, kjer se navajajo slovenski učitelji in dijaki na jugoslovanskih gimnazijah po narodnosti; govoril je pozneje na žalskem taboru o »narodni osnovi slovenskih šol«. Njegovi »Učilniški paberki« se obračajo zoper nekatere nedostatke novih šolskih zakonov, »Blagoslov novih učilniških zakonov« pa priznava dobre strani.

V prvem desetletju ustavnega življenja so se ustanovile tri srednje šole. Po najvišji določbi od 4. septembra 1861. l. je cesar Fran Josip I. dovolil, da se ustanovi v Kranju mala gimnazija; 16. oktobra l. 1861. sta se odprla dva razreda, meseca septembra

l. 1862. se je začel pouk v vseh razredih. L. 1870. se je gimnazija prelevila v realno gimnazijo; leta 1878. bi bila imela polagoma nehati; l. 1888. se je končno določilo, da neha.

Na Štajerskem je deželni odbor l. 1868. ustanovil na Ptuju realno gimnazijo, ki se je l. 1879. spremenila v malo gimnazijo. Koroška je dobila v Beljaku l. 1869. realno gimnazijo, ki se je l. 1874. spremenila v veliko realno gimnazijo, l. 1878. v čisto veliko gimnazijo.

Ker je v Istri prebivalstvo hrvatsko in slovensko, omenim končno tudi še pazinsko srednjo šolo. Ustanovila se je l. 1836. šestrazredna gimnazija, l. 1842. se skrčila na štiri razrede, ojačila se l. 1847. na šest, l. 1851. zopet skrčila se na štiri razrede in ponehala l. 1874.

Zraven gimnazij so postale potrebne tudi šole za praktične namene; l. 1851. sta mesto Celovec in koroška dežela skupno postavila poslopje za realko; Ljubljana je dobila spodnjo realko l. 1851., višjo l. 1865.; *„Novice“* so se l. 1861. začele živahno potegovati za celo realko; v Gorici se je ustanovila l. 1863., v Trstu l. 1870. Slovenski stariši pošiljajo sicer po ogromni večini svoje sinove v latinske šole, pa itak jih moramo tukaj omenjati, ker se povprek premalo ceni važnost teh šol; jako pozno je dobil Maribor realko (l. 1870.).

Pripravnico je Ljubljana dobila l. 1867.; razvila se je iz normalne šole, ustanovljene l. 1772. Leta 1849. se je ustanovila slovenska poljedelska šola.

Koncem šestdesetih in začetkom sedemdesetih let so se živahno ustanavljali razni šolski zavodi; v šestnajsti seji deželnega zbora kranjskega se je ukrenilo, da se napravijo take šole, v katerih se bodo učili posamezni razdelki kmetijstva, da se napravijo šole za sadjarstvo in vinarstvo, za svilo- in čebelorejo na Dolenjskem, nižja gozdarska šola na Gorenjskem. Deželni odbor je imel o tem pozvedeti in poročati. L. 1868. je dr. Bleiweis nasvetoval v imenu deželnega odbora, da se za zdaj opusté nameravane učilnice za Dolenjsko, da se pa po vzgledu Hinterbrühlske šole osnovi mala gozdarska šola s slovenskim učnim jezikom in da se uredi osem ustanov za revne učence na tej šoli. Ta predlog je bil vzprejet; *„Novice“* l. 1868., str. 316, razglašajo pogoje za vzprejem.

L. 1848. je izprožil misel o slovenski univerzi dr. Sporer, ravnatelj ranocelniške šole in liceja; meščanski odbor ljubljanski

in »Slovensko društvo« sta podpirala to idejo. Vlada je obljubila vseučilišče, za pravoslovna predavanja so se uže oglašali juristi; Mažgon in Lehmann sta predavala uže pomladi l. 1849. Ko je umrl prvi, je vlada ustavila predavanja. Drugi kandidatje za to stolico so bili: dr. Ahačič, dr. Haan, dr. Kerstein, dr. Hradecky, dr. Martinak, dr. Bučar. V Ljubljani ustavljena predavanja nadaljevali so na graškem vseučilišču dr. Kranjec, dr. Kopač, dr. Skedl.

Iz tega se razvidi, koliko domačih duševnih sil so imeli takrat Slovenci v tej stroki, dasi niso bili pripravljeni.

Leta 1848. je nastopila lepša dôba tudi za gledališčne igre, ker si je »Slovensko društvo« v Ljubljani postavilo nalogo, prirejati »Besede« in gledališčne predstave ter ustanoviti narodno gledališče v Ljubljani.

Popolnem nepripravljeni Slovenci tudi na tem polju niso bili, ker so objavili l. 1844. Schillerjevo »Devico Orleansko« v dokladi *„Novicam"*; pripravljali so pot tudi Malavašič, Valjavec in Cegnar (glej pobliže v dotičnih življenjepisih).

Ukrep »Slovenskega društva«, da se ustanovi v Ljubljani slovensko gledališče (*„Illyr. Blatt"* 1848, št. 100), je navdušil vso Ljubljano. Leta 1849. je filharmonično društvo na Rožniku razveseljevalo slovensko občinstvo s slovenskimi pesmami, in predlagalo se je, da se v Ljubljani uvede slovenski ples, kar se pa ni uresničilo.

»Slovensko društvo« je priredilo v vsem dvanajst »Besed« in predstav. Prva »Beseda«, dné 30. maja l. 1848., v gledališču v god cesarja Ferdinanda, je jako lepo uspela; Kamilo Mašek, učitelj na ljubljanski muzikalni šoli, in Fleišman sta skrbela za napeve; druga pa je bila dné 19. junija leta 1848. Tu se je deklamovalo, vrstili so se samospevi in čveterospevi, pa tudi zbori, ki so jih peli Krakovčani z nenavadnim uspehom. Prva gledališčna predstava je bila dné 8. julija 1848. l.; na korist šentviškim pogorelcem pri Zatičini se je igrala »Županova Micika«.*) Pred igro so se pele pesmi: »Ilirski kor«, »Kje so tiste rožice?« »Planinar«. Nastopili so zopet krakovski pevci, pa v manjšem številu. Ivan Babnik je priredil igro »Golfani starec«, ki se je uprizorila dné 6. septembra l. 1848. Na čast občnemu zboru »Slovenskega društva« prirejena predstava dné 22. novembra 1848. l.

*) „Županovo Miciko" so igrali zopet dné 6. septembra 1848. l.

z igrama »Tat v mlinu« ali »Slovenec in Nemec«*) je zelo ugajala. Predstavljala se je v tem letu še 4. decembra »Zmešnjava nad zmešnjavo« v Babnikovem prevodu. Leta 1849. dné 15. februvarja: »Slave venec« (Karol Dežman je spisal prolog); dné 24. februvarja: »Veseli dan«; dné 10. septembra: »Dobro jutro« (prevedena iz češčine).

Zadnja predstava je bila dné 19. junija leta 1850. na čast deželnemu glavarju grofu Chorinskemu in v korist pogorelcem na Kranjskem. Med igralci je omeniti Ivana Mahkota, pozneje vladnega svètnika v Ljubljani, Höfferna, viteza Saalfeldskega, takrat avskultanta, pozneje vladnega svètnika v Ljubljani, gospo Schöpplovo, soprogo poznejšega dvornega svètnika, Leopoldino Krsnikovo, hčer profesorja Krsnika i. dr.

Toliko je storilo »Slovensko društvo« za razvitek slovenske dramatike. Ti lepi uspehi so napotili slovenske rodoljube, da so začeli misliti, kako bi se moglo ustanoviti stalno gledališče v Ljubljani, ki bi svoje igralce po letu pošiljalo na Štajersko, Koroško in Primorsko, naj bi tam uprizarjali gledališčne igre. Leopold Kordeš, bivši urednik časnika *„Laibacher Zeitung"*, je izprožil misel, naj se to podjetje zvrši na podlagi delnic. Do aprila l. 1850. je bilo podpisanih sto delnic in dné 1. marca se je sklical prvi občni zbor, kateremu je Kordeš razodel svoje misli. Izbral se je odbor sedmih móž z namenom, da vodi denarne in umetalne stvari. V ta odbor so bili voljeni: Holcer, trgovec in posestnik; dr. Struppi; Ambrož, posestnik; dr. Klun, dr. Bleiweis, Debevec, posestnik in trgovec; Balant Zupan, trg. pomočnik; za namestnike: Šreyer, trgovec; Eržen, zdravnik; Lavrič, c. kr. sodnik. Ta odbor se je razdelil na dva odseka: 1. odsek za denarno oskrbništvo (Holcer, Debevec, Šreyer in Eržen); 2. odsek za umetalna opravila (drugi odborniki).

Odborniki so tudi sestavili pravila novemu društvu; občni zbor je dné 26. maja l. 1850. vsprejel »Postave akcijnega društva za ustanovitev slovenskega gledališča v Ljubljani.« („*Novice*" 1850, štev 23.) Odbor je razpisal nagrade za najboljše izvirne gledališčne igre, delnice pa se niso vplačevale in igralci se tudi niso oglašali. Odbor je kupil žaloigro »Mlinar

*) Igro je prevél iz češčine (Štepanek) na slovenski jezik prof. Kleeman, prišedši v Ljubljano za gimnazijskega ravnatelja. Učé se slovenščine je uvidel, da mu je treba dobro znati slovenski.

in **njegova hči«** pa Cegnarjev prevod Mosenthalove igre »**Deborah**«, vsako po 30 gld.

Podjetje je začelo hirati in je končno zaspalo. Z uvedenjem ustave 1861. l. se je v Slovencih začelo novo duševno gibanje: ustanavljala so se raznovrstna društva, osobito čitalnice, ki so postajale ognjišča narodnemu gibanju; v njih so se vršile veselice in koncerti, prirejale pa tudi gledališčne igre. Med vsemi čitalnicami se je odlikovala ljubljanska, ustanovljena 1861. l., in je bila voditeljica svojim sestram drugod po Slovenskem.

Do 1867. l. je priredila triindvajset gledališčnih predstav; rodoljubi po Slovenskem so jo pohvalili, da je bila to najlepša misel, kar se jih je v tem času porodilo v Ljubljani, da je **čitalnica ljubljanska iz gledališča pregnano slovensko dramatiko vzela pod svoje okrilje.**

Največ je storil v ta namen **Jakob Zabukovec**, sedaj c. kr. računski višji svètnik in občinski odbornik v Ljubljani. Priredil je »**Domači prepir**« (Kotzebue: »Der häusliche Zwist«), »**Gostilnica na pošti**« (Goldoni), »**Snubači**« (»Ein Mann von 40 Jahren«), »**Popotnika**« (»Ein Zimmer zu zwei Betten«), »**Advokata**« (Schubert) in »**Selski brivec**«.

Zabukovec je sproti prelagal za vsako predstavo in tudi sam izborno igral. — **Dr. Bleiweis** je l. 1864. začel izdajati zbirko gledališčnih iger, ki se navedejo pozneje.

Dramaturge omenimo v tej dôbi posebej: B. **Tomšiča**, **Mir. Vilharja**, **Seb. Zepiča**, **Mandelca** in **Drobniča**.

Bernard Tomšič,

porojen v Dobrepoljah, nekaj časa v samostanu, potem pisar v črnomaljskem okraju, nazadnje učitelj v Mirni Peči in na Vinici, je pesnikoval v nemškem in slovenskem jeziku, se začel zanimati za gledališče ter priredil po nemških izvirnikih igri: »**Lahkoverni**« in »**Ravni pot najboljši pot**«.

Miroslav Vilhar,

o katerem nam bode podrobneje govoriti še v slovstveni zgodovini, je bil tudi osobito marljiv pisatelj in prirejevatelj gledališčnih iger v l. 1865—66., ko je izdal šaloigre »**Detelja**«, »**Župan**«, »**Poštena deklica**« in »**Pomota**«. Nekaj iger zapustil je v rokopisu.

Sebastijan Žepič (1829 — 1883) iz Križev pri Tržiču na Kranjskem, je bil profesor v Varaždinu, Zagrebu, Novem Mestu in nazadnje zopet v Zagrebu. Uže gimnazijalec in visokošolec je začel pisateljevati in je pomagal Janežiču, da je prišel na svitlo „Zgodovinski Katekizem"; dalje je priredil dve gledališčni igri (po Klicperi in Kotzebue-ju) in dve šolski knjigi za pouk latinskega jezika v nižjih razredih. Posebno zanimivi so njegovi sestavki o nekaterih slovenskih in hrvatskih gimnazijah v „*Novicah*" l. 1867. Dopisoval je tudi v „*Slovenski Glasnik*" ter pisal v hrvaščini poučne knjige ter učene slovniške sestavke.

Valentin Mandelc (1837 — 1872.) iz Kranja, suplent na gimnaziji v Varaždinu, kjer sta mu bila tovariša Žepič in Valjavec; leta 1864. je prišel za profesorja v Karlovec.

Prvi pojav njegovega pisateljevanja je slovenski prevod češke pesni V. Furchove v »Spomeniku dunajske kmetijske razstave«; v njej opeva vzajemnost avstrijskih Slovanov. Z drugimi odličnimi njegovimi tovariši je A. Janežič pridobil za svoj „*Slov. Glasnik*" in za „*Večernice*" »Mohorjeve družbe« izvrstne sotrudnike.

Prevod iz francoščine »Deset tavžent lir« kaže, da se je začel pečati s francoskim jezikom, iz katerega je prevel mnogo gledališčnih iger za »Dramatično društvo«; najbolj sta se mu prikupila Scribe in Girardin. Najvažnejše njegovo delo je bil prevod prvega dela Goethejevega »Fausta«, katerega je »Dramatično društvo« dalo v opiljenje J. Cimpermanu, ki pa tega dela ni dovršil. Objavljali so se njegovi prevodi v „*Besedniku*", „*Taliji*" in v „*Letopisu Matice Slovenske*".

Predstave drugod po Slovenskem.

Na Kranjskem je izven Ljubljane bilo tudi mestno gledališče v Idriji, namenjeno uradnikom in delavcem; igralo se je nemški trikrat na leto in sicer na predvečer sv. Ahacija, sv. Barbare in rojstnega dné Njega Veličanstva.

Od 1850. l. počenši se je igralo tudi slovenski; l. 1850. dvakrat »Tat v mlinu«, 1853. l. »Matiček se ženi«, l. 1855. in 1861. zopet »Tat v mlinu«, 1856. l. in 1857. »Županova Micika«, v 1862., 1863. in 1868. l. Drobničeve igre, 1865. l. »Župan«, 1866. l. »Pravda«, 1869. l. »Poštena deklica«.

Od 1869. do 1880. l. se ni igralo, ker je imel rudnik višjega svetovalca Nemca; l. 1880. pa je prišel v Idrijo višji svetnik, Čeh Novák, ki je bil prijatelj slovenskim predstavam. Tem pred-

stavam je bilo v korist tudi to, da je istega leta iz dunajske dramatične šole prišel tje Vinko Lapajne, ki se je močno trudil, da so se Idrijčani zopet mogli razveseljevati s slovenskimi predstavami. Osnoval je tudi »Dramatično društvo«, ki ima dvajset ustanovnikov (po 2 gld. na leto) in trideset podpornikov (po 1 gld. 20 kr. na leto), deželni odbor daje 100 gld.

V prejšnjih časih odlikovala se je tudi Vipava, kjer je bil pesnik Radoslav Silvester, takrat trgovski pomočnik in sedaj samostalen trgovec, duša vsemu delovanju na tem polju; on sam je zložil manjše in večje prizore. Za prirejanje gledališčnih iger v Novem Mestu si je pridobil največjih zaslug profesor Ivan Vrhovec, v Kamniku pa neumorni režisêr g. J. Stele.

Tudi na Štajerskem so odlični rodoljubi zgodaj začeli prirejati gledališčne predstave.

Leta 1845. je Davorin Trstenjak prišel v Ljutomer za kapelana in se je takoj sprijateljil z zdravnikom dr. Prelogom in dekanom Jaklinom. Blizo Ljutomera na praneškem gradu je živel dr. Gottweiss, bivši profesor na mariborski gimnaziji, v mladih letih nemški pesnik, pa vender vnet prijatelj slovenščini. Ta je za zimski čas ustanovil malo gledališče v Ljutomeru, Prelog je bil režisêr, Trstenjak dramaturg, Gottweiss pa intendant. Igralo se je nemški, zapela pa se je vmes kaka slovenska pesem, ki je navdušila vse zbrane rodoljube; tedaj isti način, kakor je začel delati v Ljubljani baron Zois.

Trstenjak je uže Ilir 1837. l. bil spisal dramo v treh činih: »Nevesta z otoka Cypros«, prvi čin slovenski, ostala dva hrvatski. Toda v Zagreb poslani rokopis je bil zasežen in uničen. Od Trstenjaka imamo melodramsko pesem »Vodnik« in komedijo »Kako si je Vrbovčan svojo svojeglavno ženko poboljšal?« (*„Letopis Matice Slovenske“*, 1867.)

Njegovo opero »Lado« ima dr. B. Ipavec v rokah. (Anton Trstenjak, *„Slov. gledališče“*, str. 79.)

V Mariboru je dr. Prelog, spreten deklamator in izvrsten igralec komičnih ulog, mnogo pripomogel temu, da se je nekaj časa živahno igralo v tamošnji čitalnici, sam je priredil igri: »Črni Peter« pa »Zakonska sol«.

V Celju je vzbudil živahno zanimanje za gledališčne predstave Josip Drobnič (1812.—1861.) od sv. Heme blizu Sotle. Bil je kapelan na raznih mestih in je prišel začetkom šolskega

leta 1849.—50. na celjsko gimnazijo za suplenta, začel prelagati igre iz hrvaščine na slovenski jezik, zbiral okrog sebe dijake, ki jih je učil igrati, in vabil tudi Celjane v sodelovanje. Uredivši si primerno osobje, nastopil je ž njim v celjskem gledališču; sodelovali so celó sini nemških rodovin, osobito se je odlikoval Viktor Leitmeier. Leta 1851.—52. se je igralo: »Dobro jutro« (3. novembra 1851), »Goljufani starec« (14. decembra istega leta), »Tat v mlinu« (1. januvarja 1852) in »Županova Micika« (7. marcija 1852). Koncem petdesetih let je objavil po nemških izvrnikih nekaj iger v *„Vencu gledališčnih iger"*.

Iz Celja je šel v začasni pokoj v Trst, kjer se je začel pečati s slovarskim delom (gl. zadej v »Knjištvu«); nato je šel v Gradec in učil slovenski jezik na gimnaziji ter sodeloval v uredništvu deželnega zakonika.

III. Slovstveni pregled.

Narodno gospodarstvo.

Trezno misleči Bleiweis je izprevidel takoj vzprejemši uredništvo *„Novic"*, da je slovenskemu kmetu treba najpoprej pouka v njegovih vsakdanjih poslih; zato je tudi sam pisal o najbolj raznovrstnih stvareh kmetijstva, kakor se vidi iz njegovega življenjepisa. Pridobil pa si je tudi sodelavcev iz vseh slojev slovenskega naroda; to priča, da so se dobro razumele njegove težnje. Ljubljanski zvonar Samassa[1]) je pisal takoj v prvih številkah prvega letnika »Koga so družbe za obrtnost«; Vrtovec[2]) je opisal škodljive hrošče; Karol Lokar,[3]) trgovec v Kranju, priporoča zavarovalna društva; Jožef Demšer[4]) priporoča razdelitev pašnikov; Anton Kurz,[5]) vodja šol v Idriji, razlaga kmetijska opravila v grudnu; Ličen,[6]) stolni vikar v Gorici, priporoča, da se pomnožé gozdi; Ant. Komac,[7]) kurat, nove panje; Plemel,[8]) beneficijat v Lozicah, peč na dve cevi; Fr. Pirc, misijonar v Ameriki, ki je l. 1830. izdal *„Kranjskega Vrtnarja"*, je iz Amerike l. 1846. poslal v *„Novice"* »Nagovor na vse kmetiške gospodarje«, priporočujé sadjarstvo; primerne nauke »Slovenskim vinorodnikom« daje Ant. Koderman,[9]) učitelj v Braslovčah na Štajerskem, odlikovan s srebrno svetinjo; Janez Cerer,[10]) uradnik velike colnije v Trstu, govori o davkih, razlaga

zmoto o kavi.[11]) Naravno pa je, da so imele l. 1848. „*Novice*“, ker so rade poročale o javnih rečeh, premalo prostora za kmetijske stvari; to je bilo tudi še 1849. l.; pogostoma so „*Novice*“ 1850. l. iz „*Jadranskega Slavjana*“ vzprejemale spise o kmetijskih stvaréh.

Josip Koller[12]) iz Gorice priporoča, da se bolje porablja zemlja na hribih in gorah; Stojan[13]) uči, kako je pridelovati lepo zelje; A. Fleišman[14]) razlaga, kako se na pustih krajih zasajajo drevesa; nadgozdar Megušer[15]) vpraša, jeli kmetovalci ne mogó brez hoje izhajati za nasteljo; J. Šuc,[16]) sedaj dekan v Št. Martinu pri Slovenjemgradcu, poroča o kmetijski razstavi v Šoštajnu; Rautnar[17]) je napravil načrt za gojitev sadjarstva po različnih gorenjskih krajih.

Jako važna pa je za narodno gospodarstvo, vsaj na Kranjskem, »Spomenica kupčijske in obrtne zbornice kranjske«, predložena ministru kupčije, obrtnije in javnih stavb, podpisana od predsednika Lukmana, in izdelana od dr. Kluna; nadrobno popisuje narodnogospodarsko stanje ter povdarja pomanjkljivosti in prosi pomoči. Primerno je povdarjal visoki namen poljedelstva M. Vernè, Blaž Fišer je podal zlata pravila za kmetovalce z geslom: »Naprej! je sedaj tudi glas kmetovalca«; važnost kmetijstva je poudarjal tudi slavnoznani naravoslovec in pesnik „*Slov. Bčele*“ J. Štefan[18]); Rubesa,[19]) župnik v Vremu, je objavil svoje izkušnje z izpiranjem bolnega grozdja; pesnik Josip Hašnik[20]) objavlja v Trbovljah na Štajerskem svoje izkušnje z debelim korenjem. Posebno marljivo je 1854. l. pisal v „*Novice*“ J. Šubic, n. pr. o dobrih lastnostih kopriv,[21]) o preji in platnu iz kopriv,[22]) o gozdnem drevju,[23]) o koristi brinja[24]); A. Likar[25]) priporoča sredstvo proti gnilobi mesá.

Priprosti kmetje so poročali o svojih izkušnjah, n. pr. Jalen[26]) na Hujah blizu Kranja o turšici, istotako Lavrič[27]) v Moravčah. Zalokar[28]) je vprašal, so li naši dedje gospodarili bolje? Odgovor: Ne. Dr. J. Žan[29]) je po nauku narodnega gospodarstva v pravoslovnem oddelku na dunajskem vseučilišču označil nalogo narodnega gospodarstva tako-le: »Spoznanje, spodbadanje in množenje pridelovalnih in izdelovalnih močij: torej tudi vedno pomnoženje človeške omike.« Koncem 1856. leta priporoča J. Subic[30]) kmetom, naj prebirajo knjige in gospodarske časopise, če hoté gospodariti dobro in varno in odvrniti s tem, da ne bodo bolj omikani narodi v gospodarskem oziru nadkrilili Slovencev. Začetkom 1857. l. se je s pomočjo vlade in kmetijske družbe osnovala v Idriji

sadjarska šola. Jožef Duller,[31]) posestnik na Skrjančevem, priporoča drenuljo; Robič[32]) označuje napačno cepljenje dreves; dr. Haubner[33]) razlaga, kako je pitati teleta; Cizej[34]) nasvetuje, naj se ne zatirajo ptiči; J. Sajovic[35]) govori o pijači iz brinja; Lovro Pintar[36]) poroča o sadjarstvu, kakor ga učé v preddvorski šoli; o važnem vprašanju radi stanovanj na kmetih je poročal Tušek,[37]) zahtevaje, da se morajo tudi na kmetih ravnati po naravoznanskih zakonih.

L. 1857. so povesti, zgodovinski in jezikovni spisi potisnili nekoliko na stran narodno gospodarstvo, tako tudi 1858. l., kajti po nekaterih prevodih iz nemških gospodarskih listov izpregovori šele v 18. številki »Stari kovač iz Šiške« (Ferd. Schmidt[38]) »Še dve besedi našim gospodarjem«, naj se kaj plačuje tistim, ki vničujejo kebre; Urban Gollmajer,[39]) župnik v Roču, je nasvetoval, naj se razdeli Kras, da se ložje pogozdi; Janez Cigler[40]) popisuje kmetijstvo po ribniškem okraju; Jakopič[41]) poroča o vinograjskih izkušnjah na Štajerskem; J. Jonke[42]) iz Čermošnic nasvetuje shranjevati méd v lončenih in dobro pocinjenih posodah; Andr. Likar[43]) uči, kako je narediti solnčno uro na zid; Janko Vijanski[44]) pa, kako se dela les trpežen.

Tudi zgodovinar Hicinger[45]) se je pečal s kmetskim vprašanjem in predlagal, naj bi se povzdignilo po živinoreji kmetovanje na Notranjskem.

Leta 1861., ko se je uvela ustavna vlada v Avstriji, so *„Novice"* morale začasno dajati več prostora javnim stvarem. Dr. Razlag[46]) priporoča, naj nabirajo premožni Slovenci denarja v ta namen, da se nakupi mnogo iztisov Zalokarjeve knjige *„Umno gospodarstvo in kmetovanje"* in razdeli po Štajerskem; dr. Lovro Toman[47]) nagovarja Slovence, naj na kmetih ustanavljajo knjižnice.

O čebelarstvu so se oglasili 1862. l. nekateri kmetje, n. pr. Jurij Jereb[48]) iz Vodic na Gorenjskem, gledé reje tujih čebel, Janez Zavrl[49]) v Višnji gori priporoča prestavljanje panjev.

L. 1863. se je oglasila prva slovenska narodna gospodarica Minca[50]) z Eršeca v Istri, priporočujoč Gorenjkam sviloprejo; *„Novice"* so sicer omenile nekoliko poredno, da to za Gorenjce ni nič novega, da pa venderle domoljubno pisateljico rade vsprejmó med svoje sodelavce.

Novi sodelavec je Srečan Pirc[51]) iz Jelšan, ki priporoča šolske kmetijske vrte.

Umetno ribjo rejo je na Kranjskem prvi uvedel dr. Ahačič[52]) ml.

Dr. Lavrič,[53]) predsednik Ajdovske čitalnice, je na shodu dné 17. julija 1864. l. gledé vinogradarstva predlagal napredno in skupno delovanje.

Nova moč v narodno-gospodarski stroki 1865. l. je A. Žgur,[54]) ki se je zanimal zlasti za vipavske in notranjske pokrajine; svaril je pred pokončavanjem gozdov; njemu je pritrdil Jakob Janežič.[55])

Najobširniši in najtemeljitejši spis je Fr. Jančarja »Mladi Vincar«.[56]) Ta obširni spis je izdal potem v posebni knjigi, ki se je hitro razprodala.

V Slov. Goricah na Štajerskem živeči Dominik Čolnik[57]) je predlagal terminologijo za plemenitev vinskih trt. Naš Ahasver I. dr. P. Turner,[58]) ki je prehodil mnogo svetá, povsod se učeč, da bi koristil domovini, je v »Popotnikovih opazkah po Angleškem« pozorno opažal kmetovanje, primerjal ga z našim in dajal kmetom lepih naukov. Dr. Janez Mencinger,[59]) duhoviti naš pripovednik, zahteva v lepem spisu »Kmet in narodnost«, naj se tudi v kmetskem stanu goji ponos. *„Novice"* razglašajo nazore poljedelskega ministerstva o uvedenju nadaljevalnega pouka v kmetijstvu. a zrno nazorov je: »Plačajte si sami pouk«.

Vsak narodni gospodar vé, koliko je Čehom za narodno bogastvo koristila sladkorna pesa. Zeló sta torej tudi Slovencem ustregla sinova Avgustà Tschinkla,[60]) ki sta v svojem obširnem pouku o tem predmetu povdarjala, da kmetijstvo ne pride do najvišje stopinje, ako ni združeno z obrtnijo; isto je trdil dr. Lavrič[61]) na shodu v Ajdovski čitalnici dné 1. junija 1866. l.

Drug obširen in poučen spis v tem letniku *„Novic"* je Ivàna Tomšiča[62]) poročilo: »Šest tednov na Dunaji ali gospodarsko-kmetijska šola.«

Splošnega pomena je dr. J. Mencingerja spis »Kmet in narodnost«,[63]) ki povdarja, kako ponosen naj bi bil kmet; kmetski stan se naj ohrani v sedanji celoti (800.000 kmetov šteje slovenska zemlja), naj bodo pošteni v mislih in dejanjih, trdni v značaju in premoženju, da napredujejo v narodnem izobraževanju, potem pride — enakopravnost in čast.

Začeli so izhajati časniki za gospodarstvo; Andr. Marušič je 1863. l. začel izdajati *„Umnega Gospodarja"*. (Gl. pobliže Marušič.)

Dalje se v podrobnosti tukaj ne moremo spuščati, samo toliko navedemo, da so zraven Vrtovca in Robide bili najmarljivejši pisatelji v tej stroki: misijonar Fran Pirc v Ameriki; Jurij Pajk, tesarski mojster v Ljubljani; Peter Aleš, stolni dekan v Trstu; Peter Musy, učitelj v Šoštanju na Štajerskem; Peter Leskovec, uradnik kmetijske družbe v Ljubljani; beležnik dr. Jožef Orel, nekaj časa podžupan ljubljanski; župnik Jernej Arko (v *„Novicah"* včasih podpisan Okra); Josip Godina-Verdeljski, urednik nekaterih časnikov v Trstu, ki se pa

niso mogli dalj časa vzdrževati; Mihael Ambrož, državni poslanec in župan ljubljanski; župnika Josip Bevk (Križnogorski) in Lovro Pintar, le-ta zlasti bivši sadjar.

Med mlajšimi je dr. Ivan Gršak, beležnik v Ormožu. S prvimi spisi o kmetijstvu nastopajo Fr. Povše, R. Dolenec in Scholmayer.

Pesništvo in pripovedništvo.

Lepa jutranja zarija nove svobode je vzbudila pesniško žilo v marsikaterem rodoljubnem slovenskem srcu, ki inače ni služilo muzam; zato nahajamo mnogo posameznih pesmic, zloženih po možéh, ki sicer niso znani ko pesniki, n. pr.: Huber je zložil »Otok bleški«; Strel »Popotnik pridem črez goró«; Uršič »Popotvanje, bratje« id.; Pirnat je spretno prevêl iz češčine »Kje dom je moj?« Tak dobiž se je posrečil tudi Valentinu Orožnu, ki je tuje pesni za slovensko uho in srcé znal prikrojiti tako spretno, da jim je težko poznati tuji izvor, posebno če so jim zloženi tudi primerni napevi, n. pr. »Kje so moje rožice?« »Mrzli veter tebe žêne« id.

Tudi marsikateri sedanjih dostojanstvenikov in učenjakov je v mladeniški dôbi zakrožil kako slovensko pesmico; Jos. Radonievič (Švegel, zdaj baron in grajščak v Grimšicah na Gorenjskem) je v *„Slov. Bčeli“* na svitlo dajal pesmice, opevajoče naravo. Jeden največjih fizikov novejše dôbe dr. Jos. Štefan, bivši vseučiliščni profesor na Dunaju, po rodu koroški Slovenec (1852. leta dovršil gimnazijo v Celovcu), je iz slovanskih jezikov na slovenski jezik prevajal mične pesni, n. pr. »Nevesta ukazuje očetu«, »Kdo bi venec nosil?« (obe ruski)[1]) ali pa tudi nemško narodno, n. pr. »Grof in mlinarjeva hči«[2]) pa tudi kako izvirno, n. pr. »Prepozno«.

Celi dan lepo cvetéla
Mlada mi je rožica;
Ko pa solnčice zaide,
Nagne glavo revica.[3])

Pisal je Štefan v *„Slov. Bčeli“* III. po praških novinah v lepem jeziku »Obraze iz Serbije«, pošiljal v *„Slov. Glasnik“* dopise z Dunaja, poudarjaje, da se naj pišejo spomini o Prešernu in o drugih pesnikih. Pa uže sestavek »Številna znamenja in sestave«[4]) je kazal, kam méri smoter njegovega življenja. Tudi v *„Vedežu“* se nahajajo njegove pesni.

»Josipina Turnogradska« je zložila sicer samo jedno pesen »Zmiraj krasna je narava«, pa je navdušila Milico Z., da je v Razlagovo *„Zoro“*, v *„Bčelo“* pošiljala plode svoje muze, dalje pa o njej ni sledu, dasi je obljubila rečenemu listu, »da hoče v bodoče pošiljati kake stvarice«. Omenimo tudi še te-le pesnice, ki pa niso trajno delovale na polju slovenskega slovstva: Fani Hausmanova, hči lastnika novoceljske grajščine (umrla 1853. l.), pisala je v *„Celjskih Novinah“* 1848. in v *„Sloveniji“* 1849. l.; Alojzija Oblakova in L. G....kova na Ptuju;[5]) N. Vičičeva;[6]) tretja kitica iz njene pesmice »Ljuba Spomlad« slove:

Male pesmice donele,
Serca bodo nam ogrele,
Saj v pomladi so ognjene
Želje vse zdaj ohlajene;
Prerojena bo narava,
Péla se bo božja slava.

Klara R.[7]), »Molčečemu pesniku«:

Kaj nek' delaš, sin slovenski,
Da ni sluha tebi več?
Al počiva duh pesmenski,
Da nam ne prepevaš več?

Malica G. v *„Slov. Glasniku“* 1863: »Kaj me veseli?«

Najbolj vendar se radujem,
Če domače peti znam;
Krepke glase naših čujem,
Lahko srčice imam.

Prosto rada bi zapela
Milo glasne pesmice,
Bratom, sestram da bi vnela
Srce, če je mlačno še.

Omenijo naj se še:

Majarčičeva[8]) »Miroslavu odgovor«; Ivanka K.[9]) »Svoji domovini«, »Pozdrav«; Ljubnikova z Gorenjskega[10]) »Odprto pismice visokočislani L. Pesjakovi.«*)

*) Gerti Gomilšakovi, ki je objavila več pesmic, je slavni hrvatski pesnik Trnski posvetil to-le slavilko:

Nevidje te moje oko,
Al sam srećnim ćuo uhom,
Da mi liećeš na visoko,
Ćerka slave, srcem, duhom!

Ima, ima krasnih dušah,
Razbistrenih ženskih glavah:
Molitvu jim Višnji sluša,
S njih se srce razigrava.

Vjernih ćerkah ima, ima
U nj' da sestre pogledaju,
Ima milih posestrimah,
Da se braća u nj' uzdaju.

Ima, ima naše krvi,
I junačke i poštene,
Kojoj rod je svadje prvi,
Koja stranput ne pokrene.

Ima, ima još srdacah,
Što se niesu potudjila,
Kojim pjesme praotacah,
Pjesma naša još je mila.

Tako, Gerto, pjesma moja
U zabiti Tebe nadje,
U milini Tvog pokoja
Zazujit će žica sladje!

U Gradcu na 21. Rujna 1854. *Ivan Trnski.*

Tudi narodni pesniki so se oglašali; n. pr. Jurij Vodovnik[11]) je bil cerkovnik, tkalec in berač ter se živíl s pesnikovanjem za koline in ženitvanjske gostije; on spada deloma še v poprejšnjo dôbo, ker je bil 1797. l. porojen v Skomerski fari na Spodnjem Štajerskem. Grabič Miha,[12]) mlinar pri Celju, je zložil pesen ob otvorjenju celjske čitalnice, peval »Od pridnega in zanikernega kmeta«, ko je njegov prijatelj Fran Bizjak dobil srebrno svetinjo za sadjerejstvo.

Pripoveduje se,[13]) da je v Središču zložil neki kmet mnogo pesnij; v Bukovcih pri sv. Margeti blizu Ptuja je živel priprosti pesnik Forštnerič, pri Ljutomeru Farkaš. Med narodne pesnike smemo šteti tudi Frankolskega, dasi je zložil epsko pesen »Veronika Deseniška«; hodil je nekaj let v latinske šole v Celju. Niti srednjih niti višjih šol ni videl Radoslav Silvester, pa je zložil celó več sonetnih vencev. O njem pobliže med pobožnimi liriki.

Večina naših preporodnikov je bila nadahnena pesniškim duhom, tako Hicinger, Ravnikar-Poženčan, Trstenjak, M. Majar; Slomšek je bil tudi skladatelj. Bleiweisu in Einspielerju muza ni bila prijazna.

Čudovito je, kako sta na svoje rojake delovala Prešern in Koseski. Dasi nam je le Prešern ustvaril pesniški jezik in skorej v vseh strokah pesništva ustvaril klasične umotvore, ga vendar večina Slovencev ni razumela, nego udala se je Koseskega vznesenemu domoljubju ter visokozvenečemu in bombastično tekočemu jeziku. Za Prešernom jih je pot ubralo vrlo malo; najodličnejša sta Rodoljub Ledinski, katerega Marn primerno imenuje »Prešerna v duhovni obleki«, ter Fr. Svetličič, čegar natančnejši življenjepis še pričakujemo.

Mnogo pesnikov je šlo za Koseskim, pred vsemi Toman, kateremu se ne čudimo, ker je njegovo znanje slovenskega jezika bilo plitvo. Precèj dolgo vrsto let se še Valjavec ni mogel iznebiti koseskizmov, kar se posebno vidi v njegovi lepi pripovedni pesni »Zora in Solnca«. Sam rad priznava vtis Koseskega pesnij Fr. Cegnar, vender je Cegnarja bolj mikala navdušena vsebina nego oblika, ker si je Cegnar svoj lepi besedni zaklad, ki ga je iz rojstnega kraja prinesel v šolo, ogladil po marljivem učenju v srednji šoli in neprestanem čitanju srbskih pesnij.

Med prve sotrudnike Bleiweisove na pesniškem polju se šteje tudi L. Jeran; ker pa je on vse svoje moči posvetil nabožni

odgoji slovenskega naroda, se ta stran njegovega delovanja ni močno razvila; tudi njegovi sodelavci pri *„Danici“*, kolikor so pesnikovali, na razvitek pesništva niso vplivali.

Pohvalno se morajo omeniti »Hebrejske melodije«, ki jih je spretno po Byronu udomačil Jeriša; sicer mu jezik ni popolnem uglajen, pa nasproti Koseskemu je lepo napredoval.

V pobožni liriki se je trudil Janez Bilc s prevodi himnov, ki so se natisnili najpoprej v *„Danici“*, potem pa ponatisnili posebej, pa tu in tam oblika zaostaja za zahtevami časa; priznan pesnik na tem polju je jedino le Ivan Vesel, ki se je po svojih lepih prevodih ruskih pesnikov usposobil za to. O njem v nastopnem zvezku.

Kar se tiče pripovednega slovstva, je prvi »romancier« slovenski, Janez Cigler, molčal prve čase našega preporoda; po svojih povestih »Sreča v nesreči« in »Življenje sv. Heme« sega še v Prešernovo dôbo. Ugodna ocena Levstikova ga je zopet obudila za slovstvo. Tudi Dragotin Šamperl spada po svoji knjigi *„Navuk v peldah“* v poprejšnjo dôbo, ali radi nekojih pesnij v *„Sloveniji“* in v *„Vedežu“* ga smemo deloma šteti tudi v Bleiweisovo dôbo. Najplodovitejši pripovednik za priprosto ljudstvo je Fr. Malavašič — Prostoslav Milko —. Prevajal je Krištofa Šmida; s temi knjigami je na Kranjskem vzbudil zanimanje za čitanje v priprostem narodu, kakor Krempelj na Štajerskem. S samostalnimi pripovedniki je bila *„Slov. Bčela“* slabo preskrbljena; kratke povestice so bile večinoma prevodi iz češčine in poljščine; v drugi polovici II. tečaja sploh ni nobene izvirne povesti, v III. tečaju so izvirne »Vladimir in Kosara« (Svetec): Samuel, bolgarski car, šel je nad Srbe, doma zapustivši hčerko jedinico Kosaro. Vladimir, vjeti vojvoda nasprotnikov, se je prikupil Kosari, ki je srečno rešila ljubljenca in potem srečno živela ž njim v Belemgradu.

Dve drugi povestici »Žrtvovanje na Savi« (B. Janežič) in »Cerkev sv. Magdalene na Lurnskem polju« (L. P.) nas vodita v staro slovensko zgodovino: premagani so paganski Slovenci; Privina in Ljudmila sta srečna zakonska dvojica. — Paganski Slovenec je v naglici zabodel svojo hčerko, ki je ljubila mladega kristjanskega junaka; mučenici so postavili lepo cerkev na Lurnskem polju. — Več malih izvirnih povestij je spisala Josipina Turnogradska.

V drugi polovici leta 1852. nahajamo v *„Novicah“* prve sledove pripovednega slovstva, n. pr. »Bistroumni sodnik«, »Dva

kmeta pri zdravniku«, »Ponižnost povikšana, prevzetnost ponižana« (ruski car Aleksij je izbiraje zaročnico odklonil ponosno kneginjo Barbarikinjo in volil ponižno Nariškinjo). Take povesti so se nadaljevale tudi leta 1854., n. pr. »Eden lot jezika« (po bosenskem izvirniku).

Pripovesti, v kolikor niso bile izvirne, so se naslanjale večinoma na jugoslovanske in ruske izvirnike. Na tem polju je I. Levičnik „*Novice*“ zalagal od l. 1856. do 1871. in navadno prevajal iz „*Nevena*“ (glej njegov življenjepis v predelu »Šolniki«). Omeniti se mora njegova izvirna povest »Zajtik«, obraz iz vojaškega življenja za časa Napoleona. Pa tudi arabske pripovesti so ugajale, n. pr. »Ahmet Methemir in njegov sin Abdala«, ki jo je po ilirskem poslovenil Kobè. Kratke povesti so pisali tudi: Dernjač, Verdeljski, Križaj, Pavalec, I. Šubic.

D. Trstenjak je načrtal v „*Novicah*“ pot novelam; nekako v odmor v svojem znanstvenem delovanju je pisal povesti od 1854. l. nadalje; tako nam je slikovito narisal v noveli »Slikar« mične strani iz življenja slikarja Ticiana; povestici: »Spoznanje« in »Slutnja« nam pripovedujeta o Vrazu in o malomestnih razmerah v Vrbovcu. Posebno se odlikujeta »Slovenski Leander«, novela po narodni kranjski pripovedki, in »Kelmorajn«, obraz iz njegovega dijaškega življenja. — Josipu Levičniku se pridružuje Kos Cestnikov, ki je povest »Boljarka« priredil za „*Nov.*“ 1858 l., Janko Vijanski pa svojo povest »Čudna lipa«, prevedeno iz češčine, za isti letnik „*Novic*“. J. Marn pripoveduje, da je Vernetov prevod Chateaubriandove »Atale« ostal v rokopisu; to ni istina, nahaja se v „*Novicah*“ 1859. l.; prevod je inače točen, samo besedni red je še preveč po nemškem zlogu. Od 1858. l. so imele „*Novice*“ le malo boljših povestij.

Jezikoslovje.

Prvo jezikoslovno vprašanje, katerega so se dotaknile „*Novice*“, je, da Kobetu dajejo obširen odgovor, zakaj so se izpremenile nekatere belokranjske oblike v njegovem spisu, ker odločno nasprotujejo mešanici iz slovenščine in hrvaščine. Ko so „*Novice*“ l. 1851. slovó jemale od svojih čitateljev, se je večji del njihovega slovesa bavil s trditvijo, da odločno nasprotujejo mešanici, kakor jo je pisala Razlagova „*Zora*“.

V jezikoslovni stroki je „*Novice*“ podpiral Jurij Caf,[2]) ki, pridružujé se Kremplju, pošilja »Vesel pozdravec vsem Slovencom«;

oplakuje smrt Kopitarja, Jarnika, Hladnika, pozdravlja Viriti-ja, Kastelca, naznanja Miklošičeva in Slomškova[3]) objavljena in svoja lastna dela, ki jih spisuje, in želi slovenske slovnice po vseh narečjih.

Humoristična je »Prošnja meseca Listopada[4]) na tiste Slovence, ki ga imenujejo Listognoj«; razgovora o imenu mesecev so se udeležili Jernej Peternel,[5]) Lenček[6]) in D.[7]) Začelo se je etimologizovanje: Praberski je razlagal besede »župan«, »županija«.[8]) Dasi so se v letih 1848.—50. radi potrebe v naglici spisavale slovnice, se je od druge strani vender tudi zahtevala točnost in resnoba; to se razvidi iz obširnega in temeljitega pretresa Murščeve slovnice.[9])

Radi jednotne pisave rodilnikove končnice »ega« se je oglasil pesnik Oliban,[10]) *„Novice"* same so opetoma izražale želje po jednotnosti, dasi niso bile prijazne »slovniški sodniji«, ki se je bila predlagala od neke strani.

Zalokar[11]) je objavil »Rodovnik slovenski« in prosil, da se mu naznanijo iz vseh slovenskih pokrajin lepe pristne besede te vrste.

„Novice" imajo to zaslugo, da se je v njih začel važen razgovor o dovršnih in nedovršnih glagolih;[12]) tega razgovora so se udeležili Metelko, Cigale, Šolar in Navratil.

Navadno se pripisuje Levstiku zasluga, da je on prvi opozoril na napačni besedni red v slovenščini; opomniti pa je, da je Cigale[13]) v sestavku »Drobtinice iz slovenske slovnice« po hrvatskih in čeških vzgledih pokazal na pravilni besedni red v našem jeziku.

Ker se je marsikatero istersko mesto v *„Novicah"* navajalo bolj po italijanski nego slovenski obliki, navel je J. Volčič več domačih imen, izven Istre manj znanih n. pr. Labingrad — Albona, Žmingrad — Gemino i. d.

Po oceni Murščeve slovnice ni bilo nobene tako obširne kritike, kakor je »Pretres slovenskih beril za 3., 4., 5. in 6. razred srednjih šol«; pisatelj Bož. Raič pravi, da nam je po razvitku našega jezika paziti na to, da se vanj ne ukradejo tako »gnusne in nesnažne pošasti« kakor v Hrvatih.

Kakor se vidi iz tega kratkega pregleda, je bil v začetku slovenskega preporoda skorej vsak marljivejši pisatelj tudi kolikor toliko jezikoslovec, n. pr. Hicinger, Trstenjak, Ravnikar, Moršec, Majar, Kobè, Navratil i. d. Slovnice, ki so jih v naglici spisali v 1848.—49. letih Muršec, Potočnik, Malavašič, niso mogle vplivati

na razvoj slovenskega jezika. Miklošičeva jezikoslovna dela pa in ozir na narodno blago je omogočil Janežiču 1854. l. tako spretno spisano slovnico, da je še do zdaj ni prekosila nobena druga. Njena vrednost je v tem, da svoje zglede jemlje ponajveč iz priproste narodove govorice, iz pregovorov in najboljših pisateljev. Levstikova, v nemškem jeziku pisana slovnica se ozira na narečja in na zgodovinski razvitek oblik in znači v tem smislu velik napredek.

Ker se ni dala izvršiti ilirska ideja, sta Majar in Raič izdala slovnici ruskega jezika, da bi pospeševala vsaj znanje najbolj razširjenega slovanskega narečja.

Slovensko slovstvo.

„Novice“ so rade kaj povedale iz zgodovine slovenskega slovstva in zanimljivo je, da njihove prve beležke v tej stroki gredó Vodnikovim *„Ljubljanskim Novicam“* [1]; J. Kobè zasleduje Cirilov obred na Kranjskem.[2]

Poženčanu, ki je govoril o pratikah sploh, so pristavile *„Novice“*, da je po zgodovini pratik prva slovenska pratika prišla na svetlo 1726. leta v Augsburgu.

„Slovenske misli“ [3] (Matija Majarja) silijo rabiti 1. vselej gajico, 2. vsem Slovencem in morda tudi ostalim Slovanom, pa ne samo v kakem kotu znane besede, 3. ne kovati novih besed, 4. skrbeti za lep zlog, 5. čitati knjige raznih slovanskih plemen, 6. prevajati narodne pesni srbske, 7. pisati o narodnem izobraževanju.

Malavašič[4]) ocenjuje Koseskega in Prešerna.

Kakor v drugih strokah, so *„Novice“* tudi tù storile leta 1852. lep korak naprej s tem, da je Fr. Cegnar novejše slovenske in slovanske knjige naznanjal in ocenjal v posebnem oddelku z naslovom »Slovanski popotnik« do 1858. leta. Omejil pa se ni samo na slovstvo, nego omenil je vse, kar spada v kulturni napredek Slovencev in Slovanov.

Sèm moramo šteti tudi oddelek v *„Novicah“* leta 1852.: »Življenje slavnih Slovanov«; »čas je — pravijo *„Novice“* stran 138 — tudi Slovencem po malem od slavnih mož, od teh dragih in bliščečih kamnov slovanskega rodu pripovedovati« in dr. Opisani so izmed Slovencev Vega, Kopitar, Kranjec in Valvazor.

J. Šubic[5]) je na svoje vprašanje »Kakošnih bukev je Slovencem zdaj potreba?« odgovoril, da bukev za proste narodne šole (slovnic je prê uže preveč) naravoslovskih, zemljepisnih in zgodovinskih knjig za srednje šole, pa tudi grško-slovenskega in latinsko-slovenskega slovarja in sv. pisma.

Jednako vprašanje, pa omejeno na kmetiške potrebe, je stavil J. Kobè[6]) in rekel sam, da imamo mi Slovenci več molitvenikov nego Francozi, za kmeta potrebnih knjig pa ne.

K. Žavčanin[7]) je izrekel željo po leposlovnem časniku v obliki českega *„Lumira"*, nadejaje se, da njegove želje ne bodo glas vpijočega v puščavi. Janko Vijanski[8]) je naravnost javno prosil Janežiča, naj o tem razodene svoje mnenje; njegovi prošnji se je pridružil J. Drobnič v »Odprtem pismu g. Antonu Janežiču v Celovcu«.[9]) Tem prošnjam se je udal Anton Janežič in objavil oklic na *„Glasnik"*, razpisal darilo po 30 gld. za najboljšo novelo nikakor pa ne sprejemši nasveta, da bi bil list na pol slovenski, na pol ilirski.

Leta 1861. je na Cegnarjevo mesto (Slovenski popotnik) stopil A. Kos-Cestnikov in v začetku leta *„Novicam"* spisaval nekoliko let »Slovensko slovstvo« vsakega minolega leta. Uže ime kaže, da so se *„Novice"* omejile samo na slovenske duševne proizvode.

Zaslužni šolnik P. Ladislav Hrovat,[10]) je govoreč o slovenskih berilih prvi izprožil razgovor o tem, kako naj bi se *„Zgodovina slovenskega slovstva"* učila na gimnazijah, in je nagovarjal, naj bi Slovenci pisali življenjepise slavnih mož, sestavili malo knjižico in jo v »Monumentum perenne« darovali blagemu Slomšku.

»Nekemu obrekovavcu Slovencev« so *„Novice"* 1861., str. 342, naštele najvažnejša slovenska slovstvena dela, Zakrajšek pa je v *„Izvestju goriške realke"* 1860. leta objavil kratek »Abriss der slovenischen Literaturgeschichte«.

Prvi kritik v slovenskem slovstvu je J. Trdina, ki je v *„Ljubljanskem Časniku"* 1850. l. spisal »Pretres slovenskih pisateljev«.

Proti temu se je oglasil L. Pintar s spisom »Nekaj iz Vesne proti ‚Pretresu'« povdarjaje, da se ne sme vse soditi preostro, in da se je treba ozirati na znani izrek: Vsak početek je težak.

Zemljepis in zgodovina.

Primeroma rano se je v Slovencih začelo skrbeti za to, da bi pobliže poznali*) svojo domovino. Prvi nagibi sezajo v Vodnikovo dôbo. Henrika Freyerja, rojenega Idrijčana, ki je bil dvajset let muzejski varih v Ljubljani in se je uže v mladih letih zanimal za slovenske izraze iz naravoslovja, je nagovarjal Kopitar, naj sestavi krajevni imenik. Uvažujé ta nasvet je izdal Freyer »Obraz kranjske dežele« z nemškimi in slovenskimi imeni. Delo je bilo za one čase izborno. Leta 1846. je prišel na svetlo krajevni imenik.

Njegov naslednik je bil Peter Kozler, kateri je izdal zemljevida slovenska 1854. in 1864 leta. Mnogo sta se zanimala za zemljepis in zgodovino Kranjsko dr. Costa, Andrej Švegel (Viteslav Radonievič).

»Slovensko društvo« v Ljubljani je naprosilo Hicingerja, ne bi li sestavil poljudno pisano kratko občno povestnico? Tej želji je ustregel na vse strani marljivi pisatelj s tem, da je izdal »Popis sveta« s »pridjeto kratko povestnico«, pa »Obraz vse zemlje v dveh polkroglah«. O Hicingerju pa je omeniti še to, da je k cerkveni zgodovini dežele kranjske v *„Archiv für Landesgeschichte des Herzogthums Krain“* leta 1854. narisal tudi zemljevid kranjske dežele po osnovi škofijstev od 1462. do 1787. leta.

Med slovenskimi preporodniki imajo posebno za zgodovinsko razjasnjenje naše minulosti največ zaslug P. Hicinger, M. Ravnikar in Davorin Trstenjak, dasi ne vselej z neopovržnim uspehom.

Prirodoslovje.

Razvitek nobene stroke ni zgodovinsko tako razjasnjen kakor botanike. Vilhelm Voss je v *„Izvestju ljubljanske realke“* 1883—84. l. ločil tri dôbe: I. Klasično od l. 1754 do 1800, II. dôbo Hladnikovo od l. 1800 do 1852, in III. novo od l. 1852 do l. 1883. V prvi so delali Scopoli (1754—67), Wulfen (1762—63), Hacquet (1768—88) in Zois (1756—1800). Hladnikova dôba obsega Hladnika, Josipino Kwiatowsko, Fleišmana, Grafa in Freyerja.

Častni naslednik Hladnika je bil Andrej Fleišman; gojil je tudi sadje- in murvorejo; kmetijska družba je izdala njegovo rastlinstvo. Po njem sta imenovani dve rastlini: »Pastinaca Fleischmani« in »Scabiosa Fleischmani«.

*) L.: Živa potreba, da prebiramo zgodovinske knjige. „*Nov.*“ 1867, 12.

Žiga Graf, doktor kemije, je bil v Ljubljani porojen 1801. l. Nabiral je rad rastline po kamniških planinah in objavljal opažanje v znanstvenih listih; bogati herbarij je po njegovi rani smrti 1838. l. dobil kranjski muzej.

Karol Robida je 1849. l. izdal *„Naravoslovje ali fiziko"* izpustivši matematično fiziko, ker ni znal dotične terminologije, kakor priznava sam.

Zasebni rastlinar je bil Jernej Medved (pisatelj molitvenikov, naveden na dotičnem mestu), župnik v Trnovem v Ljubljani. Nabiral je z veseljem rastlinska imena za *„Wolfov slovar"* in po svoji smrti tudi zapustil mali slovar o rastlinah.

Drugi zasebnik je bil Ferdinand Schmidt ali »Kovač iz Šiške«, ki je marljivo podpiral *„Novice"* in v Erjavcu vzbudil ljubezen do naravoslovja.

V naravoslovju je v Bleiweisovi dôbi znamenita prikazen Matija Vertovec, ki je dosledno in premišljeno hodil ves čas svojega življenja po tistem potu, ki si ga je bil izbral v mladosti. Z *„Vinorejo"* je mnogo koristil svojim rojakom. *„Kmetijska kemija"* je pisana kolikor moči v priprosti pa vendar navduševalni obliki. V zvezdoznanstvu je oral ledino v našem slovstvu.

„Novice" so tudi poročale (1849. 200, 218. 223) o naravoslovskih pogovorih v ljubljanskem muzeju,[3]) v kolikor je to pripuščal prostor.

Deloma javne stvari, deloma jezikovni, zgodovinski, potopisni in pravoznanski spisi so jemali *„Novicam"* 1848—51. l. toliko prostora, da nahajamo l. 1852. samo skromen sestavek »Luna«, ki se zvršuje tako-le: »Mora tedaj tudi čas biti, se na te (naravoslovske) prikazni ozirati. po premišljevanji resnico izvedeti in take skrivnosti odkrivati v blagor človeštvu.«

Da bi odpravile nedostatek v tej stroki, so začele *„Novice"* 1853. l. objavljati spis »Potovanje po okrajnah natoroznanstva«,[4]) oziraje se na pripravljanje soli, po nemškem izvirniku. Po češkem časopisu *„Živa"* je posneto »Zimskó spanje prirode« [5]). Izviren je sestavek »Močelke«[6]) (Infusionsthierchen).

Josipu Šubicu se je 1856. l. pridružil Simon Šubic; prvi je še »potoval po okrajnah natoroznanstva«[7]) razlagaje pridelovanje in rabo železa, drugi je pošiljal z Dunaja »Pisma o natoroznanstvu« in »O človeški omiki«[8]) povdarjaje, da materijalistični narodi kakor Rimljani niso vneti za naravoznanstvo. Uže zaradi tega, da se

umičijo vraže, je treba ljudstvu več omike v naravoslovju. Oba Šubica delala sta soglasno, sklicujoča se drug na drugega.

Druga odlična moč, ki se je oglasila 1856. leta prvokrat, je Janez Tušek, ki je z Erjavcem vred najodličnejši zastopnik prirodoslovja; opišeta se oba v »Janežičevem krogu«.

Pravoznanstvo.

Raba slovenskega jezika pri sodiščih in uradih je neizmerne važnosti. V poprejšnjih dobah se je dokazalo, da se je slovenščina uradno rabila mnogo več, nego bi se mislilo: za časa Marije Terezije, francoske vlade in avstrijske restavracije so se zakoni in uradni razglasi izdajali tudi v slovenskem jeziku. Potem je slovenščina nekoliko izginila iz javnosti; šele 1848. leta so se razmere obrnile na bolje, ko so tudi Slovenci zahtevali državni zakonik v materinem jeziku.

Zasluge dr. Mažgona, dr. Dolenca in drugih se uvažujejo na drugem mestu; pravi stvarnik znanstveno-juridične terminologije pa je M. Cigale, ki je jurist in jezikoslovec bil nalašč ustvarjen za težki ta posel; nad štirideset let je slovenil državni zakonik; včasih so ga podpirali tudi drugi slovenski književniki, n. pr. Navratil, Stritar, Levstik.

Častnih zaslug si je na tem polju pridobil tudi dr. Jos. Kranjec, porojen blizu Celja, večletni vseučiliščni profesor pravoznanstva.

„Novice“ so razglašale oznanila in zakone; 1845. leta zasledili smo »Oznanilo[1]) novih postav na Kranjskem za letno delitvo daril za bike, od 29. Malitravna 1844«; podpisani so Jožef baron Weingarten, deželni poglavar, Karl grof v Wolfsbergu, namestnik poglavarjev, in Dominik Brandstetter, poglavarski svetovavec.

„Novice“ 1846. leta, str. 172 razglašujejo oznanilo c. kr. deželnega poglavarstva gledé davkov in desetine; posebno se povdarja: »Tlaka, desetina in vsi drugi gosposkini davki ostanejo pri starini in se morajo kakor dosihmal tudi za naprej brez upornosti in natanko odrajtovati.«

Zastran državnega zakonika zahtevajo *„Novice“* [2]), da mora biti preveden v lepo, čisto slovenščino, ne pa v hrvatsko-slovensko mešanico.

Zgodovino kazenskega zakonika — oziraje se na kazenske rede štajerske, kranjske in koroške v 16. stoletju, razpravlja P—z v *„Novicah“.*[3])

Grof Leopold Welsersheimb [4]) razglaša »Oznanilo od 23. Rožnika 1848, 1500/Pr., radi volitve v Loki in Radoljci.«

Zakon: Mi Ferdinand Pervi ustavni Cesar [5]) Avstrijanski id., uravná razmere med gosposko in podaniki.

V svojih potopisnih spominih iz Gradca 1850. leta z veseljem naznanja Bleiweis, da bodo nekateri slovenski juristi slovenski prednašali na graškem vseučilišču.[6]) V tečaju 1850—1853. je bral dr. J. Kranjec, docent, osem ur na teden o avstrijskem državljanskem pravu; v letu za tem o istem predmetu po sedem ur. Leta 1853. je bil Kranjec izpraševatelj za judicijalne preskušnje; istega leta je prišel za profesorja na pravno akademijo Sibinjsko na Erdeljskem.

Kranjčev vzgled je vzbudil dr. Janeza Kopača in dr. Skedla, da sta tudi predavala slovenski; prvi, redni javni profesor in doslužen rektor vseučilišča v Inomostu, je predaval »red kazenske pravde« štiri ure 1850—1852. leta; drugi je 1850—1852. leta čital o »avstrijanskih kaznovavnih postavah čez hudodelstva« štiri ure na teden; 1852—1854. leta o »novi knjigi kazenskih postav čez hudodelstvo« tudi štiri ure.

Od julija 1854. leta nikdo ni več učil pravoznanstva v slovenskem jeziku.

„Novice“ so tudi povedale svoje mnenje o izdanih zakonih, n pr. z veseljem pozdravljajo in razlagajo zakon zastran odkupljenja [7]); zakon za ohranjenje gozdov [8]) izdan po Mariji Tereziji so *„Novice“* radi dobrih naukov in lepe slovenščine ponatisnile, ali so pa prepustile Jurčku, da svojemu stricu razlaga cesarski patent o odvezi gruntnih in desetinskih davkov.[9])

Ko so se uravnale v letih 1848—1849. nove razmere v Avstriji, so *„Novice“* leta 1850. imele mnogo opravila, ko so svojim bralcem razkladale nove zakone. V podrobnosti se tukaj ne moremo spuščati, samo to še omenimo, da so imele 27 strani priloge, obsezajoče »Začasno srenjsko postavo«; na koncu pripominja uredništvo: »S tem je razlaga te imenitne postave tako umevno in tako po domače razložena, da častita gospoda razlagavca, ki sta se v prid slovenskega ljudstva tega dela lotila, zares zaslužita veliko hvalo in zahvalo, ki jo nam bralci od več stranij, posebno iz Štajerskega, naznanjajo. Le jedno voščilo še imamo v srci, namreč, da bi se ta razlaga v nobeni županiji slovenskih krajev ne pogrešala.«

»Slovensko društvo« v Ljubljani je zahtevalo od vlade, da naj dá prevesti zakone na slovenski jezik. Vsled tega je pravosodni minister Sommaruga velel notranje-avstrijskim in primorskim sodiščem, da naj na zahtevanje strank tudi v slovenščini izdajajo odloke, da pa naj hkratu poročajo o zaprekah, ki bi utegnile to zavirati. Tudi kranjski stanovi so dné 12. aprila 1848. prosili vlado, naj priskrbi prevode zakonov [10]; tej prošnji je ustreglo ministerstvo z odlokom od 17. julija, da se poslovenijo zakoni, uredbe in oglasi za kranjsko kronovino; prelagatelju je določilo 50 gld. mesečne plače. Anton Mažgon, c. kr. kriminalni aktuar, in Matej Cigale, tajnik »Slovenskega društva«, sta takoj začela sloveniti državljanski in kazenski zakonik. Na Dunaj se je sklicala skupščina jugoslovanskih strokovnjakov, da sestavi pravniško terminologijo. Leta 1883. je izšla knjiga: *„Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs“*. V slovenskem oddelku so delali dr. Matija Debevec, dvorni odvetnik, dr. Miklošič in jurist Cigale, ki si je privzel Janeza Navratila, takrat oficijala najvišjega sodišča.

Leta 1852. so *„Novice“* odprle novi predel: »Pravoznanska pisma« [11]) zatrjujé, da je zdaj vsaj »nekolikšna vednost« o pravoznanstvu potrebna vsakemu omikanemu človeku, zato hoče pisatelj tega spisa na poljuden način govoriti o popravi in obnovi (Reform) v kazenskih pravdah s posebnim ozirom na zatožno pravilo in na ustno in očitno obravnavo. V uvodu je opozoril pisatelj na jedini južnoslovanski pravni časnik *„Pravdonoša“* v Zadru, potem pa večkrat povdarjal zgodovinsko stran predmeta.

Ker pa ni pričakovati, kakor pravijo *„Novice“*, da bi vsi čitatelji njeni kupili novi kazenski zakon, ga rečeni časopis v sedemindvajsetih spisih [12]) razlaga priprostemu narodu.

Ko se je vsled uvedenja ustave 1861. leta začelo živahneje društveno življenje, so 16. avgusta 1861. leta mestni župan Ambrož, dr. Costa in Luka Svetec objavili poziv [13]) na pristop v pravoznansko društvo v Ljubljani, ki bo imelo namen 1. napraviti čitalnico in nabrati sčasoma pravoznansko knjižnico; 2. napeljati spomenke, razklade in obravnavske vaje v pravo- in državnoznanskih rečeh v nemškem in slovenskem jeziku; 3. izobraževati slovensko pravoznansko imenoslovje; 4. izdajati važnejše obravnave svojih udov, po okoliščinah pa tudi druge pravoznanske spise.

Dalje se povdarja, da društvo ni namenjeno zgolj pravoznancem, ampak tudi vsem tovarišem po opravilu, udom deželnega

zbora, kupčijske izbe (komore) in občin, in vsem izobraženim prebivavcem kranjske dežele.

Oglasilo se je 111 udov.[14])

Kakor torej kaže oklic, je bil tudi namen društva izdajati pravoznanski list. Prvi se je lotil tega težkega posla Razlag. Izdal je tri letnike in še posebno knjigo, imenovano *„Slov. pravnik“*.

Kolednica tretjemu letu se je glasila: Delo, delo, delo.

Med sodelavci nahajamo Gršaka, ki je, izdajatelj »Čitalnice«, skušal vednost vdomačiti v širših krogih; spisal je v drugem letniku »Uvod v državljanski postopnik« in »Slovensko beleževanje«. Drag. Tekavčič je pisal »O domovinstvu«, o volilni pravici v kmečkih občinah, v mestih in trgih in o raznih določbah novega vojaškega zakona z 1868. leta.

Naš izborni pripovednik iz prvih let najnovejše dôbe dr. Lovro Mencinger je pisal o močenji posestva.

Sodelovali so še V. Prešern, Hren i. dr. Pa vender je nedostajalo duševne hrane in morda tudi naročnikov.

Bogoslovje.

V bogoslovskem slovstvu postavimo na čelo dva značilna moža, Luko Jerana in Antona Martina Slomška; prvi je zbiral okolo *„Zgodnje Danice“* večinoma duhovnike na Kranjskem in je bil po svoji izredni delavnosti zvezda svetilnica stanovskim tovarišem; stališče Slomškovo na severni meji Slovenstva pa ga je silílo, da se je v svoji delavnosti moral na posvetno narodno omiko in vzgojo bolj ozirati nego Jeran. — Slomškovi prijatelji Matija Vodušek, Lovro Vogrin, Rozman Konjiški, Marko Glaser in drugi nimajo v svojem delovanju tako značilnih potez, ker jih bolj odlikuje neomejena ljubezen do ljubljenega pastirja nego navdušenost do pisateljevanja in zmožnost.

Vogrin je zastopnik stare ilirske ideje; podpiral je Razlagove nazore, kakor Poklukar v Ljubljani.

Mnogovrstno je delal Rozman Konjiški; poleg bogoslovne stroke je obdeloval tudi zgodovino, bil navdušen šolnik, spisaval molitvenike in gmotno podpiral narodna podjetja. (Daroval je za Matico Slovensko 1000 gld.)

Jernej Dolžan in Janez Globočnik, oba Gorenjca, sta spisavala povesti, zadnji se je mnogo trudil, da se je ustanovila kranjska gimnazija. Pisal je tudi italijanski.

Štirje odlični učitelji na bogoslovnih učiliščih so bili in so še deloma dr. Vončina, dr. Ulaga, dr. Čebašek in Zamejic. Vončina je zgodovinar; Ulaga se je početkoma mnogo pečal z odgojo, potem je postal odločen zagovornik naroda slovenskega in izboren govornik. Franc Kosar v Mariboru, oseben prijatelj Slomškov, je njegov najboljši življenjepisec; nekaj časa se je brigal tudi za javne stvari, on je odličen zastopnik konservativnih načel.

Katekizme sta prirejala bodisi za nižje ali srednje šole Anton Lesar in Andr. Zamejic 1882., za protestantovske Prekmurce pa Ivan Kardoš 1868. leta v jako okornem zlogu. Podreka je priredil: »Katekizem za Slovence videmske nadškofije na Beneškem.« V Gorici 1869 l. Štírideset tisoč beneških Slovencev do one dôbe ni imelo katekizma v svojem narečju; duhovniki so si pomagali z italijanskim katekizmom.

Knjig za krščanski nauk in za zgodbe sv. pisma starega in novega zakona se je mnogo napisalo; imenuj se najpoprej Anton Lesar, ki je verózakonske knjige za srednje šole (Liturgiko) priredil 1863. l. Pot mu je pokazal dr. Muršec z delom: *Bogočastje* od 1850. l. Dr. Ulaga je spisal »Zgodovino sv. vere« s podobami; Matija Hočevar 1858. leta. Josip Rozman Trebanjski v knjigi *Oče naš* 1851. l. Josip Rozman (Konjiški) 1855. l. Kocijančič v Gorici je po Italijanu Fleury-ju prevêl *Sveto povestnico* na slovenski jezik.

Cerkveno zgodovino, posebno z ozirom na slovanske narode, so obdelovali dr. Vončina, Andrej Čebašek pa Matija Hočevar; zgodovino oglejskih mučenikov Janez Globočnik, zgodovino in življenje svetnikov Matija Torkar. Povest iz turških časov *(Bratovska ljubezen)* je objavil J. Dolžan. V posvetnih rečeh sta poučevala Burja in J. Volčič *(Žganju slovo)*, knjige za posle sta spisala J. Rozman in Val. Lah; J. Volc je mislil celo na *Večno pratiko.*

Sveto pismo. Slomšek je bil izprožil misel, naj se sv. pismo na novo prevede na slovenski jezik, ker je bil Kumerdej-Japljev prevod uže pošel. Lotil se je važnega dela Placid Javornik, podpiral ga je Slomšek, ali videlo se je, da njune moči niso zadoščale. Radi tega je knezoškof Anton Alojzij Wolf prevzel nalogo s pomočjo najspretnejših duhovnikov slovenskih poprijeti se tega važnega dela. Jurij Volc, vodja Alojzijevišča in potem stolni dekan ljubljanski, je zbral okoli sebe te-le duhovnike-pisatelje: dr. Zlatousta Pogačarja, dr. Čebaška, J. Grabnarja, P. Hicingerja,

M. Kočevarja, L. Jerana, A. Lesarja, J. Marna, Fr. Metelka, A. Pintarja, A. Mežnarca, M. Potočnika, M. Ravnikarja, Andreja Zamejca, dr. S. Klančnika.

Govornikov ima ta dôba lepo število. V prve čase spadata frančiškan Joahim Nastran in Jurij Volc, vodja odboru za prevajanje sv. pisma; Nastranove propovedi so izšle 1849. leta; Volc je svoje izdal 1848. l., ker je mislil, da je v onem nemirnem času najbolj potrebno delovati na ljudi v smislu ljubezni.

Govornik na glasu je bil vinogradnik in naravoslovec Vrtovec, kateri je svoje govore osnoval tako, da bi ugajali omikanim in priprostim ljudem.

Na Goriškem sta živela dva plodovita govornika, Filip Kafol in Mansvet Šmajdek; odličnejši je bil prvi.

Vender so bili ti govorniki kolikor toliko osamljeni in so delovali bolj na ožje svoje deželane. Bistro oko Einspielerjevo, ki je dobro poznalo razne potrebe koroških Slovencev, se je oziralo pazno tudi na duhovsko polje po vsem Slovenskem in takoj uvidelo potrebo, ustvariti vsem slovenskim duhovnikom glasilo za govorništvo. Utemeljil je koroški Bleiweis list *Slovenski prijatelj*, ki je izhajal 32 let, namreč od 1851. do 1883. l. Odslej slovenskim duhovnikom ni bilo več treba zajemati iz nemških virov, učili so se lahko po domačih vzgledih, zajemali iz slovenskih virov. Slovenski govorniki so opuščali nemške izraze, in so se poleg lepega jezika naučili tudi vroče ljubezni do domovine, če je uže poprej niso gojili. Seveda vsi objavljeni govori niso izborni, vender je mnogo čistega zrna. Med najmarljivejše sodelavce tega homiletičnega lista se je štel tudi uže poprej omenjeni govornik Kafol.

Tudi mi se strinjamo z željo, izraženo v *Ljubljanskem Zvonu* 1883. leta, str. 315, da bi nam kak sodelavec *Slovenskega prijatelja* opisal razvoj slovenskega govorništva s posebnim obzirom na Einspielerjevo zakladnico. *Ljublj. Zvon* navaja med glavnimi sotrudniki te-le govornike: Filip Kafol, Janez Globočnik, Ivan Škofic, A. Ankerst, Josip in Janez Rozman, škof Wiery, Franc Cvetko, M. Torkar, J. Volčič, Štefan Kandut, Fr. Rup, L. Ferčnik. Ne samo zgodovino slovenskega duhovnega govorništva, nego tudi natančno zgodovino slovenskega bogoslovnega slovstva bi nam lahko napisal marljivi g. dr. Mahnič in bi s tem delom nekaj koristil.

Najodličnejši izmed govornikov na Kranjskem je bil škof Zlatoust Pogačar; njegovi govori, izdani 1864. leta, dokazujejo, kako obsežno je bilo njegovo znanje in kako plemenito srce je bilo v njegovih prsih; pisava pa je lepa in prijetna. Zraven Pogačarja naj se omeni Simon Vilfan, stolni prošt v Novem Mestu; preprosta beseda in preprosta vsebina sta umerjeni nižjim slojem našega naroda. Zraven Slomška so bili na Štajerskem govorniki na glasu dr. Ulaga, dr. Kovačič in Kosar, med ogerskimi Slovenci je slul Jakob Sabar.

Posebni častitelj Device Marije, Janez Volčič, je izdal *„Nove Šmarnice“* in druge molitvenike na čast Mariji. Dovršil je z J. Škofcem začeto *„Razlaganje keršanskega katolškega Nauka“*, in zatiral slabe lastnosti priprostega ljudstva s spisom: »Žganju vojskó, slovó!«

Zdravništvo je v Bleiweisovi dôbi častno zastopal Bleiweis sam, dasi bolj v omejenem obsegu. Ne samo, da je spisal mnogo poučnih knjig in sestavkov v *„Novice“*, priznavali so ga avtoriteto v živinozdravništvu tudi inorodniki; izbral si je v živinozdravništvo omejeno stroko in spisal v nemškem jeziku pohvaljeno delo o konju. Pri posameznih knjigah ga je zvesto podpiral dr. Strupi. Med duhovniki se je trudil za to stroko Janez Volčič, sestavivši poljudnim načinom pisano knjigo *„Domači zdravnik“*. Tem pisateljem se pridružuje na Koroškem Robida in na Štajerskem dr. M. Prelog s prevodom znane Hufelandove knjige: *Makrobiotika*.

Družba sv. Mohorja.

Da se ustanovi družba za izdavanje slovenskih knjig za priprosto ljudstvo, to misel je izprožil Martin Slomšek, ko je bil kanonik in šolski nadzornik v Šent-Andrašu na Koroškem. Dné 23. prosinca 1845. leta je vložil prošnjo na tedanjo ilirsko deželno poglavarstvo v Ljubljani, ali prošnjo so mu odbili. V nadomestilo je jel izdajati *„Drobtinice“*. Leta 1851. so celovški Slovenci objavili v Janežičevi *„Slov. Bčeli“* oklic, naj se osnuje »društvo, katero bode knjige za Slovence izdajalo in jih med njimi razširjalo«. Podpisali so vabilo: Andrej Einspieler; Franjo Zorčič, spirituval v Celovcu; Josip Rozman, stolni kanonik v Šent-Andražu; Ant. Janežič, učitelj v Celovcu; Drag. Robida, profesor v Celovcu; Matija Majar, župnik v Gorjah; Balant Lesjak, župnik v Dvoru; Gregor Sommer, učitelj v Borovljah.

Vlada je z odlokom od 28. oktobra 1853. potrdila društvo, ki je dobilo ime *Društvo sv. Mohora.* Sv. Mohor, baje rodom iz Rojana blizu Trsta, je bil naslednik sv. evangelista Marka in prvi oglejski škof; oznanjal je krščansko vero po krajih, kjer zdaj živé Slovenci.

Udnine je bilo plačati 3 gld. na leto, za učitelje na prostonarodnih šolah na kmetih in za učence 1 gld. 30 kr. Takoj prvo leto se je oglasilo 785 udov, ali je potem vedno padalo, tako, da jih je 1859. l. bilo samo 263. V tej dôbi je bilo vseh udov 5204 in razposlanih 20.252 knjig.

Anton Janežič in Einspieler sta predlagala, naj se zniža udnina in naj se društvo postavi na cerkveno stališče, to je, naj postane bratovščina; tudi se je vzprejel predlog, da more družba vzprejemati dosmrtne ude. Krški knezoškof Valentin Wiery je od papeža Pija IX. izprosil odpustke za bratovščino.

Odslej je bratovščina vidno naraščala; v letih 1860—1870 je 45.759 udov prejelo 252.765 knjig; v letih 1870—1880, 227.226 udov 1,337.223 knjig; v letih 1880—1891, 415.672 udov 2,494.034 knjig, torej v 40 letih nad pol milijona udov nad štiri milijone knjig.

Knjige so bile po večini nabožne, pa tudi posvetne vsebine, nabožna vsebina je obsezala razne stroke; tako n. pr. *Slovenski Goffine ali razlaganje cerkvenega leta* (L. Ferčnik 1878—1881), *Zgodovina svete vere* (Jarnej Ciringer, l. 1853., Jožef Ulaga, l. 1855), *Zgodovina sv. katoliške cerkve* (1883—1887, dr. Križanič), Placid Javornik je prevel Mozesove bukve, *Zgodbe sv. pisma* (Kr. Šmidt 1860—1861), *Zgodbe sv. cerkve* (Lesar do 1864), *Življenje svetnikov* (1866—1874 dr. Rogač in Torkar); *Življenje Kristusovo* (od 1868. do 1877. l., Kocijančič), Fr. Šmuc, Fr. Kosar, Bartol, J. Volčič in Škufca so pisali molitvenike 1875, 1876 i. dr.— Andr. Kalan je prevel Tomaža Kempčana. Od leta 1882—1891. je popisal J. Volčič *Življenje preblažene Device in Matere Božje, Življenje gospoda Jezusa Kristusa* Iv. Skuhala 1889. Za govorništvo je skrbel Kafol.

Takoj iz začetka se je uvaževalo petje. Od 1856—1858. l. so dobivali udje tudi po Stojanu urejene *„Drobtinice“* za društveno knjigo. 1857—1858. leta je družba podarila udom bogato urejeno *Slovensko koledo* (267 str.), od 1860. leta naprej je *Koledarček* stalna društvena knjižica; temu so se istega leta pridružile *„Večernice“*, zbirka v vezani in nevezani besedi spisanih krajših sestavkov poučne in zabavne vsebine, ki se pa ni branila niti smešnic niti ugank niti narodnega blaga.

Osobito je odbor skrbel za pripovedno berilo v širši meri; v drugem letu je izšla poučna in kratkočasna povest *Božidar*, 1856. l. *Elizabeta ali prognanci v Sibiriji*. Prvi slovenski romanopisec Janez Cigler je spisal povesti *Deteljica* in *Kortonica*, od 1864. l. pa so se pridružili Erjavec, Jurčič, Zakrajšek, M. Ravnikar, Poženčan, Podmilšak in F. V. Slemenik. *Miklovà Zala* (Sket) uvaja naše ljudstvo v dôbo turških vojen.

Radi čitajo udje življenjepise odličnih Slovencev, na primer Fr. Barage (1869), Ig. Knoblecherja (1881), Fr. Pirca (1887); Matija Majar je poljudno opisal vsem Slovanom važno dôbo Cirila in Metodija (1885), J. Gomilšak jih v duhu vodi v Rim (1878).

Kdor pazljivo zasleduje razvitek duševnega življenja Slovencev, uvidi, da se koncem šestdesetih let javljajo nove struje. Tudi v družbi sv. Mohora se vidi to; kajti 1867. l. se je začela ozirati na posvetne in kmetom koristne stroke: izšel je *„Umni vinorejec“*, *„Umni gospodar“* (spisal Fr. Jančar); 1868. leta je začel Fr. Erjavec v poljudni obliki opisovati domače in tuje živali v podobah (do 1870. leta). Odslej se je družba vsako leto ozrla na drugo stroko: 1870. leta je spisal I. Tomšič *„Poljedelstvo“*, 1871. leta I. Sernec *„Nauk o gospodinjstvu“*, 1872. l. je razložil Ferdo Kočevar *„Kupčijo in obrtnijo“*, 1873. leta dr. Vošnjak *„Umno kletarstvo“* in J. Volčič *„Domačega Zdravnika“* 1874. leta; tudi znana kmetovalca Kuralt in Povše (1875—1878. leta) sta s svojimi spisi (*„Umni sadjerejec“* in *„Umni kmetovalec“*) prišla družbi na pomoč.

Od 1874. do 1891. leta je J. Staré v priprostem in lepem zlogu slovenskemu narodu razlagal občno zgodovino.

V zadnjem desetletju se je družba ozirala tudi na važno stran, ki je bila še neobdelana: Dr. Tavčar je začel 1873. leta v zvezkih izdajati knjigo *„Slovenski pravnik“*, Henrik Schreiner (1889—1891) je spisal *„Fiziko“* s posebnim ozirom na kmečki stan.

Družbi so na uslugo najboljši slovenski pripovedniki. Od 1859. leta, ko družba ni imela niti 300 udov, se je v tridesetih letih povzdignila do blizu 80.000 udov in je slava Slovencem pred vsemi avstrijskimi narodi: sè tako družbo se ne more ponašati noben narod v Avstriji, niti češki ne. Ona dokazuje ukaželjnost in omiko preprostega naroda, ki ima svojo zaslombo v kmetskem stanu, ki daje Slovencem največ naraščaja v omikanih slojih.

Poleg narodnega društva — družbe sv. Mohora — važnega za vse Slovence in ustanovljenega na staroslavni korotanski zemlji

1852. leta, so štajerski Slovenci deset let pozneje zasadili prve kalí jednakemu društvu, namenjenemu višjim slojem slovenskega naroda, *Matico Slovensko*, 1863. leta ob priliki tisočletnice prihoda slovanskih blagovestnikov na Moravsko. Njeno delovanje opišemo v IV. zvezku te knjige.

IV. Pisatelji.

a) Dr. Janez Bleiweis in njegovi sodelavci v „Novicah".

Janez Bleiweis (1808—1881.)

porojen l. 1808. v Kranju, je postal 1833. l. na Dunaju doktor medicine; nato je poslušal predavanje o živinozdravilstvu in si pridobil z nemško pisano knjigo [1]) o konjskih boleznih priznanje v strokovnjaških krogih. Prišedši nazaj v domovino je prevzel profesuro na tedanji medicinski in kirurgični šoli v Ljubljani in h kratu tajništvo v c. kr. kmetijski družbi, ki je bila začela izdajati *„Novice"* [2]); društveni tajnik jih je imel uredovati. Z velikim veseljem so Slovenci iz sosednjih slovenskih pokrajin pozdravili *„Novice"*, na primer T. Krempl iz Štajerskega, M. Majar iz Koroškega. Okoli *„Novic"* so se začeli zbirati skoraj vsi slovstveno delujoči rodoljubi v vzajemni trud za narodni napredek.

Dasi so *„Novice"* bile v prvi vrsti namenjene kmetom, rokodelcem in obrtnikom, je vender Bleiweis svoj glas povzdignil tudi v slovstvenih zadevah; izhajati so začele *„Novice"* v bohoričici, pa uže v 6. številki prvega tečaja objavlja Tone Krempl dopis »Iz dolniga Štajerskiga«, v katerem priporoča gajico, v kateri sta pisani zadnji dve tretjini dopisa z naslovom: »Ljubim Krajncam, našim bratam, bratovsko pozdravljenje od Radgone na malim Štajeru.« Vsakemu sodelavcu je dal na prosto voljo, katerega pravopisa se hoče posluževati; izrecno je on povedal, da ne želí jezikoslovnih prepirov, da ne piše za Gorenjce, ne za Dolenjce, nego za vse Slovence [3]), »pismovinski jezik« slovanski biti more samo eden uže govorjenih, pa ne kakova mešanica [4]); jezik, v katerem je bila pisana Razlagova *„Zora"*, mu je bil »lunin« [5]); polagoma se je treba bližati splošnemu slovanskemu pismenemu jeziku [6]); radi tega je bil proti M. Majarjevim nazorom. [7]) Priporočal je prost naroden zlog [8]), želja o enotni pisavi pa se mu je zdela

Najodličnejši izmed govornikov na Kranjskem je bil škof Zlatoust Pogačar; njegovi govori, izdani 1864. leta, dokazujejo, kako obsežno je bilo njegovo znanje in kako plemenito srce je bilo v njegovih prsih; pisava pa je lepa in prijetna. Zraven Pogačarja naj se omeni Simon Vilfan, stolni prošt v Novem Mestu; preprosta beseda in preprosta vsebina sta umerjeni nižjim slojem našega naroda. Zraven Slomška so bili na Štajerskem govorniki na glasu dr. Ulaga, dr. Kovačič in Kosar, med ogerskimi Slovenci je slul Jakob Sabar.

Posebni častitelj Device Marije, Janez Volčič, je izdal *„Nove Šmarnice“* in druge molitvenike na čast Mariji. Dovršil je z J. Škofcem započeto *„Razlaganje keršanskega katolškega Nauka“*, in zatiral slabe lastnosti priprostega ljudstva s spisom: »Žganju vojskó, slovó!«

Zdravništvo je v Bleiweisovi dôbi častno zastopal Bleiweis sam, dasi bolj v omejenem obsegu. Ne samo, da je spisal mnogo poučnih knjig in sestavkov v *„Novice“*, priznavali so ga avtoriteto v živinozdravništvu tudi inorodniki; izbral si je v živinozdravništvo omejeno stroko in spisal v nemškem jeziku pohvaljeno delo o konju. Pri posameznih knjigah ga je zvesto podpiral dr. Strupi. Med duhovniki se je trudil za to stroko Janez Volčič, sestavivši poljudnim načinom pisano knjigo *„Domači zdravnik“*. Tem pisateljem se pridružuje na Koroškem Robida in na Štajerskem dr. M. Prelog s prevodom znane Hufelandove knjige: *Makrobiotika.*

Družba sv. Mohorja.

Da se ustanovi družba za izdavanje slovenskih knjig za priprosto ljudstvo, to misel je izprožil Martin Slomšek, ko je bil kanonik in šolski nadzornik v Šent-Andrašu na Koroškem. Dné 23. prosinca 1845. leta je vložil prošnjo na tedanjo ilirsko deželno poglavarstvo v Ljubljani, ali prošnjo so mu odbili. V nadomestilo je jel izdajati *„Drobtinice“*. Leta 1851. so celovški Slovenci objavili v Janežičevi *„Slov. Bčeli“* oklic, naj se osnuje »društvo, katero bode knjige za Slovence izdajalo in jih med njimi razširjalo«. Podpisali so vabilo: Andrej Einspieler; Franjo Zorčič, spirituval v Celovcu; Josip Rozman, stolni kanonik v Šent-Andražu; Ant. Janežič, učitelj v Celovcu; Drag. Robida, profesor v Celovcu; Matija Majar, župnik v Gorjah; Balant Lesjak, župnik v Dvoru; Gregor Sommer, učitelj v Borovljah.

stvarij nekaj Poženčanovih in Vrtovčevih zanimljivih zgodovinskih spisov.

Vselej se je odločno potegoval za to, da se uvêde slovenščina v šole in urade; l. 1850. se je uvêdla slovenščina v latinske šole, in dr. Bleiweis je bil prvi [31], ki je tu pomagal Slovencem, kajti v »Slovenskem društvu« se je pod njegovim vodstvom sestavilo *„Slovensko berilo"* za prvi gimnazijski razred, za drugi, tretji in četrt razred pa 1852., 1854. in 1855. l., in s tem je vrlo ustregel tedanjim potrebam.

Od 1852. do 1856. l. je izdal pet zvezkov *„Koledarčka slovenskega"*, ki je imel poleg navadnega koledarskega blaga životopise odličnih Slovencev [32], pesni in pripovesti naših prvih pisateljev.

L. 1854. je podaril Bleiweis osebno *„Koledarček"* istega leta tedanjemu škofu ljubljanskemu Antonu Alojziju Wolfu; govor se je zasukal na Vodnika, čegar slika je krasila *„Koledarček"*, in na njegov nedovršeni slovar; Wolf je sklenil Slovencem oskrbeti izdajo tega dela in je v svoji oporoki volil v ta namen lepo vsoto.

Ko se je začela narodna zavest v Slovencih zopet vzbujati in ko so vsled tega po mestih in trgih začeli prirejati narodne veselice, je pomnožil Bleiweis naše gledališčno slovstvo na ta način, da je l. 1864. in 1865. na svitlo dal pet zvezkov *„Slovenskih gledišćnih iger"*. [33])

Če se smé Bleiweisova delavnost od 1850. do 1860. l. imenovati njegova slovstvena dôba, ga moramo od 1860. leta poslej občudovati kot narodnega zagovornika v javnih zborih. »Svobodno gibanje županij, deželni zbor in državni zbor je tista važna trojica, ki nam obeta boljše nove čase« [34]). Izvoljen v treh okrajih v deželni zbor na Kranjskem [35]), je vzprejel poslanstvo za ljubljansko okolico, in si je v 18 letih s svojim obširnim znanjem, moškim vedenjem in neupogljivo doslednostjo pridobil brezpogojno spoštovanje pri prijateljih in nasprotnikih. Več stotin obširnejših in krajših govorov o raznih predmetih je zabeleženih za vselej v zapisnikih kranjskega deželnega zbora; posebno pa je odločno zagovarjal narodni napredek v gospodarskem oziru, govoril proti povišanju premnogih davkov in se trudil za zboljšanje občnega zdravstva in za uvedenje slovenskega jezika v šole in urade.

Ko so na Kranjskem Bleiweisa izvolili v deželni zbor, so tudi na Štajerskem rodoljubi hoteli pokazati svojo ljubezen do

njega. Dné 12. janu varja 1862. l. je Davorin Trstenjak na čelu večji deputaciji prinesel Bleiweisu majoliko v spomin.

Kar se tiče Bleiweisovih izvirnih slovstvenih del, spadajo večinoma v živinozdravništvo. Prve so *„Bukve za kmeta“*[36]). Po teh je naznačen njegov službeni posel skozi vse njegovo življenje, kajti potem, ko se je razpustila v Ljubljani medicinsko-kirurgična fakulteta, ustanovila se je vsled njegovih naporov živinozdravniška šola, kateri je bil on izboren učitelj in vodja. Leta 1856. je bil imenovan c. kr. deželnim zdravnikom za živino, opravljal je ta posel do 1873. leta. Vse njegove knjige iz živinozdravniške stroke, o katerih tukaj ne moremo govoriti pobliže, so navedene v »Knjištvu« (sub 37—46).

Vzajemno z dr. Struppi-jem je začel izdajati obširno *„Živinozdravništvo“*, o kateri razpravi pravita ponosno pisatelja, da še drugi Slovani nimajo enake. Ker je bil Bleiweis tajnik kmetijski družbi in torej duša temu društvu, je tudi opisal 1855. l. nje zgodovinski razvitek. Kakor se iz tega vidi, je delal Bleiweis v strokovnjaški, gospodarski, javni in slovstveni struji.

Najbolj so v narodni organizem segale *„Novice“*, ker se je razvidelo, da jih vódi z zrelim umom trezno misleč mož; zato so se zbrali okoli njega vsi stanovi; imel je srcé tudi za preprostega kmeta in delavca. Za blagor slovenskega naroda mladostno vneti rodoljubi iz vseh slovenskih dežel — najpoprej iz Štajerske — so se ga oklenili in ga podpirali. L. 1848. se je razdrobil fevdalizem in prikazali so se lepši časi; *„Novice“* so bile vedno oprezne, niso razgrevale srca čitateljev z bliščečimi frazami, pa tudi od 1849. do 1860. leta niso obupavale, nego tolažile so in se moško borile za pravice slovenskega naroda. Ko je nastopila ustavna dôba, ni vzprejel Bleiweis ponujenega mu državnega poslanstva, ker je vedel, da v Ljubljani na raznih mestih, katera je zasedal, več koristi narodni reči nego na Dunaju. Pozneje se je preneslo narodno delovanje na tabore; na Kranjskem so dobili narodno večino v deželnem zboru. Nastali sta dve stranki, ki sta ovirali napredovanje v narodnem delu; stali pa sta obe bolj pod tujim vplivom, nego sta si mislili.

Pa ne samo na vse Slovence, tudi na Hrvate se je oziral Bleiweis in gojil žive simpatije do njih. Podpiral je vsako stran slovstvenega delovanja in bil več let predsednik »Matice Slovenske«; Bleiweisovo ime je bilo najbolj popularno v Slovencih: domača

društva, kmetske in mestne občine so ga imenovale častnega člana; »Jugoslovanska akademija« ga je imenovala pravim članom, mnogo učenih družtev ga je uvrstilo med dopisujoče ali častne ude; ruski »Gosudar« mu je 1862. l. podaril Vladimirov, naš cesar 1868. leta Franc Jožefov red. Sijajno so Slovenci praznovali njegovo sedemdesetletnico l. 1878.

Jeden najzvestejših sodelavcev mu je bil od 1854. l. do smrti Andrej Marušič; v označenje njunega iskrenega prijateljstva tukaj jeden list.

Prečastiti gospod Profesor!
Predragi mi Prijatelj!

Andrejčetov imam jaz precej v „pratiki“ zaznamovanih na 30. dan novembra, al verjemite mi, da nobenega mi tako milega kot Vas. Zato niso prazne besede, če Vam k jutrajšnjem godu naj toplejša vošila pošiljam na obali Soče. Pa tudi moja soproga in Janko z vsemi svojimi so mi naročili, dodati njihova srčna vošila.

Bog daj, da se še nekoliko let boriva skupaj za blagor naroda, kateremu sva Vi kakor jaz resnično udana.

Bog Vas tedaj poživi na največo radost meni

Vam bratovsko udanemu

V Ljubljani 29./11. 1879. *Dr. Jan. Bleiweis.*

Ferdinand Schmidt (Kovač iz Šiške 1771—1878) iz Šoprona na Ogerskem, prišel je mlad na Kranjsko in si je tu po spretnosti in marljivosti pridobil precejšnje premoženje; bil je trgovec in posestnik Plavčeve hiše v Šiški. Trgovino pa je sčasoma popustil in živel samo naravoslovju, zlasti entomologiji. Podpiral je vsako dobro napravo.

Mi Slovenci ga smemo šteti med svoje naravoslovce in narodne gospodarje.

„*Novice*“ je takoj s početka podpiral z raznovrstnimi dopisi, učil je n. pr. kako je treba po novem načinu žlahtno drevje raznega plemena vzgajati iz pešek[1]), kako uničevati gosenčne zalege.[2])

Razkladal je škodljivost belih metuljev[3]), mravelj[4]), kako je treba saditi krompir[5]), kako škodo toče ali ognja odjemati[6]), kako bi trebalo „postopačem in fantalinom kaj malega plačati“, da bi pokončavali hrošče.[7]) Poseben prijatelj pa je bil pticam[8]), in je priporočal učiteljem, da poučé učence, kako koristni so ptiči.

Dober prijatelj mu je bil misijonar Pirc[9]) v Ameriki, čegar pisma je objavljal v „*Novicah*“ ali „*Danici.*“ Schmidt je vzbudil v Erjavcu veselje do naravoslovja; Erjavčev *Schnakschneperlein* je „Stari kovač iz Šiške“.

Prijatelj je bil Prešernu, ki ga je skušal pridobiti za slovensko-narodno stvar; naravoslovec pa je svetoval pesniku, naj popusti — fantazijo.

Prešern je pel o njem:

Ni mi povšeč
Nemško imé,
Srčno pa ljubim
Kranjsko srcé.

Peter Aleš iz Vodic na Kranjskem, stolni dekan in višji šolski nadzornik v Trstu. Vnet za umno kmetijstvo je izdal „*Zvedenega kmeta*“. V Jelšanah in na Premu, kjer je služil, je sadjarstvo napredovalo bolj nego v drugih bližnjih krajih.

Peter Leskovic (1793—1847.), uradnik c. kr. kmetijske in obrtnijske družbe v Ljubljani. Pisal je mnogo o kmetijskih stvareh, n. pr. kako se imajo naše kmetije popravljati, da bo prav; kmetijska šola [1]) (po nemški knjigi), o kravji vpregi in občinskih pašnikih [2]), o zboljšanju rokodelskega orodja, o turšici ali koruzi; [3]) o močirji po senožetih in travnikih, priporočal je nove grebene za tkalce [4]), načrte za primerno stavljenje kmetijskega poslopja. [5]) Nekatere reke in uganke je zložil v vezani besedi. [6])

Jurij Pajk (1797—1865.) iz Ljubljane, tesarski nastavnik, je marljivo dopisoval v „*Novice*“ o raznih strokah gospodarstva, n. pr. kako se delajo dobre kapnice v krajih, kjer ni vode, o drenaži, [1]) o gnojenju senožetij [2]), priporočal bratovščino sv. Florijana [3]) id., o stanju kmetijstva v Avstriji sploh. [4])

Jernej Medved iz Logatca (1799—1857) je pisal v „*Novice*“ o narodnogospodarskih rečeh in nabiral besede za *Wolf-Cigaletov slovar*; v „*Novicah*“ 1845. l. je razglasil ponovljeno prošnjo, naj Slovenci iz vseh krajev nabirajo imena zelišč in dreves, rokodelskega in kmetijskega orodja, posameznih delov mlina in puške. Na smrtni postelji je izdelal „Slovenski slovar o rastlinstvu.“ Izdal je tudi dve knjigi nabožne vsebine.

Matija Vrtovec (1784—1851.)

rojen v Šmarjah na Goriškem, je služboval najpoprej v Vipavi, od 1829. l. na Planini, pozneje kaplan in vikarij v Št. Vidu pri Vipavi.

Svoje farane je tako ljubil, kakor ljubi oče svoje sinove. Da bi jim mogel koristiti v duševnem in telesnem obziru, izobrazil se je sam mnogovrstno: razumel je razven jezikov, ki se učé v šolah, še italijanski in francoski.

Posebno pa ga je veselilo vinogradarstvo; da bi se poučil, kako se goji ta struja kmetijstva drugod, prepotoval je domače kraje slovenske, Istro, Dalmacijo, gornjo in srednjo Italijo, Nižje Avstrijsko, Saksonsko in Bavarsko. Gojil pa je tudi druge strani kmetijstva, kakor dokazujejo njegovi spisi.

Njegov prvi spis: „*Vinske trte hvala*“ [1]) je kazal, kam meri ali teče stroka njegovega glavnega delovanja. V tem članku je dokazal iz zgodovine, kako so v čislih imeli vinsko trto v starem zakonu, in da je še zdaj Bogu najbolj ugodni dar; pevca ljubezni pač hoče naprositi, naj ji zapoje dostojno hvalo. [2])

V nastopnem letu so že naznanjale „*Novice*“, da upajo ustreči svojim mnogim bralcem, ako jim v roké podadé ves »Nauk o vinoreji«, ki ga je spisal Matija Vrtovec, hoteč razglasiti na javno korist svoje tridesetletne izkušnje. [3]) Knjiga je prihajala v prilogah

„Novicam“ na svetlo, zvala se je *„Vinoreja“*. Ta knjiga pa obsega toliko rečij, koristnih za kmeta, da se sme imenovati v pravem smislu »k m e t i j s k a š o l a«.

V jako mikavnem predgovoru razlaga, kako so učeniki na Slovenskem začeli spisavati cerkvene in posvetne knjige, kako se v novi dôbi nenavadno gibljejo tudi slovanski narodi, Čehi, Poljaki, Hrvatje, da Slovenija tudi ne sme zaostati ... Kmetijska družba naj bi obravnavala svoje stvari v materinem jeziku ...... »Dragi slovenski bogoslovci, vzemite si to k srcu, da ni še zadosti z bogoslovjem in slovenščino dobro seznaniti se . . . Vinorejo pa pripišemo dragi materi Sloveniji s prisrčnim privoščenjem, da, kakor so *„Novice“* vinorejo, bi tudi ona veliko dobrega k pridu dragih Slovencev zarodila«. V pristavku so sodelovali: Zalokar, Hicinger, Trummer; tam se govori o francoskih, nemških in o ogrskih trtah.

Ker se je mogla »Vinoreja« imenovati kolikor toliko »kmetijska šola«, je celo naravno, da ga je privêlo njegovo delovanje do kemičnih preiskavanj in poskušenj; iz tega mu je nastala nova knjiga, naslovljena *„Kmetijska kemija“*.

Knjiga je razdeljena v šest oddelkov; v I. se razlagajo občinske, natorne in kemijske postave; v II. občinski zapopadki organskega življenja; v III. natorne in kemijske postave, obrnjene v človekovo zdravje in dolgo življenje; v IV. natorne in kemijske resnice, obrnjene na živalstvo; v V. obrnjene na kmetijstvo in v VI. na kmetijske pridelke.

Spisana je knjiga v navduševalni besedi; naganjal je Slovence, naj skrbé, da jih drugi narodi ne zadušé s svojimi pridelki. »Zakaj bi vendar Slovenci, čijih očaki so bili kmetje, tudi enkrat in sicer v kmetijstvu ne napredovali? . . . Predragi, z molitvenimi bukvicami se še vse pri ljudstvu ne doseže itd.«

Spisavši Slovencem to zanimljivo in poučno knjigo, je poročal v *„Novicah“*[4]) o »Zboru nemških kmetovavcev in gozdnarjev v Gradcu«, in o »Zboru[5]) vino- in sadjerednikov v Heilbronu«; na to objavil v *„Novicah“* lepo vrsto člankov o Z v e z d o s l o v j u.[6]) Tvarina je tako razvrščena, da govori v § 1.—6. o zemlji; § 7. o luni; § 8. o solncu; § 9.—11. o planetih; § 12. o gorečih kroglah; § 13. o težni moči solnca; § 14.—15. o »stavnih« zvezdah; § 16. končal je sestavek z napisom »P o g l e d v z v e z d e«.

»Slovenci, o dragi Slovenci! nadjamo se, da bote te zvezdoslovske pervine z radostjo brali, svoje oči in svoj duh v jasnih

nočeh pogostoma kviško povzdigovali in mogočnega vedno molili — Boga.« »Križarske vojske« je priobčil *„Letopis slovenskega društva na Kranjskem“*, I. zv. 1849. 8⁰. Str. 22—43.

Ker je bil spreten govornik, bil je mnogokrat naprošen, da pomaga svojim stanovskim sosedom; te govore je spisal in vsled mnogih prošenj dal na svetlo pod naslovom *„Shodni ogovori“* 1850.[7])

V predgovoru pravi, da se je lotil tega dela, ko je, izdavši več drugih del, se bolj seznanil z jezikoslovjem; hotel je pomnožiti domače slovstvo in ustreči priprostému ljudstvu, pa tudi bolj omikanim krogom; radi tega so govori zloženi v praktičnem smislu in v živi zgovornosti. Doklada *„Novicam“* je izšla leta 1853. *„Občna povestnica“* ali *„Zgodovina celega sveta“* v 8⁰. Stran 1—495. (Glej Vernè.) Uže pet let poprej je začel Vrtovec spisovati »Občno zgodovino«; zgoraj omenjeni sestavek križarske vojske je dal natisniti za poskušnjo. Med izdelovanjem tega dela je obolel in stopil v pokoj. V pismu do urednika *„Novic“* l. 1851. str. 202—203 naznanja, da delo napreduje kljubu bolehnosti, da pa ne vé, je li bo mogel dokončati tudi novi vek. Najpoprej so začele objavljati *„Novice“* »Zgodovinska pisma«. L. 1853. je začela izhajati zgodovina kot priloga *„Novicam“*. Kakor je Vrtovec slutil, ni mogel izvršiti sam dela; kajti smrt ga je pograbila 2. septembra 1851. l.

Vrtovec je bil uzor slovenskega rodoljuba, pridnega gospodarja, gostoljubnega in vestnega duhovnika in plemenitega človekoljuba; njemu, pisatelju gre zaslužena hvala, da je v nekaterih strujah uspešno oral ledino.

Njemu v spomin sta zložila Podgorski — Luka Svetec — v *„Novicah“* [8]) in Vitoški — Matej Fröhlich — slavospeve v *„Danici“*.[9])

Zato kopač domačega zaklada!
Naj hram Ti polnijo tovori vina,
Naj rab' Tvoj glas kot cvet in sad nograda!

„Nov.“ 1846, 33.

Dr. Jožef Orel (1794—1874.), porojen v Skopem pri Dutovljah na Primorskem, c. kr. beležnik, odbornik raznih narodnih društev, podžupan ljubljanski, je marljivo dopisoval *„Novicam“* z njihovega početka do 1869. l., n. pr. »Šol in šolnikov na deželi nikdar ne pozabite«;[1]) navod gnojišče koristno napraviti;[2]) o škodljivosti malih kebrov, in kako jih je pokončati;[3]) o sviloreji na Kranjskem;[4]) o travnih in vrbnih semenih.[5]) Objavil je oznanilo kmetijske šole v Ljubljani v »slovenskem vsakateremu, tudi neučenemu Slovencu razumljivem jeziku«.

„Novice“ 1849. leta, str. 15, pripovedujejo, da sta bila dr. Orel in Karol Dežman po ministerskem dovoljenju potrjena učitelja kmetijstva v slovenskem

jeziku v Ljubljani. Orel se je odločno potegoval za pravice slovenskega učitelja, in je bil bržkone prvi advokat na Kranjskem, ki je uradoval slovenski. Absolutistična vlada ga je bila za nekaj časa odstavila[6]) od odvetništva in mu še le pozneje dala mesto notarja.

Poročal je iz kmetijskega zbora na Dunaju,[7]) priporočal novo kmetijsko orodje,[8]) ogledaval nove kmetijske naprave na Češkem in Saksonskem,[9]) priporočaval zavarovalna društva,[10]) opominjal[11]) kmete, da naj se poprimejo „sadjereje“.

Začel je delati na to, da se izsuši veliko barja pri Ljubljani; sploh ga mora kranjska dežela prištevati svojim prvim rodoljubom in dobrotnikom.

V *„Novicah“* 1862, str. 225, pripoveduje Orel sam, da je vložil slovensko prošnjo, naj se vknjiži dolžno pismo; odlok se je glasil tudi v slovenskem jeziku. Popolnem oslepél je objavil v *„Novicah“* leta 1873, stran 124 „Jeremijado starega Slovenca“.

Mihael Vernè [Brnje] (1797 — 1861.) iz Orehka na Kranjskem, kaplan in katehet v Postojni, 1825. leta stolnì kaplan in škofov tajnik v Trstu, potem katehet na tamošnji realki, nato korar pri sv. Justu, 1846. leta prošt in nekaj časa škofijski namestnik. Kakor skoraj vsí slovenski pisatelji te dôbe, je bil Vernè samouk v slovenščini in pozneje učenec in sodelavec Bleiweisovih *„Novic“*. Kakor Vrtovec si je Vernè takoj iz početka izvolil določene struje v pisateljevanju in se tega posla dosledno držal do svoje smrti; on je slovenski »turist«. Od nekdaj ga je veselilo potovati, kakor pripoveduje sam; ogledal si je najpoprej ožjo domovino in sosednje slovanske dežele.

I. „Potovanje po nekaterih jugo-slovenskih krajih.“

Upotil se je iz Trsta črez Kras, popisal Postojno, Jamški grad in njega zgodovino, obiskal Hicingerja, grobe Linharta, Vodnika in Čopa, se seznanil s Koseskim in Bleiweisom, ogledal rojstne kraje in hiše dr. Jakopa Zupana in M. Ravnikarja, tržaškega škofa, obžaloval, da v Celji bolnega Slomšeka ni mogel videti; krenil v Gradec, od koder je čez Bruk in Ljubno prišel nazaj domov po drugi poti. To je bil samo uvod večjim spisom v nastopnih letih, n. pr. II. „Potovanje po Laškem“. *„Novice“* 1852. 222—347. Vsebina spisa je v nasprotji z naslovom, kajti večji del potopisa se bavi samo z Rimom.

III. „Potovanje v Sveto Deželo v letu 1857.“ [1]) Pridejane so potopisu pesni in molitve, ki se v Jeruzalemu na vsakdanji procesiji pojó in molijo, — spričevalo, kakoršno dobi v spominek vsak božjepotnik v Jeruzalem, — in pa podobi, obris mesta Jeruzalemskega in cerkve Božjega groba v Jeruzalemu.

Ta knjiga je nastala iz potopisov v *„Novicah“* l. 1858. v LXIV. listih do predragega prijatelja z naslovom: *„Potovanje po izhodnem ali po jutrovih deželah v l. 1857.“* Dné 21. sušca je odrinil iz Trsta, opisal Kandijo, Siro, pohvalivši grški narod; 2. aprila je prišel v Palestino; obširno popisuje velikotedenske obrede v Jeruzalemu. Knjigo je posvetil Janezu Bleiweisu.

Druga stroka Vernètova je bila zgodovina. Vrtovec je začel spisavati zgodovino in jo objavljal v *„Novičnih“* dokladah, pa je

ni dovršil; tega dela se je lotil Vernè spisavši *„Občno povestnico“*[2]). Tvarina v tem smislu ni razdeljena enakomerno, ker I. zvezek obsega zgodovino od početka do 1492. l., II. zvezek pa do današnjega dné. Ozira se pa seveda več na Slovane, nego na druge povestnice. Na koncu vsake dôbe se ozira na Čehe, Poljake, Ruse, južnih Slovanov se pa ne spominja. V zadnjem poglavju riše znanost, umetnost in slovstvo evropskih narodov nove dôbe. § 88. pravi: »Poslednjič smo došli, hvala Bogu, do narodov, ki jih je mati Slava rodila. Najmogočnejši med temi narodi so Rusi id.« § 11. je namenjen Jugoslovanom, kjer pa omenja slovstveno zgodovino samo Slovencev; o Hrvatih in Srbih ni duha ne sluha. Nekaj zgodovinskih del je ostalo v rokopisih.

Dobro so pogodili slovenski pisatelji one dôbe nalogo svojo, da so obračali pozornost na gmotno blagostanje slovenskega naroda, ki je v prvi vrsti poljedelec; Vernè je poslovenil: *„Güte und Weisheit Gottes in der Natur“* in nekoliko odlomkov objavil v *„Novicah“* l. 1859, 19—31. Ni istina, da bi bila v rokopisu ostala: Atala Chateaubriand-ova, nego natisnjena je v *„Novicah“* l. 1858, 240—270.

Odlomek iz *„Občne povestnice“* o Turkih (§ 21), se je natisnil v „Vodnikovem spomeniku“ 1859, 244—246. Bleiweis je nekoliko Vernètovih spisov porabil za svoje berilo, posebno iz popotnih listov, pa tudi v letopisu „Matice Slovenske“ 1876. objavil nekaj poslovenjenih odlomkov iz Korana. Slovenščine se je začel učiti še le pozneje; kljub temu je pisal prav uglajeno.

1. *„Razgovor ob občni zgodovini.“* Spisal J. B. Bossuet. Prosto poslovenil M. Vernè. Bleiweis je v *„Nov.“* 1858. l. vabil na naročbo tega spisa, ki bi se objavil, ko bi se oglasilo dovolj naročnikov. Zdaj hrani rokopis „Matica Slovenska“, Ltp. 1869, 54. — 2. *„Eutropieva kratka rimska zgodovina.“* Vrlim učencem ljubljanske gimnazije za poskušnjo poslovenil M. Vernè. Rokopis bržkone iz l. 1849—50. shranjuje „Matica Slovenska.“ Bleiweis in Miklošič sta nekaj porabila za svoja berila. — 3. *„Premišljevanje uzrokov velikosti in vpada Rimljanov.“* Spisal slavni Montesquieu. Poslovenil M. Vernè. Rokopisa 51 pol shranjuje „Matica Slovenska“.

Franc Pirc (1787—1880) iz Kamnika, misijonar v Severni Ameriki od 1831. l., se je vrnil na Kranjsko 1873. l. *„Novice“* je podpiral takoj v začetku; 1843. l. so objavile njegovo pismo, v katerem opisuje svoje delovanje v Ameriki; njegove dopise so pa prinašale tudi *„Drobtinice“*, *„Danica“*, *„Carniolia“* in *„Allg. Blätter“*. — Za kmete je izdal dve knjigi; v jedni poučuje seljake, kako je treba uničevati gosence, druga knjiga pa je *„Kranjski vrtnar“*.[3]) V tej pravi v predgovoru, da so Kranjci v »sadjereji« zaostali za drugimi narodi, ki imajo od nje mnogo koristi; treba je torej napredovati tudi v tem.

Na svoje stare dni je začel kovati tudi pesmice brez pesniškega vzleta; opeval je potovanje v Ameriko, faro sv. Križa v Ameriki, ajdovsko deklico v Lakroá. Te in enake pesni je zbral in izdal pod naslovom *„Nekatere pesni.“*

V mnogih jezikih je bil tako poučen, da je v slovenskem in nemškem, francoskem, angleškem in indijanskem jeziku pridigoval in pisal. Izdal je knjigo o Indijancih v nemškem jeziku.

Dr. Jožef Šubic (1802—1861) iz Mokronoga na Kranjskem, je postal doktor medicine v Padovi 1834. l., naselil se v Celju, od koder je zelo marljivo dopisoval v „*Novice*“ od 1846. do 1858. l. o raznovrstnih predmetih, n. pr. „Stare vraže še dandanašnji moré ljudi“,[1] „Otrinjavke in svetinje“,[2] „Od vremena“,[3] „Veše alj zapeljive lučice“,[4] „O spisovanji dobrih slovenskih knjig“,[5] „Nekaj od koristnega drevja“,[6] „Asfodil“,[7] „Čebele vremenske prerokinje“,[8] „Prijatelji življenja«.[9] V „*Sloveniji*“ 1848. leta se je uprl Macunovemu predlogu, naj bi se Slovenci poprijeli hrvaščine v književni jezik. Podpiral je Drobničevo „*Slovensko Bčelo*“, Einspielerjevega „*Slovenskega Prijatla*“, pisal v „*Drobtinice*“, n. pr. 1857—1860. l.: „Bogoljubnost zdravnika“, i. d. Najvažnejše njegovo delo je prevod Vergilijevega speva „Georgikon“. Pilil je delce deset let in položil na „sveti oltar preljubljeni majki Sloveniji.“ Prevod je še precej točen, a heksameter se mu poprek ni posrečil, polovica spondejev so jambi.

Miha Peternel (1808—1884) iz Nove Oslice na Kranjskem, je pastiroval na petih župnijah in postal 1852. l. začasni ravnatelj novo ustanovljeni realki v Ljubljani; to službo je opravljal do 1860. l., potem je učil realistične predmete do 1874. l. V izvestjih realke je mnogokrat pisal o raznih predmetih.[1] L. 1862. je objavil kratek spis o kemiji v slovenskem jeziku: „Imena, znamenja in lastnosti kemiških prvin.“

Andrej Fleischman (1805 — 1867) iz Beričevega pri Dolu na Kranjskem, je bil od 1819. l. botanični vrtnar v Ljubljani, potem učitelj botanike in sadjarstva na kmetijski šoli in na ljubljanski gimnaziji. Pridno je nabiral rastline in postal celo pisatelj v svoji stroki.[1] O svojem predmetu je pridno pisal v „*Novice*“; n. pr. „Cvetlice (nenavadne) po zimi na Kranjskem“;[2] „Goli in pusti Kras v treh letih v mlade, seženj visoke boršte spreobrniti“.[3] Temu spisu dopolnilo se sme smatrati spis „Še nekatere besede v priporočilo reje lesá na praznih in pustih zemljiščih.“[4] Omenimo še: „Cvetlični venec za novo leto“.[5] Odločno se je potegoval za važnost svojega predmeta trdéč: „Natoroznanstvo je vsakemu človeku silno potrebno, zlasti v rudninskih, živalskih in rastlinskih rečeh.“[6] L. 1851. je naznanil v „*Novicah*“ (str. 55), da z dovoljenjem visokega c. kr. ministerstva začne učiti občno rastlinoznanstvo in poznavanje koristnih, škodljivih in strupenih zelišč.

Mihael Ambrož (1808—1864) iz Ljubljane, okrajni komisar v Smledniku, potem državni poslanec in župan ljubljanski. Dopisoval je v slovenske liste posebno marljivo v 1847—50. l., potem je utihnil; predmeti so mu bili praktične potrebe in javne stvari, n. pr. „Posli in njih dolžnosti“,[1] „Zemljiščna odveza“,[2] „Druščine“,[3] „Vodni činži“,[4] „Tlake in ribštvo“,[5] »Oprostenje zemljišč“,[6] „Razjasnjenje zastran davščin.“[7] Leta 1848. se je živo poganjal za narodne pravice Slovencev, objavil v „*Sloveniji*“[8] „Odprto pismo na vse Slovence“, posebno še za to, da bi se uvel slovenski jezik v šole in pisarne; potem je začel nekako omahovati, zato sta ga posvarila Bleiweis v „*Novicah*“ in Kozler v „*Sloveniji*“: „Odprto pismo gospoda Ambroža“, „*Slov.*“ 48, 86, 106. Za časa vstanka 1848. l. na Dunaju je branil po svojih močeh cesarsko orožnico in je bil zato pohvaljen, tudi je za ljubljansko županstvo sestavil opravilnik.

Jernej Arko (1794—1868) iz Dolenje vasi poleg Ribnice, župnik v Vodicah, prošt v Novem mestu. Pisal je v „*Novice*“ o kmetijstvu, o zavarovanjih,[1] o prisegi županov iz srenjskih občin, v „*Danico*“,[2] v „*Drobtinice*“.[3]

Janez Križaj (Jažirk 1802—1864) iz Naklega, župnik v Žužemberku in v Mirni Peči. Svoje poučne spise o narodnem gospodarstvu je objavljal v obliki dvogovorov, n. pr. „Pogovor kmetiškega očeta s svojim, osme šole izučenim sinam" v mesecu prosincu v *„Novicah"* 1845 za vse mesece, počenši str. 14—210, s podobami. Istotako 1854. in 1855. l.

Josip Bevk, (Križnogorski, 1811—1860) iz Sorice, je župnikoval na Križni gori, Šentjurju pri Svibnem na Kranjskem. Pisal je o raznih stvareh za kmete, n. pr. „O koristi murbinih dreves za kmete",[1]) „O mlinarjih, mesarjih",[2]) „Koderecija in mletvina",[3]) „Dobrovoljni sveti našim gospodarjem", „Rudokop na Črni prsti".[4]) O njegovih malih spisih v *„Zgodnji Danici"* glej Marn. Prijavil je „Pravljico od hude babe na Kranjskem"[5]) in pisal o slovenskem slovstvu.[6])

Jovan Vesel Koseski (1798—1884),

porojen v Kosezah župnije moravške na Kranjskem, kameralni uradnik, je služboval v Ljubljani, Gorici, Tolminu, in konečno v Trstu. Pesni zlagati je začel Koseski v nemškem jeziku v *„Laibacher Wochenblatt"* 1817—1819. l. opevaje za kranjsko deželo zaslužne može; prvi slovenski pesni »Potažba — Trost«, dal je tudi nemški prevod, v katerem mu rabi skovana beseda buriti = »das Heulen des Nordwindes«, kakor razlaga sam. V dôbi Čebeličarjev je molčal Koseski; oglasil se je 1844. l. v *„Novicah"* s pesnijo: »Slovenija Presvitlimu Premilostljivimu Gospodu in Cesarju Ferdinandu I., ob dohodu v Ljubljano«; pesen je bila natisnena na posebni prilogi. Istotam je prevel Chamissovo: »Orjaška igrača« in Bürgerjevo: »Pesem od verliga moža«. Leta 1845. imajo *„Novice"* štiri izvirne pesni, izmed katerih omenimo: »Vojaška« in »Bravcem h koncu leta v spomin«; prva se odlikuje z uglajenim jezikom.

L. 1846. je objavil znani »Kdo je mar?« in štiri prevode Schillerjevih pesnij, 1847. leta Schillerjevo »Ibikovi žerjavi« in tri izvirne pesni. Viharno 1848. l. ga je navdušilo, da je zložil »Naprej, slavenski Jug«; od 1848. do 1852. leta so prinašale *„Novice"* odlomke iz prevoda Schillerjevih igrokazov: »Devica Orleanska« in »Mesinska nevesta« in v prilogah tudi ves prevod, odlomke iz »Visoke pesmi« in XIX. spev Homerjeve Ilijade. L. 1852. je hudo obolel in potem molčal polnih 16 let, dokler se ni 1868. l. zopet oglasil objavivši v posebni dokladi *„Novic"* 1868. l. svoje delo: »Mazeppa Jovan«.[1])

Odbor »Matice Slovenske« je ukrenil, da se natisnejo njegove pesni. Na prošnjo odborovo je poslal svoja dela z obširnim pismom, ki zvršuje tako-le: »To je, kar imam za zdaj omeniti; ako mi pozneje ktera skoči v puhlo glavo, popadem jo za rep in Vaši

presodbi stavim v izgled.« Izdale so se tedaj njegove pesni z naslovom *„Razne dela 1870. l.“* Ko se je v *„Letopisih“* »Matice Slovenske« 1877. leta (233—250) natisnil »Nebeške komedije« (Divina commedia) Dantejeve I., II., III., IV., in XXXIV. spev, 1878. l. ostanek I. dela »Paklo«, je »Matica Slovenska« izdala »Dodatek« 1879. l.

Prvi knjigi je vsebina razdeljena na deset odstavkov. I. obsega »Uvodivno«, v kateri naznačuje Koseski svoje pesni »ne prepustim«, »ne prezalim«. »Večjidel smo stroge, tužne . . včasih ojstre, nikdar kužne, Vas ne žali zdih in jok« in dr. Vender pa ima uže ta »Uvodivna« izraze, n. pr. »pomrda«, »nažokati«, »žehtajo«, ki kažejo, da je njegova pesniška žila bila uže opešala. Najboljši del njegovih poezij spada v prvo dôbo, to je do 1852. leta, pa še med temi niso vse izvirnimi naznačene v resnici izvirne, n. pr. »Začarana puška«. V tej dôbi je objavil razven omenjenih še »Hoja na plavž« (Gang nach dem Eisenhammer), »Vodotop« (Taucher), »Pesem o zvonu« (Lied von der Glocke), »Bor z drakonam« (Kampf mit dem Drachen), »Rokavica« (Handschuh), »Vrednost žen« (Würde der Frauen), »Pohlep oslepi«, »Oda Bog«, »Ne sodi«, »Nemškutar«, »Visoke pesmi« tri oddelke (»Posvečeno bodi Tvoje ime«, »Uvod« in »Očenaš«), XIX. spev Ilijade in dva prozajična spisa; najbolj mu je uspèl prevod »Pesmi o zvonu«.

Njegove prevode te dôbe nadkriljujejo prevodi istih pesnij, izdelani po drugih pesnikih in pisateljih, pa vender so imeli velik vpliv na probujenje narodne zavesti in duševni preporod slovenskega naroda. Najbolj ga je proslavila »Slovenija cesarju Ferdinandu«. *„Novice“* so to pesen objavile v posebni prilogi. V vzgled je Koseskemu bila Vodnikova »Ilirija oživljena«. Ker se je takrat po šolah posebno gojila retorika, je nenavadni vtis napravil vzvišeni slog in iskreno rodoljubje, ki je v vseh časih in povsod videlo Slovane.

Za one dôbe mogla se je spregledati posiljenost jezika in nerazumljivi izrazi, ker je blagi namen deloma pokrival njegove slabosti. Lepa je tudi »Vojaška« (»Kaj bliska se v jasnem« i. d.) Neodrečna zasluga njegova je tudi ta, da je uvel v slovensko slovstvo šestomer in petomer.

V drugo dôbo spada pet spevov Ilijade, I., III., V., XII., in XIV., ostali deli »Visoke pesmi« in petero »Rusko-Puškinovih« pa »Mazeppa«. V tej dôbi — po hudi bolezni pesnikovi — mu je pa duševna moč vidno opešala; njegova domišljija se od tedaj več ne dviga v nedozorne visočine. Da bi se razvidelo, kako bi se

moral prelagati Mazeppa, je Stritar v *„Slovenskem Glasniku“* 1868. l. (230—32) objavil 280 stikov; razlika prevodoma je velikanska. Še slabše je šlo od rok prevajanje v zadnji, v tretji dôbi, t. j. od 1868. leta do njegove smrti. Sem spadajo prevodi Chamissovih, Uhlandovih (ena je Goethejeva, ena Manzonijeva in ena: »Lücov divjogon« [Körnerjeva], glose »Jugo-Evropejski glosar ali slovenski glasnik« 445—469), ponatis »Mesinske neveste« (561), »Orleanske device« (691) in »Paklo« iz »Nebeške komedije«.

Danteja prevajati Koseski v tej dôbi daleko ni bil kos. Vsak vesten pisatelj se uči in napreduje; Prešern je pošiljal svoje pesni drugim v presojo, samo Koseski je hotel ostati vedno neizpremenjen. Kako se je trudil Levstik, da bi dal svojim pesnim lepo obliko, in kako vestno je pilil svoje umotvore! Pa to se mora Koseskemu priznati na čast, da je skromno sodil o svojih poezijah, saj sam pravi v »Dovršivni« (469):

Tem pesmicam ni živeti dolgo želja,
Le toliko, da boljše prebudé . . .

Na napačno pot je zagazil s tem, da je koval nove besede, ne znajoč dotičnih pravil, ali pa, da je zajemal iz zastarelih slovarjev, da so mu rabili nepotrebni ilirski izrazi, n. pr. »suze, roniti«, da je nerazumljivo pisal cele stavke, n. pr. na konci pesni »Kdo je mar?«, da je upotrebljeval mnogo trivijalnih izrazov, da je napačno sklanjal in spregal, narobe obrazoval deležnike in besedam dajal napačne pomene. Pri vsem tem pa zavzema Koseski odlično mesto v kulturnem razvitku našega malega naroda, ker je poleg trezno mislečega Bleiweisa visoko dvignil prapor idealizma in s svojimi pesnimi navduševal množino čitateljev pa tudi v marsikaterem pesniško nadarjenem slovenskem mladeniču vzbudil ljubezen do pesništva in s tem slovstvo pospeševal bolj, nego se vidi na prvi pogled. Posegel je celo v politično delovanje s spisom o frankobrodskih volitvah.

Matevž Ravnikar (Poženčan) (1802—1864) iz Poženka na Gorenjskem, je bil na ljubljanski gimnaziji učenec Vodnika, M. Ravnikarja, Metelka in J. Zupana; po raznih službah v duhovskem stanu je bil nazadnje župnik v Predosljih blizu Kranja. Nabiral je za St. Vraza in E. Korytka narodne pesni, po mnenju Josipa Marna (*„Jezičnik“* XVI. 8), je blizu peti del narodnih pesnij v Korytkovi zbirki nabral Ravnikar.

V ilirski dôbi se je navdušeno poprijel nove ideje, prelagal znamenite ilirske pesnike na slovenski jezik in dopisaval v *„Ilirsko Danico“*. Ko so pa začele izhajati *„Novice“* 1843. l., jim je dopošiljal pesmice, uganjke in zgodo-

vinske spise,[1]) v katerih je izražal misel, „da je neki Ister pred 3500 leti iz Male Azije Slovence privel v sedanje slovenske pokrajine"; po njegovem mnenju so se Slovenci udeležili tudi trojanske vojne. Po njegovi smrti je bil Davorin Trstenjak naprošen po „Matici Slovenski", naj priredi za tisek njegove zgodovinske razprave, koje so izšle pod naslovom „Stari sled slavjanstva" v „*Letopisu Matice Slovenske*", 1868—1869. leta. Ravnikar ni imel znanstvene podlage, radi tega tudi njegov trud v tej stroki ni uspel. V „*Novicah*" od 1853—1859. l. razlaga imena Ljubljana, Kranj, Gorotan, Emona i. d.

V „*Ljubljanskem Časniku*" l. 1851. priporoča za vseslovanski jezik ruščino, v „*Slov. Bčeli*" leta 1852. pa neko mešanico iz slovanskih jezikov. Pritrdil je predlogu A. M—ca („*Nov.*" 1855. 62), naj se radi enotne pisave slovenskih pisateljev ustanovi „Višja sodnija slovnice" in sicer v Ljubljani; razven Metelka, Bleiweisa in Jerana naj bi v tem zboru sedela po dva Štajerca, Korošca in Primorca. Bleiweis je smatral to misel lepo, a neizvedljivo. Njegove pesniške proizvode hrani „Matica Slovenska".

Zgodovinsko raziskavanje pa je v ozki zvezi s pripovednim slovstvom, in sicer s pripovednim slovstvom iz domače zgodovine; v to stroko spadajo n. pr.: „Štempihar", „Tvorka", „Še ena povest od Petra Klepca",[2]) (slična povesti o Lambergarju in Pegamu). Njegovi pripovedni spisi so: „Martinec iz Podloma",[3]) zabredši med tihotapce, po nesreči in lepem nauku zopet spreobrnen, postal je dober gospodar; „Jakec iz Osredka",[4]) prilika.

Ravnikarjevim pripovednim spisom pridružimo po Slomšku 1853—1854. l. v Gradcu izdano „*Djanje svetnikov Božjih*". Spisovanja te knjige udeležil se je zraven Ulage, Pikelna, Zumperja, Cafa, Globočnika, Kocijančiča in drugih tudi Ravnikar,[5]) pomagal je tudi prevajati „*Sv. Pismo stare in nove zaveze z razlaganjem*",[6]) ki je prišlo na svetlo vsled dela, ki ga je bil izprožil in podpiral škof Wolf; prevêl je, župnik v Predosljih, preroka Izaijo in Jeremijo.[7])

Istotako ni pogrešal njegove podpore Cigale, spisujoč „*Wolfov Nemško-slovenski slovar*", za katerega si je, vztrajajoč do konca, pridobil posebnih zaslug."[8]) Ko se je slišalo, da spisuje Zalokar slovensko-nemški del, mu je svetoval Ravnikar, naj se drži abecednega ne družinstvenega reda.[9]) Ukvarjaje se s slovarjem, zašel je na jezikoslovno pot, pa ni hodil srečno, ker mu je nedostajalo znanstvene podlage.

Zanimal se je naravno tudi za narodni napredek v vsakem obziru, bil pa je tega mnenja, da je treba počasi napredovati, ne hoditi prenaglo; tako delajo nasprotniki: česar ne morejo doseči v enem letu, na to čakajo potrpežljivo do drugega leta. Ljubezen je potrpežljiva, z njo se več opravi kot s pikanjem. V rokopisu je zapustil mnogo tvarine; iz te je izdala družba sv. Mohorja v Celovcu 1867. leta v mali osmerki „*Utopljenci*".[10]) Vodilna misel te pripovesti je, da vede do srečnega cilja v nadlogah le potrpežljivost in udanost do Boga.

Peter Hicinger (Podlipski 1812 — 1867) je kaplanoval na raznih mestih, tudi Pod Lipo, odtod „Podlipski"; od 1859. l. do smrti je bil župnik-dekan in šolski nadzornik v Postojni. Nadarjeni in ukaželjni Hicinger je imel med drugimi za učitelje: Čopa, Metelka in v bogoslovju dr. Jakopa Zupana. Uže dijak vadil se je v pesništvu ter si je pesni, v „*Čbelici*" objavljene, vzel v vzgled, pa tudi nemški pesniki so mu bili učitelji, to kaže n. pr. „Ptuja deklica" (Schillerjeva Das Mädchen aus der Fremde); rad je zajemal tvarino tudi iz domače zgodovine:

„Sonet“ (Mariji na čast) in „Turjaški Hervard“, balada po Valvazorju LXV. p. 488. Posebno plodovito mu je bilo 1849. leto z duhovnimi pesnimi, deloma izvirnimi, pa tudi prevedenimi iz latinskega, italijanskega in nemškega jezika.[1]) Izvirne so „O srečni vrnitvi Antona Alojza od škofijskega zbora z Dunaja“ [2]) in „Glas cerkve“, „Cesarju Francu Jožefu o njegovem rojstnem dnevu“.[3]) Istotako se mu je živo glasila duhovska lira v 1850—1852. l.; izvirna „O srečni vrnitvi papeža Pija IX. v Rim“; 1852. l. več pesmic Mariji na čast;[4]) 1854. l. je zložil v tercinah pesen „Cerkev v začetku 1854. l.“ Tako bi še lahko zasledovali po drugih letnikih njegove duhovne pesmice, ki se odlikujejo po jeziku, dokaj blagoglasnem.

Zlagal pa je tudi posvetne pesmice razne vsebine; mož naprednih nazorov in vestno opazujoč duševni razvitek slovenskega naroda, opominja rojake v pesmici „Naprej“ („*Nov.*“ 1844), naj se okoristijo novih koristnih iznajdeb; v pesmici „Svet obogati“, da tudi posvetnega blaga ni v nemar puščati, v „Slovenija zmaga“ („*Nov.*“ 1848), da se je treba mirnim potem boriti za domovino. V svojih koledarjih in v drugih knjigah je priobčil marsikatero lepo pesmico, n. pr. „Sv. Marjeta“. V „*Vodnikovem Spomeniku*“ je napisal lep članek „Pregled Vodnikovih pesmij“.

Hicinger je sodeloval tudi, ko se je prevajalo sv. pismo pod pokroviteljstvom škofa Wolfa; prevêl je razlaganje k listu sv. Pavla do Rimljanov in razodenje sv. Janeza apostola; njegov je prevod in razlaganje III. in IV. bukev kraljev ter I. in II. kroniških bukev v letih 1855—1863.

Zgodaj ga je začela zanimati zgodovina; naravno, da je duhovnik jel razpravljati cerkveno zgodovino s člankom: „Razširjanje katolške cerkve“ [5]) posebno v Ameriki po slovenskih misijonarjih, pa tudi v drugih delih sveta. Navdušen Slovenec je rad zahajal v cerkveno zgodovino slovenske zemlje, in to v vsem svojem življenju. Kakor je Raič v dvajsetih letih dvakrat pisal o Cirilu in Metodiju in se vedno zanimal za dôbo staroslovenskega slovstva, je tudi Hicingerja vedno zanimalo vprašanje o slovanskih blagovestnikih. Prvo ga je navdušilo, da je zložil pesen „V spomin sv. Cirila in Metoda“.[6])

Nekoliko let pozneje se je začela širiti nakana, v Slovencih slovesno obhajati tisočletnico sv. Cirila in Metodija. V to svrho je spisal članek: „Koliko je djanje sv. Cirila in Metoda segalo med Slovence.“ [7—8]) To je bila znanstvena razprava, oprta na stare in nove vire. L. 1863. spisal je še: „Začetki keršanstva na Slovenskem“.[9]) Ta spis se odlikuje po lepem slogu in znanstveno urejeni tvarini.

Preidimo zdaj na Hicingerjeva dela iz cerkvene zgodovine slovenske, ki segajo v druge dôbe. Tu navajamo spis „Kristjanstvo per Slovencih“ (l. 1854.) v „*Slovenskem cerkvenem časopisu*“, ki ga je ustanovil 1848. l. dr. Pogačar.

V istem letniku cerkvenega časopisa razpravljal je še „Škofe nekdanje Emone“,[10]) „Vrsto ljubljanskih škofov“,[11]) „Vrsto oglejskih škofov in patrijarhov“ in konečno „Stare in nove fare na Kranjskem“.[12]) Iz tega se vidi, da je bil Hicinger jeden najmarljivejših in temeljito poučenih sodelavcev novemu časopisu.[13]) Za 1857. in 1858. leto je izdal J. Lenček, kaplan v Žiréh, koledar z naslovom „*Slovenski Romar*“, v katerem razpravlja Hicinger I. aposteljne [14]) slovenske zemlje, in sicer sv. Marka, Hermagora, Pavlina, Virgilija, Modesta, Cirila in Metodija in škofa Tomaža Hrena; II. mučenike [15]) slovenske zemlje: Sv. Hilarija, Tacijana, Maksimilijana, Viktorina, Kvirina, Justa, Maksima in Servula.

Iz cerkvene zgodovine pa je rad prehajal na posvetno zgodovino in zemljepisje svoje ožje domovine. Tako je v „Krajepisju“[16]) razlagal, da je „Stari Tržič“, njegov rojstni kraj, posul plaz gore Košute, da so prebivalci zbežali in si postavili novi Tržič, in da je „Sedanji Tržič“[17]) gledé na obrtnost in rokodelstvo prvi kraj na Kranjskem. Kakor Trstenjak je bil tudi Hicinger tega mnenja, da stari Panonci niso bili ne Kelti ne Germani, nego da so bili Slovani („*Nov.*“ 1858, str. 24). Na trdnejši podstavi je pisal v celovškem „*Slovencu*“ 1865. l. o tistih dobah slovenske zgodovine, ko so bile združene slovenske dežele, n. pr. blizu l. 854, 952—1077, 1246, 1500. „Slovensko društvo“ v Ljubljani je 1852. l. izdalo njegovo knjižico „*Popis sveta.*“[18]) Pridejan je obraz cele zemlje v dveh polkroglah. Iz tega se razvidi, da je Hicinger enako rad obdelaval splošno zgodovino kakor tudi zgodovino posamnih krajev. V desetletju od 1855—1865. l. so ga poleg njegovih razsežnih zgodovinskih študij zanimala okrajna imena, kajti 1865. l. je objavilo šolsko poročilo postojinske glavne šole okrajnega šolskega oglede Hicingerja spis: „Kteremu kraju pravimo Pivka in zakaj?“ To je delo, ki temeljito razpravlja ležo, ozračje, zgodovino, upravo in narod.[19]) Obširen je tudi njegov članek: „Beseda o krstnih imenih.[20])

Slovencem se je nadelo opetoma ime „gens philologica“. V dôbi, ko je bilo še malo delavcev v stroki narodnega izobraževanja, so pisatelji delili svoje moči na razne stroke. Hicinger je bil uže bogoslovec nasprotnik metelčici.[21]) Ko je objavil Metelko v dodatku slovnici dva spomenika brižinska ali karantanska, naznanil je Hicinger takoj v „*Novicah*“ sestavek „Staroslovenski spominki“, kjer je očital Metelku, da je izdal oba spomenika v svojem pravopisu; nekatere neutemeljene trditve je Metelko zavračal.[22])

Kdor preiskuje zgodovino in jezik Slovencev, tistemu se tudi omili narod, da se rad poteguje za njegove pravice in njegovo čast povsod, kjerkoli se mu ponuja prilika, posebno za dobro urejene šole in uvedenje slovenščine v urade. Govoreč o „novi šoli v Kamni gorici“ hvali Hicinger Slovence kot ukaželjne, razlaga „Kako in koliko bi bilo slovenski jezik precej v šoli vpeljati?“[23]), dokazuje „Potrebnost posebnih dekliških šol v Kamniku, Idriji, v Novem mestu, v Kranju, na Krškem itd., priporoča „Petje v naših ljudskih šolah“[24])

Tu uvrstimo še: „*Razlaganje zakonskih postav*“.[25]) Tvarina je tako razdeljena, da po primernem uvodu v sedmih poglavjih razlaga 1. o zakonu sploh; 2. o zaroki; 3. o zadržkih veljavnega zakona; 4. o zadržkih dopuščenega zakona; 5. kako sklepati zakone; 6. ob odvezi zadržkov in poveljavljenju zakona in 7. o tožbi radi razdruženja in ločitve od mize in postelje. Spisal je tudi nekaj molitvenikov.[26]) L. 1849. je začel objavljati v „*Zg. Danici*“ „*Zgodbe katolške cerkve*“. V istem listu 1850. in 1851. l. je napisal „Edina pot v nebesa, ali podučenje od razločkov prave katolške vere memo drugih nekatolških ver“ v 15 pogovorih; v tem delu govori proti razširjanju protestantovske ali evangeljske vere v Slovencih.

Kakor so bili ob koncu minolega stoletja Vodnik, Kumerdej, Linhart in Zois prav uvideli, da se priprostemu ljudstvu mnogo pomore z dobro urejenim koledarjem, se je tudi Hicinger lotil tega koristnega dela; to se mu je tem lože obneslo dobro, ker je umel po Vodnikovem načinu ob priliki zlagati prav primerne pesmice in ker je tako po mnogostranskem delovanju izurjen mogel ponuditi kmetu raznovrstnega poučnega gradiva. Izdajal je „*Domač koledar slovenski*“[28]) od 1859. do 1864. l. Koledarčki so bili okrašeni s podobami in so se odlikovali po jako raznovrstni vsebini.

Poleg predmetov, ki se razpravljajo v vsakem koledarju, popisovala so se imenitna mesta v inostranstvu pa tudi odlična domača mesta in kraji; pripovedovalo se je iz občne in domače zgodovine, razlagale čitateljem, posebno kmetom potrebne kmetijske, gospodarske in šolske reči; vpletale kratkočasnice, pesmice, vzgledi za opravilne spise n. pr. pobotni listi itd. „Slovenski Matici“ je uredil Hicinger za 1867. in 1868. l. koledar. Sploh pa je s peresom delal na korist slovenskega naroda ob vsaki priliki in ga poučeval o raznovrstnih stvareh.

Zaplel se je bil tudi v slovstvene boje z Levstikom (o teh pobliže v Levstikovem življenjepisu), kateri med drugim poje o svojem nasprotniku v satirični pesni „Hicingerjeva novoletna noč 1860“:

Slovenija blaga, ti upanje moje!
Gorel sem vedno za koristi vse tvoje,
Pisal sem od kamnov in zgodovine,
Krog sebe sem trosil jezikoslovske luščine,
Celo kratka obleka kočmavka
Bilà je moje slave oznanjevavka.

Jernej Uršič (1784—1860) iz Idrije, umrl duhovnik v Kamni gorici. Sodeloval je v „*Sloveniji*“, v kateri je opisoval domače kraje in znašal zrnje za slovensko zgodovino. V „*Novicah*“ 1859. l. je objavil narodno pesen »Lavdon« in 1847. l. zložil znano pesen »Življenje« (Popotvanje bratje i. dr.)

Matevž Hladnik (1806—1865) (Bogomil, Rodoljubski, Svetogorski, Pomajski, Trebški) iz Trebič, je kaplanoval v Devinu, bil od 1837. l. učitelj na nižji realki v Gorici in nekaj časa učitelj slovenščine na tamošnji gimnaziji.

Dopisoval je v „*Novice*“ in „*Danico*“ in najrajši v sonetih opeval slavne može, n. pr. Čehovina,[1]) Koseskega (Mojstru Pevcev,[2]) Barago, Gollmayerja,[3]) ali pa je popisoval kraje, n. pr. Gorico,[4]) Kostanjevico, Švajcarijo.[5]) Sam se je primerjal Vodniku, jednak pa je bil Jakobu Zupanu, ki se je istotako silil v poezijo. Sam je delil svoje pesni v pet vrst.

Anton Žakelj — Rodoljub Ledinski (1816—1868),

porojen na Ledinah pri Žiréh na Kranjskem, se je šolal v Karlovcu in v Novem mestu, umrl župnik pri sv. Duhu nad Leskovcem.

Učenec Metelkov se je prvikrat pokazal v časniku „*Carniolia*“ 1841. leta s pesnijo »Slavulj in rože« in se pridružil „*Novicam*“, katerim je med drugim sestavil za tretji letnik pesen »Zaničevalcem pevcev«, ki je po vsebini jednaka prvi njegovi pesni.[1]) — Bridka usoda ga je gonila od kraja do kraja; zato je čutil in opeval življenja boj,[2]) »saj krepost daje našemu življenju pravo vrednost.«[3]) Sam pevec po božji volji, je znal primerno ceniti krasoto narodnih pesnij; v petem zvezku „*Kranjske Čeb.*“ se nahajajo »Nuna Uršica«, »Mlada Zora«,[4]) »Mlada Breda«, ki jo je slišal od svoje matere. Po narodnih motivih je zložena šaljiva pesen »Udovec«.[5]) — Obširni epični pesni »Vilkôvo« je snov vzeta iz poljskega življenja. Martin Sapjeha, knez Kozminski, je zahteval od Vilkovskega, naj mu prodá

svoj gradič in posestvo, da bi imel obširniše lovišče, pa ni mogel dobiti zemljišča ni za lepe denarce. Povabil je Vilkovskega v gosti, mej tem pa po svojih Kozakih razrušil grad. O kazni za ta zločin pa ni govora; tak konec žali čut pravičnosti. Sicer priznavajo Slovanom pravični Neslovani, n. pr. Hartmann v knjigi: „*Die Welt der Slaven*", da ni na svetu grozovitejšega plemstva od poljskega. Njegova labudnica je bila »Pesem o blagoslovljenji velikega oltarja sv. Lovrenca na Reki« 1867. l.*) Po pravici ga imenuje Marn Prešerna-duhovnika; po globokem čutu in lepi domači besedi je bil v prvih letih narodnega preporoda najodličnejši naslednik Prešernov.

Kajetan Huebar (1810—1870) od sv. Device Marije v Polju na Kranjskem, nazadnje župnik v Čemšeniku. Zložil je pesen »Otok bleški«; opeval je sploh rad lepe kraje. Prozajični spisi se bavijo z narodnim gospodarstvom, n. pr. »O pridelovanju svile v Moravški dolini«[1]) in o drugih razmerah, n. pr. »Pot od Ljubljane do Bele peči«,[2]) »O spominku Vegatovem«.[3])

Jurij Varl[1]) (1812—1874) iz Krope na Kranjskem je služboval na raznih mestih kot kaplan in župnik, umrl v Velesovem. — Metelkov učenec je zlagal pesmice, in 1848. leta začel pisati v slovenski cerkveni časopis („*Danico*"); svetoval je, naj se lika in pili slovenščina z ozirom na cerkveno slovenščino in hrvaščino.[2]) V „*Slov. Bčeli*" 1853. l., str. 142—147, je zahteval slovenske šole.

V „*Danici*" (l. 1861—1868.) je pisal o družinskih in narodnih, državnih in cerkvenih razmerah, n. pr. »Pridigar, učitelj, ali profesor, jezikoslovje, klasiki«; »Sveto pismo, vera, natoroslovje« i. dr. Župnik v Velesovem je v „*Danici*" 1871. l. opisal svojo župnijo in izdal potem l. 1872.

Andrej Pirnat (1817—1888) iz Loke pri Mengšu je služboval v raznih rudnikih na Slovenskem, zlasti v Celju, kjer je pomagal ustanavljati čitalnico. Dopisoval je raznim listom, lepo prevel na slovenski jezik »Kje dom je moj?«**) in zložil 1848. leta patrijotično pesen »Presvitlimu našimu Cesarju milimu očetu Ferdinandu I.«

Franc Svetličič (1814—1881)

iz Spodnje Idrije; vpokojen župnik umrl v Ljubljani. — Prve njegove pesmice opažamo v „*Novicah*" 1846. leta; v petih sonetih, katerih so štirje[1]) izšli v „*Novicah*", jeden v Janežičevem „*Glasniku*", opisuje človeško življenje. V sonetu »Zabavljica«[2]) mu je Prešern učitelj, kar značijo ti-le stihi:

Sonetov, praviš mi, ne poj nikari,
Zdravice vodopivcam so preslane,
Gazele ženskim vnemajo možgane,
Sršenov mi ne draži, Bog obvari.

Pesni »Na planini«,[3]) »Na Strašici«,[4]) »Na Mravljiškem vrtu«[5]) izražajo na koncu iskreno ljubezen pesnikovo do Boga in do domo-

*) „*Nov.*" 1867, 199.
**) „*Nov.*" 1845, 93.

vine. Izmed teh je najlepši »Zvest prijatelj zdravilo življenja«. Ugodno so se Svetličiču sponesle njegove balade in romance, pripovedne pesni, posnete po narodnih motivih. Med baladami se odlikuje »Erazem Ravbar«, v kateri po Valvazorju *) pripoveduje, kako junaško se je krasna Meta v Planini ustavljala predrznemu vitezu, in kako plačilo si je ta zaslužil za svojo silovitost. Pripovedna pesen »Cerkniško jezero« **) razlaga v legendskem slogu, kako je nastalo ondotno jezero. Bleiweis in Janežič sta naprosila Svetličiča, da je za *„Novice“* in *„Glasnik“* zlagal pesni, ker sta ga znala ceniti kot pesnika; zato menim, da je neopravičen Marnov izrek, da se mladi slovenski svet ni kaj ménil zanj. Istotako se mi zdi neutemeljena Marnova trditev, »da pravi pesnik svojih dovršenih umotvorov ne popravlja«, in navaja potem blizu celo stran poprav Svetličičevih. Pogrešamo še samospisa o Svetličiču.

F r a n c M a l a v a š i č (1818—1863)

iz Ljubljane je vzbudil pozornost svojih učiteljev Fr. Heinricha, Martinaka in Metelka; od 1841 — 1843. leta se je v Gradcu učil pravoslovja; prišedši nazaj v Ljubljano je vstopil v zdravniško šolo in postal ranocelnik. L. 1847. je začel sloveniti vladne ukaze in zakone za Kranjsko in je ta posel opravljal do smrti.

Ko je bil še dijak, je *„Kranjska Čebelica“* vplivala nanj. da je peval v slovenskem in nemškem jeziku.

Prva znana njegova pesen je v *„Illyr. Bl.“* 1838, št. 17 [1]) An Dr. Prešhern, Veranlaßt durch sein Gedicht im Illyr. Bl. „An die Slovenen“, welche in deutscher Sprache dichten. V tej pesmici pozdravlja Prešerna mojstrom, ki bo slovenskim pesnikom zvezda - voditeljica.

Pesniško ime mu je bilo »Milko«, ali »Prostoslav Milko«. Leta 1840. je napisal v gajici dva soneta. — V pesmici: »Sava in Slovenka« [2]) pripoveduje, da pod Triglavom izvira Sava, kjer je dom Slovenca, da deklica spleta dva venca, jednega podari ljubemu, drugega vrže v Savo. Nastopnega leta napisal je čestitko »Za visoki god Nj. c. kr. visokosti, prejasniga gospoda nadvojvode Joana 24. Rožecveta 1842«, v nemškem in slovenskem jeziku. Ko so se prikazale *„Novice“* 1843. l., jih je Malavašič takoj podpiral z izvirnimi spisi in prevodi; med prve se štejejo pesni »Narlepši imena« (Bog, oče, mati, domačija), »Slovo od l. 1843.«; istotako je

*) *„Ehre d. H. Krain“* XI. 1400.

**) *„Slov. Glasnik“* 1862.

pozdravil tudi novi tečaj takoj v prvi številki: »Kmetijske in rokodelske Novice vsim svojim prijatlam in sorodnikam za novo leto.« Vpliv srbskih narodnih pesnij kaže njegova »Miloš Kabilović«. Hrvat Kabilović je v vojski med srbskim knezom Lazarjem Bulkom in sultanom Amuratom šel v turški tabor na videz z nameńom, da zapusti svojega gospoda, v istini pa je prebôdel sultana in storil strašno smrt. Jako dobro je pogodil slog srbskih narodnih pesnij; uvod spominja začetka pesni Asan-Aga; ta pesen je več vredna nego vsi njegovi prevodi Klesheimovih in Salomovih pesmic.[3]) Odlikuje se tudi njegova izvirna »Gospod, pri nas ostani«,[4]) ki nas spominja Levstika. Rodoljubna čutila izražajo »Sanje cesarja Rudolfa I.« [5]) (na čast cesarju Ferdinandu 19. mal. travna 1847).

Viharno 1848. l. ga je navdušilo do ode »Aleluja«, »Svobode duh — varh čiste sreče —!« Živahno so se začeli gibati Slovenci v teh letih: izdajali so nove časnike; Malavašič je bil urednik listu, ki mu je bilo ime: *„Pravi Slovenec“*.[6]) Obilno je zalagal list Malavašič sam z izvirnim in preloženim blagom v vezani in nevezani obliki; opeval je letne čase,[7]) naravo,[8]) rodoljubje,[9]) slavne Slovence.[10])

Nato je počivala njegova pesniška moč do 1858. leta, v katerem se je oglasil s pesnijo »Sloga«,[11]) in v nastopnem letniku *„Novic“* je objavil še štiri pesni,[12]) izmed katerih so »Sivi lasi« njegova labudnica. Posebnega vpliva na Slovence niso imele njegove poezije. V nevezani besedi je rano začel pisati Malavašič z namenom poučevati prosti narod. Ker se po dovršenih modroslovskih naukih brez premoženja ni mogel lahko odločiti za kak stan, se je začel učiti znanstvenega odgojstva ali pedagogike. Začel je prevajati povesti Krištofa Šmida. V predgovoru obljublja še več jednakih pripovestij, če najde dovolj podpore. Mnogo povestij je priredil po drugih nemških izvirnikih; med temi naj se omeni »Štefan, srečen kmet«, »Nemški Pavliha«, »Oče grof Radecki« i. dr. Iz angleščine je »Stric Tomova koča«.

Leta 1847. je obširno razpravljal svoje misli o vrednosti slovenskega jezika; v pretirani navdušenosti je trdil, da je med vsemi slovanskimi jeziki slovenščina najbolj pripravna za petje. Opisal je razvitek slovenskega pesništva od Vodnika do Prešerna, imenujé Prešerna pesnika ljubezni; Koseskega pesnika »veličastnosti«. Prvemu očita, da je preveč »Kranjec«, drugemu pa, da je preveč zašel med razna slovanska narečja. L. 1848. je bil tajnik »Domorodniga slovenskiga zbora«; istega leta naznanjajo

„Novice“ (štev. 19), da se bo na god cesarja Ferdinanda na korist ubogim učencem modroslovja in zdravilstva predstavljala Malavašičeva igra »Nekdaj in sedaj.«

Mnogo sestavkov[13]) je spisal kot bivši urednik *„Pravega Slovenca“;* med temi ga je spis: »Kdo je krivi, kdo pravi Slovenec?« zapletel v oster prepir sè *„Slovenijo“.* Leta 1860. je nekdo v *„Triester Zeitung“* napadel Slovence in pozneje posebej izdal sestavek; odgovoril je Malavašič tudi nemški in objavil svoj odgovor.[14]) Ker so za slovenščino 1848. leta zasijali ugodnejši časi, je Malavašič v naglici spisal *„Slovensko slovnico“*,[15]) ostro jo je ocenil Metelko, zato se ni uvedla v šole.

Anton Pintar (1814—1881) iz Železnikov na Kranjskem, župnik na Turjaku v Zalem logu. Večinoma se je trudil s prelaganjem; prevel je dve povesti Krištofa Šmida,[1]) nauk o sviloprejkah,[2]) povest o Antonu Puščavniku,[3]) Bukve Tobijeve,[4]) sodeloval v Slomškovem »Vodilu« [5]) in opisal obletnico posvečenja Marijine cerkve v Suši [6]) — Podpiral je s svojim peresom *„Novice“*,[7]) *„Drobtinice“*,[8]) *„Slovenskega Prijatelja“*,[9]) *„Učiteljskega Tovariša“*,[10]) posebno pa *„Zgodnjo Danico“*,[11]) kjer se nahaja od 1849. do 1882. leta mnogo pesmic in spisov, ki se tičejo šolskih zavodov; kot pesnik se ni odlikoval in je tudi močno posnemal. Lep je življenjepis župnika Fr. Brenceta.[12])

Jurij Fleišman (1819—1874) iz Beričevega na Kranjskem je učil nazadnje v Ljubljani petje, glasbo in lepopisje; on je pesnik in skladatelj, osobito za mladino pa tudi za vesele družbe; v knjižici »Mične zdravice« se nahajajo nekatere pesmice, ki so proti estetičnemu okusu.

Dragotin Dežman[1]) (1821—1889) iz Idrije se je učil na Dunaju zdravilstva in pravoslovja, 1851—1852. l. na ljubljanski gimnaziji učil matematiko in fiziko, od 1852. l. do smrti bil varih deželnemu muzeju na Kranjskem.

Za prvih let našega preporoda navdušen Slovenec in pesnik je zlagal rodoljubne pesni, n. pr. »Še Slovenija ni zgubljena« (*„Slovenija“* 1848), »Slava Slavjanom« (*„Slov.“* 1849), prevajal srbske narodne pesni, n. pr. »Predrag in Nenad« (*„Kranjska Čebela“*, V. zvezek). Lepo je označil veliko vrednost Anastazija Grüna prevodov slovenskih narodnih pesnij.[2]) Glasovita je njegova pesen »Proklete grablje« v Bleiweisovem *„Koledarčku“* l. 1855.

Pa tudi v nevezani besedi je delal za prospeh Slovencev; odbornik dunajske Slovenije 1848. leta je spisal poziv na slovenski narod proti frankobrodskemu zboru;[3]) odbornik „Slovenskega društva“ v Ljubljani je sodeloval pri občnem državljanskem zakoniku in Vodnikovem slovarju, ocenil Miklošičeve zasluge za slovanske jezike,[4]) mično opisal Notranjsko in Cerkniško jezero,[5]) zagovarjal stara domača imena proti tujkam.[6]) Po Cigaletovem odhodu na Dunaj je uredoval *„Slovenijo“* do konca 1850. l. Nastopivši pot javnega delovanja je zatajil prepričanje mlajših let; varih kranjskemu muzeju si je skoro blizu štirideset let pridobil nevenljivih zaslug.

Martin Semrajc (1825—1849), porojen 1825. l. v Tolmačevem na Savi, se je učil pravoznanstva na Dunaju. Objavljal je v *„Sloveniji“* 1848—1849. l. pesni,

n. pr. „Triglav“, ki je zložena po obliki Koseskega „Vojaška“. S tovarišem A. Globočnikom je v „*Novicah*“ 1848. l. objavil oklic: „Mili bratje Slovenski“, pozivljaje jih, naj gredó pred cesarja Ferdinanda javljat mu slovenske zahteve.

Luka Svetec (Podgorski),

porojen 1826. l. Pod Goro blizu Kamnika, je poslušal predavanja na slovenski pravoslovni akademiji v Ljubljani 1849. l., ko je Mažgon razlagal civilno, pl. Lehman kazensko pravo. Na Dunaju je 1853. l. dovršil pravoslovne študije, vstopil praktikant pri c. kr. sodišču v Ljubljani, 1854. l. za avskultanta na bansko stolico na Hrvatskem, kjer je napredoval do pristava in samostalnega sodnika pri kotarskih uradih 1860. l. Tega leta je Svetec vsled znanega prevrata šel v domovino za pristava v Mokronog, potem v Kočevje, kjer je bil voljen v deželni zbor. Leta 1866. je vstopil v službo ljubljanskega mesta za magistratnega komisarja; nemška stranka pa mu je 1869. l. vzela to službo; zato je postal 1870. l. beležnik v Idriji, 1872. l. v Litiji, kjer službuje še sedaj.

Kakor marsikaterega drugega slovenskega pisatelja je tudi njega 1848. l. obudilo na duševno delo; sodeloval je pri časnikih „*Slovenija*“, „*Vedež*“ in v „*Novicah*“. Sošolec Cegnarju mu je popravljal pesniške izdelke, in obdeloval splošne predmete.[1]) Opeval je ljubezen do domovine,[2]) n. pr. »Rojakom«, »Slovenija svojim bralcem v začetku druzega tečaja«[3]) v distihih, »Zaboj, Slavoj in Ludek« iz kraljedvorskega rokopisa; posebno mu je ugajala kakor Cegnarju srbska narodna poezija, iz katere je prevêl spretno nekoliko pesmic o kraljeviču Marku.[4]) „*Slov. Bčeli*“ marljiv sotrudnik ji je donašal narodno blago. V prvo dôbo njegovega pisateljevanja spada prevod Klicperove slike: »Zlato ne blaži«.*)

Poleg pesnikovanja, ki se je naslanjalo vse na narodno tvarino, pa ni zanemarjal lepega slovstva v nevezani besedi, za katero je tvarino zajemal tudi rad iz sorodnih slovanskih slovstev, n. pr. povest »Piščalko«,[5]) posneto po Karamzinu; »Pogreb pri Bošnjacih«.[6]) Najobširnejša je pripovest »Vladimir in Kosara«. „*Slov. Bčela*“ 1851. (Bolgarski car Samuel je premagal hrvaškega kralja Petrislava, vjel lepega junaškega vojskovodjo Vladimira in ga vrgel v ječo. Samuelova jedinica, krasna Kosara, se je vanj zaljubila. Ona je prosila zanj, pa zaman. Štefan, bolgarski menih v Trnovu, pripravil je carja, da je privolil v zakon. Srečno so dospeli z lepo nevesto v glavno mesto Petrislavovo, in srečen je bil zakon hrvatskega junaka in bolgarske krasotice.)

---

*) „*Slov. Tal.*“ I. 171.

S Cegnarjem vred se je uprl jeziku in nameri Razlagove „*Zore*".[7]) Ko se je vrnil v domovino, je dal Svetec slovo leposlovju. za katero je imel toliko zmožnosti. Razglasil je v „*Novicah*" 1861. l. svoje mnenje o naglasnicah in breznaglasnicah,[8]) udeležil se od Cegnarja izproženega razgovora o parlamentarnem jeziku slovenskem. Končno se je lotil javnega delovanja, kateremu je ostal zvest do zadnjega časa.

Razven drugih predmetov, ki se navadno obravnavajo v javnih zastopstvih[9]) je govoril o uvedenju slovenščine v šole in urade;[10]) kako treba uravnati občine ali soseske? Lepo je govoril ob smrti Janeza Bleiweisa.[11])

Dr. Lovro Toman (Kamnogorski) (1827—1870)

iz Kamne Gorice na Kranjskem je vstopil v državno službo pri c. kr. finančni prokuraturi v Ljubljani, postal odvetnik v Radoljci, potem v Ljubljani, umrl v Rodavnu blizu Dunaja. Nadarjenega mladeniča, navdušenega Slovenca je upotila krasota rojstnega kraja in viharno 1848. leto, da je začel zlagati domorodnega duha napolnjene pesni.

Prva njegova pesen je »Prostost«, razglašena v „*Novicah*" 1847. l. Smisel te pesni je »Suženj biti je strašnó.« Da smejo in morajo Slovenci — Slovani živeti svobodno, to je geslo njegovemu pesnikovanju. Njegovo versko prepričanje mu je vdahnilo pesen »Katolška cerkev« in »Grob«,[1]) in mnogo drugih.

Goreča ljubezen do domovine nam veje nasproti iz pesnij »Človek brez domoljubja«,[2]) »Slovenskim dekletam«,[3]) »Slovenska mati«, »Slavljanski goslar«,[4]) »Pesem koroških Slovencev«,[5]) »Mar i bor«,[6]) »Prerokba« (1453 — 1853). Te pesni so poleg Koseskega jako močno delovale na razvitek narodne ideje.

Poleg ljubezni do lepe ožje domovine mu je srce prešinjala gorka ljubezen do širše avstrijske carevine; »Avstrije zvezda« v nemirnih časih se nahaja na jugu v močnih Ilirih. Slavil je poroko cesarja Franca Jožefa z Elizabeto s pesnijo »Slovenije dar«,[7]) »Povratek cesarja in cesarice iz Italjanskega«, »Radeckega«.[8]) Prevêl je »Cesarsko himno« (po napevu Haydnovem), ki je bila potem potrjena po lastnoročnem pismu cesarjevem. Slavil je slovenske odličnjake, n. pr. slovensko pesnico Fani Hausman,[9]) M. Semrajca,[10]) M. Langusa,[11]) Trstenjaka in Hicingerja,[12]) Ivana Koseskega,[13]) Valentina Vodnika ob priliki njegove stoletnice; v posebno skrb mu je

bila Vodnikova slovesnost, na kateri je imel slavnostni govor. Vse te njegove uzore pa je presegala ljubav do njegove uzorne soproge Josipine Turnogradske — rojene Urbančičeve, čislane slovenske pisateljice, — ki mu jo je smrt ugrabila po enoletnem srečnem zakonu; njej so posvečeni »Glasi ljubezni«, »Plamice«, »Srce je pri Josipini«, »Gazele (štiri), Milotinke« I—IV. v Razlagovi *„Zori“* 1852. l. Nekatere njegove pesni, n. pr. »Savica« (Noč na nebu zvezdice peržiga), »Tri rožice« (Mati lepa, mlada mati i. dr.) so se tudi z lepimi napevi prikupile Slovencem. Izdal je svoje pesni 1849. l. z naslovom »Glasi domorodni«.[14])

Najboljšim slovenskim pesnikom se Toman ne sme prištevati: nedostaje mu vzvišenosti mislij, tudi mu beseda ni dovolj uglajena. Nenavadno visoko je čislal Koseskega; bržkone so se Koseskega na novo skovani nerazumljivi izrazi zdeli Tomanu visoka poezija; v Koseskega slogu je zapeta »Sloga strun« pa »Jadranski Slavjan«. Nikakor se ne morem strinjati z navdušeno hvalo, ki jo Praprotnik poje Tomanu. Sarkastično svetuje Tomanu Levstik:

Moj brate, tvoj Pegaz je kašelj dobil, se bojim;
Zato, če ga ljubiš, h gospodu Strupitu ž njim!

Večjih zaslug si je pridobil Toman za slovenski narod bivši mu zagovornik in vsestransko delavni pospešitelj narodne omike. Leta 1861. je utrjeval v kranjskem deželnem zboru svoj predlog: »Vsak nasvet se more staviti v deželnem zboru — v slovenskem jeziku in v tem jeziku tudi obravnavati.« Ta predlog je zagovarjal v lepi poetični besedi. Ob uvedenju slovenskega jezika v šole in urade je ogovoril Slovence s tovarišem Črnetom vred z oklicem »Mili rojaki«;[15]) priporočal je prostonarodne knjižnice in bukvarnice.[16]) Mnogobrojne predmete, o katerih je Toman govoril v deželnem ali državnem zboru, navaja Praprotnik *); celo nič se pa ne omenja, da je dr. Toman nagovarjal slovenske rodoljube, »naj vsak, kar sliši važnega, naj si bode pesen ali beseda, izrek ali pregovor, ali pravljica, vse, kar je narodnega, zapiše ali reši pogube.«[17])

Mnogo let poprej se je bil Slomšek trudil, da bi ustanovil društvo, ki naj bi izdajalo Slovencem koristne knjige, ker nimamo bogatih pisateljev, ne radodarnih Mecenatov; to misel je bil izprožil Toman 1863. leta v *„Novicah“*, str. 3—4, naj se ustanoví »Matica Slovenska«; te ideje so se navdušeno poprijeli štajerski Slovenci,

*) Op. c., str. 50—55.

kajti uže 8. marcija je pisalo štirideset mariborskih Slovencev, obetajočih zložiti po 50 gld. v ta namen. To novico je razglasil Toman v ljubljanski čitalnici, ki je istega dné obhajala praznik sv. Cirila in Metodija, in je vzbudil veliko navdušenje: ta dan je rojstni dan »Matice Slovenske«. Toman je bil potem njen odbornik, predsednik in končno največji podpornik, določil ji je v oporoki 10.000 gld.

Tudi za stroko svojega poklica se je zanimal, kajti 16. januarija 1862. l. je v društvu kranjskih juristov govoril o »civilnem pravu«.

O njegovem gospodarstvenem delovanju za Kranjsko deželo glej Praprotnikov življenjepis. Za prve dôbe našega ustavnega življenja je bil Toman idealna prikazen, ki se je prikupila celo njegovim nasprotnikom, in ugledu slovenskega imena koristila; trajnega vpliva pa njegove pesni niso imele, ker so prelahko blago, prelahko porojene.

Miroslav Vilhar (1818—1871)

iz Planine na Kranjskem je po dovršenih pravoznanskih študijah prevzel gospodarstvo posestva na Kalcu. Mož, neodvisen, je bil iskren rodoljub in se je trudil Slovencem koristiti vsestranski. *„Novice“* je zalagal takoj iz početka s preprostimi pesmicami. V prvih letih slovenskega preporoda so skušali narodno mišljenje vzbuditi po gledališčnih predstavah; v ta namen je izdal 1850. l. spevoigro »J a m s k a I v a n k a«. Vsebina je na kratko ta-le:

Marko, malograjski vitez, napadši in vpepelivši grad Rovanskega viteza, je uničil posestnika in soprogo, samo sina Bogumila so rešili, ki ga je Jamski vitez Vladimir celih 16 let skrbno odgojeval s svojo hčerko.

Z vitezom Konradom Eichentalom povabljen, naj se udeleži križarskih vojsk, poslal je Bogumila v vojsko in mu povedal ob tej priliki, kaj mu je Bogumil. Ta se je z dovoljenjem starišev zaročil z Ivanko in odšel. Med tem pa je Marko napadel Vladimira, katerega je rešil Miroslav. Kalski vitez, zaljubivši se v Ivanko, jo je zaprosil v zakon. Ko so praznovali zaroko, prišel je Bogumil domov, zmagal Miroslava in se zaročil z ljubo Ivanko. Dejanje iz 12. stoletja se vrši pravilno, samo Ivanka je omahljivka, in Vladimir igra neviteško vlogo.

Zanimanje za gledališče je v 1850—1859. letih nekoliko zamrlo. Ustavno življenje je zopet oživilo družbeno življenje; Vilhar je bil v 1865—1866. l. marljiv pisatelj in prirejevatelj gledališčnih iger; izdal je šaloigre »D e t e l j a«,[1]) »Ž u p a n«, »P o š t e n a d e k l i c a« in »P o m o t a«.

Tine Gaber ima dva sina, Jožeta in Štefeta; Tone Klanec pa dve hčerki, Metko in Cilko. Oba sta se dogovorila, da se njuni otroci vzemó v zakon po

starosti. Oče Klanec je šel v Ljubljano kupovat balo, pa je od nekega sleparja kupil tudi škatljico, čije posestnik prê vedno dobiva v igri na biljardu; on pa je doživel nasprotno. Pokazalo pa se je, da se njuni otroci niso ljubili v istem redu, kakor sta mislila očeta. Šele Grgo Breza, znanec obeh rodovin, je poravnal zmešnjavo, pa privedel tudi Klanca do tega, da je opustil svojo prazno vero. — Vilhar je nameraval dokazati škodljivost praznih ver, pa v to ni osnova igre primerna.

Igra „Župan“ ima to-le vsebino: Župan v Šiški je nemškutar stare korenine. Njegov sin in njegova hčerka, vrla Slovenca, skušata mu izbiti te zastarele nazore; pridruži se jima tudi bodoči zet, Aničin zaročenec. Župan je v svojih uradnih pismih napravil grd pogrešek, ki bi ga lahko spravil ob častno službo; to ga pa ni nič motilo. Potem so se dogovorili, da sin zapusti dom zaradi očetovega nemškutarjenja (!?), oznanivši to očetu v pismu; on pa je v gorki ljubezni do otrok rajši odstopil od županstva in postal pošten Slovenec. — Vidi se v igri, kakšen namen da ima; sredstvo pa je vender preotročje.

„Poštena deklica.“ V tej igri nastopajo šivilja Tinica, boter Ferluga, gospoda Kikelj in Kokelj, gospé Keklja in Koklja. Tridesetletni šivilji Tinici pripoveduje Ferluga, kako je v krčmi oštel dva Nemca, ki sta se mu smejala zaradi kmetske obleke, ki sta pa tudi pripovedovala, da sita svojih žen, zalezujeta lepo deklè — Tinico. Tinica je osramotila ta dva ostudna rogoviležа in v posebno sobo zaprla vsakega, ki sta prišla k njej, ter je poklicala njuni ženi. Tinica je Ferlugo vzela za moža. — Tema dvema gospodoma se pri Tinici godi tako, kakor Fallstaffu pri windzorskih ženah. — Ta igra ima moralizujoč namen, sredstvo je sicer jako obrabljeno, za slovensko ljudstvo pa še vender porabno; da je pesnik zalezovalcema izbral Nemca, ima svoj jasni smoter.

Mnogovrstno delaven v zadnjem desetletju svojega življenja, je izdal tri koledarje, 1863. l. izdajal politični časnik *„Naprej“*, katerega mu je večinoma pisal in uredoval Fr. Levstik, ki poje o njem:

Tebe je Martin Jelovšek postavljal,
Tebe Rubežnik s črnilom gostil.
Levstik je tvoje pisanje popravljal,
A v gospodarja Ti Vilhar je bil.

Pravde tiskovne te moč je zadela,
Dvakrat na tožnej si klopi sedel,
Treščila v te paragrafov je strela,
Katerih premalo si v glavi imel.

Pesni zlagati je Vilhar začel 1845. leta, n. pr. »Predčutki« (*„Nov.“* 1845), dasi predmeti niso bili pesniške vrednosti, kakor »Vodila pridnim kmetovalcem«. Svoj slovanski čut kaže »Vesoljnimu svetu« (To vsaj mi dovolite — De se smem Slovenca zvati itd.).*) — Po Vodnikovem vzgledu je zložil za *„Slovenski Koledar“* 1851. leta kratke pesni posameznim mesecem. Navdušen častilec Notranjskega s svojimi podzemeljskimi čudeži, je opeval

*) Lepa je preprosta pesmica „Kaj maram?“, v kateri rodoljubna Slovenka povdarjaje, da ni bogata, ponosno vzklikne:

Kaj maram, da nimam
Ne gor, ne planin;
Dovolj, da moj dragi
Slovenke je sin!

»Postojnsko jamo«. Oglasivši se v *„Vodnikovem Spomeniku“* in v Janežičevem *„Slov. Glasniku“*, je 1860 l. izdal svoje »Pesmi« in jih razdelil v pesni, balade in basni. Kakor Koseski je tudi Vilhar skromno sodil o svojih pesnih, pevaje:

Pohlevne postave
Je Pegazus moj;
Zatorej ne upa
K Olimpu z menoj.

Jeklene je zabil
Podkove doma,
Na grivah je tudi
Že nekaj snega.

Vender so se nekatere jako prikupile in postale narodne, n. pr. »Na jezeru«.

Miroslav Vilhar sicer ni zelo pomembna, pa vender jako prikupna prikazen v slovenskem slovstvu; s svojimi skromnimi pesmicami in lepimi domačimi napevi je za one dôbe močno vzbudil ljubezen do petja in muzike in torej posredno vzbujal narodno zavest. Deželni poslanec ni imel mnogo vpliva.

Josipina Turnogradska (1833—1854). Porojena dné 9. julija 1833. l. v gradu Turnu nad Kranjem v preddvorski fari na divnem Gorenjskem, ki je Vodnika, Prešerna in Jenka navdušilo za pesništvo. Skrbna grajščakinja Marija Urbančičeva jo je dala poučevati v prirodoslovju, v povestnici, zemljepisju, v klasičnem slovstvu, v novih jezikih in v muziki. Evropska olikanost je ni odganjala od slovanskega slovstva. Poročila se je 22. septembra 1853. l. z dr. Lovrom Tomanom in se ž njim preselila v Gradec, kjer se je on dalje izobražal v pravoznanstvu, ona pa v splošni omiki in pisateljevanju. Srečen zakon je trajal le kratko časa: umrla je Josipina 1. junija 1854. l. — V osemnajstem svojem letu je začela pisati v *„Slov. Bčelo“*, uredovano po Antonu Janežiču, in ji poslala povesti »Nedolžnost in sila«, »Musa izdajnik«, »Slavjanski mučenik«, »Zvestoba do smrti« in »Svatoboj puščavnik«. Povestice so kratke in zajete iz slovanskega življenja. Tudi Razlagova *„Zora“* je prinašala njene povestice, v „Vodnikovem Spomeniku“ se nahaja »Marula«.

Pesen je zložila jedno, »Zmiraj krasna je narava« (v *„Slov. Bčeli“* 1852). Dr. Toman govoreč o njeni zapuščini pravi, da je zapustila še mnogo drugih povestij, pesnij, da je nameravala pisati »Ogledalo človeškega srca« v povestih, da je v mnogobrojnih listih do prijateljev in prijateljic blizu in v daljave pisala o vzvišenejših predmetih, da je zlagala napeve in glasbenke. Pač smemo misliti, da je Toman v ljubezni do svoje umrle žene nekoliko pretiral. Stritar obžalujoč njeno prerano smrt poje:

Takó za Tabo, mila Josipina,
Prerano, oh cvetico ljubeznivo,
Žaluje draga Tvoja domovina.

Vojteh Kurnik (1826—1886) iz Tržiča, umrl mizarski mojster v Ljubljani. Objavljal je od 1852. leta počenši v *„Slov. Bčeli“*; 1852, 1853 v Janežičevem *„Cvetju slovanskega naroda“*, v *„Glasniku“*, v *„Šolskem Prijatlu“*, v *„Glasniku Slovenskem“* pregovore, izreke, narodne pesni in nagovarjal tudi mladino [1]) na tako delo. Pa ne samo nabiral, nego tudi zlagal je pesmice sam o raznih stanovih, n. pr. »Prebrisani kmet«,[2]) »Mlinar na smrtni postelji«[3]) (po narodni pravljici),

»Rokodelec popotnik«, »Lovska« in druge. — Pesen »Rokodeljska«[4]) je v družbi rokodelskih pomočnikov 1859. l. prednašal s takim uspehom, da je moral dodati »Rotarskega fanta« in »Zadovoljnega Tržičana«. Druge vrste so pesni »Železna cesta« in »Tržiška dolina«.[5]) Vse kažejo zdrav dovtip.

Andrej Likar (1826 — 1865) iz Spodnje Idrije, služboval kot kaplan v raznih službah, umrl vikar v Polomu na Kočevskem. V pesni »Sv. Magdalena na Gori« popisuje živo, kako so napadli Turki Goro, pa božja pomoč jo je rešila; v pesni »Pozdrav Sloveniji« priporoča slogo in jedinost.

Izmed tistih spisov, ki jih je objavil v *„Vedežu“*, naj se omeni pesen »Slepec s plunko«, prevedena iz hrvatskega in ponatisnena v *„Slov. Berilu“* za I. gimn. razred str. 41 — 46. Ne omenivši pobliže nekaj manjših in nevažnih sestavkov v *„Novicah“* 1857—1858. leta omenimo, da je njegovo največje delo »Sveti Zakon« 1856.

Navdušen rodoljub je popisoval rad posamezne pokrajine slovenske; tako n. pr. »Sorica in Soričevje (Bleiweisov *„Koledar“* 1856), dalje »Cerknica in njena okolica«, ponatis iz *„Nov.“* 1863. leta. Članek se začenja z uvodom, v katerem pravi, da le tisti ljubi svojo lepo domovino, kdor jo dobro pozná; potem popisuje Rakek (*„Nov.“* 1863), kazoč prelepi prizor na severno stran, kjer se vidi mogočni Triglav; véde čitatelja v Loško (*„Nov.“* 1863, str. 148), obširno popisuje gradič Cerknico (*„Nov.“* 1863, str. 154 — 155) razpravljaje lego in zgodovino; Minišijo (*„Nov.“* 1863, str. 165), Cerkniško jezero (*„Nov.“* 1863, str. 171 — 172, 179), Škocijan (*„Nov.“* 163, str. 186). Učil se je slovenščine pod Metelkom, in to ga je morda napotilo, da ga je zanimalo tudi slovensko jezikoslovje; to se vidi iz sestavka: »Slovenske besede« (*„Nov.“* 1852), v katerem navaja lepe domače slovenske besede priprostega seljaka. Konečno navedimo še knjigo: *„Venec lepih molitev pri sveti maši in o drugih priložnostih.“*

Matija Valjavec (Kračmanov),

porojen 1831. l. na Srednji Beli v preddvorski fari na Gorenjskem, je dovršil modroslovske nauke na Dunaju pri Bonitzu in Miklošiču, bil gimnazijski učitelj v Varaždinu do 1856. l., in od 1876. l. v Zagrebu, kjer se je tesno oklenil jugoslovanske akademije; šel je v pokoj 1891. l. Kakor je na Goetheja mati, tako je na Valjavca vplivala babica, ker je jako mično znala pripovedovati narodne pravljice in pesmice, za katere se je zanimal ves čas svojega življenja. Pesniškega duha pa je vzbujal v njem gotovo tudi romantično - lepi gorenjski svet. Navajal pa je svoje dijake na pisateljevanje tudi profesor Martinak, kateri je koncem četrtega gimnazijskega razreda priporočal dijakom, da bi pisali dnevnik. Iz takega dnevnika je Martinak prijatelju Bleiweisu izročil Valjavčevo pesmico »Seničica«,[1]) katero so objavile *„Novice“* s tem-le priporočilom:

»S pričujočo pesmico vpeljemo prvikrat veliko obetavniga mladenča na slovenski Parnas. Matija Valjavec je ime mladiga pesnika, učenca visoko-

častitiga gosp. profesorja Martinaka v šesti šoli v Ljubljani, od kteriga imamo, kakor pričujoča pesmica spričuje, pri kateri nismo ne črke popravili, v prihodnje veliko lepih pesniških del pričakovati.«

Odslej je Valjavec zalagal vse v 1848. in 1849. l. izhajajoče časnike in druge poznejše leposlovne liste s svojimi pesmicami blizu do 1876. l., ko se je začel baviti izključno le z znanstvenim preiskavanjem slovenskega in hrvatskega jezika. Njegove prve pesmice so se večinoma naslanjale na narodno blago; »Edini dol« [2]) je zložena po gorenjski pravljici; izborna je pesen »Od nebeške glorije« [3]); jednake vrednosti je tudi »Tica pivka«.[4]) Opeva pa Kračmanov rad tudi naravo, n. pr. »Na planini«.[5]) Na tej pesni se vidi, da je nanjo vplival Vodnikov »Veršac«.

Jednaka je pesen »Poletni večer«. Razven narodnih motivov so mu učitelji bili tudi pesniki drugih narodov, n. pr. iz Goetheja je prevedel »Zvon pride po otroka«,[6]) iz Bürgerja »Kutar in romarica« [7]), iz Mickiewicza »Farys«.[8]) Živahno 1848. l. je razgrelo tudi njega; v pesni »Mati sinu, predin gre na vojsko« [9]), veleva roditeljica sinu, da naj bo hraber in naj umrje rajši, nego bi živel brez časti. Ko je uže postal pesnik na glasu, je izdal 1855. leta svoje pesni v posebni knjigi [10]) ter jih je razdelil 1. v Psalme (16), str. 3—41 in 2. v Različne pesni, str. 43—212. Po vsebini se delé v lirske in epske; v lirskih se izraža veselje do lepe prirode, do ljubeznivih ptic, resnična pobožnost, iskreno domoljubje in srčno hrepenenje po romantični gorenjski domovini. Jako lepi so psalmi za ono dôbo, ko niti znanje jezika niti pesniška tehnika ni stala na taki višini, kakor stoji sedaj.

Kljubu temu pa moramo še višje ceniti njegove pripovedne pesni, ker se v njih najjasnejše prikazuje njegova osebnost. Tudi tukaj je zajemal iz narodnega vira; n. pr. lepe legende »Tri kaplje Jezusove«, »Sv. Gregor«, »Legenda od sv. Mihela« so cveti našega epskega pesništva, vse se pripoveduje popolnem v narodnem duhu. Z jako prijetnim humorom je zložena »Vojska z volkom in psom«.

Poleg izvirnih pripovednih pesnij »Brezbožnik« ter »Zorin in Sterlina« omenimo še posebej obširno pesen »Sestri Zora in Solnca«.[11]) Vsebina je na kratko ta:

V 15. stoletju je bosenski paša udarivši na Kranjsko oblegal grad slovenskega grajščaka na Gorenjskem, ki je imel dve zali hčerki Zoro in Solnco; v prvo se je zaljubil lep gorenjski fant, katerega je pa ljubila sestra Solnca, ne Zora. Mladi Gorenjec s svojo četo je mahnil na Turke in pobil vse, samo jeden Turek je ušel smrti in odvedel Solnco. Cesar je hrabrega Gorenjca poplemenitil;

Zora je rada videla svojega rešitelja, tudi grajščak ni bil nasproten zvezi, kar je prišel v njegov grad lepi vitez don Almiro in odvedel Slovenko kot svojo ženo na Špansko. Črez leto se je prevzela ter zahtevala, naj Almiro iz Carigrada privede krasno sultanico Zairo. To željo ji je izpolnil, hkratu pa se je Zore lotilo hudo ljubosumje, ko je Almiro, privedši Zairo na svoj grad, napovedal veliko slavnost. Isti dan je prišel v grad slovenski junak potujé v Kompostelje. Da bi se Zora maščevala nad možem, skušala je v slovenskem junaku vzbuditi ljubezen; ko se je pa na grajskem vrtu sešel z Zairo, je izpoznal, da je Zaira Solnca, in ji odkril, da je Zora nje sestra, Almiro Zorin mož. Solnca mu je razodela svojo mladostno ljubezen, da se ni udala turškemu carju.

Da je vsaj v obliki mnogo vplival na Valjavca Koseski, kažejo izrazi iz te pesni, n. pr. »Tega dneva prehvalitva«, »Ali stari mik po čudozgodi«, »Ko bi megluro odpodila«, »Izrekba jo je zaskelela«, »Jej kri v obraz in spet ustranja«, »Sledba čudozgod držala«, »Sreča zgododelka občna«, »Na čelo vreže ral ti mrd«, »Obema pa zbistri pogled, Španjolca tistega prišet« i. dr. Torej celo tako nadarjen pesnik, kakor je Valjavec, se je ujel po čudnih izrazih Koseskega.

Pesniški nadarjenim možem navadno ugaja bolj grško nego latinsko slovstvo; to se vidi tudi na Valjavcu; več let se je pečal z Ifigenijo na Tavriškem po Goetheju. Iz grškega izvirnika je prevedel Sofoklejevega Ajanta [12]); v vzgled bodi tu kitica str. 24:

Ali je bikosakávka Artémida,
(O grozoviten glas, o
Oče moje nečastí!)
Nagnala te nad vkupno govejo živino,
Gotovo za brezplodno kako zmáganje,
Vkánjena al za dari
Pri slavnem plenu, ali pa v lovu košut?
Al pa j' imel železnooklopni Enjál
Od skupne borbe kako pritožbo, pa si
Sram oprál je z nočno premamo?

Druga stran njegovega slovstvenega delovanja je nabiranje narodnega blaga; nabiranje pripovedek in pravljic ima tudi svoj izvor v otroški odgoji, ker je od babice slišal toliko pravljic. Od *„Slovenije“* 1848. l. počenši do naših najnovejših časnikov imajo skoraj vsi listi ogromno množino tega blaga. Izdal je sam dvakrat obširno zbirko teh povestij. Miklošič ga hvali, da je on prvi v svojih rojakih spoznal vrednost narodnega blaga, ki je važno za bajeslovje in estetiko, za narodoslovje in jezikoslovje, s katerim se je tudi temeljito pečal posebno od 1876. l. počenši. Nabiranje narodnega blaga ga je privedlo do tega, da je pobliže začel preiskavati slovenska narečja. Najpoprej je opisal narečje rojstvenega kraja [13])

v slovarskem obziru, pridejal je osem narodnih pesnij iz istega kraja[14]; pozneje se je zanimal za ogrsko slovenščino[15]. Različno naglašanje gorenjščine in ogrske slovenščine ga je napotilo, da je učeni svet seznanil s Škrabčevo razpravo o naglasu[16], in se začel sam pečati s predmetom tako temeljito v obširni razpravi »Prinos«[17]) (1878—1895) na 119 tiskanih polah v veliki osmerki, da po Škrabčevem mnenju noben kulturen narod o tem predmetu nima tako obsežnega dela. To delo združuje tudi Slovence in Hrvate.

Če še pristavimo, da se je v toliki meri udeležil sodelovanja na Daničićevem velikem slovarju, da so ga imenovali glavnega sotrudnika Daničićevega, da je spisal več razprav o skladnji slovenščine v hrvatskem jeziku,[18] in da je izdal več važnih del iz staroslovenskega jezikoslovja[19] in hrvatskega slovstva[20], razvidimo iz tega, da je vzlic napornemu svojemu delu srednješolskega učitelja storil toliko na polju slovanskega jezikoslovja, kakor kateri bodi vseučiliščni profesor, in da dela Slovencem veliko čast v sosednjem slovanskem plemenu.

Josip Novak (1833—1883), iz Podbrezja na Gorenjskem, umrl dekan v Kočevju. Njegova prva »Zadovoljni« se nahaja v „*Vedežu*“ 1850. l. Njegove skromne pesmice, zložene v narodnem duhu, opevajo tvarino vzeto iz prostega naroda, n. pr. legenda »Sv. Matija«,[1]) in kažejo vpliv srbskega pesništva; pesni »Izgled«[2]) in »Spoznanje«[3]) spominjajo Cegnarjeve muze. Zlagal je rad pesni v spomin slavnih mož, n. pr. Juriju Kobetu[4]) id. Njegova slovenščina je priprosta in se naslanja na hrvaščino.

Josip Šcegel (Radonievič), porojen 1836. leta v Gôrjah, sedaj deželni in državni poslanec, baron in grajščak v Grimšicah na Gorenjskem. Nadarjen dijak ljubljanske gimnazije in sošolec Stritarjev tekmoval je ž njim v pesništvu in v prozi.[1]) Iz listov „*Daničica*“ in „*Slavija*“, ki so ju pisali dijaki v mejsobno izpodbujo, prišlo je nekaj njegovih pesmic v Janežičevo „*Slovensko Bčelo*“ 1851. l., n. pr. „Pomladanski večer“[2]) in „Sonet“[3]); opeval je predmete, ki navadno ogrevajo mlada srca, solnce,[4]) luno, zvezde,[5]) ljubav do domovine, do drage,[6]) rožice,[7]) prikazni v naravi, ki jih je pa opisal tudi v nevezani besedi; n. pr. „Vožnja po ledu iz Petrograda do Korune“,[8]) „Poletna noč v sv. Petrogradu“,[9]) „Lov tunov“,[10]) „Zimsko spanje prirode.“ „V Bledu“[11]) proslavlja raj slovenske zemlje in prebivalce njegove. Nastopivši službo konzularnega odgojenca v Aleksandriji, je opisal svoje potovanje „Iz Trsta v Aleksandrijo“. Iz Afrike je dopisoval v „*Zgodnjo Danico*“; te dopise je objavljal tudi „*Slovenec*“ 1880. l.

France Domicelj (1832—1855) iz Zagorja, umrl bogoslovec III. tečaja. Objavljal je od 1853. l. v „*Novicah*“ pesni pod imenom Pivčan, pisal o koleri; iz njegove zapuščine je spis: „Znamenitosti Notranjskega“ v „*Novicah.*“

Viljem Urbas, porojen v Ljubljani 1831. l., profesor v Gorici od 1867. in v Trstu od 1871. l., je v vezani in nevezani besedi sodeloval v „*Vedežu*“ in v „*Ljubljanskem časniku*“. V izvestju goriške realke 1869. leta se nahaja spis „O

pregovorih in rekih;" narodnih rekov je navedenih celih šest stranij; konečno je priobčen Grünov prevod narodne pesni o „Lepi Vidi" in cela vrsta manj važnih nemških pisateljev o Slovencih. Pisal je o tem predmetu tudi v nemškem jeziku.[1]) V nemškem jeziku je pisal tudi o Slovencih;[2]) o Čičih in Čičariji.[3]) Obširnejše njegovo slovensko delo je Costov življenjepis.[4]) Iz mladosti Costove navaja premnogo popolnem nevažnih rečij; tudi ni bil Costa slovenski pisatelj, da bi bil zaslužil tak obširen življenjepis.

Jožef Poklukar (1791—1866) iz Gorjan na Kranjskem, učitelj moralke v Gorici in v Celovcu, pozneje profesor duhovnega pastirstva in kanonik v Ljubljani. Spisal je članek v „*Novicah*" 1845. l. „Prilike ali primere" (resnice, laži, nedolžnosti, modrosti, prevzetnosti itd.). Jako obširen je spis: „Prošnja farmanov do svojiga farmoštra",[1]) kjer govori, kako potrebne so šole in šolsko obiskovanje. Ko je župnikoval na Dobrovi, mu je bil kaplan Miklavčič spreten pomagalec, da sta postavila novo prostorno šolo.[2])

Ves čas svojega življenja se je trudil izumiti primerno abecedo, pa brez uspeha. L. 1849. je objavil članek: „Kako dolgo še ne bomo lažnivosti svojega pravopisa slovo dali?"[3]) Nato mu ironično odgovori Hicinger v „*Sloveniji*" s pesmico: „Smešnica in resnica". Ker „*Novice*" niso hotele prostora dajati takim obširnim spisom, radi tega so objavile v prilogi pesen „Lavdon" z obširnim odgovorom Poklukarjevim. L. 1850. je spisal v „*Novicah*" razpravo: „Od omike slovenskiga jezika", ki ga je bil v nemškem izvirniku namenil nemškemu časniku, kateri ga pa ni sprejel. Leta 1851. je razglasil v „*Novicah*" in v „*Danici*"[4]) »Naznanilo prihodnje izdaje noviga občno-slovenskiga, zraven tudi nemškiga, francoskiga in laškiga in po dopustljivosti okoljšin tudi vesoljniga ali celosvetniga alfabeta s priloženo kratko predlogo stariga slovenskiga v puskušnjo.« Del tega dela poslal je v pregled v Monakovo in Moskvo, pa od nikoder ni dobil odgovora.

Pozneje je še opetoma poskusil pot nadelati svoji ideji, ali zastonj; 1860. l. je prva in druga, 1861. l. tretja „Poskušnja novih domestivnih črk za slovenski alfabet" prišla na svetlo; „*Novice*" pa so slednjič same postale nevoljne, češ, da naj verjamejo častiti gospod, da so vse njih prizadeve baje brez uspeha itd.

Izdavši knjižico „*Govor od znanja prave čednosti*"[5]) 1859. l. je razlagal v „*Učiteljskem Tovarišu*" 1862. l. imena farnih vasi na Kranjskem, pa je delo takoj ustavil, ker mu je Levstik v „*Novicah*" 1862. l. dokazal, da Poklukar v tem obziru ni boljši od Marka Pohlina.

Konečno nam je omeniti „Duhovno pastirstvo", katero je bil pričel zlagati Jurij Zupan (r. 2. apr. 1784 v Zaspih, profesor in ravnatelj semeniški, umrl 10. novembra 1857. l. v Ljubljani), nadaljeval pa Poklukar; delo je pa ostalo v rokopisu.

Matej Cigale (1819—1889)

iz Dolenjih Lomov (zato se je imenoval Lomski) je, dovršivši pravoznanske studije, služboval v Gorici, Ljubljani, bil tajnik »Slovenskemu društvu«, urednik „*Slovenije*" od julija 1848. do novembra 1849. leta, postal 1850. leta ministerijalni koncipist na Dunaju in prelagal državni zakonik. 1866. leta vladni tajnik, 1883. leta vladni svetnik.

Slovstveno svoje delovanje je počel kakor marsikateri drugi slovenski pisatelj s pesnikovanjem, ki pa se je omejevalo večjidel na prevajanje iz drugih slovanskih narečij in iz italijanščine, francoščine in angleščine.[1]) Leta 1848. je prevzel uredništvo političnega lista *„Slovenije“*, ki je je vodil do novembra l. 1849.; izhajala je *„Slovenija“* dvakrat vsak teden, tiskal in zalagal jo je Jožef Blaznik. Takoj v prvem listu je izrekel Cigale nekoliko besedij na bravce, kjer zahteva: 1. da mora Avstrija obstati nerazdelna država, 2. da morajo imeti vsi narodi v vseh deželah enake pravice, 3. da se morajo vsi Slovenci zjediniti v jedno celoto, 4. da sme Avstrija samo jednakopravna družnica biti Nemčiji. Cigaletovo politično delovanje pa ni dolgo trajalo, kajti uže 1849. l. ga je pravosodni minister pozval na Dunaj, da bi namesto umrlega Mažgona sestavljal »Enolični pravniški besedivnik.«

Za to je bil Cigale ustvarjen, ker je bil učen slovenski jeziko- in pravdoslovec;[2]) to dokazuje mnogo jezikoslovnih sestavkov, ki se nahajajo po raznih slovenskih časnikih od *„Novic“* počenši do *„Kresa“* VI. »Drobtinica iz slovenske slovnice« in »Odloček iz slovenske sintakse« leta 1859,[3]) n. pr. učita, kako sledé v stavku samostalniki, zaimena in rodilniki drugega samostalnika. O tej tvarini je pisal tudi v *„Glasniku“*,[4]) in še enkrat v *„Novicah“*.[5]) Razpravljal je besedice »an, anti, ni, niti«,[6]) kako je treba pravilno staviti glagol-pomožnik,[7]) da je treba rabiti *r* kot samoglasnik, kako je treba skrajšati stavke,[8]) kako je treba pisati besede po izviru latinke,[9]) kako je treba besede vrstiti v slogu,[10]) kako rabiti deležnike,[11]) kdaj rabiti *l*, ali v besedah izvirajočih od glagolov,[12]) kako je pisati pridevnike iz lastnih imen (poseben nasvet slavnemu odboru »Matice Slovenske«),[13]) kako je treba sloveniti nemški izraz »ohne zu«,[14]) kako rabiti ali uvajati ozirne stavke,[15]) da se je treba poprej korenito učiti slovenskega in hrvatsko-srbskega jezika in dobro piliti, predno se kaj izda,[16]) da se je treba izogibati predikativnemu instrumentalu,[17]) da ni napačno pisati »hitreje« nam. »hitrejše«.

Odločno in opetoma je izrekel željo, da bi pisatelji ne novotarili tako močno, nego da se naj nekoliko utrdé oblike slovenske besede, posebno v spisu »Nekoliko besed o potni torbi gospoda prof. Erjavca« v *„Letopisih slovenske Matice“*,[18]) zaradi tega je nasprotoval Levstiku, naznanjajoč njegov »Nauk županom« v *„Novicah“*,[19]) češ, »nekatere fraze in besede zdé se mi pretrde,

premalo ugledne, premalo gosposke« itd. Te jezikoslovne in druge v juridično stroko spadajoče razprave kažejo, da je bil Cigale sposoben izdati knjigo *„Juridično-politična terminologija“.*[20]) V predgovoru razlaga, da se je s trudom doktorja Matije Dolenca, dvornega in sodnega pravosrednika na Dunaju, to delo, namenjeno trem južno-slavjanskim narečjem, natisnilo v jeden zvezek, naj se vzajemno podpirajo in dopolnjujejo. Podpiral je Cigaleta Navratil.

L. 1849. je postal Cigale urednik slovenskemu delu občnega državnega zakonika in vladnega lista za Avstrijsko cesarstvo, in prelagatelj za uradne tiskanice poštne, vojaške, sodniške, rudarske itd. Po štiriletnem delu v tem poslu izdal je *„Državljanski zakonik“.**)

Rokopisni prevod državnega zakonika, izdelan po dr. Mažgonu in dr. Kranjcu, prenaredil je Cigale z nekaterimi prijatelji tako temeljito, da prvemu sploh ni bil več podoben. Pomagali so mu Iv. Navratil, L. Svetec, Fr. Levstik (urednik državnemu zakoniku od pomladi 1871. l. do jeseni 1872. l.) in Jos. Stritar. Leta 1887. je dogotovil Cigale drugi popolnem predelan prevod po terminologiji državnega zakonika. Skozi štirideset let je bil Cigale urednik državnemu zakoniku in je nakopičil v teh štiridesetih letih ogromno število ukazov in razglasov v slovenski obliki.

To je ogromna naloga, ki jo je izborno rešil Cigale po svoji obsežni znanosti in potrpežljivosti; večinoma njemu se imajo zahvaliti Slovenci, da se slovenščina dá rabiti za uradovanje. Živo

---

*) Cigale je dné 29. dec. 1849. o stvareh *„Državnega zakonika“* Muršcu pisal to-le:

Spoštovani gospod!

Morebiti ste že slišali, da je ministerstvo meni izročilo prestavljanje postav za slovenski državni zakonik, in sicer že od II. dela naprej. Delam, čeprav nisem stanovitne službe dobil, ampak le „provisorisch“. To delo je važno, ali tudi težavno; nikoli se nisem za posebnega slovenskega pisavca imel, zatorej bi Vas lepo prosil, ako zakonik dobivate, kar ne dvomim, da bi mi svoje opombe in tudi nasvete poprav od časa do časa poročati blagovolili; prav hvaležen Vam bom in sveta Vašega ne bom zanemaril. Kar me posebno k ti prošnji sili, je to, da mi je med vsemi prestavami ukazov za odvezo zemljišč, ktere sem iz provincij dobil, Vaš prevod najbolj dopadel. Upam, da mi ne boste v tem odrekli. Komisija za terminologijo se je razšla; ali delo ni dokončano, saj za natis še ni pripravljeno, in mi bi imeli po mislih darovitega ministerstva zastonj zanj delati in prepisavati id. id.

se je zanimal za pravno-slovstveno delovanje on sam in je bil sotrudnik *„Pravniku Slovenskemu"*, za katerega je napisal 1862. l. članek o menicah, 1880. l. o slovenskih prevodih, 1888. l. o svojem državnem zakoniku; rad je dajal pravnikom modre svete.[21])

Pa tudi druga naša znanstvena terminologija se mnogo naslanja na njegova dela; Ant. Janežič sam priznava v svoji slovnici 1863. l., da mu je lepo pomagal Cigale na tem delu. L. 1866. je sam nasvetoval »Matici Slov.«, naj izdá psihologijo in logiko, da se uredi za znanstvene reči potrebna terminologija.[22]) Pripravljen je bil v to svrho nabrano tvarino prepustiti drugemu, da spiše tako delo; izdal je pa sam knjigo: *„Znanstvena terminologija"* 1880. l.[23]) Knjiga je urejena v obliki slovarja; dasi bi se ji tu pa tam v malenkostnih rečeh moglo kaj očitati, vender se mora nanjo ozirati vsak slovenski pisatelj, ki hoče v svoji stroki spisati kaj veljavnega. Za šole je spisal *„Kratek popis*[24]) *cesarstva Avstrijanskega"* 1861. l. (po Heuflerju) ter *„Atlant Slovenski"*.[25])

Jednake važnosti kakor njegov *„Državni zakonik"*, je pa nemško-slovenski *„Slovar"*, izdan na stroške Wolfove[26]) 1860. leta.

Ivan Navratil,

porojen 1825. l. v Metliki, je 1846. l. stopil v službo pri c. kr. dohodninskem uradu v Ljubljani, potem pri deželnem sodišču 1849. l. Pri najvišjem sodišču na Dunaju je postal oficijal 1851. l., kjer je zdaj ravnatelj pomožnih uradov ter tolmač za slovenski in srbsko-hrvatski jezik. *„Novice"* so mu vzbudile ljubezen do slovenščine, kar je sam rad priznal spisavši: »Odprto pismice pisateljem ‚Novic'«,[1]) v njem pravi, da od početka ni pustil nobenega lista neprebranega. Podpiral je *„Novice"*, dokler jih je uredoval dr. Bleiweis »Larnavati«, z raznimi spisi. Takoj s početka si je izbral svojemu pisateljevanju dvojno pot: nabiral in razjasnjeval je narodno blago in razlagal slovnično stran jezikovo; s to drugo stroko je združeno pisateljevanje za mladino.

Zbiral je narodne pripovedke in pesni. »Pustna povest«[2]) govori o »Mladenču s krinko na obrazu pred sv. obhajilom«; opisal je obleko starih Slovanov,[3]) Kres in velikonoč v Metliki, in kakšne pesni se pojó pri tem, vraže in prazne vere;[4]) uprav »vraže« so predmet, s katerim se je bavil celih štirideset let. »Kako Slovenci novo leto praznujejo«,[5]) »Vraže pa sodnik«,[6]) razlagal besedo »Štorklja«; iz Metlike je razglasil hrvatsko narodno pesen, opisal

»Uskoke na Kranjskem«,[7]) »Belokranjsko kolo« z narodnimi pesmicami in z igro.

Vse te spise, počenši v naših prvih časnikih, presega obširni in temeljiti spis: »Slovenske narodne vraže in prazne vere, primerjane drugim slovanskim in neslovanskim« v *„Letopisih Slovenske Matice“* od leta 1885. do 1890. Ta spis je urejen takó, da našteva posamezne dneve ali praznike ali svetnike vsega leta po vrsti, na katere se nanaša kaka vraža ali prazna vera; dotičnemu prazniku navaja najpoprej imena staroslovenska, novoslovenska, bolgarska, srbska, češka, poljska id., potem opisuje navade v posameznih plemenih v istem redu in pristavlja sličnice v neslovanskih narodih. Vse dotično slovstvo je porabljeno obsežno. Morda nima nobeno slovansko pleme v svoji literaturi jednako temeljitega dela.

Druga stroka Navratilova je jezikoslovna. Njegova[8]) slovnica 1850. l. je bila pregledno urejena in koristna radi mnogih vzgledov, kako se naj izdelujejo zapisniki, zatožbe, sodne razsodbe, javne obravnave. Med sedanjimi pisatelji je Navratil uže s početka najbolj gledal na pravilno rabo glagolov in v *„Slov. Bčeli“* 1853, 7—64 izrazil »željo jezikoznansko o novem letu vsim Slovencom posebno pisateljem slovenskim v prevdarek«, o glagolih dovršivnih in nedovršivnih, priobčil v *„Novicah“* temeljit spis o istem predmetu in izdal konečno to tvarino nemško obdelano.[9])

Na temeljit način je tu dokazal Navratil pravilno rabo slovanskih glagolov in ovrgel Schleicherjevo mnenje, da so rabili Staroslovencem iz početka tudi dovršniki za pravi sedajni čas.

Prijateljski in požrtvovalno je pomagal slovenskim slovničarjem, n. pr. A. Janežiču, ko je pisal slovar in slovnico; Miklošiču, ko je prirejal staroslovenski slovar. Slovensko berilo za osmi razred je priredil sam v drugi izdaji. Bleiweisu je za *„Slovensko berilo“* za prve štiri razrede 1850—1855. l. priredil razne članke iz naravoslovja in slovanskega narodoslovja. Skoraj je prišlo do tega, da bi bil on prevzel izdelovanje Wolfovega *„Slovarja“* vsled poganjanja Bleiweisovega; dopisi v *„Slovenskem Narodu“* 1874, in *„Slovencu“* 1874, št. 85—86 so raztrgali vse te namere; I. Navratil je vso stvar pojasnil v *„Novicah“* 1875, 117—74. V *„Vodnikovem spomeniku“* je nasvetoval, naj bi se besede nabirale za slovensko-nemški podnarečnik.

Dobro vedoč, kako navdušujejo lepo pisani življenjepisi čitatelja slovenskega, je na prijeten način slikal delovanje in življenje slavnih Slovencev in Slovanov, med njimi Valvazorja, Slovence: Kopitarja, Čopa, Knobleherja; („*Vedež*“ I. II., „*Novice*“ 1852 imajo celo galerijo slavnih Slovencev, med njimi zopet Kopitarja), Popoviča, Jul. Vernéta, čebelarja Antona Janšo, in dva slikarja — brata Valentina in Lovra Janšo. Vse te spise pa je prekosil spis o Kopitarju v »Kopitarjevi spomenici« 1880, v kateri je zanimiv posebno tisti del, ki opisuje, kako je vplival ali občeval Kopitar z odličnimi slovenskimi ali slovanskimi pisatelji.

Lepe zasluge ima Navratil urednik prvega slovenskega lista za mladino, ki je imel naslov „*Vedež*“.[10]) Na koncu drugega letnika pravi urednik, da hoče na svojo roko izdajati list tudi za učence nižjih latinskih šol z naslovom „*Vedež slovenski za mlade ljudi*“, vsak četrtek s kako podobo. Oglasilo se je premalo naročnikov, in list je moral prenehati.

Urednik je obdeloval raznovrstno tvarino; opisoval slavne Slovence, Hrvate, Čehe in Poljake, zlagal pesmice, basni, kratkočasnice, v pogovorih učitelja z učencem razlagal naravne prikazni, n. pr. oblak, sneg, dež, točo, leto, noč in dan, solnce, govoril o veri, značaju, jeziku starih Slovanov, popisoval navade in šege sedanjih Slovencev.

Navratil obdeluje blizu 45 let z redko doslednostjo tvarino, ki si jo je izbral uže izza mladih nog, v lepem jedrnatem slogu v narodni obliki, dasi je uže štirideset let izven svoje domovine.*)

Jurij Kobè (1807—1858.)

iz Poljan poleg Kolpe, je dovršil latinske šole v Karlovcu, licej in bogoslovske studije v Ljubljani, umrl je pa župnik v Čatežu.

Ker je izvršil svoje prve nauke na Hrvatskem, navzel se je ilirske ideje, za katero je pisal 1840—1841. leta v Gajevih listih, svoje rojake pozivaje v ilirsko kolo.

Največji del njegovega slovstvenega delovanja je namenjen v to svrho, da se Slovenci pobližno seznanijo s svojimi sosedi — s Hrvati in Srbi. Prevajal je srbske narodne pesni, ali jih pa sam

*) V „*Letop. Sl. Mat.*“ v zadnjih letih se nahajajo prijetne slike iz življenja sorodnih slovanskih plemen, n. pr. „Iznenadno znanstvo z imenitnim možem“ (črnogorskim knezom), „*Letop.*“ 1878.; „Nova pisma o Bosni in Hercogovini“, „*Letop.*“ 1879; „Car Aleksander II. in ruski pesnik Žukovski“, „*Letop.*“ 1881.

nabiral, n. pr. »Majka Maro iza grada zvala«[1]) »Tičica zove ljubico«[2]), »Materin svet«,[3]) »Brata prošnja«,[4]) »Sanje Vojsave kraljice«.[5]) Prevel je tudi obširnišo srbsko pesen »Uzrok prestave sedeža srbskega patrijarha.« („*Novice*“ 1856.) Lep njegov prevod srbske narodne pesni »O kraljeviču Marku« je zagledal beli dan šele po njegovi smrti.

Vsestransko je Slovence seznanjal s srbskimi razmerami; po Vuku je razlagal »Srbskega jezika domovino«[6]), opisal »Bele Kranjce«[7]) onkraj Gorjancev in Kočevarjev ob reki Kolpi od Metlike do Osilnice, v šestih oddelkih z ozirom na nošo, jezik, narodne pesni, ki jih posebno radi prepevajo Poljanci. Tu nabrane pesni so tako slične srbskim, da bi človek mislil: tu je kak Vuk Štefanović nabral svoje; potem navaja ženitvanjske navade, v katerih se opeva »kraljevič Marko«. Spisu je pridejanih nekoliko pregovorov. Naslikal je tudi »cestovanje[8]) v Dalmaciji« poleg turške meje in v Krajini (Vojaški granici), kjer je prê dobro postreženo z jestvinami, samo za pijačo je joj, ker hodi samo ena ploščnata posoda, držeča okoli 24 litrov, sila počasi od soseda do soseda. Napiva se: 1) v dobri čas od obeda; 2) na boljši čas od obeda; 3) na slavo božjo; 4) na zdravje domačinov; 5) na zdravje prijateljev; 6) na častitost snidenja in shoda; na mize, obraze in vstanek.[9]) Opisal je običaje pri pogrebu,[10]) Ruse,[11]) povdarjaje, da se bodo ljudje kedaj ruščine učili tako marljivo, kakor sedaj francoščine, angleščine in drugih novih kulturnih jezikov; opisal je Turke[12]), ki si jih pa želi v Azijo.

Drage so mu bile kratkočasne povesti iz vzhodnih dežel, n. pr. »Kapitan Terbuhovič in Ruskinja«[13]), »Rusovski car Pavel[14]) in eden njegovih oficirjev«, »Ahmet Methemir in njegov sin Abdala«[15]), kjer pripoveduje, kakošne nauke je oče dajal svojemu sinu.

Razven pripovednih spisov nahajamo pri Kobètu tudi poučne, n. pr. zasleduje sled Cirilovega obreda na Kranjskem[16]); v »Domorodnih mislih«[17]) priporoča rodoljubom, naj skrbé za knjige, govori o narodu potrebnih knjigah[18]), razlaga »ladanjcem«[19]) (kmetom), kako naj se gledé omike približujejo, omenja peterih rečij pri dovolitvi zakona[20]) na Slovenskem; vabi Koseskega na »Mirno goro«, od koder bi pesnik »visoke pesmi« gledaje v okolici petdeset cerkvâ občudoval pozemeljsko veličanstvo Tistega, ki je rekel: »Bodi!« in bilo je.

V pisavi, ki se mora za ono dobo imenovati jako lepa, se je močno nagibal na hrvaščino; uredništvo „Novic" je marsikaj predrugačilo; radi tega je stavil pohlevno vprašanje[21] do uredništva glede teh izprememb.

Mnogo je pripomogel Kobè temu, da so se Slovenci in Hrvatje začeli pobliže spoznavati; zato ima častno mesto med slovenskimi »Iliri«. Josip Novak mu je zložil primerno »Žalostinko«.[22]

Jakob Volčič (1815—1888)

iz Gorenje vasi pri Škofji Loki, je služboval v raznih krajih v Istri za kaplana, umrl umirovljen 1888. l. za Rečjem pri Pazinu.

Ne zdi se mi verjetno, da bi bil šel v tržaško škofijo radi tega, ker je »staknil kljuko iz okorne Metelčice«, nego za časa, ko je Matej Ravnikar vladikoval v tržaški škofiji, je uprav škof Ravnikar mnogo duhovnikov zvabil iz Kranjske na Primorsko, kar je zelo ugodno vplivalo na vsako stran.

Zeló se je zanimal Volčič za narodne šege, navade, pregovore, izreke, pesmice in vraže; priobčeval je te vrste tvarino, nabrano v tridesetih letih, v raznih slovenskih časnikih, osobito v *„Novicah"* in v Janežičevem *„Glasniku"*, počenši 1851. l. do 1880. l.

Pripravil ga je do priobčevanja K. iz Postojne, ki je pisal v *„Novicah"* 1851. l.,[1] da se je na svojem potovanju po Liburniji seznanil na Učki gori z vrlim rodoljubom, nabirajočim narodno blago; *„Novice"* naj ga povabijo v sodelovanje. Vsled prošnje *„Novičnega"* uredništva je poslal Volčič 1851. l.: »S l o v e n s k e b e s e d e«,[2] »L i b u r n s k e b e s e d e«,[3] »J e z i k o s l o v n e d r o b t i n i c e«[4] (kušniti, poljubiti, celovati), posebnosti v istrski čakavščini,[5] navel nekaj glagolov ponavljavnih na »e v a t i«, navadnih po Istri in tudi še po Notranjskem,[6] priobčil »S l o v e n s k i r o d o v n i k«[7]; Cigale je iz teh podatkov marsikaj porabil za svoj slovar.[8]

Najlepša in prozorna slika narodnega modrovanja so p r e g o v o r i in r e k i, katerih imajo osobito Slovani v izobilju; Bleiweisov »Koledarček« 1855. in 1856. l. ima »torbico narodnih pregovorov in prislovic«;[9] *„Glasnik Slov."* ima skoraj v vseh svojih letnikih[10] prislovice in besede,[11] ki jih je nabral Volčič. Opisal je narodne o b i č a j e v pozdravih in odzdravih,[12] v napivanju,[13] o voščilih ob novem letu,[14] o prihodu v cerkev,[15] v hišo.[16]

Najvažnejše pa so narodne pesmice, katerih je nabral ogromno število; prve je objavil 1851. l. z naslovom »Pesmice narodske«,[17]) »Nesrečna ženitba«,[18]) tu se nahajajo junaške pesni, ki so enake srbskim narodnim junaškim, n. pr. »Turački vojvoda i Mara«, »Mare i kraljevič Marko«,[19]) »Junak i djevojka«,[20]) »Kraljevič Marko i vila vodarkinja«,[21]) »Bog skuša Marka priko mora.«[22])

Zraven ženskih pesnij je prav mnogo otroških, n. pr.: »Dete pred rajskimi vrati.« Zato otrokom ne velja preveč žalovati.[23]) »Otroku v zibelji«,[24]) »Neokretnemu otroku«, »Otročja molitvica večerna«,[25]) »Otročja molitvica za lepo vreme«,[26]) otročarije iz Istre: »Deca dim zagovarjajo«,[27]) »Otročja pesem sv. Jelene«,[28]) »Igra dekliška«.[29])

Pesni posvetne vsebine se imenujejo bugaričine; take pesni popevati se pravi bugariti; pesni pobožne vsebine, katerih se tudi nahaja mnogo, se imenujejo »molitvice«, in se zvršujejo z »Amen, Isus«.

Zanimal se je tudi za imenoslovje istrskih krajev, n. pr. je razlagal Kastav iz Kastel, Volosko iz Vlaško selo; bil je za to, da se piše Istra, ne po italijanskem Istrija.

Pazno je zasledoval ostanke glagolske pisave, naštevši v „*Nov.*“[30]) kraje, kjer so se še obdržali slovenski obredi, da je prê vse to več ali manj odvisno od dotičnega župnika; dvajset let pozneje[31]) pripoveduje, da je našel v Bernu pri cerkvi Matere Božje na starem krstilniku glagolsko letnico 1200; iz 14. stoletja ne zna nobenega, iz 15. tri, iz 16. mnogo, iz 17. nekaj, iz 18. samo jednega iz 19. nobenega več, tako, da je glagolica izginila iz javne rabe. Pisalo se je v Istri v glagolici do 1650; pozneje je „vlaščina“ z latinico izpodrinila našo staro mater in spalila polne vozove naših zakladov. — Opisal je tudi nekdanje sodništvo[32]) istrskih občin.

Malokateri slovenski pisatelj je tako osredotočil svoje delovanje na samo jedno stroko kakor Volčič; nobena slovenska pokrajina gledé narodnega blaga ni tako natanko preiskana in izrabljena kakor »tužna Istra«. Takega dela je zmožen samo skromen kremenit značaj, ki gorkó ljubi dobri ljud onih revnih krajev.

Andrej Praprotnik (Jakoslav, Miloljub) porojen 1827. l. v Podbrezju na Kranjskem, je prišel 1855. l. za učitelja na prvo mestno šolo ljubljansko, postal 1870. l. ravnatelj, umirovljen 1890. l. z Najvišjim priznanjem. Umrl 1895. l.

Zraven svojega stanovskega posla je bil ud deželnega šolskega sveta in izpraševalne komisije za prostonarodne šole, odbornik »Matici Slov.« od 1865. l., tajnik 1876—1881. l. Za materinski jezik ga je vnel Metelko, pod katerim je bil napravil izpit iz slovenščine. Takoj iz početka se je bil pridružil sodelavcem Navratilovim v „*Vedežu*“ spisavši kratke povesti, basni in prilike v nevezani besedi, n. pr. iz prvega letnika »Mlada in stara veverica«, »Brat in sestrica«;

iz drugega letnika »Zgubljeni sin«, »Nepokorna Jerica«; iz tretjega letnika »Nevarna tovaršija«, »Škrjanček, podoba življenja«. — Njegove prve pesni, ki jih je objavil v *„Drobtinicah“* [1]) »Božična« in v *„Slov. Bčeli“* [2]) »Voda«, »Mladini« in dr. kažejo, da si je bil izbral pobožno in poučno pesništvo.

Ko je pa 1852. l. Andrej Einspieler ustanovil list *„Šolski prijatelj“*, pozdravil ga je Praprotnik z velikim veseljem in ga marljivo podpiral v vezani in nevezani besedi celih deset let, dokler ni 1861. leta sam v Ljubljani ustanovil lista *„Učiteljski tovariš“*. Tudi Janežičev *„Glasnik slovenskega slovstva“* 1854. l. ima nekoliko njegovih pesnic, n. pr. »Noč na Blejskem jezeru«.

Mnogo pobožnih pesnic Praprotnikovih je v raznih letnikih *„Zg. Danice“* počenši od 1850. l., n. pr. »Mertvaški zvon«,[3]) »Marija pomočnica«[4]); pesni na čast Mariji se nahajajo skoraj v vsakem letniku do 1856. leta. Tega leta (1850) so zagledale njegove »Pesmi« [5]) beli dan. On sam povdarja, da je v prvi vrsti pobožen pevec, kajti:

Prva struna, ki zapoje,
Božjo slavo nam zvišuje;
Naj unema sestre svoje
In v soglasje jih združuje.

Mnogim njegovim cerkvenim pesmicam so zložili skladatelji primerne napeve, da so se tembolj prikupile. Praprotnik je sam pisal o vrednosti in dobičku petja.[6]) Naravno je tedaj, da je priredil čez nekaj let »Svete pesmi za šolsko mladost«.[7]) Pesmarica je namenjena cerkvenemu in šolskemu petju, pa tudi Marijinim praznikom. Te cerkvene pesmice so se zaradi skromne otroške nedolžnosti in narodne oblike hitro udomačile in so kolikor toliko postale narodne. Tej knjižici, namenjeni nežnim otrokom, podal je še »Darek pridni mladosti“.[8]) S tem »Darkom« je temelj položen »Knjižnici za mladost« (»Jugendbibliothek«). Ti zvezki obsegajo krajše in daljše povesti, pesmice, poučne sestavke, primerne slike, in so pripravne zato, da mladino igraje poučé o rečeh, ki so ji koristne v poznejših letih.

Vrnimo se k Praprotniku — posvetnemu pesniku. Raznovrstne so bile prilike, o katerih je zlagal pesmice, n. pr. „Ponižen pozdrav memogredočima c. kr. Veličanstvoma od Dobrovških učencev in učenk“ (*„Nov.“* 1856).

Pravo polje pesnikovanja si je odprl z izdavanjem šolskega lista *„Učiteljski Tovariš“*.[9]) Zložil mu je budnico »Perva beseda Učiteljskega Tovarša“:

Vam terkam na vrata, me v hišo pustite,
Prijazno podajam Vam pervič roko!
Prostora pri sebi mi kaj dovolite
In gosta sprejmite, Vas prosim lepo! itd.

Mnogo, mnogo pesmic (podpisoval se je *—o—*, *—ot—*, *P.*, *A. P.*) je zložil za razne prilike cerkvenega in posvetnega leta, v spomin rodoljubom n. pr. Slomšku, Riharju, Pircu, dr. Močniku; ob šolskih slavnostih, n. pr. o razdelitvi šolskih daril, ob izpitu, ob šolskih praznikih; ob učiteljskih shodih »Deležnikom pervega občnega zbora ljudskih učiteljev na Kranjskem l. 1868. in l. 1871.« Izdal je tudi nekaj koledarjev,[10]) v katerih se nahajajo njegove pesmice. Njegova muza se sicer ne dviga visoko, pa je prisrčna, preprosta in domača. — V drugem letniku *„Vedeža“* so se bili prikupili »Zgledi pisem mladim šolarjem v vajo,« ki jih je

sestavljal Praprotnik, to tvarino je razširil v posebno knjigo, kateri je dal ime *„Spisje“*. Ljubljana 1852.[11]) Razdeljeno je *„Spisje“* tako, da ima v I. delu kratke popise, basni, povesti; v II. vzglede naznanilnih, posvetovalnih, naročilnih in drugih pisem; v III. pa najpotrebnejša javna pisma (II. izdaja 1866; III. 1873; IV. 1881; V. 1887. 8°. 145).

Za širše potrebe je »Družba sv. Mohorja« izdala 1879. l.[12]) njegov *„Slovenski spisovnik“*. Tvarina je razdeljena v šest oddelkov: I. Listi in pisma; II. gospodarsko, obrtnijsko, opravno in trgovsko zapisovanje in dopisovanje; III. občevanje; IV. medsebojna pisma; V. notarji ali beležniki in njih opravila; VI. politične reči; VII. davčne kolekovne stvari.

Posebno marljivo je prirejal abecednike,[13]), berila in slovnice ter stenske tablice, zanimal se je ves čas svojega učiteljevanja za vse stvari šolstva. Ko je služboval v Kamni gorici, je dal natisniti prve slovenske *„Periohe“*, t. j. zapisnik, kako se je učil vsak učenec. — Zahteval je za šole boljših učil,[14]) namerjal ustanoviti „knjižnico za mladino“, nabiraje primerne povesti in ponujaje jih v natis »Družbi sv. Mohorja«; dovolj pozno je mogel z *„Darkom“* uresničiti to željo. Opisoval je prostonarodno šolstvo na Kranjskem,[15]) češ da rastoče število učencev in učenk (od 11.271 na 21.705) mora razveseliti vsakega domoljuba. Marsikatera »starokopitna učba« se je odpravila; pišejo se primerne šolske knjige. Skorej neštevilni so sestavki o šolskih stvareh v *„Učiteljskem Tovarišu“* n. pr. „Šolsko blago“, „Kazavni poduk“, „Šola in družina“, „Šola in narod“, „Materin jezik v ‚ljudski‘ šoli“, „Učitelj mora dobre volje biti“.[16])

V *„Novicah“* je 1849. l. izprožil misel, naj si slovenski učitelji ustanové list, da bi se bratovsko pomenili o službenih in stanovskih stvaréh; a še-le 1861. l. se mu je posrečilo, ustanoviti list *„Učiteljski Tovariš“*. Med tem časom pa je silno mnogo sestavkov spisal v Einspielerjevem listu *„Šolski Prijatelj“*.

Prvo leto je izhajal *„Učiteljski Tovariš“* na celi pôli enkrat na mesec, od drugega leta po dvakrat. Okoli svojega lista je zbiral Praprotnik učitelje kakor okoli ognjišča, navduševal jih za težavni stan, priporočal odločnost in slogo in premnogo storil za to, da se je na Kranjskem učiteljstvo zavedalo prave pedagogike. Vsled neprijetnih razmer je 1873. leta izročil uredovanje *„Učiteljskega Tovariša“* M. Močniku, 1882. leta pa ga zopet prevzel. Udeležil se je učiteljskih shodov na Dunaju, v Gradcu, v Zagrebu itd. (Ostale spise v tej stroki gl. J. Marn, *„Jezičnik“*, l. c.)

Konečno naj omenim še obširni Tomanov življenjepis, ki ga je izdala »Matica« 1876. leta. V prvem delu je Praprotnik opisal njegovo življenje, morda preidealistično, v drugem pa ocenjeval njegove poezije dovolj nepristranski. — Pospeševal je tudi društveno življenje.

Praprotnik je bil petindvajset let ud c. kr. deželnega šolskega sveta, ud izpraševalne komisije za prostonarodne in meščanske šole, mnogo let predsednik „Slovenskemu učiteljskemu društvu“, odbornik „Društvu v pomoč učiteljskim vdovam“, nekaj let (1862—1866) tajnik ljubljanski čitalnici, odbornik „Slovenski Matici“ in sploh mož, katerega so zavoljo plodovitega pisateljevanja, nesebičnega in značajnega postopanja in uljudnega vedenja visoko čislale vse slovenske stranke. Dasi šolnik iz starejše dôbe, je znal po uvedenju novih šolskih zakonov postopati tako, da ga ni napadala nobena stranka. V Praprotniku je poosebljen lep del

slovenskega preporoda, kolikor se tiče učiteljskega stanú. Po pravici poje Josip Cimperman o njem:

Trpljenja tvojega so potne srage
Porosile nam delo tvoje uma,
Ki si vršil brez vsakega je šuma,
Goječ nazore vzvišene in blage.

Janez Brence (1818—1870), porojen na Dovjem, je kaplanoval na raznih mestih, nazadnje bil župnik na Uncu. Mnogo let je dopisoval o raznih stvareh v „*Danico*", posebno mu je bilo mar šole; povsod, kamor je prišel, je bila šola njegova prva skrb. V Bohinju je sam opravljal šolo ter si je domačega pridnega mladeniča Jakoba Mencingerja vzgojil za pomagača, ki je postal jako spreten učitelj. Tako je Brence delal tudi v Komendi. Pod Krajem pri Vipavi ni bilo šole; zato je najel sam hišo in učil otroke. Ni torej čuda, da je pisal izključljivo o šoli, n. pr. »Govorček za male o slovesnosti šolskega sklepa« („*Danica*" 1847), »Iskrice pomožne k lepi odgoji« itd., itd.

Josip Levičnik (Podratitovski, Žlindrovič, Železodolski, Pravicoljub, Neduhoven) porojen 1826. l. v Železnikih, se je učil trgovstva pod Mahrom v Ljubljani in orglarstva pod Riharjem, postal 1843. l. organist v rojstveni fari, 1856. l. učitelj, potem načelnik krajnega šolskega sveta in župan, odlikovan s srebrnim križcem za zasluge s krono.

Pisal je v razne časnike o šolskih razmerah in drugih javnih stvareh, zlagal pesmice in skladal napeve. Najmarljivejše je dopisaval o šoli „*Šolskemu Prijatelju*" in „*Danici*". „*Šolski Prijatelj*" je prinašal male povestice in pesmice. L. 1852. naznačuje šolo [1]) podlago vsega človeškega blagostanja. Posebno obširno in razpregledno je „Ogledalo pridnih otrok".[2]) Tudi učitelju je treba vedno napredovati v stroki: »Beri, beri in zopet beri!« Napačna odgoja ima slabe nasledke.[3]) Priporočal je slovenski časopis za šolo,[4]) želel, da bi izhajal dvakrat[5]) na mesec in prinašal muzikalične priloge; uredništvo naj bi izdajalo „mladinske" knjige s podobami.

Obširna so „Pisma slovenskega učenika svojemu[6]) bratu" I—XX, v katerih popisuje potovanje na Velehrad 1863. l. V šestih listih popisuje potovanje od Ljubljane do Dunaja, jako pozno prihaja do slovanskih pokrajin, opisuje zlasti obširno Olomuc, prihaja na Dunaj, s katerim se prav za prav najbolj pečajo ti listi, potem se zopet vrača v Olomuc in popisuje astronomsko uro in stolno cerkev. Z osemnajstim listom zapušča „Žlindrovič" Dunaj, devetnajsti list je posvečen „Semerniku". Večinoma se pečajo listi z zgodovino in lego železniških postaj, brez globljejših refleksij.

Od znanstvenih učiteljskih shodov je zahteval, da morajo povdarjati cerkveni značaj šole. Istotako kakor „Pisma" so bile obširne „Drobtine", v katerih zahteva od učitelja, naj se ravna po latinskem reku „Nulla dies sine linea"; učitelj bodi neumorno delaven. Zlagal je pesmice za šolsko mladino, n. pr. „Šola".[7]) Prva kitica se glasi:

Šola je prijazen kraj,
Dost' veselja nam deli,
Šola vse nas veseli,
Šola je prijazen kraj.

Šolarska pesen je „Štirje letni časi nedolžnih otrok".[8]) V spomin zlate maše papeža Pija IX. je 1869. l. izdal malo pesmarico[9]) „*Mali slovenski pevec*". Ta

pesmarica obsega sedem pobožnih in šest posvetnih pesmic. Njegove šolarske pesni so priproste in odgovarjajo svojemu namenu.

On, mož odločno verskega prepričanja, zlagal je tudi pobožne pesni n. pr. „K svetemu Rešnjimu Telesu",[10]) posebno mnogo pesnij „Divici Mariji" na čast,[11]) „Mariji nar zvestejši prijatlici človeškega rodu".[12]) V „*Slov. Večernicah*" 1862. in 1866. l. ima šopek cerkvenih pesmic.[13]) Nabral je sam nekaj narodnih pesnij, n. pr. „Marjetica" [14]) (pripovedujoč žalostni dogodek na ‚Pustem gradu' na Gorenjskem), „Brat najde sestro".[15]) Nagovarjal je Slovence, naj se postavi spomenik skladatelju Gr. Riharju.[16]) Razven napevov za šolske pesmice je skladal o raznih prilikah primerne napeve, n. pr. za stoletnico na Zalem logu je uglasbil Lotričevo pesen,[17]) zložil o slovesnosti Pijeve petindvajsetletnice v Železnikih litanijske cdpeve za šmarni čas[18]); izdal slovensko polko „Glasi radosti" v spomin petindvajsetletnice srebrne poroke cesarja in cesarice Franc Josipa in Elizabete.[19]) Tudi slovensko pripovedno slovstvo je pomnoževal s tem, da je slovenil hrvatske pripovesti in novele, n. pr. „Znamenje sv. Križa",[20]) „Čez trideset let",[21]) „Slava in ljubezen",[22]) „Harambaša",[23]) „Propast srcá",[24]) prevajal je navadno po „*Nevenu*" (Marn). Spominjal se je rad zaslužnih móž, n. pr. Demšarja,[25]) Prešerna,[26]) Slomška,[27]) M. Lotriča,[28]) Jan. pl. Kobencla,[29]) dr. Bleiweisa,[30]) Ant. Pintarja.[31])

V vsem tem mnogovrstnem in neumornem delu pa vender ni izdal niti jedne samostojne knjige, k večjemu, če bi se za tako smatral spis: „V častilni spomin štiristoletnice slavne ljubljanske škofije" („*Dan*" 1863, str. 123—288.)

Bil je župan in učitelj; vsled tega se razume, da se je bavil s tako raznovrstnimi dnevnimi vprašanji, katerih bi se samo učitelj ne bil dotikal. Brez strahu se je potegoval za svoje nazore; najboljši njegovi umotvori pa so potopisi in spomini.

Matej Močnik (1827—1895), porojen 1827. l. v Zalogu na Gorenjskem, je služboval kot učitelj na raznih krajih po Kranjskem, naposled tudi v Ljubljani in bil nekaj časa tudi šolski nadzornik v kamniškem okraju, 1873. do 1882. leta urednik „*Učiteljskemu Tovarišu*", od 1874. do 1882. leta odbornik „Matici Slovenski"; v raznih drugih društvih je delal na stanovsko korist.

Uže v Navratilovem „*Vedežu*" (1850) se je oglasil z „Jesensko pesnijo"; nadaljeval pa ni pesnikovanja, ker mu je neki učitelj odsvetoval „pesniti". S tem večjo gorečnostjo se je oprijel šolstva in posebno pedagogike same, pa tudi njene zgodovine. — Marljivo je podpiral „*Učiteljskega Tovariša*", spisavši mu uže 1861. leta obširno razpravo „Lepa odreja",[1]) nadaljeval je to tvarino v nastopnem letniku v sestavku „Keršanska odreja".[2]) Jako na drobno je naslikal in opisal zgodovino krščanske „ljudske" šole 1862. leta, str. 21 — 333, 1863. leta, str. 9—374, in 1864. leta, str. 20—167. On zahteva, da imej odgojitelj in jezikoslovni učitelj dolžnost zgodaj se seznaniti z lepoznanstvom.

V spisovanju takih sestavkov mu je bil vodnik Luka Jeran, katerega je posnemal v kovanju besed, n. pr. „Svetoslav in Tugoslav — pogovor v šoli", „Barovič pa Govorič[3]) — pedagogična pisma", „Pogovor med Vedežem in Klatežem",[4]) „Pogovor dveh učiteljev Vohnè in Rohnè",[5]) „Kaj si dopisujeta učitelja Radoslav in Svetoslav?"[6]) „Dva prijatelja Čmerilec in Vedrilec si dopisujeta".[7])

L. 1873. mu je Praprotnik prepustil uredovanje „*Učiteljskega Tovarša*" (odslej imenovan „*Učiteljski Tovariš*") in mu tako dal priliko, da je še uspešneje mogel obdelovati priljubljeno tvarino „odgojiteljstvo"[8]); izmed raznovrstnih

spisov omenimo „O dekliških samostanskih šolah“, „O otročjih vrtih“, „O ženski odgoji“, „O učenji tujih jezikov“, „O pedagogu Sokratu“. Pridobil je listu več spretnih in delavnih močij, n. pr. Josipa Levičnika, Jos. Ciperleta, L. Lavtarja, J. Flisa, A. Kržiča in dr. Tudi v šolskih izvestjih [9]) je pisal „Odgojevanje nekdaj in sedaj“. Posebno pozoren je bil na sredstva, kako bi se preprečila spridenost [10]) šolske mladine; to sredstvo mu je strogo verska podlaga vsega uka. V tem smislu je delal in pisal ves čas svojega pisateljevanja in govoril v raznih društvih, zahtevaje krščansko odgojo [11]) („*Učit. Tov.*“ 1862, 81—133). Dostikrat je v vabilih na naročbo na „*Učiteljskega Tovariša*“ povdarjal, da „Tovariš živi narodni šoli na verski podlagi“ . . . „Tovariš ostane katoličan in Slovenec“ . . . izvršujé svoje staro geslo: „Za vero in omiko“, „Vse za vero, dom in cesarja“.

Poslovenil je tudi jedno molitveno knjižico.[12]) Drugi predmeti so mu bili 1. „Praktična slovensko-nemška gramatika“, o kateri je obširno pisal v „*Učiteljskem Tovarišu*“ 1863, 55—376 [13]); 1864, 21—213; 2. „Zemljepisje“. O tem predmetu je pisal v raznih letnikih „*Učiteljskega Tovariša*“. Iz teh posameznih spisov je nastala samostalna knjiga [14]) „*Zemljepisna začetnica*“. Knjiga je jako porabna radi umno razdeljene tvarine.

Govoreč o javnih stvareh je rad poročal iz deželnih zborov in šolskih shodov in o jutrovih deželah, n. pr. o Bosni in Hercegovini,[15]) o verskih in državljanskih stvareh v židih,[16]) o Rusih,[17]) o cerkveno - bolgarskem prepiru, o propadanju bolgarskega naroda pod Turki.

Urednik „*Učiteljskega Tovariša*“ se je bojeval proti nemškim in slovenskim listom, ki so zastopali svobodomiselna načela.

Njegovo delovanje je tudi obče kulturnega pomena, ker je sodeloval v mnogih društvih; bil je od 1874—1882. leta odbornik „Slov. Matici“, tajnik in potem tudi blagajnik „Društvu na pomoč učiteljskim vdovam in sirotam“, podpiral s pridnim delom „Slovensko učiteljsko društvo“, „Narodno šolo“, „Katolško besednico“, „Katoliško družbo za Kranjsko“ in „Družbo sv. Cirila in Metoda“. V življenju je bil silno skromen, podpiral rad dijake, razdal je skorej vse, kar je mogel pogrešati; svoje neznatno premoženje je volil „Marijanišču“ v Ljubljani. Bil je ves čas svojega življenja dosleden in plemenit značaj.

M. Močnika diči odločno zastopanje njegovih načel.

Henrik Freyer (1802—1866) iz Idrije je bil muzejski varih v Ljubljani in od 1852. leta naprej v Trstu. Ko je bil še dijak ljubljanske gimnazije, je vedno popraševal profesorja Kalistra po slovenskih imenih predmetov, imenovanih v šolskih knjigah. Ker mu niso zadoščali odgovori, se je obračal do prefekta Hladnika, ki mu je mogel bolje ustrezati; od te dôbe je zbiral dotično tvarino in jo izdal v prilogi v „*Laibacher Zeitung*“ 1836. l. na svoje stroške.

Zahvaljujoč se za poslano knjižico mu svetuje Kopitar, naj se botaniška imena nabirajo tudi v provincijalnem Hrvatskem in na zahodnem Ogrskem. Jednako delo je potem izšlo z naslovom: „*Fauna der in Krain bekannten Wirbelthiere*“ itd. V istem listu ga je nagovarjal Kopitar, naj sestavi krajevni imenik, ker to tudi spada v naravoslovje dežele. V ta namen mu je Metelko dal v porabo Ravnikarjevo zbirko krajevnih imen. — Stanko Vraz, pl. Erberg in pl. Welden so ga nagovarjali, da je izdal zemljevid Kranjske z naslovom „*Spezial-Karte*“ [1]) itd. 1843. Vsa lastna imena so pisana v slovenskem in nemškem jeziku; zemljevid je jako natančen; s posebno barvo so bile označene vasi in cerkve,

gradovi, podrte grajščine, pošte, samotne hiše, planinske koče, močvirja, mejniki ali stolpi visokih gorâ, toplice, mlini, brezdna, rudniki, samokovi (fužine), kovačnice za kôse itd.

Po vplivu škofa Antona Alojzija Wolfa so se te karte razposlale na vse dekanije in župnije, da bi se narisale katastralne meje, ki jih je hotel potem sam naznačiti z barvami, pa Freyer ni dobil nobenega izvoda nazaj.

Karta je obsegala šestnajst listov in je po svoji točnosti posebne važnosti v zgodovini slovenskega krajevnega imenoslovja. — Naročnikov je bilo dvestosedeminšestdeset, in vsi so dobili kot brezplačno prilogo v nemškem jeziku sestavljen izkaz kranjskih cerkvâ.

Kot muzejski varih je bil Freyer na uslugo vsakemu, ki se je brigal za dotične predmete. J. Drobnič mu je poslal v ogled okamenine, najdene v Dolu na Štajerskem. Freyer jih je označil členkami „velike živine“, ki je živela pred občnim potopom. („*Nov.*“ 1845, 204.)

Peter Kozler (1824 — 1879)

porojen 16. februvarja 1824. l. v Kočarjih, vasici župnije »Kočevska Reka« (Rieg) na Kranjskem. Deset let je bival pri odličnem licejskem profesorju Janezu Krsniku, kjer se je do dobra naučil slovenščine in se seznanil s Prešernom. Modroslovja se je učil v Padovi in Paviji, in od 1843 — 1846. leta pravoslovja na Dunaju. L. 1847. je bil praktikant pri c. kr. kriminalnem sodišču dunajskem, 1848. l. koncipijent pri svojem rojaku dr. Ferd. Zupančiču, 1849. l. je bil v Rovinju, 1850. l. v Labinu c. kr. aktuvar, 1851. l. sodnijski pristav v Vodnjanu (Dignano) in namestni državni pravdnik v Pazinu, 1852. l. državni pravdnik v Tolminu, 1854. l. vodja državnega pravdništva v Gorici in je prišel — zaradi veleizdajstva — pred vojno sodišče, ker je izdelal »Zemljevid Slovenske Dežele in pokrajin«, češ, da je s tem imenom ščuval zoper obstoječi red. Ni bil sicer kaznovan zaradi veleizdajstva, premestili so ga pa za tajnika k c. kr. deželnemu sodišču v Trst; to službo, ki je bila zanj degradovanje, je opravljal dve leti. Dal je slovó državni službi in šel 1856. l. za notarja v Sežano, kjer je bival do 1863. l. Po očetovi smrti 1864. l. je prevzel veletrgovino na Dunaju in se po dveh letih povrnil v domovino, kjer je osnoval veliko pivovarno bratov Kozlerjev. Udeležujoč se tukaj mnogih velikih obrtnih, poljedelskih in industrijskih zavodov, je bil tudi narodni zastopnik v deželnem zboru od 1867 — 1878. l.

Dasi nemškega pokolenja se je značajni in plemeniti mož z mladeniško navdušenostjo oklenil Slovencev in njim na korist pisal uže v „*Illyr. Blatt*“ z naslovom »Slemenski«. Ko so 1848. l.

osnovali na Dunaju društvo »Slovenija« dr. Miklošič, dr. Hladnik, dr. Dolenec in drugi, je bil jeden najmarljivejših*) njenih členov Kozler. To društvo se je potezalo za slovenske težnje in tudi za — zjedinjeno Slovenijo. S pravim imenom je objavil v *„Novicah“* [1]) »Odperto pismice gosp. Ambrožu v Beču«, v katerem hvali njegovo postopanje, pozneje pa zaradi nekaterih sumljivih dejanj graja v članku »Drugo odperto pismice gospodu Ambrožu«.[2]) Spis »Zemljiščni in gruntni davek na Štajerskim in Kranjskim« [3]) kaže, da se je gorko zanimal za gmotno stanje vseh Slovencev. Jako obširen in zanimljiv je njegov spis »Slovenci na Ogerskim«, valjda prvi te vrste, ki obrača pozornost tudi na te zapuščene slovenske brate. Sploh pa je »Slovenija« pogostoma prinašala krepko pisane dopise iz Dunaja izpod Kozlerjevega peresa. Tudi iz njegovega sestavka v Bleiweisovem *„Koledarčku“* 1855. l. se razvidi, da je njegovo oko vedno gledalo po vsem Slovenskem. Tudi v nemški besedi je branil Kozler pravice slovenskega naroda.[4])

Ker je zahteval »Slovenski zbor Slovenija« zjedinjeno Slovenijo, moralo se je svetu pokazati, kje stanujejo Slovenci, kajti tujci so imeli takrat silno temne nazore o nas. Trebalo je zemljevida, trebalo pa je poizvedeti tudi blizu 5000 slovenskih krajevnih imen. L. 1853. je vabil Kozler sam v *„Novicah“*, naročevati se na »zemljevid«; vlada pa je prepovedala izdajo in ga posadila na — obtožno klop. Da bi vsaj nekaj koristil Slovencem njegov trud, izdal je *„Kratek slovenski Zemljepis“*.[5])**) To knjigo, ki je še zdaj

*) Peter Kozler piše Muršcu 1848. l. v obširnem listu med drugim to-le:

Wien ist noch stets betrübt, man ärgert sich über die energischen Protestationen der Provinzen und wäre nicht Steiermark darunter, so würde man alles den Slaven, dieser reaktionären Parthei! Oesterreichs vorwerfen. Die deutschen Interessen sammt dem Parlament sind ganz in den Hintergrund getreten, man fürchtet jetzt nur schon zu-sehr, dass am Graben nicht bald Gras zu wachsen anfangen werde. Die Studenten werden von den Bürgern und intelligenteren Bewohnern Wiens arg bekrittelt, während sie die Arbeiter und den Pöbel ganz für sich haben.

Zdaj Vas pa prov serčno pozdravim v imenu „Slovenije“, ostanite zdravi in kmali nam pišite, jaz pak ostanem Vaš ponižni

Peter Kozler.

**) O tej stvari piše Kozler Muršcu iz Dunaja dné 22. novembra 1848. l. med drugim to-le:

Mit innigster Freude vernahm ich von unserem ehrenwerten Deputirten H. Dominkus die erfreuliche Nachricht, dass Ew. Wohlgeboren (!)

edini slovenski krajevni imenik, je jako pohvalil dr. E. H. Costa, češ da je vzgledno natančno delo velike znanstvene in praktične vrednosti.

V ustavni dôbi 1860. l. se je pobrinil Kozler za svoj zemljevid, in policijsko ministerstvo je dovolilo, da je smel njegov zemljevid vstati od mrtvih.[6]) Ta zemljevid je popolnem dosegel namen, ki ga je Kozler imel in je torej imeniten v narodnem, znanstvenem in političnem oziru.

Istega leta je daroval »Matici« 702 zemljevida in 490 imenikov in ji pločo podaril v last; na ta način se je število »matičarjev« znatno pomnožilo. »Imperatorskoje ruskoje geografičeskoje obštestvo« izvolilo ga je 1866. l. častnim sotrudnikom. — »Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele«, spisal P. Kozler, priobčil je dr. J. Bleiweis v *„Letopisu Matice Slovenske“* 1879. l., str. 104—109. — L. 1864. je izdal *„Imenik mest, trgov“* itd.

Lovro Pintar (1814—1875) iz Selc na Kranjskem, župnik v Zalem logu in na Breznici, se je uže v bogoslovju vnel za ilirsko idejo in se je v prvih časih svojega pisateljevanja rad pečal z južno-slovanskimi razmerami, tako je n. pr. popisal „Kakošna se na Hrovaškim sovražnikam domovine godé?“ [1]) „Kaj je pobratimstvo?“ [2]) „Kako obširna je srbska vojvodina?“ [3]) „Kako je Marko Bočar,[4]) bulgarski junak, vpisavši se v francosko vojno, postal konečno slavni branitelj slovanske svobode proti Turkom?“

Izpregovoril je tudi o raznih domačih narodnih stvareh in javnih avstrijskih rečeh, n. pr. o Trdinovem „Pretresu slovenskih pesnikov“,[5]) da je preoster, Slovenci prê še niso na tisti stopnji, da bi prav ostro rešetanje, žalibog, še zmirom diletantnih pisateljev „politično kaj okrepilo“ itd. O šoli je dopisoval v *„Danico“* in v *„Slov. cerkveni časopis“*, n. pr. hvaleč lepe uspehe Praprotnikove[6]); zahteval v spisu „Ribčev sin“,[7]) da mora biti slog slovenskih pisateljev slovenski, objavil „Odprto pismo na Slovenijo“ o javnih stvareh,[8]) izrekel svoje

meinem schwierigen Unternehmen, die baldigste Herausgabe einer Landkarte Sloveniens in slovenischer Sprache, huldreich beizustehen gesonnen sind, und zu diesem Behufe bereits Materialien sammeln. In der That bedarf ich dieser Mithülfe, am meisten im Marburger Kreise, denn aus allen übrigen Theilen naše predrage domovine besitze ich durch eigenes Sammeln und durch schätzenswerthe Zuschriften verläßlicher Patrioten treffliche Daten; der mir dadurch verursachten Sorgen hoffe ich durch die Nachricht des H. Dominkuš und Ihrer anzuhoffenden Mittheilungen vollkommen enthoben zu werden. In dieser angenehmen Erwartung nehme ich mir die Freiheit Ihnen einen Kupferabdruck der Terrain-Zeichnung des Marburger Kreises einzusenden mit der Bitte, Ew. Wohlgeboren wollen in selbem die slovenischen Ortsnamen beschreiben und die Sprachgränze genau bezeichnen, diese Beilage aber wieder im Originali innerhalb 10—12 Tagen nach Erhalt unter meiner Adresse einsenden itd., itd.

mnenje o državnem zboru, o zakonski postavi,[9]) o Greuterjevih in Tomanovih govorih v državnem zboru.[10])

Za narodno gospodarstvo si je pridobil posebnih zaslug, ker je bil sadjerejec; sam popisuje v „*Nov.*“ [11]) „Sadjerejo, kakor jo v predvorski šoli že sedem let učimo“; zanimal se je naravno tudi za sadjerejce same in v „*Slovencu*“ 1874. leta, št. 28., opisal delovanje treh odličnih sadjerejcev, Gregorja Rovtarja, župnika pri sv. Lenartu, Janeza Majnika, župnika v Žireh, in Friderika Homana, trgovca v Radoljci. — Objavil je tudi „Statistični pregled davkarskih zadev“.[12])

Dr. Etbin Costa (1832—1875) iz Novega Mesta, advokat in župan v Ljubljani. Bil je odgojen po nemški, slovenščine se je učil pod Metelkom; prenagljeni sad tega učenja je bil „*Hitri Slovenec*“ 1851. Costa sam ni nič pisal slovenski, ker ni znal. Njegove nemški koncipirane spise mu je slovenil največ Levstik.*) Mnogo se je trudil, da bi se dostojno obhajala Vodnikova stoletnica; v ta namen je izdal „*Vodnikov Spomenik*“ 1859. l. Sam je napisal slovenski in nemški predgovor in kratek življenjepisen načrt, na kateri so se potem nanašali drugi sestavki o Vodniku. Ker se je zanimal za zgodovino rojstne dežele, je od 1856. do 1858. l. sam uredoval „*Mittheilungen des hist. Vereines für Krain*“, pa tudi v slovenskem jeziku popisoval odličnejše slovenske kraje.[1])

Zvest prijatelj Bleiweisu v javnem življenju, podpiral ga je v „*Novicah*“, n. pr. „Kaj je zgodovina?“, „Kako se piši zgodovina?“ [2]) (Zgodovina je ali životopis, ali osamna ali svetovna); „O dvoboju [3]); račun o poslovanju je dajal, bivši župan ljubljanski, v brošurici „*Sporočilo.*[4]) Z dr. Bleiweisom in dr. Vončino je zložil pravila „Matice Slovenske“, bil njen predsednik, uredoval od 1870—1874. l. njen „*Letopis*“, spisaval slovensko bibliografijo od 1868—1873. leta in popisal prvo desetletje zgodovine „Matice Slovenske“.

Franjo Bradaška, porojen 1829. l. v Kranju, profesor in pozneje ravnatelj na veliki gimnaziji v Zagrebu, živi od 1883. l. umirovljen v nemškem Gradcu. Začel je v „*Slov. Bčelo*“ pisati sestavke zgodovinske vsebine, n. pr. „Slovenci po popisu nekega Nemca“ („*Sl. Bč.*“ 1852). „*Novice*“ 1856. l. imajo iz njegovega peresa „Kratek pregled starega slovstva hervaškega“ po Mažuraniču, v katerem zlasti povdarja in odobrava postopanje Kajkavcev, da so se poprijeli štokavščine. V „*Vodnikovem Spomeniku*“ 1859. l., str. 75—78 navaja vzroke, zakaj Slovani niso dospeli do moči, ki je primerna njih številu.

Kakor mnogi v Hrvatih službujoči Slovenci radi slikajo rojakom ondukajšnje razmere, je tudi on v „*Slov. Glasniku*“ 1859. l. opisal Zagreb. V „*Letop. Matice Slov.*“ 1870. l., str. 260—292, je govoril o najstarejši slovenski zgodovini. Odločilne važnosti v slovenskem zgodovinopisju Bradaška nima, a pisal je lep in jedrnat slog, kakor sploh pisatelji, rojeni na Gorenjskem. Pisal je knjige tudi Hrvatom.

Karol Melzer[1]) (1814—1878) iz Ljubljane, služboval v licejski knjižnici, bil od 1853—1875. l. gimnazijski profesor. — L. 1851. je uredoval „*Ljubljanski Časnik*“ in pisal sam nekatere članke, n. pr. „Kaj je avstrijanska domoljubnost?“, „Pregled avstrijanskega reda kazenske pravde“, „Kaj je storil grof Stadion za ljudske šole na Primorskem?“ Pokopavši svoj list je vzel „Slovo od bravcev“ in priznal sam, da mu je nedostajalo studenca, iz katerega bi zajemal ‚vir življenja‘. Objavil je tudi nekoliko spisov v šolskih poročilih.

---

*) Opomba gosp. prof. Levca.

Jernej Lenček (1827—1861) iz Brezovice pri Ljubljani, od 1854. l. kaplan v Žireh, nato kurat v Št. Petru na Pivki, je pisal v „*Nov.*“[1]) o novih mesečnih imenih za vse Slovane in izdajal dve leti koledar z naslovom „*Slovenski Romar*“:[2]) V prvem tečaju je sam napisal „Bela Ljubljana“, „Beli Ljubljani se limbar podá“, „Kratkočasnice“, „Nektera voščila Slovencem, Ljubljančanom“. — V drugem tečaju „Marije sedem žalost“, „Cerkev sv. Petra v Rimu“ (s sliko), „Sestra usmiljenka“, „Ljubljansko močvirje“, „Žirovski svet“. V „*Vodnikovem Spomeniku*“ se nahaja pesen »Cvetlica operosa«.

Tudi v nemškem[3]) jeziku je pisal o starih slovenskih knjigah.

Dr. Vinko Fereri Klun (1823—1875) iz Ljubljane, je uredoval nekaj časa „*Laibacher Zeitung*“, bil tajnik „Zgodovinskemu društvu“, profesor v Zadru in na dunajski trgovinski akademiji, deželni in državni poslanec, dvorni svetovalec. Doktor modroslovja postal je v Padovi. — Kakor kažejo te kratke črtice, bilo mu je življenje precèj nestalno. Prvo njegovo delo je „Potovanje“.[1]) Uredoval je razun poprej omenjenega časnika tudi več nemških listov[2]) za zgodovino kranjske dežele, pisal o slovenskem slovstvu,[3]) o nemškem in ruskem (po drugih prevedeno) jeziku in spisal nekatere porabne nemške šolske knjige.

Andrej Švegel (1828—1874) [Viteslav] iz Gorij na Gorenjskem, se je šolal v Ljubljani, v Pragi in na Dunaju (zdravilstva). Goreč Slovenec je podpiral „*Novice*“, v katerih je 1850. l. objavil »Misel o musealnem društvu«; povdarjal je, naj bi se vsa društva v Ljubljani zjedinila v vzajemno delovanje; poročal nastopnega leta iz Prage,[1]) da namerjajo izdati Čehi konverzacijski slovar in da želé, da naj sodelujejo tudi učeni Slovenci. V šolah je treba »rečnega« poduka[2]) (Anschauungsunterricht); podzemeljske jame na Kranjskem[3]) naj se opisujejo tako, da bo imel narod od tega korist, in naj dajejo uzore tudi za krasočutje gledé na stavbo itd. — Predlagal je tudi, da bi se zidala blaznica na Kranjskem.[4])

Luka Dolinar (1774 — 1863) je služil za duhovnika v mnogih krajih na Gorenjskem, umrl v Šmartnu v Spodnjem Tuhinju. — Izdal je od 1826. l. počenši več pesmaric[1]) pobožne vsebine, pristavljal pesmicam tudi napeve; njegovi proizvodi pa se ne odlikujejo niti po obliki niti po pesniškem vzletu, ustrezali pa so gotovo skromnim zahtevam na kmetih. Zlagal pa je tudi posvetne pesmice in proslavljal odličnjake, n. pr. Knobleherja,[2]) grofa Radeckega,[3]) opeval letne čase, pisal za „*Drobtinice*“ in Lenčkovega „*Romarja*“.

Radi pisateljevanja v posvetni in nabožni stroki in radi tega, ker je starejši od Luke Jerana bodi tukaj omenjen.

b) Luka Jeran in sodelavci v „Zgodnji Danici“.

Luka Jeran (Svitoslav, 1818—1896)

porojen v Javorjih na Gorenjskem, je dovršil pet latinskih šol v Karlovcu od 1834—1839. l., šesto šolo — retoriko — v Ljubljani pod Martinakom, modroslovje 1841 — 1842. l. pod Krsnikom. V duhovna posvečen je služboval 1847. l. v Poljanah, v Horjulu, pri sv. Petru v Ljubljani. Leta 1853. se je napotil za misijonarja v Afriko; nevarno tam zbolevši je prišel 1854. leta v Trnovo za

duhovnega pomočnika; šel zopet v Afriko, zopet zbolel in se vrnil v Trnovo, kjer je službujoč za kaplana urejeval *„Danico“* do 1869. l. Takrat je postal papežev komornik in monsignor, preselil se je z *„Danico“* v duhovniščnico stolne cerkve, postal 1882. l. kanonik in obhajal 16. oktobra 1888. l. čvrst na duhu in telesu sedemdesetletnico.

Vplival je nanj razven uže omenjenega Krsnika in Martinaka tudi Metelko. V modroslovju se je poprijel marljivo slovenščine in laščine in čital hrvatske in srbske, češke in sploh slovanske pesnike, n. pr. Jordan's *„Slavische Jahrbücher“*, Šafaříkove *„Starožitnosti“* itd. Metelku, priljubljenemu učitelju, je prinašal v nalogah slovenske pesmice, deloma po narodnih povestih, n. pr. »Hesperidski vrt« (Skopulja) i. dr., »Našimu solncu« (po dalmatinski *„Zori“*).

Ko so 1843. leta začele izhajati *„Novice“*, jih je on, »poeta domesticus«, takoj začetkom zalagal s pesmicami; prva je »Jesenske misli« s podpisom ‚Svitoslav‘. Letne čase je opeval tudi v nastopnem tečaju *„Novic“* [1]); te pesni so, razven prve, vse domoljubnega značaja, torej se mu ne sme očitati, da bi bil pesnik ‚letnih časov‘. Posrečile so se mu pa tiste priproste pesmice, katerim je zajemal snov iz narodnega blaga, n. pr. »Skopulja« ; imela je prvotni naslov »Hesperidski vrt na Kranjskem«.

Mnogo je prevajal v tej dôbi iz češčine in srbohrvaščine, n. pr. »Sirotek«, »Kratka molitvica« (Čelakovsky), »Tri cvetlice« (Vlastimila Ružičkova).[2])

Udanost do vladarske hiše je bil priljubljen predmet njegovim pesmicam, n. pr. »Hvaležnost slovenskih mladenčev Njih Veličanstvu Cesarju Ferdinandu I. za okrajšano vojniško službo.« [3])

Neka posebnost Jeranovega pesnikovanja so v o š č i l a ob novem letu, ki jih moremo zasledovati od 1845 — 1886. l. ; prvo tako voščilo je »Novice svojim bravcam ob novim letu 1845« v dvanajstih kiticah, iz katerih veje goreča ljubezen do domovine. V teh voščilih je rad gostobeseden. *„Novice“* 1846. l. imajo častitko v osemindvajsetih kiticah, *„Novice“* 1848. leta v devetnajstih ; — voščila tega leta kažejo Koseskega vpliv; voščilo za 1849. leto dvajset kitic. Peti letnik *„Danice“* 1852. leta ima kratko voščilo. Pobožne vsebine je voščilo za novo leto 1855. z naslovom »Tibi soli« ; če se odvzamejo nekateri izrazi, n. pr. *kom* namesto *komu*, *slepe, mike* (spominja Koseskega), germanizme, n. pr. »spoznava prave poti« — pesen ni brez vrednosti. Da bi bilo nekoliko premene,

objavil je v *„Danici“* 1862. leta »Nevoščila za novo leto« — v pesniški obliki — kakor jih je vrtinec znesel skupaj: »Kum svojemu tovarišu Triglavu veselo novo leto 1863.«, »Telegram iz spodnjega sveta proti novemu letu 1864: Satan (pokukavši iz Vezuva): ‚Kako je še kaj na svetu?‘«, »Triglav sosedu Kumu veselo novo leto 1864.« L. 1865. ima skoro dvesto let staro novoletno voščilo ‚na novo prekuhano, osoljeno in poštupano‘ (str. 3—4). Trije paragrafi za novo leto 1866. (str. 1) v nevezani besedi; 1867. leta vošči bravcem *„Zg. Danice“* »Milo in drago — Veselo in blago — Serčno in tečno — Danes začeto — Novo leto.« V članku »Tudi za novo leto 1870« priporoča Albana Stolza spis »Časništvo in katolški duhoven«. O novem letu 1874. pripoveduje, da je Abraham à Santa Clara rekel: »Laž ima svoj vir v raju«; torej nauk: »Slovenci, varite se lažnikov v novem letu.« Leta 1878. priporoča za novo leto v premislek »Prijatlom — Neprijatlom Pija IX.« 36. psalm, ki pravi, da so verniki v ognjeni peči mučeništva.

V drugo vrsto njegovih pesnij štejemo »slavospeve posameznim osebam najvišjega duhovnega dostojanstva in stanovskega poklica«.

Z navdušenjem je opeval papeža Pija IX. o njegovi zlati maši,[4]) petindvajsetletnico papeštva,[5]) tridesetletnico[6]) papeža Leona.[7]) — Zvesta udanost do presvetle cesarske rodbine se vidi iz pesmic »Hvaležnost slovenskih mladenčev Njih Veličanstvu Cesarju Ferdinandu I. za skrajšano vojniško službo«,[8]) »O poroki prejasnega cesarjeviča Rudolfa s prejasno kraljevo princesinjo Štefanijo Belgijansko«.[9]) Zložil je častitko škofu Antonu Alojziju Wolfu o zlati maši,[10]) in pozdravil Jan. Zlat. Pogačarja,[11]) Koseskega,[12]) Krsnika[13]) in Staniča.[14])

Vnet rodoljub, opeval je domovino. »Moji mili domovini« je prevel iz hrvatskega (iz *„Danice“* od Zofije R.... ve); tri pesmice rodoljubne vsebine je prevel iz češčine in objavil v *„Novicah“* 1864. l.: »Vprašanje«, »Nekteri Kranjci« in »Moj dom«. Posebno zadnja se mu je posrečila; prva kitica slôve:

Tam, kjer beli so snežniki,
Holmci mali in veliki,
Kjer izvira bistra Sava,
Teče Soča, Krka, Drava;
  Tam mi dedov zemlja krasna,
  Dom junakov, dom je moj!

Gorečega rodoljuba nam kaže tudi igrokaz »Ali smem Slovenec biti?«,[15]) v katerem nastopajo zaporedoma Nemec, Italijan, Madžar, Slovenec in katoličan

Žalostno je srce pesniku:

Kar sem gledal tvoje lice,
O zgubljena Benečija,
So osule se cvetlice,
Je pozebla poezija!

Njegovo versko prepričanje in čutenje pa stoji nad narodnim mišljenjem, in takoj v začetku svojega pisateljevanja je obrnil svojo pozornost na pobožno poezijo. *„Novice“* 1846. l. imajo pesen »Ave Marija« in »Prvo Davidovo pesem«. Te dve pesmici kažeta pot, po kateri misli kreniti duhovnik-pesnik.

Mariji na čast je zložil mnogo pesmic, katerim so drugi zložili primerne napeve, n. pr. »Marija! v tebe upam« [16]); po laški »Lodate Maria« je zapeta »Hvalica Marii presveti Devici« [17]); »Češčena si kraljica« (‚Salve Regina‘).[18]) Zraven teh Marijinih pesnij je tudi prevajal Davidove psalme.[19])

Mariji na čast je zložil ali spisal mnogo molitvenikov, med katerimi se odlikujejo *„Šmarnice“*.[20]) V koliki meri se je zanimal za svetopisemsko pesništvo, se vidi iz tega, da je založil Bilčev prevod himnov (gl. Bilc).

Najvažnejša stran Jeranovega dela pa je urejevanje *„Zgodnje Danice“* od 1850. l. pričenši. Ta časnik mu je bil glasilo, v katerem je o raznovstnih stvareh povedal svoje mnenje. Kolikor toliko je bil v starejši dôbi skoro vsak slovenski pisatelj tudi jezikoslovec ali šolnik. Jeran je med prvimi sotrudniki Cigaletovimi pri izdelovanju Wolfovega slovarja; skušal je razložiti besede Slavjan, Slovan, Slavin, Slaven [21]); posnel Mitterutznerjev spis »Slavisches aus dem oestl. Pusterthal[22]); naznanil »Srbske Novine«[23]) in »Kolo« v Zagrebu. Sèm spada tudi spis »Sveti Klement, rimski papež med Sloveni«.[24]) Razlagal je n. pr. »Kako madžarko brati?« [25]) To zanimanje za madžarski jezik mu je ostalo iz dijaških let, ko je v Karlovcu hodil v srednje šole. Sestavek »Moč klasiškiga slovstva v vedo in besedo novših časov« [26]) je posnet po Gaumejevi knjigi, v katerem po krivici pripisuje tej moči: oslabljenje keršanskega vkusa, gineče veselje do razodete resnice, pešanje vere in veliko versko vnemarnost. Očital je celó M. Vernètu, da obsegajo njegovi potopisi

preveč poganstva! — Za šolsko mladino in šolske zavode se je vedno zanimal, n. pr. »Beseda Slovencam o vzvišanju Novomeške gimnazije«.[27])

»Narodnost[28]) in slovstvo se morata trdno opirati na versko-katolško podlago« je njegovo geslo; v tem smislu je brezobzirno grajal vse, kar ni ugajalo njegovemu vkusu; pohvalil je Praprotnikove[29]) »Pesmi cerkvene in druge«, grajal deloma Vilharjeve in Cegnarjeve in se izrekel zoper proslavljanje Prešernovo. V teh nazorih mu izvestno nobeden omikan posveten Slovenec ne bo sledil . . . Kdor poje lirske pesni o ljubezni, je »mesenež«[30]) in gorí v dveh ognjih. Koliko odgovornost imajo taki pisatelji, posebno pesniki, to opisuje v pesni »Umazani pisatelj[31]) v peklu« v dvajsetih kiticah; v šesti kitici stoka tak nesrečnež tako:

Zdaj mi stavijo spomine
In pletó na grob mi vence,
Hvalijo mi pesmi, čine:
Mene pa peklenske sence
Strašijo v ti grozni ječi;
Nad vse misli muke veči
Tarejo me vekomaj.

Pa uže poprej na smrtni postelji[32]) mu je »Satan« povedal, kar mu gre:

Kar je dobro, lepo res,
Črtil si ko černi bes,
Zoper cerkev serd ognjeni,
Stregel le edino meni. —
Takim ne odpró nebes,
Tiček moj, le pojdi les.

V *„Danici“* 1862. l. je nasvetoval, naj se Knobleherju zloži slavospev, ki imej naslov »Abuna Soliman«, in je dal tudi napotilo, kako se ima to delo izvršiti. Odzval se je temu pozivu Anton Umek 1863. l. (Več o tem pri Ant. Umku.)

Z Volcem in Andr. Zamejcem je L. Jeran popravljal prevod *„Svetega Pisma“* (v Ljubljani 1856—1859. l. v VI. zv.) in prevel sam *„List Rimljanom“*; izdal je svoje govore v dveh zvezkih (1856. in 1861. l.).[33])

Za šolski pouk se je zanimal takoj v početku svojega pisateljevanja ter sestavil *„Abecednik“*, *„Zgodbe svetega pisma“* in druge knjige pripovedne vsebine, tudi *„Molitvenik za rojake“*. — Kakor je M. Vernè popisal razna svoja potovanja, to je storil tudi Jeran; potovanje v sveto deželo je bil narisal v *„Danici“* in potem vse izdal v posebni knjigi z naslovom *„Potovanje v Sveto Deželo 1872. l.“*.

Pisatelj je opisal zgodovino tistih krajev, katere je obhodil; v svojih popisih je povdarjal versko stališče v višji meri nego Vernè.

L. Jeran je v zgodovini preporoda slovenskega naroda vsekako markantna osobnost. Kar se tiče njegovega sloga, bi pritegnili J. Marnu, da je »izvirna, samotvarna«, da bi pa »bil dober kovač-jezikoslovec mnogotero pomnožil slovensko besedišče«, to se nam zdi pretirano, kajti od njega skovane besede bodo se pač navajale za čudne posebnosti, v slovarju pa ni mesta zanje, n. pr. mažamuh — Schmierer; Steif, Staijš in Štulež; imena tistih porednežev, »podrepin cele fare«, ki stojé med mašo in pridigo izven cerkve, se glasé: Ožbe Trmoglavec, Jurež Dolgoplečnik, Tonko Fižolalačnik, Mate Žganjelokec, Kajfež Nečistič, Herodež Bahač, Tome Temolajnež, Kajn Pretepač itd.

Pristopamo J. Marnu, če pravi, da se po dobrih, lepo čitanih *„Šmarnicah“* prostemu ljudstvu množí in olikuje tudi slovenska beseda, mislimo pa, da tako grčaste besede, kakor so nekatere tu navedene, povzročujejo več smeha nego pokore.

Neizbrisne zasluge si je pridobil kot plemenit podpornik učeči se mladini, in originalni so pozivi, s katerimi je vabil rojake, naj prispevajo dijaški kuhinji. Premoženja ni zapustil. V stanovitnosti v načelih in v darežljivosti sta si bila vrstnika Jeran in Tomšič.

Po svojem doslednem neustrašenem delovanju si je pridobil spoštovanje tudi v tistih, ki bi ne mogli vselej pritegniti njegovim nazorom in včasih tudi oblikam bojevanja. Njegovo proslavljenje so radostno pozdravili razni slovenski listi.

Naj dolgo diči ga veriga zlata,
Naj srečen gleda truda sad;
Naj ga sprejmejo raja svitla vrata,
Kjer hrani vrlih del zaklad.

Jakob Burja (1803—1874) iz Spodnjega Tuhinja, župnik na Ježici, je pisal v *„Danico“* in *„Novice“* v vezani in nevezani besedi; nagovarjal stariše, naj z združeno močjo skrbé za dobro odgojo svojih otrók; rad je moralizoval, n. pr. „Še tudi pijanec in igrač se je spreobrnil“, „Pijanec na smrtni postelji“, „Smrt dobre deklice“, „Smrt posvetnega dekleta“ in dr.

Jernej Dolžan (1815 — 1880) iz Križev pri Tržiču, župnik na Radovici, sodelavec *„Slovenije“* in *„Danice“*, je spisal 1868. l. povest »Mati Božja dobrega sveta“. Snov je vzeta in narodnega življenja.

Jurij Volc (Volec) (1805—1885)

iz Kranjske gore pod Korenom, špirituval v ljubljanskem semenišču, vodja v Alojzijevišču, stolni dekan. — Dobro poučen v

obredoslovju, je Volc urejeval obredne knjige ljubljanske škofije (*„Directorium“*, *„Rituale“*, *„Proprium Sanctorum“)*, lotil se je tedaj tudi koledarskega dela [1]); poskušal se je tudi rad v prislovicah in kratkih pesmicah o vremenu, dasi ne s posebnim uspehom; pomagal mu je tudi Bleiweis s sestavki, n. pr. »Cesarske postave za kupčijo z živino« itd. Leta 1848. je izdal *„Pridige ob posebnih priložnostih“.* [2]) Te je bil izdal za poskušnjo; ker se jih je pa malo prodalo, je ostale pridige izročil *„Duhovnemu Pastirju“*, ki jih izdaje polagoma. Govor o krščanski ljubezni je postavil na prvo mesto, »ker se ona nar bolj — posebno v današnjih časih — med nami pogreša«. Izdavši še molitvenik *„Mir vam bodi!“* [3]) je posvetil vse svoje moči novi izdaji *„Sv. pisma“* (1857—1859). [4]) Kakor smo uže razvideli iz življenjepisa Slomškovega, je Slomšek izprožil ta prevod. Predgovor je napisal dr. J. Pogačar, pozneje knezoškof ljubljanski; vodník in prvi prelagatelj pa je bil Volc, poleg katerega so delali po poprej dogovorjenih pravilih: dr. Andrej Čebašek, veroučitelj v ljubljanskem semenišču; Jurij Grabnar, učitelj v Alojzijevišču; Peter Hicinger, župnik podlipski; Matija Hočevar, katehet v ljubljanskih nunskih šolah; o. Placid Javornik, župnik pri sv. Juriju pod Tabrom na Koroškem; Luka Jeran, kaplan trnovske fare v Ljubljani; Anton Lesar, učitelj v ljubljanskih rečnih šolah; Josip Marn, kaplan v Horjulu; Fran Metelko, učitelj slovenščine v latinskih šolah ljubljanskih; Anton Pintar, župnik v Turjaku; Anton Mežnarc, bogoslovec; Lovro Pintar, kaplan v Predvoru; Mihael Potočnik, izpovednik v ljubljanskem uršulinskem samostanu; Matevž Ravnikar, župnik v Predosljih; Anton Zamejic, katehet v ljubljanskih vzglednih prostonarodnih šolah in učitelj katehetike. Vse prevode pa je v besedi, po obliki in vsebini popravljal in prenarejal Volc sam, ki je pisal za oni čas lepo in vzorno slovenščino.

„Cerkvenemu Časniku“ in *„Zgodnji Danici“* je bil tudi velik prijatelj. Prevedel je »Oglas škofov Primorsko - Kranjske cerkvene okrajne v Ilirskim kraljestvu per Avstrijanskim ustavnim deržavnim zboru v Kromerižu. (*„Slov. cerkv. časopis“* 1848. l.)

Placid Javornik (1803—1864) je pričel po prigovarjanju Slomškovem prelagati *„Sveto Pismo“*. V *„Sloveniji“* 1848. leta je v sestavku »Dragi domorodci« pripovedoval o Jelačiću, da je ta pokazal pred vsem svetom, kako je ljubil pravico in svobodo. V istem časniku je nagovarjal Slovence, naj posnemajo Robido v spisovanju slovenskih knjig. — Pisal je za ono dôbo lepo slovenščino in v tem oziru prekosil Slomška.

Dr. Simon Klančnik (1810—1844) iz Kranja, redni učitelj vzhodnih jezikov in svetega pisma starega zakona v ljubljanskem semenišču, je po škofu Antonu Alojziju Wolfu nagovorjen, izdal 1840—1841. l. v treh delih okrajšano „*Sveto pismo starega zakona*", ker je bila popolnem pošla Japljeva izdaja; izpustile so se »nekatere odraslim škodljive reči«.

Po nemškem izvirniku briksenskega škofa Bernarda Galure je priredil Slovencem „*Olikanega Slovenca*" z naslovom „Napeljevanje". V predgovoru pravi, „da hočejo nekteri vernega kristjana imeti,' pa njihova zunajnost je dostikrat bodeča kakor jež; nekterimu se ne smemo približati, ž njim ne govoriti itd. Torej so te bukve postavljene, da se bodo iz njih tudi ljudje krajnskiga jezika, pobožnega življenja in lepiga zaderžanja vadili."

Jožef Virk (1810—1880) iz Doba na Kranjskem je služil za duhovnega pomočnika na Koroškem (Grebno in Doberla ves), na Štajerskem v Vuzenici, kjer je bil takrat Slomšek nadžupnik, potem je župnikoval na raznih mestih in umrl v Ločah. V peti šoli je bil Virku učitelj Matija Čop, kateremu je Virk snov narodne povesti o Pegamu in Lambergarju obdelal v pesniški obliki; to pesen je Čop pohvalil in s tem vzbudil v Virku ljubezen do slovenskega pesništva; njegova vesela narava je gotovo tudi pripomogla v to.

Pobožnih pesnij je zložil silno mnogo v „*Drobtinicah*" od 1847. l. počenši, „*Novice*" so prinašale od 1849. l. počenši ali izvirne ali pa iz „*Drobtinic*" ponatisnjene, „*Danica*" od 1852 l.; izmed pobožnih so zaslovele najbolj Marijine pesni, n. pr. »Sladko ime ‚Marija'«, »Vnebovzetje Device Marije«, »V slavo Mariji majnikovi«, »Marija, lepota nebes«, »Marija, rešiteljica jetnikov«. Za vsak poseben Marijin praznik je zložil po več pesnij.

Znan po svoji postrežljivosti, je bil mnogokrat naprošen, da na čast temu ali drugemu svetniku zloži slavnostno pesmico; take so: „Novi zvonovi v Dramnim,[1]) „O posvečevanji sv. Ožbalta cerkve",[2]) „Zlati Dan v Štajerskim Šmarji",[3]) „Misijon v Konjicah",[4]) „Slavospev o šestindvajsetletnici papeža Pija IX." [5]) („*Danica*" 1856, 1857, 1860, 1867, 1872); „Venec Vodniku, pesniku slovenskemu" v „*Vodnikovem Spomeniku*", str. 293, je iz šestih pesmic, čijih začetne črke sestavljajo ime ‚Vodnik'. Mož blagega značaja je neizmerno ljubil slovensko domovino in jo slavil v pesmicah, n. pr. »Pozdrav Slovencem«, »Vrli Slovenec«; to ljubezen do domovine pa si je mislil združeno s pobožnostjo; tako zvezo nam opisuje pesen »Domovina pa sv. vera«. Tudi za dnevna prašanja se je zanimal zadnja leta in te pesništvu malo ugajajoče stvari opisoval v pesmicah, n. pr. »Volilcem o novih volitvah l. 1870«,[6]) zahteval v pesni »Edinost«,[7]) naj skupno delata država in cerkev. Na shodu katoliško-političnega društva v Konjicah 1874. leta je bil govornik; takih govorov je blizu petindvajset.

Virk se ne more prištevati najboljšim slovenskim pesnikom, ker mu nedostaje pesniškega vzleta, priprostemu ljudstvu pa se je zelo prikupil. — On je nagovarjal učitelje, naj gojé v šolah petje, in je rad opisoval šolske slovesnosti.[8])

Janez Krizostom Pogačar (1814—1884)

iz Vrbe na Gorenjskem, je prišel 1820. leta v Ljubljano na normalko, potem je dovršil šest gimnazijskih, dva licejska in štiri bogoslovne razrede. L. 1834. v duhovnika posvečenega je poslal škof

Anton Alojzij Wolf v višje bogoslovne študije na Dunaj. Vrnivši se v domovino je služil šest mesecev za kaplana pri Sv. Petru v Ljubljani, bil profesor dogmatike na tamošnjem semenišču od 1838—1852. l. Učil je od 1838—1843. l. vzgojeslovje na filozofični fakulteti, od 1844—1845. l. sv. pismo stare zaveze na c. kr. liceju, od 1851—1852. l. metafiziko v semenišču. Leta 1851. je postal kanonik, 1864. leta stolni dekan in vodja bogoslovskih naukov, 1867. l. prvomestnik škofijskega konzistorija, 1870. l. stolni prošt in 1875. l. knezoškof ljubljanski.

Cerkvena svoboda 1848. leta ga je navdušila tako, da je s 1. julijem pričel izdajati *„Slovenski cerkveni časopis“*, nastopnega leta pa mu je dal naslov *„Zgodnja Danica“* in ga urejeval ter zalagal s svojimi članki do 1852. l. L. 1849. je izdajal tudi dva nemška cerkvena lista, ki sta pa kmalu nehala. V *„Zg. Danici“* je dal na svetlo »Spomine s potovanja v Rim«, kamor se je napotil poročat papežu Piju IX. o stanju ljubljanske škofije. Tudi o novih šolskih zakonih je govoril zastopajoč mnenje, da se mora vpliv cerkve na šolo dejansko varovati. Istotako je vsa slovenska slovstvena podjetja podpiral gmotno in s peresom ali svetom. »Matici Slovenski« je bil ustanovnik in nekaj časa tudi odbornik. Vodja v »Alojzijevišču« v Ljubljani je vzbujal v dijaških srcih ljubezen do vede in do materinega jezika. Pod njim so se vzgojevali: Luka Svetec, Josip Marn, Josip Rogač, Valentin Lah, Fran Levstik, Ivan Božič, Lovro Mahnič, Matej Frelih, Josip Stritar, Ivan Gnjezda, Ivan Bonač, dr. Ivan Mencinger, Lovro Mencinger, profesor Tomo Zupan, dr. Gregor Krek itd. Ustanovil je *„Ljubljanski škofijski list“*, katerega so urejevali L. Klinar, M. Pogačar in naposled A. Koblar. List je mnogo pripomogel boljšemu slovenskemu uradovanju v cerkvenih stvareh.

Važna je njegova »instrukcija o cerkvenem petji«. Vodja v »Alojzijevišču«, stolni dekan in pokrovitelj »Cecilijanskega društva« je on mnogo storil za ugodni razvitek cerkvenega petja v Ljubljani.

Knezoškof Jernej Vidmar je bil izročil Pogačarju skrb za izdelovanje II. dela *„Wolfovega slovarja“*, o katerem je on sam bil izpregovoril v *„Slovencu“*. Pogačar je izposloval pri naučnem ministerstvu, da se je prof. Pleteršniku olajšalo službovanje za nekaj ur na teden, da je mogel več časa in duševnih močij posvetiti temu delu.

Samostalnega pisatelja ga nam kaže njegova knjiga *„Pridige 1864. l.“* V teh lepih govorih se javlja njegov razsvetljeni duh in

plemenito mišljenje; pisani so v tako lepem homiletičnem slogu, da ga težko najdeš enakega.

Anton Namre, porojen 7. januvarija 1812. l. v Starem trgu pri Ložu na Kranjskem, župnik v Šmartnem pod Šmarno goro, je jako rano začel dopisovati v „*Danico*", n. pr. „Pohujšljivi napisi" („*Dan.*" 1853, str. 7).

Večina cerkvenih lirikov opeva Marijo; tem lirikom se pridružuje tudi Namre, n. pr. „Marija moje želje",[1]) „Marija nebeška cvetlica".[2]) Opeval je tudi važnejše čase cerkvenega leta, n. pr. „Velika noč"[3]); lepša pa je „Veliki petek".[4]) Pesniki - duhovniki radi izbirajo uro za predmet svojim pesmicam, n. pr. „Ura katolškega kristjana.[5]) Snov iz narodne pravljice je predmet pesmici „Kraljica mirú na Kureščeku" (Kurešček je gora, pet ur hodá na dolenjsko stran, s slovečo božjo potjo. Romarjem, ki so prišli tje z zaupanjem v Boga, se je prê uže dostikrat pomagalo). Pesmica je zložena v nibelunški kitici. Opeval je „Oljsko goro",[6]) „Šmarno goro"[7]) in opisal njeno zgodovino; zložil o blagoslovljenju nove cerkve sv. Križa v Pirničah dné 20. septembra 1874. leta primerno pesmico-prigodnico. — Papeža Pija IX. primerja „skali na morji".[8]) Ta pesen ima čudne oblike: kupí nam. kipí, kom? nam. komu? itd. Iz vsega tega je pač razvideti navdušeno prepričanje in pristna pobožnost, pevske zmožnosti pa malo.

Janez Škofic (1821—1871) z Brda na Gorenjskem, umrl župnik v Suhorju, podpiral je rad slovenske časnike, posebno „*Slovenskega Prijatelja*", v katerem je po njegovi smrti Hugolin objavljal njegove govore. Izdal je dve knjigi nabožne vsebine. Zavoljo zaslug za poljedelstvo je bil odlikovan z zlatim križcem s krono.

Janez Globočnik (1824—1877) iz Cerkljan na Gorenjskem, katehet v Kranju, nadškofijski tajnik v Gorici, je pridno dopisoval v „*Danico*"; v posebni knjigi je opisal življenje oglejskih mučenikov Kocijana, Kancijana, Prota in Kocijanile, nadejaje se v predgovoru, da bodo Slovenci radi prebirali to knjigo, ker so opisani mučeniki domačih pokrajin. V rokopisu je imel pripravljeno delo „*O sedmih bazilikah*"; ker pa ni bilo upanja, da bi se izdalo, je je prevel na italijanski jezik in izdal v Gorici 1877. leta. Globočnik se je mnogo trudil, da se je ustanovila gimnazija v Kranju.

Matevž Frelih[1]) (1828—1892) (Fröhlich, Hilarius, Vesel, Viteški) iz Lozic pri Vipavi, od 1885. l. dekan v Trebnem. Gojenec „Alojzijevišča" je 1848. leta uredoval „*Daničico*".

Nekateri naslovi njegovih „umotvorov", n. pr. „Hrepenenje živine po železnici" („*Slovenski Romar*" 1858), „Štongrajtar — Falot" („*Slov. Romar*", 1859), „Oda moji kravi" („*Nov.*" 1861) in druge kažejo, da njegova muza ni bila izbirčna. Bil je humorist, sicer ne posebno duhovit, pa „anima candida"; proslavljal je rad zaslužne može, n. pr. Jos. Marna:

Živio! eljen! pumf! hopsa! eviva!
Še je pravica na svetu — še živa!
Dolgo v nemarnost res da je spala,
A se vzbudila in prvo je djala: itd.

V resnobnih besedah se je spominjal M. Vertovca, duhovnika A. Kozlevčarja,[2]) Gregorja Kemperla.[3]) Za godove in razne prilike je izdal knjižico „*Venček za vezilne daritve*".[4]) Ob novem letu[5]) je rad na šaljiv in resnoben način izražal svoje misli; take sestavke nahajamo v „*Novicah*" od 1856—1869. l., seveda ne

vsako leto. Razven dveh molitvenikov[6]) je izdal tudi nekaj „*Koledarjev*“, o katerih se govori v posebnem oddelku. Pisal pa je Frelih v nevezani besedi v „*Danico*“ in „*Novice*“ o cerkvenih in šolskih rečeh, n. pr. „Keršanska prava pot“,[7]) „O krstnih bukvah“,[8]) „Hoja po katakombah“,[9]) „O šolskem poduku“.[10]) Frelih je bil mož, ki se je neizmerno žrtvoval za blagor svojih župljanov in si je kljub temu ohranil dober humor; bil je duševni brat Jos. Hašniku.

Janez Volčič (1825—1888) iz Gabrovega blizu Škofje Loke je zlagal pesni na čast Devici Mariji in drugim svetnikom. Silno marljivo je spisoval molitvenike, ki so se dostikrat ponatisnili.

Mnogobrojni spisi v „*Danici*“ in „*Novicah*“ obdelujejo raznovrstno tvarino, n. pr. v „*Danici*“ „O cerkvenih svečanostih v Horjulu, Semiču in drugod“; 1852. l. „O slovesnem uvedenji bratovščine sv. roženkranca“; 1863. l. „O tisočletnici Cirila in Metoda“. V „*Novicah*“ je pisal tudi o gospodarskih rečeh, n. pr. „Še nekaj o tem, kako delati kis iz sadja“ itd. Trudil se je odpravljati slabe razvade v Slovencih in spisal v to svrho „Žganju vojskó, slovó“. Za telesno blaginjo svojih rojakov je vnet Slovenec Volčič spisal tudi knjižico „*Domači zdravnik*“, ki jo je izdala družba svetega Mohorja. Po Volčičevi smrti je Krajec v Novem mestu iz njegove zapuščine natisnil „*Zgodovino Šmarješke fare*“. Po tem kratkem pregledu se vidi, da je Volčič mnogostransko deloval v nabožnem slovstvu.

Andrej Čebašek (1820) iz Smlednika na Gorenjskem, profesor v ljubljanskem semenišču, od 1880. leta korar; papežev prelat. Marljiv sodelavec „*Zgodnje Danice*“ ji je pošiljal spise o civilni ženitvi (braku) 1868. l. in je odgovarjal dr. Janku Serncu („*Danica*“ 1868, str. 250—272), ki se je v „*Slov. Narodu*“ 1868, št. 46 izrekel zanjo. Čebašek je z nekaterimi tovariši izdal 1863. leta ob priliki Ciril-Metodijeve tisočletnice knjigo „*Zlati vek*“ in je v njo uvrstil temeljiti spis „Verski razločki med staroversko ali pravoslavno in edino pravo rimsko-katoliško cerkvijo“ (str. 145—229). Udeležil se je prevoda „*Svetega pisma*“ (v Ljubljani l. 1856—1859); Mojz. III. Bukve psalmov; evangelij sv. Matevža, I. list do Korinčanov, pisal zelo marljivo za list „*Cerkveni govornik*“ (Ljubljana 1856—1857. l.) in sestavil knjigo „*Sveta Vojska*“ 1869. Velike zasluge si je pridobil Čebašek za katoliško družbo na Kranjskem,[1]) katero je pomagal snovati l. 1868, opisal njen letni shod 24. listopada 1869 v posebni knjižici, izdani v Ljubljani 1870. 8°. str. 24, govoril v katoliški družbi dné 16. februvarija 1879. leta o namenu katoliške družbe in njenih namerah, dné 26. januvarija 1886 o zgodovini katoliške družbe, 1887. l. je nagovarjal Slovence, naj osnujejo politično katoliško družbo. To misel pa je bil izprožil uže 1871. l. v „*Danici*“: Rojaki, snujte si katoliško-politična društva (str. 57). Jako omilil se mu je papež Pij IX., čegar delavnost je opisal v posebni knjižici 1869. l.

Matija Hočevar (1824—1888) iz Lašč, župnik pri Sv. Petru v Ljubljani, je pomagal prevajati „*Sv. Pismo*“.

Andrej Zamejic (1824) iz Horjula, od 1865. l. profesor pastirstva in metodike v ljubljanskem semenišču, 1880. l. korar. V rojstnem kraju ga je horjulski župnik Veriti pridobil za slovenščino, v kateri se je še bolj izuril pod učiteljem Metelkom. Spisal je mnogo knjig pobožne vsebine. „*Zgodnjo Danico*“ je z L. Jeranom urejeval 1852. in 1853. l. do št. 26, drugo polovico 1853. l. in vse 1854. l. pa sam, do 10. št. 1856. l. zopet z Jeranom; nato se je vsled bolehnosti odpo-

8*

vedal urejevanju. Sotrudnik je bil listu: „*Cerkveni govornik*". V Ljubljani 1855 in 1856 slovenil „*Sv. Pismo*". Z L. Jeranom vred je popravil jezik v Jožefa Zupana molitveniku: „*Kalvarija*". 1852 popravljal in izdal je J. Keka „*Kratki* in *Veliki katekizem*" in katekizem iz 1838. l. Slovenil je pastirske liste in misijonska naznanila iz Afrike, spisal „*Nauk o sv. Detinstvu*" in sporočila „*Dejanja sv. Detinstva*" in po Vodnikovem vzgledu: „*Kuharske bukve*".

Dr. Leon Vončina (1826—1874) rojen v Novem poleg Reke, učitelj cerkvene zgodovine v semenišču v Ljubljani, napisal je 1863. l. v „*Zlatem veku*" lepo razpravo „Razkolništvo vstočne cerkve v svojem začetku, razvitku in današnjem stanju". Porabil je vse znanstvene pripomočke ter nepristranski sodil. Kot vodja rokodelske družbe v Ljubljani si je pridobil izrednih zaslug.

Anton Lesar (1824—1873) iz Ribnice, učitelj verozakona in slovenščine na ljubljanski realki, pisal je v „*Danico*" (1855) o katoliški rokodelski družbi, v „*Novice*" (1861): »Slovenščina v bran zoper njene nasprotnike«, v „*Letopisu Mat. Slov.*" (1865) o slovenskih čitalnicah, o podlagi avstrijskega cesarstva (1869), opisal življenje Kosa in Debeljaka. Izmed njegovih knjig nabožne vsebine je najvažnejša „*Liturgika*" (za srednje šole) 1863, ki se je ponatisnila l. 1881. Učitelj slovenskega jezika je spisal kratko slovnico v spregledih v spomin Ciril in Metodijeve tisočletnice 1863. l. Pisal je v lepem slovenskem slogu; bil je ljubezniv učitelj in spreten šolski pisatelj; bil je mnogo let tajnik »Matice Slovenske.«

Janez Bonač[1]) (1832—1862) iz Topola na Kranjskem, umrl duhovni pomočnik v Žužemberku. Uže dijak in bogoslovec je v „*Danici*" 1857. in 1858. l. objavljal pesmice zvečine pobožne vsebine, n. pr. »O rešnjem Telesu«, »O previdnosti božji«, »O nebeškem Jeruzalemu«. Izdajal je molitvenike. Opisaval je rad zaslužne može in svoje prijatelje, n. pr. ljubljanskega škofa Jerneja Vidmarja („*Dan.*" 1860), skladatelja J. Riharja („*Dan.*" 1869) in „Gregor Kemperle. Nekatere črtice iz njegovega življenja". V Gradcu 1860. 8°. str. 15. Vse to kaže, da je bil neumorno delaven pisatelj.

Janez Valjavec (1832—1875) iz Srednje vasi blizu Kranja je šel na Dunaj učit se pravoznanstva, leto zatem vstopil je v ljubljansko semenišče, bil kaplan v Vipavi in slovel v vsej vipavski dolini za glasovitega govornika. 1860. l. je vstopil v novicijat družbe Jezusove v Šent Andražu in slušal dve leti v Inomostu modroslovske in bogoslovske nauke; pozneje se je pridružil slovenskim misijonarjem v Požegi, umrl je v Celovcu. Uže gimnazijalec se je odlikoval s svojo ljubeznijo do slovenščine; dijaki so si osnovali slovensko družbo in si Valjavca izvolili predsednikom; pridno se je učil hrvatskega, srbskega in ruskega jezika. Zlágal je priproste pesmice in spisal kratko slovensko slövstveno zgodovino.[1]) Njegovi govori so ostali v rokopisu, njegova misijonska sporočila pa je objavil Sajovic.[2])

Matija Torkar (1832—1877) iz Zaspa na Gorenjskem, oglasil se je najprej med pesniki opevajočimi naravo, n. pr. »O večernici«. V „*Novice*" pisal pa je tudi o drugih predmetih, n. pr. o starodavnih Indijanih in njihovi omiki; v „*Slovencu*" (v Celovcu) 1865. l. »Moja razodetev o Slovenščini in o Slovencih«. Einspielerju je bil izboren sodelavec v „*Slov. Prijatelju*" in mu je počenši od 1862. l. pošiljal najboljše govore; v tem smislu je podpiral tudi „*Duhovnega Pastirja*" v Ljubljani. Najvažnejše njegovo delo je „*Življenje svetnikov*". Celovec 1871—1874.

Valentin Lah (1833 — 1886) iz Komende, je šel k trapistom, nato k resureksistom, bil nekaj časa na Bolgarskem in v Carigradu. Obolevši prišel je nazaj v domovino, pa zopet šel v Bosno; v Dubici službujoč je bil umorjen. Mladina mu je bila posebno mar; napisal ji je dva molitvenika,[1]) pa tudi za posvetne razmere se je brigal, poslom[2]) spisavši koristno knjigo. Marljivo je v „*Danico*“ od 1864. l. naprej dopisaval o šolah, bratovščinah, stanovskih družbah, o Italijanih in Slovencih v Bosni, v latinskem jeziku pa je pisal za „*Archiv für katholisches Kirchenrecht*“.

Matevž Lotrič (1840 — 1864) iz Železnikov na Kranjskem, je umrl istega leta, ko je bil posvečen v duhovnika. 1864. je zlagal nagrobnice.

* * *

Dr. Karol Lavrič (1820—1876) iz Přema na Notranjskem, je še v otroških letih izgubil očeta in se z materjo preselil v Gradec, kjer je dovršil svoje nauke in postal doktor prava. Ko je nastopil prvo svojo sodniško službo v Trstu, mu je bil materin jezik skoro neznan, ker je družina govorila večinoma nemški. Kmalu se je slovenščine naučil toliko, da je 1848. l. pri kolegijalnem sodišču v Sežani postal namestnik državnega pravdnika. A ni mu ugajala uradniška odvisnost; zato je postal advokat v Tolminu 1850. l.; tu se je začel temeljito učiti slovenščine in se je za narodno reč ogrel tako, da je sklenil posvetiti ji svoje življenje. Ustanovil je čitalnico v Tolminu, prvo na Goriškem. Tu se je živo zanimal za pevske vaje, učil deklamovalce in deklamovalke, sam tudi dostikrat govoril o raznih predmetih. Zadnjemu govoru v tolminski čitalnici je bil predmet: »Vednost in umetnost«.[1]) Ostal je v Tolminu do 1863. l., potem pa se preselil v Ajdovščino.[2]) Tudi tukaj je osnoval čitalnico in ljudi pridobil za slovenske težnje. Najznamenitejši dogodek iz te dôbe je tabor v Šempasu. Po sijajno dovršenem zborovanju je vzkliknil ves ginjen: »To je najlepši dan mojega življenja«. L. 1870. se je preselil v Gorico in tam 2. marcija 1876. l. storil samovoljno smrt. Ker se je vsestransko zanimal za blagor Slovencev in njihove javne zadeve, so ga izvolili v goriški deželni zbor in tudi v deželni odbor. Živel je kakor modrijan Sokrat samo za obči blagor, gmotno podpiral potrebnike črez svoje moči. Ustanovil je list „*Sočo*“ in politično društvo jednakega imena; to je za časa njegovega predsedništva imelo najlepšo dôbo. Na gimnaziji je brezplačno učil govorništvo in mladeniče vnemal za ideale. Za jednakopravnost slovenščine na srednjih šolah v Gorici je govoril dvakrat (1872, 1873) na občnem zboru političnega društva „*Soča*“ in tudi pisal uvoden članek („*Soča*“ 1873, št. 19). V „*Novicah*“ l. 1868 je razlagal važnost gledališčnih iger. Pri mrtvem Lavriču so našli list s to vsebino:

Narodu mojemu!

Narod moj slovenski naj živi, naj se razcvete in naj napreduje duševno in materijelno. Narodu našemu sem vdan z dušo in telesom do smrti njega ponižen sin.

2. marcija 1876. *Dr. Lavrič.*

S tresočim glasom je v prvi seji po Lavričevi smrti grof Coronini poveličeval vrline pokojnikove rekši med drugim: »To nas tembolj tira občudovati

veliko to srcé, katero je hrepenelo v ljubezni objeti vse trpeče človečanstvo, da bi utolažilo lastne bolečine«. — B. Perušek je pel o njem:

Tvoj značaj bo živel,
Naš slovenski — Aristid!

Andrej baron Winkler porodil se je dné 9. novembra 1825. l. »Pri Nemcih« okraju goriške okolice. Njegovi pradedi so se bili 1784. l. priselili iz Dunajskega gozda (Wiener Wald) v Trnovski gozd, da bi širili obrt z lesom, in so postali tudi kmetovalci ter so se sredi Slovencev poslovenili. Andrej je hodil v Gorici v c. kr. normalko in v gimnazijo, bil skoro v vseh razredih prvi odličnjak a vedno skromen in uljuden; zato so ga radi jemali v odlične rodbine za domačega učitelja. Pravnik četrtega leta je postal pristav goriške gimnazije. 1849. l. dovršivši pravoslovne študije, je vstopil za praktikanta pri mestno-deželnem sodišču v Gorici. L. 1848. je spoznal Winkler, da se je treba temeljito naučiti slovenščine; v šolskem letu 1847—1848 je poslušal profesorja Premrla; pravoslovnega imenstva se je naučil prav dobro, kar mu je pozneje hodilo v korist. L. 1850. dovršivši sodniški izpit v Trstu je postal 1854. l. aktuvar in potem pristav v Sežani. Preselivši se 1858. l. v Gorico, se je deset let bavil z zemljiško odvezo in srečno dokončal to trudapolno delo. Prikupil se je s tem temeljitim delom predstojnikom, da ga je tržaški namestnik baron Kelersberg 1866. l. poslal v Kormin za okrajnega načelnika, 1868. za okrajnega glavarja v Tolmin. Tu je bil šest let načelnik cestnemu odboru in je gradil ceste na vseh straneh z malimi stroški brez zemljemercev. Za dvornega svetovalca je služil v Trstu samo 1875. l., ker se je 1876 l. preselil k upravnemu sodišču na Dunaj, 1880. l. je postal deželni predsednik na Kranjskem, kjer so 1890. leta slovesno obhajali desetletnico njegovega plodonosnega delovanja. 1883. l. je bil povzdignen v baronski stan. Predsednik goriške čitalnice od 1862. l. je to društvo povzdignil tako, da so se nemške in italijanske rodbine zanimale za njene veselice, ki so bile najodličnejše v Gorici. Ko je bil glavar v Tolminu, je dal natančno poizvedovati, kako se pravilno izgovarjajo in pišejo lastna krajevna imena. Povsod, kjer je služil, se je trudil za gmotno blaginjo dotičnega kraja, da so se zboljšale ceste, da se je povzdignilo kmetijstvo in živinoreja. Od 1861. l. naprej je bil devetnajst let deželni poslanec in tudi deželni odbornik, dokler je bival v Gorici. V deželnem odboru je s pomočjo tedanjega deželnega glavarja Paceta poleg italijanskega uvedel slovenski jezik v urade; po njem so se ravnali vsi župani na Goriškem. Zasluge ima dalje za uvedenje novega volilnega reda za Goriško in za ločitev velikega posestva v dve skupini, v slovensko in laško. 1873. l. in 1879. l. je bil tudi voljen v državni zbor. Širši seveda je bil njegov delokrog na Kranjskem; vsega ni moči navesti; imenuj se n. pr. trud za popravne stavbe ob hudournikih in potokih, o razdelitvi skupnih zemljišč, o pogozdovanju Krasa; ljubljanska gimnazija je dobila slovenske paralelke, na pripravnici se je razširil slovenski pouk i. d. Winkler temeljito pozna slovenski jezik. Ministerstvo mu je v pregled in popravo poslalo prevod novega reda za civilne pravde. Pojasnila in opravičenje poprav je poslal uredništvu slovenskega državnega zakonika. Podprt z odličnim pravoslovnim in občnim znanjem in vsestranskimi uradniškimi izkušnjami spisuje sedaj slovensko knjigo za uradniške potrebe. Z Bleiweisom niti osobno niti pismeno ni občeval, dokler ni prišel v Ljubljano; ko je pa na Kranjsko prišel za predsednika, je bila njegova prva

skrb, da so Bleiweisa odlikovali z železno krono in z viteštvom. Ko je deset let predsedoval vojvodini Kranjski, so mu razna društva in stanovi izkazali svoje spoštovanje in hvaležnost; za Slovence na Kranjskem je storil, kar je premogel po tedanjih razmerah.

Josip Godina Verdelski (1808—1884) por. dné 20. marcija 1808. l. na Verdeli poleg Trsta, se je šolal v Kopru, Gorici, Ljubljani in Gradcu, služboval v Dubrovniku, Spletu, Celovcu in Trstu, kjer je umrl dné 29. januvarija 1884. l. Dopisoval je v „*Novice*" o tržaških narodnih in gospodarskih razmerah,[1]) v „*Glasnik Slovenski*",[2]) kjer je zahteval, naj se ustanové prostonarodne knjižnice in političen časopis, in v „*Naprej*" (1863); pisal je tudi v knjige družbe sv. Mohorja. Samostalno je izdajal nekaj časnikov, ki so pa izhajali kratko časa, n. pr. Ilirskega[3]) „*Primorjana*", „*Teržaškega Ljudomila*", „*Pod Lipo*". Osobito se je oziral na zgodovino[4]) tržaškó ter na gmotno stran[5]) narodnega gospodarstva. Njegova omika v jezikovnem oziru je bila jako plitva; Miklošičevi in Trstenjakovi spisi so bili nepotrebni po njegovem mnenju. Njegov lastni življenjepis je neprijetno berilo.

Jožef Premru (Premrl, 1809—1877) porojen na Vrhpolju pri Vipavskem trgu, gimnazijski učitelj v Celju, Gorici 1851. l., ravnatelj v Zagrebu, od 1862. l. v Celju. Bivši učitelj slovenščine je spisal poučno knjigo za laščino v obliki pogovorov. Bil je spreten učitelj in je knjigo tudi praktično uredil; v drugo se je natisnila 1865., v tretje 1882. l. Bil je v Celju tako priljubljen, da so mu dijaki 1851. l. v Zagreb odhajajočemu posvetili pesmico in jo objavili v „*Novicah*"; ravnatelj celjski gimnaziji ni bil več tistih nazorov gledé narodnosti slovenske, katere je gojil v mladosti. Bil je dober latinec; prijala sta mu zlasti Horacij in Salustij, skoro vse ode Horacijeve in Salustijevega Jugurto je znal na pamet.

Dr. Frančišek vitez Močnik (1814—1892) iz Cerknega na Goriškem, hodil je v prve šole v Idrijo, v latinske v Ljubljano, kjer sta nanj najbolj vplivala Matija Čop in matematik Schulz pl. Strasnicki. Ta je z izvrstnim in navdušenim predavanjem v nadarjenem mladeniču vzbudil veselje do matematike, vendar je vstopil Močnik v goriško semenišče; toda premlad, da bi bil posvečen v mašnika, je prevzel v četrtem razredu ondotne glavne šole učiteljsko mesto. 1840. l. promoviran v doktorja postal je 1846. l. profesor osnovne matematike in trgovinskega računstva na tehnični akademiji v Lvovu, 1849. na olomuškem vseučilišču. 1850. l. poklical ga je minister Thun h kranjski deželni vladi za šolskega svètnika in poročevalca; tu je blagonosno deloval do 1860 l., potem je prišel v jednaki lastnosti v Gradec, postal 1869. l. deželni šolski nadzornik ter šel 1871. l. v pokoj. Uže prostonarodni učitelj je Močnik pisal matematične knjige; osobito marljiv pa je bil po preosnovitvi srednjih šol in je od leta do leta spisaval in popolnjeval poučne knjige v matematični stroki za prostonarodne in srednje šole. L. 1892—1893 rabilo se je na srednjih šolah devet Močnikovih knjig v nemškem, osem v laškem, pet v hrvatskem, štiri v poljskem, štiri v slovenskem, dve v rumunskem jeziku; marsikatera knjiga se je ponatisnila uže dvajset- do tridesetkrat. Še bolj je Močnik prostonarodno šolo preskrbel z računskimi učili: l. 1892—1893 rabi 52 izdanj v raznih jezikih našega cesarstva; tudi na Ogrskem, Italijanskem in Nemškem so se uvedle Močnikove knjige. Ko je Močnik postal l. 1850. poročevalec o šolskih stvareh na Kranjskem, je učiteljstvo živelo v slabih gmotnih razmerah in se ni moglo ogrevati za idealno stran težkega svojega poklica; učnega načrta ni bilo, učil tudi ne.

Zato je izdelal najpoprej učni načrt. Učiteljski zbor ljubljanske normalke ga pa ni hotel vzprejeti, ker je bilo slovenskemu jeziku odkazanih osem ur pouka na teden; nato je učiteljem zapretil, da si uže dobi drugih učnih sil za svoje načrte; upor je utihnil. S posebno pozornostjo je gledal na nazorni nauk in na to, da pouk v prostonarodni šoli ustreza dejanskim narodnim potrebam; pridne in vnete učitelje je podpiral z lepimi nauki in primernimi knjigami. Za spisavanje potrebnih učil si je poiskal pridne sotrudnike: Blaža Potočnika, Petra Hicingerja, Lovra Pintarja in zlasti Andreja Praprotnika, ki so spisali dva abecednika, dve slovenski berili, nemško berilo za Slovence in nemško-slovensko slovnico po najnovejših metodičnih načelih. S tem je izpodrinil poprejšnje čisto nemške šole. Močnik je izprožil misel, da se je 1860. l. osnovalo »Društvo v podporo vdov in sirot kranjskih učiteljev«, ki ima sedaj 51.000 gld. premoženja. Utemeljene so bile besede kranjskih učiteljev 1860. l.:

Bog naj Te plača obilno, bogato,
Kar si zasadil domovju v srcé;
Rastlo, donašalo sadje bo zlato,
Zraven bliščalo bo Tvoje imé. —
Src prehvaležnih Te spremlja obilo,
Venec spomina Ti spleta naš rod,
Solznim očesom želimo ti milo:
Bog Te obvaruj in vôdi povsod!

Filip Jakob Kafol (1820—1864) iz Pečin v Tolminskih hribih na Goriškem, je šel 1857. l. k lazaristom v Pariz, 1858. l. črez Italijo na Goriško. Opravljal je službo farnega oskrbnika v Nemških Rovtah. Bil je deželni poslanec na Goriškem in je prvi govoril slovenski v deželnem zboru. Sodeloval je v „*Drobtinicah*", „*Slov. Prijatlu*" in „*Novicah*". Izdal je dve knjigi »Govorov« in jedno knjigo »Pogovorov.« Vsebina je umno razdeljena. Da bi pa bilo znamenito, kar Kafol govori o lazaristih, kakor méni Marn, se mi ne dozdeva povsem opravičeno.

Josip Furlani (Črnogorski) iz Dornberga na Goriškem (roj. 1826. l.) Duhovnik v pokoju živi pri Lahih (v Furlaniji), marljiv sotrudnik „*Zgodnje Danice*", Marušičeve „*Domovine*", „*Glasa*" in „*Soče*". Najbolj priljubljen mu je med pesniškimi oblikami sonet; n. pr. »Svetohlinec«,[1]) »Muha«[2]) malo poetičen predmet; »V spomin vesoljnega cerkvenega zbora v Rimu« (dva soneta, prvi naslovljen: »Bolezen«, drugi: »Zdravilo«) ima malo poetičen izraz: »Peklenski zmaj z železja se žmuzuje«. Po obliki in vsebini je lep sonet: »Občutki pred Božjo martro«[3]); pobožne vsebine so še: »Na veliki petek«[4]), »Sv. Barbara«, »Piju IX.«[5]) Nabôžnim in posvetnim predmetom pa je odbral tudi druge pesniške oblike n. pr. »Vstani« (velikonočna pesen „*Dan.*" 1869;)[6]) enake vsebine pesen: »Vstajenje« se šteje med najlepše Furlanijeve v „*Domovini*" objavljene pesni. Ljubezen do domovine mu je vzbudila nekatere pesni, n. pr. »Domovni jok«.[7]) Furlani opeva naravo, n. pr. »Golobica«,[8]) »Vrba žalostinka«,[9]) »Solnčnica«, »Potočnica«; pa tudi druge razmere, n. pr. »Prepir in mir« (med bahači) v precej pohabljenih stihih; »Poštena srca«.[10]) Največje njegovo pesniško delo je: »Človeško življenje v štirih podobah«,[11]) posvečeno sotovarišem, ki so 1874. leta obhajali petindvajsetletnico posvečenja v duhovnike. V navdušeni obliki slika svoj predmet. Sploh pa je rad opisoval življenje zaslužnih móž, n. pr. Matije Hladnika,[12]) J. Kafola,[13]) Iv. Mesarja.[14]) 1873. l. je v „*Glasu*" izprožil misel, naj se Valentinu

Staniču postavi dostojen spomenik. Oblika in predmeti njegovih pesnij včasih ne zadoščajo leposlovnim zahtevam, beseda je včasih premalo odbrana, vender se pa nahaja v njegovih spisih dovolj krepkega zrna. Ko je dr. Alojzij Zorn leta 1883. bil imenovan goriškim višjim škofom, mu je posvetil Josip Furlani »Pozdrav« *„Slov. Nar.“* 1883., št. 206.

Štefan Kociančič (1818—1883) z Vipavskega, je postal subsidiarij dekanu Stibilu v Ločniku, čegar pridige in življenjepis je izdal pozneje, 1846. l. učitelj sv. pisma starega zakona in jutrovskih jezikov, 1851. l. vodja goriškega semenišča, 1875. častni kanonik. Dijak je še hodil na šolske počitnice k svojemu bratu, ki je bil duhovnik na Bukovem, in je dobil po dovršeni drugi šoli hebrejsko slovnico v roke; te se je začel učiti in od tega časa mu je hebrejščina do smrti ostala najljubši predmet. V četrtem razredu začela mu je ugajati poezija, posebno slovenska. V Gleispachovi rodbini seznanil se je z Val. Staničem, ki je tudi odlično vplival na Kociančiča.

Njegovo delovanje se deli v bogoslovno, pripovedniško in zgodovinsko stroko, pisal je deloma izvirno, deloma je prelagal iz nemščine, italijanščine in francoščine. Da je bil izredno marljiv, se vidi iz tega, da je obširen prevod *„Kristusovo življenje in smrt“*, ki obsega 1379 stranij, dovršil od meseca julija 1867. do marcija 1868. l.

Posebno priljubljena mu je bila zgodovina ožje njegove domovine; popisal je »Maria Cel nad Kanalom«,[1]) »Ljubljano«,[2]) »Nemški Rovt«[3]) na Tolminskem, »Oglej«, »Sv. Goro«. V latinsko pisanih listih[4]) goriške in tržaške škofije je v mnogih večjih in manjših sestavkih razjasnjeval zgodovinske stvari.

Obdeloval je pa tudi pripovedniško polje, deloma po laškem izvirniku Frančiška Soave-ja,[5]) osobito za otroško dôbo.[6]) Te je bogoslovec s tovarišema Volčičem in Ferjanom prevel iz Chimanija. Naprošen po goriškem višješkofijskem konsistoriju je priredil tudi nekatere šolske knjižice[7]) v letih 1846—1847, vse v gajici.

Po tako plodonosnem delovanju je šel na potovanje skozi Koroško, Štajersko na Dunaj, nazaj gredé se je mudil tudi v Ljubljani; seznanil se je ob tej priliki z Einspielerjem, Rudmašem, Robido in Slomškom.

Podpiral je *„Arkiv za jugoslavensku povjestnicu“* II. IV. 1854 z obširnimi odgovori na pitanja, n. pr. *„Beneška Slovenija“* i. dr. Rad je opisoval življenje slovenskih odličnjakov, n. pr.. Mesarja, Janeza Krstnika, jezuvita Goričana;[8]) Koseskega, Valentina Staniča; »Sv. Hijeronim, je-li Slovan?«; Matevža Hladnika;[9]) Furlanija Jožeta, Antona Janežiča; meniha Hrabra.[10]) Najobširnejši pa je v tem obziru spis *„Matevža Hladnika Vrličik samotnih cvetlic“*, rokopisna knjiga

v 4°. 795 str., zbral z obširnim življenjepisom, besednjakom in kazalom Štefan Kociančič.

Gledé znanja jezikov se more primerjati najodličnejšim slovanskim jezikoznancem; razven starih klasičnih in novih slovanskih, romanskih in germanskih jezikov je posebno temeljito znal izmed semitskih jezikov hebrejščino, katero je pisal v vezani in nevezani besedi; zlágal je hebrejske čestitke na čast višjemu škofu Gollmayerju, J. Legatu, Jan. Kriz. Pogačarju; dopisoval je z znamenitimi semitisti, katerim se je prikupil po svoji knjigi *„Specimina“*.[11])

Naravno je, da se je oglašal tudi v slovenskem jezikoslovju; posebno marljivo je pisal o tem predmetu v *„Glasu“*, n. pr. »Našim puristom, kakavcem«; »O začetku Slovanov«; »Rezijansko narečje«; nasprotoval je tistim pisateljem, ki iz vseh slovanskih vetrov v slovenščino vlačijo po nepotrebnem besede. Razlagovih »Zvezdic« prê ne more priporočati mladini, kajti takih knjig ne more pisati pravi rimsko-katoliški kristijan, nego le kdo od nezedinjene grške cerkve.[12]) Predgovore je napisal knjigam *„Zgodovinski katekizem“*, Celovec 1853; *„Slovenski Goffine“*; *„Kratka povestnica“* goriške škofije, sodeloval je s Slomškom pri *„Djanju Svetnikov“* in izdal več molitvenikov.

Pisal pa je tudi o jako splošnih in javnih stvareh, n. pr. Panslavizem, pangermanizem, panitalijanizem; »Naprednjaki in mračnjaki«, »Nekdaj in sedaj«. Da je s svojim obširnim znanjem v »zbor učenih« semitistov stopil s tisto opravičeno zavestjo, ki je dovoljena vsakemu samouku, bil bi v učenem svetu častno zastopal mali slovenski narod, kateremu koristi ugled posameznih Slovencev. (O njegovi zapuščini gl. J. Marn l. c.)

Andrej Marušič

porojen 1828. l. v Št. Andražu pri Gorici, začasni učitelj slovenščine na goriški gimnaziji, od 1858. l. profesor verozakona. Za slovenščino se je vnel uže v očetovi hiši, prebiraje stare slovenske knjige; potem po pesnih Koseskega in po časnikih 1848. in 1849. leta. Dasi z Bleiweisom ni bil znan osobno, je vendar *„Novicam“* marljivo dopisoval od 1854—1882. l. Pričel je z opisovanjem ženitovanjskih šeg Slovencev Goriške doline.[1]) Večinoma pa so se njegovi dopisi in sestavki dotikali slovenščine na gimnaziji ali narodnih rečij sploh. Ne omenivši njegovih popisov šolskih

slavnostij, na katerih se je začel prikazovati slovenski živelj, omenjamo njegov trud za veljavo slovenščine na gimnaziji. Govoreč o narodnosti in slovenščini v Gorici,[2]) podaje zgodovinski razvitek slovenskega pouka od prvih početkov. Po uvedenju ustave se je slovanskim jezikom dala večja veljava, kakor smo omenili uže v uvodu. Na severni meji, v Mariboru je Bož. Raič s svojimi tovariši bojeval boj za pravice slovenskega jezika na gimnaziji. Celo v pesmici je opeval Marušič jezikovno vprašanje. Ta pesmica ima naslov »Prokletstvo in blagoslov«, ali »Mavra nad jeziki«[3]) (15 kitic). Jednajsta kitica se glasi:

Kar zvezd tedaj na nebu je razlika,
Kar brezštevilnih vrst in barv cvetlice,
Kar pevcev v logu razna je oblika
Kar glas ljudi ves razni in razno lice:
Glej, to jeziške raznosti je dih,
To čudotvor očetove pravice. —
Previdnost torej v prahu zdaj molimo
Ter jezik, um, srce ji poklonimo.

Ko je uže več let marljivo skoro vsak teden dopisoval *„Novicam“*, se je Marušič 1862. l. osobno seznanil z Bleiweisom, ki je vsled Grabrijanovega povabila prišel na narodni shod, hkratu cerkveni shod v Logu blizu Vipave. Bleiweisu v surki stopivšemu iz cerkve se je predstavil Marušič; Bleiweis ga je poljubil in narodno posinil. Ta trenutek je Marušiču ostal neizbrisno v spominu. Razven jezikovnih razmer na gimnaziji pa je pisal tudi o drugih stvareh, pritrdil je n. pr. predlogu, naj se radi jednotne pisave skliče »višja slovnična sodnija«,[4]) opisal »Eno uro pri Koseskem«,[5]) katerega je po prestani hudi bolezni pozdravil. Tudi Koseski je na Marušiča napravil neizbrisen utis.

Vsled probujene narodne zavesti so se nekatera županstva na Goriškem začela upirati samo laškim dopisom od strani deželnega odbora; po jasnem dokazovanju Winklerja, ki je bil odbornik, se je ukrenilo slovenskim županstvom odpisovati slovenski; to je naznanil Marušič v *„Novicah“* z naslovom: »Važen sklep goriškega deželnega odbora«.[6]) Winklerja je označil izvrstnim juristom, skromnim in ponižnim, tiho, pa uspešno delujočim Slovencem z globokim narodnim prepričanjem. Tako je v *„Novice“* pisal o političnem društvu »Soča«, o katoliškem društvu, o Wolfovem slovarju, o deželnem zboru, o deželnem šolskem svetu, o zlati maši knezoškofa Gollmayerja i. d.

Od 1861—1863. l. je Marušič prelagal zapisnike deželnega odbora.[7]) Od 1867—1870 l. je bil poslanec v goriškem deželnem zboru in je urejeval slovenski tekst deželnih zakonov. Njegovemu gorečemu rodoljubju ni zadoščalo, da je z živo besedo v deželnem zboru zagovarjal pravice slovenskega naroda, izdajal je tudi list *„Domovina“*, [8]) ki ga je vodil tri leta. Razven uredniških spisov se nahaja v teh letnikih iz Marušičevega peresa mnogo raznovrstnih spisov o javnih stvareh, o šoli, o cerkvi i. dr. (Glej Marn.) To pa ni prvi list, katerega je urejeval, nego posvetil je bil svojo skrb uže poprej praktični strani, kakor Bleiweis, namreč kmetijstvu, ko je izdajal *„Umnega gospodarja“*.[9])

Poleg te raznovrstne delavnosti je negoval tudi nabožno slovstvo ne samo ko marljivi sodelavec *„Šolskega Prijatla“* in *„Danice“*; najljubši predmet mu je bilo opisovanje obredov v katoliški cerkvi. Po spretni ureditvi in lepem narodnem jeziku se odlikujeta njegova dva molitvenika.[10]) Na slovenski jezik je prevel monsignora Alpija propoved o smrti grofa Chamborda, 1883. l. Višješkofijski šolski nadzornik za verouk je 1890. l. izdal »Načrt za verouk v prostonarodnih šolah v višji škofiji goriški« in v nemškem jeziku 1894. l. zadnjo ekshorto, v kateri je jemal in vzel slovo od svojih učencev. Odgojil jih je na tisoče. Zadnji dve leti urejuje tudi za Gaberščekovo goriško tiskarno cerkveni koledar, za 1896. l. »Koledar goriške višje škofije«. Vsa ta raznovrstna delavnost dokazuje nenavadno prožnost duha; sedaj, ko sta umrla dr. J. Muršec in L. Jeran, je Marušič jedini prvoboritelj iz prvih let našega preporoda. Iz Bleiweisovega dopisovanja tukaj jeden list:

Visokočastiti gospod profesor!
Dragi prijatelj!

Oprostite mi, da se obrnem do Vas s ponižno prošnjo: Že pred kakimi štirinajstimi dnevi sem pisal Zakrajšeku, naj mi blagovoli (na moje stroške) poslati jeden iztis tistega šolskega programa, v katerem je spisal „zgodovino slovenskega slovstva“. Profesor Léger iz Pariza mi je pisal, da bi rad imel pregled našega slovstva. Ali ker nisem dosihmal še nobenega odgovora dobil, bojim se, da ne bi se bilo pismo zgubilo. Zato se obračam do Vas, predragi gospod profesor, da blagovolite vprašati gosp. Zakrajšeka, je-li dobil moje pismo ali ne; in če ne, da mu naznanite moje želje — ne za se, ampak za stvar slovensko — in da kakor-koli dobim bibliografijo slovensko. Prosim Vas prav lepo tudi hitrega odgovora *ves Vaš*

Ljubljana, dné 18. novembra 1868. *dr. Bleiweis.*

P e t e r P o d r e k a[1]) (1822—1889).

Jako redki so možje med zapuščenimi Slovenci na Beneškem, ki ginejo pod italijansko vlado. Med zaslužne preporoditelje ali vzbuditelje teh 60.000 Slovencev se šteje Peter Podreka, porojen dné 16. febr. l. 1822. v Šent Petru (ital. San Pitro al Natisone). Lepa nadiška dolina je morda blagodejno vplivala na rahločutnega Petra, katerega so poslali v Staro mesto ali Čedat (Cividale); tam se je odlikoval po bistroumnosti in marljivosti in šel potem v višeškofijsko gimnazijo v Vidmu. L. 1848. je pel novo mašo v rojstni fari in prišel za kaplana v Tarčman blizu avstrijske meje; takratni vikar v Livku (v kobaridski dekaniji) in poznejši kanonik Hrast sta mu bila iskrena prijatelja do smrti. Obče priljubljen kaplan v prvi štaciji se je preselil l. 1857. v isti lastnosti k župnijski cerkvi svetega Petra; 1873. l. je šel za kaplana v gorsko kaplanijo Ronec. Dopisoval je z italijanskimi in slovenskimi odličnjaki, n. pr. L. Jeranom, in ruskega učenjaka Baudouina de Courtennay podpiral v njegovih preiskavah o beneški slovenščini.

Vzbujal je na vse načine narodno zavest beneških Slovencev, razširjal *„Novice“* pa *„Zgodnjo Danico“* in knjige družbe sv. Mohorja, zlágal je tudi pesmice, n. pr. »Slovenija in njena hčerka na Beneškem« (*„Soča“* 1874). Največ je zložil pesmic prigodnic, n. pr. o novih mašah,[2]) o prihodu višjega škofa v župnijo. Najbolj znana je *„Slavjanka“* v Slovenski Benečiji. Na Primorskem je skoro povsod znana, ker ji je pokojni kobaridski učitelj Carli zložil lep napev. L. 1881. je zložil v proslavo videmskega višega škofa Casasole pesmico in jo dal natisniti. Važen je njegov *„Katekizem“*, ki ga je dal l. 1869. natisniti v Gorici za videmske Slovence.

c) *Anton Martin Slomšek in sodelavci v „Drobtinicah“.*

A n t o n M a r t i n S l o m š e k (1800—1862)

se je porodil dné 26. novembra 1800. l. od premožnih starišev v občini Slom blizu Celja. Kaplan ponikeljske župnije Prašnikar, vnet za poučevanje mladine, je pripravil stariše, da so ga dali v Celje v prostonarodne in latinske šole, kjer mu je profesor Zupančič vcepil ljubezen do materinega jezika. Šest latinskih šol je dovršil v Celju, sedmo in osmo pa v Senju, v semenišče je vstopil v Celovcu. Ker je bil vešč hrvaščini, se je v kratkem v slovenščini izuril tako, da je na ravnateljevo prošnjo svoje tovariše učil

slovenščine, hkratu je bil tudi knjižničar. Leta 1824. posvečen v duhovnika je služboval za kaplana pri sv. Lovrencu na Bizeljskem, l. 1827. pri Novi cerkvi blizu Celja. L. 1829. prišedši za duhovnega očeta (spirituvala) v celovško semenišče, je imel priliko vzgojiti lepo število navdušenih duhovnikov in slovenskih pisateljev. L. 1838. je postal veliki župnik, dekan in šolski nadzornik v Vuzenici ob Dravi, 1844. l. kanonik in šolski nadzornik v Št. Andražu na Koroškem, 1846. l. opat v Celju in istega leta knezoškof labodski, 1859. l. se je preselil v Maribor, kjer je umrl.

Za njega, navdušenega detoljuba, začela se je dôba najveselejšega in plodovitejšega delovanja, ko je prišel za spirituvala v celovško semenišče: tu je bil mladim bogoslovcem spreten učitelj v bogoslovskih vedah in domorodnih dolžnostih. Duhovni govornik mora imeti v popolni oblasti jezik, v katerem govori; beseda se mora glasiti v lepi obliki, če hoče doseči svoj namen; duhovnik pa mora biti spreten učenik, mora biti prijatelj mladini, če hoče uspeti. Vedno je Slomšek priporočal duhovnikom, naj gledajo posebno na nežno mladino; mnogo lepih njegovih izrekov kaže, kako temeljito je premišljeval o važnosti odgoje. Skrbel je torej za to, da dobi mladina primernega berila; vpregel je mlade bogoslovce, da so spisovali ali prirejali pripovedne knjižice in molitvenike. V predgovoru se obračajo mladi duhovniki do preljubeznivih mladih Slovencev, povdarjajo, »da so te pripovesti Krištofa Šmida rojakom bratrno poslovenili, iz ljubezni podajajo bukvice, iz ljubezni jih čitatelji naj beró«. Iz vsega Slovenskega zbrani so rabili take izraze, da jih bodo povsod lahko umeli.

S takimi knjigami so mladi duhovniki pod previdnim vodstvom svojega modrega voditelja stopili na lastne noge; pet natisov kaže, da so pogodili dobro; vsebina je raznovrstna in primerno razdeljena. V teh spisih nastopajo uže nekateri mlajši Slomškovi prijatelji, ki so pozneje bili sotrudniki na slovstvenem polju, n. pr. Stojan, Vodušek, Globočnik, Mat. Majar*) i. dr.

*) Matija Majar piše dné 9. nov. 1847. l. Muršcu: „Naši bogoslovci, izvrstni in iskreni mladiči, bi se radi u slovenskim spisovanji malo vadili, bi radi kratke, resnične, posvetne pravlice (Erzählungen) iz nemščine u slovenščino prestavili; najljubši bi meni bilo, ako bi se posebno na naše kraje, na naše slavjansko ljudstvo oziralo; da bi se zbrale take pravlice, ktere bi od slavjanskih dežel, od slavjanskih dogodjajev in možev povedale in to vse priprosto, da bi naši Slovenci radi brali — kratko, nekaj takega bi radi napravili, kakor so nemške knjižice: »Jugendschriften von Chimani«. Kdé bi le takih kratkih praulic najšli?

Vso pozornost je potem obračal na razvoj prostonarodnega šolstva; sad tega truda so bile nedeljske slovenske šole, v katerih se je nadaljeval in popolnjeval nauk vsakdanje šole; pohajali so v te šole tudi odrasli mladeniči in se učili tam brati, pisati, računati in peti: uspeh je bil jako povoljen, ker se je učilo v materinem jeziku. Tu pa je trebalo spisati učil; po naročilu Slomškovem je spisal učitelj Kranjc v Celju knjižico *„Mali Blaže“*;*) Slomšku se je naložilo spisati ali pregledati tudi druge šolske knjige; sestavil se je *„Mali Katekizem“*, *„Malo berilo“*, *„Nemška slovnica.“* Minister Thun, kateremu je bilo do razvitka slovenskega šolstva,

Svetujte nam u tem, Vi bodete bolj vedeli, u kakih knjigah bi se take stvari najšle. Tudi v ilirskih in čeških knjigah bodemo poiskali, le škoda, da tako malo takih knjig imamo.“

*) Dr. Jan. Vošnjak, poznejši prošt na Ptuju, je gledé te knjižice koncem 1848. l. pisal iz Celja dr. Muršcu.

Visokovredni gospod!

Namenjeni smo v naših šolah na svitlo dati nove bukvice za pervence pod napisom: „Mali Blaže“ kakor uvod v znane knjige „Blaže in Nežica“. V eni reči pak nismo vsi ene misli, namreč, kako da bi se boljši razdelile večzložne besede, ki imajo dve ali več tihnic med glasnicama; postavim, kako bi bilo bolje rečeno: Divišt-vo alj divi-štvo; krajns-ko alj krajn-sko; san-jač alj sa-njač; mod-ro alj mo-dro; kap-la alj ka-pla itd. Naši milostljivi škof so često tako pisali: Es scheint mir im Slovenischen ein Vortheil, dass es soviele *neločlive tihnice* gebe als im Deutschen. Warum sollen wir nicht *jag-ne, jek-lo, sreb-ro itd.* abtheilen; es würde das Buchstabieren erleichtern. Man schreibt ja doch *moder, dober, hotel* u. s. w. Höchstens würde *st* eine Ausnahme finden. *Ne zamerite, da tudi v teh majhnih rečeh za vaš svet pišemo. Al mi bi radi, da bi novi abecednik tudi s tem bil po volji vsih zastopnih Slovencev.*

Slomšek je pisal dné 8. sušca 1851. l. dr. Muršcu:

Prečast. gospod Doktor!
Predragi Prijatelj!

Bili ste mi toliko dobri, moj „Mali Katekizem“ pregledati, kojega sem po Vaši sodbi popravil, in ravno bo v drugo natiskan. Tudi „Malo Berilo“ Vam rokopisno pošljem in lepo prosim, pretresti ga, in najdete pomote, odkritosrčno naznanite mi, da ga popravim poprej ko v Beč pojde visokemu ministerstvu v presojo. Da bi pa celo ne vtegnili rokopis pretresti, pošlite ga meni nazaj in ne zamerite, da Vas, ki ste z delom obloženi, nadlegvam. Rad bi našim šolam kaj občje koristnega dal, ali moje želje so vekše, ko moja moč.

poprašal je Miklošiča in Slomška, na kakovi podlagi se naj uči v prostonarodni šoli; Miklošič je odgovoril, da tam ni mesta drugemu jeziku nego materinščini; Slomšek je bil za utrakvizem, kateremu je potem tudi minister dal prednost; uprav v ta namen je bila spisana ta knjiga; nekoliko knjig pa se je sestavilo za celo slovenske šole; namreč: *„Abecednik“*, *„Malo Berilo“*, *„Veliko Berilo“* in *„Ponovilo“*.[3]) Za to učno knjigo spisali so: F. Kosar »Zgodovino sv. vere«, Fel. Globočnik »Navod o pobožnem življenju in lepem vedenju«, Mat. Majar »Spisovanje listov«, Pet. Musi »Nauk o modrem kmetovanju«, Ant. Koderman »Vinorejo«, J. Drobnič »Zemljepis«. Knjiga je bila za ono dôbo jako spretno sestavljena in se je večkrat ponatisnila.

Kako se imajo rabiti te knjige, razjasnil je Slomšek v *„Drobtinicah“* 1861, str. 275—288, naglašujoč, »da bodi nemščina navržek omiki, kajti iz take šole, kjer učenci ne razumejo podučnega jezika, prihajajo mladi bahači, pa stari berači, prteni kmetski gospodje, pa slabi orači, in gospodarji za jokati«. Vse te knjige pa nadkriljuje *„Blaže in Nežica“*.[4]) V jako prijetno zloženi povesti o dveh sirotah vpleta pisatelj v 52 oddelkih mnogo lepih naukov, kako je treba pisati, brati, računati, sestavljati pisma, pobotnice ali prošnje, kako je skrbeti za telo, kako rediti sadje, živino, kako spoznavati naravo, in kako se vesti v raznovrstnih stvareh in prilikah vsakdanjega življenja.

Na čelu vsakega oddelka stoji kak znan izrek, n. pr. „Zdravje gor po niti — dol po curki“ (XVI.) Potem nadaljuje: Sušca je bil silno mrzel veter; bali so se za trsje, da ne bi pozeblo. Gorenci so prišli vino kupovat in ravno pretečen teden je pet Savinčanov točilo. V nedeljo vsa fara od vinske cene govori. Tudi gospod učitelj Jelenovega Šimona poprašuje, rekoč: »Koljko so oče vina prodali?« Šimon pravi, da 125 vedrov. Po čem? — Po 3 gld. malo vedro i. d. — Na tej podstavi uči pisatelj »Poštevo« ali »Množitev« i. d.

Kdor ljubi nežno mladino, more-li biti brez ljubezni do petja, ki ga uprav mladina tako iskreno ljubi, ki odpira pot do človeškega srca? Tudi Slomšek je bil prijatelj milemu petju in je bil sam dokaj izurjen v muziki. V malem krogu dobrih prijateljev je bil zmirom rad in je rad spremljal nedolžne družbene pesmice. Sam je zložil mnogo lepih pesmic, ki so se vdomačile med priprostim narodom, n. pr. »Preljubo veselje, oj kje si doma?« . . . »Glejte, že solnce zahaja« i. d. V Celovcu je on, spirituval, bogoslovce vadil v cerkvenem petju, uril se je sam v igranju na glasovir in se učil generalnega basa. Vrlo je podpiral Ahacla in je v njegovi zbirki

— ves naslov poglej v Ahaclu — objavil petnajst svojih; tam se nahajajo razven dveh pozneje navedenih še druge jako razširjene, n. pr. »Sloven'c Slovenca vabi«, »En hribček bom kupil« i. d.

Slomšek je sam zlágal ali popravljal napeve. Ves čas svojega življenja ni pozabil priporočati in podpirati lepega petja v šoli; to kaže knjižica: *„Šola veselega petja“*.[5])

Slomška je zanimalo vse, kar se je tikalo slovenskega slovstva; slovar in slovnik Murkov je z veseljem pozdravil,[6]) priporoča Jarnikov »Etymologikon«, pripovedujoč, da Jarnik spisuje obširen nemško-slovenski slovar; *„Novice“* je — Ljubomir — takoj iz začetka krepko podpiral,[7]) n. pr. »Bog daj zdravje«,[8]) »ki je odvisno od zdrave sape, jedi, pijače in zdravega spanja«; »kruha, pa tudi nauka za uboge«;[9]) »Brata Ciril in Metod v naših šolah«[10]) opisujoč slika stanje šolstva v raznih pokrajinah slovenskih.

Ker je izprevidel, da je Slovencem treba društva, ki bi izdajalo koristne knjige, se je trudil osnovati društvo za izdavanje koristnih knjig; z velikim veseljem pripoveduje Kafol v *„Novicah“*,[11]) da so vladi izročena pravila družbe, ki nam bo »Matica Slovenska«. Vlada pa ni dovolila društva;[12]) priskrbel je nadomestilo temu nameravanemu društvu s tem, da je osnoval letopis *„Drobtinice“*,[13]) ki so začele izhajati 1846. leta. Pisane so deloma v bohoričici, deloma v gajici. Obrnil se je v »povabi« do duhovnih bratov, do šolskih gospodov, do očetov in mater, gospodarjev in gospodinj, do pestern, teric, predic in peric, katerim posebej obeta lepih pesmic. Knjiga je v šestih oddelkih ponujala dovolj primernega berila: 1. stare resnice v novi obleki; 2. prigodbe vesele in žalostne; 3. razgled za stare in mlade; 4. prilike in basni; 5. ogledalo za šolo; 6. slovenska gerlica, ki obsega štirideset pesmic.

Drugi letnik je izšel ves v novem pravopisu; med sestavki objavlja Slomšek življenjepis Ahaclov in njegov prevod »Schillerjeve pesni o zvonu«. Jako obširen je peti oddelek — ogledalo za šolo in domačo rejo otrok —, nov je sedmi oddelek: »Koristne reči za pridne ljudi.« Izmed vseh slovenskih knjig, ki so beli dan zagledale 1847. l., se je Bleiweis najbolj zanimal za *„Drobtinice“*. Ko je bil Slomšek škof, izročil je urejevanje drugim možem. Po njegovi smrti so donašale *„Slomškove Drobtinice“* dovolj blaga iz njegove zapuščine; prijazne besede je govoril »Drobtinicam starešina« v predgovoru 1859—1860. leta. Kar je poleg *„Novic“* na Kranjskem za bogoslovno življenje in razvitek dotičnega slovstva

storila *„Zgodnja Danica“*, to in še več so na Štajerskem opravile *„Drobtinice“*. Slomšek je okoli sebe zbral vse duhovnike svoje škofije, zmožne za pisateljevanje, in nima v tem obziru med slovenskimi škofi ne vrstnika ne tekmeca. Ko se je pa potem v resnici 1851. l. osnovala »Družba sv. Mohorja«, jo je z veseljem pozdravil, za njeno matico daroval 500 gld. in nekaj časa tudi čisti donesek *„Drobtinic“*.

„Drobtinicam“ je hotel pridružiti cerkveni časopis za labodsko škofijo, a prehiteli so ga v Ljubljani s *„Slovenskim cerkvenim časopisom“* — pozneje imenovanim — *„Zgodnja Danica“*, v katero je pozneje marljivo dopisoval osobito o bratovščini sv. Cirila in Metodija.[14]) Tudi duhovnikom je preskrboval dušne hrane, spisavši jim 1840. leta *„Mnemosynon“*.[15]) To je spominska knjiga, ki jo je spisal dve leti pozneje, ostavivši celovško semenišče in nastopivši službo dekana v Vuzenici. V tej razklada sv. obrede katoliške cerkve, ob krščevanju otrok, na prvem obhajilu, ob deljenju sv. zakona, na pokopavanju; pridejani so tudi nekateri duhovni ogovori, propovedi, n. pr. ob polaganju vogelnega kamena. Nekatere sestavke so spisali J. Prašnikar, M. Vodušek, M. Zagajšek, M. Stojan.

Sv. pismo, ki sta ga bila prevela na slovenski jezik s pomočjo nekaterih duhovnikov Jurij Japel in Blaž Kumerdej, je bilo deloma pošlo, deloma zastarelo; trebalo je skrbeti za nov prevod. Radi tega sta Slomšek in Placid Javornik dogovorila osnovo, kako bi se naj na novo poslovenilo sv. pismo z razlaganjem po dr. Allioliju, in odločeni so bili štajerski in koroški duhovni, ki bi imeli vzajemno izvršiti ogromno delo. Plac. Javornik je v l. 1848—1854 izdal »Petero Mozesovih bukev«.[16])

Slomšek sam je naznanil te knjige, jih ocenil in sam pokril gmotno izgubo; ta izguba nikakor ni vabila v nadaljevanje započetega dela; na drugi strani pa se je duhovnim pisateljem na Kranjskem zdelo za malo, da bi se tako važno in obširno delo izvrševalo ob mejah slovenskih. Dogovorila sta se torej Slomšek in Wolf v tem smislu, da se je to važno delo preneslo v Ljubljano, kjer se je dokaj častno izvršilo pod Volčevim vodstvom. Drugo, na široko osnovano delo je *„Djanje“* 1853—1854.[17]) Za vsak dan obsega to *„Djanje“* življenje jednega svetnika, ter mu je pridejan »Nauk in posnema«; večji del svetnikov se predstavlja v podobah.

Da slog ne more biti jednoten, kaže imenik sodelavcev: Jurij Caf, Peter Cizej, Jernej Ciringer, Fel. Globočnik, Štefan Kocianči č,

Mat. Ravnikar, Fr. Sorčič, Mih. Pikel, Jož. Ulaga, Jan. Sumper. Dasi bi se molitveniki lahko delili po vsebini v razne stroke, navedemo jih po vrsti: *„Keršćansko devištvo“*,[18]) *„Hrana evangeljskih naukov“* in *„Apostolska Hrana“*. Prva izmed teh priljubljenih knjig se je do 1858. l. natisnila osemkrat; v drugi knjigi kaže Slomšek, da mu je dobro znano vse slovensko govorniško slovstvo do one dôbe. Kakor sta prvi dve knjigi Truberjevi imeli najpoprej nemški, potem slovenski naslov, tako je tudi *„Hrani“* in *„Apostolski Hrani“* v tem delu napisal Slomšek najpoprej nemški, potem slovenski predgovor, v katerem pripoveduje, da je to *„Apostolsko Hrano“* sestavil po apostolskem dejanju, po listih apostolov in drugih bukvah.

Njegov prijatelj Stojan je priredil to-le knjižico: *„Filoteja“*.[19]) V predgovoru pravi Slomšek, da je *„Filoteja“* prav ljubezniva prijateljica takim dušam, katere je storila bogaboječost preveč boječe. Spisal je tudi mladini več lepih molitvenikov [20]) in druge knjige nabožne vsebine.[21])

Poleg svoje skrbi za nabožno izobraževanje Slovencev se je še vedno rad oziral na druge duševne in telesne potrebe svojih rojakov: delal je za Vodnikov spomenik, za Wolf-Cigaletov slovar, pisal je predgovore knjigam, namenjenim narodu v pouk, imel je predavanja v mariborski čitalnici i. d., opravičene so po takem življenju besede pesnikove:

Umevaš glas, predraga domovina,
Ki ranil ti globoko je srcé,
Gomila krije vrlega Martina,
K početku sklenjene so mu roké. Okiški.

Jernej Maroušnik (1805—1868) iz Solčave na Štajerskem, zlagal je humoristične in domoljubne pesni, pa se je zanimal tudi za gospodarske stvari.

Matija Vodušek (1802—1872) iz Dramelj blizu Celja, od 1847. l. do smrti opat v Celju. Sodeloval je pri Slomškovem *„Mnemosynon“* 1840. l., v katerem je med drugim opisal življenje dekana Sig. Juvančiča. *„Drobtinice“**) je urejeval

*) Z ozirom na svoje urejevanje *„Drobtinic“*, piše Muršcu 1847. l.:

Visoko prečastiti gospod Doktor!

*Na Vaše lubeznivo pismece šele zdaj zamorem odgovor dati skoz mojega vikarja gospoda Orožna, ki tako v Gradec pojde ino povedati, da sim životopis od S. Viktorina v obojnimu jeziku prerad bral ino ga z Vašim listom vred une dni Gnadlivimu uredniku v Šnt. Andrež poslal. Hitro ste ga bli skovali, kar kaže, da jim slovenščina dobro gre od rok: po tem se nadjam, da luba slovnica spred Vaše urne roke izleze. Gnadlovi knez Sl** mislijo berš ob no-*

od 1848—1850. l. in objavil v Ahaclovi pesmarici: »Prijaznost žlahtna roža.« Bil je velik prijatelj učeče se mladine.

Mihael Stojan (1804 — 1863) iz Teharij blizu Celja od 1846. l. dekan v Braslovčah. Pisal je mnogo, pa nepravilno, marljivo delal za „*Drobtinice*“, katere je urejeval od 1856—1860. leta, za „*Novice*“, v katerih je 1848. leta objavil »Opominke zastran podobarske umetnosti« gledé na najnovejše delo slovenskega umetnika Matjaža Tomca, podobarja v Št. Vidu nad Ljubljano; pohvalil je Langusovo podobo »Jezus in sv. Alojzij« („*Danica*“ l. 1853.) Kozler je prosil Muršca, naj mu priskrbi krajevna imena na Štajerskem. Muršec se je obrnil do svojih znancev. Stojan mu 1852. l. piše iz Braslovč: „Kakor hitro sem letošno Tvoje pisemce dobil, sem kar neutrgoma Brunerju »knjigu bielu« pisal in ga zaradi zastalega dela opomnil. Lahko da Ti je celo stvar že zdavnaj poslal. Samo besedico mi piši in spisati Ti hočem vse lastna imena krajev moje tehantije. Nar bolje bi bilo, ko bi se zgodilo, kar je lani enkrat „*Bčela*“ omenila, da bi se krajepisi po tehantijah zložili. Razun imen bi se dobilo tudi lice kraja. Ne vžalilo bi se mi za svoj okraj tak spis načrtati, ker se mi kaj takega občno koristno zdí.“

Dr. Lovro Vogrin (1810 - 1869) od Sv. Trojice v Slovenskih Goricah, je bil prišel 1861. l. za učitelja pastirstva na mariborsko semenišče; nadzoroval je prostonarodne šole; bil stolni prošt. Bil je v mladih letih navdušen Ilirec, ker je v dijaških letih v Gradcu občeval z Vrazom, Kočevarjem i. dr.; v Razlagovo „*Zoro*“ 1853. l. je napisal sestavek „Narodnost in vera.“ L. 1848. se je na Štajerskem začelo gibanje za to, da bi se slovenski Mali Štajer odcepil od sekovske škofije; mnogo so se s tem trudili duhovniki; dr. Vogrin piše 1848. l. iz Male Nedelje dr. Muršcu v Gradec: „Vaše „*Novine*“ nam visokovrednega Krausa za prihodnjega sekovskega vladiko obečavajo in tudi jaz iz serca želim, da bi toti lubleni gospod na škofovsko stolico povzdigneni se enkrat svojega žmetnega posla v guberniji rešili. Koga pa drugi za Gradčkega škofa stavijo? Ali se naš slovenski del loči ino pridruži labudski škofiji? Pri nas je med ludstvom občinska želja za slovenskega vladika in tudi čujem praviti, ka že prošnja okoli gre ino se podpisava, katera se potem prasajnem (!) gospodu kardinalu Švarcenbergu predati hoče, da bi oni blagovoljno nekega Slovenca nam za vladiko postavili. Po moji namembi pa bi najbolje bilo, da bi nas od Nemcev ločili in z Labudskim škofištvom zedinili.“

Dr. Jožef Muršec Živkov (1807—1895)

iz Biša pri Sv. Bolfenku v Slov. Goricah, doktor modroslovja 1846. l., bil po nekaterih kaplanskih službah od 1839. l. odgojitelj v rodbini vitezov Ormoških (Friedau), od 1845. l. profesor verozakona na deželni realki v Gradcu. V 1850—51. letih je radovoljno

vimu letu svoj letnik na svitlo dati, za to nas tak gonijo za priprave. V prihodno bom jaz ijimel drobtine poberati, sostavke jiskati ino jih vberati ino vbrane še le pred škofa poslati, verh še pa podpisati se za izdatela: tak bo vrana z ludskim perjam lišpana se štimala. Omnia ad majorem Dei gloriam et populi slavici salutem!

učil slovenščino na zavodu, od 1849. do 1857. l. je prelagal deželni zakonik štajerski na slovenski jezik. L. 1850. je posloval takrat kot vladni komisar pri zrelostnih izpitih na hrvatskih gimnazijah; minister Thun mu je ponudil službo deželnega šolskega svètnika, a jo je odklonil radi hude bolezni; ostal pa je v službi na realki do 1870. l.

Stopivši v pokoj ni nehal pečati se s pisateljevanjem; 1880. l. obhajal je slovesno zlato mašo in 1890. l. na tihem biserno mašo, a na duhu in telesu ostal čvrst do smrti dné 25. oktobra 1895. l. Bil je najstarejši duhovnik obeh štajerskih škofij. Uže v modroslovnih in bogoslovnih šolah deloval je slovstveno pomagaje Murku pri slovarju, Slomšku pri raznih knjigah osobito gledé jezika, navduševal slovenske mladeniče za slovensko reč, nabiral za Vraza narodne pesni, pisal v *„Drobtinice“* 1848. l. »Sv. Viktorin, ptujski škof«; v Cigaletovo *„Slovenijo“* z imenom »Živkov« o koristi slovenskega jezika, o društvu »Sloveniji«, kateremu je on bil tajnik in duša, spisal je tudi društveno povestnico, ki se hrani v deželni pismohranilnici (arhivu) v Gradcu,[1]) o šolah latinskih in meščanskih, o vzbujanju narodne zavesti,[2]) o volitvi za mariborski okraj, za kateri se priporočuje Krenovski,[3]) odsvetuje voliti v Frankobrod, o slovenskem uradovanju,[4]) priporoča Majarjeva *„Pravila“*. Tudi *„Novice“* imajo 1848. do 1863. l. mnogo dopisov o raznih stvareh, n. pr. »Glasi o cesarskem ukazu zastran učnega jezika, XI. odstavek«; nemškim krajevnim imenom se naj dostavlja i slovensko.[5]) *„Slovenska Bčela“* ima tudi nekaj njegovih spisov.[6]) Pa ne samo s članki je podpiral slovenske časnike, slovensko slovstvo je pomnožil tudi s samostalnimi deli; 1847. l. je izdal slovensko slovnico,[7]) ki se je pa ozirala preveč na štajersko narečje.

Ker so bili 1848—49. l. burni časi in je pojemalo versko prepričanje, je Muršec za utrditev pobožnega mišljenja izdal knjigo *„Bogočastje“* 1850.[8]) Z modroslovskimi vprašanji se je mnogo pečal, osobito z ozirom na dejansko življenje; to dokazuje njegovo delo: *„Narava in človek“* 1867.[9]) Ta knjiga je ponatis Murščevih sestavkov v *„Učiteljskem Tovarišu“* 1866. l. in se posebno ozira na živalstvo ter govori o živalskem jeziku. Tudi v Geršakovi *„Čitalnici“* 1865. leta se nahaja spis jednake vsebine, »Uspeh človeške modrosti«, in v rokopisu je ostavil delo: »Modroslovsko krmilo zdrave omike«. To je pa samo prevod po nekem francoskem izvirniku. Samostalnih idej v modroslovju ni razvijal, pa uže to priča o njegovem živahnem duhu, da ga je zanimala kraljica vseh

znanostij, modroslovje. — O njegovi zlati maši mu je Bleiweis čestital tako-le:

Velečastiti gospod Profesor!

Ne morem si kaj, da ne bi tudi jaz še posebej za svojo osebo Vam k veseli dogodbi, da Vam je mili Bog dal krepkemu na duhu in telesu doživeti petdesetletnico duhovnega stanu, čestital iz dna svojega srca. Saj ste vi jeden prvih mojih prijateljev bili, ko sem pred 37 leti stopil z „Novicami“ na beli dan! Tudi Vam gre čast in hvala, da ste bili med tistimi oratarji, ki smo na polju slovenskega slovstva ledino orali! Zato Vas domovina prišteva po pravici svojim najboljšim sinovom. Jaz pa danes ž njo vred kličem: Bog poživi našega velezaslužnega dr. Muršeca in ga nam ohrani mnogo mnogo let.

V Ljubljani, 1. septembra 1880.

Dr. Jan. Bleiweis.

Na stara leta je Muršec začel pesnikovati; nekaj pesnij je izdal o priliki svoje zlate maše,[10]) nekaj jih je ostalo v rokopisu. Kakor Stanič opeval je praktične strani vsakdanjega življenja brez pesniškega vzleta. Slovstvena stran Murščevega truda ni toliko važna kolikor njegov vpliv, ki ga je imel na narodni razvitek štajerskih Slovencev od 1848—1860. l. On ni bil samo učen in vzoren duhovnik nego tudi izveden dobročinitelj. V njegovi zapuščini se nahaja mnogo listov najodličnejših móž one dôbe; zaslužili bi, da bi jih izdala »Matica Slovenska«.

Mnogo let mu je zvesto stregla Gerta Gomilšakova, sama tudi pesnica; njej na čast je Trnski zložil lepo pesmico.

Mihael Pikl (1814—1867), semeniški vodja v Mariboru, je sodeloval pri „Dejanju Svetnikov“ pri „Drobtinicah“, bil je ustanovnik „Matice Slovenske“ in mariborske čitalnice, kateri je bil zvest ud.

Jernej Ciringer, porojen 1818 l. v Hočah blizu Maribora, živi sedaj upokojen župnik v Slivnici blizu Maribora. Spisal je za družbo sv. Mohorja knjigo nabožne vsebine. Ciringer se je poleg svoje slovstvene delavnosti zanimal tudi za splošni položaj Slovencev. L. 1850. je iz Jarenine pisal Muršcu: „Dragi gospodine prijatelj! Tuka Vam pošlem priložen nemečki sostavek s toj prošnjoj, da ga „Slov. društvo“ u Gradcu popili, pobrusi, pristavi, popravi, kar je pomanjkljivega, potem pa ga izročite vikšemu poštah upravitelstvu u Gradcu. Slovensko društvo naj podpira nas; potem dajte ovaj sostavek u Gracarcu ali ako ga ona ne vzeme, v „Union“ ali „Südslavische Zeitung“ s tem naročitim pristavkom: Gracarica, ki bi morala zastupati oba naroda u Štajerskoj, nije hotela ovoga sestavka vzeti. Iz tega sostavka lahko razvidite, kakšne ljudi imamo u Sloveniji ino kako se ravnopravnost spoštuje! Sdaj nam je ali narodno živeti ali umreti, ako se ne poskusimo za prirodjene narodne pravice.“

Josip Rozman (1812—1874) iz Šmartna poleg Kranja se je šolal v Ljubljani in v Celovcu, od 1848. l. kanonik v Št. Andražu, 1850. l. semeniški ravnatelj

in učitelj katehetike in pedagogike, od 1854. l. nadzornik prostonarodnih šol, 1858. l. nadžupnik v Konjicah in častni kanonik, 1858. l. je potoval v Rim. Mlad bogoslovec in učenec Slomškov je začel Rozman pisateljevati in se udeležil prirejanja knjižice *„Prijetne pripovesti“*, podpiral *„Drobtinice“* s sestavki nabožne in zgodovinske vsebine, n. pr. „Turki na Koroškem“ (1852), „Križarske ali svete vojske“, „Kratka dogodivščina slavjanskega sveta“, „Kako so se koroški Slovenci pokristijanili?“ *„Drobtinice“* je urejeval v letih 1851—55. Bil je vesten in navdušen šolnik in se mnogo brigal za pouk tako v bogoslovnih kakor prostonarodnih šolah. Šolski nadzornik je ministerstvu v pismu od 14. januvarija 1853. l. odkrito povedal svoje mnenje o slovenskem jeziku in slovstvu. Poleg *„Abecednika“* in *„Katehetike“* je spisal še jeden molitvenik ter dvojne *„Družbene bukvice“*. J. Marn navaja iz predgovora vsakega letnika njegovih *„Drobtinic“* nekoliko odlomkov, „ker se v njih mnogotero pojasnjuje napredek našega slovstva“. Dasi so *„Drobtinice“* bile jako koristne za nižje slovensko občinstvo, vender pa ti letniki ne naznačujejo kakega posebnega napredka v slovenščini. Dasi se oblika in vsebina njegovih knjig ne razlikuje od pisave drugih delavcev na slovstvenem polju one dôbe, je vender njegova vrednost tem višja za narodni napredek, ker je z nenavadno požrtvovalnostjo podpiral vsa narodna podjetja; bil je soustanovnik *„Slovenskega Naroda“* in „Matici Slovenski“ volil 1000 gld.

Dr. Jožef Ulaga (1826—1881) od Sv. Petra pod Sv. Gorami, učitelj verozakona na celjski gimnaziji 1858. l., leto za tem profesor bogoslovja in 1861. l. podravnatelj v mariborskem semenišču, l. 1875. dekan v Konjicah, kjer je umrl 4. okt. 1881. l. Marljivo je podpiral *„Drobtinice“* in *„Danico“*, v katerih je priobčeval krajepisne in pedagogične članke, n. pr. „Petrovče [1]) s sliko cerkve“, „Spomini iz Marija Cele“,[2]) „Kako si učitelj spoštovanje v otrocih zadobi“,[3]) „Domača odreja otrok,“ „Opomin za starše,“ „Mati, prva učiteljica otroška,“ itd. Uredil pa je sam XIX. letnik *„Drobtinic“* za leto 1865—1866. VI. 294; natisnil E. Janžič; v predgovorih razpravlja „pekoča vprašanja“, ki prešinjajo Evropo, ki pa pečejo le zarad tega, ker se nočejo prav rešiti. Med ta vprašanja stavi tudi uvedenje slovenščine v urade in šole. Samostalno delo njegovo je: *„Zgodovina svete vere“*. 855.[4]) Sodeloval je tudi pri knjigi *„Djanje Svetnikov Božjih“*. — »Kolofon Christianus« se je oglasil v *„Zgodnji Danici“* 1870. str. 10 zoper Stritarja in je pobijal njegove nazore. Urejeval je *„Slovenskega Gospodarja“* od srede 1871. l. do decembra 1874. l., v katerem je z odločno in rezko besedo zagovarjal pravice slovenskega naroda. Bil je mož bistrega uma in spretnega peresa, v resnici „svetel narodnjak“, kakor ga je imenoval Bož. Raič.

Franc Kosar (1823—1894) iz Braslovč na Štajerskem, od 1849. do 1865. l. dvorni kaplan in spirituval v Št. Andražu na Koroškem in v Mariboru, dekan v Kozjem, 1870. l. kanonik v Mariboru, od 1872. tudi profesor cerkvenega prava. Umrl je na Iki blizu Opatije. — Ko so Slomšku o priliki njegovega imenovanja škofom labodski bogoslovci priredili veselico 1846. l., je Kosar zložil slovensko pesen. Mnogo let je bil zvest sotrudnik *„Danici“* in *„Drobtinicam“* in v njih pisal o raznih predmetih, n. pr. o misijonih in duhovnih vajah,[1]) o cerkvenih stvareh in slovesnostih, posebno o Cirilu in Metodiju,[2]) o šolskih rečeh,[3]) o slovensko-nemških bukvah in o šolskem nadzorstvu,[4]) o učiteljskem zborovanju v Braslovčah,[5]) o poboljšanju prostonarodne šole;[6]) spisal je za Slomškovo knjigo *„Ponovilo“* (1854.), zgodovino sv. vere. Bil je veren učenec in prijatelj Slomškov

ter je pritrjeval njegovim nazorom o veri in narodnosti; jako se je zanimal za javne stvari in je bil nekaj časa deželni poslanec v Gradcu. L. 1861. je v mariborski čitalnici govoril o katoliškem duhovništvu, zahtevajoč, da se mora duhovnik dejanski udeleževati narodnega gibanja, pa zmerno. O svobodnem tisku, (govor v čitalnici mariborski 1863) povdarja: „Komur je Bog dal dar pisanja, naj nikakor ne zanemarja tega talenta.“ Dokler je dr. Ulaga urejeval „*Slov. Gospodarja*“, ga je Kosar marljivo podpiral. Uže 1850. leta v „*Danici*“ je duhovnikom priporočal marljivo delovanje v slovstvu, v društvih in v javnosti, ker je bil sam jako marljiv pisatelj. Po Slomškovi smrti je ustno in pismeno opisaval dela tega prvega slovenskega odgojitelja,[7]) in sicer v Slomškovih „*Drobtinicah*“ za 1863. leto: „Anton Martin Slomšek, knez in škof lavantinski, prisednik apo stoljskega prestola svetega Očeta, meščan Rimski“. Ta spis se je natisnil posebej s spopolnjenim naslovom „Njih življenje in apostolsko delovanje s podobo in posnetim lastnim podpisom.“ To je navdušeno pisan življenjepis, kakor ga more pisati samo mož — Slomškove narave. Marljivo je izvrševal Kosar sam, kar je spoznal za pravo: udeležil se je Slomškovega dela: „Djanje svetnikov Božjih“ 1853.; z Mih. Stojanom (braslovškim dekanom) je poslovenil „Marije Rožen Cvet“, uredil Slomškovih „*Drobtinic*“ XX. letnik. V Ljubljani 1869. 8°. IV. 316., pripravljal tvarino iz Slomškove zapuščine za XXI. in XXII. letnik, ki jo je uredil dr. Lampe 1887. in 1888. l. Odločno se je potegoval za pravice katoliške cerkve in spisal v tem smislu knjigo „*Katolška cerkev*“ 1872.[8]) V tretjem oddelku te odločno pisane knjige govori o dolžnostih, ki jih imajo v sedanjih časih katoličani do katoliške cerkve. Tej knjigi se je pridružil prav poraben molitvenik.[9]) L. 1881. je potoval v Rim, 1885. l. v Velegrad, 1886. l. v Lourdes, 1889. l. v Sarajevo. Pred lurško duplino je slovenski pridigoval. Spreten govornik je ob raznih cerkvenih slovesnostih govoril. S častnim kanonikom Markom Glaserjem, župnikom pri Sv. Petru pod Mariborom, sta se smela šteti v krog najožjih prijateljev Slomškovih.

Peter Cizej (1822—1882) iz Gomilskega, kurat v Rečici v Savinjski dolini, je pisal v „*Drobtinice*“, pomagal Slomšku pisati „*Djanje*“ in je izdal jeden molitvenik.

č) Davorin Trstenjak in posvetni pisatelji na Štajerskem.

Davorin Trstenjak (1817—1890)

porojen v Kraljevcih, v župniji Št. Jurija na Ščavnici v Slovenskih Goricah, je dovršil gimnazijo v Mariboru 1830.—1838. l., modroslovje v Gradcu in Zagrebu 1836.—1840., bogoslovje v Gradcu 1844. Po kaplanskih službah v Slivnici blizu Maribora, v Ljutomeru in na Ptuju je od 1850. do 1861. l. na mariborski gimnaziji učil veronauk, slovenščino in zgodovino, potem je župnikoval v Št. Juriju in na Ponikvi pri Celju, naposled v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu.

Trstenjak je bil jako gibčnega duha od dijaških let na gimnaziji do osivele starosti. Uže gimnazijski dijak je zlágal izvirne slovenske pesni, slovenil pa Matthissonove in Schillerjeve; vseučiliščnik je

spisal dramo »Nevesta iz otoka Cypros«[1], ki se je izgubila, ohranila pa se je obče znana »Zvezda«. Začetkom 1838. l., ko je šel Vraz v Zagreb, je naložil Trstenjaku, naj zbira akademično mladež.*) Proseč rodoljube na Slovenskem podpore je dobil nad 100 gld., med drugimi mu je Krempel poslal 20 gld. Najel je sobo, sestavil pravila. združil nad dvajset mladeničev v društvo. Sam je bil izvoljen predsednikom, tajnikom pa njegov poznejši sosed v Št. Juriju, Jožef Ulaga, župnik v Št. Vidu. V odboru so bili Ivan Trnski, Srb Popović, Čeh Vaclav Bezpalec, Poljak Krudovski in Slovenec Karol Lavrič. V tem društvu so se učili slovanskih jezikov, zato ga je policija razpustila. Trstenjak pa je prišel »sub vigilem oculum« in imel gmotno škodo. V Zagrebu je stopil s svojim rojakom Vrazom v »ilirsko kolo«, v katero je bil koj povabil Slovence. L. 1839. bivajoč v Zagrebu, je občeval z odličnimi hrvatskimi pisatelji[2]) in pomagal prirejati gledališčne igre. V Razlagovi »Zori jugoslovanski« in v »Pesmarici« 1863. l. in 1872. l. se nahaja več njegovih pesnij; pred vsemi se odlikuje »Pod lipo« (Lipa dišeča id.) Prva v „*Novicah*“ natisnena pesen je »Prva vožnja na železnici skoz slovensko zemljo«, ki je pa le verzifikovana proza. („*Nov.*“ 1846.) Narodne pesni je objavljal in razlagal v „*Vodnikovem Spomeniku*“, v Janežičevem „*Glasniku*“ in drugod in ocenil njih važnost; izrazil je svoje veselje, da je po svojih raznih »spisih v rodoljubih vzbudil marljivost za popis narodnih povestij in pesmic.«

Ko je 1868. l. v Mariboru bil ustanovljen „*Slovenski Narod*“, pritekel mu je 'Επίχαρμος na pomoč z obilnimi humorističnimi dopisi iz Ričetvaroša,[3]) iz »Lutetia Vindelicorum«,[4]) iz Fünferheima; [5]) pisal mu narodopisne črtice »Osel«,[6]) »Podgana«,[7]) »Na dan pred Kresom« [8]) (Volite dobro!); »Prijateljske liste do brata Hipohondra« I.—IX.; [9]) te liste je nadaljeval še leto potem.[10]) Humoristično čitanje

*) Dragi brate! Morda Vam jeste neć znato, da mi letos u Gradcu jedno družtvo slavjansko utemeljili jesmo. Naš načno (!) obstoji v time samom, da se sučlanovi ovdašnji, kojih broj ni jest maleni, poduče u jezikih slavjanskih, zarad koje stvari i članove imamo svakog grana slovanskog. A mislimo mi, da i drugi inostrani k tome pristupiti mogu, akoprem nisu nazočni, vender se bave makar s casopisami i dobrimi knjigami svakog narečja slavjanskog. Po novoj godini dolaze u našu čitavnicu više časupisa, koje mi lahko šaljemo dalje. Ako Vaša jest volja, da pristopite nam pod zdoli stoječim naslovom, skoro pisat volite. Ugodbe jesu sledeče: Mora svak član jeden ili drugi slavjanski jezik razumeti in jedan prinesak u novcih poslati; mi zaklučismo 2 fl. C. M. za polovinu godine, bez da se velikodušna dobrovoljnost u davanju novaca zatera id. id. (Trstenjakov list Muršcu iz Gradca 16. dec. 1838.)

na zabavnem večeru »Pisat. društva« je imelo za predmet »Emono-Aquilino«;[11]) v »Posnetkih iz dnevnika starega slovenskega humorista«[12]) s prijetno satiro šiba slabosti političnih slovenskih vodij; njegova šala nikdar ni bila razžaljiva. Za svoje humoreske jemal je snov iz narodnih pravljic, visoko cenil vrednost narodnih pesmic; in uprav *„Glasnik“* Janežičev je prinašal v vseh svojih letnikih mnogo narodnega blaga, n. pr. »O mavrici ali božjem stolcu«; »Vezilo, koga za godovno vezati«[13]) itd.

Vender pa tukaj ni vse zanesljivo, ker je marsikaj navajal, česar se je iz mladih let le nekako temno spominjal. Po preiskavanju narodnih pripovedek, pesmic in pravljic in po svojih jezikoslovnih študijah je prišel na polje slovenske in slovanske mitologije in zgodovine sploh. Prvi dve leti svojega profesorskega službovanja v Mariboru je skrbno porabil za ta preiskavanja ter je začel 1853. l. preiskavati in primerjati indijsko bajeslovje s slovanskim, n. pr. „Višnutova Kršna“ — Avatara in njeni ostanki na rimsko-slovenskih spomenikih. (Kršna in Avatara pa nista besedi ženskega spola.) Tudi indske bogove Skanda, Brahma ne (Brama) je iskal na rimsko-slovenskih spomenikih. Najvažnejša in najobširnejša članka sta v tej stroki „O božanstvih ognją pri starih Slovanih“ in „Triglav“.

Istega leta se je začel v *„Novicah“* pečati z vprašanjem, so-li Slovenci še le 595. l. prišli v pokrajine, kjer stanujejo sedaj? To skuša rešiti v obširnem spisu: »Kdo so bili Noričani in Panonci, Kelti[14]) ali Slovenci?« in ga posvečuje Šafaříku. Isti predmet se je obdelaval tudi v spisih: »Kako dolgo so že Slovenci na Pohorju?«[15]) »Od kod so Kelti prišli v Noricum?«[16]) »Novi dokazi, da so bili Panonci Slovenci.«[17—19]) »Odkod bi Slovenci prišli v deželе nekdajnega Norika?«[20]) Zadnji spis te vrste je njegovo oporočno delo *„Pannonica“*. Priznavala sta davno uže njegove napore Jakob Grimm in P. J. Šafařík, dasi kot samouk ni mogel dokazati resničnosti svojih trditev. Skušal pa je razjasniti tudi poznejšo dôbo slovenske zgodovine za časa Rimljanov; v to svrho je marljivo nabiral rimske napise in stare denarje; v tem obziru je jednak Vodniku. V to stroko spadajo spisi »Rimske ceste iz Ogleja črez Emono v Sisek«,[21]) »O leži in pomenu rimsko-slovenske postaje Pultavia«,[22]) »Hemona, Emona, Amina, Kamuna-Ljubljana«;[23]) »Mansio Ragonda.«[24]) Razlagal je imena slovenskih rek,[25]) dežel, mest in oseb.[26—35]) Etimoloških razlaganj občnih imen se nahaja silno mnogo v *„Novicah“*, v *„Glasniku“* in v *„Vestniku.“*

Po vzgledu Miklošičevem je zasledoval slovenske ali slovanske elemente v jeziku sosednjih narodov; ta zasledovanja so ga zanimala od 1873. leta do poslednjih njegovih dnij. Uvodom tem

sestavkom smemo smatrati »Italjanščina in slovenščina«. [36–37]) S posebnim zanimanjem je začel preiskavati zgodovino in jezik Venetov; [38–39]) te študije so ga bile izvedle na širše romansko jezikoslovje in so porodile spis »Slovenščina v romanščini«. Delal je z nedostatnimi znanstvenimi pripomočki in skušal razjasniti tiste besede, ki jih niso mogli raztolmačiti Diez, ustanovitelj romanskega jezikoslovja, in drugi glasoviti romanisti. Dalje časa se je pričakovalo, da mozeg teh preiskavanj objavi v nemškem jeziku Turkuš, profesor v Gradcu.

Tudi v nemščini je zasledoval slovanske ostanke: »Slovenske besede v noriški nemščini«; [40]) »Slovenski ostanki v tirolski nemščini.« [41]) Zvršivši to stran Trstenjakovega pisateljevanja navedemo še splošni članek »Jezikoslovstvo« [42]) in omenimo, da so Trstenjaka zanimale tudi poznejše dôbe slovenske zgodovine, posebno časi Cirila in Metodija; uže 1857. l. je vprašal, je-li naj tudi Slovenci praznujejo tisočletni spomin apostolske delavnosti sv. Cirila in Metodija? [43]) V Celju je imel slavnostni govor o tisočletnici slovanskih blagovestnikov; [44]) temeljito razpravo je napisal »O prvem stalnem mestu Metodovem«. [45]) Tu omenjamo tudi spis, ki bi ga smeli uvrstiti med njegove povesti, namreč »Ljudevit, vojvoda hrvatski«, [46]) v katerem pripoveduje v lepi besedi, kako navdušeno je Ljudevit 817. l. vodil hrvatske doglavnike proti oholim Frankom.

Obširnejša razprava o rodbini Windisch-Graetzov »Weriand de Gräz« dokazuje, da ta kneževska rodbina prihaja iz pokolenja nekega malega slovenskega plemiča na Koroškem. Strokovnjaki so po zaslugah pohvalili knjižico. Naznanjal in ocenjal je knjige zgodovinske tvarine, n. pr. Orožnov *„Bisthum und die Dioec. Lavant.“* itd. Posebno pa smemo smatrati desetletje 1879 — 1889. za dôbo, v kateri se je pečal z zgodovinskimi preiskavami, n. pr. »Kos Kranjske v starih časih je stal pod oblastjo koroških vojvod«, [47]) »Koroško-slovenski vojvoda Valhun«, [48]) »Collectae papales o kranjskih cerkvah« l. 1323. [49]) Sem spada spis »Poglavje ogersko-slovenske zgodovine«, napisan za zagrebško akademično mladost, [50]) in »Divum Hieronymum oppido Stridonio in regione interamna Hungaria anno CCCXXXI. P. Chr. natum esse« itd. [51])

Poleg svojega strokovnjaškega delovanja pa je s paznim očesom gledal na vse duševno gibanje slovenskega naroda in posebno na smer posamnih pisateljev; ker se je vsaj na Štajerskem smel

smatrati vodnikom na slovstvenem polju, skušal je zjedinjevati duševne moči in jih voditi v zmerno svobodnem smislu. Da bi vsem slovenskim pisateljem osnoval nekako ognjišče, je objavil 1868. l. »Nasvet, kako bi slovstvena delavnost med slovenskimi pisatelji bolj vspevala« (Literarno društvo — literarno glasilo.) Odločen upor Jurčičev [52]) je preprečil to nakano. Štiri leta pozneje je zopet izprožil isto nakano, a sedaj vsaj na prvi pogled z večjim uspehom. Osnovalo se je 1872. l. v Ljubljani »Slovensko pisateljsko društvo«. Ob ustanovitvi je on navdušeno povdarjal namen društva,[53]) ki je sicer spalo nekaj let, pa po Vošnjakovem trudu zopet oživelo. Glasilo temu društvu naj bi bila *„Zora"*, časopis za zabavo, znanost in umetnost, porodivši se 1872. leta v Mariboru pod njegovim uredništvom. L. 1881 je utemeljil list *„Kres"*.

L. 1873. je dodal Trstenjak znanstveno prilogo *„Vestnik"* in 1874. l. oba lista v lastništvo in uredništvo prepustil Janku Pajku. *„Zora"* 1872. l. je takoj v početku prinesla članek »Prineski k zgodovini dušnega prerojenja Slovencev na Štajerskem.« On, Nestor slovenskih pisateljev, s katerimi je bil večinoma osebno znan, je bil poklican v prvi vrsti opisati v slovenskem slovstvu delujoče osebe; opisani so po njem: St. Vraz,[54]) Janez Klajžar,[55]) Ant. Tomšič,[56]) Ant. Slomšek,[57]) Ant. Janežič,[58]) Lovro Vogrin,[59]) Andrej Gutman.[60]) Slovenski rapsodisti Fr. Cvetko, Št. Modrinjak, M. Jaklin,[61]) Janez Šmigoc[62]) (nadvojvoda Ivan je povzročil natis njegove slovnice), K. Lavrič (prva slov. čitalnica.)[63]) Slovenski pesnik rajnki (Jarnik),[64]) A. Murko, J. Košar, O. Caf, dr. M. Prelog, J. Drobnič, V. Mandelc,[65]) dr. Št. Kočevar,[66]) J. Virk,[67]) Gašpar Rojko,[68]) dr. Št. Kočevar,[69]) Jožef Hašnik,[70]) Alojzij Perger, Prelokar (Thomas de Cilia.)[71])

Z zanimanjem je zasledoval tudi delovanje odličnih mož drugih narodnostij,[72—80]) opisoval znamenitosti zgodovinsko važnih mest in druge reči, n. pr. Cerkev sv. Marka v Benetkah,[81]) Nekaj iz kuhinje starih Grkov,[82]) Šah in učenjak. Vedno se je brigal tudi za splošno osodo Slovencev; obširno pripoveduje o Jelačiću, ki je, iz Hrvatske potujoč na Dunaj v Ptuju navdušeno pozdravil polk Kinsky; zanimiv je oklic v *„Novicah"*: »Bratje Slovenci po Kranjski, Koroški in Štajerski deželi«, v katerem nagovarja Slovence na složno delovanje, še bolj zanimljivi so listi politične vsebine Muršcu, ki jih pisatelj te knjige objavi v posebnem življenjepisu Murščevem.

Pisal je *„Novicam"* več uvodnih člankov, najčešče ob novem letu. *„Slovenski Narod"* [83]) je takoj v prvi številki pozdravil in pri-

poročal zlato sredo med nezdravim liberalizmom in trdoglavim starokopitarstvom. »Novoletni list do razkosanih Slovencev« zahteva, da ne iščimo načel iz državljanskih besednjakov, nego iz zgodovine in iz izkušnje; sestavek »Složnost« želi, da bodi naša moč v slovenski vzajemnosti; še v poznejših časih je dajal našim vodjam migljeje in miril razburjene duhove. Slovenske zahteve zastopal je s spretnim peresom tudi v nemških listih, n. pr. »Südslavische Zeitung«, »Politik«, »Zukunft«, »Ost und West«, »Presse« i. d.

Trstenjak je bil pesnik, novelist, jezikoslovec in zgodovinar; v jezikoslovju ni imel sistematične podlage; najbolj zmožen je bil za zgodovino radi redkega pomneža za osebe in čine in po bistrem umu. Da je mogel on zjediniti vse svoje bogate darove na to stroko in, da je bil podprt po znanstvenih sredstvih velikih narodov, bi bil jeden prvih zgodovinarjev prvih kulturnih narodov. O nepovoljnih uspehih njegovega znanstvenega delovanja v stroki etimologije in stare slovenske zgodovine sta se izrazila Miklošič v »Slav. Bibl.« II. in Jagić v »Arch. f. slav. Phil.« I., III., V., VII. Kljubu temu pa je deloval skoraj na ves mlajši rod slovenskih pisateljev na Malem Štajerju, ki jih je v šolskih počitnicah zbiral okolo sebe; prihajali so k njemu n. pr. Ogrinec, Sket, Murko, Oblak, Glaser, Pajk in dr. Dasi nikdar ni nastopil kot politik, je bil vender dobro poučen o splošnem položaju v Avstriji, pisal je mnogo političnih sestavkov in dajal svete našim voditeljem. Božidar Raič se je pred odhodom v državni zbor posvetoval s Trstenjakom. Imel je pa tudi zveze z visokimi krogi in s tem marsikomu koristil, n. pr. Oblaku. Bil je skromen in ponosen mož, ter odločen, izredno nadarjen in marljiv Slovenec in Slovan. Za izredne zasluge, katere si je bil pridobil v 1848—1849. letu v Ptuju, kjer je kot mestni kaplan s smrtno nevarnostjo opravljal službo v prenapoljeni bolnišnici, je bil odlikovan z zlato krono, a je ni nikdar nosil.

Opetoma se je izrekla želja, da bi on zapisal svoje spomine, ker ti bi bili lep donesek k zgodovini slovenskega preporoda in napredka, ali te želje ni mogel izpolniti rojakom radi bolehnosti v poznejših letih. On je morda zadnji Slovenec, na katerega je vplivala romantična struja v svetovnem slovstvu.

Fany Hausman, hči lastnika novoceljske grajščine, se je v Slovencih prva poskusila na slovstvenem polju in je pesmice objavljala v „*Celjskih Novinah*“ 1848. l. in v „*Sloveniji*“. Umrla je 1853. l. ter je pokopana v cerkvi Dev. Marije v Petrovčah pri Žalcu.

Jurij Vodovnik iz Skomerske župnije (por. 1791) na Malem Štajerju, je bil najpoprej cerkovnik, potem tkalec, zadnja leta je beračil pevaje na kolinah in ženitovanjskih gostijah. Zložil je mnogo pesmic, ki se še pojejo po južni strani Pohorja.

Peter Musi (1799—1875) iz Vranskega, 49 let nadučitelj v Šoštajnu, je razven mnogih setavkov za „*Novice*", za „*Šolskega Prijatelja*" in druge slovenske liste spisal tudi „*Abecednik*" in knjigo o kmetovanju.

Valentin Orožen (1808 — 1875) iz Št. Jurija pod Rifnikom, je opravljal duhovsko službo na mnogih krajih, umrl vpokojen v Okonini pri Gornjem Gradu. Njegove pesni se nahajajo v Ahaclovi zbirki l. 1833, n. pr. „Spomlad", v Slomškovi knjigi „Troje ljubeznivih otrok", „Da zvezde na nebu igrajo", v „*Drobtinicah*" 1846.—1852. l., n. pr. 1848. l. „Vse mine" (Kje so moje rožice?). Fr. Levec dokazuje v „*Ljublj. Zvonu*" 1891. l. 126, da je ta pesen prevod nemške Jacobijeve: „Nach einem alten Liede", dalje „Napitnica" (To zlato vinsko kapljico id.) v „*Novicah*" l. 1854. Vsi njegovi spisi so izšli z naslovom: *Valentin Orožnovi spisi*. 1879.

Jožef Hašnik (1811—1883), rojen v Trbonjah blizu Vuzenice na Štajerskem, umrl župnik v Št. Juriju blizu Celja. Bil je med mladimi duhovniki, ki so Slomšku pomagali sloveniti „*Propovedi*"; prve njegove pesmice se nahajajo v Ahaclovi zbirki. „*Novice*" je takoj s početka zalagal s pesmicami, katerim je jemal tvarino iz krajevnih ali časovnih razmer, n. pr. „Močen varuh"; tudi v „*Slovenijo*" 1848—1850. l. je pošiljal pesni enake snovi. Pozneje je zbral svoje pesni in nekaterim zložil napeve ter jih izdal z naslovom: „*Dobrovoljke*" 1854. l. Njegove pesni, priproste in brez višjega vzleta, so se hitro širile med štajerskimi Slovenci in mnogo pripomogle k vzbujenju narodne zavesti. Veseli pesnik se je 1848. l. vrlo zanimal tudi za javne razmere; dné 7. julija omenjenega leta piše Muršcu: „Čverste poročnike potrebujemo za deržavni zbor ali malo je takih v našimu okrožu. Nar gorej bi bili: 1. Dr. Kočevar, 2. škof Slomšek (pa mislim, da bi ne šli), 3. Dr. Šubic — Ureh — Konšek — Anton Wolf (farmešter pri sv. Petru blizu Rogaca), dehant Bruner (učen in moder gospod), Straha ne poznam (Strah je bil župnik v Loki pri Zidanem mostu. Pis.), gospod Janez Lichteneger, oskrbnik Blagonske graščine. Dr. Knezu se blodi po glavi, Gurnik je pa kakor veter žene."

Dr. Štefan Kočevar (1808—1883) iz Središča na Štajerskem, doktor zdravilstva 1834. l., je služboval v Celju, v Podčetrtku in zopet v Celju, kjer je bil za svoje človekoljubno delovanje proslavljen z naslovom „cesarski svetnik". Součenec Gajev in prijatelj Miklošiču, Trstenjaku, Vrazu in drugim podpiral je Gaja na vse strani, 1848. l. je šel v Zagreb delat na to, da bi se združili Slovenci s Hrvati. Kočevar je bil izredno plemenit in nesebičen značaj; v Savinjski dolini je bil blizu polstoletja duševni oče vsemu narodnemu gibanju. Na stare dni je začel izdajati delo „*Slovenska mati*" 1882. l. V ilirski dôbi so se namenili spisati južnoslovanski slovar na podlagi slovarjev Stefanovića, Belostenca, Jambrešiča, Stulija, Voltiggija in Murka; za slovenski oddelek so bili odločeni Muršec, Ulaga, Drobnič, Orožen, Wolf in Kočevar, ki je vodil vse dotično dopisovanje v Slovencih. Dné 8. jan. 1849. l. je pisal o tej stvari Muršcu: „Tak ko ti, mislim tudi jaz, da bi mi dobro storili, če bi naš začeti slovar Ljubljančanom poslali. Zato bom vsem sodelavcem pisao, naj svoja pismena skorom zgotovijo, pa meni

s posojenimi bukvami vred pošljejo. Tak tudi ti svojo pismeno zgotovi, pa v Podčetrtek pošlji."*)

Dr. Matija Prelog (1813—1872) iz Hrastja pri Ljutomeru je bil zdravnik v Ljutomeru in Veržeju ter se 1849. leta preselil v Maribor. V Vrazovi knjigi „*Narodne pěsni itd.*“ sta pesmici: „Marko ino Turki“ pa „Marko devojko prosi“ iz njegove zbirke. Največje delo njegovo je: „*Makrobiotika*“ 1864. l. Spisana je knjiga za mladino; povdarjal je, da se ne moreta ločiti človek in njegov nravstveni namen; zato mora v tem biti poučena uže mladina. V mariborski čitalnici je v gledališčnih igrah spretno predstavljal humoristične vloge, priredil nekaj iger, ustanovil list „*Slovenski Gospodar*“ in ga vodil pet let (1867—1872). Spisal je roman „Šuntar“, govoril na taborih in se sploh mnogo trudil za narodnostno probujo štajerskih Slovencev.

Oroslav Caf (1814—1873) iz Rečice poleg sv. Trojice v Slovenskih Goricah je bil dvajset let kaplan v Framu blizu Maribora, dokler ga ni Slomšek imenoval podravnateljem in učiteljem duhovnega pastirstva v mariborskem semenišču. Ta služba pa mu ni ugajala, ker ga je preveč odganjala od preljubljenega mu jezikoslovja; zato je prevzel službo beneficijata pri mestni župni cerkvi v Ptuju. Ker si ni privoščil počitka v svojem jezikoslovnem preiskavanju, začel je na umu bolehati; domišljujoč si, da ga preganja vse, storil je samovoljno smrt dné 3. julija 1873. l. Kakor sto drugih nadarjenih in navdušenih mladeničev, poskušal je tudi on pesnikovati,[1]) to je pa rano opustil in se lotil resnih jezikoslovnih študij uže na gimnaziji. Učil se je poleg slovenščine tudi drugih slovanskih narečij in se je zanimal za vsak pojav v slovenskem slovstvu. 1845. l.[2]) naznanjajoč smrt Antona Krempla in opisujoč njegove zasluge, pogreša slovnice ali slovarja slovenskega, kjer bi se bil ozir jemal na vsa slovenska narečja; nadeja se, da bodo „*Novice*“, „ker jih orel uže vse nebo vsega Slovenstva veselo obleta, rade sprejemale vsak popravek iz podnarečij v svoji besedi.“ Mislim pa, da je Cafova sodba „Murko je ves pokranjčeni Štajerec“ neosnovana, kajti uže Murko je v predgovoru svoje slovnice zahteval, da se mora slovničar slovenski ozirati na vsa narečja. Naznanjal je radostno knjige Dobrovskega in Miklošiča[3]); začel je nabirati besede za slovenski slovar; imel je pri sebi in vabil slovenske može iz Rezije, Medjimurja, Krasa in Koroškega in od njih pozvedoval, kako se tej ali oni reči pravi v njih pokrajinah. Nato je objavil[4]) „Proglas zastran noviga slovenskiga slovnika in slovnice“, iz katerega se vidi, na kako široki podlagi je hotel izvršiti svoje delo. Ko je slišal Miklošič, koliko tvarine ima nabrane Caf, mu je predlagal, da izdasta oba slovar pod imenom obeh; a žal, da ni porabil Caf te ugodne prilike, kajti on sam je bil prepočasen delavec, kar mu je bil tudi

*) Za časa preporoda slovenskega naroda je bil Kočevar desna roka Muršcu, ki je iz Gradca vodil narodno gibanje. V listu, omenjenem nad črto, je pisal dalje: „Noviga Ti ne morem ničesar pisati, ker se pri nas vse starega drži. Pisarnice so še nemške in pisarji nočejo od slovenskega jezika ničesar vedeti. Oni pravijo, da postave ni, po kteri bi pisarne slovenski morale pisati, a kmeti ne zahtevajo slovenskih pisem. Samo na Blagovnim (!) (Reifenstein) so začeli pisarji kmetom službene pisma slovenski pisati. V pozivnice (Vorladungszettel) stibrar (Steuereinnehmer) plačila u knjižice slovenski zapisuje. Niso torej vsi pisarji nemškutarji; Bog tudi njim pamet razsveti, amen.“

dr. Muršec očital 1853. l. Po njegovi smrti in tudi poprej se je bilo vse to slovarsko blago spravilo v Ljubljano; koliko in v koliki meri se je porabilo za slovensko-nemški slovar,[5]) to razlaga Pleteršnik v slovensko-nemškem slovarju. Temeljito znanje slovanskih jezikov dokazujejo njegovi članki „Staroslovenski in vseslovanski književni jezik“,[6]) „R in L sta slovenska vokala“,[7]) „Ogrsko-slovenske besede“,[8]) „Jezikoslovne črtice“,[9]) „Ptuj, peč in tuj“. Zlog v teh spisih mu je tako lapidaren, da se težko čita in razume, ker je hotel s kratkimi besedami mnogo povedati. Kar piše Trstenjak o njegovih obširnih delih v rokopisu, mislim, da je mnogo pretiranega; pisatelj teh vrst je občeval tri leta s Cafom, pa druzega ni videl, nego nekatere zvezke z naslovom: Dodatki in popravki k Miklošičevemu slovarju. Nekoliko teh „dodatkov“, izdanih po Bož. Raiču, sem podal na ogled v Raičevem življenjepisu. Da bi pokazal, kako je treba lepo pisati po slovenski, izdal je knjigo „*Robinson mlajši*“, prevedeno iz češčine. Slog je precej okoren; manj znane besede je skupil v „Zbirčico“ str. 346—358. Priredil je tudi molitvenik: „*Romarska palica*“, ki je pa pisan v glajšem slogu; uredil je „*Drobtinic*“ XV. letnik, pomagal pisati knjigi „*Djanje Svetnikov*“ (izd. Slomšek). prirejeval je vsled vladinega naročila „*Računice*“ za prve šole. Leta 1853. je v češkem jeziku ocenil vsa do omenjenega leta izdana Miklošičeva dela. Da Cafova izredna marljivost Slovencem ni več koristila, je povzročilo nekoliko njegovo pretirano gaslo „Nonum etc.“, nekoliko trma, nekoliko pa to, da mu je nedostajalo znanstvenega ozračja. Da se je tihi učenjak vrlo zanimal za javne stvari, razvidi se iz mnogih listov, ki jih je pisal 1848. l. dr. Muršcu; na veliki petek istega leta je pisal med drugim: „Zdaj nam je govoriti in v „*Novinah*“ pisati svobodno, zakaj pak Slovenci molčé? To je premalo, če se piše, da se našemu jeziku hudo godi, vendar je hladilo za moje ranjeno serce! Želje bi se smele natisnoti kakor volja našega Slovenskega naroda, na katere bi se posebno na Štajerji Studentovje v Gradci — v Marburgi ino v Celji podpisovali ali pa toti troji studenti bi imeli si izbornike izvoliti, v Marburgi vkup priti ino se črez slovenske narodne reči posvetovati, želje sestaviti in svetlemu cesarju predložiti; ali pak drugače, molčati ne smemo. Obudite, podbodite naše gradčke dijake, morebiti ino najbrže se Kranjci id. pridružijo. Dajte liste natisnoti, ali dajte v Gradčke Cajtenge: Slowenische Jugend &c. Studirende in Gratz, Marburg und Cilli, hast du keine besondern Wünsche als Slowenen, hast du keine Berathungen zu pflegen &c., kajti od drugod ne vem, da bi nam pomoč došla: duhovnikom je škof roke zvezal, naši uradniki, profesorji so Nemci, mestjani ponemčeni, kmet ne vtegne.“

Božidar Raič (1827—1886)

od sv. Tomaža pri Veliki Nedelji na Štajerskem, se je šolal v Varaždinu, v modroslovju pa v Zagrebu. Bogoslovja se je učil v Gradcu. Od 1853—1860. leta je bil učitelj slovenščine na mariborski gimnaziji. Ker se je na tem zavodu odločno potegoval za pravice slovenskega jezika, je moral zapustiti zavod. Nato je šel za kaplana k Sv. Barbari v Halozah, postal tam župnik 1870. leta. — Deloval je na korist Slovencem v mnogih strokah, temeljito se je bavil s slovenskim jezikoslovjem. V staroslovenščini,

s katero se je vse do konca življenja poleg najraznovrstnejših obilnih poslov z mladeniškim veseljem bavil, mu je bil le redko kdo kos. Navdušen za vse Slovane, je po Hanki spisal rojakom slovnico ruskega jezika.[1]) V spisu »Črtica o vseruskoj carevině«, pisanem v cirilici in ilirski mešanici, za kojo so se takrat naši plemeniti rodoljubi posebno s Štajerskega ogrevali, razpravlja sedeže in staro zgodovino Rusov. Z ruskega stališča se je ozrl na vse Slovane v spisu »Uvod v slovnicą vseslavenskąją«, ki je neki analogon Cafovemu spisu o slovanskem glagolu.

Jezikoslovne spise nahajamo v raznih časnikih; zagovarjal je obliko »labodski« nam. »lavantinski«,[2]) o vezniku »ka«, nam. »da« je pisal trikrat;[3]) razlagal je »brati, čteti, šteti, čitati«;[4]) bil je tudi sotrudnik Jagičevemu *„Archivu“*, v čegar prvem zvezku razlaga str. 620—621 »loza, čokot, trs«; »staroslovenske in novoslovenske jezikoslovne črtice«.[5]) Največje njegove delo v tem obziru je »Dopolnek in razjasnila k Miklošičevemu slovarju«, ki ga je sestavil iz Cafove zapuščine.[6]) Pridružiti smemo tej stroki njegove ocene šolskih knjig, posebno Miklošičevih beril.[7]) Rad je proslavljal dične slovenske odličnjake, n. pr. Kremplja,[8]) Cafa,[9]) St. Vraza[10])*) 1880. l. v Cerovcu; Štefana Modrinjaka[11]) 1881. l. v Središču in konečno Frana Miklošiča[12]) 1883. leta v Ljutomeru. Čehu K. Havličku Borovskemu je napisal v posebni knjižici obširen življenjepis. Svoje nazore o takih spisih razvijal je v članku »Životopisje« v *„Jurčičevih Listkih“* str. 16, kjer se izraža proti temu, kako je Lesar opisal Debeljaka, Urbas pa Costo.[13])

Razumljivo je torej, da se je izredno zanimal za Cirila in Metodija; uže v Razlagovi *„Zori“* 1853. leta[14]) se nahaja njegov

*) Po vsem Štajerskem v letih 1860—1890. ni bilo tako spretnega agitatorja za narodne slovesnosti in narodno probujo, kakor je bil Raič. Da se je praznovala Miklošičeva sedemdesetletnica, je uže jedno leto poprej z dr. Požarjem in pisateljem te knjige navduševal Ljutomerčane. Radi Vrazove svečanosti je dné 19. avgusta 1880. Muršcu pisal ta-le list: „Prečastni gospod! Dné 3. septembra t. l. kanimo v družtvu z brati Hrvati velikanski proslaviti 70letnico milega nam prerano umrvšega St. Vraza. Slovenec navadno počina vsako delo z Bogom. Tako je tudi ob tej svečanosti odbor odločil, da prične navedenega dné slovesnost sè sv. mešoj pri Jeruzalemu v ondešnji kapeli. Prečastni gospod! Vi ste bili iskreni prijatelj Stankov, služili ste pri sv. Miklavži kakor duhovni pastir dobrega spomina, preprijazno Vas toraj drzne prositi svečanostni odbor, da bi Vaša blagost račila za Stanka ob jednajstih sv. daritvo opraviti, kar bode toliko odličnejšega pomena, ker bodete onokrat že zlatomašnik, k čemur Vam omenjeni odbor najdostojnejše čestita.“

spis »Ciril i Metod« po Palackem, Šafařiku, Kopitarju in drugih zgodovinarjih; navdušila ga je v Mariboru sijajno obhajana Cirilova tisočletnica. L. 1884.[15]) je nameraval na novo izdati njiju životopis, a nenadne razmere zaprečile so to delo. V prvi dôbi svojega pisateljevanja se je posebno zanimal za narodne pripovesti in je razglasil v *„Zori“* 1852. l. povest: »Erbosajdan«,[16]) enaki pripovesti sta »Balin«,[17]) »Neman in Belana«.[18]) Z velikim veseljem je pozdravljal vsako napravo, ki bi pospeševala duševni razvoj Slovencev; o »Slovenski Matici« je pisal uže 1865. l.[19]) v *„Slov.“*; bil ji je pozneje zvest podpornik in odbornik. Izvrstne so njegove »Črtice o Prekmurcih in njihovem govoru«[20]) in nastopnega leta »Prekmurski knjižniki pa knjige«. Ker je Raič izmed vseh Slovencev najbolj poznal Prekmurce, ga je naprosil Jagić, naj mu napiše razpravo o tem predmetu; Raič pa ni imel časa za to.

Za »Slovanstvo« [21]) je opisal »Bolgare« oziróm na 1. bivališče, 2. bivalstvo, 3. gospodarstvo, 4. duševne in fizične razmere, 5. zgodovino, 6. bolgarski jezik in 7. bolgarsko slovstvo. Članek je temeljit v vsakem obziru, in konča s temi krepkimi besedami: »Stopaj čvrsto, mili mi pa mrzko tlačeni narod bolgarski, na častno pozorišče in híti v kolo mnogobrojnih bratov.« Slika Raičevega pisateljevanja bila bi nepopolna, ko bi ne popisali tudi, kako je Raič zagovarjal slovenski narod; boriti se za pravice slovenskega jezika v šoli in v uradih, to je bil njegov pravi živelj. »O značaju [22]) slovenskega naroda« pišoč povdarja, da so Slovenci pobožni, delavni, da ljubijo nedolžno veselje in svoj materin jezik; in ta jezik mora zavladati v prvi vrsti v šoli. Prašaje »Kdo naj lika slovenščino?« [23]) odgovarja sam, da naj bi duhovniki govorili v lepi slovenščini; cerkveni uradi naj se poslužujejo slovenščine, zato je dostikrat zahteval,[24]) da bi vsi Slovenci morali imeti jedno skupno bogoslovsko učilišče.[25]) Imena v cerkvenih maticah morajo se pisati pravilno, kakor zahteva narodna čast.[26])

V ta namen je spisal za duhovske urade *„Slovarček“*,[27]) knjižico na pomoč narodnemu duhovništvu.« Sam je hotel stroške plačati, da bi se učila staroslovenščina na Mariborskem bogoslovskem učilišču. (*„Slov. Narod“* 1883. št. 43.) Predlagal je, da bi se osnovala slovenska šolska matica,[28]) ki bi 1. izdajala šolske knjige, 2. osnovala knjižnico in 3. svoje glasilo za vsa slovenska šolska društva. »Slovenskim dijakom« [29]) govoril je dvakrat na srce, vnemajoč jih za domovino. »Izreja mladine« [30]) mu je bil predmet

za taborski govor v Ormožu. Da se uvede slovenščina v vse urade na Slovenskem, v duhovniške in posvetne, zahteval je opetoma;[31]) v tem obziru se je posebno gorko potegoval za ptujski okraj.[32])

Njemu, zagovorniku naroda, so se posebno važni zdeli »Tabori slovenski«[33]) in je vse svoje življenje odločno zagovarjal »Zedinjeno Slovenijo«.[34]) Nekateri njegovi uvodni članki so »Kako smo?«[35]) »Slovensko duhovniško uradovanje«,[36]) »Odprto pismo visokorodnemu gospodu namestniku Štirskemu baronu Kübecku«,[37]) »Zdramimo se«,[38]) »Kako se nam Slovencem žvižga v seji okrajnega šolskega sveta?«[39]) »Zlokobnik.«[40]) Ko 1872—1875. leta Slovenci niso bili složni gledé poti, po kateri bi priborili pravico slovenskemu jeziku, je Raič z Geršakom vred skušal napraviti spravo med Staro- in Mladoslovenci; dotično zanimljivo dopisovanje med njim in Bleiweisom glej *„Mat. Letop.“* 1888, str. 38—39.[41])

Predlagal je, naj na Dunaju osnujejo Slovani avstrijski časopis, v kateri bi vsak avstrijski Slovan pisal v svojem narečju, dopisaval pa je tudi v nemške časnike, n. pr. *„Ost und West“*, *„Zukunft“*, *„Südsteirische Post“*; bil je deželni in državni poslanec, kar ga je položilo prerano v grob. Njegova pisava je bila tako značilna kakor Levstikova; odlikovala se je po kratkih, bujnih izrazih, nenavadnih besedah in mnogih deležjih; vse to se mu je očitalo, on pa se je krepko branil.

Toda Raič ni samo pisal, še mnogo več je deloval, in sicer uspešno deloval z živo besedo; bil je v vsakem obziru rojen govornik, kakošnih smo imeli Slovenci še malo. Posebno rad se je pa tudi na to stran izobraževal čitajoč govore raznih slavnih, zlasti čeških govornikov. Kdor ga je kedaj videl o slovesni priliki, ta se je takoj osvedočil o njegovi nenavadni nadarjenosti. Njegova postava, globoko prepričanje, krasna, gladko tekoča beseda, njegov kremeniti značaj, ne hrepeneč niti po časti niti po imetku — vse to mu je pridobilo srca vseh, da, tudi spoštovanje nasprotnikov. V izredni svoji gostoljubnosti je imel le ta jedini idealni namen, vzgojiti zlasti v učeči se nadarjeni mladini sebi jednakih značajnih delavcev za slovensko stvar.

Ivan Macun (1821—1883)

porojen v Trnovcih blizu Ptuja, 1845. l. suplent v Celju, 1846—1850. l. v Trstu, profesor v Zagrebu 1851—1860.; 1860—1861. v Ljubljani, do 1870. leta zopet v Zagrebu, potem na I. državni gimnaziji v

Gradcu. Narodno zavest sta vzbudila v njem dr. Kramberger in Dav. Trstenjak in součenec na graškem vseučilišču Malavašič; med modroslovci je on najiskrenejše budil narodno zavest in je uže 1843. l. v nemškem jeziku pisal o slovenskih prostonarodnih šolah;[1]) leto potem pa o Slovencih na Kranjskem in v sosednjih deželah.

V slovenskem jeziku je začel pisati 1847. leta, objavivši v *„Drobtinicah“* »Drobtinco jezikoslovno z posebnim pogledom na grčki in slovenski jezik«. V klasičnem jezikoslovju ga je najbolj zanimala grščina, za katero je Hrvatom priredil dve učni knjigi.[2]) Ti knjigi sta bili prvi, ki sta bili pisani v smislu novega učnega sistema in sta v hrvatsko-srbskem jeziku prvi te stroke; tudi za latinski in nemški [3]) jezik je pisal Hrvatom učne knjige in opetovano pisal o Gunduliću[4]) in o krasoslovju. Leta 1856. je v *„Nevenu“* napisal potopisne črtice o Bohinju in Bledu; 1862—1864. l. prevode iz ruskega za *„Pozor“* in *„Danico“*.

V slovenskem slovstvu je začel marljivo delati v Trstu, kjer je takrat bival domoljubni in neutrudno delavni rodoljub in slovenski pisatelj Simon Rudmaš, izvrsten ravnatelj; ta je ugodno vplival na Macuna. L. 1848. je objavil razglas,[5]) da hoče izdati knjižico, ki bo razdeljena 1. v politični in 2. narodni del; take vsebine pa nima nobena njegovih knjig; morda je pozneje izpremenil načrt, kajti Stanko Vraz [6]) ni prav razumel njegove nakane, ker govori o knjigi, ki bi utegnila namenjena biti gimnazijskim in licejskim učencem. V tem smislu je izdal *„Cvetje“*,[7]) ki je služilo učencem srednjih šol, dokler niso dobili primernejših učil. Pridejal je tudi nekoliko hrvatskih pesnij.

Ko je 1860—1861. leta službovał v Ljubljani, je spisal za Riegerjev *„Naučny slovnik“* in pozneje *„Narodnim Novicam“* [8]) članek o slovenskem slovstvu; ta sestavek, nekoliko pomnožen, je izšel v posebni knjižici. Ker sam skromno omenja, da ne namerava obširno pisati, nego mladini pot pokazati za samostalno delovanje, se tudi ne sme soditi sè stališča stroge znanosti. Miklošičevi sedemdesetletnici je posvečena knjiga, v kateri opisuje slovstveno delovanje štajerskih Slovencev[9]) (1883. l.). Dasi ga je spis stal gotovo mnogo truda, bi vender ob vsem tem bil lahko porabil več virov za življenjepise in dela posameznih pisateljev opisal točneje; v prvem delu je navedenih mnogo štajerskih Slovencev, ki so pisali nemški, kar bi se bilo morda bolje omenilo pod črto, ali pa celo izpustilo. Slovenski pisatelji, ki so živeli na Hrvatskem,

n. pr. Kobe, Raič, Tušek, Erjavec, pišejo navadno izborno slovenščino, ker jim temeljito znanje hrvaščine hodi na korist, uprav na Macunu pa tega ne opazujemo. Sam je uže 1848. l.[10]) priporočal, naj se Slovenci poprimejo hrvaščine radi njene lepote; zoper ta predlog se je pa krepko uprl dr. Sim. Šubic.[11])

Macun je rad naznanjal slovenske in hrvatske knjige,[12]) n. pr. prevod prve knjige satir Horacijevih, izdelan po dubrovniškem pisatelju Mihi Bono († 1738). Nagovarjal je Slovence, naj podpirajo Kukuljevića Sakcinskega, da mu prijavljajo podatke o življenju slovanskih umetnikov, kiparjev in slikarjev.[13]) V *„Sloveniji"* je tudi popisal svečanost »Slavjanskega družtva« v Trstu; v *„Novicah"* 1862—1863. l. o narodnosti slovanski, o domoljubju, o panslavizmu. V spisu »Slovenska terminologija v obče in posebno jezikoslovna«,[14]) je spravil to vprašanje v tok in se trudil, da bi slovensko terminologijo zbližal hrvatsko-srbski; opisal je zgodovino stolice slovenskega jezika na graškem liceju[15]) in življenje Andreja Šege.[16])

Izvršujoč opis Macunovega slovstvenega delovanja navedemo še tri njegova dela, v nemškem jeziku izdano razpravo o pomnoženju ur za latinščino v nižjih razredih,[17]) četrto izdajo Veselićeve[18]) (Fröhlich) slovnice »ilirskega« jezika in »Macchiavelli als Dichter, Historiker und Staatsmann«, v programu prve državne gimnazije v Gradcu 1874. Njegovo delovanje je bilo preraznovrstno, da bi se bil mogel temeljito vglobiti v kak predmet; prirejanje šolskih knjig za dejansko porabo, mislim, da je bila njegova glavna vrlina. Za časa njegovega kratkega bivanja v Ljubljani so mu hvaležni dijaki poklonili pesmico v spomin.

Franc Šrol (1829—1886) od sv. Lovrenca v Slovenskih Goricah, umrl župnik v Ljutomeru 1886. — L. 1853. je začel pisati v *„Novice"* kratkočasnice, n. pr. »Kaj je Vilčekov Drašek videl po svetu?«, v *„Danico"*, n. pr. »Dekliči, varujte se plesa«; življenjepise v *„Drobtinice"*, n. pr. »Ana Lackova« (*„Drobt."* 1859), krajepise, n. pr. »Sv. Trojica v Slovenskih Goricah (*„Drobt."* 1869), zlágal nagrobnice prijateljem, »Rožice na grobec Jan. Karba«. (*„Dan."* 1864.) Slovenščina mu teče gladko.

Janez Majciger, por. v Kranjski gori na Kranjskem 1819. l., od 1858 l. učitelj slovenskega in klasičnega jezikoslovja na mariborski gimnaziji. Marljiv učenec celovške gimnazije, se je kmalu poskusil v Janežičevi *„Slov. Bčeli"*, kjer nahajamo od njega nekaj narodnega blaga, n. pr. »Mlinarica", narodna povest[1]) »Bratovska ljubezen«.[2]) Kakor Šuman in Janko Pajk ima tudi Janez Majciger velike zasluge za prvi razvitek Slovenstva v Mariboru; bil je namreč odbornik čitalnice, kjer je 1869. l. imel govor »o materinem jeziku«.[3]) Za Ciril-Metodijevo tisočletnico je priredil Bil-ega knjigo za Slovence. Ko so mariborski Slovenci

1863. l. temelj položili »Matici Slovenski«, je bil tudi Janez Majciger med onimi, ki so položili 50 gld. na altar domovine in je bil tudi med prvimi pisatelji našega znanstvenega zavoda, sestavivši z Raičem in Pleteršnikom »Slovanstvo«. Njegov zanimljivi spis »Ulrich Lichtenstein« („*Kres*“ 1882) dokazuje, kako razširjena je bila slovenščina na Koroškem v trinajstem stoletju. Svojemu prijatelju Ivanu Macunu je postavil lep spomenik v „*Kresu*“ 1883. l. Svojega bivšega tovariša na gimnaziji mariborski in poznejšega glavnega sotrudnika „*Kresu*“, Dav. Trstenjaka, je podpiral s koristnimi spisi, n. pr. »Voda in njena moč«, kakor si jo misli prosti narod na Štajerskem („*Kres*“ 1883), »Zrak in njegove moči« v domišljiji in povesti štajerskih Slovencev („*Kres*“ 1884).

Mihael Žolgar,[1]) por. 1833. l. pri Sv. Petru v Medvedjem Selu na Malem Štajerju, je bil po dovršeni gimnaziji nekaj časa bogoslovec v Mariboru, potem modroslovec v Gradcu, učiteljeval je na gimnaziji v Celju, profesor v Kranju 1868. l., v Celju od 1872. l. do svoje smrti 2. februvarija 1890. Bil je odbornik »Matici Slovenski«, soustanovnik „*Popotnika*“, založnik in poldrugo leto tudi urednik. V celjskih gimnazijskih izvestjih je pisal 1866. l. o slovenskem glagolu, 1867. l. o slovenski sklanji in 1873. l. o narodnem pesništvu v kranjskem gimnazijskem izvestju, 1872. l. o različnosti v slovenskem ljudskem jeziku. Priporočal je v tem sestavku, naj se nabira narodno blago. V drugo stroko spada sestavek »Pogled na atiško zgovornost« v gimnazijskem izvestju v Kranju 1869. l.

Dr. Josip Kranjc (1821—1875)

iz občine Skale blizu Velenja pri Celju, je bil v letih 1842—1848. odgojitelj bogate rodbine Kodoličev, nadaljujoč pravoslovne nauke samouk. Z rodbino je bil po zimi v Gradcu, po leti v Radgoni in je hkratu prakticiral na graškem in radgonskem magistratu. L. 1847. je v Celovcu napravil kazensko-sodniški izpit na prizivnem sodišču. Delujoč v »Slovanskem klubu« in v domačem volilnem okraju izvoljen poslancem v državni zbor, ni mogel dalje rigorozirati. Poslanstvo pa ni bilo za njegovo naravo. Dné 2. avgusta 1849. l. je postal v Gradcu doctor juris in je potem dobil na graškem vseučilišču stolico avstrijskega državljanskega in kazenskega prava s slovenskim učnim jezikom (1849/50. leta). Težka je bila naloga, juridičnim pojmom najti primernih izrazov; v to svrho je preložil do meseca julija 1870. l. državljanski zakonik, obsezajoč 1502 paragrafa, in ga je ministerstvu predložil s prošnjo, da ga natisne.

L. 1851. je nadaljeval prejšnja predavanja. Docent je bil štiri leta; ker pa je sovraštvo proti slovenski stolici vedno naraščalo, pobrigal se je za advokaturo in se oglasil k dotičnemu izpitu, pa ga niso pripustili, ker se je vršila preiskava zoper njega radi njegovega vedenja 1848. l. Da bi dospel do advokature, prosil je za službo pomožnega poročevalca na ljubljanski finančni prokuraturi,

katero je nastopil 1854. l. Prosil je za odvetniško mesto v Celju, pa se je moral umakniti mlajšemu tekmecu. Radi tega je potožil svojemu pokrovitelju, grofu Thunu, ki ga je imenoval vseučiliščnim profesorjem avstrijskega civilnega prava v Sibinju. To službo je opravljal od 1855—1871. l., ko je prišel v Inomost in leto pozneje v Prago.

Po njegovi smrti je izdal profesor Pfaff imeniten tolmač avstrijskega civilnega prava iz Kranjčeve zapuščine »System des oesterreichischen allgemeinen Privatrechtes«,[1]) 1885. Zanimljiv je za nas Slovence predgovor, v katerem Pfaff priznaje, da je v Kranjcu nenavadno spoštoval človeka, tovariša in učenjaka. Izmed njegovih učencev v Gradcu omenimo Razlaga, Rozino in Lovra Tomana. Kranjčev prevod civilnega zakonika je dobil Cigale v roke in predelal vsega, ker Kranjc ni bil toliko vešč slovenskemu jeziku, da bi bil mogel tako važno delo dovršiti izvrstno; a on, kot prvi prelagatelj tega zakona, ima za to stroko v našem slovstvu mnogo zaslug.

Dr. R a d o s l a v R a z l a g (1826—1880)

iz Radoslavcev blizu Ljutomera, se je začel zavedati slovenske narodnosti učeč se pravoznanstva na vseučilišču v Gradcu; utrjevale so ga v teh nazorih knjige Šafařikove in Kollarjeve. Bil je odvetnik v Brežicah na Štajerskem, preselil se v Ljubljano in šel zopet v Brežice. Kakor večinoma vsi pisatelji, porojeni ob hrvatski ali ogrski meji, poprijel se je tudi on takoj s početka ilirske ideje in je govoril za to, naj se v Zagrebu osnuje jugoslovansko vseučilišče,[1]) naj se v Slovencih vzajemnost goji na ta način, da bi *„Slovenska Bčela“* prinašala sestavke tudi »v i l i r s k e m« narečju. Izvršujoč to misel, je izdal 1851. l. knjižico *„Zvezdice“*,[2]) ki je imela namen »razplamtiti serdca vruća za Slave slavu, za rod ljubljeni i dom predragi«. Ko je ugovarjal Št. Kociančič, da so ti nazori »krivoverni, nekristijanski«, se je zagovarjal v *„Slov. Bčeli“* 1851., 172. str. Iste nakane je naglašala tudi njegova *„Zora jugoslovanska“* 1852.

Večji del vsebine je napisal Razlag sam, n. pr. »Divotvornost« (romantika), narodne pripovedke o vilah, zvezdah, življenjepise, starožitne črtice in pesmice. Drugi tečaj je izšel v Zagrebu.[3]) V predgovoru se povdarja, da so sestavki drugega tečaja nekaj ilirski, nekaj slovenski in da se nekaj približujejo obćni slovenščini na podlagi staroslovenščine in ruščine. Tem nazorom nasproti sta se oglasila Cegnar[4]) in Podgorski[5]) z Bleiweisom vred in sta

imenovala to mešanico »lunin« jezik. *„Zore“* potem ni bilo več na svetlo. Idealno nadahnjen Slovan, izlival je rano svoje čute v pesniško obliko, n. pr. »Ljubav«,[6]) »Prijateljici«;[7]) v prvi pravi, da ljubi Boga, Slovane in krasno devo. Tudi v *„Zori“* je objavljal pesmice. Znal je ceniti vpliv, ki ga ima lepo petje na človeško srcé; prav je torej pogodil, da je izdal zbirko pesnij z naslovom *„Pesmarica“* 1863.[8]) Ta *„Pesmarica“* ima tudi nekoliko hrvatskih pesnij, ki izražajo Razlagovo mišljenje, da je treba bližati se Hrvatom.

Istim načelom zvest, razlagal je v zboru »Slovenije«, političnega društva v Ljubljani, jugoslovanski program v tem smislu, da se mora »vsak misleči južni Slovan držati mislij, izraženih v načrtih narodnega jedinstva v Sisku 8. novembra, in v Ljubljani 1. decembra 1870., kajti slovenski jug bode dragocen biser v kroni habsburške dinastije«.[9]) Posebno je povdarjal gospodarstveno stran. Na to stran kaže tudi »Odprto pisemce, komur je mar«,[10]) v katerem kaže, da bi naši mladini ustregel časopis, ki bi razkladal staroslovenščino, slovenščino in ilirsko narečje z ozirom na vseslavjanska narečja. Z nastopom ustavne dôbe 1861. l. je pozdravil važno dôbo za narode raznojezične Avstrije,[11]) omenjajoč, da Slovan ne stavi svojega naroda ne nad ne pod kristijanstvo in svobodo.

Od te dôbe se je brigal za vse strani javnega življenja in narodnega gospodarstva. Ker je bil izvrsten jurist in jednajst let prelagal zakone za Štajersko, lotil se je 1862. l. velevažnega posla, slovenskim juristom priti na pomoč s knjigo *„Slovenski Pravnik“*[12]). Z ustavno dôbo je stopil Razlag iz ozkega literarnega delovanja na široko polje javnega delovanja. Z navdušenjem je bil izvoljen 1865. l. v Celju v štajerski deželni zbor; potem je bil izvoljen tudi v državni zbor in je tam priznanje priboril sebi in slovenskemu imenu. V debati o konfesijonalnih postavah je napravil tak vtis, da si je cesar dal po Lasserju poročati o njem. Z Zarnikom, Mošetom in Vošnjakom je ustanovil politično društvo »Slovenija« in bil izvoljen za odbornika. Ko se je ustanovilo učiteljsko društvo »Šola« 1872. l., je prevzel predsedništvo, ker se je jako zanimal za šolstvo.

Pri Prešernovi slovesnosti v Vrbi 1872. l. je v imenu pisateljskega društva ocenil slavljenca v slovstvu slovenskem. V ljubljanskem deželnem zboru je bil namestnik deželnemu glavarju in je vzbudil odločen upor v mlajših rodoljubih, ko je nekoč govoril nemški. Namerjal je izdajati slovenske in obče slovanske koristi zastopajoči v nemškem jeziku pisani mesečnik *„Adria“*, katerega

prva in edina številka je bila tiskana v Milićevi tiskarni. Imenovanje deželnim glavarjem za Kranjsko 1871. l. pod ministerstvom Hohenwartovim ga je odvrnilo od te namere. Krepko je podpiral »Matico Slovensko« in druga narodna društva. Onevoljen po javnem delovanju je šel nazaj v Brežice. Podpornik je bil pesniku Josipu Cimpermanu, ki poje o njem:

Sovražil si hinavstvo dvojezično
In domoljubnost otlo, prenapeto,
A za namero blago si pričeto
Zaščitnik stal, podpornik nepremično.

Ivan Geršak, rojen 1838. l. pri Sv. Petru pod Sv. Gorami blizu Sotle, bi imel biti 1870. l. z dr. Kranjcem in dr. Ribičem imenovan za docenta na graškem vseučilišču na pravniško fakulteto; državni zbor pa je odbil podporo, uže dovoljeno za ta predavanja. Potem pa je Geršak dobil notarijat v Ormožu, kjer živi še sedaj. Mnogo je nanj vplival Božidar Raič, ki mu je bil zvest prijatelj, v poprejšnjih letih pa gotovo profesor J. Grašič, na celjski gimnaziji, ker je Geršak zložil „Slovó od čast. gosp. J. Grašiča, c. kr. profesorja na gimnaziji Celjski". Peta in zadnja kitica slove:

Z Bogom, jednoglasno Tebi kliče tužni zbor
U življenji verno obdajajoče Te mladine,
Akoravno v miru zapustiš nas skor,
Srca pak hvaležnega spomin nikolj ne mine; —
Vejico posadim na predrago mu gomilo,
Slavulj pel po Tebi bode ondi pesem milo.

V poprejšnjih letih se je kakor marsikateri slovenski pisatelj pečal z jezikoslovjem ali vsaj s slovničarskim delom in razjasnjeval „Stavek, obsodek in prisodek", potem se je obrnil na dnevna vprašanja in razpravljal „Parlamentarni jezik",[1]) razglasil razsodbi o celjski razstavi.[2]) Da bi ljudstvo poučeval o javnih poslih in dnevnih vprašanjih, je začel izdajati: „*Čitalnico*". Sodelovali so: Borovski, dr. Gorenec, dr. Prelog, dr. Šubic, Ogrinec, Gabron, Zličar, Ravnikar, dr. Muršec, Šuman, Pleteršnik. Največ sestavkov je napisal izdajatelj sam, namreč spis „O obrestih in obrestnih postavah" sega globoko v občno gospodarstveno vednost in je določil po zakonih ponudbe in poprosbe naravo pravih obrestij; potem kaže, kako se je godilo obrestim in kakovi zakoni veljajo zanje. Sestavek „Banke in papirnati denar" nam razjasnjuje zgodovino bankinih naprav; spis „O številnih loterijah" kaže strastnim igralcem, kako primeroma malo dobivajo za svoj zastavljeni denar. Nauk „o skerbstvu in varstvu" je posebno koristen, pa nedovršen. „Katekizem avstrijskega ustava" (II. z.) temeljito poučuje o vladanju; „o dragini" pravi, od kod izvira, kakšne ima nasledke in kako se more odpraviti. V nastopnih zvezkih je razjasnjeval socijalne razmere na Avstrijskem, Francoskem, opisal županovanje (III. in IV. zv.), razlagal povestnico avstrijsko, govoril o solnem davku in o prostonarodnih šolah. S tem listom je oral ledino v slovenskem slovstvu, in so ga pohvalili vsi strokovnjaki; kajti marsikatera tvarina se je obdelovala tu prvikrat. Uvod tej knjigi je bil spis: „Uvodni razpravek o narodarstvu" v „*Novicah*" 1864. leta; proti izrazu „narodarstvo" pa so se slišali krepki glasovi. Za gospodarstveni in kulturni razvitek Slovencev v Ormožu ima Geršak velike zasluge.

* * *

Simon Rudmaš (1795—1858) iz Št. Vida v Junski dolini na Koroškem, je služboval kot kaplan v Dobrli vesi in v Št. Andražu, od 1829. l. katehet in vodja glavne šole v Celju, od 1837. l. vodja normalke v Trstu; 1850. leta šolski svetovalec in nadzornik prostonarodnim šolam na Koroškem. Kako priljubljen je bil v Celju, se vidi iz tega, da so se ob njegovi smrti v njegov spomin odpetih bilj v farni mestni cerkvi udeležili učitelji, učenci in meščani. Njegova stroka je bila računstvo; posebno je skrbel za učila v prostonarodnih šolah.[1]) Da bi učitelji mogli uspešno rabiti knjigo, je uže leto poprej v „*Slovenski Bčeli*" (1851 X.) spisal „Kratek navod v številoslovje". Tu povdarja izrecno, da hoče on, nadzornik koroških šol, učiteljem svoje domovine priporočati to, kar je videl dobrega in veselega uspeha v tržaških šolah. V Slomškovi knjigi „*Poročilo potrebnih naukov za nedelske šole*" (V Beču 1854) se njemu pripisuje oddelek [2]) „Številoslovje" (str. 373—423), kjer se nahajajo „čvetere rajtbe drobežev, premere in ravnomerine, prosta tristavka, verižni račun, izrajtba obresti, društvinski račun, izrajtba zmesi, dobička in zgube id." V Trstu je podpiral slovanski živelj na vse načine, na Koroškem je podpisal povabilo k družbi sv. Mohorja.

Karol Robida (1804—1874) iz Male vasi pri Ježici poleg Ljubljane, postal je 1825. l. benediktinec in učil naravoslovje in matematiko na liceju, potem na gimnaziji v Celovcu. Pomagal je ustanavljati družbo sv. Mohorja in bil od 1852. l. do smrti njen odbornik. „*Novice*" je podpiral takoj s početka, istotako „*Drobtinice*". Delal je v slovenskem slovstvu v dveh strokah, spisal je dve izvirni knjigi iz zdravniške stroke, namreč „*Zdravo telo*" in „*Domači zdravnik*",[1]) poslovenil je „*Domače živinozdravništvo*".[2]) Za prvo je tvarino nabral deloma sam po svojih izkušnjah, deloma posnel po „*Novicah*". V drugi knjigi priporoča „življavo", katere se je treba držati, da človek živi dolgo. „*Novice*" (1854, 154) so mu očitale, da je bolezni uredil po abecednem, ne po anatomičnem redu in da mu je terminologija včasih nedostatna. V predgovoru druge knjige pripoveduje, da je iz „*Novic*" pridejal to, kar se mu je zdelo potrebno. Iz druge stroke je spisal „*Naravoslovje*" 1849. l. V predgovoru razlaga korist naravoslovja v duševnem in telesnem obziru, razlaga težavo, tako tvarino razlagati Slovencem; radi tega je tudi izpustil matematično fiziko. Po svojih sestavkih, v nemškem jeziku izdanih v izvestjih celovške gimnazije, zaslovel je tudi izza mejâ slovenske domovine.

Matija Majar Ziljski (1809—1892)

iz Gorič v Ziljski dolini na Koroškem, se je nemščine naučil doma od očeta, slovenščine pa iz Japljevega svetega pisma, katero je moral čitati očetu dan na dan. Dvanajstleten deček je prišel Majar v celovške latinske šole, kjer mu je bil učitelj koroški rodoljub Mat. Ahacelj. Licejske študije je dovršil v Gradcu, nato je vstopil v celovško bogoslovnico, v kateri so se takrat vzgajali bogoslovci krške in lavantinske škofije. Tista leta je bil v semenišču duhovni oče ali špiritual Ant. Mart. Slomšek, za čegar knjigo „*Troje ljubeznivih otrok*" iz 1838. l. je Majar priredil povest »Pavle Hrastovski«.[1])

Po dovršenih bogoslovskih naukih je nastopil Matija Majar 1837. l. svojo prvo službo ekspeditorja v knez.-škofijski pisarni, kjer se je poleg stanovskih dolžnostij uril v slovanskih narečjih, katerih se je naučil temeljito. Potem pa je služboval po raznih krajih za kaplana, dokler ni 1851. leta dobil mesto župnika v Gorjah.

Pridno je nabiral uže tista leta narodno blago, in ko je Stanko Vraz nabiral po Koroškem narodne pesni, spremljal ga je Majar in mu izročil bogato zbirko pesnij in napevov. Izza časa, ko je Majar bil v kn.-škofijski pisarni, naj omenimo tudi njegovo občevanje z Urb. Jarnikom, ki ga je navduševal za narodno, znanstveno in politično delovanje, posebno pa ga je vspodbujal za slovansko književno vzajemnost, za kar se je Majar trudil in boril vse svoje življenje. — L. 1843. je potoval po Goriškem, Beneškem in Tržaškem in to potovanje obširno popisal v Vrazovem *„Kolu"*.[2])

L. 1846. je izdal Majar prvo samostojno knjigo *„Pesmarica cerkvena"*,[3]) prva knjiga, ki se je tiskala na Koroškem v gajici. V tej knjigi pojasnjuje pomen narodnega pesništva, in je objavljenih 81 različnih pesmic, ki se pojejo po vsem slovenskem svetu. Ko je dal cesar Ferdinand 15. sušca 1848. l. vsem narodom ustavo, je Majar takoj spoznal važnost te ustave ter je budil svoje rojake, naj se oprimejo podeljenih pravic.*) Ko so se vršile volitve za Frankobrod, je opominjal on svoje rojake z Andr. Einspielerjem, naj nikar ne hodijo volit. To je bilo tudi vzrok, da so ga Nemci zvali hujskača ter toliko časa pritiskali na celovškega vladiko Lidmanskega, dokler ga ni prestavil iz Celovca — bil je namreč kaplan v stolni cerkvi — na Sv. Višarje. Ali tudi tukaj ni Matija Majar utihnil, ampak je navduševal trume romarjev, ki so prihajale na božjo pot, ter, kakor zmiraj, pridno dopisoval v razne slovenske časopise.

L. 1846. je popisal tudi slovensko slovstvo, katero je izšlo v Slomškovih *„Drobtinicah"*. Posebno so ga zanimale šolske stvari in on sam je spisal mnogo šolskih knjig, ki nam kažejo Majarja vzornega učitelja.[4]) Tudi ilirski pokret na Hrvatskem ni ostal brez

*) Matija Majar je dné 2. junija 1850. l. Muršcu, ko „najbolj praktičnemu in najbolj iskrenejšemu vlastencu" pisal obširen list, v katerem po treh ali štirih odstavkih ponavlja vedno: „Mi politične novine imeti moramo," in nasvetuje: „Pišimo za napred u jugoslavenske novine," ter našteva koristne nasledke takega dela.

vpliva na Majarja, ter se je tudi on poleg Stanka Vraza najodločneje potegoval za združitev jugoslovanskih narodov ter izdal tudi knjigo,[5]) v kateri nam dokazuje način te združitve.

Ker je dobro vedel, koliko koristi ljudstvu urejena šola, je 1856. l. sestavil in odposlal na vlado obširno spomenico, kar mu je nakopalo mnogo skrbij in truda. Mnogo se je bavil s slovanskim jezikoslovjem in je posebno opažal književno delovanje slovanskih narodov. Udeležil se je 1863. l. velikih slavnostij v Zagrebu, prirejenih ob tisočletnici sv. Cirila in Metodija. Tem povodom je izdal knjigo »Sveta brata Ciril in Metod«.[6]) Vedno se je trudil, da uresniči svojo misel o slovanski vzajemnosti, zato je izdal 1863—1865. l. »Vzajemni pravopis«.[7]) Ta knjiga je priča o njegovi marljivosti in znanosti slovanskih jezikov. Vzajemni pravopis obsega »zajedno šest slovnic scela jednako urejenih, to je cerkveno-slovansko, rusko, hrvatsko-srbsko, češko, poljsko in vzajemno-slovansko«. Majarjevo prizadevanje za slovansko vzajemnost kaže tudi večina dopisov, ki jih je pošiljal od 1856.—67. l. *„Novicam“* (večinoma o vzajemnem jeziku.) Leta 1867. je izšla *„Slovnica ruska za Slovence“*.[8])

Okoli 1860. l. se je osnovalo v Moskvi »Društvo prijateljev naturopisja«, ki je priredilo 1863. l. stalno narodopisno razstavo. Povabljeni pa niso bili le ruski, ampak vsi slovanski narodi. Slovence je zastopal M. Majar, ki je oskrbel marsikatero znamenito reč na svoje stroške. Ker so ga vabili, naj si ogleda še sam »vystavo«, odpravil se je res z mnogimi drugimi slovanskimi rodoljubi na daljno pot. Zapustil je pa Gorije, ne da bi bil povedal prej ljudem, kam da potuje. Na vseh večjih krajih Rusije, koder se se vozili, sprejemali so jih po slovanskem običaju s kruhom in soljo. Preko Varšave, Grodnega, Ostrovega, Pskovega in Vilne so dospeli v Petrograd, kjer so prirejali njim na čast velikanske slavnosti, in sam ruski car jih je vsprejel v posebnem zaslišanju. Iz Petrograda so šli v Moskvo, kjer so si ogledali »vystavko«, potem pa so šli zopet nazaj preko Petrograda domov. — Ko se je Majar mudil v Rusiji, raznesle so se o njem čudne govorice, posebno pa potovanje na — Rusko je dalo povod mnogemu sumničenju. Ker je bil zapustil župnijo brez dovoljenja, moral se je zagovarjati pred svojimi predstojniki; a Majar se je krepko branil in je plačal le 25 gld. globe (vere).

L. 1870. so Majarja povabili za profesorja latinščine, grščine in slovanskih jezikov v Odeso na Ruskem, a on je odklonil to

ponudbo. L. 1870. se je Majar radovoljno odpovedal gorijanski županiji in je bil imenovan 1871. l. beneficijatom na Križni gori ob Celovcu. Tista leta je zahajal Majar v razna narodna društva v Celovcu, kjer se je po njegovem prizadevanju osnovalo politično društvo »Trdnjava« za koroške Slovence. Tudi na raznih taborih je govoril.

Tudi na Križni gori se je Majar marljivo bavil s slovansko vêdo, dasi mu je pešal vid. Od 1873.—75. l. je izdajal in večinoma sam spisoval znanstveni časnik *„Slovan“*,[9]) po starih slovanskih knjigah in mnogih drugih virih sestavljal je obširen staroslovenski obrednik in opisoval usodo in zgodovino cerkvenega staroslovenskega slovstva. Teh spisov pa ni več objavil. Poslednje njegovo delo »Sveta Brata Ciril in Metod«[10]) je pisano zopet v čisti slovenščini. L. 1880. 30. kimovca je razglasil papež Leon XIII. okrožnico »Grande munus«, in ko so se leto pozneje odpravljali slovanski rodoljubi v Rim, pridružil se jim je tudi Majar, dasi je bil že oslabel.

Koncem 1883. l. se je preselil Majar iz Celovca k češkim bratom v Zlato Prago v vrlo češko družino vdove g. B. Šidove, ki mu je stregla jako prijazno in skrbno, da ni pogrešal prav ničesar. Tudi tukaj ni miroval, in dasi mu je bil oslabel vid, pisal je dan na dan in pripravljal za tisek več spisov. Pokopan je na Olšanskem pokopališču.

Andrej Einspieler (1813—1888)

iz Sveč v Rožni dolini na Koroškem — zato se je imenoval v dopisih v *„Slovenijo“* »Svečan« — je bil kaplan v Bleibergu, potem je v osmih letih služboval na dvanajstih mestih, duhovni pomočnik na mestni župniji v Celovcu 1846—1852. l., katehet in učitelj slovenščine na celovški realki celih trideset let; v pokoj je šel 1882. l.; papežev komornik je postal jedno leto pred smrtjo. Vplivala sta nanj Ant. Slomšek, takrat vodja duhovnemu semenišču, in takratni stolni kaplan M. Majar.

Izmed vseh dopisnikov in sodelavcev, ki so Cigaletu pomagali v *„Sloveniji“*, bil je najmarljivejši Einspieler-Svečan, ki je uredniku včasih napisal tretjino lista. Najznamenitejši članki so »O šolah in šolskih zadevah«: »Nižja ali ljudska učilnica«,[1]) »Slovenski jezik na latinskih šolah v Celovcu«,[2]) »Sodnijska uravnava na Koroškem«,[3]) »Državni zakonik in vladni list«.[4]) Slovencem priporoča jedinost in

svoje zastopstvo pri ministerstvu. Avstrija [5]) mora sezati do Balkana, mora zediniti Slovence in nima ničesar iskati v Frankobrodu.

Temeljito je podpiral tudi *„Slov. Bčelo“*, kateri je včasih nadomeščal urednika Janežiča; razpravljal je o pouku v prostonarodni šoli in obširno govoril o »Slavjanih«.[6]) Upoštevaje veliko važnost šolstva naznanja v povabilu na naročbo, str. 177, šolsko prilogo z naslovom *„Šolski prijatelj“*.[7]) Priloga je do št. 5., potem ga je tiskal kot poseben list I. Leon. Izšli so štirje letniki do 1855. l., imajoč blizu 400 stranij in obsezajoč pesni, poučne sestavke, povestice, slovstvene reči, šolske ukaze itd. Starina slovenskih učiteljev na Kranjskem, Praprotnik, in mnogo drugih, so ga vrlo podpirali. Temu listu je sledil *„Slovenski Prijatelj“*,[8]) časopis za cerkev, šolo in dom. Prva dva letnika 1856. in 1857. imata tri dele, kakor kaže naslov; drugi in tretji del sta skupaj jedna knjiga, od 1858. l. so vsi oddelki jedna knjiga, in v tej obliki je Einspieler urejeval list, ki je 1878. l. nosil pravilno obliko *„Prijatelj“* do 1883. l., ko je izšel XXXII. tečaj. Ti letniki so prava pravcata zakladnica za slovenske duhovnike, ki najdejo v njih dovolj primernega gradiva svojim cerkvenim govorom. Priredil je tudi nekoliko molitvenikov.

Neumorno je delal za narodni napredek kot političen pisatelj, ker je skoz tri leta izdajal *„Slovenca“*; [9]) iz sestavkov v tem listu priobčenih je sestavil knjižico *„Političen Katekizem za Slovence“*,[10]) in ustanovil list *„Mir“* [11]) 1882. l., ki izhaja še sedaj. Tudi v nemškem jeziku je branil pravice Slovencev v nemških listih, ki jih je urejeval sam. Pomagal je ustanavljati 1855. l. »Društvo katoliških rokodelskih pomočnikov«, 1864. l. slovensko čitalnico, 1869. l. »Katoliško politično društvo«.

Einspieler, začasni vodja, je podpisal povabilo za ustanovljenje »Družbe sv. Mohorja« v *„Bčeli“* 1852. l., št. 1. V družbinem koledarju 1878. l. popisuje sam zgodovino družbe. Deželni poslanec je bil 1863., 1871. in 1880. l.; mestni odbornik od 1876. l. Koroškim Slovencem je bil Bleiweis in Jeran v jedni osebi. Telesno in duševno živ in gibčen je v slovenskem in nemškem jeziku pisal jedrnato in zanimljivo.

Lambert Ferčnik (1827 — 1887) iz Sveč v Rožni dolini na Koroškem, ožji rojak in sorodnik Andreju Einspielerju, za kaplana služboval več let v Rožu, trikrat v Žabnicah, pet let na mestni fari v Celovcu, dokler ni 1864. l. prišel v Žabnice za dekana. Bil je navdušen popotnik, prehodil vso Slovenijo, Rezijansko, Moravsko, Češko, Bavarsko; njegova najdaljša pot je bila v Rim 1869. l. Svoja potovanja je rad popisaval v *„Slovencu“*, osobito pa v *„Besedniku“* 1876. in

1877. l., kjer se nahajajo njegove zanimive „Zgodovinske in potopisne črtice“. V tem listu je opisal K. Dürnwirtha (1875), podal „Prijateljeve črtice iz A. Janežičevega življenja“ (1870) ter razglašal narodno blago (1873).

Andrej Alijančič (1813 — 1894) iz Kovorja na Gorenjskem, je prišel še deček k svojemu ujcu v labodsko dolino na Koroškem, da bi se priučil nemščini in potem pomagal očetu pri trgovini. Ujec pa je dal pridnega in nadarjenega dečka v nižjo gimnazijo v Št. Pavel, v višjo v Celovec; osmo šolo je izdelal Alijančič v Ljubljani. Gorotan se mu je pa priljubil tako, da je v Celovec šel v semenišče, kjer je nanj blagodejno vplival spiritual Slomšek. Po raznih kaplanskih službah je prišel 1848. l. za župnika v Škocijan, kjer je s prostovoljnimi darovi župljanov popravil zanemarjeno cerkev in posebno pozornost obrnil na šolo, po Slomškovih načelih „vrtove sv. katoliške cerkve“. Leta 1855. je postal šolski nadzornik doberloveške dekanije. *„Slovenski prijatelj“* iz 1856. leta ima jeden odgovor na njegovo vprašanje, stavljeno učiteljem „Kako se s pridom čita oddelek: ‚Bog, naš ljubi oče‘.“ Deset let je z velikim uspehom opravljal doberloveško dekanijo in proštijo ter 1873. leta postal pravi kanonik in ud okrajnega šolskega sveta za celovško okolico. Povsod se je trudil za to, da so njegovi kaplani morali poučevati krščanski nauk v slovenskem jeziku; ud okrajnega šolskega sveta se je večkrat potegnil za pravice slovenskega jezika, pa žal dostikrat brez uspeha. Odbornik „Mohorjeve družbe“ je bil velika podpora gospodarskemu odseku.

Gregor Šomer (1814—1893) se je narodil v Golšovem, mali vasici celovške okolice, in pohajal v Celovcu pouk za učiteljske pripravnike. Od 1834—1847. l. je v Celovcu poučeval zasebni učitelj v najboljših rodbinah in poslušal med tem na liceju predavanja Matije Ahaclja o kmetijstvu, sadjarstvu in prirodopisju in napravil izpit iz slovenščine pri Slomšku. L. 1847. ga je knezoškofijski ordinarijat namestil za učitelja, cerkovnika in organista v Borovljah. Ker je ministerstvo z ukazom z dné 11. oktobra odredilo, da se ima v prostonarodnih šolah poučevati v materinščini, se je Somer navdušeno poprijel tega načela. Koncem vsakega šolskega leta je izdajal tiskano *„Napredovanje farno-šolske mladine v Borovljah“*. Šolski nadzornik Rudmaš, pa tudi pohvalni dopisi v *„Novicah“* in v *„Slov. Bčeli“* so priznavali njegove lepe uspehe; vsled tega je postal 1852. l. vzorni učitelj (Musterlehrer) za dekanijo spodnjerožansko; 1853. leta pa je prišel na c. kr. normalko v Celovcu. Zavladala pa je sčasoma nestrpna nemška svobodomiselna stranka, preganjala slovenski živelj, pritirala marsikaterega slovenskega omahljivca v nemški tabor. Sicer so ga 1867. l. imenovali učiteljem na novo ustanovljenem učiteljišču v Celovcu in 1869. l. okrajnim šolskim nadzornikom, pa vender uže 1871. l. poslali v nepričakovani — pokoj. Odškodovali so ga s tem, da je v Trebeličah postal začasni učitelj, pa krivica je ostala vender krivica. Slaboten se je 1883. l. preselil v Celovec, kjer je tudi umrl. Rodoljubni učitelj pa se ni zadovoljeval z izdavanjem slovenskih izvestij koncem šolskega leta, nego je tudi v *„Slov. Bčeli“* zagovarjal slovensko uradovanje, šolski pouk na podlagi materinega jezika in sploh narodne težnje Slovencev na Koroškem; 1851. leta je podpisal poziv, ki je vabil Slovence v „Mohorjevo družbo“. V prijateljski zvezi z Einspielerjem, Majarjem in drugimi koroškimi rodoljubi je stal v prvih vrstah narodnih boriteljev na Koroškem.

Fran Miklošič (1813—1892)

iz Radomerščaka blizu Ljutomera je hodil v prve šole v Ljutomeru, v latinske v Varaždinu (prva dva razreda) in v Mariboru, prišel 1830. l. v Gradec na vseučilišče; tu je občeval s Stankom Vrazom, A. Murkom, Kvasom, Kosarjem in Klajžarjem, pa tudi z internovanimi Poljaki. V šolskih počitnicah 1830. l. je z Murkom potoval na Kranjsko in se seznanil s Čopom, Kastelcem in Prešernom. Med mladeniči, s katerimi je občeval v Gradcu, se ga spominja s presrčnimi besedami St. Vraz:

Zdravi liste zdrave grane,
Franjo Gjure Miklošića!
Na ruci ti bila srîća
I sva ljeta i sve dane!

Tvoju ljubav, skrb i brigu
Nikad neću zaboravit,
Već ti ime uviek stavit
U života moga knjigu.

Doktor modroslovja 1837. l., je istega leta nadomeščal učitelja modroslovja do 1838. leta na jesen, pravoznanske nauke pa je bil dovršil uže poprej. Ker mu ni ugajala učna osnova, se je odločil za advokaturo in se napotil na Dunaj 1838. l.; po dveh letih je postal doktor prava in vstopil v službo dr. Bacha, očeta poznejšemu ministru.

Poljski grof Vladislav Ostrovski v Gradcu ga je pismeno priporočil Kopitarju na Dunaju, ki ga je radi obsežnih vednostij spravil v službo v dvorni knjižnici 1844. l. Mnogo je učeni Kopitar občeval z mladim bistroumnim Miklošičem, pa prijateljska zveza je bila kratka, kajti še istega leta je umrl Kopitar. Po njegovi smrti je Miklošič postal cenzor slovanskim, novogrškim in rumunskim spisom in se korenito oprijel staroindščine, da bi si ustvaril trdno podlago za slovanščino.

Prvi plod njegovih trudov je bila ocena Boppove knjige *„Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutschen“* v *„Jahrbuch für Literatur. Wien“*, 1844. I. Band 105. V tej nenavadno bistroumni kritiki uči Miklošič sklanjo, sprego in obrazila staroslovenskega jezika in se je pred učenim svetom oslavil tako, da je postal prva avtoriteta v slovanskem jezikoslovju. Takoj leto potem je izdal v Lipsiji samostalno delo *„Radices“*;[1]) Hanka je raztrosil mnenje, da je Kopitarjevo delo. V *„Slavische Bibliothek“* 1851. l. je Miklošič v silno ostrem spisu sijajno pobil Hanko.[2])

Češka učenjaka Hanka in Palacky sta mislila, da Miklošič in poprej Kopitar panonsko hipotezo gledé domovine stare cerkvene

slovenščine zagovarjata iz katoliških obzirov. Leta 1849. je postal Miklošič izredni, 1851. l. pa redni profesor slovanščine na dunajskem vseučilišču. Potem, ko je izdal štiri manjša dela s staroslovenskim tekstom, razširil je svoje *„Radices“* v *„Lexicon“*. Slovansko jezikoslovje pa je zlasti pod njegovim voditeljstvom napredovalo z orjaškimi koraki. Pa tudi ta slovar ni več zadoščal, predelal ga je in pomnožil tako, da je narastel na 1171 stranij.

V predgovoru je navedeno ogromno slovstvo, katero je porabil v izdelovanju svojega slovarja. Slovar je urejen tako, da ima na prvem mestu staroslovenske besede, ki se zasledujejo po raznih staroslovenskih virih in slovanskih narečjih in drugih sorodnih indoevropskih jezikih. S tem delom je utrdil slovarsko stran ali besedni zaklad slovanskega jezikoslovja. Slovnično stran je razjasnil z delom *„Lautlehre“*[3]) 1850. leta, in *„Formenlehre der altslovenischen Sprache“* 1850. l. (druga izdaja 1854. l.). — Veliki napredek razvidi se iz slovnice, ki je prišla 1874. leta na svetlo; znamenit je zlasti uvod, o katerem izpregovorimo pozneje nekaj besedij. Za dejanske potrebe je Miklošič za svoja predavanja na vseučilišču izdal posebno ročno knjižico[4]) 1854. l., ki je izšla na novo 1861. l.

L. 1848. so se posvetovali akademiki o tem, da bi razpisala akademija nagrado najboljšemu jezikoslovnemu delu; nekateri so predlagali, naj se nagradi nemška slovnica, Nemec Wolf pa je predlagal nagrado 1000 gold. za slovansko slovnico; Šafařik in Palacky sta podpirala ta predlog. Miklošič je dobil nagrado spisavši *„Vergleichende Lautlehre“* i. d.[5]) Ko je komisija Miklošičevo delo — primerjalno glasoslovje — proglasila izvrstnim, ga je 1850. leta c. kr. akademija imenovala pravim članom; po smrti tajnika Wolfa je Miklošič postal tajnik temu učenemu društvu.

Uže tukaj bodi omenjeno, da Miklošičeva dela, tikajoča se vseh slovanskih plemen ali jezikov, spadajo tudi v slovstvo vsacega slovanskega jezika, dasi so pisana nemški, ker jim je predmet zgodovinski razvitek slovanskih jezikov. Miklošič v teh knjigah ni podal pravil, kako naj pišejo slovenski pisatelji, nego je pokazal, kako govori narod, in uprav narodni jezik in narodno blago je sredstvo, ki je narode zopet oživilo ali prerodilo; saj je vzglede za svojo trditev zajemal iz tradicijonalnega slovstva. Podlaga njegovim delom je bila stara cerkvena slovanščina; na njo naslanjaje se je opisal slovanskih narečij zgodovinski razvitek točnejše, nego sta Grimm in Diez razjasnila razvoj germanskih in romanskih jezikov.

V sintaksi je hodil samostalno in novim potem, opustil je do tedaj rabljeni način, vprašati, kako izražujejo slovanski jeziki te ali one modroslovske kategorije, po katerih so se uredile slovnice raznih jezikov, nego vprašal je nasprotno, kaj značijo besedne vrste in besedne oblike. Miklošičevo delo je bilo težje od Grimmovega in Diezovega, ker marsikatero slovansko pleme še ni imelo dobre zgodovinske slovnice svojega jezika, katera bi se bila tudi ozirala na narečja, kakor je nima še dandanes ne, in ker je trebalo mnogo blaga zajemati iz nenatisnenih virov. S svojim slovarjem in primerjalno slovnico slovanskih jezikov je vrgel Miklošič novo snov v tedanje jezikoslovno znanje sploh in na ta način zagovarjal ne samo slovansko kulturo, nego je pospeševal občno kulturno stanje. Tu se ne moremo spuščati v podrobnejše opisovanje Miklošičevega vpliva na razvitek jezikoznanstva, torej tudi ne na občno omiko sploh, nego omeniti je, kake zasluge ima za Slovence v obče. Takoj s početka svojega učenjaškega dela je nameraval ustanoviti glasilo za slovanščino; dodatni list k 3. št. *„Novic“* iz 1850. l. ima to-le zanimljivo oznanilo:

„Časopis za Slavensku istoriju i filologiju.“ Godine 1848. prestaše gotovo svi časopisi, koji su u Avstriji za Slavensku književnost izlazili, a bez takovijeh knjiga književnost biti ne može; za to sam naumio od noviga lieta, da počnem izdavati: *„Časopis za Slavensku istoriju i filologiju“* i to za sad bez odredjenoga roka. Ovijem časopisom rad sam i književna zajednica, da se medju Slavenima podiže i utvrdjuje.

U ovome časopisu biće:

a) originalni članci o Slavenskoj istoriji i filologiji; amo idu i prilozi k istoriji Slavenske književnosti, ka geografiji, k etnografiji, k mitologiji, k poznavanju narodne poezije Slavenske itd.,

b) recenzije Slavenskijeh i drugijeh knjiga o ovijem stvarima,

c) bibliografija sviu knjiga, koje tiću Slavenske istorije i filologije, a tu će se pominjati i članci o ovijem stvarima, koje izidu u drugijem slavenskijem i kakovijem mu dragi časopisima.

Prva će se knjiga početi štampati prvijeh dana mjesica februara 1850. Članci će se primati na svakome Slavenskom jeziku a i u Njemškome.

Kad sam namislio ovaj časopis da izdajem, ja sam se pouzdao u ostalu učenu braću po Slavenstvu, da će mi sve srdno pomagati u ovom teškome do duše ali za sve Slavene korisnome poslu. Po tome poznavajući Vašu ljubav k narodu našemu molim Vas u ime književnosti naše, da biste me u ovome poslu i potpomogli, a i druge, kojijeh ja još ne poznajem, na to pozvali.

U Beču, 1. prosinca 1849. *F. Miklošič.*

Poleg svojega mnogostranskega dela v slovničarski stroki se je poprijel tudi težavnega dela sestaviti slovensko-nemški slovar; ker so se pa razbila pogajanja s Cafom, obrnil se je 1850. l. na Muršca*); vender ni utegnil dovršiti svojega načrta.

L. 1848—1849. je Slovencem nade vzbujalo tudi gledé šolstva. Uže v Slomškovem življenjepisu se je povedalo, da je minister Thun Slomška in Miklošiča vprašal za svèt gledé ureditve prostonarodnih šol. Miklošič je iz Kromeriža dné 9. januvarija 1849. l. Muršcu pisal to-le:

Wie denken Sie über unser Schulwesen? Ich bin eben jetzt mit einer diesen Gegenstand betreffenden Ausarbeitung für das Ministerium beschäftigt; ich glaube, ich könnte bei dem gegenwärtigen Ministerio in dieser Hinsicht etwas durchsetzen und möchte das Eisen schmieden, so lange es warm ist. Darin aber möchte ich mich durch Sie, lieber Freund, und wenn möglich, durch die ganze slovenische Gesellschaft unterstützt sehen. Wollen Sie nicht einzelne Glieder der slovenischen Gesellschaft oder vielleicht auch die ganze Gesellschaft auffordern, diesen Gegenstand in Berathung zu ziehen? Es müsste jedoch unverzüglich geschehen. Sie wissen, wie kurze Zeit das Eisen warm bleibt. Schreiben Sie mir darüber sobald als möglich. Allen slovenischen Patrioten meinen Standesgruss. Leben Sie wohl und verzeihen Sie die Saumseligkeit Ihrem treuen Freunde

Miklošič.

Navadno se misli, da je vlada naročila Miklošiču, naj sestavi berila za višjo gimnazijo. Iz lista, tu prvikrat priobčenega, bi se pa dalo sklepati, da se je Miklošič iz lastnega povoda lotil tega dela, ker je dné 14. novembra 1849. l. pisal Muršcu med drugim:

Jaz namenim spisati knjige za branje za slovenske gimnazije: ja sem to delo počel ali samimu ne bode mogoče ga dovršiti tako hitro. Jaz Vas zato zelo lepo prosim, ne bi li Vi meni

*) O tej stvari je pisal Miklošič meseca januvarija 1850. l. Muršcu: „Ja sem sklenil izdati slovensko-nemški rečnik: kar sem skozi dolga leta nabral, sedaj s pomočjo svojih dobrih přijateljev v Beču dopolnjavam. Ali če učeni ljudje v slovenskih deželah meni ne pomorejo, delo ne bo moglo doseči tiste popolnosti, katere toliko želim. Zato Vas lepo in lepo prosim, naj se Vam rači, meni poslati če kako zbirko slovenskih besed pripravljeno imate: Ertel, ki mi je od velike pomoči v mojem delu, mi je rekel, da tako zbirko imate. Ja sem dobil dve zbirki: Kopitarjevo, Rudeševo in celo kratko Ravnikarjevo. Poznate li Vi koga, ki bi tako zbirko imel, ali ki bi mogel in hotel meni pomagati? Jaz rad plačam, če kdo kaj za me naredi. Morebiti bi v semenišču se kdo najšel, gospod Klajžer sami vendar?“

sami pomagali in druge dobre Slovence nagovorili, da se z menoj združijo? Vzgled naj bode nemška knjiga za branje (Lesebuch), ki je pred nekaterimi meseci v Beču izšla. Pa ne treba, da vse bode izvorno, meni bi tudi dobri prevodi dobrih izvorov po volji bili, kakor se jih nekaj celo v nemški knjigi bere. Prej ko ta knjiga ne izide, ministerstvo ne hoče postaviti učenikov slovenščine v naših gimnazijah. Pišite skoraj svojemu prijatelju

*Miklošiču.**)

Za ta berila je Miklošič prevedel nekoliko srbskih in poljskih pregovorov, podal nekaj drobtinic iz češke zgodovine, popisal boj lepe in pogumne Cenobije proti Avrelijanu. Najbolj ga je podpiral Ivan Navratil. Berila so se začela izdajati 1853. l. in istodôbno so se v *„Novicah“* razglasila načela, katerih bi se naj zaradi jednotne pisave držali sotrudniki.

V obče so mislili v tridesetih letih, da bo moči vse Jugoslovane pridobiti za jeden jezik, ki bi se mogel ustvariti iz sedaj obstoječih narečij. Sicer se je Miklošič s početka navdušil za to misel, ali v poznejši resnobni dôbi je spoznal, da jezika ne delajo pisatelji nego narod sam, zato je bil proti vsaki mešanici.

Slovanski jezikoslovec se ne more izogniti vprašanju: Kje se je govorila staroslovenščina? S tem vprašanjem sta se temeljito pečala Kopitar in Miklošič,[6]) ki se je naposled 1874. l. v knjigi *„Altslovenische Formenlehre in Paradigmen“* z vso odločnostjo zavzel za panonsko hipotezo.

V stran pustivši tukaj njega preiskave, v koliki meri se nahajajo slovanske besede v albanščini, rumunščini, grščini, ogrščini,[7]) njegova »Acta et diplomata« id., preiskave o ciganščini,[8]) o zgodovini srbski — je iz slovnice slovanske, torej tudi slovenske razpravljal najraznovrstnejše predmete, n. pr. staroslovensko sprego,[9]) korenike,[10]) tvoritev samostalnikov,[11]) lastna krajevna,[12]) osebna imena,[13]) imena

*) Miklošič je pisal o tej stvari Muršcu (list brez datuma): „Še jedno pa to važno reč imam do Vas. Mi si toliko prizadevamo, svoj jezik v šole spraviti — ali ministerstvu knjig ne damo, brez katerih to ni mogoče. Jaz sem Vam že davno pisal, da sem sam slovensko berilo začel zbirati. Ali slišavši, da se je v Ljubljani nekoliko mož tega dela lotilo, sem svojo zbirko na stran djal. Sedaj pa slišim, da gospodje, kateri so to delo počeli, se ne morejo pogoditi, kar se gramatikalnih form tiče, tako da se bojim, da gospodje namesto fletno oblečenega fanta nam ne bi dali staro s krpami oblečeno babo. Zato sem sedaj drugikrat na to reč začel misliti in Vas in vse dobre Slovence lepo prosim, da bi mi v tem poslu pomagati hoteli.“

mesecev,[14]) brezosebne glagole,[15]) tujke v slovanščini,[16]) nikalnice,[17]) izvor besed, oblike *trôt*,[18]) oblike *trъt*,[19]) ojačenje in dolgost samoglasnikov,[20]) mestnik brez predloga v slovenščini,[21]) rodilnikovo končnico *go*,[22]) sestavljeno sklanjo,[23]) imperfekt,[24]) obrazilo *lъ*,[25]) glagole intenzivnosti,[26]) koreniko *sru*[27]) i. dr.

V tako ogromni učenosti, ki je obvladala slovansko, romansko in indsko (ciganščina je novoindski jezik) jezikoslovje, in ob izborni učiteljski spretnosti je naravno, da mu ni izostalo priznanje; na dunajskem vseučilišču so ga 1851., 1856. in 1865. l. izvolili dekanom, 1854. l. rektorjem. Važno mesto predsednika v izpraševalni komisiji za srednješolske učitelje je opravljal celih petindvajset let, namreč od 1854—1879. l.

L. 1861. je postal dosmrtni ud gosposke zbornice državnega zbora, l. 1863. dobil viteški red svetega Leopolda in 1864. dedno viteštvo.

L. 1883. se je v Miklošičevem rojstnem kraju in na Dunaju njegova sedemdesetletnica praznovala z nenavadnim sijajem v učenjaških kakor narodnih krogih slovanskih. Po zakonih mora v teh letih vseučiliščni profesor zapustiti svojo stolico; Miklošič je po vladi naprošen služil še jedno leto in stopil potem v pokoj. V tem času je še izdal *„Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprache“*.

Dasi je v cesarski dvorni knjižnici nakopičenih toliko slovstvenih zakladov, kakor nikjer drugod v Evropi, da je moral Dunaj postati središče slovanskim študijam — to je Kopitar prorokoval že 1809. l. — je vender Miklošič tudi rad potoval. Uže v mladih letih se mu je vnelo hrepenenje po Carigradu, 1851. l. je videl to krasno mesto pa tudi bogato Mihanovičevo rokopisno zbirko, ki jo je imel štiri leta pozneje doma na pregled. L. 1836. in 1842. je bil na Italijanskem, 1852. l. na Francoskem in Nemškem in pregledaval rokopise ondotnih knjižnic. L. 1857. je potoval v Istro poučevat se o ondotnem narečju; 1856. l. je bil v Dalmaciji in na Črni gori in je v dubrovniškem arhivu našel toliko srbskih listin od 1189. do 1618. l., da jih je izdal 1858. l. z naslovom *„Monumenta serbica“*. Knjiga je posvečena srbskemu knezu Mihajlu Obrenoviću. Na Cetinju so ga sprejeli hladno in mu niso zaupali ničesar. Od 1860. l. ni več zapustil Dunaja, razven če so mu zdravniki nasvetovali kopeli.

V mladih letih je bil navdušen Ilirec in je zlagal tudi pesni, kakor drugi pisatelji in rodoljubi. Naravno je tudi l. 1848. mogočno

delovalo na mladega navdušenega učenjaka. Njegovi rojaki v volilnem okraju Sv. Lenarta so njega izvolili 1848. l. v državni zbor. Tega zborovanja l. 1848. in 1849. udeleževal se je Miklošič redno. Slovenci na Dunaju so imeli svoje društvo »Slovenija«, kateremu je predsedoval dr. Miklošič; nadomeščal ga je dr. Hladnik, tajnik pa je bil Anton Globočnik. To društvo je vodilo gibanje v javnih stvareh, sestavljalo prošnje na državni zbor, jih pošiljalo v podpis v domovino. Miklošiča je »Slovenija« poslala v Ljubljano, da se dogovori z znanimi slovenskimi rodoljubi v važnih poslovih. Slovesno so ga vzprejeli v zboru ljubljanskega »Slovenskega društva«, in ves čas njegovega bivanja v Ljubljani je akademijska legija opravljala častno stražo pred njegovim stanovanjem v Rudeževi hiši na Starem trgu.

V ustavodavnem državnem zboru se je Miklošič seznanil z ministrom Stadionom in se mu jako prikupil.

Minister je ustanovil na dunajskem vseučilišču stolico za slovansko jezikoslovje in ga imenoval profesorjem dotičnega predmeta; vabili so ga v Vratislavo in v Berolin, ali on je ostal na Dunaju na slavo in korist vseučilišču.

Njegovo delovanje v državnem zboru se vidi iz Apihove knjige *„Slovenci in 1848. l.“*, pa tudi iz listov Miklošičevih Muršcu, ki se prijavijo v Murščevem življenjepisu v *„Letop. Matice Slov.“* 1897. leta.

Bil je dosmrtni član gosposke zbornice, pa v poznejših časih ni vselej glasoval tako, kakor bi si bili želeli Slovani. V tej zbornici je bil včasih poročevalec tudi v — vojaških rečeh in je radi »zaslug« v tem poslu postal tajni svetovalec, česar še nobeden narodni Slovenec doslej ni dosegel.

Umrl je 7. marcija 1891. l. in je bil pokopan z veliko častjo; ž njim smemo mi Slovenci biti ponosni, kajti Müllenhof, profesor nemškega jezikoslovja v Berolinu, je rekel, da je bil Miklošič za svoje dôbe največji jezikoslovec na vsej zemlji; Mussafia, profesor romanskih jezikov na dunajskem vseučilišču, je po njegovi smrti izjavil v predavanju, da je bil naš rojak po njegovem mnenju največji jezikoslovec v vsem 19. stoletju.

d) *„Slovenski Glasnik“ in njegovi pisatelji.*

Uvod.

Kakor smemo smatrati protestantsko in katoliško dôbo le za uvod našemu slovstvu, ki se prav za prav začenja šele z Vodnikom — ogromna večina knjig iz obeh omenjenih dôb je imela praktično smer: učiti jezik slovenski ali služiti nabožnim potrebam — tako tudi tukaj lahko rečemo, da je skoro ves trud slovenskih rodoljubov in pisateljev od 1848. do 1858. l. imel namen vzbuditi narodno zavest zatrto po absolutizmu in skrbeti za trdno gmotno podlago. Pesniki so zlagali večinoma rodoljubne pesni, n. pr. Toman, ki je svoji zbirki dal tudi naslov v tem smislu; Koseski je vzbudil navdušenje, kakor Hanka s svojim »Kraljevodvorskim rokopisom« — petdesetletnica njegovega »odkritja« se je slovesno obhajala po vsem Češkem, ko je bil »rokopis« uže storil svojo dolžnost.

Mnogo slovenskih pisateljev se je pečalo tudi s slovenskim jezikoslovjem, seveda brez prave znanstvene podlage, katero je uprav v tem času nam Slovencem pa tudi ostalim Slovanom na Dunaju sijajno ustanavljal naš rojak — Miklošič. Raziskavala se je slovenska zgodovina — Trstenjak, Hicinger, Ravnikar — pa tudi bolj divinatorično in rodoljubno nego znanstveno in nepristransko. Mnogo je bilo slovenskih pisateljev, ki so se morali brigati za več strok v slovstvu; mnogi so se trudili poleg pisateljevanja tudi za narodno probujanje v tistih okrajih, kjer so živeli; skoro vsi so se pa 1848—1849. l. živo ogrevali tudi za javne zadeve. Vender pa je ta praktična stran slovstvenega in rodoljubnega delovanja v tem desetletju uspela tako, da je Anton Janežič 1858. l. ustanovil list *„Slovenski Glasnik“*,*) ki je bil namenjen zgolj slovstvenim

*) Da se razvidi, kakov smoter je Janežič dajal *„Slovenskemu Glasniku“*, evo njegov list Bilcu.

Dragi gospod!

Ker bo „Glasnik“ v prihodnje dvakrat v mescu izhajal in tudi nekaj več gradiva prinašal, se obračam tudi do Vas, da bi zanj od časa do časa kaj pošiljali. Posebno želim, da bo v prihodnje bolj naroden, zatorej bi mi posebno vstregli z narodnimi pripovedkami, pesmami, prislovicami, zastavicami in enacimi rečmí o običajih in navadah, o jezikoslovnih zadevah in drugih narodskih novicah in staricah. Prav lepo bi Vas prosil, mi večkrat tudi kak dopis iz Reke (o raznih predmetih) pošiljati. Pa tudi drugi sostavki druge baže mi bodo vselej ljubi in dragi.

svrham v ožjem in širjem pomenu, leposlovju in znanstvu. Poprejšnji poskusi, n. pr. *„Slovenska Bčela“* in *„Glasnik slovenskega slovstva“* še niso imeli dovolj trdne podlage. Nisem tistega mnenja kakor Srb Gavrilović v svojih »Pismih o slovenskem slovstvu«, da je Janežič v svojem *„Slovenskem Glasniku“* združeval tiste pisatelje, ki drugod niso sodelovali, da je omenjeni leposlovni list bolj krajevnega pomena, nego uprav nasprotno. Pridružili so se mu skoro vsi starejši pisatelji, pa kar je najvažnejše, oglasilo se je mnogo novih zelo nadarjenih močij, pesnikov, pripovednikov in znanstvenikov, čijih veljava je trajna v našem slovstvu: najbolj plodovita dôba Cegnarjevega pesnikovanja je ozko združena s *„Slovenskim Glasnikom“*. Simon Jenko je svoje najlepše pesni objavil v *„Slovenskem Glasniku“*, in oglasil se je, dasi neopažen, Simon Gregorčič in drugi, n. pr. Ivan Vesel, katere opišemo v IV. zvezku, v Stritarjevi dôbi.

Mislimo, da ne zabredemo preveč, če rečemo, da je živahno gibanje v začetku našega ustavnega življenja, to je v 1860—1870. l. navdušilo za pesništvo marsikaterega navdušenega in nadarjenega mladeniča, ki si je pozneje izbral drugo pot v slovstvu, na primer Fr. Levca, Janka Kersnika, Josipa Jurčiča, Greg. Kreka. Priljubljeno je bilo epsko pesništvo, glej Valjavca, Frankolskega, Umka, Bilca i. dr.

Slovensko pripovedništvo se je začelo gojiti šele v *„Slovenskem Glasniku“*, ker je Anton Janežič bodril in podpiral mlade nadarjene pisatelje. Poleg starejših pripovednikov, n. pr. Mencingerja, Zarnika in drugih, se je začel razvijati uže Jurčič; tudi pesnik Jenko je takoj v prvem tečaju objavil tri pripovesti, namreč: »Spomini«, »Tilka« in »Jeperski učitelj«; vsem tem povestim je vzel snov iz narodnega življenja. Najbolje pa je pogodil to smer Levstik s svojim »Martinom Krpanom z Vrha«. Ta Martin je pravi tipus pristnega Slovenca iz takega okraja, kamor še ni dospel tuji vpliv, da ni pokvaril niti človeka kot osebnost, niti jezika; take

---

Vaša povest „Sveti večer“ se mi zdi za „Koledo“ bolj pripravna; bom jo torej v „Koledi“ natisniti dal. Ali „Glasnika“ redno dobivate? Toliko v naglici. Z Bogom.

Vaš

prijatel

V Celovcu 2./5. 58. *Ant. Janežič,*
c. kr. prof.

pokrajine so Notranjsko in Dolenjsko. Večini povestij je zajeta snov iz narodnega življenja, n. pr. Mandelčevi povesti »Ceptec«, ali pa iz dôbe, ko so se prvotni prebivalci naših pokrajin bojevali z Rimljani. Davroslavova povest »Kranjska nevesta« nas povede v srednjo dôbo, v cvetoče Benetke.

Časten vrstnik *„Slovenskemu Glasniku"* je bilo »Cvetje iz domačih in tujih logov«; kakor kaže ime, je prinašalo najlepše proizvode tujih slovstev in iz slovanske književnosti. V klasičnem slovstvu se je prednost dajala grščini; zastopani so Platon, Sofoklej in Ksenofont; izmed latinskih pisateljev se prikazuje samo Vergilij; primernejši bi bil Horacij ali Ovidij, pa izbirati se ni moglo, ker se je porabilo to, s čimer se je kdo takrat slučajno pečal. Isto velja o novejših slovstvih, izmed katerih nahajamo zastopano italijansko, špansko, angleškega in francoskega pa ne. Schillerja je jako lepo udomačil Cegnar po »Mariji Stuart« in »Viljemu Tellu« ter »Wallensteinovem ostrogu«, ki ga je izdala »Slovenska Čitalnica v Trstu«, severno slovstvo pa Erjavec po Andersenovih pravljicah. Zastopani so Rusi po Lermontovem in po narodni pesni o polku Igorjevem, a Poljaki po Čajkovskem, Čehi po Chocholovšku, ki pa je tvarino vzel iz južno-slovanske zgodovine.

Poleg teh prevodov je prinašalo *„Cvetje"* tudi izvirne slovenske pesniške umotvore, med katerimi pa prevladuje epika. Umek si je izvolil življenje sv. Cirila in Metodija, Frankolski tragičen dogodek iz zgodovine celjskih grofov za predmet, Krek pa božični praznik; lirsko struno sta ubrala Umek in Bilc.

Najodličnejše delo v tej zbirki in sploh v tem času pa sta Jurčičev »Deseti brat« in nedovršeni »Cvet in sad«. S temi izvirnimi deli stopamo uže v Stritarjevo dôbo, in se bode tam obširnejše razpravljalo o Jurčiču.

Pa tudi znanost ni zaostala, zlasti se je oziralo na prirodoslovje, v katerem sta se odlikovala Tušek in Erjavec.

V tem, ko se je leposlovje, osobito pesništvo, otreslo praktične smeri in ko je začelo služiti svojemu pravemu namenu, duševni zabavi, je tudi njega zunanja oblika, slovenski jezik, dobila trdnejšo podstavo. Na podlagi Miklošičevih del in nekaj pa samostalno so začeli mlajši jezikoslovci, n. pr. L. Hrovat, se natančneje pečati s slovensko skladnjo, preiskujoč, kako se rabijo posamezni skloni in posamezni nakloni; tudi takim spisom je *„Slovenski Glasnik"* odpiral svoje predale. L. 1858. je Levstik v *„Novicah"* napisal svoj

glasoviti članek: »Napake slovenskega pisanja.« Da bi pokazal, v kakem slogu se morajo pisati slovenske povesti, priobčil je takoj v prvem tečaju *„Slovenskega Glasniku“* uprav tako glasovito povest: »Martin Krpan.« Popolnem pritrjujem Stritarju, da nam je 1858. l. mejnik v razvitku slovenske proze, samo obžalovati je, da se tako malo pisateljev drži teh naukov; a temu se ne bodemo toliko čudili, če uvažujemo, da je Levstik dostikrat sam preziral svoje nauke. Vsekako pa sodim, da je v vseh zadnjih petdesetih letih od 1848. l. počenši najbolj markantna osebnost v našem slovstvu Dolenjec Levstik; radi tega sem ga tudi postavil samega na svoje mesto na konec te knjige. Fr. Kosmač je opisal rokopise ljubljanske licealne knjižnice; on se je iz prostega služabnika popel do pisatelja.

Ugodna usoda je Slovencem v tej dôbi naklonila tudi dva odlična prirodoslovca Tuška in Erjavca, ki sta tej stroki položila neodmakljiv temelj v našem slovstvu. Na korist tej stroki je bila Kleemanova strast proti Slovencem, ki ju je oba odrinila med Hrvate; tam sta si razširila obzorje, a si tudi z znanjem hrvaščine prisvojila bolj slovanski slog, nego bi to bilo možno pod vplivom skoro popolnem nemške odgoje, ki sta jo dobila v naših srednjih šolah. Tušek se je omejil bolj na znanstveno obdelovanje te tvarine, prirejajoč knjige za srednješolski pouk; zato je njegove knjige izdajala »Slov. Matica«. Zmožnosti Erjavčeve pa so bile obširnejše, saj so ga priznavali v učenem svetu, rado pa ga tudi čita priprosto ljudstvo in nežna mladina, ker ima narodni jezik tako v oblasti kakor malokdo v Slovencih in ker ga na drugi strani diči redka nadarjenost pripovedovanja, opisavanja in učenja, razumeti prirodo in jo razložiti tudi drugim. Zato je Erjavec mladini najbolj priljubljen pisatelj.

Njegov dar pripovedovanja in zdravi humor mu odločuje tudi odlično mesto med pripovedniki, med katerimi mu je morda najbolj soroden Janez Mencinger. V prirodoslovni stroki sta delovala tudi A. Zupančič in J. Ogrinec.

V tej dôbi se oglaša tudi uže zdrav kriticizem; saj uže v prvem letniku *„Slovenskega Glasnika“* vpraša Cegnar: »Je-li nam kritike treba?« in odgovarja sam, da je treba kritike, pa še stroge, ker smo napredovali toliko, da ne zadošča samo rodoljubni namen pa dobra volja. Slutil pa ni, da niti on sam ne zadošča — Levstiku; ni vedel, da Janežič, oziraje se na svojega sotrudnika, ni natisnil

jako ostre ocene Cegnarjeve epske pesni »Pegam in Lambergar« — iz peresa Levstikovega.

Teh razgovorov se je udeležil tudi Ferdo Kočevar s spisom »Kos kritike« *), kjer ugovarja Godini Verdeljskemu, ki je svoje misli izrazil v sestavku »Potrebe slovenskega slovstva«.

Brez vpliva so bila razmišljavanja o slovstvenih slovenskih rečeh obeh pisateljev Godine Verdeljskega in Ferda Kočevarja-Žavčanina; obema je nedostajalo temeljite podlage.

Značilno pa je za strujo v slovstvenem gibanju, da tečaj *„Slovenskega Glasnika“* 1868. leta zaključuje Jos. Stritar s spisi »Želodec« (šaljiv govor), »Kritična pisma« in s poskušnjo prevoda »Mazeppe«, da bi pokazal nasproti Koseskemu, kako je treba prevajati.

Nekoliko oslabljeno zdravje, nekoliko prepričanje, da nastopajo nove čile moči z novimi nazori, je pripravilo Janežiča, da je ustavil svoj *„Slovenski Glasnik“*, ki je bil častno izpolnil nalogo svojo.

Anton Janežič (1825—1869)

iz Leš pri Sv. Jakobu v Rožni dolini na Koroškem je, dovršivši latinske šole v Celovcu, takoj začel 1848. l. učiti slovenščino na istem zavodu ter je prvo uro mnogobrojnim poslušalcem navdušeno razlagal, kako koristen in lep je slovenski jezik; potem je postal učitelj slovenščine na celovški realki in je to službo opravljal do smrti.

Kakor druge rodoljube vzbudile so tudi njega *„Novice“*, katere je marljivo čital. Navdušen Slovenec je učil brezplačno slovenščino na gimnaziji; ker je pa nedostajalo knjig, je spisal 1849. leta slovnico.[1]) Slovnica obsega razven oblikoslovja 280 vaj, prislovice, basni, smešnice, povesti, pesni; drugi del, izdan istega leta, je imel tudi Malavašičev prevod Klessheimove pesni »Das Engelein«, Koseskega prevod »Pesem o zvonu« in besednik v abecednem redu. Knjigo je pomnoženo in popravljeno izdal šestkrat. V dopolnilo tej slovnici je izdal 1850. leta nemško-slovenski, 1851. leta slovensko-nemški slovar.[2])

Kakor pripoveduje Scheinigg v Jarnikovem življenjepisu, porabil je Janežič Jarnikove rokopise; sodelovali so Drobnič, Fresl, dr. Muršec, Navratil, Škerjanec, Sumper in Vrečko. Skrbno je

*) *„Slov. Glasnik“* 1863.

dalje nabiral besedno gradivo, kar mu je zelo koristilo, kajti uže v treh do štirih letih se je razprodal prvi natis; na podlagi nemško-češkega slovarja Fr. Šumavskega v Rankovi izdaji je s pomočjo Cigaletovega slovarja priredil novo izdajo.[3])

Posebno plodovito mu je bilo 1854. l., kajti v tem je razven drugih del izšla *„Slovenska Slovnica“*.[4]) Te dve deli sta bili za razvitek in poznavanje našega jezika neizmerno važni, kajti s pomočjo teh del je bilo manj zmožnim in jezika neveščim pisateljem možno, izražati točneje svoje misli; te dve deli sta bili podlaga občni slovenski pisavi in jedinstvenemu slovenskemu pismenemu jeziku. Nobena slovenska slovnica se ni še tako splošno odobravala kakor ta; nastala je po sodelovanju združenih slovenskih rodoljubov. Prejšnji pisatelji slovnic so gledali preveč na narečje svoje ožje domovine; tako Metelko, Šmigoc in Muršec; jedini Murko je izjema. Janežič sam pravi, da je slovnica posneta po ljudski govorici vseh Slovencev. Druga prednost te slovnice je ta, da so vzgledi vzeti iz živega narodovega jezika, posebno iz narodnih pesnij in iz boljših pisateljev; izkazal se je Janežič modrega pedagoga. Ko si je bil Janežič tako utrdil podlago, je začel slovenskim šolam preskrbevati berila; tudi tukaj je pogodil pravo pot. Prva knjiga v tej stroki je *„Cvetje slovanskega naroda“*.[5]) Nameraval je izdati tudi srbske, poljske, češke in ruske narodne pesni v izvirnem jeziku, pa ni dobil dovolj podpore. Med sodelavci se nahajajo M. Valjavec, Val. Janežič, M. Majar, M. Kobe, O. Caf, Robič, Drobnič, V. Kurnik.

Začela se je pa od 1849. l. naprej v šolah odkazovati slovenščini večja važnost, postajala je zapovedan predmet rojenim Slovencem na srednjih šolah; zaradi tega je bilo treba prirediti primernih beril, ker Bleiweisova in Miklošičeva niso več ugajala. V ta namen je izdal *„Cvet slovenske poezije“*.[6]) 1861. 8⁰. 117. J. Leon. Posebno v poprejšnjih čitankah se je premalo oziralo na poezijo, človeku najblažjo duševno zabavo in v jezikoslovnem nauku najpotrebnejšo tvarino; dodal je torej Janežič tudi nekaj poezij iz hrvatsko-srbskega slovstva. Šolskim zahtevam pa je še bolj ustregel s *„Cvetnikom“* [7]) in *„Cvetnikom slovenske slovesnosti“*. Prvi je obsegal dva dela; polovica sestavkov v nevezani besedi je bila popolnem nova in imela pripovedovalno ter opisovalno vsebino, pa tudi nravno-poučnih spisov se je porabilo nekaj; *„Cvetnik“* je bil namenjen nižjim razredom srednjih šol. Višjim pa je bil do-

ločen *„Cvetnik slovenske slovesnosti"*.[8]) Za uvod služi kratek pouk o pesništvu, potem sledi 136 lirskih (17—117), 69 epskih (118—272) pesnij, tri dramatične (273—291) in 32 poučnih prozaičnih sestavkov (292—380); nekateri so natisneni prvikrat. — II. izdaja 1869 — III. izdaja 1870. V tretji izdaji je izpustil nekaj poetične vsebine in je pomnožil dramatski in prozaični del. Da je skrbel samo za šolske knjige, bi si bil pridobil nevenljivih zaslug za razvoj slovenskega pouka, raztegnil pa je svoje delovanje na širše polje, na vseslovensko s tem, da je izdajal slovenske leposlovne liste. Ko so *„Novice"* 1843. l. začele zbirati okoli sebe skoro vse tedanje pisatelje in buditi narodno zavest, čutili so Slovenci proti koncu prvega desetletja njihovega delovanja, da je treba lepemu slovstvu ustanoviti posebno glasilo.

Josip Drobnič je začel izdajati *„Slovensko Čbelo"*, »berilo za obudo in omiko slovenskega duha«, v Celju 1850. l.; izhajala je samo tri mesece. Še istega leta meseca julija vzbudil je Janežič Drobničevo v Celju zamrlo *„Čbelo"* v Celovcu z naslovom *„Slovenska Běela"*.[9]) List je izhajal prvega dné vsacega meseca. Sodelovali so Caf, Cegnar, Ferčnik, Fresl, Jeriša, Frelih, Lesjak, Levstik, Litijan, Majar, Navratil, Oliban, Podgorski, Razlag, Robida, Simandl, Štepančič, Sumper, Svečan (Einspieler), Škerjanec, Šribar, Terdina, Trstenjak, Toman in dr. Naročnikov je imela *„Běela"* blizu štiristo. — V drugem tečaju 1851. l. izhajala je *„Běela"* 1. in 15. vsacega meseca in je dajala več prostora leposlovnemu berilu, »s čimur posebno našemu krasnemu spolu in sploh našej mladini vstreči želimo!« Važen je v prvi številki drugega letnika Janežičev sestavek »Živeli Slovenci!«, kjer predlaga, naj se ustanovi »Družtvo za izdavanje dobrih slovenskih knjig«. Tretji tečaj je zopet napredoval v tem obziru, da je izhajala *„Běela"* vsak teden; prva številka je objavila »Povabilo k družtvu sv. Mohora«. Izmed obširnih spisov omenimo Terdine »Prevodi speva iz Ilijade« in »Zadnja vojna cara Solimana«; »*R* in *L* sta vokala slovenska«, Bělankin (Caf). V 49. številki vabi Janežič k nadaljnemu naročevanju, obetajoč, da hoče v nastopnem letu prinašati 1. poštene pesmice (narodne in umetne), 2. povesti (izvirne in prevedene), 3. življenjepise imenitnih Slovanov, 4. popise navad in šeg, 5. poučne sestavke iz raznih vednostij, 6. slovstvo in umetnost, 7. slavenske novice, narodne pregovore in zastavice. Kljubu temu lepemu programu je četrti tečaj 1853. l. pešal; s št. 27., str. 216. je nehala

„Bčela“ izhajati, kateri je on pisal »Zmes« pa »Slavenske drobtinice«. Z istim številom *„Bčele“*, 7. julija 1853, ko je ustavil *„Bčelo“*, je začel izdajati *„Glasnik slovenskega slovstva“*.[10]) Imel je sicer dovolj lepega in mnogovrstnega blaga, pa ni bil dovolj podpiran.

Matija Majar, Ferdo Kočevar, Razlag, Janko Vijanski, Drobnič in drugi so povdarjali, da se osnuj zopet leposloven list; zanašajoč se na splošno podporo, začel je Janežič izdajati *„Glasnik Slovenski“*.[11]) Vsebina lista je bila razdeljena sploh na tri skupine, *a)* zabavno-lepoznansko v vezani in nevezani besedi, *b)* poučno-lepoznansko, *c)* razni izdelki narodne poezije in slovansko berilo.

Ta list je večinoma podpirala slovenska mladina, ki je bila jasno zrcalo duševne zmožnosti one dôbe; Janežič je bil za svoj list pridobil najboljše mlajše pisatelje, n. pr. Erjavca, Tuška, Mencingerja, S. Jenka, Umka, Jurčiča, Andrejčkovega Jožeta in druge, ki so pod njegovim vodstvom vstopili v slovstvo. Privabil pa je tudi starejše veljake, n. pr. Cegnarja, Valjavca, Trstenjaka in druge. Ta list je bil za svojo in za nastopno dôbo velike važnosti.

Za večje spise je pa bil okvir *„Glasnikov“* preozek; zato je izdajal od 1862. l. počenši *„Cvetje iz domačih in tujih logov“*,[12]) kjer so se tiskali tako izvirni, kakor iz drugih slovstev, posebno iz slovanskih jezikov na slovenski jezik prevedena dela. *„Cvetje“* obsega jedenindvajset zvezkov. Med temi deli naj se omenijo Schillerjev »Viljem Tell« in »Marija Stuart« (Cegnar), »Platonova Apologija« in »Kriton« (Božič), »Babica Božene Němcove« (Cegnar), »Ksenofontovi Spomini na Sokrata« (L. Hrovat), »Virgilijev Georgikon« (Šubic), »Chocholovškova Agapija« (Podgoričan), »Živalstvo« (Erjavec), »Deseti brat« (Jurčič).

Istega leta, ko je podal *„Glasnik“* omikanemu slovenskemu občinstvu, je sestavil prostemu narodu knjigo *„Slovenska Koleda“*.[13]) — *„Slovenska Koleda“* je izhajala 1858. in 1859. leta ter obsegala spredaj navadno koledarsko vsebino, potem pa prinašala pesni, povesti, življenjepise, krajepise in igro »Jagodice«, poslovenjeno po Šmidu. Urejeval je *„Koledarček“* od 1861. do 1869. leta in *„Večernice“* od 1860. leta počenši. — Omeniti nam je še knjige nabožne vsebine *„Zgodovinski Katekizem“* 1853. Knjiga se je dovršila zvečine s pomočjo mladih slovenskih duhovnikov in bogoslovcev; predgovor je napisal Št. Kociančič. Na pomoč je bil tudi J. Marnu, da je ta 1863. l. izdal svojo znano kratko slovnico staroslovenskega jezika.

Tudi na drugi strani je od mladih nog podpiral Slovence; 1848. l. je bil odbornik »Slovenskega društva« v Celovcu, tam je osnoval knjižnico za slovenske dijake in kot mnogoletni tajnik »Družbe sv. Mohorja« bil mnogo let duša njenemu delovanju.

Nesmrtni vlastenec, poglej iz višin,
Kakó rod slovenski slavi Tvoj spomin;
Hvaležnost, ljubezen se v serci glasi:
Naj Janežič blagi na véke živi!

Da se razvidi, kako ljubeznivo je Janežič vabil v svoj krog mlade pisatelje in jih učil, se tukaj natisne njegov list z dné 19. novembra 1865. l. Janezu Bilcu.

Dragi prijatelj!

Ne zamerite, da Vam ne vtegnem tolikokrat pisati, kakor bi rad, saj sami veste, koliko imam opravil; zatorej tudi danes samo nekaj vrstic.

Kar se tiče „Svetega večera“ (glej J. Bilc), *sem Vam še v prejšnjem listu sporočil, da dobite za tiskano pôlo po 5 gld.* (J. Bilc ni stavil v tem obziru nobenih zahtev. Pisatelj) *kakor pri „Cvetju“. Ker bode povest ozaljšana s tistimi podobicami, kakor original, in ker te podobice še niso dospele v Celovec, zato se natis še ni mogel pričeti. Brž, ko bo dovršen natis, izplača mi g. Leon honorar in še tisti dan ga Vam pošljem. Če pa knjiga ne izide do novega leta, pošljem Vam jaz kak znesek popred. Kar se tiče „Tarbule“, moram Vam sporočiti, da se meni sploh prav dopada in da želim, da kmalu zagleda beli dan. Nekaj poprave pa se mi zdi, da je potreba, da izide na vsako stran v prav olikani podobi; med manjšimi rečmi bi jaz svetoval*

a) da se predlog v nikdar ne rabi kot poseben zlog kakor v hrvaščini u; to se prav lahko spremeni;

b) enklitike stojé na več mestih na prvem mestu iz začetka stavka, n. pr. sem povzdignil, namesto povzdignil sem itd.;

c) včasih pišete Simeon potem spet Simon, včasih Tárbula — Tarbúla; oboje ne more biti prav, vsaj se dá verz brez posebne težave lahko prenarediti;

d) želeti bi bilo, da se kaka posamezna beseda iz prejšnjega verza ne postavlja v sledečo versto, n. pr.:

Čudna misel mu navdaja
Srce. S strupom ga napaja.

e) Tu pa tam je treba v zlogu še kaj opiliti. Kar se tiče izdaje, z našimi knjigarji v tej zadevi ni nič opraviti; morebiti jo prevzame kak knjigar v Ljubljani; ako pa ne, skusil jo bom, malo opiljeno še, pa jaz za „Cvetje“ spraviti na svitlo, če ravno

se po zapopadku ne vjema z namenom „Cvetja“. Zato Vam jo pošljem nazaj.

Da me v kratkem razveselite s kakim manjim spisom za „Glasnika“. Z Bogom.

Tu se naj omeni tudi brat *Valentin Janežič*, porojen 1832. l. v Lešah, ki živi sedaj v pokoju v Celovcu v dostojanstvu višjega štabnega zdravnika. S pokojnim dvornim svetnikom Štefanom in sedanjim profesorjem Majcigerjem v Mariboru, je izdajal pisan dijaški časnik v Celovcu; iz tega lista se je vzel marsikateri sestavek tudi v *„Slov. Bčelo“*, n. pr. »Zakaj ‚na unem kraju Drave‘ svete Marjete dan osem dni poprej praznujejo in svetega Jurija dan pozneje, ko na tem kraju?“ Valentin Janežič je pisal o zdravilstvu, o svrabu (scabies). V *„Slovenski Bčeli“* 1851. l. je od Val. Janežiča »Slavoljub« in »Vladim« (po ruskem).

Josip Marn (1832—1893)

iz Štange na Kranjskem je kaplanoval v Horjulu in prišel potem na ljubljansko gimnazijo 1857. l., kjer je učil slovenščino in veronauk; častni kanonik je postal 1889. l. Marljivo je v 1848—1849. l. podpiral slovenske časnike, posebno pa *„Vedeža“* in *„Danico“*, kateri je od početka do smrti ostal zvest sotrudnik, in pa *„Slovenca“*. Pisal je o raznih predmetih, najljubši pa so mu vender bili kratki sestavki, primerni duševnemu obzorju nežne mladine, kateri je bil namenjen *„Vedež“*, n. pr. »Blagi mladenič«,[1]) »Povračilo«,[2]) »Kmet in tat«,[3]) »Plačilo nehvaležnosti«.[4]) Da je tako rano začel pisateljevati, izvira iz tega, ker je uže v »Alojzijevišču« pisal v domači časnik *„Daničico“*, katero je 1851. l. urejeval sam, sodelovali so Frelih, Rogač, Stritar, Lah, J. Žvegelj i. dr. L. 1852. je pisal v Janežičevo *„Bčelo“* in 1858. l. v koledar *„Slovenski Romar“*.

Nastopivši službo profesorja na ljubljanski gimnaziji (učil je verozakon in slovenščino), se je začel marljivo pečati s tvarino svojega predmeta. Marn je bil prvi, kateri je v izvestjih ljubljanske gimnazije objavljal sestavke v slovenskem jeziku 1860., 1861.[5]) in 1864. leta.

Tisočletnica Cirila in Metodija, praznovana 1863. l., prešinila je bila vsa domoljubna srca: na raznovrsten način so Slovenci izkazovali svojo hvaležnost do slovanskih blagovestnikov; Marn je izprožil in uredil spominsko knjigo,[6]) v kateri se nahajata dva njegova sestavka; v prvem govori o svetem pismu in slovenskem slovstvu, v drugem razlaga važnost Nestorjevo za rusko zgodovinopisje. Istega leta je vsled prošnje Janežičeve uredil staroslovensko slovnico.[7]) Zvest podpornik je bil *„Zgodnji Danici“* od 1862. do

1873. l., kjer je 1862. in 1869. l. govoril o osnovi nove gimnazije in o srednjih šolah sploh, 1866. l. o »Matici«, o Janežiču id., in v *„Slovencu"* od njegovega početka; branil je pesni Fr. Cimpermana proti nasprotnikom,[8]) navdušeno pozdravil Miklošičevo vzajemno slovnico slovanskih jezikov, priporočal *„Naučny slovnik"*.[9]) Ko je dunajska »Slovenija« slavila Stritarjevo dvajsetletnico slovstvenega delovanja, opomnil je, da bi Stritar mogel slaviti uže petintridesetletnico, ker je v *„Daničici"* 1851. leta objavil štiri sonete. Primerjal je Prešernovo dôbo s sedanjo;[10]) oporeka se lahko, da sedanji »slabi« časi niso v nobeni zvezi s Prešernovim časom; srčno se je spominjal Čehov v sestavku »Postavme Palackemu pomnik«[11]) in »Čehoslovan gre na dan«.[12]) Zagovarjal je ozko zvezo med Slovenci in Hrvati;[13]) nastane pa vprašanje, kako izvršiti to, ko navadno zahteva močnejši, da se slabši podvrže brezpogojno. Krepko se je ustavljal Dittesovim načelom[14]) gledé odgoje; ko Slovenec je ponosen[15]) in poln nade v prihodnjost ko katoličan in Slovan,[16]) in Avstrijanec. (A-E-I-O-U.) Dasi mu je v to svrho služil *„Jezičnik"*, da je opisaval slovenske pisatelje, je njihovo življenje in delovanje narisal tudi v *„Slovencu"*.*)

Obširnejši deli v tej stroki sta pa *„Kopitarjeva spomenica"*[17]) in *„Jezičnik"*,[18]) katerega je izšlo trideset snopičev od 1863. do 1893. leta. V teku tridesetih let se je nekoliko izpremenila smer *„Jezičniku"*. L. 1864. je v Praprotnikovem *„Učiteljskem Tovarišu"* začel objavljati »Pomenke o slovenskem pisanju«, seveda na podlagi Miklošičevih del. Pisal jih je v obliki dvogovora med »Porednim učencem in neporednim tovarišem«; predmeti tem dvogovorom so bili: slovenski jezik, razne oblike v slovenskem pisanju id.; v vsakem letniku omenjenega časopisa je bilo od 1863—1867. petdeset razgovorov. V nagrado za te spise si je pisatelj izgovoril nekoliko ponatisov. Obzor tem spisom se je širil od leta do leta; v III. letniku se govori o občnih in posebnih imenih slovanskih narodov; V. letnik sega uže v slovstveno zgodovino, kateri je izključno posvečen od IX. letnika naprej. Trije letniki IX.—XI. obdelujejo Metelka in abecedno vojsko, sicer ne sistematično, nego po tvarini, kakor mu je bila pristopna. Dobro bi bilo, da bi kdo uredil

*) Posameznih imen ne bodemo navajali, ker se navadno nahajajo taki spisi v tečajih tistih let, ko je umrl dotični pisatelj, in ker so v tej knjigi navedeni zadej v bibliografiji.

vsebino teh treh zvezkov in združil v jedno knjižico, manj važne reči pa izpustil. V XII. letniku je opisan Peter Hicinger; odslej je navadno po več pisateljev obdelal v jednem letniku; v XIII. letnik je poleg Umka uvrstil tudi Jan. Nep. Nečaska, bržkone iz spoštovanja do visoko cenjenega ravnatelja ljublj. gimnazije; XIV. letnik prinaša M. Pohlina in Vodnika, XV. l. Čebeličarje; XVI. in XVII. prve sodelavce Bleiweisove; z XVIII. se vrača v Prešernovo dôbo; XX. l. nam riše Bleiweisovo delavnost in se poklanja Miklošiču o njegovi sedemdesetletnici; z XXI. se povrača v najstarejšo dôbo, v 16. in 17. stoletje; z XXII. l. prehaja v 18. stoletje; XXVI. l. razpravlja dôbo stare cerkvene slovanščine; XXVII. Luka Jerana, in ostali trije XXVIII.—XXX. novejše pisatelje. Na ocene v *„Ljubljanskem Zvonu“* in *„Slov. Narodu“* je odgovarjal on sam v *„Slovencu“* 1884. l. št. 35, 79; 1885. št. 105; 1886. št. 79. Ker je v jednem letniku popisanih včasih jako mnogo pisateljev, posebno v XXIII.—XXV., je nemožno, da bi se bil pečal z vsakim temeljiteje; življenjepisni podatki in naslovi spisov so zanesljivi, dasi tudi tu pa tam nepopolni. Ko duhovnik se je bolj oziral na pisatelje svojega stanu; sploh pa imajo *„Jezičniki“* ko delo skrajne marljivosti stalno vrednost ko doneski k zgodovini slovenskega slovstva; Trubarjevo dôbo je v XXI. letniku opisal vender prepovršno; kajti knjigi *„Ta celi Psalter“* (v moji Zgodovini I., str. 104, sub 12) in *„Ta celi novi Testament“* (v moji Zgodovini I., str. 105, sub 18) se nahajata v ljubljanski licealni knjižnici, kakor sem se sam prepozno prepričal 1895. l., in vender sta v njegovem *„Jezičniku“* XXI. odpravljeni vsaka z dvema vrsticama!

Ker je bil Marn prisrčen prijatelj Bleiweisu in Jeranu, ker je bil osobno znan z mnogimi slovenskimi pisatelji, osobito na Kranjskem, je bil on kakor ustvarjen za to, da je opisal njihovo delovanje in tako pozabnosti otel marsikaj, kar bi se bilo izgubilo za vselej.

Pripomniti je še, da je Marn pomagal tudi prevajati *„Sveto pismo“*, poslovenil Ezdrove, Juditine in Esterine knjige. Mnogoletni odbornik in predsednik »Matici Slovenski« je mnogo pripomogel k razvitku tega zavoda, ko vesten in navdušen učitelj slovenščine pa v mnogih učencih vzbudil ljubezen do domovine in pisateljevanja. Vesten duhoven in učitelj, navdušen Slovenec in izredno marljiv pisatelj je smel z mirnim srcem koncem plodonos-

nega življenja vsklikniti: *„Nulla dies sine linea.“* O *„Jezičniku“* poje Funtek po pravici:

Poslopje si obširno stêsal,
V njem kipe naših mož izklêsal,
S cvetovi njih vrlin
Okitil njim spomin.

Anton Oliban[1]) (1824—1860) iz Moravč na Kranjskem, bil za duhovnika na Koroškem (v Šmarju v labodski dolini je Placidu Javorniku pomagal spisovati razlaganje sv. pisma), na Štajerskem (Šent-Martin pri Slovenjem Gradcu) in zopet na Koroškem do smrti l. 1860. Uže dijak je v pesmicah izražal pobožno mišljenje, n. pr. »Veliki petek«, »Velika nedelja«.[2]) Enake pesni so »Človek sim, krščen sim«,[3]) »Novomašnik«,[4]) »Pred podobo križanega Jezusa«.[5]) Največje delo je: »Oče naš in deset božjih zapovedi«.[6]) 1854. L. 1848. je pisal v *„Sloveniji“* o slovenščini na Koroškem; v slovenskem družtvu v Celovcu je sprožil slovniške pomenke v *„Novicah“* l. 1853. in z veseljem pozdravil *„Slovensko Bčelo“*[7]), katero je po Drobniču prevzel A. Janežič.

France Cegnar (1828—1892)

od sv. Duha blizu Škofje Loke, je po dovršenih srednješolskih naukih podpiral Cigaleta in Potočnika pri urejevanju *„Slovenije“* in *„Ljubljanskega Časnika“*, pristopil k pošti v Ljubljani, potem v Trstu 1859. l. Dijak na ljubljanski gimnaziji se je z L. Svetcem, Bohincem, F. Jerišo in drugimi vadil v slovenskem jeziku s tem, da so pisali za-se novine. Njegova prva pesen je znana žalostinka »Na grobih« [1]) (»Blagor mu, ki se spočije«) zložena l. 1849., ki kaže dokaj pesniške zmožnosti.

Za časa prvega razvitka vplivale so nanj nemške pesni, katerih je nekoliko prevel, n. pr. »Žalost deklice«,[2]) »Planinski lovec« [3]) (Schiller), »Pevčeva kletev« (Uhland); Schiller je ostal Cegnarju skoro vse življenje najljubši pesnik, katerega nam je deloma izborno udomačil.

Poleg nemškega vpliva pa se rano prikazuje utis srbskih narodnih pesnij, katerih je poslovenil mnogo, n. pr.: »Štefan Dušan«, »Svetniki delé blagoslov«,[4]) »Marko Kraljević in Musa Kesedžija«, »Pad carstva srbskega«,[5]) »Mati sv. Petra«,[6]) »Hudobni sin«, »Kosovka deklica«, »Solnčeva sestra in paša tiranin«.[7]) Vpliv srbskega pesništva se pokazuje v pesmici »Vezilo« [8]), tako v besedah kakor v slogu.

Od l. 1857. prevagujejo izvirne pesni, n. pr. »Zornici«, »Zarji«, »Vinska trta in oblaki«; »Sanj nemiloserdnega kneza« nas močno spominja Levstikovega »Ubežnega kralja«; te pesni so iz let 1856

do 1860. Anton Janežič je skrbel za to, da so Cegnarjeve pesmice zbrane zagledale beli dan z naslovom: »Pesmi«[9]) 1860. l.

Ta knjižica obsega večinoma izvirne pesni, deloma uže znane, deloma nove. Predmeti so jako raznovrstni, a dosledno izvedeni v lepi obliki, v narodnem jeziku, kakor ga je morda za one dôbe v oblasti imel samo Cegnar. Knjiga je napravila tolik utis na Slovence, kakor v zadnjih časih Gregorčičeva zbirka.

Slika te dôbe bi ne bila popolna, če ne omenimo pesni: »Slave oglas«[10]) in nje družice »Slovenija Slavi«[11]) iz viharnega 1848. l.

Pozdravljal je slovenske vojake, vračajoče se iz Ogrskega;[12]) slavil je Jelačića[13]) bana, češ, vsi Slovenci se ga veselé.

Iz tega se razvidi, da se je uže takrat zelo zanimal za javno življenje; to zanimanje je pozneje na stran porinilo njegovo leposlovno delovanje.

Z 1860. letom, ko je izdal svoje »Pesmi«, smemo postaviti mejo prvi dôbi Cegnarjevega pesnikovanja, kajti odslej je združil vse svoje moči v prevajanje velikih Schillerjevih dram. »Marija Stuart«[14]) in »Viljem Tell«[15]) sta izšla v Janežičevem *„Cvetju iz domačih in ptujih logov“* 1861. in 1862. leta. »Valenštajna«[16]) je založila »Tržaška Čitalnica« 1866.

Prevêl je Cegnar te igre na tako izboren način, da se lahko v vzgled stavijo vsem enakim delom; pripomogli so k temu lepemu uspehu njegova pesniška nadarjenost, izredno znanje jezika in — Levstik.

V vzgled bodi iz »Valenštajna« ta-le pesen:

Trobár. Dragonec. Prvi lovec. Drugi oklopnik.

Strelci (*vsi ob enem*).
Pikolominovič zánas naj govorí.
(*Hoté oditi*).

Stražnji glavár.
Samo en kozarček, tovariši, zdaj še izpraznimo
Svitlemu Pikolominoviču nazdravimo!
(*Pije*).

Krčmarica (*prinese steklenico vina*).
Rada ga dam. To ne pojde na ròvàš.
Gospôda, naj srečen bil posel bi vaš!

Oklopnik.
Bojniki naj živé!

Oba lovca.
Redniki naj dadé!

Dragonec i strelca.
Vojska naj bi cvetéla!

Trobár i stražnji glavar.
I Fridolanca za glavarja imela!

Drugi oklopnik (*poje*).
Tovariši, na konje, na konje tedáj!
V bojišče, kder svoboda vlada.
Le v bitvi možák je vreden še kaj,
Tam srce v skodélo pokláda;
Tam zanj se drug nihče ne borí,
Oprt je le náse, na svoje močí.
(*Zadaj stoječi vojaci se mej petjem zbližajo ter zapojó v zbori*).

Zbor.

Tam zanj se drug nihče ne borí,
Oprt je le náse, na svoje moči.

Dragonec.

Svoboda vzéla slovó od svetá
Zdaj hlapca le zreš i gospoda:
Lokávstvo, zvijača v oblasti imá
Sinove mehkužnega roda.
Svobôden mož je bojník samó,
Ki smrti gledati more v okó.

Zbor.

Svobôden mož je bojník samó,
Ki smrti gledati more v okó.

Prvi lovec.

Trepet, skrbi odvrže na stran,
Bojaznim prsi zakléne;
Osodi jezdi naproti drzan,
Če denes ne, jutri zadéne;
Če jutri zadéne, pa denes naj vsak
Posréblje še hipov ostanek sladák.

Zbor.

Če jutri zadéne, pa denes naj vsak
Posréblje še hipov ostanek sladák.

(*Kozarce zopet nalijó; trknovši pijó.*)

Stražnji glavár.

Vesél mu padel je žreb iz nebés
Nej treba se zanj ukvarjati;
Tlačán od prsti ne obrne očés,
Ker méni zaklád izkopáti.
Pa koplje i rije, dokler živí,
I grebe, da sam si grob naredí.

Zbor.

Pa koplje i rije, dokler živí,
I grebe, da sam si grob naredí.

Prvi lovec.

Ko jezdec pridirja i vranec njegov,
Vsa družba se zdrzne od straha.
Po gradi so luči i polno svatóv,
K ženitvi nevabljen prijaha.
Ne snubi dolgo, ne kaže zlatá;
Ko mignol bi, zmore trdnjavo srca.

Zbor.

Ne snubi dolgo, ne kaže zlatá;
Ko mignol bi, zmore trdnjavo srca.

Drugi oklopnik.

Dekle brezupno, kaj plakaš na glas?
Naj gre, saj se mora ločiti!
Domovija nejma nobena mu vas,
Ne vtegne zvestobe hraniti!
Osoda nagla poganja ga v dir;
Ž njim ide srca njegovega mir.

Zbor.

Osoda nagla poganja ga v dir;
Ž njim ide srca njegovega mir.

Prvi lovec

(*prime oba soseda za roki; drugi storé takisto, i vsi, kteri so govorili, stopé v polkrog.*)

Tovarši, vrzimo na konja brzdó,
Naj srce oddahne se v boji!
Šumí živenje vse še gorkó,
Na nóge! da kri ne odrôji.
Kdor nej života se tvegal nikdar,
Za céno mu bilo njegovo nej mar.

Zbor.

Kdor nej života se tvegal nikdar,
Za ceno mu bilo njegovo nej mar.

Drugi lovec.

Na meča konico zdaj svet je oprt;
Mečniki, radostni bodite!
Do sreče, oblasti vam pot je prodrt,
Če združeni krepko stojite!
Nikder tak visoko nej krone svetlé,
Da srčen skakáč bi ne skočil do njé.

Zbor.

Nikder tak visoko nej krone svetlé,
Da srčen skakáč bi ne skočil do njé.

(*Zagrinjalo pade, predno zbor izpoje*).

Pripomniti je, da mu je zdatno pomagal Levstik vsaj pri nekaterih prevodih; to kaže posebno jasno oblika, kjer se je vender preveč sile delalo jeziku, n. pr. Prolog k Valenštajnu str. 1:

Mi smo še stari, ki se vpričo vas
Gorečim trudom i z o b r a ž e v a s m o.
Str. 4. V prihodnjih t i s o č l é t j i h živêta;
Zato s e d a n j e s t i j o skopovati;
» 5. Da ne osramoti je ž i z n i oder;
» 7. Ker ona, k a meji ter veže vse;
» 17. K i m mlada Trčka, vojvodin šurjak
» 7. A v trumah drznih ke mogočno vodi, i. dr.

Manj novotarij pa kaže prevod iz češčine »Babica« [17]) (1862), ker je zabranjeval uže v narodnem duhu spisani izvirnik, da se v slovenskem prevodu niso rabile prenagljene oblike.

Jasno so pokazali ti prevodi, da je Cegnar slovenščino obrazil za najvišjo stopnjo pesniških umotvorov, za klasične drame.

Žal, da se pesnik ni ohranil samo slovenskemu leposlovnemu slovstvu; njegovo goreče rodoljubje ga je privedlo na to, da se je mnogo bavil s časnikarstvom.

„Primorcu“, ki je izhajal 1866. l. v Trstu, je bil Cegnar prvi sotrudnik; pisava tega lista je bila v tem času lepa. V *„Ilirskem Primorjanu“*, Trst, 1866. je pisal na primer »o prihodnji avstrijski politiki« št. 18—20; »o istrskih zadevah«.

V poznejših letih se je tesno oklenil *„Edinosti“* in zvesto pomagal Viktorju Dolencu, tako da je za njegovega sodelovanja *„Edinost“* bila pisana v lepem narodnem slogu.

Za slovstvene zadeve se je vrlo zanimal; odgovoril je J. Macunu na sestavek: Neke besede o moji »Krestomatiji« v *„Ljublj. Čas.“* št. 8; objavil odlomek iz igre »Deborah« (Mosenthal) št. 27—29; opozoril na nekatere pesni iz Danjkove zbirke, katerih ni omenil M. Majar, n. pr. »Gostuvanje«, »Kosec« id. V št. 44. istega časnika je zahteval ostro kritiko za slovensko slovstvo [18]) in mično opisal pot iz »Pazna v Trst« [19]), iz »Trsta v Ljubljano«. [20])

Kljubu obilnemu časnikarskemu poslu se je še včasih v njem oglasila pevska žila; zložil je slavospeve »O posvečevanju zastave Delalskega podpornega društva v Trstu« [21]), »Njega Veličanstvu cesarju Franu Josipu I. [22]) in cesarici ob Njiju bivanji v Trstu dné 17.—19. septembra 1882. l.«; »Dr. Lavriču« [23]), »Matiji Doljaku v spomin« [24]) id.

Cegnar je bil krepka pesniška individuvaliteta, ki si je takoj v začetku pisateljevanja odbrala določeno smer. Njegove pesni so delale na mladino istotako močno kakor Gregorčičeve. Če tudi ne pride trajno v poštev ko potopisec in ocenjevalec, če tudi je pozneje ko javni zagovornik slovenskih pravic skoraj zadušil v sebi izvirnega pesnika, si je vender s prevajanjem Schillerjevih dram pridobil za stalno odlično mesto v slovenskem slovstvu.

Franc Jeriša-Detomil (1829—1855) iz Št. Martina pod Šmarno Goro, se je pravoslovja zasebno učil doma, pozneje na Dunaju, a prestopil nazadnje v. modroslovje. Umrl je za kolero na Dunaju. Mogočno je vplivalo nanj l. 1848, kajti oglasil se je v *„Novicah“* l. 1848., str. 57—58 »Narodni stražnik« v pesni:

»Ljubljanski učenci svojim junaškim bratom na Dunaju«. Objavivši nekoliko rodoljubnih pesmic v *„Sloveniji“* leta 1848. in v *„Vedežu“*, razglasil je triindvajset »Hebrejskih melodij« po Byronu v *„Novicah“* 1862. l. Za vzvišene misli mu je jezik preokoren, pomešan s hrvatskimi oblikami. Vrlo se mu je posrečilo »Rojstvo Gospodovo« po Herderju.[1]) V nevezani besedi je rad seznanjal slovensko občinstvo z ruskimi razmerami, n. pr. »Boji kônj z volkovi po okrajinskih stepah na Rusovskem«.[2]) Iz srbščine je prevêl: »Poslednje pismo rajnega vladike Černogorskega Petra Petrovića Njeguša«.[3]) Bil je Jeriša vedno odličen dijak živahnega, idealističnega mišljenja; znal je mnogo modernih jezikov. Na Dunaju se je bil seznanil z vseučiliščnikom Leop. pl. Schulz-Strasznickim, čegar oče je bil profesor na ljubljanskem liceju; ta mladi prijatelj mu je dal na svoje stroške napraviti nagrobni spomenik, njegov prijatelj Fr. Cegnar mu je zložil v spomin te-le vrstice:

Zgodaj si se, svetla zvezda, utrnila,
Zgodaj vdova si postala struna mila,
Kako pela na zeleni Savi si
Po okrajnah, kjer slovensko srce bije;
V koru pevcev ni več nežne harmonije,
Ker tvoj srčni glas več ne doní.

Anton Umek-Okiški (1838—1871)

od sv. Ane na Okiču na Kranjskem, učitelj na celovški gimnaziji. Izvrsten dijak ljubljanske gimnazije je 1862. leta občno pozornost vzbudil z lepim ogovorom, s katerim je osmošolec, priporočujé součencem temeljito se učiti materinščine, slovó jemal od zavoda, ki je Slovencem vzgojil toliko odličnih môž. Zvest geslu »Vse za vero in domovino« je Mariji na čast zlagal pesmice in jih objavljal v *„Danici“*.[1]) Prevêl je tudi Deržavinovo odo »Bog«. Najbolj znani pa sta njegovi obširni epski pesni, ki jih je dal na svetlo 1863. l.; v jedni opeva življenje in delovanje Cirila in Metodija[2]) *), v drugi pa slovenskega misijonarja Knobleherja.[3])

Predmet tej epični pesni je življenje slovenskega misijonarja Ignacija Knobleherja. V I. delu popisuje v raznih pesmicah slovó od posvetnega veselja, od domovine, pot čez Rim, pripravljanje za težki posel na Libanonu; v II. delu misijonsko delovanje v Afriki in vrnitev domov; v III. delu popisuje v nevezani besedi Knobleherjevo življenje. Misijonsko življenje pa ni primeren predmet za tako obširno epično pesen.

*) »Prvemu pevanju« je predmet: »Sv. Klemen papež in mučenc«, drugemu »Ciril poslan h Kozarom najde ostanke sv. Klemena«, tretjemu »Metod nariše bolgarskemu kralju Bogaru poslednjo sodbo in mu jo razlaga; Bogar se dá krstiti in se pozneje odpove vladarstvu«, četrto: »Ciril in Metod prideta na Moravsko«, peto: »Ciril in Metod v Rimu«, šesto: »Ciril umrje v Rimu«, sedmo: »Metod ukrotí ljutega hunskega vladarja«, osmo: »Metod kersti Bořivoja, vojvoda češkega«, deveto: »Metodova smrt«.

Ko je Janežič začel izdajati *„Slovenski Glasnik“*, se mu je takoj pridružil Umek kot sotrudnik v vezani in nevezani besedi. Vzvišeni pomen pesništva popisuje pesen: »Pevec buditelj«, zložena in govorjena o priliki Vodnikovega godu l. 1862. v ljubljanski čitalnici, ki je poslušalcem segla globoko v srcé.

Posebno rad se je spominjal slavnih mož in prijateljev svojih, n. pr. Knobleherja [4]), profesorja Antona Globočnika, škofa Ant. Alojzija Wolfa [5]), škofa Jerneja Vidmarja [6]), Iv. Macuna [7]) vračajočega se v Zagreb, mladega pesnika in prijatelja Nožarja [8]), Jerana, Janežiča id.

Njegove pesni je na svetlo dal Ant. Janežič. [9]) Delé se prvič v pesni, drugič gazele in sonete, in tretjič v pripovedne pesni.

L. 1863. je dr. Valentin Fasetta, zdravnik v Benetkah, izdal na Dunaju: *„Marci Antonii Mureti Institutio Puerilis“* v jednajstih jezikih; v lepi obliki je slovenski prevod priredil Umek.

Za *„Glasnik“* je pisal tudi povesti, n. pr. »Zakleto mesto« (1858), »Previdnost Božja«. Po njegovi smrti je iz zapuščine prišlo nekaj povestij na svetlo, n. pr. »Lazarjeva dvojčka«. (*„Slov.“* 1875.)

Iz Dunaja je dopisoval marljivo v *„Danico“*; ko je Janežič bil ustanovil *„Besednik“*, je 1869. leta Umek prevzel uredništvo. Pisal je o raznovrstnih zadevah, n. pr. o farnih bralnicah, o katoliških političnih društvih, o slovenskem programu, o združeni Sloveniji id.

Simon Jenko (1835—1869)

se je porodil na Podrečem na Sorškem polju, preselil se pozneje s stariši v Praše, hodil najpoprej v smledniško šolo, ker v domači župniji ni bilo šole, potem pa v Kranj, kjer je dovršil prostonarodne šole 1847. l. Njegov stric Nikolaj, frančiškan v Novem mestu, ga je vzel k sebi in je gmotno in duševno skrbel za nadarjenega nečaka; čitala sta sv. pismo v srbskem prevodu, Fénelonovega Telemaha in Tassov »Osvobojeni Jeruzalem«. V Novem mestu je dovršil šest latinskih šol in šel nadaljevat svoje študije v Ljubljano. Njegovi odlični vrstniki so odšli na Dunaj, on pa, brez podpore, je šel v celovško semenišče in tam ostal jedno leto. Vender mu ni ugajal duhovski stan; zato se je vpisal v modroslovje na dunajskem vseučilišču, črez jedno leto pa je prestopil v pravoslovje. V tej dôbi se je moral bojevati z bedo, ki je v svojih

nasledkih rano končala njegovo življenje. Od 1861. do 1863. l. je bil domači učitelj v Reinleinovi rodbini na Dunaju. Tej dôbi veljajo besede:

Gorjé, kdor zatajiti
Prisiljen voljo in srcé,
Bedakom posoditi
Čas mora, glavo in roke.

Dobil je Knaflovo štipendijo, katere so pa bile takrat mnogo manjše. Ko se je doma v Prašah pripravljal za izpit, priredil je tudi pesni svoje za natis [1]). Giontini mu jih je odkupil za 300 gld. Prvi rigorozum prebivši je vstopil v službo notarja Stergerja v Kranju, 1866. l. je prestopil k odvetniku dr. Prevcu v Kamniku in se ž njim vred preselil v Kranj, kjer je umrl dné 18. oktobra 1869. l.

Pesnikovati je začel Jenko rano; v četrtem razredu gimnazije je zakrožil nekaj neosoljenih pesnij, mej njimi tudi »Polikratov prstan«. Svoje prvence pa je potem sežgal. Uspešneje se je bavil s pesništvom na ljubljanski gimnaziji. Leta 1854. so se ljubljanski osmošolci Bril (umrl 1855. l.), Erjavec, Mandelc, Kermavner, Tušek, Zarnik, M. Povše, Jenko zjedinili k skupnemu društvenemu delovanju in začeli spisovati *„Vaje"*, dijaški list. Mnogo *„Vajinih"* sestavkov je prišlo potem na svetlo v Janežičevem *„Slov. Glasniku."* Pesniki med temi mladeniči so bili Bril, Mandelc in Jenko. *„Slovenski Narod"* 1869. l., št. 135, je iz *„Vaj"* objavil pesen »Slovanski dan«, čije tretja kitica se glasi:

Vsi čujte grometi na glas,
Prišel je odmerjeni čas!
Od krajev, kjer solnce izhaja,
Do krajev, kjer solnce zahaja,
Kar nosi Slovana imé,
Naj složno podá si roké.

Leta 1854. se prikazujejo njegove pesmice v *„Novicah"*, katerim je bil Jenko zvest sodelavec do 1858. l., ko je Janežič okolo sebe zbral vse odličnejše slovenske leposlovce.

Predmetov svojim pesmicam ni iskal v kaki megleni oddaljenosti od dejanskega življenja, ni pogledal v globino človeškega srca, ker mu je za to bilo življenje prekratko, nego navadni pojavi v naravi, na domači zemlji mu ugajajo, n. pr. »Mraknenje solnca«, »Meglenica«, »Divja rožica«.

»Obrazom«, vencu njegovih najlepših pesmic, ki so prav za prav izraz njegovega življenjskega modrovanja, je predmet večinoma vzet iz narave; saj poje sam »Vstala je narava«.

Vse, kar se godi okoli njega, zanima ga in mu vzbuja primerne čute, žalostno ga dirne »Pogreb«; nad vse drago bitje mu je »Mati«.

Porojen na Gorenjskem, v tem divnem delu slovenske zemlje, je gorko ljubil svoj ožji rojstni kraj; naravnost ga moramo imenovati pesnika ali slavitelja »Sorškega polja«; v tem je podoben svojemu bratu Ivanu, ki je tudi zložil več pesmic z naslovom: »Na sorškem polju«. (Pesmi, 60—74.)

Trdi boji v njegovem kratkem življenju so ga gotovo navajali na to, da je z lastno usodo primerjal tudi usodo male svoje domovine in gorko čutil njene bolečine.

V njegovem pesnikovanju, ki obsega dôbo od l. 1855.—1863., smemo zadnja leta smatrati ko tisti čas, ko se je njegovo rodoljubje razgrelo v neizcrpno ljubezen do vsega slovanstva; pesni: »Naša zgodovina« (»Kje nek zemlja grobe krije?«), »Buči, buči, morje, adrijansko« so izraz tega čuvstvovanja.

Ta trpka stran slovenske ali občeslovanske zgodovine mu je udahnila neminljivi pesni »Naprej« in »Pobratimija«; druga se nahaja uže v *„Vajah"*, prva se je natisnila v *„Slov. Glasniku"* 1860. leta. Bojevito koračnico, ki je sedaj lastnina vseh Slovanov, spremlja pobožna »Molitev«:

Ti, ki si nas ustvaril kakor listja, trave id.

Poleg goreče ljubezni do nebrojnega vseslovanstva pa je ta mož mehke narave čutil potrebo, da ga ljubi drago bitje. Pesni erotične vsebine so: »Moč ljubezni«

Nova moč ljubezni
Ude mi pretresa.
Kak je lepa zemlja,
Moja zdaj nebesa.

»Obujenke« in druge. Pa vender bi se moglo soditi iz nekaterih pesnij, da ljubezni ni vselej smatral z resnega stališča, ko poje:

Čez kratkih mescev pet
Sva videla se spet,
Pobesil jaz oči,
V stran gledala si ti.

(Izpremememba).

Mislim pa, da je tu več šale nego Heinejevega cinizma.

Pesen »Naš maček« pa se je popolnem krivo razumevala; ona je ostra satira proti samomorom iz ljubezni.

V epsko pesništvo se šteje »Zaklad«. (Druhal, ki koplje zaklad, stori obljubo, da Mariji Devici odda polovico zaklada; ko ga pa izkoplje, se ne meni več za obljubo); nasledek je:

Pa groza! Odpre se prepad
In kad jim požre in zaklad;
Delitve več treba ni blo.

Pripovedni pesni sta tudi »Knezov zet« (Kmetskega stanu vrtnar se je zaljubil v knezovo hčer, ki po noči gre za njim in v Kolpi utone, ker jo je zvabil v vodo) in »Morski duhovi«.

V njegovem slabotnem telesu sta bivala krepka duša in zdrav humor. Jenko je opeval to, kar je res doživel; pri njem ni nič narejenega, nič umetnega; zavoljo tega so njegove pesni naravne. Držal se je pa tudi narodnega govora in mišljenja.

Manje važnosti pa so njegove povesti; uže v *„Vajah“* se nahaja »Ljubezen in osveta«, vsem povestim v *„Slov. Glas.“* 1858: »Spomini«, »Tilka« in »Jeperski učitelj« je snov vzeta iz narodnega življenja gorenjskega.

Tilka je jako neukreten kmetski fant, ki je prišel snubit v stari očetovi obleki, seveda brez uspeha. V poznejših časih je sam pripovedoval: »Za jeden las je manjkalo, pa bi se bil oženil.«

Istotako je »Jeperski učitelj« pristna slika preprostega in revnega učitelja na kmetih, ki sosedom tudi številke pové za loterijo; jeden kmet je dobil terno in je iz hvaležnosti učitelju postavil spomenik na grob.

Te povesti so vzete iz narodnega življenja, v jeziku pa se nahaja mnogo germanizmov.

Jernej Križaj Severjev (Jažvik 1838—1890) iz Orehka na Notranjskem, duhoven tržaške škofije, umrl kurat pri Sv. Antonu blizu Kopra. Znak njegove osebnosti je nežna občutnost, veselje in trpljenje ljubezni; to dokazujejo njegove pesmice: »Trojno srce«, »Alenka orehovska«, »Glas valov«, »Spomin in obstanek« vse v *„Slov. Glasniku“* 1864. l. Jednake vsebine je tudi »Karanfil«, prevod iz ruščine. Spisal je novelo »Blaženka«, ki opisuje bržkone dogodke iz njegovega življenja. V Trstu bivaje dve leti se je naučil italijanščine in spretno poslovenil dve igri Silvija Pellica, »Tomaž Mor« (Janežič, *„Cvetje“*) in »Frančiška z Rimini«.

Janez Bilc

porojen 1839. l. v Ilirski Bistrici na Notranjskem, živi sedaj upokojen duhovnik v domačem kraju. V slovenskem slovstvu je pisal v vezani in nevezani besedi od 1856. l., ko je začel jako marljivo opisavati v *„Novicah“* svoj rojstni kraj ali pa bližnje pokrajine

na Notranjskem in v Istri; tako nahajamo tam »Popis Bistriške doline«, in v nastopnem letniku „*Novic*“ »Šege in navade v Bistriški dolini«; spis »Čiči in Čičarija« [1]) je prišel v čitanke za srednje šole. S pesniškim vzletom je opisana Cerknica [2]); v tem opisu se radostno spominja preprostega kmeta Matije Svečana v Bistrici, kateri prê slovensko slovstvo pozna bolje nego marsikateri osmošolec. Popisal je tudi Reko [3]), kjer je dovršil srednje šole. Zanimale so ga tudi druge strani našega slovstva ali narodnega življenja, nabiral je za „*Novice*“ narodne pregovore po Notranjskem, manj znane besede za Wolfov slovar in narodne vraže za Navratilovo zbirko. Gojil je tudi pripovedništvo spisavši povest iz domačega življenja, naslovljeno »Sveti večer« [4]), in za Družbo sv. Mohorja »Slovenski drvarji« [5]) 1888. l. Ko duhovnik službujoč v domačem kraju je pred tridesetimi leti začel spisavati »Zgodovino fare Trnovske na Notranjskem«.*) Posnetek se je natisnil v „*Laibacher Diöcesanblatt-u*“, in s tem se je storil začetek važnemu zgodovinskemu podjetju, namreč »Zgodovini kranjskih farâ«, katero vodi Anton Koblar.

Bolj obsežno pa je Bilc deloval ko pesnik; uprav letos je štirideset let, odkar pesnikuje, kajti 1856. l. je zložil prvo pesmico: »Bistriška«. Njegova poezija je lirska, največ je zložil slavospevov svetnikom ali odličnim posvetnjakom: proslavljal je Cirila in Metodija [6]) ob tisočletnici; njegove pobožne lirske poezije prinašata „*Danica*“ in „*Slovenec*“, katerima je zvest sotrudnik do najnovejših časov, posvetne pa Janežičev „*Slovenski Glasnik*“; sploh je bil Janežiču priljubljen in marljiv sodelavec. Njegova pobožna lirika obsega pesni Mariji na čast, na primer himne [7]), ki so se iz „*Danice*“ ponatisnile v dveh snopičih. Združene posvetne in pobožne pesni se nahajajo v zbirki: »Pervenci« [8]) 1864. Posvečeni so Strossmayerju:

Saj boljš'ga Slava nima sina
Ko Tebe, vrli naš vladika!
Časti in ljubi domovina
Te, roda naš'ga »kinč in dika«.

Knjiga se začenja s pobožnimi pesmicami; tretja božična je prav za prav prizor, v katerem nastopajo pastirji, sedem angelov,

*) Dné 23. oktobra 1879. l. piše Žiga Bohinec Bilcu: Milostl. gosp. knezoškof se Vam prelepo zahvaljujejo za skrb in trud, ki ste ga imeli pri spisavanju kronike. Preden se bo pričelo z natiskovanjem, pride v „*Diöc. Blatt*“ kratek poziv naslanjajoč se na prejšnje izjave v zadevi spisovanja zgodovine ljublj. škofije; vsled tega odpade uvod Vašej kroniki, kar — sem prepričan — Vas ne bo žalilo.

izmed katerih vsak nekaj izpregovori, zadnji pa sta družba pastirjev in družba angelov. Za temi se nahajajo v »Pervencih« rodoljubne pesni, slavospevi posameznikom, pesni o naravi, jedna pesen za veselo družbo, »Vinska terta«, v kateri se vrsté samospevi in zbori; na koncu zbirke je znana »Slovenija oživljena«, ki se je ponatisnila iz *„Slov. Glasnika“* 1861. l. Pesnik sam je skromen, priznava, da se mu duh ne vzdiguje v nedogledne višave:

Zatorej pesmice pohlevne
Vladika, Tebi posvečujem;
Boječe pesmi so in revne
Jih krilu Tvojmu izročujem.

Epske vsebine je samo »Tarbula, keršanska junakinja«.

Na Perzijskem se je krščanska vera lepo širila, dokler je ni začel hudo preganjati šah Sapor II, sodobnik Konštantinu Velikemu (309—380). Vedeži in zgodovinarji perzijski so kristijane počrnili pri njem, da so izdajalci domovine in prijatelji Rimljanom.

Starega neustrašenega kristijana Simeona je Sapor vrgel v ječo; k njemu je na tihem prišla njegova hči Tarbula.

Simeon je storil mučeniško smrt, šahinja Kandaka pa je nevarno zbolela. Vedeži so šahu natvezli, da jo je otrovala njena strežnica Tarbula. Vržejo jo v ječo. Vedež se zaljubi vanjo in jo hoče rešiti, če bi postala poganka in ga vzela v zakon. Tega pa ni storila, nego volila je smrt. Predmet je tragičen, dejanja pa je premalo; kakor slišim, se izdá pesen v popravljeni obliki.

Dasi se splošno vjemam s tem, da Bilcu jezik ne teče povsod pravilno in gladko, so vender nekatere pesmice njegove v *„Slov. Gl.“* prav ljubke, n. pr. »Sava«, »Zvončik in vijolica« (obe v *„Slov. Glasniku“* 1863). V lepem narodnem in jasnem slogu poje v prvi pesnik:

S podnožja mu (Triglavu) bistra
Savica kipí,
Čez stene, čez skale
V dolino bobní.

V dolinah pa druge
Šumijo vodé
In materi Slavi
V naročje hité.

Priznati treba, da je pesnik tudi napredoval, kar kaže »Venec na grob K. Klunu« v *„Slovencu“* 1896. Proste pesmice z naslovom »Pomladančice« se nahajajo v Janežičevem *„Slovenskem Glasniku“* in Lampetovem *„Dom in Svetu“* 1892; v dr. Lampetovih *„Drobtinicah“* 1888. l. se čita pesen »Kraljici presvet. Rožnega venca« in »Iskrice« v *„Učit. Tovarišu“*.

Ker je nekaj let študiral v Reki, se je jel zanimati za hrvatsko slovstvo; sad tega zanimanja je slovenski prevod epske pesni »Smrt Smail-age« i. dr. Ta pesen je celo Hrvatom težko razumljiva na nekaterih mestih, ker je pisana v črnogorskem narečju. V vzgled bodi nekaj stihov iz govora starega duhovnika.

Sini moji, oj vojaci hrabri,
Vas je ta zemljica porodila,
Skalovita, ali vam je zlata.
Dedi vaši tu so se rodili,
Otci vaši tu so se rodili,
In tud' vi ste tukaj se rodili:
Zemlje lepše ni za vas na svetu.

Dedi vaši zanjo kri so lili,
Otci vaši zanjo kri so lili
Tudi vi prolite zanjo krvco.
Za vas zemlje dražje ni na svetu.
Orel plete gnjezdo na planini,
Ker svobode zlate ni v ravnini.

Ferdo Kočevar Žavčanin (1834—1878)

iz Žalca na Štajerskem, je službovbal pri deželnem računovodstvu v Zagrebu, na duhu bolan umrl je v Gradcu.

Zanimal se je za narodno blago in lepoto slovenske domovine. Prvi njegov sestavek je menda »Vipota«,[1] v katerem popisuje hrib istega imena blizu Celja, ki je »znamenit za naravoljube, naravoslovce in rastlinoslovce«. Zato se je izredno zanimal za Vrazovo zbirko narodnih pesnij, in jih za poskušnjo nekoliko objavil,[2]) stavil predlog »Matici Slovenski« v nabiranje narodnega blaga.[3]) Po narodni snovi je zložil basen »Medved in dren«.[4])

Ta poskus se mu je precéj posrečil; zaradi tega si je mislil, da ima zmožnost tudi za večja dela enake vsebine, in je izdal delo: *„Mlinarjev Janez,*[5]) *slovenski junak"*.

Gledé jezika bližal se je v tem delu hrvatsko-srbskemu narečju. Če bi se kdo ob to izpodtikal, pravi, naj se oglasi v časnikih zoper njega, on mu dá »zadostiven« odgovor. Oglasil se je M. Kračmanov[6]), pa ni dobil odgovora.

Na drobno opazujoč narodno življenje slovensko in hrvatsko je opisal značaje iz življenja našega naroda, n. pr. »Butelj-Matevž«[7]), »Hrvaški korteš«[8]), razlagal slovenske narodne potrebe, uvedenje slovenščine v urade, šole, v cerkev in v družbeno življenje.[9]) Literarne razmere in jezikoslovje slovensko ga je vedno zanimalo, to kažejo »Pomenki o naših literarnih rečeh«.[10]) Blizu isto tvarino je

razpravljal v *„Slov. Narodu“* 1870. l., razdelivši jo na tri oddelke, *a)* vzhodna slovenščina, *b)* glas, in *c)* polglas. Za taka vprašanja mu je pa nedostajalo temeljitega znanja.

Zanimal se je za razne slovstvene stvari v Slovencih in Hrvatih, povedal svoje mnenje o »Vodnikovem spomeniku«[11]), o slovenskem političnem časopisu,[12]) o manifestu cesarice Marije Terezije iz l. 1766, o stenografiji.[13])

Na Hrvatskem živeč je primerjal hrvatske in slovenske literarne razmere[14]) in sodil, da Hrvati prê nazadujejo, Slovenci pa napredujejo, češ, ker so Hrvati »negostoljubno odbacili Slovence, ki so jim prišli napol nasproti in jim prijazno roko podali.«

Ker je za ugoden razvitek duševnega življenja vsakega naroda velike važnosti ugodno gmotno stanje, Kočevar tudi te strani ni puščal v nemar. Pisal je v »Koledarčku družbe sv. Mohora« 1871. l. o pridelkih in o letini, o gospodarskih opravilih, 1873. l. o narodnem gospodarstvu na Hrvatskem. Omenjena družba je izdala njegovo delo: ***Kupčija in obrtnija,***[15]) ponajveč podelano iz rokopisa Matevža Trnovca, učenca Antona Muhića, rektorja in profesorja »narodnega gospodarstva« na bivši pravni akademiji v Zagrebu.

V predgovoru izjavlja, da knjiga ni pisana za strokovnjake, nego za prosti narod, kateremu je težko pisati o takih predmetih.

V marsičem sta si jednaka v svojem delovanju in pisateljevanju Godina Verdeljski in Kočevar Žavčanin; posebne zmožnosti niso dičile nobenega, pa vender Kočevar nadkriljuje Godino.

„Slovenskemu Narodu“ je bil takoj iz začetka marljiv sotrudnik, pa se tudi v *„Narodovih“* podlistkih ni vspel do izvirnih mislij.

Janko P. (ukmeister) Vijanski (1837—1862.)

rojen v Vinjah pri Novi Cerkvi blizu Celja, je hodil v gozdarsko šolo v Mariabrunnu pri Dunaju, služboval na Vrhniki. Nabiral je rad narodno blago, n. pr. »Nekaj o Rojenicah«,[1]) »Narodno pravljico o dečku, ki je šel iskat sreče«,[2]) o »Miklavževem večeru«, o »Božiču«,[3]) o »Kačah«;[4]) opisaval kraje slovenske, n. pr. »Gorica«, »Rebro v Gornjem Gradu na Štajerskem«,[5]) »Skalska dolina na Stajerskem«, »Solčavske planine na Štajerskem«,[6]) objavljal drobtinice, na primer »Zmešnjava jezika«, »Zarotena nečimurnost«, »Lakomni kmet«,[7]) »Kako se Turki kopljejo«, »Kako se ljudje pozdravljajo«, »Kako Slovenci kruh čislajo«.[8])

Tudi je pisal o predmetih iz stanovskega posla, n. pr. o gozdnem črvu, o trpežnosti lesa.[9])

Leta 1862. je izdal: *„Nanos“.*[10]) Sodelovali so: J. K., T. L. Podgoriški, J. Pajk, E. Nožarjev, Okiški, Ogradi, Cestnikov. On sam je objavil pesni, narodno povest o vranu, basni; kako je treba pisati, da koristimo narodu.

Janez Trdina (1830)

iz Mengša na Kranjskem, gimnazijski učitelj v Varaždinu 1854. l., na Reki 1856. l., umirovljen 1867. l. živi v Bršlinu pri Novem mestu. V slovenskem slovstvu je obdeloval dve stroki, zgodovinsko in narodoslovno, prevladala pa je zadnja; prišteva se odličnim nabirateljem narodnega blaga; s tem je začel svoje pisateljevanje. V *„Sloveniji“* l. 1849.[1]) je objavljal »Narodne pripovedke iz bistriške doline«; v teh pripoveduje po narodnem razlaganju pričetek Mengša; nadaljeval je pripovedke v *„Sloveniji“* l. 1850., in v *„Ljubljanskem Časniku“*,[2]) n. pr. »Od mlajšega izmed treh bratov« (Balek, Bilek in Bolek); »Kmetje in žlahtni« (dogodek iz devetega stoletja), kjer se pripoveduje, da je slovenski vojvoda po srečno dovršeni bitki kmete postavil za veliko kamnato mizo na odličnejša, žlahtne gospode pa na zadnja mesta, češ, da kmetič redi gospode in je v sprednjih vrstah v vojski. V pripovedki »Hasan Beg« poskusil je osnovati narodno epopejo slovensko. Sploh je rad pesniški opisoval važne zgodovinske dogodke izvršivše se na zemlji slovenski, n. pr. »Bran in pogin Japodov« v 514. odstavkih; v to vrsto spadata tudi: »Inko vojvoda« in »Obleganje Ogleja.«

Največjo svojo vrlino pa pokazuje J. Trdina v narodopisih, n. pr. »Kranjci na Hrvaškem«,[3]) kjer natanko slika dobre in slabe lastnosti Slovencev prišedših in nastanivših se na Hrvatskem. Da se razvitek hrvastkega gibanja more poznati natančneje, je Trdina spisal »Hrvaške spomine« v *„Slovanu“*;[4]) osobito 1848. l. je opisano na drobno.

V *„Ljublj. Zvonu“* l. 1883. do 1886. so velezanimljive »Bajke in povesti o Gorjancih«, ki jih je pisal v tako lepem narodnem jeziku in tako plastično, da vidimo pred seboj kakor žive vse one osebe, ki nam jih predstavlja.

Zanimal se je zelo za slovensko slovstvo in uže pred Levstikom in Stritarjem zahteval, da se prerešetajo slovenski pesniki.[5]) Temu mnenju se je uprl brez uspeha Podlipski (Hicinger[6]).

Leta 1859. se je v *„Novicah“* mnogo pisalo o tem, kako in v koliki meri se je v srednjih šolah ozirati na slovenski jezik; tega razgovora se je udeležil tudi Iv. Trdina in spisal sestavek: „Glasi o cesarskem ukazu, ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva. II.–V. *„Novice“* 1859, 297, 3—4. To tvarino je nadaljeval tudi nastopnega leta v *„Novicah“* 1860, 11—13, 18—27; on je bil za to, da se morajo vsi predmeti učiti slovenski, menéč, da je poglavitna naloga gimnazijskega pouka vzgajati „značaje“, to pa se more zgoditi samo na podlagi materinskega jezika. Odločno se poteguje za latinski jezik, ker je latinščina jezik katoliške cerkve, katoliška cerkev pa je naša narodna cerkev.

Ni istina, kar trdi Trdina, da si je narod sam izvolil katoliško cerkev, nego v Slovence so prišli oznanjevalci katoliške vere od Ogleja in Solnograda sami. — Po berilih za gimnazije se je nahajalo mnogo njegovih zgodovinskih sestavkov, n. pr. za III. razred: „Bramba Sigeta“, „Oblega Oglejska l. 1510.“ IV. 1855: „Čertice iz stare dogodivščine Slovencev.“ V. 1853: „Prihod Uskokov na Slovensko.“ VI. 1854: „Prve turške vojske.“ VII. 1858: „Boji Benečanov na Slovenskem“ i. d.

Jedrnato je opisal zgodovino Slovencev v XVII. oddelkih, povdarjajoč zlasti boje poganskih Slovencev z Grki, celjske boje, boje Slovencev z Benečani i. d., ozrši se v zadnjem odstavku tudi na slovstveno zgodovino. Med mlajšim zarodom je premalo znana ta krepko pisana naša zgodovina. Rokopis te zgodovine je bil uže 1850. l. dovršen za „Slovensko društvo“; pred natisom ga je pregledal in pomnožil Bradaška.

Kakor Valjavec se je tudi Trdina ukvarjal s prevajanjem starih klasikov na slovenski jezik; v tretjem tečaju *„Slovenske Bčele“* se nahaja točen prevod I. speva Ilijade:

Jezo zapoj boginja Pelejeviča Ahila
Kvarno, ki zlega nezmerno Ahejcem je naklonila.

Dr. Gregor Krek

porojen 1840. leta v Čateni, vasi župnije Javorje na Gorenjskem, je šel 1860. l. na dunajsko vseučilišče, napravil 1864. l. doktorat modroslovja in nastopnega leta profesorski izpit. Kmalu je dobil službo na graški realki in se habilitoval na tamošnjem vseučilišču za slovansko jezikoslovje, postal 1870. l. izredni, 1875. leta redni profesor slavistike.

Uže v dijaških letih se je z navdušenjem zavzel za narodno gibanje slovenskega naroda, osobito na slovstvenem polju in je iz Ljubljane *„Slov. Glasniku“* poročal o duševnem kretanju dijaštva ljubljanskega.[1]) Janežič ga je pridobil za omenjeni list, katerega je Krek podpiral s prvenci svoje muze. Kakor mnoge druge je tudi njega narava vzbudila v pesnika; to priznava v pesni: »Trojno petje« [2]), »Hitel urno sem v narave krilo«; ta pesen nas v mar-

sičem spominja Stritarjeve: »Sreča, poezija in Preširen«. V »Otožnosti«[3]) obžaluje, da ga je usoda gnala v tuje kraje, pa kmalu ga mine otožnost:

Oj kvišku, junaci, že tromba doní,
V krvavo nas bitvo dolžnost zdaj budí.[4])

L. 1862. je Krek zbral svoje pesmice in jih izdal v posebni knjižici.[5]) Visokega vzleta ne izražajo, v svoji skromnosti tega tudi ne nameravajo, naravo in ljubezen do domovine pa opevajo v primerni obliki. Obširniša je epska pesen: »Na sveti večer.«[6])

Uspešno napredujoč v slovanskem jezikoslovju[7]), je začel opuščati pesnikovanje in se posvetil resnobni vedi. V *„Novicah"*, kjer je tudi objavljal pesmice, n. pr. »Zvezdi«, »Radost mladega pesnika«[8]) se nahajajo uže manjši prozaični sestavki, n. pr. »O naši literaturi«.[9])

Istega leta je v *„Novicah"*[10]) govoril o visoki vrednosti narodnih pesnij; zato mu je tudi »Matica Slovenska« dala v pregled in presojo narodno blago iz Vrazove zapuščine; vsled tega je objavil svoje »Opazke ob izdaji slovenskih narodnih pesnij«[11]) in s tem določil znanstvena načela, kako se ima vršiti tako delo.

Plod njegovih študij, ki so se skoraj popolnem osredotočile v tem predmetu, je njegova veleznamenita knjiga: *„Einleitung"* id. (prva izdaja 1874. l., druga 1887. l.). Delo je razvrščeno v dve knjigi; prva podaje vse zgodovinske vire o Slovanih, jih opisuje ko člen Arijcev, ko samostalno skupino, riše na podlagi besed, skupnih vsem Slovanom, njih prvotno kulturno stopnjo in navaja vse obširno slovstvo, daleko raztreseno po knjigah in učenih zbornikih. Druga knjiga razlaga tradicijonalno slovstvo, oziraje se na jezik, navade, šege, pravljice, pregovore, zagonetke in pesni; tudi tu je navedeno vse dotično slovstvo, kar daje knjigi posebno veljavo. Jako temeljit je oddelek, v katerem zasleduje grško pravljico o Polifemu pri slovanskih in neslovanskih narodih. Krekovim nazorom se upira Brückner, profesor slovanščine na berolinskem vseučilišču.

Po Šafařikovih *„Starožitnostih"* ni izšla nobena knjiga o Slovanstvu, ki bi se bila sploh priznavala tako, kakor Krekova *„Einleitung"*.*)

*) Glej obširno Hubadovo naznanilo te knjige v *„Ljublj. Zv."* 1887.

Za Slovence so važni Krekovi spisi, objavljeni v *„Kresu“*. V lepem sestavku (*„Kres“* 1881) je dokazal, da je bil kresni kult jednak v vseh slovanskih narodih, in da je kres najstarejši domači praznik.

Slovencem je Krek prvi poročal o znamenitih papeževih pismih britanskega muzeja o Cirilu in Metodiju; označil je vrednost novoslovenskega rokopisa, ki ga hrani koroško zgodovinsko društvo.

V drugem letniku *„Kresovem“* se nahaja spis: »Polyfem v narodnej tradiciji slovanskej«, za slovensko občinstvo skrajšan in prikrojen iz *„Einleitung“*.

Svoje ocene objavlja Krek v *„Göttinger gelehrte Anzeigen“*, v *„Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien“* in v *„Herzog's Archiv für die Kunde moderner Sprachen“*.

Lepih zaslug za Slovane si je pridobil Krek s tem, da je Nemce seznanil z najodličnejšimi proizvodi slovanske poezije, priredivši zbirko najboljših nemških prevodov slovanskih pesnikov, ki jih je izdala knjigarna Cotta v Stuttgartu [12]); tej zbirki je spisal uvod; zastopani so vsi slovanski narodi; izmed slovenskih pesnikov čitajo Nemci Gregorčiča, Aškerca v Gojmir-Krekovih, Brehmerjevih, Funtkovih in Selakovih prevodih.

Bivši predsednik »Podpiralne zaloge slovanskih vseučiliščnikov v Gradcu« celih triindvajset let si je pridobil lepe zasluge za slovenske vseučiliščne dijake na graškem vseučilišču in si po neupogljivem značaju ko slovanski rodoljub pridobil občno spoštovanje.

Jakob Gomilšak, porojen 1843. l. v Bišu v Pesniški dolini na Štajerskem, je bil kapelan v Radgoni do 1876. l., potem nemški propovednik v Trstu, od 1891. l. katehet na tamošnji realki. Nadarjen in marljiv učenec mariborske gimnazije se je Gomilšak rano z uspehom poskusil v pesništvu in je za slovenske in nemške pesni dobival častna darila. Svoje pesmice je pošiljal v dijaški list *„Torbica“* 1862 —1864. leta (Zagreb), v *„Novice“* in *„Glasnik“* (od leta 1861—1867). Med temi se odlikuje »Slovenec sem« (večkrat ponatisnena v slovenskih čitankah), ki je po Ipavčevem napevu postala narodna; »Pesem na tujem«, *„Slovenski Glas.“* 1866, 13; »Bog je moj ščit«, *„Sl. Glas.“* 1866, 385. Nabiral je pregovore in besedila na Štajerskem, *„Slov. Glasnik“* 1862, 176, 172; pisal o »Volkodlaku«, *„Nov.“* 1865, 34, 43; »o naših knjižnicah«, *„Novice“* 1864, 408. V »Milotinkah« [1]), »Slavec«, »Rosna kapljica« proslavlja v nevezani, pa poetiški obliki božjo vsemogočnost. Po vsebini se z »Milotinkami« vjema sestavek »Bog v naravi«. [2]) Poleg izvirnih pesmic je objavljal tudi narodno blago in po narodni tvari sestavljene povesti, n. pr. »Radojuri«. [3]) Enako kakor je Trstenjak popisaval Vrbovčane, tako je naslikal Gomilšak v *„Novicah“* »Bobovce in Lukovce« po njih malostnih

navadah. Nekaj časa je kot gimnazijski dijak omahoval, je-li bi se odločil za bogoslovje ali pa za zgodovino in zemljepisje, ki mu je tudi še v poznejših časih bilo priljubljen predmet, n. pr. »Turki pri Radgoni«, »Luč krščanstva pri panonskih Slovencih«[4]); opisal je »Haloze«[5]), »Pohorje«[6]), »Sv. Trojico«, romarsko cerkev v Slov. Goricah; »Trst«.[7]) Obširno in jako zanimivo je njegovo »Popotovanje v Rim«.[8]) Zgodovinski stroki se pridružuje poučna pripovedka »Velikodušno dejanje ljubezni«.[9]) Sestavljal je Gomilšak zgolj izvirne spise, samo obširni sestavek: »Marija od previdnosti«[10]) je prevod po dr. Schneiderju. Pristavimo še ogrsko povest: »Čudna večerna godba«.[11]) Dopisoval je Gomilšak v prejšnjih letih z mnogimi odličnimi Slovenci, dopisoval v „*Slov. Nar.*“ iz Radgone, spisaval za „*Edinost*“ uvodne članke in krajše sestavke od l. 1879. do l. 1883. in dopisaval tudi v nemške, Slovanom prijazne liste. Njegova pisava je jasna, nekoliko pikra po bišeškem humorju, ki pa ni daleč od rezkosti (Derbheit). Spisal je tudi Mih. Debeljaku[12]) življenjepis.

Dr. Janez Mencinger

porojen 1836. l. na Brodu v Bohinju, je poslušal dva tečaja predavanja o klasični filologiji na dunajskem vseučilišču, potem se je odločil za pravoznanstvo. Bil je mnogo let odvetnik v Kranju, sedaj je na Krškem.

Ko je bil Mencinger na ljubljanski gimnaziji, je jel pesnikovati, in Bleiweis je vzel marsikatero pesmico v list „*Novice*“. Med profesorji je nanj vplival učitelj nemške zgodovine dr. Aloizij Egger, pozneje pl. Möllwald, ki mu je svetoval, naj se uči estetike, zgodovine svetovnega slovstva in umetnosti sploh, naj čita klasike vseh narodov ter naj opusti pesnikovanje. Na Dunaju se je seznanil z „*Glasnikarji*“ Erjavcem, Tuškom, Mandelcem, Jenkom, Valjavcem in drugimi.

Vrlo zanimiv je Mencingerjev spis „*Ajdovski gradec*“ *), ki je po njegovem mnenju kakih dvesto metrov visoka oblina poluta med bistriškim in bitenjskim poljem; na temenu griča, v črni prhljici so se našli rimski denarji. Iz izkopin bližnjih vasij Lepenjce, Bitnje, Bistrica, Brod in Savica se dá sklepati, da so za Rimljanov tam bili poljedeljci, kovači in rudarji, o gradu pa niti iz rimskih niti poznejših časov ni sledu; pozneje je ves Bohinj prišel pod briksensko cerkveno oblast. V Bohinju so znani trije gradovi: Ajdovski gradec, Zajčji gradec — prodovje debelih skal blizu vasi Savica — in Gradec nad potokom Suho. Ajdovski gradec ima ime mogoče odtod, ker so tam prebivali ajdje (pagani); Črtomirov grad na »Ajdovskem gradcu« sezidal je jedini Prešern.

*) „*Ljublj. Zvon*“ 1883.

„Jerica.“ (*„Slov. Glas.“* 1859.) V Krokariji nameščen nov učitelj zagledal je, vozéč se na svoje novo mesto, brhko deklico, ki se je sama vozila. Pa tudi tamošnji zdravnik si je želel bogate in razumne Jerice za ženo. Ona pa ni hotela niti neokretnega učitelja, katerega so vaški fantje zasačili pri vasovanju, niti sebičnega zdravnika, nego vzela je Pikovega Jako.

„Vetrogončič“ (*„Slov. Glas.“* 1860.) Vetrogončič je uvel pri Dankovičevih gospoda Medjo, ki je bil v slovenski predstavi v Ljubljani jako spretno igral vrtnarja, in se je s tem domači hčerki prikupil tako, da je začela zanemarjati Vetrogončiča, ta pa sumničiti in obrekovati pravnika tekmeca. V vročih letnih mesecih so se preselili Dankovičevi »na grad«, kamor so tudi skrivaje prihajala pravnikova pisma lepi gospodični. Oče in mati sta nagovarjala Milko, naj vzame Vetrogončiča. Pokličejo notarja, da napravi ženitno pismo. V tem trenutku pride pismo od dr. Zavijača v Trstu, v katerem naznanja Dankoviču, da je pri propadlem brodarju Godlariču izgubil 80.000 gld., ki bi imeli biti dota hčerkina. Vetrogončič odstopi od snubitve, Milko pa dobi dohtar Medja, pa tudi lepo doto, kajti pismo je bilo — izmišljeno. Na koncu pa pravi pisatelj, da stopi s povestico srčno pred slovensko občinstvo, ne boječ se kritike, pa tudi ne strinjajoč se z geslom, da bi bila ostra ocena — „Anlass, meine der Slavistik gewogene Feder ruhen zu lassen“, kakor je rekel I. S.

„Zlató pa sir.“ (*„Slov. Glas.“* 1860.) Pisatelj pravi, da je šel na lov na Grintoljico, planino v triglavskem pogorju, in lačen pa žejen dobil mleka od lepe planšarice, ki je brala laške knjige. Naletel je tudi na čudaka Čuka, ki mu je kazal stare umazane knjige, s katerimi hoče najti zaklad. Te knjige — stari umazani Homer — so oče kupili od nekega romarja za 19 cekinov. Zaklad mora iskati le tešč človek; njegovo hrano pa je nosil Čuk, ki ni pripuščal kaj vgrizniti, dokler ne najdeta zaklada. Ko je lovec bral Homerjeve verze in Čuk gledal v zemljo, se je lačni lovec poslužil natihoma klobas in kruha. Ko mu je lovec dokazal, da je vse njegovo govoričenje nič, mu pride na misel, da bi se oženil z lepo planšarico. Po lepo planšarico je prišel Italijan, „Čuk pa se je izmodril“. — Kar se tiče Čuka, je ta povest enaka Erjavčevi „Ni vse zlató, kar se sveti“.

„Skušnjava in skušnje.“ (*„Slov. Glas.“* 1865.) Vekoslav, sin Martina Lesnikarja, je imel bratranca dr. Martina. Ta in prijatelj Ambrož se snidejo z Vekoslavom, ko ta potuje na Bled, ali bratranec ne pozna bratranca. Martin je zaročen z bogato gospodično Agato, v katero je bil Vekoslav zaljubljen kot gimnazijalec. Šele na izletu na Triglav se spozna, da sta bratranca. Pri ženitovanju prijatelja Voljbenka se ta dan snideta tudi z Vekoslavovim očetom Martinom, kateri pripoveduje, kako se je cigan Kilijan zaljubil v njegovo sestro Meto, da je Meta umrla, zapustivši nezakonsko hčerko Miciko. Pri tej priliki se odloči Vekoslav iti v semenišče; četrto leto obhaja veliko primicijo, katere se udeležé dr. Martin in Agata Lesnikar, Ambrož z Uršiko in drugi. Istega dné je umrla Micika vsled žalosti in cigan Kilijan na grobu svoje hčerke. Povest se bere gladko, vpletene so epizode, ki lepšajo povest.

„Abadon. Bajka za starce.“ (*»Ljublj. Zvon«* 1883.) Ob iztoku zelene Krke v Savo je vsled nesrečne ljubezni do Cvetane iskal smrti mladi mož Samorad Veselin; rešil ga je Abadon, ki sam o sebi pravi, da ni človek, nego skesani peklenščak, kateremu so na uslugo somi. Omenja se Abadon sicer v Mesiadi

Klopstockovi in v Apokalipsi. Obljubil je Abadon zopet mu pridobiti Cvetano, če mu Veselin odstopi vsak dan štiri ure spanja, da mu za ta čas prestane večno trpljenje; hoče mu Abadon za to odkriti tudi sedanjost, minolost in prihodnjost ter mu služiti z vsakojakimi dobrotami, da bo lahko tekmoval z najbogatejšim židom, da doseže plemstvo in odlične rede. Nasproti temu se bo Veselin moral izogibati vode; pogodba se je napravila za štirinajst dnij. Podal mu je Abadon obroč, ki bo Veselina delal nevidnega, neslišnega in netehtnega, mu odpiral gore in zaklade, misli in usta ljudij. Obroč si je Veselin nataknil na vrat in ostal sam na savskem produ med Brežicami in Krškim. Samorada Veselina so Abadonovi služni duhovi od savskega brega prenesli v Cvetanin dvor, v svetlo svatovsko dvorano, nevidnega. Cvetanin oče je bil plemenit Hrvat iz Zagorja, mati pa Slovenka z ljubljanskega polja; ženin Cvetanin je bil Peter Pavlič, mož petinpetdesetih let, varuh Cvetanin; Cvetani je bilo jedenindvajset let, ženinu je čelo pokrivala lasulja: preveliko nasprotje. Družba se je sprla, ker je bila prerazlična; Cvetana je odbežala v stransko sobo, Veselin za njo; hlevnik pa je naznanil po dvorani, da je Veselin utonil v Savi. Ženin, celo zamaknen v zlato, se je nekaj veselil, da je izginil tekmovalec, na drugi strani pa je bil preplašen, ko je zagledal razvneto Cvetano in za njo pa Samoradovo podobo. Zgrudil se je na tla. Nastala je velika zmešnjava. Samorad pa je šel na čisti zrak. Odslej se počenja v zrakoplovnici potovanje v vse dele sveta in v vse čase, v Italijo za rimske dôbe, potem v Monako, Pariz, Ameriko, Indijo itd.; ljudem je s pomočjo Abadona in svojega obroča gledal v dno srca, razumel sedanjost, minolost in bodočnost. Na zadnje se snide z nekim mladim človekom, ki mu pripoveduje povest svojega življenja, ki pa je bila popolnem jednaka Samoradovi; Samorad je v njej videl sliko svoje mladostne in — krive odgoje. V pripovesti je prišel mladi človek do one dôbe, ko se je hotel oženiti s Cvetano, in da se je šel kopat v Savo. »Tu«, pravi mladenič, »se zvršuje moja povest in se začenja tvoja bajka, Samorad.« Samorad se je čutil silno nesrečnega in velel mladeniču, naj zbeži, ker je njegov duh. Neznani mladenič pa je zavrnil, da ni njegov duh, nego samo del njegovega duha, in sicer tista boljša polovica, katere si ni osvojil zlobni duh Abadon, da je glas njegove vesti. Naj le premisli Samorad, kaj je doživel z Abadonom, in naj sedaj spozna, da je lezel vedno nižje in nižje v robstvo in brezvoljstvo. »Kazal ti je celó krščanstvo, ideale, blaga načela, in baš v tem se je očitovala najhujša njegova zloba; ker hkrati ti je podiral mostove do teh idealov in do prave blaženosti ter te uverjal, da jih zbog nedostatne kreposti ne moreš doseči. Vse to je bila premišljena dejanjska šola pesimizma, ki vede do prevrata, da prej ali slej obupaš sam o sebi. Završetek pesimizma je — samomor.« V tem trenotku se odpró vrata, in v sobo stopi živa Cvetana, presrčno seže v roko Samoradu, rekši: »Glej me, Cvetana sem čudno oteta, ótmi se tudi ti gladu in sramote, dotakni se vode!« Razbojniški obrazi Nikon Ubeg, Darinka in Ljudmila so prirohneli, da bi uničili Samorada. Cvetano, ki je omedlela, vjame Abadon sam, najgrša prikazen izmed vseh. Samorad pogleda Cvetani v oči, ki milo prosijo: »Dotakni se obroča!« Tudi Cvetana je imela obroč okoli vratu. Med tem pa je začela goreti hiša, kjer se je godilo vse to. Gasilci pridejo, okna se drobé; voda sika iz nastavljenih cevij, in tudi Samorad čuti goste hladne kaplje po obrazu.

Samorad se je jesenskega jutra prebudil — v domačem dvorcu. Pri postelji je sedel dr. Kres in mu razlagal, da je prebolel hudo vročnico, da je mati zdrava

in da bo skoro videl Cvetano, ki je opomnila, da je povod umobolnosti morda knjižnica, v kateri je mnogo ur potratil z brezuspešnim modrovanjem. Take knjige, ki razodevajo človeške rane, pa ne podajo zdravil, so zaklenili v zaboj in napisali nanj sv. Avguština izrek: *Surgunt indocti et caelum rapiunt; et nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce, ubi volutamur?*

Ta »bajka« je spisana za ljudi, ki so višje omikani nego so naši sedanji ljudje srednje izobrazbe, in je hrana samo za bolj izbrano ali odbrano društvo. Duhoviti pisatelj kazal je na zgodovino in brezobzirno bičal in obsojal napako sedanje dôbe posebno v nas Slovencih, kako napačno iščejo ljudje sreče in blagostanja in kako lezéjo v sužnjost. Bajka pobija pesimizem in dokazuje, da človeštvo vkljubu temu pesimizmu vender napreduje in da boljši časi nastopijo samo takrat, ko zavlada v zasebnem in javnem življenju krščanska morála in pozitivna vera.

P. Ladislav Hrovat,

porojen dné 10. marcija 1825. l. v Zgornjem Tuhinju na Kranjskem, frančiškan, od 1859. l. redni profesor na gimnaziji v Novem mestu, šel v pokoj 1890. leta, odlikovan z zlatim križem za zasluge s krono.

Pisateljevati je začel v nemškem jeziku, obdelujoč tvarino [1]) iz svojega poklica kot učitelj klasičnih jezikov, v slovenskem jeziku pa se je pridružil Janežiču, »Slovenski mladini« [2]) na srce polagajoč, naj se pridno uči starih jezikov in naj lepe in primerne umotvore grške in latinske potem presaja v slovensko slovstvo. Kakor si je bil izbral za svoj učiteljski poklic slovensko in klasično jezikoslovje, tako se je tudi njegovo pisateljevanje gibalo v teh dveh strokah: vezalo je ti stroki vestno in temeljito raziskavanje v slovenski in latinski sintaksi. Prvo delo v tem oziru je *„Slovenski Genetiv“* [3]), ki namerja navajati slovensko mladino na to, da se zaveda slovniških pravil, ter učiti slovenske pisatelje, kdaj smejo rabiti dativ namesto genetiva. Dve leti pozneje razložil je *„možnik“* [4]) (konjunktiv) v slovenščini.

V to stroko spadajo še spisi: *„O pogojnih stavkih:* [5]) Če, ako, ko,“ *„priložaj sedanjega časa“* [6]); *„oziralni stavki“.* [7])

Zraven sintakse ga je zanimala etimologija: *lih*, *žlahta*, *žlahten*, *zdajci*; [8]) *Trebuša*. *Tuhinj*, *Wildon*; [9]) pisal je o izpeljavi samostalnikov iz I. in II. participija in o različni pisavi: *„požigavec, pogorelec“*; [10]) *„o slovenskih enklitikah“.* [11])

Največje slovničarsko delo pa je *„Latinska slovnica za slovensko mladež“.* [12]) Ko je ministerstvo odobrilo to slovnico, je hkratu njemu poslalo bistvo strokovnjaške ocene njegove slovnice, katero je sam objavil v *„Novicah“* (1875), da jo morejo porabiti tudi drugi

strokovnjaki, ali pa pisatelj slovnice sam, ko bi jo trebalo natisniti na novo. V oblikoslovju so mu bile v vzgled druge slovnice, v skladnji pa je Hrovat samostalen.

Tudi latinskega jezika skladbo je natanko preiskaval in opisal n. pr. »Časoslovje latinskega jezika«;[13] časi v glavnem stavku; pogojni[14]) stavki latinski, *a)* samostojni, *b)* zavisni.

Zanemarjal pa ni v pisateljevanju slovstvene strani slovenske filologije; takoj v začetku svojega pisateljevanja je nasvetoval, kako bi se naj napisala knjiga[15]) za slovensko mladino, ki bi v kratkem obsegala zgodovino naroda slovenskega in našega slovstva; izpustiti bi se iz pesniškega oddelka ne smele niti Koseskega: »Slovenija cesarju«, niti Vodnikova: »Ilirija oživljena«; o slovstveni strani stare dobe našega slovstva je sam pisal v »Zlatem veku«;[16]) istotako o novejši: »Slovenski dom«.[17]) Pojasnil in popravil je tudi življenjepisne podatke o Matiji Kastelcu[18]) in nagovarjal, da bi se pisali natančni životopisi.[19])

Njegovo pisateljevanje v stroki slovenskega in klasičnega jezikoslovja pa se je srečavalo v prevodih klasičnih spisov grških in latinskih na slovenski jezik; kot prelagatelja ga zopet nahajamo v družbi marljivih Janežičevih sotrudnikov: »Cvetje iz domačih in tujih logov« [20]) in v Pajkovi *„Zori“*.[21]) Naznanil je tudi uže prevod »Komentarov K. Julija Cezarja[22]) o galskem boju«.

Hrovatovi slovniški spisi se še vse premalo uvažujejo; njegovi prevodi pa so točni in blagoglasni.

Vrlo ugoden vtis napravi na čitatelja osebnost Hrovatova: kar si je v svojih mladih letih postavil za uzor svojemu življenju, tega se trdno drži še v pozni starosti.

Janez Šolar (1827—1883) iz Krope na Kranjskem je bil beneficijat v Radoljci, odgojitelj v grofovski rodbini Turjačanov v Ljubljani, 1852. l. profesor v Ljubljani, 1854. l. v Celju, 1858. l. v Gorici, 1868. l. v Ljubljani, 1871. l. deželni šolski nadzornik na Kranjskem, 1879. l. v Dalmaciji. Pisal je večinoma o jezikoslovnih in šolskih stvareh, n. pr. »Nekaj v prihodnje slovnice in slovarje«,[1]) »O spisovanji dobrih slovenskih knjig«,[2]) »Nekaj od naših sostavnih zadev v prevdarek«,[3]) »Nekaj za čiščenje slovenskega jezika.«[4]) Pečal se je tudi z zgodovinskim razvitkom jezika in z etimologijo in z naukom o dovršnih glagolih; to spričujejo sestavki: »Od dovršnih glagolov« gledé na Navratilov spis: »Das slovenische Verbum;«[5]) »Kako se naj pomnoži slovenska abeceda za etimologične potrebe«;[6]) besedoslovje,[7]) kako se je začelo in kako napredovalo; o besednih pomenih.[8]) Večje delo je: »Deutsch-slovenisches Wörterbuch« k Madierovi nemški čitanki. V zaslugo se mu mora tudi šteti, da je v Gregorčiču vzbudil ljubezen do slovenskega jezika.

Janez Božič (1829—1884) iz Lesec na Gorenjskem je služil za kaplana v Krašnji; pustivši duhovno službo je šel v Reko za suplenta na gimnazijo, potem na dunajsko vseučilišče učit se klasičnega jezikoznanstva, od koder je marljivo „*Novicam*“ pošiljal uvodne članke in dopise. 1865. l. poklical je Einspieler Božiča za urednika svojemu listu „*Slovenec*“, ki ga je Božič urejeval do 1867 l. Ker je prenehal list, je šel Božič zopet v duhovno pastirstvo in sicer v Korte (Trögern) na koroško-kranjski meji. Dr. Zlatoust Pogačar ga je pripravil na to, da je uže 1848. l. začel pisati za „*Danico*“ in „*Vedeža*“, od 1870. l. je za „*Besednik*“ sestavljal poučne spise za kmete. Samostalnih večjih del ni spisal, priredil pa je dva Koledarja (1855. in 1856. l.), jeden molitvenik, ter Platonovega »Kritona« in »Apologijo« za ono dobo jako spretno.*)

Ivan Tušek (1835—1877)

porojen v Selcih na Gorenjskem, od 1861. l. profesor na višji realki v Zagrebu, od koder je prišel 1871. l. na ljubljansko gimnazijo za profesorja prirodoslovja in matematike.

Kot gimnazijski dijak v Ljubljani je imel odlične tovariše, n. pr. Fr. Erjavca, Jos. Stritarja, Val. Kermavnerja, Ant. Skubica, Val. Zarnika, Val. Mandelca, Sim. Jenka in druge.

On sam pripoveduje v predgovoru svoje lepe knjige „*Štirje letni časi*“, da si je uže takrat zapisaval slovenska imena rastlin, ko je gimnazist hodil poslušat Fleišmanov nauk o botaniki; vse, kar je našel v narodu ali v kakem slovarju ali časopisu, si je vestno zapisaval; uže dijaku se mu je omilila narava in uže dijak je jel o tem predmetu pisati v „*Novice*“, n. pr. »Potopis vodene kapljice«.[1]) Obširniši spis naravoslovske tvarine je »Rastlina«[2]), v katerem v lepi, navdušeni besedi opisuje krasen red v naravi, njega vzdržuje »On, ki nad svetovi prebiva v veličanstvu«. Priznavaje božjo moč v naravi pa tudi človeku odkazuje pristojno mesto, opisujoč ga »gospodarja« natore.[3]) Od 1858. l. naprej vidimo, da se je začel spuščati v podrobnosti v naravi; popisal je »Gada in njegov strup«,[4]) »Pajke«,[5]) »Povodnjega kosa«,[6]) »Čarovna zelišča«,[7]) »Drobne tičice naše dobrotnice«.[8]) Rad je razlagal, kake koristi dobiva človek od narave, n. pr. »Od stanovanj«[9]), opiraje se na znano geslo: Zdravo teló je najboljše blago; »Naša obleka«,[10]) čije roba je vzeta iz živalstva, rastlinstva in rudninstva; razlagal je, kako je kemija na prid poljedelstvu.[11])

Vedno se razširjajoča raba slovenščine v srednjih šolah zahtevala je, da so se ustanovili stalni izrazi za posamezne znanstvene

*) Glej Janežičevo „*Cvetje*“.

pojmove; prvo delo v tej stroki mu je »Matematična terminologija«, pri kateri so mu pomagali J. Bleiweis, Pleteršnik, Praprotnik, Šolar, Tomšič, Wurner in Wester. To delo je ugodno vplivalo na spise v dotični stroki. Za tem delom je prišel spis: »Naj bolj potrebne stvari iz botaniške terminologije«, ki ga je objavil v presojo strokovnjakom, proseč izvedence, da naj vsak svoje opazke ali popravke naznani uredništvu ali njemu samemu.

Blizu istodobno je bil v Zagrebu izvoljen v muzejski odbor za prirodoslovje ter je Ljubiću in Šuleku pomagal v »Znanstveni terminologiji za srednje šole«. Sodelovali so tudi nekateri Slovenci, n. pr. Bradaška, Trdina, Erjavec i. dr. Spisaval je tudi Hrvatom šolske knjige.[12])

Ko je bil s takim uspešnim delovanjem ustvaril trdno podlago svoji stroki, izdal je: »Rastlinstvo« 1864. Ta knjiga se je bila s časom razprodala, ko jo je naučno ministerstvo uvedlo v šole; zato je Tušek drugo izdajo Pokornega knjige priredil za slovenske šole[13]) z naslovom: *„Prirodopis rastlinstva s podobami"*. Po Rossmässlerju in Schoedlerju je priredil še več učnih knjig,[14]) katere je izdala Matica Slovenska. Pisatelj pravi v *„Štirih letnih časih"*, da se je posebno oziral na potrebe selskih učiteljev in na učence srednjih šol; tem bodi knjiga tovarišica na izprehodih in pripomoček pri uku prirodoslovja. Pri terminologiji mu je tudi nekoliko služil latinsko-nemško-slovenski imenik rastlin, ki ga je sestavil župnik Medved.

S temi prirodoznanskimi knjigami, ki so pisane vseskozi v lepi in, kolikor pripušča tvarina, lahko umevni slovenščini, je Tušek v slovenskem slovstvu položil temelj naravoslovski, posebno botaniški vedi.

Kakor je njegov tovariš Erjavec popisal posamezne svoje izlete in potovanja, n. pr. »Ena noč na Kumu«, tako je tudi Tušek opisal potovanje okoli Triglava. Šaljivi dvogovori, zgodovinske opazke, slike znamenitejših krajev spretno oživljajo ta lepi potopis.*)

Uže v mladih letih se je, kakor je pripovedoval sam, zanimal za nazvanja raznih rastlin in je slišal pri prostem narodu marsikatero pravljico ali vražo in jo vestno zabeležil, n. pr. »Od bele kače«, »Od tistega, ki se je pri kači ženil«,[15]) »Od divjega moža«, »Od povodnega moža«, »Od Rojenic«.[16]) Tudi druge narodne pri-

---

*) *„Slov. Glas."* 1860.

povedke za kratek čas je otel pozabljivosti, n. pr. »Čuden klobuk«,[17]) »Trap«, kjer pripoveduje o nekem očetu, ki je imel dva nadarjena in enega trapastega sina; dva nauka daje življenje tega trapa, prvič: »ljudem se nikoli ne ustreže«, in drugič: »tudi slep ščinkovec najde včasih korito«; primeri: »Domače pripovedke« v *„Novicah.“* Iz tega se vidi, da narave ni opazoval samo s treznim premislekom učenjaka, nego da je imel uho tudi za to, kako si na poetičen način prosti narod razlaga naravne prikazni.

Fran Erjavec (1834—1887)

iz Ljubljane, je šel 1855. l. na Dunaj učit se kemije in prirodoslovja, od naučne uprave dobivši 300 gld. podpore v ta namen, da se usposobi za učitelja na realkah. Poskusno leto je opravil v Gumpendorfu na Nižjeavstrijskem, postal 1859. l. prefekt v Terezijanišču. Tedanji poročevalec v naučnem ministerstvu, Kleeman, je pa povdarjal, da nobeden Slovenec ne dobi profesorske službe na Slovenskem; zato se je Erjavec obrnil na Hrvatsko in 1860. l. dobil službo na zagrebški realki. Preživši tam srečnih 11 let, se je preselil 1871. l. v Gorico.

Za časa njegovih gimnazijskih študij je živel v Šiški pri Ljubljani znani prirodoslovec Ferdinand Šmidt, kateremu je Erjavec uže od druge šole počenši pomagal urejevati velike zbirke. V njegovi hiši se je seznanil z Dežmanom in Hofmannom, s katerima je prehodil skoro vso Kranjsko. Tako se mu je v najnežnejši dôbi vcepila neminljiva ljubezen do naravoslovja. Dalje so nanj ugodno vplivali mnogi odlični součenci, n. pr. Bril, S. Jenko, V. Kermavner, Val. Mandelc, Jos. Stritar, F. Tušek; bil je odličen ud *„Vajevcev.“*

Koj v začetku svojega pisateljevanja je poleg pripovestij objavil izborni spis »Mravlja« [1]), ki je vzbudil toliko pozornost, da so ga ponatisnile *„Novice“* in potem mnogo beril in čitank. V njem je opisal življenje mravelj tako naravno, živo in zanimljivo, da jih vidimo pred seboj približane človeški naravi; zdé se nam poosebljene kakor živali v živalskih pravljicah. Najlepši spisi Brehmovi ne prekosé ni Erjavčeve »Mravlje« ni njegovega »Raka« v *„Ljubljanskem Zvonu“* 1881. l. Ta spisa, posebno »Mravlja«, sta v svoji stroki vredna vrstnika Levstikovemu Martinu Krpanu.

Kakor vsak pravi in »izvoljeni« pisatelj, je koj iz početka krenil po tisti poti, ki je ugajala njegovim duševnim zmožnostim; postal je najodličnejši slovenski zoolog. Najpoprej pa je trebalo tej

vednosti ustanoviti primerne izraze, ustvariti znanstveno terminologijo. Radi tega je objavil v *„Glasniku“* [2]) občno slovensko terminologijo za prirodopis, proseč, da se naj oglasi, kdor zna kaj boljšega; istotako je predlagal štiri leta pozneje terminologijo za rudninstvo.[3]) Opisaval je posamezne živali, n. pr. žabe,[4]) močvirnice,[5]) velbloda,[6]) trakarice,[7]) trihine,[8]) polže;[9]) temeljit znalec polžev si je pridobil priznanje v učenjaškem svetu*) po nemškem spisu.[10]) V početku pisateljevanja v prirodopisni stroki mu je bil voditelj šolnik Pokorny, ki je spisal v nemškem jeziku [11]) več jako porabnih knjig za šolski pouk; po tem pisatelju je priredil *„Živalstvo“* 1864. Ta knjiga se je prikupila tako, da jo je ozaljšano s podobami na novo izdala Matica Slovenska,[12]) za katero je Erjavec obdeloval svojo stroko v znanstvene in poučne svrhe na srednjih šolah, in sicer je priredil Schoedlerjevo [13]) »Knjigo prirode«; kazalo in imenik živalstva je v slovenskem, nemškem in latinskem jeziku.

V dopolnilo tej knjigi je izdal še *„Somatologijo“*,[14]) nauk o človeškem telesu. Tako sta si bila Tušek in Erjavec lepo razdelila rastlinstvo in živalstvo za svoje delo; Erjavec je še dodal *„Rudninoslovje“* 1881.[15])

Malokateri slovenski pisatelj je poleg znanstvenega delovanja znal pisati tako poljudno in mikavno, kakor Erjavec: zato je jako pogodila Družba sv. Mohorja, da je izdala njegove *„Domače in tuje živali v podobah“* [16]) v petih delih. V predgovoru slika človeka kot vladarja sveta, kateremu morajo živali služiti v korist in veselje; radi tega jih človek ne sme mučiti nego lepo ravnati z njimi, kajti Slovenci čislajo lepo živino. V uvodu je ponovil prošnjo do rodoljubov slovenskih, naj mu naznanijo zlasti imena za ptiče in ribe po raznih pokrajinah. Za temi je opisal *„Škodljive živali“*.[17])

*) Vsi polžarji so soglasno hvalili to razpravo. Dr. Kornhuber, profesor na dunajski politehniki, v *„Zeitschrift f. d. Realschulwesen“*. Wien. 1877., str. 189. — Prvi nemški konhiliolog Kobelt priznava, da je Erjavec opisal 111 vrst novih polžev: »Der Verfasser hat zweifellos mit seiner Fauna von Görz der europäischen Moluscengeographie einen nicht unwichtigen Beitrag geliefert.« — Oscar Bötger v Frankobrodu na Odri (Palaeontographia Suppl. III. p. 31. Cassel 1879) je nekega novega polža krstil »Clausilia Erjaveci« pripomnivši: »Ich nenne sie nach dem um die Malakozoologie der Länder der Adria so hochverdienten Herrn Professor Erjavec in Görz.« — Ker je njegovo ime tako zaslovelo med strokovnjaki, ga je družba „Societé malacologique de la Belgique« v Bruselju povabila na sodelovanje; v njenih letopisih je Erjavec priobčil razpravo: »Contribution à la malacologie de la Croatie.«

Dasi so te knjige večinoma prevodi, sta vender prevod in tvarina tako umerjena našim razmeram, beseda tako izborna in domača, da se te knjige morejo deloma imenovati izvirne. Kazalo pa je tudi radi tega izbrati nemške izvirnike, ker so uže potrjeni po dotični oblasti za šolsko rabo; prevodi takih izvirnikov so uglajevali pot slovenskim knjigam v šole. Šolske knjige sicer ne sodijo v slovstveno zgodovino, ker se je pa po teh znanstveno imenstvo šele uredilo in trdno podlago postavilo daljšemu razvitku naravoslovskih znanostij, zavzemajo v našem slovstvu važno mesto.

Ko je bil še na Hrvatskem, je delal izlete na vse pokrajine te dežele; 1864. l. je s profesorjem Matkovićem potoval na Klek, na Plešivico, na Plitvička jezera, v Zrmanjo, Knin, Šibenik in od onod v Trst. V Kršlju je preiskal podzemeljske jame. Prehodil je vso Slavonijo ter prišel v Srem in Beligrad. L. 1867. je bil z ravnateljem Torbarjem, prof. Rihtaričem in sedanjim zagrebškim nadškofom Posilovićem v Parizu.

Ko je pa službovai v Gorici, je porabil vsake večje ali manjše počitnice, da je delal izlete v bližnje ali daljne pokrajine, oziraje se na vse stroke prirodoznanstva.

Pazno pa je poslušal tudi govor prebivalcev dotičnih krajev in si zapisaval vse njemu neznane besede in reke. Tako je nabral tisto jezikovno gradivo, ki je je potem objavljal v *„Letop. Matice Slovenske"* z naslovom: »Iz potne torbe«.[18]) Pri tem delu mu je pomagal Fr. Levstik. Tvarina je urejena tako: I. besede in ponavljajoči glagoli; II. imena raznim živalim, III. rastlinam; IV. sadju; V recila in pregovori; VI. uganjke; VII. pripovedi, vraže, zagovori in uroki.

Erjavec pa ni samo odličen naravoslovec, nego tudi jako čislan pripovednik. Njegove povesti se morejo deliti 1. v spomine ali slike iz dijaških ali šolskih let, n. pr. »Na stricovem domu«, »Zamorjeni cvet«, »Zgubljen mož«, »Avguštin Ocepek«; 2. v slike naravoslovske, n. pr. »Iz življenja Snakšneperleina«, »Kako se je Slinjarju iz Golovca po svetu godilo?«; 3. različne povesti, zvečine poučne vsebine, n. pr. »Huzarji na Polici«; »Hudo brezno ali gozdarjev rejenec«, »Ni vse zlato, kar se sveti«. Njegova prva povestica je »Veliki petek«.*)

Izgubljene dijake je Erjavec opisal posebno v povestih »Avguštin Ocepek« in »Izgubljeni mož«.[19]) Prva je priljubljeno berilo dijakom,

*) *„Nov."* 57.

katerim dela veselje opisovanje, kako se je ubogi Ocepek mučil z grščino, »Izgubljeni mož« je original velikega talenta, ki po lastni krivdi ne pride do ničesar in žalostno konča.

O »Zamorjenem cvetu« [20]) pripoveduje Levec*), da je Erjavec tu popisal svojo nesrečno prvo ljubezen: Valentin je mutatis mutandis Erjavec sam, in nesrečno omožena Regina je njegova prva nevesta, katero je izgubil po svoji krivdi.

»Pot iz Ljubljane v Šiško« [21]) očita turistom, kako površni so; popotnik jedva stopi iz Ljubljane, pa je uže v Šent-Vidu; ne menèč se za znamenitosti na potu. Potopis »Kako se je Slinjarju z Golovca po svetu godilo?« [22]) ima svojo snov iz predmeta, ki je bil najbolj priljubljen Erjavcu, iz malakologije in je prepleten z jako primernimi citati iz pesnikov slovenskih. »Jedna noč na Kumu«,[23]) popisuje šege in navade slovenskih romarjev, »Na Kraški zemlji« [24]) pa narodno veselico, katero je priredil učitelj na kmetih s pomočjo pevskega zbora, katerega je sam izvežbal. To je pristna slika narodnega gibanja na kmetih, pri katerem sodelujeta župnik in učitelj. Blizu jednake vsebine je »Božični večer na Kranjskem«. Ti spisi so plodi njegovega potovanja po Slovenskem. Po Hrvatskem in po Slavoniji potujoč si je nabral tvarine za izborna spisa »Gostba v Mazinu«[25]) ter »Med Savo in Dravo«,[26]) ki so pravi biseri v popotniškem slovstvu.

Sodeloval je pri delih drugih pisateljev, n. pr. pomagal je Cigaletu pri »Terminologiji«, Pleteršniku pri slovensko-nemškem »Slovarju«, Klodiču pri učnih načrtih, Funtku pri »Zlatorogu«, Kramarju pri »Kmetijskem berilu«, Glovackemu pri »Flori« (ki pa še ni izšla), Čebularju pri fiziki, Simonu Gregorčiču pri njegovih pesnih.

Izboren delavec je bil v treh strokah in zasluženo priznanje mu ni izostalo: 1875. l. je bil imenovan rednim profesorjem na zagrebškem vseučilišču, a službe žalibože ni vsprejel. Bil je dopisujoči član jugoslovanske akademije.

V Gorici si je pridobil za Slovence velikih zaslug kot nadzornik pri otroškem vrtu Ciril-Metodijeve družbe in kot odbornik in nekaj časa ravnatelj slovenske posojilnice. Opravičeno je torej Gregorčič pel o njegovi smrti:

Umrl je mož!
Kdo tak je še med nami
Kot on, ki spi v prezgodnji groba jami,
Posut tu v zemlji z venci, šopki rož?

*) *„Ljublj. Zvon“* 1887.

Božidar Flegerič porojen leta 1841. v Vodrancih v ormoškem okraju na Štajerskem, je dovršil gimnazijo v Mariboru in v Varaždinu in se učil potem klasične in slovenske filologije na graškem vseučilišču. Sedaj živi na svojem domu kot zasebnik. Njegove poezije zasledujemo v Janežičevem „*Glasniku*" leta 1866., kjer opeva lepo domovino, n. pr. »Kraj Mure«, po kateri bi rad veslal k srbskim bratom. Kakor opevata Simon in Ivan Jenko sorško polje, tako Flegerič mursko polje. Flegerič je bližnji rojak Stanku Vrazu; oba sta opevala krasna in klasična panonsko-slovenska tla, ki so Slovencem porodila Miklošiča, Vraza, Cafa, Raiča, Trstenjaka, Murka. »Medjimurske izdihljaje« nahajamo v Pajkovi „*Zori*" l. 1874., str. 241; »Domače glasove« in »Domačinke« v „*Zorinih*" letnikih 1874, str. 17, 1875, str. 49, 65. Od ožje domovine mu srce hrepeni po jugoslovanskih bratih zlasti takrat, ko je besnel boj »za vero in svobodo zlato«, počenši koncem l. 1875.; to dokazuje pesen: »Želja mladega Srba«[1]). („*Zora*" 1876). — Srbske slike med premirjem I.—IV. (tožba srbskega dekleta, ki je pod turškim mečem življenje končalo ob reki Drini). Opeval je osebne prijatelje in slavne može, n. pr. Sporna, dekana ormoškega, dr. Alojzija Gregoriča, Bož. Raiča. Med temi slavospevi se odlikuje pesen v spomin Raiču po kratkem slogu in lepih mislih. V posebnih drobnih knjižicah je opisal Štefana Modrinjaka in dr. Štefana Kočevarja. Bil je marljiv sotrudnik „*Zori*" in „*Kresu*", a sedaj objavlja v „*Slovanskem Svetu*" večinoma elegije. V svojih poezijah ne izraža visokih idej; če se pomisli, da je vedno živel in še sedaj biva v malomestnih in celo v kmetskih razmerah, je jezik dovolj lep.

Frankolski (Jože Iskrač) je bil rojen 1836. l. v Loki frankolske župnije na Štajerskem, poprej mlinar v Špitaliču, sedaj pa posestnik v Razdelu pri Vojniku. S pravim imenom se je pokazal v „*Novicah*", kjer je objavljal narodno blago, n. pr. »Trije bratje« („*Nov.*" 1859), »Zakaj ima sv. Lukež vola?«, »Pravljica o gradu Landek in Frankolovo« („*Nov.*" 1859). Njegovo največje delo je epska pesen »Veronika deseniška«, (glej „*Cvetje*" id.). Vsebina je ta-le: Posestnik grada Desenice na Hrvatskem je imel krasno hčer Veroniko jedinico, katero je oče zastonj nagovarjal, naj se omoži, dokler ni prišel zabredši na lovu, prenočišča prosit Miroslav, sin celjskega grofa Hermana, katerega je njena lepota presenetila tako, da je prosil za njeno roko. Srečnemu zakonu naredi konec trdosrčni oče Herman, pahnivši sina v ječo, ker je v zakon vzel ženo prenizkega stanu. Veronika preoblečena v viteza je šla v Celje na čelu hrabrih vojakov, da osvobodi ljubljenega moža. V ljutem boju bi smrtno ranjena Veronika bila storila smrt, da je ni ozdravila Rojenica in jo preoblekla v kmetsko deklico. Da bi se skrila, je v Loki blizu Konjic služila pri kmetu Bosaču, čegar sin bi jo bil rad imel v zakon. Ko je nekdaj glasno zdihovala radi svoje tožne usode, jo je slišal kmetov sin in raznesel glas, da je ta skromna dekla Miroslavova žena. Herman jo je dal ujeti, vrgel v temnico in jo tožil radi čarovništva, sodniki so jo oprostili. Zato jo je dal Herman zazidati v črno ječo, kamor so ji Rojenice nosile hrano skoz celo leto; nedolžna Veronika ni plakala, nego veselo prepevala. To petje je slišal ljuti Herman in jo je dal vtopiti dné 14. oktobra 1428. l. Tragična usoda Veroničina je hvaležna snov pesnikom, bolj pa še za dramo nego za epsko povest, katero so pesniki one dôbe sploh radi gojili, n. pr. Valjavec (»Zora in Solnca«), Umek (»Abuna Soliman«), Krek (»Na sveti večer«). Če se pomisli, da je pesnik kmet,

ki je dovršil le nekaj gimnazijskih razredov v Celju, se mu mora priznati, da je dobro dovršil nalogo. Na koncu nekaterih spevov se nahajajo moralična razmišljevanja, n. pr. na koncu desetega speva:

Kedar hočeš si nevesto zbrati,
Moraš pridno dekle poiskati,
Blago srce, vajene ročice,
To najlepša dota je device.

Tudi narodno vprašanje vpleta vmes; Rojenica, ki Veroniki donaša hrano, se z njo razgovarja »Od slovenskega naroda«.

Pa se milo jej pritoži,
Da narodje so slovanski
Med seboj tako nezložni.

Prorokuje pa boljše čase:

Mili car bo tedaj vladal,
Oče vsem podložnim svojim,
Ki zapisal na zastavo
Svojo je enakopravnost.

Metriki se dá tu pa tam očitati kaj, jasen pa je vpliv Koseskega, n. pr.

In porine meč v sovrage,
Šest jih pade, id.

Fran Levstik (1831—1887)

porojen dné 28. aprila 1831. l. v Retjah, vasici pri Velikih Laščah na Dolenjskem, se je navzel uže v domačem kraju preprostega mišljenja in narodne govorice, šel na ljubljansko gimnazijo, katero je 1853. l. dovršil brez mature; nekaj let je bil gojenec Alojzijevišča. Dobro se je učil in pridno vadil v pisanju, nabiral narodno blago. Nato je vstopil v nemški viteški red, ki ga je poslal v olomuško semenišče. Tam odpuščen radi »Pesmi«[1], *) izdanih 1854. l. v Ljubljani pri Blazniku, povrnil se je črez Dunaj v domovino in bil tri leta hišni učitelj pri grofu Pace-tu na Dolenjskem, učeč se jezikoslovja. Leta 1861. je bil tajnik »Slovanske čitalnice« v Trstu in je blagodejno vplival na Cegnarja.

Nekaj časa pomudivši se pri svojem prijatelju Oblaku v Spodnjih Retjah je šel za odgojitelja k Miroslavu Vilharju in z njim soure-

*) Semeniščni ravnatelj mu je očital posebno dve pesmici, namreč: »Na vsih svetnikov dan« in »Študentovska zdravica«, katerima najstrožji sodnik ne more očitati ničesar.

V Olomucu je prevedel tudi »Kraljevodvorski rokopis« (Glej zadej št. 21); ker pa še češčine ni znal dovolj temeljito, je tu pa tam storil napako, pozneje je nekaj preložil na novo, nekaj pa samo popravil.

jeval list *„Naprej“* 1863. l. Ker pa je prenehal list, je postal Levstik drugo leto tajnik »Matici Slovenski« (od 11. aprila 1864. do 11. julija 1865. l.).

Od sedaj je bil nekaj let brez stalne službe; urejeval je slovensko-nemški *„Slovar“*, nato šaljivi list *„Pavliha“* na Dunaju, dasi je proti temu krepko ugovarjal njegov odkritosrčni prijatelj in rojak Stritar. To so bili zanj hudi časi, o katerih poje:

Jaz bežim in samec tavam,
V gostej šumi izgubljen,
Solze brišem in vzdihavam
V jaro tugo pogrežen.

Ko je bil Stritar ustanovil *„Zvon“*, kakor pripoveduje sam *), ne zase, nego za Levstika, da bi mu gmotno pomagal, ni hotel Levstik poprijeti te ugodne prilike, ustanoviti si trdno podlago, a podpiral je svojega plemenitega rojaka sodelujoč v vezani in nevezani obliki.

Veliko veselje je zavladalo v Slovencih, ko je bil 1872. leta imenovan skriptorjem licealne knjižnice v Ljubljani, kjer je preživel brez gmotnih skrbij plodonosnih petnajst let, katera mu je na zadnje grenila le neozdravna bolezen.

Njegove zbrane spise je uredil Fr. Levec in izdala pl. Kleinmayer in Bamberg [2]) v tako dovršeni obliki, kakršne nima doslej še nobeden slovenski pisatelj; I. in II. zvezek obsegata njegove poezije, III. zvezek povesti, pravljice in pripovedke, potopise, zgodovinske spise, književno zgodovinske spise, IV. zvezek kritike in polemike, prvi del V. zvezka kritike in polemike, drugi njegov življenjepis s podobo ter naslove v tej izdaji ne natisnenih spisov.

Levstik je delal v treh strokah v slovenskem slovstvu, bil je pesnik, jezikoslovec in kritik.

Njegova pesniška dôba sega od 1850. do 1859. l., ko je prišel k Vilharju na Notranjsko za domačega učitelja, kajti skoro vsi njegovi najodličnejši pesniški umotvori so nastali v tej dôbi. Kakor druge pesnike je tudi Levstika vzbudilo 1848. l.; delovale so nanj tudi *„Novice“*, Prešernove *„Poezije“* (1847) pa pesni in prevodi Koseskega, katerega je uže dijak začel ocenjevati. S svojim ožjim rojakom Stritarjem je jako marljivo prebiral srbske narodne pesni, ki so pa ogrevale njega živahneje nego Stritarja; v te pesni za-

*) *„Ljublj. Zvon“* 1889, 81.

mislil se je tako temeljito, da jih je poznal natančneje nego Srbi sami, s katerimi je občeval v Trstu, ko je bil tajnik tamošnji čitalnici. Rano je začel sam zlagati pesmice; petošolec je objavil v *„Sloveniji“* 1850. l. pesen »Vila«, kateri je pozneje sam dal ime »Povodnja deklica«; zalagal je s pesnimi tudi *„Ljubljanski Časnik“*, podpisaval se je »Gornicki«. Ko se je v Kranju blagoslavljal Prešernov spomenik, peli so njegovo pesen: »Ko zvezde luč, poprej nikjer poznane« id.

Dasi so nanj vplivali razni nemški pesniki, n. pr. Rückert, Platen, v poznejši dôbi Goethe in Heine, se vender iz prvih pojavov njegovega pesnikovanja uvideva njegova izvirnost in samobitnost; odlične tedanje pesnike, n. pr. Cegnarja, Valjavca i. dr. je omamil Koseskega bombast, Levstiku pa je uzor Prešern, kakor se razvidi uže iz navedene pesni. Levčeva izdaja dokazuje, da je Cimperman pel opravičeno:

Prešernov najdostojnejši namestnik,
Pojoč razvnemal si domu duhove,
Neustrašen kazal pot si jim prosvete.

Levstikove »Poezije« se delé tako-le: I. Uvod; II. Pesmi; III. Ode in elegije; IV. Sonetje; V. Romance, balade, legende (I. zv.); VI. Otročje igre v pesemcah; VII. Različne poezije; VIII. Zabavljice in pušice; IX. Ježa na Parnas; X. Ljudski glas; XI. Kraljedvorski rokopis.

Levstik je s svojim slovstvenim delovanjem v nevezani besedi obračal toliko pozornost nase, da ga Slovenci niso niti utegnili dostojno ceniti kot pesnika; poznali ga niso niti najožji prijatelji do dobra, ker se je mnogokrat skrival pod tujimi imeni; dobre tretjine pesnij pa niti objavil ni. Dasi je glavni vir lirskim umotvorom ljubezen, vender se mora priznavati, da Levstikovi liriki ne daje Amor značilne narave. Na to stran imamo v Levstikovem življenju razločevati dve dôbi; ljubavne pesni iz prve dôbe so manj plastične, zato jih pesnik tudi ni odločil za javnost. Praktično dekle ni znalo stalne ljubezni:

Zdaj pa naj ti milo tožim,
K tebi stezam naj roke:
Tvoja usta le molčijo,
Tvoje mrzlo je srce. *(Izgubljena ljubezen).*

Te bridke izkušnje poleg drugih bridkih dogodkov so mu ogrenile življenje. S prevladujočo silo ga je nežni čut ljubezni do

Franje prešinjal v letih 1869—1872.; v to dôbo spadajo njegove najlepše ljubavne pesni („*Zbrani spisi*" I., 71—118).

V vzgled bodi:

Franji.

Preljuba moja zlata Franja!
Jaz vem, ko bi se tebi smilil,
Da bi imela ti kaj znanja,
Kako sem tvoje pesni pilil,
Da bile vredne bi i mene,
Ker moje tebi so na čast rojene.

V nobeni do sedaj spisanih ocen Levstikovih pesnij se še ni povdarjalo, da nobeden slovenski pesnik še ni tako odločno poveličeval visoko vrednost pesniškega daru, kakor Levstik v prvih šestih pesmicah („*Zbrani spisi*" I. 1—18); v zadnji: »Jedino svoje« pravi:

A duha, ki v meni snuje,
I srca, ki v meni kuje,
Moč mi zemeljska ne vzame
Do pogreba temne jame.

Značilno je, da je vse te pesni predelal 1876. l., ko je mirno mogel pregledati tek svojega življenja; dasi so mu sicer vzeli mnogo, a pesniškega daru ga niso mogli oropati.

Na stran pustivši pesni, ki opevljejo naravo, ker se tega predmeta poslužujejo tudi navadni pesniki, pritrjujemo misli izraženi 1892. l., da se je doslej premalo ozir jemalo na tiste Levstikove poezije, ki izražajo njegovo versko prepričanje, dasi se od druge strani jedino tem pesmicam — ne po pravici — pripisuje prava vrednost, n. pr. »Puščavnik«:

Zato rad mólim in klečim,
Ker iz njegovih rok živim.
Ker mi obeta rajski vrt,
Ko pride póme bela smrt. (*Puščavnik.*)

Nedosežen med slovenskimi pesniki je Levstik v »Otroških pesmicah«, med katerimi je morda najlepša: »Pesek laja hov, hov, hov«, ker izborno posnema naivni narodni slog. Obliko sonetov rabi v ta namen, da izraža svoje mnenje o življenskih vprašanjih.

Najrajše je gojil satirično poezijo; dovolj gradiva so mu podajali napuhneni nevedneži, objestni prvaki in njegov tožni položaj z ozirom na njegovo obsežno znanje. Poprijemal je prvake na

političnem polju,*) posili-pesnike, na videz-učenjake, šale bril celo iz časnika, ki ga je pisal sam, zasmehoval namišljeno odličnost slovenskih velmôž v čitalnici, rôgal se *„slovenski zlôgi“*, kritikom:

O Raič, blaga duša preprosta,
Ti Božidar, sveta nisi poznal;
Svet bistrim glavam usta zapira,
Bedak je še vselej prost gobezdal id.

Najobširnejši satiri tej stroki sta *„Ježa na Parnas“* in *„Ljudski Glas“*.

„Ježa na Parnas“ (*„Zbrani spisi“* II. 126—254). Najpoprej nastopi Pavliha in naznanja občinstvu: »Ti pevci slovenski gredó na Parnas«, potem pismonoša, ki prinaša pismo pevčevo iz daljne dežele (iz Olomuca); to je uvod. Drugi del ima naslov: »Pod Pârnasom«, kjer se pokažejo Oslovski, Podganovič, Vranski, Polževič, Mišič, Langbein, Keberski, ki je dobil pesniško ime ‚Hroščemir‘, Komarski, Rakovski vsak na živali, po kateri ima ime; potem Pevec na krilatem konju, Kadilec, Sodilec, Oslovski, Podganovič id. predstavljajo pesnike slabih zmožnostij, želeči si velike slave. Vsi se obrnejo do »Časopisa« za pomoč, da bi mogli vzeti trdnjavo. Tam poroči Veliki Groga s Hroščemirom Mico Slepostično, hčer Časopisovo. V drugem delu trdnjave se snidejo Samotorbič, Umomotec, Krivoslavoljub in Prvakarija, oboroženi s palicami in drugim orožjem, z Okusom, Logiko, Dovtipom, Bistroumnostjo in Zabavljico.

„Ježa na Parnas“ je satira na slovenske slovstvene razmere v petdesetih letih in je bila najpoprej natisnena v »Pesmih« 1854. l.; predeloval jo je v Trstu, a popolno delo ni, kar omenja izdajatelj Levec op. cit. str. 239.

Levstik se je koj v začetku pisateljevanja pokazal humorističnega pisatelja prve vrste; nobeden pisatelj v tako rani dôbi ni bil toliko samostalen in odločen nasprotnik vsakdanjim »pisarjem« in »pisačem« kakor on. Uže gimnazijski dijak je začel pisati kritiko poezij Koseskega; to kažejo njegovi citati, n. pr. »Mnogo ledine« id. str. 149, »Ženi prijazno pomoč« id. str. 151, »Kdor zaničuje« in drugo str. 157, »Jezik očistite« id. str. 158. Odločno je ožigosal kratkovidno hvalisanje tega, kar ni hvale vredno.

Ne sme se misliti, da je v vsakem jahaču na Parnas označen določen pesnik, nego Levstik:

»K znanim glavam splošna lica je vrstil.«

*) Tam v Mariboru
Na kolodvoru
Narodni Štajerci, vrli možje
K Tomanu v skok so pritekli,
Kaj so možaki mu rekli,
Krščena duša ne vé.

„Ježo na Parnas" je razjasnil pesnik sam z *„Listom iz Olomuca"*.

„Ljudski Glas" (*„Zbrani spisi"* II. 255—310.) se je imenoval časopis, ki ga je izdajal in pozneje tudi urejeval Ferd. Suhadobnik, upok. davčni uradnik, ker je nameraval osnovati osrednjo demokratsko stranko in z njeno pomočjo postati občinski svetovalec ljubljanski. Suhadobnik se je dostikrat shajal z Levstikom, ki se je norčeval z njegovimi nazori. V tej satiri nastopijo Recelj, Kokalj, Pipan, Bradonja, prosjak Ogrizek, Sodigoj, Režimer, Zlogolk, več ženic, deklic in dečkov. Suhadobnik stoji pred cerkvijo in priporoča ljudem *„Ljudski Glas"*, grdeč hkratu druge časnike; nato razprti koš in iz njega jemlje škapulirjev, brojenic in svetniških obrazov in jih deli ženicam in dečkom.

Ta satira je polna klasičnih Levstikovih izrazov, n. pr. *sajegulec*, *kokošariti*, *grizica*, *trebež*, *doktaruh*, *učituh*, *kritikun*. *izneverje*, *srdba*, *solznodolski*, *strmokončni* id.

Pereča satira na nekatere pesnike so stihi, ki jih pojeta Stojec in Pipan (str. 299), in ki imajo isto rimo: *mi*, *mi*; *je*, *je*; *sam*, *sam*; *ti*, *ti*; *so*, *so*.

Dasi v sonetih zaostaja za Prešernom, ga v satiri nadkriljuje; duševni obzor mu je ožji od Prešernovega; ker dostikrat ni imel, s čimer bi zadoščal najnujnejšim potrebam življenja, se ni mogel pečati z visokimi vprašanji modroslovja. Pri vsej svoji revi pa ni zabredel v obupno svetožalje, nego veselil se je tega, kar mu je dajal svet:

Mi nesmo ni menihi ni svetniki,
Vi gospodične tudi neste nune,
Svetnice ne, če se nam prav dozdeva.

Pa godec nam zastonj ubiraj strune?
Zastonj bokali nam bleščé veliki?
Veselje, ples naj srca nam ogreva.
Bodimo veseli. (*„Zb. spisi"* I. 210).

Levstik in Josip Cimperman sta največja posvetna jadnika na slovenskem Parnasu, a obadva vesela realista.

Druga stran Levstikovega svojstva je temeljito znanje slovenskega jezika, v katerem ga je prekosil samo Miklošič. On je uže na gimnaziji imel velik ugled kot dober poznavatelj slovenskega jezika. Levec pripoveduje o prebivalcih njegovega rojstnega kraja, da izredno pravilno govoré slovenski jezik in da so neusahljivega, zdravega humorja, da jim teče govor in ugovor, in da dovtip pobija dovtip. Takrat še ni bilo železnice, ljudje so si pripovedovali dogodke iz turških bojev in francoskih časov. Iz tega kraja so nam vzrastli Trubar, Stritar in Levstik. Marljivo pa se je učil materinščine tudi iz Kopitarjeve pa Metelkove slovnice. Ko je šel 1859. l.

k Vilharju v Senožeče, se je začel marljivo učiti Miklošiča in se zanimati za govor Notranjcev; nad tri leta je bival v zahodnem delu slovenskega ozemlja in v Trstu ter popolnem opustil pesnikovanje temeljito se pečaje z jezikoslovjem do 1868. leta, ko ga je *„Slov. Narod“* privabil med svoje najodličnejše sodelavce. Najvažnejši spis v tem obziru so »Napake slovenskega pisanja« [3]), v katerem navaja najpoprej grehe, ki jih delajo Slovenci, misleč po nemški, pišoč po slovenski tako v besednem redu, kakor v glagolih, samostalniku in napačno narejenih drugih izrazih. Najobširnejše govori o sestavah in nazadnje o naši bojazni pred kritiko. Ta temeljiti sestavek je 27letni Levstik spisal pri svojem prijatelju J. Oblaku, ko ni imel nobene službe, nobenega upanja na poboljšanje gmotnega stanja, brez posebnih pripomočkov — kajti Miklošičeva važna dela še takrat niso bila na svetlem — naslanjal se je samo na *„Novice“* in Kopitarjeve drobne spise. Ta spis je tudi mlajše nadarjene Slovence vspodbudil do marljivega učenja slovenščine, n. pr. Jurčiča. Zadnji vzrok je vzbudil slovstveno polemiko, katero je začel P. Hicinger s sestavkom: »Nekoliko kritike« [4]), ki pa donaša malo stvarnega, očitajoč Levstiku, da dela »predrobne razločbe in opazke«. Nagovoril ga je na ta spis Bleiweis sam. Na Levstikovo stran je stopil Fr. Cegnar, vprašaje: »Je li nam treba kritike ali ne?« [5]) ter omenil, da bi kak Lessing predrugačil slovensko slovstvo. Cegnarju je odgovoril Bleiweis [6]), da je naše slovstvo še preubogo za ostro kritiko in da še ne vé za nobenega slovenskega Lešnika. Hrvatski *„Neven“* je imenoval njegove besede »prazne tirade«. Zopet se je oglasil P. Hicinger v sestavku »Še nekoliko kritike« [7]). Proti temu spisu se je obrnil sam pohlevni Janežič [8]), Levstikovega odgovora pa ni natisnil vsega. Bleiweisu in Hicingerju, ki sta se bolj opirala na svoj ugled v Slovencih nego na stvar samo, je Levstik odgovoril v spisu »Gospodoma nasprotnikoma« [9]), pa ne popolno, kar se je povedalo uže poprej, nego Levstik je izjavil, da bo treba iskati druge poti. Dasi ni mogel povedati vsega, vender je moralično zmagal Levstik, ker so se duhovitejši mlajši pisatelji ravnali po njem, in ker je Janežič v svojo slovnico vsprejel njegove nazore.

V jezikoslovno stroko spada tudi humoristično predavanje: »Zatoženi samoglasnik *R.*« [10]), katero je 1864. leta v ljubljanski čitalnici čital J. Globočnik namesto obolelega pisatelja.

Ker je torej povdarjal ob raznih prilikah, kako je treba pisati po slovenski, je naravno, da je spisal tudi *„Slovnico“* slovenskega jezika[11]); izšla je v nemškem jeziku 1866. l.

Obširno se ozira na staroslovenščino (staro cerkveno slovanščino), še obširnejše pa na razna slovenska narečja, kakor doslej še noben slovenski slovničar; uvel je tudi druge vzglede za sklanjo in sprego; posebno se je oziral na naglas, katerega je sedaj temeljito razložil Valjavec; izvrstno je obdelal glagol; skladnje pa slovnica nima, kar kaže uže njen naslov. »Njegove pripombe so prav za prav majhne jezikoslovne razpravice.«

Da bi pokazal, kako je treba pisati lepo po slovenski, spisal je sam nekoliko povestij in drugih spisov, n. pr. *„Martin Krpan“* [12]). Nekateri spisi Trstenjakovi, v katere ni nalašč mešal nemških besed, se gledé humora smejo primerjati s Krpanom, vsaj iz daleka; gledé pristno-slovenske dikcije pa je *„Martin Krpan“* brez primere v slovenskem slovstvu tedanjega časa; njegova podoba je tako plastična in resnična, da ga vidimo vsega pred seboj v vsem njegovem ponosu; on je prava slika Levstika samega, ki stoji tako oblastno med Bleiweisovo in Stritarjevo dôbo, da ga čutimo v obeh dôbah v vseh glavnejših strokah, kjerkoli se je oglasil.

Ta povest zavzema tudi v Levstikovih *„Zbranih spisih“* (II. zv.) prvo mesto v prozi.

Njej sledi »Doktor Bežanec v Tožbanji vasi«, pobožna pripovedka, priobčena najpoprej v Stritarjevem *„Zvonu“* 1870. leta. V tej povesti se razgovarjata dr. Pipec (Levstikov prijatelj, ljubljanski nožar H-n) in doktorand Kolenec (nemški literat L. G-k); prvi je na oknu svoje prodajalnice izstavljal v rokopisu šaljivi list *„Der Messerschmiedshammer“*, ki ga je pisal in urejeval sam. S perečo satiro pripoveduje dr. Pipec, kako se je na raznih mestih trudil dr. Bežanec ustanoviti si ognjišče in dom, in kako je končno zlezel na oltar, odkoder so bili odnesli črvivega Jurija; tam pa je slišal pogovor dveh nezadovoljnih Tožbanjcev, da jih zelo peče izgubljeni svetnik in pokopani dr. Zavijač. Tožbanjci so bili hvaležni prosjaki, katerim je povedal, da je na oltarju nov svetnik, in so poslali dva stražnika, da ne uide na novo. Rebernik, stari, suhi 70letni skopuh, pa je povedal, da ga je videl v raznih krajih, kako so ga odpodili, ker ni znal ničesar; nato so ga žandarmi pahnili raz oltar.

„Deseti brat.“ Zlatorepec, lep in nadarjen dijak, pozneje izgubljen človek [13]), je dal Jurčiču predmet za njegov roman istega imena;

Levstikova povest pa ni dovršena.*) Tudi Erjavec je opisal take izgubljence. Tem povestim se pridružuje potopis »Iz Litije do Čateža«.

Za list „*Vrtec*“ je od 1874. do 1882. l. napisal mnogo malih pripovestij, ki so jako primerne šolski mladini; tri so prevedene iz srbščine; jako šaljiva — namenjena slovenskim dekletom — je pravljica »Svinjar«.

Mladini je podal tudi iz zgodovine lepe kratke povesti, katere učenci čitajo s slastjo. Vrsto povestij končuje prevod: Iz ruske zgodovine. Po staroruskem letopisu Nestorjevem jih je prevel Ant. Koblar, Levstik pa nadaljeval od str. 174 dalje.

Levstik je v Slovencih do sedaj nepresežen ocenjevalec; bil je oster sebi in drugim in rad priznaval, kar je res dobrega, slabo pa dostikrat obsodil uničevalno ne prizanesši niti osebi pisateljevi. Dobre strani Ciglerjeve povesti „*Sreča v nesreči*“ je povdarjal tako [14]), da je Cigler znova začel pisateljevati, dasi uže nekoliko z onemoglo duševno močjo; z navdušenjem je vselej naznanjal Miklošičeva dela [15]) in pristavljal poučne dodatke**); z opombami je spremljal naznanilo Navratilove knjige o glagolih. Nasproti sestavku »Potrebe Slovencev gledé prirodnih ved« [16]) izjavlja, da Slovenci sedaj bolj potrebujejo povesti kratkočasnega in poučnega zapopadka v domačem duhu nego sestavkov o imenitnosti železnih cest i. dr.

Navratil je v „*Napreju*“ (1863) v odprtem pismu priporočal Slovencem za znanstvene stvari poprijeti se hrvatskega jezika. Levstik se je odločno uprl tej misli, ker bi se prê izgubili Slovenci. V tem oziru, mislim, je sodil prav tako krivo kakor Prešern.

Jako oster je spis »Pravda o slovenskem šestomeru«, ki je skupno delo Levstika in Levca.

Prof. V. K. je bil v „*Zori*“ 1876 objavil prevod tretjega speva Homerjeve Odiseje, ki ga je pa Janko Pajk, urednik „*Zore*“, izpremenil tako, da ga V. K. ni hotel več spoznati za svoje blago. Vsled Stritarjeve želje je Levec preiskal 157 šestomerov Koseskega in objavil sad tega preiskovanja v „*Zvonu*“ 1876.; pridejal je svoje opombe tudi Stritar. Nato je Pajk v „*Zori*“ razglasil sestavek »Levec in heksameter«. O vsebini te »Pravde« pobliže v Levčevem

*) „*Naprej*“ 1863.

**) Oznanilo Miklošičevega dela: »Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen«, „*Nov.*“ 1867.

življenjepisu; samo to omenjaj se tu, da mu je po Levčevi izjavi*) narekoval Levstik osebne napade na Janka Pajka. Vatroslav Holz v svoji knjižici *„Spomini na slavne Slovence“*, Trst 1893, pravi, da je Levstik pozneje sam obžaloval svojo ostrost, ker je bil napačno poučen o Pajkovih razmerah.

Manj stvarno kakor osebno je pisan tudi sestavek »O Vodnikovem rokopisu«; temu se pa ni čuditi, kajti obrekovali so Levstika lastni rojaki, da je prê izdal domovino, ko se mu je uprav hudo godilo na Dunaju.

Jako ostro je ocenil Levstik Cegnarjevo v Janežičevem *„Glasniku“* 1858. l. natisneno epično pesen »Pegam in Lambergar« [17]. Janežič si ni upal obelodaniti te ocene, ker ni hotel žaliti pesnika-sotrudnika. Dokazal je Levstik, da je v pesni jako malo izvirnega Cegnarjevega blaga, nego da je večji del posnet po srbskih narodnih pesnih, po Kraljevodvorskem rokopisu in po Homerju; naglašal je, da Cegnar ni epski pesnik.

»Ilija Gregorič ali kmetski kralj.«[18]) Tragedija v petih dejanjih. Kritika v dopisni obliki. Ljubljančan M. P., nemški igralec v Gorici, je po Radicsevih spisih sestavil tragedijo v nemškem jeziku, jo dal preložiti na slovenski jezik in jo »Dramatičnemu društvu« ponudil za svoje izvirno delo. — Levstik je dokazal v obširni oceni, da je oblika in sestava vse tragedije brez vsake vrednosti. Jeden del te ocene je natisnen v *„Slov. Narodu“* 1873. l.

Ostrejša je še bila obsodba Kleinmayrjeve *„Zgodovine slovenskega slovstva“* [19]); ta ocena je pokazala njegovo uže dovolj znano bistroumnost in temeljito znanje v slovenskem slovstvu, neprijetno so pa dirnile osebne opazke; obliko ocene pa je grajal Miklošič sam.**) Udeležil se je tudi izdelovanja Wolfovega slovensko-nemškega *„Slovarja“*; Miklošič je ocenil njegovo delo kot genijalno, ali preobširno; dasi se je dr. Zarnik potegoval zanj v dotični enketi dné 16. julija 1874. l., vender ni uspel, ker je bila večina udeležencev za to, da se izdela manjši *„Slovar“*.***)

*) Levstikovi *„Zbrani spisi“* V. 363.

**) Ko se je pisatelj te knjige 1882. l. na Dunaju z Miklošičem razgovarjal o tej stvari. *Pis.*

***) Tudi Miklošič je bil tega mnenja, da se naj izdá manjši, praktični *„Slovar“*. Pisatelj te knjige je bil naprošen od ljubljanskega odbora za izdajanje Wolfovega *„Slovarja“*, naj Miklošiča vpraša za mnenje o tem predmetu 1882. l. *Pis.*

Dr. Pogačar, imenovan 1875. l. knezoškofom ljubljanskim, se je zopet obrnil do Levstika, da bi izdelal *„Slovar“*; ker se pa nista mogla sporazumeti o načelih, po katerih se naj izdeluje *„Slovar“*, je Levstik ustavil delo za vselej.*)

Rad pa se je Levstik lotil vsakega dela, ki je ugajalo njegovemu svojstvu; tako delo je bilo *„Nauk slovenskim županom“*. 1880.[20])

Ta knjiga kaže, kako je treba lepo sloveniti uradniško slovenščino. Vodnik, Metelko in Levstik sami priznavajo, kako težavno je, jasno in točno pa tudi zanesljivo tolmačiti zasukan uradniški jezik nemški; nekaterim izrazom je ugovarjal M. Cigale, po večini jih je pa vender Levstik klasično pogodil.

Knjigi je dodal mali *„Slovarček“*, ki ni samo kmetom nego tudi strokovnjakom v slovenskem jezikoslovju prava zakladnica.

Jako nadarjen in bistroumen narodnjak je Levstik kot časnikar z izrednim vtisom zagovarjal slovenske javne stvari, ko ga je Vilhar poklical za sotrudnika svojemu *„Napreju“* 1863. leta. List se skoro v celoti sme imenovati Levstikovo delo, ker je on večinoma vse sestavke spisal sam ali pa predelal tako, da so se mogli smatrati njegovimi deli. Izvirni so njegovi spisi z naslovom: »V Ljubljani«, »Iz Lašč«, »Iz Ribnice«, »Iz Višnje gore«, »Iz Kandije«, »Iz Radolice« id., »Politični pristavki«, »Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost« id.**) Pisal je nad črto in pod črto. Za sestavek »Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost?« prisojena mu je bila trimesečna ječa; v Gradcu in na Dunaju so ga pa oprostili te kazni.***) Šaljivo poje sam o *„Napreju“*:

Pravde tiskovne te moč je zadela,
Dvakrat na tožni si klopi sedel;
Treščila v te paragrafov je strela,
Katerih premalo si v glavi imel.

Pisal je tudi v list *„Slovenec“* (Celovec 1865—1869) in se v nekem letniku odločno uprl temu, da bi Marn spisal slovensko-nemški *„Slovar“*, ker se prê iz *„Jezičnika“* vidi, da ni zmožen takega dela. Z veseljem in duhovito je podpiral *„Slovenski Narod“* zlasti prvi dve leti. Sestavek »Tujčeva peta« je pavzročil *„Slov. Narodu“* prvo tiskovno pravdo; uredniku Tomšiču je spisal tudi

---

*) *„Blätter aus Krain“* 1860. — *„Slovenec“*, Celovec 1865. — *„Nov.“* 1868. — J. Vošnjak, *„Ljublj. Zvon“* 1893.

**) Glej *„Zbrani spisi“* V. 356.

***) *„Ljublj. Zvon“* 1881, 636.

zagovor. Tudi zaradi sestavkov v št. 17. in 21. (glej v bibliografiji) je imel *„Slov. Narod“* pravdo. Po vsem Slovenskem so vzbudili ti sestavki pozornost zaradi krepkega in odločnega sloga.

Ko je bil brez stalne službe, je začel na Dunaju izdajati humorističen list,[21]) v katerem je odločen Slovan brez ozira na levo in na desno bičal tiste, ki niso bili njegovega mnenja. Oznanilo v *„Zvonu“* 1870, str. 40 pravi, da bo *„Pavliha“* oster zabavljivec na polju slovstva in ukusa sploh, tudi v javnem narodnem življenju. List je v kratkem prenehal; stranka *„Slov. Naroda“* mu je odtegnila svojo pomoč, ker je preostro napadal dr. Zarnika.

Strinjam se z Levcem, da se Levstik more primerjati z Lessingom, ker sta oba imela bojevati se tako za vsakdanji kruh, kakor tudi z mnogimi nasprotniki in s prevzetnimi nevedneži, oba sta odlična kritika in torej tudi zapletena v mnoge boje; samo Lessing je pesnik bolj po refleksiji, Levstik po prirojenem geniju, obema so rojenice pretrgale nit življenja, ko sta bila v najboljši moški dôbi; vender bi jaz Levstika pesnika nekaj višje cenil nego Levec. Levstik je najbolj značilna osebnost v razvitku naše narodnosti v zadnjih petdesetih letih, ker nimamo nobenega pisatelja, ki bi bil v toliko strokah deloval s tako elementarno silo kakor Levstik. V sonetih zaostaja za Prešernom; ni se poskušal v drami, iz katere sicer tudi od Prešerna nimamo nobenih umotvorov, v satiri ga je prekosil, v pesmih pa prav radi mnogobrojnosti umotvorov ni prišel do tiste veljave kakor Prešern, ker je Prešernovih pesnij manj in te uprav radi tega tudi vzbujajo večjo pozornost. Tudi se Prešernova dikcija bolj bliža obliki navadnega pismenega jezika Slovencev nego Levstikova, ki je po svoji plastičnosti in izvirnosti jednaka nepremičnemu kipu iz marmeljna. Posebnost Levstikove dikcije se bo morala natančneje označiti v posebnem samospisu, kakor tudi formalna oblika njegovega stihotvorstva. Prehitro je menjal svoje nazore, resnica pa mu je bila vselej sveta.

Levstik je kljubu izredni telesni jakosti rano začel bolehati, ker je kal bolezni nosil morda od mlajših let v sebi, in je postal nezadovoljen. Povsod je iskal pomoči in vsprejemal od nevešćih ljudij svete in zdravila, na zadnje se je udal v božjo voljo, marljivo hodil v cerkev, živel jako pobožno ter obžaloval, da je bil v mlajših letih preoster. Od jedne strani se je grajalo, da so se v lepi izdaji njegovih spisov vsprejele tudi take pesni, ki niso pobožne vsebine, ker bi jih bil on prê uničil sam. To mnenje je

krivo; spisi morajo biti izraz mišljenja in pesnikovanja vse njegove delavne dôbe, ne samo izraz čutov, ki jih goji človek, ko mu je zapustiti to zemljo.

Stritar*) sodi, da blagi in plemeniti mož, ki ni imel druge ljubezni nego ljubezen do domovine, ni bil brez nekakega nesrečnega vpliva na naš mladi rod zlasti zadnje čase. — Mislim, da sodba ni utemeljena, kajti zadnja leta je radi bolehnosti vender živel bolj sam zase in ni vplival na mladino. Tako zvanega radikalstva v Slovencih tako ni, in to, kar se izdaja za radikalstvo, ni nič drugega, nego slepo in nerazumljeno ponavljanje lepega besedičja iz inorodnih velikih glasil za javno mnenje. Istina je, da se Levstik ni klanjal nikomur, a takih mož bi morali imeti mnogo.

Izvrstno ga v tem obziru riše Stritar sam: »Moško je bilo na njem vse: obličje in hoja, mišljenje in dejanje, govor in pisanje. Podla misel ni imela mesta v njegovem srcu. Kar je rekel, to je stalo, fraze ni bilo iz ust njegovih, niti iz peresa! Klanjal se ni; ni se mogel, pretrd mu je bil vrat.«

Lepo je Josip Cimperman pel v »Saturi Levstiku Francetu«:

Cerkvé stebrì so sveti mučeniki:
Ne lev in tiger, mèč ne, strup in ječa,
Kolo in križ, grmada plameneča,
Vse ni uklonilo jih pred maliki.

Plačilo krone so z nebes jim diki
In radost, skrita nam, na vek trpeča,
Ker njih le rajska vnemala je sreča,
Ne svet in njega hitrobežni miki.

Stębèr najvišjih znanosti očetni
Dovolj si zlega tudi ti poskušal,
A zvest resnice držal se zakona.

Mož v bridkih dneh, ob uri mož prijetni
Klic svojega le genija si slušal:
Zaslužena časti je tvoja krona.

(*„Ljublj. Zvon“* 1891.)

*) *„Ljublj. Zvon“* 1889, str. 83.

Priloga.

Uradni razglasi, viri, knjige.

Mi Ferdinand Pervi

po Božji Milosti Cesar Avstrijanski; Kralj Vogerski in Češki, tega iména Peti; Kralj Lombardo-Benečanski, Dalmatinski, Horvaški, Slavonski, Galičanski, Lodomirski ino Ilirski; Nadvojvoda Avstrijanski; Vojvoda Lotringski, Solnograški; Štajerski, Koroški, Kranjski, Doljno- in Gornjo-Šleski; Velki knez Sedmerograški; Markgraf Moravski; poknežen Graf Habsburgski in Tirolski itd. itd.

smo sedaj naprave ustanovili, katere smo potrebne spoznali, de se bodo dopolnile želje Naših zvestih narodov.

Z Našo obljubo v zaverženje censure je dovoljena sloboda knjigo- in piso-tiska ravno na tako vižo, kakor po druzih deržavah, kjer je ustanovljena.

Narodna straža, po méri premoženja in uménja osnovana, opravlja že svoje službe k veliki občinski koristi.

Oskerbljeno je vse potrebno, de bodo — gledé na provincjalne postave in zakone — v odlogu po mogočnosti nar krajšimu poslanci vsih deželnih stanov, ter centralnih zborov kraljestva lombardo-benečanskiga, s pomnoženim namestovanjem gradjanskiga stana, k doveršenju conštitucije povabljeni, katero smo očestvu (splohni domovini) dati sklenili.

Tedaj se terdno zanesemo, de se bodo misli in želje upokojile, de bodo poduki zopet po redu napredovali, ter de se bodo oživili zopet obertnost, kupčija in druge opravila.

Temu upanju se tim več udamo, ker smo se danas med vami živo ganjeni prepričali, de vas vižate ino spodbadate zdaj kot od nekdaj ljubezen in zvestoba, katere ste prededam Našim od veka do veka neprenehoma, in tudi Nam pri vsaki priložnosti skazavali.

Dano v Našimu Cesarskimu poglavitnimu mestu in prestolnimu sedežu na Dunaju petnajstiga Sušca v tisuč osem sto štirdeset in osmimu, Našiga vladarstva v štirnajstimu letu.

Ferdinand.

(L.S.)

Karol graf Inzaghi,
Najvišji kancelir.

France baron Pillersdorff,
Dvorski kancelir.

Jožef baron Weingarten,
Dvorski kancelir.

Po Njih C. K. Apost. Veličanstva visokolastni zapovedi

Peter vitez Salzgeber,
C. K. Dvorski svetovavec.

Kot dopolnilo temu cesarskemu pismu dodajemo tukaj zanimiv razglas deželnega poglavarja v Trstu, starega grofa Salma, na kmete.

Kmetje!

Cesar so vsim zemljam svoje velike deržave **konštitúcijo** *obljubili.*

Edinoglasno veselje vsih narodov od eniga do druziga kraja cele monarhije je odgovor bil na tako obljubo.

Cesarski dar, **konštitúcija,** *mora tedaj kaj silno dobriga biti.*

Pomembo tega darila vam razkladati, ki ste mnogo tujih krajev in naprave zunajnih deržav vidili, jez nisim namenjen; timveč ***vam*** *veljá moje govorenje,* ***vam***, *ki ste v lastno-domačih in ne v občinsko-svetnih skerbéh zapopadeni, in pred novo, nerazumljivo besedo željno stojite, de bi v njej skritih zaklad zamogli deležni biti.*

V sleherni zemlji, v sleherni deržavi, bodi si vladarstvo tako in inako, je nekaj, komur biti mora vse podložno, in to je — **postava.**

Kdo daja postave?

Dajala jih je do sedaj Cesarjeva volja sama na sebi, volja zares po očetovo, katera je pravico v namembo, in ljubezen za vodnico imela, tode vender le volja samo Eniga, do kiga želje splohniga ljudstva niso vselej priti in doseči zamogle.

Kaj so tedaj naš Cesar storili?

Te le besede z vami govorijo: Izvolite med vami naj pravičniši, in naj modrejši, pošlite mi jih. Ti možje se bodo pri meni združili ob napovedanih časih in samo tisto bo imelo postavno moč, kar bom jez z njihovim soglasjem (po njihovi volji) sklenil.

Glejte, to **je konštitúcija.**

Deržava je veliko gospodarstvo ino potrebuje dokodkov, toliko večih, kolikor več ima v splohno dobro poboljšati in popraviti.

Ti dohodki so davki in štibre.

Poslanci, namestniki vsih avstrijanskih narodov, se bodo prihodnič samí o velikosti ino naravi tih davkov pogovorili. Samí bodo čúvali, de se bodo ti davki pravično razdelili, in po naj priličniši poti ali šegi v zaklade spravljali. Samí bodo vsako leto gospodarstvo cele deržave prevdarjali in sodili, kakor sedaj svetovavci in župani vaših sosesk soseskino gospodarstvo prevdarjajo in sodijo. Očitno pred celim svetam bo vsakiga leta razkazano, kako so bili vsi od vas plačani davki v splohni prid obernjeni.

To **je konštitúcija.**

Po taki viži v soglasju z celim ljudstvam ravnajočimu vladarstvu ni treba grajavcam jezika zaderžavati. Očitnost je — z drugo besedo — gospodarstvo resnice. Kar se z nar umétniši kontrolo doseči ni zamoglo, to bo bistrimu pogledu očitnost gotovo mogoče.

Zatorej so Cesar besedo in pisanje razvezali in oslobodili.

To **je konštitúcija.**

Vi hočete sad in plod svojiga truda in dela mirno in varno vživati.

Zunanjnih sovražnikov, tujih presilnikov vas varjejo hrabri vojšaki in krepka roka vašiga Cesarja. Domačim nespokojnikam nasprot Cesar vas same v stražo pokličejo. Varhe vas izvolijo vaše lastne slobode, tak vam narodno stražo prigotovijo, in glejte! To **je konštitúcija.**

Hočete sedaj slišati, kaj de **ni konštitúcija?**

K novim napravam v tako veliki deržavi, kakor je naše avstrijansko vladarstvo, je časa in posvetovanja treba. Cesar so obljubili, to delo po mogočnosti hitro dokončati.

Kdor stanuje v stari hiši, jo po pameti ne bo podiral, preden si novo preskerbí.

Če bi vas kdo pregovarjal, de so s Cesarsko obljubo novih naprav dosedajne vezí pokornosti razvezane, de so poprejšne postave

sploh minule, de si tedaj vsak po lastni volji sam pomagati zna, temu recite, de tako svetovanje v brzdno pogube pelje, in de to **ni konštitúcija.**

Davki in štibre morajo biti, po vsih deržavah celiga sveta se morajo plačavati. De se bo ta reč polajšala, de bodo težavni davki z manj težavnimi premenjeni — kdo bi v tem večji skerb od narodnih, po konštitúcii poklicanih, poslancov imeti zamogel? Pa tudi k temu težkimu delu je treba časa in posvetovanja, in dokler ne bodo davki in štibre po novi šegi vravnane, se morajo po sedajnih postavah plačavati.

Če bi vas kdo pregovarjal, de zanaprej ni več potreba davka plačavati, ali de vi sami po lastni volji posamezne štibre zavreči znate, temu recite, de bi to kant in poguba cele deržave bila, in de to **ni konštitúcija.**

Vse posebne pravice, bodi že pravica bogatiga alj revniga, gospoda alj kmeta, so svete reči.

Prenaredba gosposkinih dakov in štiber bo sledila in scer kmetu in gosposki v prid in korist. S pomočjo konštitúcije bo ložji dozoréla in poboljšanje vašiga stanja ne bode zaostalo.

Če bi vas pa kdo nagovarjaje motil, de ste vsih dolžnosti do vaših gosposk odvezani, recíte takimu skušavcu, de je vsaka pregreha nad posebno ali privatno pravico grozenje vsim posebnim, tedaj tudi vašim lastnim pravicam nasprot, in de taka nepravičnost **ni konštitúcija.**

V serca si vtisnite moje besede.

Ohranite v čistosti bogate Cesarske darila, in ohranite tudi v živi sredini svojiga oserčja vas častivno hvaležnost do velikodušniga Cesarskiga dobrotnika, ki vam je iz obilnosti svojiga očetniga serca vse tisto na enkrat podelil, kar drugi narodi le sčasoma, po večkratnim opotiku, ino skusbi britkiga terpljenja doseżejo.

Djanje Njihovo je končano, dovršena je Njihova slava.

Vam veljá, si svojo pridobiti, ki v temu obstojí, de se vredni skažete Cesarskiga zaúpanja in tako visocih daril.

Zanesem se, vredni se boste skazali.

Nej živi naš Cesar! Nej živi konštitúcija!

V Terstu 26. sušca 1848.

Robert Altgrof Salm,

Deželni poglavar.

V drugem odstavku tega važnega razglasa trdi deželni poglavar grof Salm, da je »Edinoglasno veselje vsih narodov od eniga do druziga kraja cele monarhije odgovor bil na tako obljubo«; v dokaz navajamo nemško pesen slovenskega pisatelja Rižnarja iz 1848. l.

Der Slaven Vaterland.

Kennst du der Slaven Vaterland?
Ich kenn' der Slaven Vaterland:
Wo feste Löwen-Söhne hausen,
Wo Liedersang und Saiten brausen,
Wo Leinenblau und Saaten weh'n
Und schlanke Mädchen Spindel dreh'n;
Das ist der Čehen Vaterland,
Ist uns verwandt, ist unser Land.

Kennst du der Slaven Vaterland,
Die so durch Muth der Welt bekannt?
Wo Charis ward davongetrieben,
Nur Eris noch zum Fluch geblieben,
Wo Leichtsinn immer Blut vergießt,
Bis nicht der Himmel „Halt!" beschließt;
Das ist der Pohlen Leidens-Land,
Ist uns verwandt, ist unser Land.

Kennst du der Slaven Vaterland?
Es ist gen Nord ein weites Land,
Wo Schnee und Eis auf kurz nur fliehen,
Die Menschen doch in Liebe glühen,
Wo man nach Herzen Bräute wählt,
Und Gott vergelt' und nicht das Geld;
Das ist der Russen mächtig Land,
Ist uns verwandt, ist unser Land.

Kennst du der Slaven Vaterland?
Die hatten einst die stärkste Hand:
Moravcen sind 's, steh'n hoch in Ehren,
Durch That und Fleiß sich wohl bewähren,
Durch Demuth klein, durch Tugend groß,
„Von Gottes Hand fällt unser Loos!"
Das ist der Mährer schönes Land,
Ist uns verwandt, ist unser Land.

Kennst du der Slaven Vaterland?
Slovaken steh'n mir auch zur Hand:
Die hoffnungsvoll die Welt durchmessen,
Getreu die Heimath nie vergessen,
Mit Armuth Frohsinn paaren sie,
Ist wahre Weltphilosophie;
Karpathen sind ihr hohes Land,
Sind uns verwandt, ist unser Land.

Kennst du der Slaven Vaterland?
Noch hab' ich alle nicht genannt:
Wo unsers Zrini Thaten leben,
Miljonen Heldengeister schweben,
Es ist das alt' Iliria,
Salvatio pro Austria;
Der Römer-Kaiser Vaterland,
Ist uns verwandt, ist unser Land.

Kennst du der Slaven Vaterland?
Die Černogorci sind bekannt:
Durch kühnen Kampf die Serbier,
Die schnellen Roß' der Tracier,
Und viele noch am schwarzen Meer,
In Asien in kreuz und quer;
Mit Blut und Mund sind 's uns verwandt,
Sind uns bekannt, ist unser Land.

Kennst du der Slaven Vaterland?
In Österreich beuth uns die Hand:
Bey Aspern ward der Bund geschlossen,
Wo unser Blut vereint geflossen,
Das zeigt ja das Neuner-Jahr,
Wo 's Kaiserreich gefährdet war;
Von Finsterlingen wird 's mißkannt,
In Deutschlands Hallen nicht genannt.

Was fürchtest du für's Slavenland?
Ich fürchte nichts für unser Land:
So weit der Muth die Männer zieret,
In sanfter Sprach' die Liebe girret;
So weit das Recht die Völker eint,
Ist unser Bruderbund gemeint;
Drum fürcht' ich nichts fürs Vaterland,
Und unterschreibs mit freyer Hand

Vido Rižnar, v Gradci 1848.

(To pesmico mi je poslal čast. gosp. Janžekovič, duhovnik labodske škofije, v porabo. Hvala mu za to).

Str. 11:

Sloveniji slobodni njé zvesti sinovi na Dunaju.

Moči deržavne v strah narodov
Hudó jezile so prostóst,
Morivši duha sad, zaplodov
Ljubezni vbratene krepóst;
Velavnost cenene pravice
Bil sméh je le in zaterti žár;
Edinosti, nebés danice,
Réditi plam, ni bilo már.

Ne mar brezvestiga vodnika,
Ki stal je lé, ko strašni zid,
Ko vrag pred ljudstvam za mejnika
Zadúšiti vošila in prid;
De ni jih blagodušnost Cara
Slišaje spólnila zvestó,
Zamrežel pota je krog vara,
Zamrežel je Vladarja uhó.

Al kó 'z viharnih gôr oblakov
Izhrumi bleska in groma strah,
Takó nesreča je očakov
Nam dala moč, ga vreči v prah.
In jasno, koker zora mila
Prešine za viharjam nóč,
Je Cara ljúbav zasvetila
Narodam, z njo vnovljéna móč.

Slovenija, o mati draga!
Zdihvaje si vošila dán,
Rešiti se enkrat že vraga,
Ozdraviti se hudih rán.
Čakanje dneva, dvomba vražna,
Te v smert je zazibála skôr;
Al glej! obljuba ni bla lažna,
Pripelal ga sinóv je bôr...

Na kviško vzdigni úmno glavo
Razžari tmê nesrečnih dní!
Ko ta si varje svojo slavo,
Ki v dneh priložnosti ne spí.
Meglé skrivnosti so minule,
Očitnost je resnice glás.
Vošila, ki se niso čule,
Izreči zdaj, ko zdaj je čás.

Sej zdaj veluje Oče blagi,
Ki je nebeškiga sercá,
Ki so mu naši upi dragi.
Ki nam, kar pravo je, podá.
In tebi, ki si v bran že stala,
Varvati sedeža mu obstój,
Bo blagomilost pač podala,
Kar up je verni, mati! tvój...

Kar je krog Soče, Drave, Save,
Sinóv slovenskiga sercá
Sinóv nekdajne tvoje slave,
Nej róko vsaki si podá.
Sinove kliči za podpero
De ti deželo vsrečijó,
Zderivši vsako koj zavero,
Če jó protivni stavijó.

Kar sé narodov je rodilo,
Nar večji pač slavjanski jé;
Kar jih do zdaj je odločilo
Zdaj nično v prah se maj raspé.
Zdaj mila struna naj zapôje,
Nebeški glas ediností,
Naj vabi Slave sinov rôje,
De družijo se k materí.

Takó domače bo slovelo,
Bo národnost le čez usé;
V edinosti se bode objelo,
Kar Slavi k večnim pridu jé.
Obljubo pa podaj tud' Caru,
De varje v vek ga tvoja dlán,
De tvojim sercu bòlj, ko varu,
Z zaupam tebi bode vdán!...

Šolstvo.

Str. 19—23: [1]) N. 1845. 20.. 51. L. P., N. 1847, 47, 51, 135, 139. — [2]) P. H. v N. 1845, 200. Z veseljem naznanja G. Šoklič, da je veliki trgovec Jurij Prešern v Trstu za tamošnjo šolo daroval 600 gld.. N. 1845, 203. — [3]) N. 1846, 64, 68; nova šola v Črnučah, N. 1847, 175. — [4]) N. 1847. 79. — [5]) N. 1847, 151. — [6]) N. 1847, 196. — [7]) N. 1856, 5, 10. — [8]) N. 1847, 5—6; Primskovski poroča ob ugodnem stanju šolstva na Gorenjskem. — [9]) N. 1848, 3, 8. — [10]) N. 1848, 75. Prijatelj šoli je bil tudi pesnik J. Virk, poročujoč o šoli v Ulimlju. N. 1849, 141, 54, 67,

75, 79. — [11]) N. 1848, 90—91; Jakšič, kapelan v Adlešičah, se hvali radi požrtvovalnosti za šolo, N. 1848, 19. — [12]) N. 1851, 230. — [13]) Dajte tudi učiteljem ljudskih šol, kar jim gre. N. 1868, 228. — [14]) N. 1849, 17. — [15]) N. 1849, 44. — [16]) N. 1849, 58. — [17]) N. 1850, 41. — [18]) N. 1850, 143. — [19]) N. 1851, 22, 27; ponatis iz »Slov. Bčele.« — [20]) N. 1851, 80, 84, 90. — [21]) »Nekaj od ljudskih šol na Kranjskem«, N. 1851, 27; ponatis iz »Slov. Bčele.« — [22]) I. Abecedna tabla (1 kr.) — II. Poštevanka (1 kr.) — III. Abecednik za šole na kmetih. 1850. (2 kr.) — IV. Abecednik za šole po mestih. 1846. (5 kr.) — V. Mali katekizem v vprašanjih in odgovorih. 1846. (2 kr.) — VI. Keršanski katolški nauk za drugo pervenskih šol. 1846. (6 kr.) — VII. Berila in listi in evangelji v nedelje in praznike celiga leta in vse dni sv. posta — s terpljenjem našiga odrešenika in z navadnimi molitvami per službi Božji. 1846. (16 kr.) — VIII. Povestice za pervo začetno šolo. 1846. (6 kr.) — IX. Berilo za drugi klas malih šol na kmetih. 1846. (12 kr.) — X. Vodnikova pismenost okrajšana za male šole. 1847. (5 kr.) — XI. Napeljevanje iz glave poštevati za pervi klas ljudskih šol. 1846. (6 kr.) — XII. Napeljevanje v računstvo za drugi in tretji klas farnih in glavnih šol. 1848. (10 kr.) — XIII. Berilo o svetkih in nedeljah za doraseno mladost v nedeljskih šolah (obsega na 450 straneh napeljevanje k pobožnimu življenju in lepimu zaderžanju), vodilo za kmetovanje, poučno in kratkočasno povest »Zlata vas« (iz »Novic«) mnogo poučnih pripovestij. — [23]) Soviški: Nekaj od naših ljudskih šol. N. 1853, 79. Odkritosrčna beseda o izrejanju učiteljev za ljudske in glavne šole. — [24]) N. 1853, 362—363. — [25]) J. Levičnik, N. 1857, 21; A. Praprotnik, N. 1857, 232. — [26]) N. 1860, 318, 336, 369, 383. — [27]) N. 1862, 218; N. 1863, 187 so objavile učilni načrt za nedeljske glavne šole. — [28]) N. 1866, 117, 127, 135. O praktični slovensko-nemški gramatiki. — [29]) N. 1866, 121. Slovenščina v naših šolah pod krilom dunajskih profesorjev, N. 1866, 150. — [30]) N. 1866, 182, 191, 214, 254: Dr. Bleiweis je v deželnem zboru kranjskem predlagal načrt zakona o ravnopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradnijah, N. 1868, 247. — [31]) N. 1868, 289. — [32]) N. 1868, 423—424.

Op. O šolstvu Bleiweisove dôbe glej še Jurij Grabrijan: O ljudski šoli, Nov. 1868. — Božidar Raič: O narodni šoli, Nov. 1868, 313. — And. Fekonja: Slovenske šole, Ljub. Zv. 1885, 712. — Narodne šole in narodno gospodarstvo, N. 1862. Narodne šole in trgovina, N. 1862, 219. — J. Grabrijan: Kakošne naj bi bile ljudske šole zanaprej? (Letno sporočilo Ipavske šole 1868.) — A. Klodič: Slovenisches Schulwesen v Dr. Adolf Fischer's Bericht über oest. Unterrichtswesen. Aus Anlass der Weltausstellung herausgegeben, Wien 1873.

Srednje šole.

[1]) Nov. 1849, 190—193 so objavile najvažnejše točke iz ministerskega načrta, kako se naj uravnajo gimnazije in realke v Avstriji. — [2]) N. 1847, 91. — [3]) N. 1848, 84. — [4]) N. 1850, 211. — [5]) N. 1850, 157. — [6]) N. 1851, 23. — [7]) N. 1860, 92, 107. — O goriški gimnaziji se je 1861. l. mnogo mnogo pisalo v »Novicah«: glej str. 145, 191, 206, 321; učni jezik na goriški gimnaziji 158; važen sklep goriškega deželnega zbora gledé na slovenski jezik, 250, 258; udeležili so se teh razprav T-i (Tonkli), Vincenci Uidež, Trnogorski pa A. Marušič. — [8]) N. 1859, 283, 97, 312, 21, 28, 36, 45, 62, 70, 77. — [9]) N. 1860, 92..107. — [10]) N. 1861,

230—239. — [11]) N. 1865, 216—217. Pristavi A. Marušič: O šolskem sklepu in svečanosti gimnazijske mladine, N. 1855, 271. Učiteljski zbori morajo vlado prositi, da se uvedejo slovenske učne knjige, N. 1865, 18.

Bernard Tomšič.

Str. 29: J. Marn, Jez. XIX.

»Lahkoverni.« Vesela igra v treh dejanjih. Spisal Bernhard Tomšič, bivši učitelj v Vinici na Kranjskem. Na svetlo dal Ljudevit Tomšič. V Zagrebu. 1864. Brzotisk Anton Jakića. Predgovor IX.—XIII. 8°. 120. — »Ravni pot najbolјši pot.« Vesela igra v jednem dejanju. Svobodno poslovenil Bernard Tomšič, bivši učitelj v Vinici 1852. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. Natisnil Al. Eger. 16°. 42. — Posneta je po Kotzebueju; opilil jo je sin Ivan. Svoje pesniške proizvode je objavljal v *„Carnioliji"*, *„Illyr. Blatt"*, v *„Novicah"*, v *„Šol. Prijatelju"* in v *„Zgod. Danici"*. Pesen »Gorenci-Dolenci« kaže Potočnikov vpliv; pod vplivom Prešernovega »Krsta pri Savici« je zložil »Boj pri Vudački«; na sv. pismo se naslanja epična pesen »Rut«; prošnjo za povišanje učiteljskih plač je zložil v obliki soneta v *„Nov."* 1848, 109.

Sebastijan Žepič.

Str. 30: Fr. Celestin, Lj. Zv. 1883, 128—131. - S. v Kr. 1883, 119. — J. Marn, Jez. XXV.

[1]) »Čudodelni klobuk.« Gluma v treh dejanjih, po Klicperi iz češčine poslovenil S. Ž. — [2]) »Pozabljenci.« Vesela igra v jednem dejanju, poleg Kotzebueja poslovenil S. Ž. za Dramatično društvo. — [3]) Latinsko-slovenske vaje za prvi gimnazijski razred. Izdelal po Jul. Alb. Dünnebierju S. Žepič. Novo mesto. 1875. 8°. 111. — [4]) »Slovar« k latinskim vajam za prvi gimnazijski razred; »Slovar« k latinskim vajam za prvi in drugi razred. Del I. (lat.-slov.) Del II. (slov.-lat.) Založil deželni odbor Kranjski. Tiskal Vinc. Boben.

Valentin Mandelc.

Str. 30: Zora 1872, 206—209; iz Mandelčeve zapuščine pesmica »Najlepši nasmehljaj«, Zora 1873; S. 1872, štev. 20 (uvodni članek). — Nagrobni govor prof. Vambergerja, Sl. 1881, št. 131. — Jos. Podgoršek: Blagoslovljenje Mandelčevega spomenika v Karlovcih, Lj. Zv. 1881. — Jos. Marn, Jez. XXVIII.

»Klobuk.« Vesela igra v jednem dejanju. Po francoskem od Girardina. V Ljubljani 1869. 16°. 47. — »Išče se odgojnik.« Igra v dveh dejanjih. Po francoskej: »On demande un gouverneur.« V Ljubljani 1870. 16°. 82. — »Ženski jok.« Igra v jednem dejanju. Po francoski »Les femmes qui pleurent, par Girardin et Thiboust«, 46. — »Moja zvezda.« Igra v jednem dejanju, po M. E. Scribeju, 67 str. — »Gospod Zamuda« ali »Kako hitro mine čas.« Igra v jednem dejanju, po L. Picardu, 52 str. — »Št!« Igra v dveh dejanjih. V francoščini spisal E. Scribe, poslovenil Valentin Mandelc, 79. — »Bog Vas sprimi! Kdaj pojdete domu?« Veseloigra v jednem dejanju. Zv. 4. 1868. — »Doktor Robin.« Igra v jednem dejanju. Po francoski: »Le docteur Robin.« Comédie-vaudeville en un acte par Jules des Premaray. Zv. 38. 1877. — »Lornjon.« Igra v jednem dejanju. Po francoski: »Le lorgnon«, comédie-vaudeville en un acte par E. Scribe. Zv. 23. 1873. — »Na kosilu bom pri svoji materi.« Igra v jednem dejanju. Po francoski: »Je dine chez ma mère«, comédie en un acte par A. Decourcelle et L. Thiboust. Zv. 25. 1873. — »Pesek v oči.« Igra v dveh dejanjih. Po francoski: »La poudre aux yeux«. Zv. 39. 1877.

Najvažnejše njegovo delo je prevod prvega dela Goethejevega Fausta, ki ga je Dramatično društvo dalo pesniku J. Cimpermanu v izvršenje.

Josip Drobnič.

Str 31—32: Dav. Trstenjak v Zori 1872. — J. Macun, Knjiž. 148—149. — J. Marn, Jez. XXIV.

1) »Dvoboj« in 2) »Raztresenca.« Dve vesele igri za gledališče. Celje. U zalogi J. K. Jeretina poslovenjeno iz nemškega 12°. 78 str.*) — Venec gledališčnih iger: I. Igrokaz. — 3) »Drvar ali beli gaber.« Značajna podobščina v dveh delih. V Gradcu. Nat. A. Leykamovih dedičev 1859. 16°. 87. Po Fr. Kaiserjevem »Junker und Knecht.« Za Slo-

*) Drobnič se je v Celju počutil v pravem elementu; priljubljen učitelj na gimnaziji je zbiral okolo sebe dijake, ki so se zanimali za gledališčne predstave; tudi nemških rodbin udje so sodelovali in nastopali v gledališču. Drobnič je prvi na Štajerskem uprizarjal gledališčne igre v večjej meri. Ko je on odšel, je narodna stvar mnogo izgubila.

vence pripravil J. D. — [4]) Igro »Raztresenci« je na novo izdal z naslovom »Starost slabost«. — [5]) »Pravi Slovenec.« Veselica v jednem dejanju. Po Franul-Weissenthurmovi: »Die Schweitzerhütte.« Za Slovence predelal J. D. — [6]) »Juran in Zofija« ali »Turki pri Sisku.« Junaška igra v treh dejanjih. Prestavil iz ilirskega slovenski rodoljub. V Ljubljani 1850. V založbi in na prodaj pri Janezu Giontiniju, bukvarju v Ljubljani. — [7]) »Štepan Šubic« ali »Bela IV. na Hrovaškem.« Igra v dveh dejanjih. V Ljubljani 1850. — [8]) »Ilirsko-Němačko-Talianski Mali Rěčnik« od Josipa Drobniča sa osnovom gramatike ilirske (protumačenom němački-italianski) od Věkoslava Babukića. Troškom Matice ilirske. U Beču. Tiskom jermenskoga monastira. 1846—1849. XVI. 12. 812 str. — [9]) »Slovensko-nemško-talianski in Taliansko-nemško-slovenski Besednjak«, spisal in ob svojem natisniti dal Jožef Drobnič. V Ljubljani. J. Blaznik 1858. 8°. 355.

Iz početka je pesnikoval v *„Novicah“* in *„Drobtinicah“*, dasi ne uspešno, potem pa se je lotil slovarskega dela ter je 1849. leta izdal »Ilirsko-Němačko-Talianski Rečnik«. Prvemu slovarju je dodana tudi slovnica hrvatskega (ilirskega) jezika. Z drugim delom je hotel podati »Ključ do srca Italijanov«. (!)

Ko so *„Novice“* izhajale uže šest let in vzbudile zanimanje za gmotne koristi in javne razmere Slovencev, so se oglašale potrebe po leposlovnem listu; tem glasom je ustregel s tem, da je začel izdajati v Celju list *„Slovenska Čbela“*. Sodelovali so M. Stojan, J. Šubic, St. Goličnik, J. Ulaga, A. Stranjšak, Jak. Rešetar in drugi. Prinašala je raznovrstne spise v vezani in nevezani besedi; radi prepičle podpore prenehala je izhajati uže črez tri mesece; dné 27. sušca je izšla zadnja številka v Cělju, v Celovcu jo je oživil A. Janežič.

Sodeloval je pri Slomškovi knjigi *„Ponovilo“*, podpiral Cigaleta z dragocenimi doneski, pisal v praški list *„Union“*, v zagrebški *„Südslav. Zeitung“* in v *„Slovenijo“*; pisal je gladko slovenski in hrvatski; posebno se mu je posrečil humoristični slog.

Narodno gospodarstvo.

Str. 32—35: [1]) Nov. 1843, 3, 6. — [2]) Nov. 1843, 25. — [3]) Nov. 1843, 57—58. [4]) Nov. 1843. — [5]) Nov. 1844, 195. — [6]) Nov. 1845. — [7]) Nov. 1845, 94. — [8]) Nov. 1845, 161. — [9]) Nov. 1848, 61. — [10]) Nov. 1848, 89. — [11]) Nov. 1848, 31. — [12]) Nov. 1849, 15. — [13]) Nov. 1849, 41. — [14]) Nov. 1849, 165. — [15]) Nov. 1849. — [16]) Nov. 1851, 3. — [17]) Nov. 1851, 21—22. — [18]) Nov. 1851, 32. — [19]) Nov. 1851. — [20]) Nov. 1851. — [21]) Nov. 1852. — [22]) Priloga Nov. 1852. — [23]) Nov. 1853. — [24]) Nov. 1853. — [25]) Nov. 1854, 213. — [26]) Nov. 1854. — [27]) Nov. 1854, 337. — [28—30]) Nov. 1856. — [31]) Nov. 1856. — [32]) Nov. 1856, 253. — [33]) Nov. 1856, 321.

— [34]) Nov. 1856, 369. — [35]) Nov. 1856, 1, 6. — [36]) Nov. 1857, 85, 90, 94. — [37]) Nov. 1857, 402. — [38]) Nov. 1857, 103. — [39]) Nov. 1856, 49; Nov. 1859, 81. — [40]) Nov. 1846, 93. — [41]) Nov. 1856, 129. — [42]) Nov. 1856, 149, 153. — [43]) Nov. 1856, 215. — [44]) Nov. 1857, 77, 82. — [45]) Nov. 1857, 229, 235; A. Cestnikov: Žito in kruh, Nov. 1857, 245—246. — J. Pavalec, ki je „*Novicam*“ pisal tudi kratkočasne povesti, razlagal je po Faustenu: Kemijske pomenke za vsakdanje življenje, n. pr. Kaj se godi, če kaka stvar gorí. Nov. 1855, 290. — [46]) Nov. 1861, 137. — [47]) Nov. 1861, 161. — [48]) Nov. 1862, 177. — [49]) Nov. 1862, 303. — [50]) Nov. 1863. — [51]) Nov. 1863, 287. — [52]) Nov. 1864, 351. — [53]) Nov. 1864, 385. — [54]) Nov. 1865, 154—155. — [55]) Nov. 1865, 138. — [56]) Nov. 1866, 95; France Jančar, porojen dné 9. avgusta 1820. l. pri sv. Petru pri Radgoni, v duhovnika posvečen 1845. l., živel je v pokoju v domačem kraju. — [57]) Nov. 1866, 317—318. — [58]) Nov. 1866. — [59]) Nov. 1866. — [60]) Nov. 1866. — [61]) Nov. 1866. — [62]) Nov. 1866. — [63]) Nov. 1868.

Na koncu navedemo tukaj nekoliko manjših spisov, čijih pisatelji deloma niso znani, deloma pa spadajo v to stroko.

Kmetijske table. I. Sadje. Zložil Baron A. Babo. — II. Vinoreja. Zložil Baron A. Babo. — III. Opravila z vinom v ketu (?) Zložil Baron A. Babo. — IV. Nauk od gnoja. Zložil Baron A. Babo. — V. Drenaža. Zložil Oton Schmidt. — VI. Pomaka travnikov. Zložil Oton Schmidt. — VII. Čebeloreja. Zložil dr. L. J. Melicher. — VIII. Opresnina. Zložil Rudolf Abel. — IX. Hmelj. Zložil F. M. Hofmann. — X. Svila. Zložil F. M. Hofmann. — XI. Umetna riboreja. Zložil dr. Gustav Jaeger. — XII. Gozdoreja. Zložil J. Pitasch. — XIII. Raba gozda. Zložil J. Zenker. — XIV. Poljedelstvo. Zložil M. Rohrmann. — XV. Živinoreja. Zložil Henrik Baron Doblhoff. — XVI. Raba živine. Zložil Henrik Doblhoff. .Poslovenil Janez Zalokar. V Ljubljani. Na Dunaju 1869. Fol.

Kratki nauki za sadjerejo. Po najboljših virih spisal Dragotin Ferdinand Ripšl. Izdal in slovenskim kmetom v prid namenil Ludovik vitez Gutmansthal-Benvenutti. V Ljubljani 1867. 8°.

Poljedelstvo s posebnim ozirom na domače pridelke. Za prosto domače ljudstvo po najboljših skušnjah izurjenih poljedelcev spisal Ivan Tomšić, c. kr. učitelj. V Ljubljani 1870. 8°. 104.

Navod, kako naj ravnajo posamezni kmetje in cele soseske z gozdom. Slovenskim soseskam in kmetom spisal Mavricij Scheyer, bivši nadlogar. Na svetlo dal deželni odbor kranjski. V Ljubljani. 1869. 8°. 43.

Sviloreja umevno in v podobah razlagana za male svilorejce. V Ljubljani. 1869. 1 pola v Fol.

Poduk, kako najbolje živo mejo zasaditi. S podobo po J. Schenkovem in Faberjevem spisu. V Ljubljani. 1868. 8°. 15.

Živali kmetijstvu in gozdarstvu koristne, s posebnim ozirom na zatiranje škodljivega mrčesa. Po drugem natisu Viljema Schleichera. V Ljubljani. 1870. 8°. 35.

Poduk, kako se dela žganje vsake baže, mrzlo in brez posebnih naprav (aparatov). Ozira se na navadne pijače, likêre, kuhanje sladkorja (cukra) in barvanje blaga. Za krčmarje in za tiste, ki sami kuhajo in mešajo pijače, je ta knjižica neobhodno potrebna. Obsega blizu sto receptov. V Ljubljani. Giontini. 1868. 8°. 46.

O pritoževanju proti merilu na zemljiščni davek. Izdala Kmetijska družba štajerska. Nemški in slovenski. Gradec.

Naznanila. Izdaja c. kr. Kmetijska družba kranjska. Letnik 1870. I. zvezek. V Ljubljani. 8°. 167.

Pesništvo in pripovedništvo.

Str. 36—39: [1]) Slov. Bč. III. — [2]) Nov. 1854. — [3]) Slov. Bč. III. — [4]) Slov. Glas. 1858. — [5]) Slov. Bč. I. — [6]) Slov. Glas. 1864. — [7]) Nov. 1862; Slov. Gl. 1863. — [8]) Nov. 1864. — [9]) Nov. 1865. — [10]) Nov. 1864. — [11]) Nov. 1854, 304; Drobt. 1862. — [12]) Nov. 1862, 1864. — [13]) Dr. Jož. Pajek, Črtice iz življenja id. 140.

Jezikoslovje.

Str. 40—41: [1]) Nov. 1844, 167. — [2]) Nov. 1845, 10. — [3]) Nov. 1845, 31. — [4]) Nov. 1845, 192. — [5]) O pravih imenih za mesece, Nov. 1849, 13. — [6]) Nova mesečna imena za vse Slovane, Nov. 1850, 197. — [7]) Zastran slovenskih imen mesecev, Nov. 1849, 163. — [8]) Nov. 1850, 135, 162, 176. — [9]) Nov. 1849, 125—224. — [10]) Nov. 1853, 339. — [11]) Nov. 1855, 250. — [12]) Nov. 1853, 270, 396. — [13]) Nov. 1864, 316. — [14]) Nov. 1856, 75. — [15]) Nov. 1856. — [16]) Nov. 1856, str. 3—218; dostavi Hicinger: Nekoliko kritike, Nov. 1858, 291. Še nekoliko kritike, Nov. 1858, 365. — [17]) Nov. 1862, 34; dostavi Nov. 1865, 52—53. — [18]) Nov. 1863, 74—90.

Slovensko slovstvo.

Str. 42—43: [1]) Nov. 1844, 32. — [2]) Nov. 1844, 115; kratek življenjepis F. A. Ciglerja, slavnega naravoslovca, se nahaja v Nov. 1846, 175. — [3]) Nov. 1847, 3, 10. — [4]) Nov. 1847; slavi se cesarska dunajska akademija ko močna podpora

slovanskega jezikoslovja, ker je razpisala častno darilo za primerjalno slovnico slovanskih jezikov, Nov. 1848, 27. — [5]) Nov. 1852. — [6]) Nov. 1853; dostavi J. Š.: O spisovanji dobrih knjig, Nov. 1855, 75. — [7]) Nov. 1857, 146; dostavi M. Majarja spis »Naše slovstvo«, Nov. 1857. — [8]) Novice pa omenjajo, da se ta smer ne vjema z namenom prostonarodnega časnika. — [9]) Nov. 1857, 282. — [10]) Nov. 1857, 315. — [11]) Nov. 1861, 330, 337. — [12]) Nov. 1863, 12. — [13]) Nov. 1858.

Prirodoslovje.

Str. 44—45: [1]) Nov. 1858, 7. — [2]) Učenjak popisan v Erjavčevem šaljivem sestavku »Iz življenja Šnakšneperleina« je Ferd. Šmid. — [3]) Nov. 1849, 200, 223. — [4]) Nov. 1853, 38—182. — [5]) Nov. 1853, dostavi: Voda v službi človeški, po Müllerju, Nov. 1853; Od repatic ali kometov, Nov. 1853. — [6]) Nov. 1853, 329. — [7]) Nov. 1856. — [8]) Nov. 1856. — Jurij Pavalec je po nemških izvirnikih opisaval naravne prikazni.

Pravoznanstvo

Str. 46—48: [1]) Nov. 1845, 41—42: Osnanilo ilirſkiga deshelniga poglavarſtva radi delitve premij sa konje sa Koroſhko in Kranjſko, Nov. 1846, 64, 80. Vojſkovodno povelje is Milana, Nov. 1848, 12. — [2]) Nov. 1849, 224. — [3]) Nov. 1882, 210, 217. — [4]) Nov. 1848, 111. — [5]) Nov. 1848, 155. — [6]) Dr. Ivan Dečko, Ljublj. Zvon 1883, 539. — [7]) Nov. 1849, 56, 59. — [8]) Nov. 1849, 98—139. — [9]) Nov. 1849, 101—190. — [10]) Nov. 1849 so zahtevale v sestavku: Nekaj zastran državniga zakona, da mora biti prevod čisto slovenski, ne mešanica iz slovenščine in hrvaščine. — [11]) Nov. 1852, 86—119. — [12]) Nov. 1852, 286—398. — [13]) Nov. 1861, 294. — [14]) Nov. 1862, 15. S-e: Znanost prava v Slovencih, Slov. Nar. 1882, št. 235. Dr. J.: Novi zakon o zemljiških knjigah, Sl. Nar. 1872, 10.

Družba sv. Mohorja.

Str. 52: Dr. Jak. Sket: Štiridesetletno književno delovanje »Društva in družbe sv. Mohorja«, Slov. Več. 1892.

Str. 55: V I. in II. zvezku te knjige sem med kulturni pregled in med pisatelje postavil mecenate dotične dobe. Ko se je tiskal III. zvezek, sem založil rokopis, ki je opisal nastopne podpornike slovenskega gibanja, zato se uvrsté tukaj.

Nadvojvoda Ivan (1782—1859)

na Štajerskem, navadno imenovan »Prinz Johann«, se po vsej pravici šteje med prijatelje in podpornike Slovencev, ker je vlada vsled njegovega prizadevanja dovolila izdajati „*Novice*“. Primerno so torej „*Novice*“ 1859. l. str. 153 objavile to-le slavilko:

Ime Tvoje, vitez, v črkah je zlatih
Na dvorih visokih, v koči priprost'; —
Na zdelkih kmetiških, na kamnih bogatih
Leskeče na veke se Tvoja svitlost.

Dobrave puste si napravil rodovitne
  Poljana Ti cvetek ponuja v spomin.
Ki tvoriti dela ume glasovitne,
  Je Tebi hvaležen Slovenije sin.

Naukom stezice odperal naravno,
  Obrtnosti bil si najbolj' učenik,
Dal našem' jeziku uzvišenost slavno,
  U sercu postavil si večen spomnik!

Anton Alojzij Wolf[1] (1782—1859.)*)

rojen v Idriji, je bil stolni kaplan v Ljubljani, beneficijat v Idriji, notar v škofovski pisarni, svetovalec in šolski poročevavec na tržaškem namestništvu, od l. 1824—1859. škof ljubljanski.

Pošiljal je najboljše bogoslovce na Dunaj v Avguštinej, da bi se tam učili za bogoslovne profesorje, ustanovil mnogo vikarijatov, sam poboljšal slabo plačanim duhovnikom plačilo, podaril za semeniško knjižnico 5000 gld., ustanovil dijaško semenišče in daroval v to svrho 40.000 gld.; njemu v hvaležen spomin dobilo je ime: »Aloysianum«.

Ker je bilo sv. pismo pošlo koncem minolega stoletja, prevedeno po Japlju, Kumerdeju in drugih, je ravnatelju ljubljanskega semenišča Juriju Volcu dal veliko nalogo, na novo prevêsti sv. pismo. Delo se je dovršilo l. 1863.; stroške je velikodušno plačal Wolf; na njegove stroške se je natisnil *„Wolfov nemško-slovenski slovar“*, ki ga je sestavil M. Cigale.

Podpiral je vse dobre namene; radi tega je njegovo delovanje kulturno-zgodovinske važnosti.

Fidelis Trpinc (1799—1875.)**)

je osnoval v Kranju usnjarsko šolo; prevzemši fužinsko grajščino je z drugimi rojaki, navdušenimi za obrtnost, storil mnogo koristnega, stavil tvornice ter kranjskemu imenu celó v inostranstvu pridobil čast. Svoje izdelke je pošiljal na vse svetovne razstave.

*) Hvaležen spomin na dan sv. Alojzju Njih Ekscelenci, Nov. 1847, 97. — P. Hicinger: Previsokimu prečastitimu Gospodu Gospodu Antonu Alojzu v petindvajseti jubilej posvečenja, Dan. 1849, 33. — Prečastitimu ...... Antonu Alojzu v proslavo pedesetletnega mašništva, Dan. 1854, 209, 213 — A. U. Okiški: Glasi bridke žalosti i. dr., Dan. 1859, 25. — Praprotnik: Mali spomenik, Dan. 1859, 33; Nov. 1859, 25. — Ivan Lavrenčič: Anton Alojz Wolf, knezoškof ljubljanski. V Ljubljani 1882. 8. 58. J. Blasnik.

**) Nov. 1865, 125, 1875, 61. — J. Marn, Jez. XXV.

Podpiral je duševno gibanje Slovencev in se rad pridruževal Bleiweisu ter Slovence poučeval po lepih spisih. Predsednik kranjski kmetijski družbi obračal se je »do ljubih svojih domorodcev« in se ustavljal krivemu razlaganju kmetijskih šol. Poročal je iz kmetijskega zbora na Dunaju, popisal kmetijstvo v Belgiji. — Bil je podpornik »Sokolu«, »Slovenski Matici«, čitalnici ljubljanski, dvajset let predsednik kmetijski družbi.

Baron Anton Cojz, rojen l. 1808. v Ljubljani, posestnik grajščine na Brdu, je mirno delal na vse strani v prospeh kranjske dežele, podpiraje narodna podjetja in posameznike. Župan v Predosljih je mnogo storil za občino. L. 1861. voljen v deželni zbor je zastopal do leta 1869. kranjsko-loški okraj. Slovenski Matici je volil 500 gld. in bil tudi nekaj let njen predsednik. Bil je vreden naslednik Žigi Cojzu, ki je bil v Vodnikovi dôbi mecén slovenskim pisateljem.

Karol Rudež *), porojen l. 1833. na grajščini „Gracarjev Turen“ blizu Šent Jerneja na Dolenjskem, je po gimnazijalnih študijah zvršil poljedelsko akademijo v Ogrskem Starem gradu, potoval po Srbskem, Laškem, Nemškem, Francoskem in Angleškem, podpiral na vse načine slovensko slovstvo in med drugim nagovoril tudi Trdino, da je zopet zastavil peró. Njegov oče je posebno ljubil srbske narodne pesni in še v starih letih svojemu sinu pripovedoval ali bral srbske junaške pesni.

Jurij Grabrijan (1800—1882) **) iz Adlešič na Dolenjskem, je postal l. 1838. vikar in leta 1840. dekan v Vipavi. Bil je sošolec Prešernu in je ž njim zlagal slovenske pesmice, n. pr. leta 1823. „Kranjska Slovenija“ (»Nov.« 1862, 332), ki popisuje v petindvajsetih devetvrstičnih kiticah hrepenenje, olepšati in omikati slovenski jezik. Vsa obširna pesen je več ali manj verzifikovana proza. Večje so njegove zasluge za omiko in vzbujanje narodne zavesti v vipavskem okraju. Oglašal se je na taborih, v deželnem zboru, na narodnih veselicah, ustanovil Vipavcem čitalnico, ji predsedoval do smrti, zidal šole in podpiral vsako podjetje; imenovali so ga Bleiweisa vipavskega okraja.

Dr. Janez Bleiweis.

Str. 55—58: Fr. Celestin: Svečanost o sedemdesetletnici dr. J. Bleiweisa, Zagreb 1879. 8°. 90. — Fr. Levec, Sl. Nar. 1878. št. 265—275; Slov. Več. 1880 (s podobo). — Založniki Novic: Prečastitemu gospodu dr. Janezu Bleiweisu k njegovi sedemdesetletnici, Nov. 1878, štev. 374. — J. Lavrenčič, Nov. 1878, 380, 1882, 300. — Svetozor 1878, št. 48 — Srbska Zora 1879, št. 2. — Lujiza Pesjakova, Nov. 1878, 1881. — Poročilo o sedemdesetletnici, Nov. 1873, 378. — Nagovor pri slavnosti sedemdesetletnice velečastitega gospoda dr. Janeza Bleiweisa

*) Fr. Levec, Ljublj. Zv. 1885, 123.

**) Radoslav: Preč. zlatomašniku Jurju Grabrijanu, Nov. 1875 317. — Iv. Lavrenčič, Nov. 1882, 204. — Sl. Nar. 1882, št. 141. — Ljublj. Zv. 1882, 506. — J. pl. Kleinmayer: Jurij Grabrijan in Anton Hribar, Edin. 1882 in Edin. 1894.

v ljubljanski čitalnici dné 19. novembra 1878. Zložila gospa Lujiza Pesjakova, govorila gospa Albina Valentova. Založila Lujiza Pesjakova. Tisk Blaznikov v Ljubljani 8. 4. — Govor Luke Svetca na grobu Janeza Bleiweisa, Letopis Mat. Slov. 1881. — N. C.: Venec na grob dr. J. Bleiweisa. — J. Levičnik: Odmev žalosti od naših gorá o smrti dr. Bleiweisa, Nov. 1881. — † Bleiweis, Nov. 1881, 381, 392—396. — Jos. Cimperman: V spomin dr. J. Bleiweisa, Nov. 1882, 183—205. — Ig. pl. Kleinmayr, Edinost 1881; Triester Ztg. 1881. — I. Cimperman, Slavnostna kantata, Slov. 1884, 41. — Bog. Šulek: Dr. Ivan Bleiweis, Zagreb 1882, 43. — Pypin Spasovič, I. 383—384.

[1]) Praktisches Heilverfahren bei den gewöhnlichen innerlichen Krankheiten des Pferdes nach den Grundsätzen der praktischen Thierarzneischule in Wien. Braumüller 1836.

[2]) Imele so naslov: Kmetijſke in rokodelſke novize. Na ſvitlobo dane od z. kr. kmetijſke drushbe. Vred devane od Dohtarja Janesa Bleiweisa, zeſ. kralj. uzhenika sdravilſtva, tajnika z. kr. kmetijſke drushbe, uda zeſ. kralj. druſhtva sdravnikov na Dunaju in zeſ. kralj. kmetijſkih drushb na Shtajerſkim, Koroſhkim, Goriſhkim, Hrovaſhkim in Zheſkim. Pervi tezhaj od Proſenza do konza Grudna 1843. Drugi tezhaj od Proſenza do konza Grudna 1844.

[3]) N. 1844, 167. — [4]) N. 1849, 9. — [5]) N. 1852, 43; tudi se je obrnil proti načinu, kako so tam opisani slovenski pisatelji. — [6]) N. 1849, 9. — [7]) N. 1857, 184. — [8]) N. 1862, 16. — [9]) N. 1855, 130. — [10]) N. 1857, 184. — [11]) N. 1862, 273. — [12]) N. 1857, 396. — [13]) N. 1858. — [14]) N. 1849, 83—205 in Marije Terezije gozdni red. — [15]) N. 1850, 163. — [16]) Koled. 1854; Ltp. Mat. Slov. 1872, 151; N. 1873, 170—173. — [17]) N. 1844, 193. — [18]) N. 1846, 203, 207; Koled. 1856. — [19]) Koled. 1856; oba po Slomšku. — [20]) Ltp. 1859, 31—36. — [21]) N. 1849, 29. — [22]) Ltp. 1875. — [23]) Ltp. 1876, 158—164, 149—158. — [24]) Ltp. 1876, 160—162, 233—234. — [25]) N. 1864, 31. — [26]) Razun poprej omenjenih spisov v Letopisu bodi še omenjen »Življeji človeški in njih vpliv na organizem človeški, Ltp. 1878. V čitalnici ljubljanski je 1878. leta govoril o zgodovinsko znamenitih hišah ljubljanskih, N. 1878, 140—149. — Pristavi: Ain neues lied von den kraynerischen Bauern, Ltp. Mat. Sl. 1877, 200—202. — [27]) N. 1848, štev. 12. rudeče obrobljene kličejo: »Slava, slava našemu presvitlimu cesarju Ferdinandu Pervimu« za ustavo in narodno stražo; podpisan je Bleiweis kot urednik in tovariš prve kompanije narodne straže v Ljubljani. — [28]) »Prošnje kranjskih stanov, deželnih stanov v rečeh slovenskega naroda.« — N. 1848, 58 navajajo devet točk, med njimi tudi vseučilišče v Ljubljani. Kot svoje geslo naglaša Bleiweis na koncu: »več delati kot besedovati.« Mnogo je pisal o državnem zboru na Dunaju, ob ustavi, kake poslance je treba poslati tje; obračal se je v uvodnih člankih naravnost do poslancev, N. 1848, 187. — Zaradi deloma izpremenjenega smotra so se Novice od 1849. l. imenovale: Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči. — [29]) N. 1865, 323; N. 1868, 386; N. 1869, 70, 412. — [30]) I. zv. J. Blaznik. 8°. 44, urejen po

Bleiweisu; on je tudi poročal o prvi besedi tega društva v gledišču leta 1848., N. 1848, 95. L. 1849 vpraša: Kaj počnè slovensko društvo v Ljubljani? N. 1849, 20. — [31]) N. 1850, 67, 208; N. 1860, 404. — Od ljudskih šol v slovenskih deželah, N. 1851, 80—91. — [32]) Vodnika, Japlja, Staniča, Stanka Vraza, Miklošiča, Cojza, Valvazorja. Iz leposlovnih spisov Bleiweisovih Koledarčkov je Blaznikova tiskarna napravila knjižico *„Zlati Klasi“*, kateri je Bleiweis dal samo ime.

[33]) I. »Županova Micika.« Kratkočasna igra s petjem v dveh dejanjih. Po Linhartovi v Ljubljani prvokrat igrani 1790. leta predelal dr. Janez Bleiweis. 1864. 16°. 44. — II. »Domači prepiri.« Poslovenil J. Zabukovec. — III. »Strup.« — IV. »Svitoslav Zajček.« Poslovenila in založila L. Pesjakova. — V. »Bob s Kranja.« Vesela igra s petjem v jednem dejanju. Poslovenjena po češkem. Natisnil J. Blaznik. 1865. 16°. 40.

[34]) Nov. 1861, 1. — [35]) V Kamniku, v Kranju, v ljubljanski okolici.

[36]) Bukve za kmeta, kako se ima per kupovanju, plemenenju, rêji in opravljanju kónj sploh obnašati, da bi jih bolezen obvaroval in v njih unanjih in notranjih boleznih sam sebi svetoval in pomagal. Po volji c. kr. kranjske kmetijske družbe spisal in na svitlo dal dr. Janez Bleiweis, zdravnik za živino, c. kr. učenik zdravilstva za živino in tajnik c. kr. kmetijske družbe v Ljubljani. I. del, s podobščino za spoznanje starosti dvanajst zob. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blaznik 1843. 8°. 80.

[37]) Nauk, zdrave in bolne kopita podkovati in kopitne bolezni ozdravljati. Spisal dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. 1861. 8°. 114. J. Blaznik. To je prvi del knjige *„Živinozdravništva“*, ki sta ga sklenila spisati dr. Bleiweis in dr. Strupi in izdati v I—X delih. — Tega dela V. oddelek je: [38]) Nauk, kako pomagati živini o porodih in kako po porodu ravnati s staro in mlado živino in ozdravljati poporodne bolezni. V Ljubljani. Spisal dr. Janez Bleiweis. 1853. 8°. 86. J. Blaznik. — III. in V. oddelek sta: [39]) Nauk odreje domače živine. Spisal dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. J. Blaznik. 1858. 8°. 56, in — [40]) Nauk za klavno živino in meso ogledavati. Spisal dr. J. Bleiweis. V Ljubljani. J. Blaznik. 1855. 8°. 20. — *„Novice“* pripovedujejo, da sta še dva dela pripravljena za tisk, namreč [41—42]) Sodniško živinoznanstvo, pa Znanstvo vsih delov, iz katerih je živinsko truplo sestavljeno in njih opravil v zdravem stanu.

[43]) Nauk o umni živinoreji. Spisal dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. 1871. 8°. 119. Z dvajsetimi podobami. Založila kranjska kmetijska družba.

[44]) Milosrčnost do živali. Spisal dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. 1846. Bile so priloga „*Novicam*“, in na svetlo dala jih je c. kr. kmetijska družba, posnemaje ljudomilo delovanje Staničevo na Goriškem.

[45]) Nauk murve in svilode rediti in svilo pridelovati. Po spisu doktorja in profesorja Fr. Ksav. Hlubeka za Kranjsko deželo vredil dr. Janez Bleiweis, na svetlo dala Kranjska kmetijska družba. S podobami na štirih listih. V Ljubljani. 1851. 8°. 54. J. Blaznik.

[46]) Zgodovina ces. kralj. kranjske kmetijske družbe s statističnim popisom kmetijstva na Kranjskem. Zložil dr. J. Bleiweis. Na svetlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. 1855. 8°. 32. J. Blaznik. — Die Jubelfeier der krainerischen k. k. Landwirthschaftsgesellschaft. Laibach. 1867.

Po vzgledu Vodnikovem in po priporočilu Kopitarjevem je začel 1844. leta uredovati „*Veliko pratiko*“, katero je izdajal do smrti.

Dostavi še te-le štiri Bleiweisove knjige:

Slovenski jezik pa kranjska špraha. V Ljubljani. 1862. 16°.

Zur Aufklärung in der Sprachenfrage, besonders in den Volksschulen Krains. 24 str. Laibach 1871.

Die Identität der Rinder- und Schafpest. Wien. 1864. 16°.

Zur Reform des Findelwesens im Herzogthum Krain. Laibach 1868.

Str. 59: Ferdinand Schmidt. — Nov. 1878, 64. — J. Marn, Jez. XXV. — Fr. Wiesthaler, Ljublj. Zvon 1881. — [1]) Nov. 1844, 10. — [2]) Nov. 1844 14. — [3]) Nov. 1848, 114. — [4]) Nov. 1844, 118. — [5]) Nov. 1855. — [6]) Nov. 1850, 126. — [7]) Nov. 1858, 137. — [8]) Nov. 1856, 145. — [9]) Nov. 1845.

Str. 60: Peter Aleš. — J. Marn, Jez. XXV. — Prečastitemu gospodu gospodu Petru Alešu, korarju, višjemu šolskemu ogledu, tržaškemu družbeniku ljubljanske družbe id. o njegovem sedemdesetem godu 29. junija 1856, N. 1856, 250 (sonet).

Zaveden kmet, ali najpotrebniši nauki kmetijstva za nedeljske šole po deželi. Spisal Peter Aleš, stolni dehant v Terstu in okrožni šolski ogleda. V Terstu. 1856. 8°. 118.

Str. 60: Peter Leskovec. — Nov. 1847, 60. — J. Marn, Jez. XXV. — [1]) Nov. 1843 in 1844. — [2]) Nov. 1844. — [3]) Nov. 1844. — [4]) Nov. 1845. — [5]) Nov. 1845. — [6]) Nov. 1846, 169, 182.

Str. 60: Jurij Pajk. — Nov. 1865, 343. — J. Marn, XXV. — [1]) Nov. 1855, 57, 61. — [2]) Nov. 1855, 85. — [3]) Nov. 1851, 253. — [4]) Nov. 1853, 1; dostavi: Podučni nauki za naše kmete, Nov. 1853, 33, 38.

Str. 60: Jernej Medved. — J. Marn, Jez. XXV.

P. Karla Razgovor od keršanskiga upanja zoper duha maloserčnosti, nezaupa in prevelikega strahu. Poslovenil iz Nemškiga J. M. V Ljubljani. 1847. 8°. 264. Natisnil J. Blaznik.

Dühovna Vojska. Spisal v laškim jeziku bogaboječi oče Lavrenc Skupuli, nekdaj minih reda svetiga Kajetana. Prestavil vnovič J. M. V Ljubljani. 1849. 8°. XI. 214. Založil in natisnil I. pl. Kleinmayr.

Matija Vertovec.

Str. 60—62: Gospodu Matiju Vertovcu (sonet), N. 1846, 33. — Podgorski: Nagrobnica Vertovcu, N. 1851, 184. — F.: V spomin id., D. 1851, 155. — J. Vertovec: V spomin M. Vertovcu govoril v besedi poddraški dné 22. aprila 1868, N. 1868, 150. — F. Zakrajšek: Glasi iz Primorja z ozirom na govor J. Vertovčev, N. 1868, 183. — J. Marn, Jez. XVI. 60—71. — Spominska plošča, Ljublj. Zv. 1884, 374. — Sl. N. 1884, št. 137. — Ed. 1884, št. 48. — [1]) Nov. 1843.

[2]) Vinoreja. Za Slovence spisal Matija Vertovc, farmošter v Šent-Vidu nad Vipavo in tovarš c. kr. kmetijske družbe v Ljubljani. Prilogni list h kmetijskim in rokodelskim *„Novicam"* 1844. l. V Ljubljani, natisnil Jožef Blaznik. 8°. VIII. 253 str.; pristavek str. 29.

[3]) Kmetijska kemija, to je, natorne postave in kemijske resnice, obernjene na človeško in živalsko življenje, na kmetijstvo in njegove pridelke. V Ljubljani, natisnil Jožef Blaznik. 1847. 8°. VIII. 249 str. (Ponatis devetindvajset sestavkov iz *„Novic"* 1846. l.)

[4]) Nov. 1846. — [5]) Nov. 1847. — [6]) Nov. 1847, 83—162.

[7]) Shodni Ogovori. Spisal in izustil Matija Vertovec, fajmošter v Št. Vidu nad Ipavo. Na svitlo dani od slovenskiga društva v Ljubljani. 1850. Blaznik. 8°. IV. 172 str.

[8]) Nov. 1851, št. 37. — [9]) Dan. 1851, št. 51. — Dostavi: Poskušnja stare slovenščine po Ipavskim in Primorskim. — Iz zapuščine Vertovčeve, Nov. 1852, 203.

Str. 62: Dr. Jožef Orel. — Nov. 1874, 376. — Dan. 1874, 370. — S. 1874, št. 47. — M. Močnik, O Orlovi svečanosti v čitalnici ljubljanski, Učit. Tov. 1867. — [1]) Nov. 1848, 90. — [2]) Nov. 1843, 4. — [3]) Nov. 1843, 9. — [4]) Nov. 1843, 44; Nov. 1860, 63. — [5]) Nov. 1844, 8. — [6]) Nov. 1845. — [7]) S. 1874, štev. 47. — [8]) Nov. 1849, 69. — [9]) Nov. 1852, 150. - [10]) Nov. 1872, 236. — [11]) Nov. 1845.

Mihael Vernè.

Str. 63—64: Nov. 1861, 255 (Cegnar poroča smrt Vernetovo). — J. Navratil, Koled. Moh. 1866. — J. Marn, Jez. XVI.

[1]) Občna Povestnica ali Zgodovina celega sveta. Spisal Mihael Vernè. Doklada *„Novic“* 1856. l. v 8⁰. I. Povestnica starega časa, str. 495—533; II. Povestnica novega časa, str. 1—439. V posebni izdaji je izšla potem

Občna Povestnica ali zgodovina celega sveta. Spisala narodu slovenskemu Matija Vertovec, fajmošter v Št. Vidu nad Ipavo, in Miha Vernè, stolni prošt v Terstu. V Ljubljani. 1863. Natisnil in založil Jožef Blaznik. 8⁰. 439.

[2]) Potovanje v Svete Dežele v letu 1857. Spisal Mihael Vernè. V Ljubljani. 1859. Natisnil in založil J. Blaznik. 8⁰. 273.

Str. 64: Franc Pirc. — Oče Pirc v Ljubljani, Dan. 1873, 323—331. — Poslovljenje z Amerike, Dan. 1874, 46. — J. Marn, Jez. XXIII. — P. Florentin Hrovat: Franc Pirec, oče umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijani v severni Ameriki. Celovec. 1887, 8⁰, 111. — Svoje življenje je sam opeval v pesmici v osmerih jezikih, Dan. 1864, 229.

[1]) Podvuzhenje, kako ſe morejo te ſhkodljive goſenze konzhati. Od Franz Pirza, farmoſhtra v Bresouzi. Ljubljana. Kleinmayr. 1834. 8⁰. 16.

[2]) Kranjski vertnar ali Podučenje, v kratkim veliko sadnih dreves zasaditi, jih z ceplenjam požlahniti in lepe verte k velikim pridu zasaditi. I. Del. Na svetlobo dala cesarska kraljeva družba kmetistva na Krajnskim. Spisal Franc Pirc, Fajmašter per sv. Jernej v Pečah in tovarš imenvane družbe kmetistva. V Lublani, nat. žlahten Kleinmayr. 1830. 8⁰. 88. — II. Del. Spisal Franc Pirc, Fajmašter v Podbrezju. 1834. 8⁰. 39. — Drugi pomnoženi natis 1845. 8⁰. 125. — Tretji 1863. 8⁰. 112.

N e k t e r e p e s m i. Zložil in na svitlo dal Frančišk Pirc, severno-amerikanski misijonar. I. in II. pomnoženi natis. V Ljubljani. Tisk. Klein in Kovač. 1874. 8°. 44.

D i e I n d i a n e r i n N o r d a m e r i k a, ihre Lebensweise, Sitten, Gebräuche u. s. w., bearbeitet von Franz Pierz, kath. Missionär. St. Louis. 1855. 8°. 130.

Str. 65: Dr. Jožef Šubic. — J. M. Borovski, Slov. Glas. 1861. — J. Marn, Jez. XXIV. — [1]) Nov. 1855, 130—180. — [2]) Nov. 1855, 214, 218. — [3]) Nov. 1855. — [4]) Nov. 1855. — [5]) Nov. 1855. — [6]) Nov. 1855. — [7]) Nov. 1855. — [8]) Nov. 1855.

[9]) P u b l i j a V i r g i l i j a M a r o n a G e o r g i k o n. To je Poljedelstvo. Čvetere bukve. Poslovenil Dr. J. Šubic. V Celovcu 1863. 16°. 118. Natisnil J. Leon.

Str. 65: Miha Peternel. — J. Marn, Jezič. XXV. — Kr. 1884, 479. — [1]) L. 1853. »Errichtung der k. k. Unter-Realschule in Laibach«; l. 1854. »Georg Freiherr v. Vega«; l. 1855. in 1856. »Geographische Skitze des Herzogthums Krain, Lage, Grenzen und Grösse«; l. 1857. »Andeutungen, wie und von wem die Realschule zu beachten und zu benutzen sei, insbesondere in unserem Vaterlande Krain«; l. 1858. »Schule und Leben, insbesondere die Realschule und das gewerbliche Leben.«

Str. 65: Andrej Fleischman. — Nov. 1867, 189—190. — J. Marn, Jez.

[1]) Ü b e r s i c h t d e r F l o r a K r a i n s sammt der Angabe der Standorte ..... von Andr. Fleischman, Privatlehrer der Botanik. Laibach 1849. 8°. 144. To delo je izdala kmetijska družba. — W. Voss, Jahresbericht der Ober-Realschule Laibach. 1884—1885.

Fleischmanovo knjigo je pohvalil odličen strokovnjak, Nov. 1847, 44. — [2]) Nov. 1846. — [3]) Nov. 1850, 182—224. — [4]) Nov. 1851. — [5]) Nov. 1851.

Str. 65: Mihael Ambrož. — Nov. 1864, 140. — J. Marn, Jez. XXV. — [1]) Nov. 1847, 14—34. — [2]) Nov. 1850, 23. — [3]) Nov. 1850, 26. — [4]) Nov. 1850, 26. — [5]) Nov. 1850, 32. — [6]) Nov. 1850, 59. — [7]) Ibid. — [8]) Slov. 1848, l. 10; takih odprtih pisem objavil je 1848. l. več. — [9]) Nov. 1849, 66. — Dostavi še: Drugo razjasnjenje zastran kmetijskih reči, Nov. 1848, 170. — Dobrovoljni svêt, kako se je v županijskih zborih obnašati, Nov. 1851, 2. — Katere poslance bomo volili na Dunaj? Nov. 1848, 86.

Str. 65: Jernej Arko. — J. Marn, Jez. XX. — [1]) Nov. 1850, 48, 82, 106. — [2]) 1848. l. »Šmarna gora.« — [3]) 1850. l.; pristavi: Hvala kmetskega stanu, Dan. 1849, 118. — Glej dalje sestavke v Dan. 1849, 318; 1850, 250; 1848, 68 id.

Str. 66: Janez Križaj. — J. Marn, Jez. XXV. — Dan. 1873, 207.

Str. 66: Josip Bevk. — Dopis Nov. iz Ljubljane 1861, 9. — Dav. Trstenjak, Nov. 1859. — J. Marn, Jez. XXV. — [1]) Nov. 1852. — [2]) Nov. 1852. — [3]) Nov. 1853. — [4]) Nov. 1859. — [5]) Nov. 1855. — [6]) Nov. 1855.

Jovan Vesel - Koseski.

Str. 66—68: Jos. Stritar, Sl. Glas. 1868, 131—135, 230—236. — Cigale, Nov. 1868, 64. — Dopis iz Dunaja 172. — L. Jeran, Dan. 1868, 74. — Fr. Wiesthaler »Jovan Vesel Koseski in njegova dela«, gimn. prog. marib. 1874, 8°, 26. — C., Sl. N. 1878. — S. Rutar, Zvon 1879, štev. 26, 27. — Slavomil, Sl. N. 1879, št. 91—94. — Fr. Levstik, Ljublj. Zv. 1881, 1884, 252. — Kr. 1884, 224. — Ed. 1884, št. 26—28. — Sl. 1884, št. 19—120. — Sl. 1884, št. 71. — J. Marn, Jez. XXIV. — V. Kermavner: J. Koseski in Anton Žuža, Kr. 1885, 431. — Gospodu Koseskitu, pesniku Slovenije, Nov. 1844. — Fr. Malavašič, Nov. 1847, 20, 36. — Svitoslav: Komu? Dan. 1851, 36. — Rodoljubski Mojstru pevcev, Nov. 1852. — Dr. Toman: Ivanu Koseskimu za god in odhod v Albanske toplice, Nov. 1854, 200; Nov. 1855; Nov. 1856.

[1]) Macepa Jovan, hetman ukrajinski dôbe Petra Velikega. Pravlica zgodbe resnične po Byronovi istega imena slobodno pel in pomnožil Jovan Koseski. V Ljubljani. 1868. 16°. 55.

[2]) Razne dela pesniške in igrokazne Jovana Vesela Koseskiga, finančnega svetovavca. Na svetlo dala in založila Matica Slovenska. V Ljubljani 1870. 8°. 690.

[3]) Raznim delom pesniškim in igrokaznim Jovana Vesela Koseskiga dodatek. V Ljubljani 1879.

Str. 68—69: Matevž Ravnikar. — J. Marn, Jez. XVI. — Nov. 1864, 55. — Glas. Slov. 1864, 99. — [1]) Nov. 1846, št. 25—29; Letopis slov. društva 1848, 1—13; Nov. 1850, 3—38; Nov. 1851. — [2]) Nov. 1847, str. 84. — [3]) Drobt. 1848. — [4]) Drobt. 1848. — [5]) Predgovor, str. VIII. — [6]) I. zvezek 1857, str. XIV. — [7]) IV. zvezek 1859, str. 9—362. — [8]) Vorwort VIII. — [9]) Nov. 1859, 320. —

[10]) Utopljenec ali potovanje na Ostrovid. Celovec 1867. 8°. 117. Prvotni naslov je bil: Potovanje na Spicbergen (Ostrovice).

Str. 69—72: Peter Hicinger. — [1]) J. Marn, Jez. XII. — [2]) N. pr. »Pesmi Alfonza Ligorijana«; »Pesem Sicilijanskih mornarjev. — [3]) Dan. 1849, l. 33. — [4]) Dan. 1849, l. 33. — [5]) Dan. 1850, l. 21.; istega leta l. 33. »Ave maris stella — Zdrava morska zvezda« in še nekoliko drugih, glej J. Marn, Jez. XII. 24. — [6]) Nov. 1844; v Novicah 1847 pripoveduje iz dveh pisem And. Skopca, misijonarja v Ameriki, o razširjanju katoliške vere v Ameriki. — [7]) Nov. 1846. — [8]) Dan. 1847. — [9]) Dan. 1858. — [10]) »Zlati vek.« — [11]) Slov. cerkv. čas. 48. — [12]) Ibid. — [13]) Ibid. — [14]) Sestavljal je zgodovino sosednih škofij, n. pr. »Vrsta Goriških nadškofov«, »Nekdajni škofi v Koroški in Štajerski strani.« O zgodovini škofij je pisal tudi v časniku „*Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain.*“ — [15]) Romar 1857. — [16]) Romar 1858. — [17]) Nov. 1845. — [18]) Nov. 1845; v Mitth. des hist. Ver. für Krain 1847: Eine Sage des Marktes Neumarkt; 1848: Notizen über die Gegend von Mannsburg; 1850: Spuren der ehemaligen Befestigung in Krain; 1851: Ruinen alter Bauten.

[19]) Izdal je tudi: Das Quecksilberbergwerk Idria von seinem Beginn bis zur Gegenwart. Geschichtlich dargestellt. Laibach. 1860. 8°. 86.

[20]) L. 1864, 22—23, govori v „*Danici*“: »O starih farah na Primorskem«, in omenja »Imenik ali katalog ljubljanske škofije«, ki ga je bil sam popolnil 1854. l., rekši, da je primeroma k drugim jako zanesljiv in popoln. — [21]) Zgod. Dan. 1865, 3—17, v Nov. 1866, 20—24: »Nekatera ljudska imena na Notranjskem in Primorskem,« n. pr. o Čičih, Brkinih. — [22]) Marn, Jezič. X. 68—70. — [23]) Marn, Jezič. X. l. c. — [24]) Nov. 1857, Dan. 1857. — [25]) Nov. 1857.

[26]) Razlaganje zakonskih postav. Poleg narboljših razlagavcov spisal Peter Hicinger. V Ljubljani 1857. 8°. 152. J. Blaznik. — [27]) Molitve pri obiskovanji svetih šteng. V Ljubljani 1843. 12°. 24. — Mali rožni vertič ali molitve o vsih posebnih časih, perložnostih in potrebah. Spisal Hitzinger, kaplan v Mokronogu. V Ljubljani. 1843. 12°. 183. J. Blaznik. — Knjiga se je natisnila trikrat. — [28]) Domač koledar slovenski za navadno l. 1859. V Ljubljani. Giontini.

[29]) Nov. 1850. — [30]) Dan. 1850.

Str. 72: *Jernej Uršič*. — Dr. Toman, Nov. 1859. — Andrej Praprotnik, Dan. 1859, 139. — M. M. Slovesnost v Kamnigorici, Dan. 1859, 139, 149.

Str. 72: *Matevž Hladnik*. — St. Kociančič, Glas. 1875, št. 47—53; Matevža Hladnika Vertičik samotnih cvetlic (rokop. 4°. 795 str.) se nahaja v semeniščni knjižnici v Gorici. — [1]) Nov. 1849. — [2]) Nov. 1852. — [3]) Dan. 1853. — [4]) Nov. 1852. — [5]) Dan. 1858.

Anton Žakelj.

Str. 72—73: J. Marn, Jez. XVII. — [1]) Primeri pesen »Cvetje in petje«, Nov. 1855. — [2]) Nov. 1856, 61; primeri: »Človečji sled«, Nov. 1855, 405, 358. — [3]) »Pepelnična«, Nov. 1846, 33. — [4]) Iz te pesni se je moralo izgubiti tu pa tam kaj; ker prehodi niso jasni. — [5]) Nov. 1855. — Spisal je tudi dva kratka sestavka v nevezani besedi: »Kralj in možaka poštenjaka« in »Pobratimstvo.« — Po Puškinu je prevêl »Misli in želje,« Nov. 1855.

Str. 73: *Kajetan Hueber*. — J. Marn, Jez. XXV. — [1]) Nov. 1845, 171. — [2]) Nov. 1856, 46. — [3]) Nov. 1845, 204; 1854, 278.

Str. 73: *Jurij Varl*. — J. Marn, Jez. XVII. — [1]) Dan. 1863, štev. 11. — Sodeloval je v „*Drobtinicah*“ in pomagal ustanoviti „*Slovenca*“.

[2]) Velesovo, božja pot na Kranjskem. Samozaložba. Nat. Rud. Milica. Ljubljana. 1872. 16°. 40.

Franc Svetličič.

Str. 73—74: J. Marn, Jezičnik XIX. — [1]) Nov. 1846, pristavi: »Življenje«, Nov. 1847. — [2]) Nov. 1849, primeri: »Pot skozi življenje«, Sl. Glas. 1861; drugi soneti se nahajajo v Nov. 1848—1849. — [3]) Slov. Glas. 1860. — [4]) Nov. 1864. — [5]) Nov. 1867.

Franc Malavašič.

Str. 74—75: Jurij Kosmač, Nov. 1863; Triglav 1865; Jos. Marn, Jez. XIX. — [1]) Illyr. Bl. 1838. — [2]) Illyr. Blatt 1841. — [3]) N. pr. »Oče naš za odvrnenje martranja žival«, »Angeljček«, »Starost spoštujte«, »Kaj je čudo«, »Krogotek«, »Rožica in metulj.« — [4]) Nov. 1846, št. 52. — [5]) Nov. 1847, št. 15. — Janežič, Cvetn. slov. sloves. 1870, str. 173—174; pristavi še: »Slovo od slavnega c. kr. krajnskiga regimenta Hohenlohe-Langenburg o njegovem odhodu na Laško 1. listopada 1847.«, in »V spomin stotnega rojstniga dneva barona Žiga Coiza 23. listopada 1847.«, Nov. 1847, št. 44 in 47.

[6]) Pravi Slovenec. Listi za podučenje naroda. 1838. 8⁰. Založnik J. Giontini; tiskal J. Blaznik.

[7]) »Zima«, »Sušec«, »Kresnica«, »Lahko noč.« — [8]) »Marjetica« (po ilirski Gjorgjičevi), »Svetimu Miklavžu«, »Vsahnjeno drevo.« — [9]) »Vsim pravim Slovencem za novo leto«, »Domorodni glasi.« — [10]) »Kopitar in Preširen.« — K pesmam, ki jih navaja Marn Jez. XIX, str. 27, pristavi še: »Srce in domovina.« — [11]) Nov. 1858, str. 72. — [12]) »Spomin in up«, »Zvončik,« »Stari pivček« in »Sivi lasi.« — Marnovim podatkom pristavi še »Repata zvezda«, N. 1858, str. 131.

[13]) Jozafat, kraljevi sin iz Indije. 8⁰. 127 str.; natisnil in založil J. Blaznik 1840. — Genovefa. Povest iz starih časov za vse dobre ljudi, zlasti pa za matere in otroke. L. 1841. 8⁰; tretji natis 1879. 16⁰, str. 122. — Timotej in Filemon. Zgodba keršanskih dvojčkov. Blaznik 1842. 8⁰. 90 str. — Erazem iz Jame. Povest iz XV. stoletja. Poleg verjetnih pisem spisal Fr. Malavašič. Z jedno podobšino. V Ljubljani. 1845. 8⁰. 39 str. — Štefan, srečni kmet. Resnična, podučenja polna povest, ktero naj vsaki kmet bere in k serci vzame, in vsak prijatelj ljudstva po mogočnosti razširja. Slovenskim kmetom v prid iz nemškiga prestavil Fr. Malavašič. V Ljubljani. 1850. 8⁰. 112. Blaznik. Hohn. — Nemški Pavliha v slovenski obleki, in Lažnjivi Kljukec. — Oče grof Radecki, c. kr. Maršal. Popisal Fr. M. Z jeklorezom. V Ljubljani. 1852. 8⁰. IV. 65. Eger. Giontini. — Stric Tomova Koča ali življenje zamorcev v robnih deržavah severne Amerike. Po angleški spisala Henrieta B. Stowe. Iz nemškega poslovenil Fr. Malavašič. S šterimi podobšinami. V Ljubljani 1853. 8⁰. 139. Milic. Giontini

— Oče naš. Povest za keršansko mladost in keršansko ljudstvo. Po priporočenju nekega častitljivega duhovna iz nemškega poslovenil Fr. M. Z eno podobšino. V Ljubljani. 1854. 8⁰. 236. Milic. — Čez pet let je izdal: Krivica za krivico. Povest iz časa ruske cesarice Katarine II. Nekoliko po nemškem izdelal Fr. M. V Ljubljani. Milic. — Zlata Vas. Podučna in kratkočasna povest. (Izvirnik je Zschokkejev: Goldmacherdorf)

[14]) Ali Kranjec ali Slovenec? — Česar nam je treba? — Narodno slovstvo. — Narodno pesemstvo.

[15]) Krain und das Deutschthum. Entgegnung auf die Flugschrift: »Das Deutschthum in Krain.« Von einem Freunde der Wahrheit. Laibach 1862. 8⁰. V. 31. J. Blasnik.

[16]) Slovenska Slovnica. Za perve slovenske šole v mestih in na deželi. Po narboljših dosedanjih slovnicah izdelana od Fr. Malavašiča. V Ljubljani. 1849. J. Blaznik. 8⁰. VIII. 176.

Anton Pintar.

Str. 76: Rodoljub Podratitovski v Dan. 1881, 269—301. — Jos. Marn, Jez. XXV.

[1]) Dve povesti iz pisem Krištofa Šmida. A. Golobčik. B. Kanarčik. Poslovenil A. P., bogoslovec v Ljubljani. 1840. 8⁰. 64. Blaznik. — II. natis 1853.

[2]) Kratek poduk sviloprejke ali židne gosenice in murve prav in z velikim pridam rediti. Iz nemškiga prestavil A. P., desetošolec. Na svetlobo dala kmetijska družba v Ljubljani. 1841. 8⁰. 44.

[3]) Sveti Anton Puščavnik in opat v Egiptu, očak menihov in puščavnikov na Jutrovem. Prigodba s kratkimi premisliki. Poslovenil A. P., fajmošter v Zalim logu. V Ljubljani 1862. 8⁰. 118.

[4]) Sveto pismo .... Alioli ..... Wolf l. 1856—1857: Bukve Tobijeve; I. II. do Timoteja, I. do Tita, do Hebrejev. Ta prevod je izdelal kot župnik v Turjaku.

[5]) Slomšekovo vodilo ali sedem šol keršanskega nauka za otroke pa tudi za odrašene. Iz „*Drobtinic*“ 1848. l. pomnoženo na svitlo dal in založil Anton Pintar, fajmošter v Zalem Logu. V Ljubljani 1876. 8⁰. 90. Milic.

[6]) Obletnica posvečenja nove cerkve Marijne v Suši v Zaliloški duhovniji 13. vinotoka 1878. Spisal A. P. Zaliloški 1878. 8°. 12. Blaznik.

[7]) L. 1847 in 1848. — [8]) L. 1854. — [9]) Od l. 1857. počenši. — [10]) L. 1864. — [11]) Glej J. Marn l. c. — [12]) Dan. 1870.

Str. 76: Dragotin Dežman. — [1]) W. Voss, Jahresbericht der Realschule in Laibach 1884. — Fr. Levec, Ljublj. Zvon 1889, 254—256. — A. Globočnik, Mitth. des Musealvereines f. Krain 1889, 373—381. — J. Marn, Sl. 1889, št. 92. — [2]) Nov. 1850. — [3]) Apih, Slovenci in 1848. l. 94. — [4]) Slov. 1850, št. 16—17. — [5]) Slov. Ber. za I. gimn. razr. 1850. — [6]) Nov. 1849, 163.

Op. Ljublj. Zv. 1890, 125 je objavil Dežmanovo pesem »Planinske cvetlice« iz 1856. l.

Str. 76: Martin Semrajc. — Lov. Toman: V spomin Martinu Semrajčovi, Nov. 1849, 64. — J. Marn, Jez. XXIV.

Luka Svetec (Podgorski).

Str. 77—78: [1]) Slov. 1887, 362 (s sliko). — J. Marn, Jez. 1892. — [2]) Kazen radovednosti, Slov. 1848, 72. — [3]) »Lipi«, Slov. 1849. — [4]) Slov. 1849, pristavi: »Dobro jutro« (Ved. 1849). — [5]) Kraljevič Marko in Vila, Slov. 1849, 312—316. — Smrt kraljeviča Marka, Berilo za III. gimn. razred 1854. — [6]) Ved. 1850. — [7]) Slov. Bč. II. — [8]) Nov. 1852, 34—43; Razlagov odgovor, Bč. 1852, 62—64. — [9]) N. 1863; N. 1864: anti, an, ni, niti. — [10]) J. Marn, Jez. 1892. — [11]) N. 1869, 11—37. — [12]) N. 1863, 5, 10. — K Marnovim podatkom pristavi: »Avstrijskih Slovanov Magna Charta«, Sl. N. 1882, št. 80. — [13]) N. 1881, 396.

Dr. Lovro Toman.

Str. 78—79:

Andr. Praprotnik, Dr. Lovro Toman. Založila in izdala Matica Slovenska 1876. 8°. 180.

Letopis Matice Slov. 1870 ima njegovo sliko in njegovo poslednje pismo Matici. — Nov. 1870; Sl. N. 1870. — Hr. Perné, Slavospev Tomanu, Dan. 1870, 273. — Radoslav Silvester, V spomin rodoljubu Dr. L. Tomanu, Dan. 1870, 305. — Slavnost dr. Lovreta Tomana, Slov. 1887, št. 221. — L., Gospodu L. Tomanu slavenskimu pesniku, po prebranih njegovih poezijah, N. 1849, 47. — [1]) Dan. 1852. — [2]) Nov. 1849. — [3]) Nov. 1848. — [4]) Slov. 1848. — [5]) Glas. Slov. 1865. — [6]) V spomin »besede« v mariborski čitalnici 1861. l. — [7]) Se nahaja v knjigi „*Frühlingsalbum*“ v spomin poroke cesarja Frana Josipa z Elizabeto; ponatisnena v Praprotnika Tomanovem življenjepisu. — [8]) Nov. 1850. — [9]) Nov. 1848, 152, in Slov. 1848, 38. — [10]) Nov. 1849, 64. — [11]) Nov. 1855, 352. — [12]) Nov. 1857, 112. — [13]) Nov. 1856, 204.

[14]) Glasi domorodni. Izdal dr. Lovro Toman. V založbi in na prodaj pri Eduardu Hohnu. V Ljubljani 1849. 8°.

[15]) V uvodnem članku Novic 1863, str. 3—4, vsestransko naglaša potrebe slovenskega naroda in povdarja, da mora tisti biti cel mož, ki hoče zagovarjati Slovence v deželnem ali državnem zboru. — [16]) Nov. 1862. — [17]) Nov. 1858, 11—12. (Poberite ostanke, da konca ne vzamejo.)

Miroslav Vilhar.

Str. 80—81: S. 1871, št. 9; 1876, št. 46. — J. Marn, Jez. XXIV. — Podbojev slavnostni govor pri odkritju spomenika, Slov. N. 1889, št. z dné 25. sept. — Nis-Doran, Miroslav Vilhar, Sl. N. 1882, št. 258. — Vilharjevi epigrami, S. 1871, št. 9. — Ed. 1882, št. 40.

Jamska Ivanka. Izvirna domorodna igra s pesmami v treh dejanjih od Miroslava Vilharja. V Ljubljani 1850. 8°. 48. J. Blaznik. Posvečena slavnimu Slovenskimu družtvu v Ljubljani.

[1]) Detelja. Izvirna šaloigra v jednem dejanji. V Ljubljani 1865. 12°. 52. — Župan. Šaloigra v dveh delih. V Ljubljani 1865. 12°. 48. — Poštena deklica. Šaloigra v jednem dejanji. 1866. 16°. 35. — Pomota. Vesela igra v jednem dejanji. — V rokopisu se hranijo te-le Vilharjeve igre:

1) Danila — z geslom: Ilirija vstani. Žaloigra v treh delih, 1871; dejanje se vrši v trdnjavi Knežak trinajst let pred Krist. — 2) Na kmetih. Šaloigra v dveh delih, 1871; igra se v Markovi krčmi nad Ljubljano. — 3) Karčovski; igra se v Tomazinovi hiši v Trstu. — 4) Kdor prej pride, prej melje; igra se na Primorskem.

Str. 82: *Josipina Turnogradska.* — Razlagova Zora 1852. — Dr. M(uršec), Nov. 1854, 47. — Dr. L. Toman, Ltp. Mat. Sl. 1870. — Jos. Stritar, Nov. 1854, 51. — Slov. Prijat. 1856. — M. Hurban, Slovenské Pohlady 1851. — Sêvernaja Pčela 1852, št. 66. — And. Fekonja, Ljublj. Zv. 1884.

Str. 82: *Vojteh Kurnik.* — Sl. Nar. 1886, štev. 252. — Sl. 1886, 349. — Bleiweisovo pismo Kurniku, Ljublj. Zvon 1887, 632. — [1]) Slov. Bč. III. 248. — [2]) Nov. 1856. — [3]) Nov. 1854. — [4]) Nov. 1860. — [5]) Nov. 1857.

Str. 83: *Andrej Likar.* — J. Marn, Jez. XVII.

Sveti zakon. Kaj je, odkod je, in katere dolžnosti naklada. Ženinom, nevestam, posebno pa zakonskim v poduk po mnogih izvirnikih spisal Andrej Likar. Z dovoljenjem škofijstva Lavantinskega in Ljubljanskega. V Celovcu 1856. 8°. 147 str.

Matija Valjavec.

Str. 83—86:

Fr. Levec. Matija Valjavec. (Z Valjavčevo podobo.) Knezova Knjižnica. II. zvezek. Ljubljana 1895.

[1]) Nov. 1848, 15. — [2]) Nov. 1848, 29. — [3]) Nov. 1852. — [4]) Glasnik 1854. Jednako pravljico pripovedujejo tudi Indi o ptici čataka. — [5]) Nov. 1851. — [6]) Nov. 1849. — [7]) Slov. Bč. 1852. — [8]) Ibid. — [9]) Nov. 1856. — [10]) Slov. 1848; dostavi: »Sin materi, predin gre na vojsko« ibid.

[11]) Pesmi. Zložil Matija Kračmanov-Valjavec. V Ljubljani. 1855. 12°. 215: Založil J. Giontini, tisek in papir L. Sommera na Dunaji. — [12]) Zora in Solnca. Pripovedna pesem v treh delih. Zložil M. Valjavec. V Celovcu 1866. 16°. 80. Izdal Anton Janežič. (Cvetje iz dom. id. Šestka V., ponatis iz *„Slov. Glas.“* 1863.) — [13]) Ifigenija na Tavriškem, igre petih dejanj, prvo dejanje. Iz nemškiga od Goetheja. Vsa Ifigenija je v prog. Varaždinske gimn. 1856. l.

[14]) Glej A. Janežič Cvetje in dr. — Dostavi prevode Virgilijeve Enejde II. 1—197 v Slov. Bč. 1853; Homerjeve Odis. I. spev v Glas. slov. slovstva 1854. l.; Čveteri veki sveta v Bleiweisovem Koledarčku 1856.

[15]) Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina i. dr. U Varaždinu 1858. 8°. X. 316. Štampao Jos. pl. Platzer. — Druga izdaja je z naslovom: Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici. U Zagrebu 1890. 8°. X+315. — O rodjenicah ili sudjenicah, Knjiž. 1865. — [16]) Proben des Slovenischen, wie es um Preddvor in Oberkrain gesprochen wird. Ein Beitrag zur slavischen Dialectenkunde. (Progr. gimn Varaždinske 1858. l.)

[17]) Ponatisnene v Kresu 1884. — [18]) Izgledi slovenskega jezika na Ogerskem, Letop. Mat. Slov. 1874, 1877; pristavi: Iz kotoribskega protokola, Kr. 1885. — Mittheilungen aus dem kroatischen Kajdialect, Arch. f. slav. Phil. VIII. — [19]) Arch. f. slav. Phil. V. — [20]) Prinos k naglasu o (novo) slovenskem jeziku, Rad. XLIII. do CXI. — Dostavi še te-le male spise: Droben spisek Trubarjev (Ena molitev teh kerszhenikou id.), Ltp. Mat. Slov. 1882—1883. — Pernešček, kako in odkod se narodne pripovesti razširjajo, Kr. 1886.

[21]) *a)* Novoslovenski komparativ prema staroslovenskomu glede formacije, Rad. jug. XXXV. — *b)* Imperfekt, kako se tvori u staroj slovenštini i prema njoj u hrvaštini ili srbštini pak u kajkavštini, Rad. jug. LI.; preklical je ta svoj nauk v Rad. jug. CI., LVII. — *c)* Ostatak optativa u slovenštini, Rad. LXXXI. — Glagolski ulomek,

(Kres 1885) je kos evangelija sv. Matevža 19, najden na platnicah starega urbarja na Turnu na Gorenjskem. — Veznik ada, anda, Kres 1886. — Kako je rabila riječica »črez« slovenskoj knjizi do prije 50 godina. Rad. LXXXV, LXXXVII, LXXXIX. — [22]) Trnovsko tetrajevandjelije. Starine XX. XXI. se primerja z Marijinskim evangelijem. — O prijevodu psalama u nekijem rukopisima hrvatsko-srpsko i bugarsko-slovenskijem, Rad. XCVIII., XCIX. in C. — [23]) Djela Jurja Barakovića. Stari pisci hrvatski XVII. (XIII+390.) — Piesni razlike Dinka Ranjine. Stari pisci hrvatski XVIII. (XXVI+245). — Koluničev zbornik. Djela jugoslovanske akad. XII. (XXVIII + 276.) — Cerkvena prikazanja. Stari pisci hrvatski XX. (VIII 341).

Str. 86: *Josip Novak.* — J. Marn, Jez. XXV. — Lj. Zv. 1883. — [1]) N. 1853. — [2]) Nov. 1854 — [3]) Vod. Spom. — [4]) Nov. 1858.

Op. Pisal je tudi v „*Danico*", v „*Slov. Glasnik*" in v „*Letop. Mat. Slov.*"

Str. 86: *Josip Švegel.* — J. Macun, Knjiž. Zgod. 168. — J. Marn, Jez. XXVIII. — [1]) Slov. Bč. 1851, 161; ironija na pesnikovo življenje je konec pesmi: Slave sini, Domovini, Vite vence na glavo; Njo ljubiti, Nji služiti, Vaše le naj geslo bo! — [2]) »Gazelica«, Slov. Bčela 1851, str. 53. — [3]) »Življenje«, Nov. 1853, 42. — [4]) »Tožba ljube« v Zori Razlagovi 1853. — [5]) »Dve rožici«, Zora Razlagova 1853; »Gorska cvetlica«, Nov. 1853, 404; »Rožica«, N. 1855, 120. — [6]) Slov. Bč. 1852, str. 35. — [7]) Ibid. 59. — [8]) Ibid. 228. — [9]) Slov. Berilo za III. gimn. razred l. 1854., 129—135. — [10]) Glas. Slov. 1858, str. 128—135.

Str. 87: *Jožef Poklukar.* — Učit. Tov. 1866, 100. — Dan. 1866, 61. 88. — And. Praprotnik: Dobrovska šolska mladina duhovnemu očetu gospodu Jožefu Poklukarju o njih odhodu iz Dobrove, Dan. 1856, 230. — J. Marn, Jez. XXIV. — [1]) Nov. 1847, 3—198. — [2]) Nov. 1845, 159; 1846, 168. — [3]) Nov. 1847, 8—75.

[4]) Ankündigung eines nächst zu veröffentlichenden allgemeinen lateinisch-slavischen, zugleich deutschen, französichen, italienischen und eventuell auch eines Universal- oder Welt-Alphabets mit Beigabe eines Brevi-manu-Vorschlags des slovenischen Alphabets als Probe. Von Josef Poklukar, Domkapitular an der Kathedrale zu Laibach, emer. Professors der Theologie. Laibach 1851. 8°. 42. Ig. v. Kleinmayr.

[5]) Govor od znanja prave čednosti. Spisal Jožef Poklukar, korar, bivši c. kr. učenik bogoslovne destvine in pastirske vednosti. V Ljubljani 1859. 8°. 41. Nat. J. R. Milic.

Matej Cigale.

Str. 87—89: Slov. 1887. — Dr. Dan. Majaron, Slov. Prav. 1889. — Fr. Levec, Lj. Zv. 1889. — J. D. v Dom in Svetu 1889; Sl. 1889, št. 92; Sl. Nar. 1889, št. 93. — Edinost 1889, štev. 38. — J. Marn, Jez. XXVI. — [1]) Nov. 1846, »Sirotice« po hrvatskem izvirniku. — [2]) Nov. 1849, 168. — [3]) Nov. 1859, 59—67; tu pristavimo njegov vpliven sestavek: »Tudi nekaj zastran dovršnih in nedovršnih glagolov,« Nov. 1854; »Nekaj zastran novih denarjev«, Nov. 1858. — [4]) L. 1861. — [5]) N. 1868. — [6]) Nov. 1863, 1864. — [7]) Nov. 1873. — [8]) Nov. 1874. — [9]) Nov. 1875. — [10]) Nov. 1875. — [11]) Nov. 1875. — [12]) Nov. 1875. — [13]) Nov. 1876. — [14]) Nov. 1877. — [15]) Nov. 1881. — [16]) Nov. 1882. — [17]) Nov. 1881. — [18]) Nov. 1880.

[19]) Juridično-politična terminologija — slovanskim jezikom avstrijskim. Besednjak za pravoslovne in politične reči tudi v hrovaškem, srbskem in slovenskem jeziku. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe. Wien 1853. 8°. XIV. 694.

[20]) Obćni deržavljanski zakonik za dežele avstrianskega cesarstva.

[21]) »Še nekoliko besed o pravni terminologiji«, N. 1883, razjasnjuje izraze: »sodišče«, »sodnija«, »sod«, pohvali pri tej priliki I. del. „*Slov. Pravnika*", ki ga je za družbo sv. Mohorja napisal dr. Tavčar. — [22]) »Dve, tri opombe« zastran slovenske terminologije, katero naš sloveči pisatelj gosp. Erjavec po „*Glasniku*" naznanja za mineralogijo, Nov. 1866, 273. Dostavi: »O Jesenkovi Zemljepisni začetnici« je govoril dvakrat, Novice 1866. — [23]) Predgovor k »Znanstveni Terminologiji.«

[24]) Znanstvena Terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča. Spisal M. Cigale. Založila in na svitlo dala Matica Slovenska. Deutsch-slovenische wissenschaftliche Terminologie. V Ljubljani. 1880. 8°. Blaznikovi dediči I—XIII.

[25]) Kratek popis Cesarstva Avstrijanskega sploh in njegovih dežel posebej. Za nižje gimnazije in nižje realne šole. Sostavil Ludovik vitez Heuffler. Poslovenil M. Cigale. Z medorezom. Na Dunaju 1861. 8°. I.—XIII. 383 str.

[26]) Atlant Slovenski, ki ga je prevzel 1869. leta in dovršil 1877., in ki ima tudi nekaj znanstvenih izrazov. Ponosno omenja v predgovoru, da smo Slovenci s to knjigo nekoliko prehiteli druge avstrijske Slovane. Razven petero delov sveta obsega atlant Španijo in Portugalsko, Francijo, Nizozemsko in Belgijo, Veliko Britanijo in Irsko, Skandinavijo,

Nemško cesarstvo, Švico, Italijo, Rusijo, Turčijo in druge Vzhodne dežele. F. Koeke na Dunaju. Založila in izdala Matica Slovenska.

[27]) Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Herausgegeben auf Kosten des H. Anton Alois Wolf, Fürstbischofes von Laibach. Erster Theil *A—L*. Laibach. 1860. J. Blasnik. Vorwort I—XIII. M. Cigale. 8°. 984. — Zweiter Theil *M—Z*. 985—2012.

Ivan Navratil.

Str. 90—91: J. Marn, Jez. XXIX. — [1]) Nov. 1846, 7. — [2]) Nov. 1847, 24. — [3]) Ved. 1849. — [4]) Ibid. — [5]) Ibid.; Slov. Glas. 1859. — V *„Sloveniji“* 1849 je objavljal narodne pesmice, n. pr. »Jutrnica«, »Koledniška.« — [6]) Sl. Gl. 1859, 24; prim. Slov. Glas. 1868, 95; prim. »Kralj dečanski«, Ljublj. Čas. 1850, 9. — [7]) Slov. Glas. 1866, 14. — [8]) Ljublj. Zv. 1888, 294—743; prim. Kr. 1886.

[9]) Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes aller Dialecte, insbesondere über den Gebrauch und die Bedeutung der Zeitformen in Vergleichung mit den classischen und modernen Sprachen (deutsch, französisch, italienisch und englisch). Mit einer tabellarischen Übersicht in allen obigen Sprachen. Ein praktisches Handbuch beim Sprachstudium. Von J. Navratil, Offizial des k. k. Obersten Gerichtshofes. Wien 1856. 8°. 135.

Vedež. Časopis za mladost sploh, pa tudi za odrašene ljudi. Vredovan od Janeza Navratila, pristopnika c. kr. mestniga in deželniga sodništva in uda slovenskiga društva. I. tečaj 1848 perviga slovenskiga časopisa za mladost. V Ljubljani. Natisnila in založila Rozalija Eger. Prvi list v mali 8°. 6. Malisrpana, vsaki četrtek.

Jurij Kobè.

Str. 92—93: J. Marn, Jez. XVI. — [1]) Nov. 1851, 79. — [2]) Nov. 1852, 49. — [3]) Nov. 1852, 61. — [4]) Nov. 1852, 89; dostavi: »Drobni ključi«, 117; »Lepa moja gora zelena«, 137; »Poljski blagoslov«, 193; »Tri junaške tuge«, 201. — [5]) Nov. 1856, 56, 60, 64. — [6]) Nov. 1857, 47—55. — [7]) Nov. 1847, 163—183. — [8]) Nov. 1854, 62—100. — [9]) Slov. Bč. 1851. — [10]) Nov. 1855. — [11]) Nov. 1857. — [12]) Nov. 1855. — [13]) Nov. 1857. — [14]) Nov. 1857. — [15]) Nov. 1856. — [16]) Nov. 1844. — [17]) Nov. 1848. — [18]) Nov. 1852. — [19]) Nov. 1853. — [20]) Nov. 1853. — [21]) Nov. 1851. [22]) Nov. 1858.

Jakob Volčič.

Str. 94—95: Slov. Nar. 1888, št. 264. — Edinost 1888, št. 89. — J. Marn, Jez. XXVIII. — K. v Nov. 1851, 18. — Ljublj. Zv. 1888, 763—764. — [1]) Str. 18. — [2]) N. 1851, 24—158. — [3]) N. 1852, 396—400. — [4]) N. 1853, 143; N. 1856, 75. — [5]) N. 1860, 35. — [6]) Glas. Sl. 1861. — [7]) Spom. Vod. 258—260. — [8]) Kratice v Wolfovem slovarju XIV. — [9]) Miklošič v Slov. berilu za osmi gimn. razred. — [10]) VIII. 318, IX. 200, 346, X. 158, 302, XI. — [11]) N. 1856, 273, 388. — [12]) N. 1871, 404. — [13]) N. 1861, 15. — [14]) Istrani drug drugomu o novom letu: Sveto novo leto, Bog nam ga daj dočekat i drugo leto va manjem pogrešanju, va većem ubilenju, va većoj milosti božjoj, N. 1861, 226. — [15]) Istran prišed v cerkev. Istran na grobišču, Glas. Slov. 1865, 350. — Narekovanja pri pogrebih, N. 1853, 180—247. — [16]) N. 1866, 37. — [17]) N. 1851, 159—217. — [18]) Sl. Gl. 1854; primeri Glas. Sl. 1864. — [19]) Glas. Sl. 1858, 34—116. — [20]) Glas. Sl. 1860. — [21]) Glas. Sl. 1868, 137. — [22]) Glas. Sl. 1858, 298. — [23]) Glas. Sl. 1858, 118. — [24]) Glas Sl. 1865, 124—125; Otroci igrajoči slepega miša; Otrok i rajski vratar (povestica); Otročja igra iz Škofjeloških hribov, N. 1857, 95. — [25]) N. 1860, 126. — [26]) N. 1862. — [27]) N. 1863. — [28]) N. 1867. — [29]) N. 1868, 150. — Kres v Istri (pesmica), Ltp. 1878, 136. — Božična pesem, Sl. Gl. 1868, 190. — Večerni blagoslov (pesem), Sl. Gl. 1860, 20. — [30]) Nov. 1853. — [31]) N. 1873; glej Nov. 1861, 60. — [32]) Nov. 1861. — Dostavi sestavek jezikoslovne vsebine: »Nekaj glagolov ponavljalnih na *evati*«, navadnih po Istri in tudi na Notranjskem, Gl. Sl. 1864, 192.

*Narodno blago in njegovi nabiratelji.**)

Str. 94:

Znana knjiga Herderjeva „*Stimmen der Völker in Liedern*“ je koncem minolega stoletja poleg drugih činiteljev dala nov pravec slovstvenemu, osobito pesniškemu gibanjn ne samo v Nemcih, nego tudi v Slovanih; namesto v staroklasično prošlost so začeli narodi gledati v svoje srce in nabirati pa shranjevati njegove zaklade: narodne pesni, pravljice, pregovore, reke, uganjke in drugo blago.

Kar se dostaje slovenskih narodnih pesnij, jih prvi omenja frijulski zgodovinar Nicoletti 1550. l. pišoč, da Tolminci opevajo ogrskega kralja Matjaža in druge slavne slovenske junake**); tudi Valvasor omenja pesen o Pegamu in Lambergarju. Njemu

---

*) Poglavje: »Narodno blago« je bilo prvotno namenjeno za poseben oddelek v uvodu, ker je po mnenju pisateljevem ozir na to tvarino mogočno vplival na prebujenje naroda in na razvitek naše književnosti. Ker se je pa drugod vsled tega uvod dozdeval preobširen, so se važnejši nabiratelji razvrstili med druge pisatelje; uvod tega oddelka in pa manj važni nabiratelji narodnega blaga so se prestavili v »Prilogo«.

**) J. Scheinigg „*Oesterreich in Wort u. Bild*“, Krain und Kärnten 378.

sledi Zakotnik Dismas, umrl 1793. l. Nabiral je narodne pesni, njegov rokopis se je pa izgubil. Blizu v njegovi dôbi se je po naročilu barona Cojza pečal z narodnim pesništvom Val. Vodnik in ga je v svojih poezijah tudi posnemal. Osnovalo se je na Dunaju posebno društvo, ki si je postavilo nalogo, med avstrijskimi narodi vzbuditi zanimanje za to stroko. Krivo je v Slovencih razumel to misel Petèr Danjko, kajti njegova knjiga: „*Posvetne pesmi*" i. d. 1827. obsega umetne pesni, narejene ali zložene v ta namen, pa malo narodnih; isto velja o zbirki Matije Ahaclja 1833. l. Prešernov prijatelj And. Smolé, velikodušni mecén slovenski, je drago plačeval ljudi, ki so se pečali s to stroko; njegova zbirka je zagledala beli dan v „*Kranjski Čbelici*".

Smole, Prešern, A. Rudež, M. Kastelec, Mat. Ravnikar in drugi so pomogli, da je Poljak Emil Korytko (1813. l. por. v Lvovu, umrl 1839. l. v Ljubljani) mogel izdati „*Slovenske pesmi kranjskiga naroda, 1839—1844*". Ta izdaja pa ne odgovarja znanstvenim zahtevam, ki so se mogle uže takrat staviti takemu podjetju. Še le St. Vraz je ubral pravo pot. Razven môž v tem oddelku navedenih so se trudili z nabiranjem narodnega blaga P. Hicinger, D. Trstenjak, A. Žakelj, Matija Valjavec, Ivan Navratil in drugi, ki so, delujé tudi v drugih strokah, opisani v drugih oddelkih. Popolnosti pisatelj te knjige ni nameraval doseči, ker je to naloga dr. Strekljeve knjige; omenil je to tvarino v toliki meri, v kolikor se mora po njegovem mnenju omeniti v slovstveni zgodovini.

Zanimljivo je, da pravi v „*Novicah*" 1848. l. nekdo iz Koroškega („*Slovenski besednik*" str. 63): »Nekaj prav posebnega med Slovani je nekoliko let to, da so začeli vse bolj spoštovati in ljubiti, kar je narodnega, to je slovanskega; to se kaže na plesih, najljubši so jim plesi slovanski.« Potem opisuje navade ob sv. treh kraljih, ob Šent-Jurju in ob kresu.

Celo v mestih niso prenehale stare navade, n. pr. Krakovčanje v Ljubljani, »pravi slovenski korenjaki v duhu in postavi, polni lepih domačih pesem« so zvečer pred tremi kralji s krasno razsvitljeno zvezdo hodili po mestu in peli koledo:

Bog obvaruj vam živino,
Vaše krave, vaše voli,
Vaše konje, vaše svinje,
Vaše kure in teleta,
Vaše žene in dekleta
Miši in ščurke pa zlodej vzemi.

(„*Novice*" 1848, 63.)

Anton Janežič se je obrnil 1851. l. do Slovencev proseč, naj mu pošljejo slovenskih narodnih pesnij, če možno z napevi; Caf je gorko podpiral to prošnjo ter omenil, da je sam nabral mnogo narodnih pesmic in jih poslal Stanku Vrazu v Zagreb, h krati je nagovarjal Janežiča, naj se obrne v Zagreb po Vrazovo zapuščino.

Slovenci so takoj spoznali važnost tega predmeta; zato so tej tvarini odkazovali časniki odlično mesto.

O važnosti narodnega blaga: **Drag. Dežman,** Nov. 1849. — Nov. 1857, 154, 167. — **Gr. Krek,** Zbirajte narodne pesmi, Nov. 1858, 244. — — Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesmij, Listki IV. Ljubljana 1873, 96—140; tudi v podlistku Slov. Nar. 1873; Zr. 1872. — Einleitung in die slav. Literaturgeschichte II. izd. osobito v II. delu. — Cena narodnih pesmic, N. 1858, 298. — **Dr. Toman,** Poberite ostanke, da konca ne vzamejo, Nov. 1858, 12. — **Fr. Vrhovski,** Nekaj od narodnih pesmic slovenskih, Nov. 1858, 405. — **J. Pajk,** O slovenskih narodnih pesmih, Gimn. progr. gor. 1865. — **Davorin Trstenjak,** O važnosti narodnih pripovedek in pesem za slovansko bajeslovje, Nov. 1868, 63. — **Mih. Žolgar,** Slovensko narodno pesništvo, Gimn. progr. celjski 1873. — **I. Kleinmayr,** O slovenskih narodnih pesmih, S. 1876, 11. — x. Nabiratelji narodnega blaga, S. 75, št. 52. (Ta sestavek je deloma samo prepis iz Sketove Čitanke za V. in VI. razred srednjih šol).

O posameznih predmetih iz narodnega blaga: Vile, Slovenija 1851, 18; **Iv. Ogradi** v Celjski Sloveniji. — **I. T.,** Trap, pravljica o treh sinih, Nov. 1856, 131. — **Rogački** v Slov. Glas. — **A. Kos,** Pravljica o zvonovih cerkve sv. Donata na vrhu Donačke gore, N. 1857, 275 — **V. Kurnik,** Slovenski pregovori, Koled. Moh. 1858. — **L. Podgorički,** Šopek ugank iz novomeške okolice, Koled. Moh. 1861. — Iz **Domiceljeve** zapuščine narodne pravljice: Peter, Pavel in Jaka, N. 1856, 250. — **V—oški,** Pravljica o kovaču, N. 1856. — **Fr. Pohorski,** O velikem Vouvelu, N. 1859, 78. — **Iskrač,** Trije bratje, N. 1859, 347; 1861, 378. — O Rojenicah: **M. Ravnikar-Poženčan** v Ilirski Dan. 1842, št. 10. — **I. V.,** N. 1860, 54. — **Lovro Stepišnik,** N. 1864. — **Peterlin,** N. 1864, 178. — **Trstenjak** v Glasniku 1859, 5; Věstn. 1873, 1. — **Valjavec,** Glas. 1866, 151. — **J. Vijanski,** N. 1857, 238. — **J. Žurman,** N. 1857, 333. — **Ivan Zorko** v Vencu, listu celovških bogoslovcev, IX. tečaj 1858. — **Cillier** Chronik aus der k. k. Hofbibliothek, N. 1831. — **Krones,** Die Freien von Sassek, 1883, II. 113. — **Dr. J. Pajek,** Črtice 204—206. — **A. S.,** Peter Klepec, N. 1860, 245. — **J. Gomilšak,** Volkodlak, N. 1865, 34, 43. — **Wiesthaler,** Volkodlak in vampir, Lj. Zv. 1883. 422 id. — **Levec in Rutar,** Lj. Zvon 1883, 791. — **S(lemenik),** Slovo neveste, N. 1859. — **Domicelj,** Pregovori iz Dolnje Kranjske, Slov. 1868, št. 39—60. — **J. Levičnik,** Šopek starih pesmic, Slov. Več. 1862. — **J. Vošnjak,** Žlahtna gospa, Slov. Gl. 1865; Tri kaple Jezusove krvi, Slov. Glas. 1865; Sv. Kristina Bes. 1869. — **Ferdo Plohl,** Dve narodni pesmi iz Ormuža, Slov. Glas. 1868, 194. — **J. Kovač** in **Ivan Naglič** sta objavljala slov. narod. pesmice v Besedniku. — **A. Bezenšek,** Stara baba gobe žanje. Besed. — **Reški,** Neustrašeni kraljevič (pravljica), Slov. 1878, 48—49. — **B. Trnovec** je v raznih letnikih Slov. Glasnika objavljal legende iz Grgarja in iz okolice Sv. Gore

na Goriškem. — **L. Baš**, O ajdovskem možu, Zr. 1872, 314. — **Svetinski**, Natančni hlapec, Zr. 1875, 152. — **P. Gros**, Narodne pravljice, Zr. 1874. — **J. Jarc**, Kovač, Koren, Narod. pravljica, Slov. N. 1879, 233. — P. Kolednica, narodna pesem iz Volče na Tolminskem. (Mi smo štirje), Domov. 1869, 1. — **I. Tomšič**, Sv. Katarina, Slov. Glas. 1867. — **J. Barlè**, Narodne pesmice iz Metlike, Slov. Več. XXX. — Šagra, narodna slika iz narodnega življenja v okolici goriški, Glasnik 1875, 5; ~~Dav. Trstenjak, o kolednikih, Steierm. Zeitschrift 1845, 104.~~ — **Dr. J. Pajek**, Črtice 69—70; Ptiči v slov. narod. pesmicah. — **J. Pajek**, Črtice 190—195; Rožmarin v slov. narod. pesmicah, S. 1874, št. 35. — Narodno blago, objavljali v Lj. Zv. 1884: **Trinko, Obalovič, D. Nemanič, G. Križnik.** — **Fonovski**, Narodno blago iz Tolminskega, Kr. 1882. — **Mejač**, Narodne pesmi iz Komende, Lj. Zv. 1890. — **J. Majciger**, Niz biserjev iz narodne zakladnice, Kres 1883. — **Praprotnik**, Pravljice o pričetku cerkve Marije Device v Puščavi in pri sv. Lovrencu, Popotnik 1883, 73, 91. — **S. Rutar**, Lj. Zv. 1883. — **J. Freuensfeld**, Narod. blago iz Štajerskega, Kres 1884, 25—28; 141—144; 297—299; 346—350. — **Gorenjec - Podgoričan**, Škratelj, nar. pripovedka belokranjska, Kr. 1882, 516—518. — **J. Fonovski**, Nar. ~~blago iz Tolminskega, Kr. 1882, 572.~~ — Nar. blago iz Cerkljanskega (Čižmarjev Tone), S. 1884, št. 9. — **J. Kure**: Trije bratje, nar. pripovedka iz Istre, Ed. 1885, 5. — Narod. pripovedke iz spodnje Štajerske, Edin. 1883, 4—9, 10—11; 1884, 35; 1885, 30—40. — **And. Kragelj**, Nar. pripovedke iz tolminskih hribov, Lj. Zv. 1886, 226. — **Dr. Fr. Oblak**, Deset božjih zapovedij v pravljicah, S. 1887, 20. — Četrta zapoved, S. 1888, 44. — **J. Šašelj**, Ivanjske pesmi iz Adlešič, Ljublj. Zv. 1887. — **J. Scheinigg**, O nar. pesmah koroških Slovencev, Kr. 1885. — **A. Fekonja, Stanko Vraz**, nabiratelja nar. pesmi, Kr. 1884. — **M. Slekovec**, Pravljice o copernicah, Kr. 1885; O coprnicah, Slov. Bč. 1851, 122. — **Rud. Reichel**, Mitth. des hist. Ver. für Steiermark XXVII, 122—135. — **Dr. Puff**, Marburg II, 115—119. — **J. Tušek**, Sl. Glas. 1863, 51; 1864. 51—170. — **Ig. Orožen**, Das Bisthum und die Diöcese Lavant; Decanat Leonhard. 194—204, Steierm. Geschichtsblätter III, 138—148. — Sv. Peter v nar. pripovedki, Sl. 1889, štev. 150. — Levin (Piščanec), nar. pripovedke iz kraške okolice, Edin. 1887, štev. 24—40. — **K. Štrekelj**, Zur Alexius-Legende; zwei slov. Volkslieder, Arch. f. slav. Phil. 1888, 1889. — Dvoje pastirskih nar. pesmic je zapisal **J. Šamprl** v Vrazovi zapuščini I, 65. — **A. Benigar**, Pastirček, slov. nar. pripovest, Sl. Glas. 1866, 105. — Kako Kočevarji snubijo in ženitujejo, Kr. 1886. — **Janko B.**, Ženitvanjski običaji Belih Kranjcev, Ltp. Mat. Slov. 1889, 64—84. — **J. Pajk**, O noši štaj. Slovencev, Zr. 1876, 73, 118. — Noša Slovencev na Ogrskem, Sl. Glas. 1863. — **Jurij Ajlec** (Aroski) je izdelal več slik, predstavljajočih noše slovenske, N. 1857, 250.

Stare slov. navade, koledovanja. O kolednikih, **Dav. Trstenjak**, Steierm. Zeitschrift 1845. — Nov. 1849, 9. — Slov. običaji, Slov. Bč. II, 10—124. — Ženitvanjske navade na Goriškem, N. 1854. — **Mulec**, Navade štajerskih Slovencev pri ženitvanjih, N. 1856, 14, 24. — Vraže primorskih Slovencev, N. 1856, 368. — **J. Bilc**, Navade in šege Slovencev v Bistrici na Notranjskem, N. 1857, 239, 251. — Poletne šege pri Muri, N. 1857, 98. — **Bunc**, Ženitvanje na Krasu, N. 1856, 26. — Božič pri ogrskih Slovencih, N. 1858, 397. — **K. Ripšl**, Krstne navade Slovencev okolo Celja, Slov. Gl. 1858. — **J. Žurman**, Narodne navade Slovencev na Štajerskem, N. 1859, 20, 25. — **Oswald Duller**, Stare navade na Koroškem, N. 1865, 19. — Vraže na Slovenskem, N. 1863, 313. — Narodne ženitvanjske

pesmi na Štajerskem, N. 1859, 78. — **J. Jarc,** Koledniki o božiču, Sl. N. 1879, 96. — **Dr. J. Pajek,** Praznoverske bajke in šege med štajerskimi Slovenci, Kr. 1882. — **A. Hudovernik,** Vraže na Kranjskem, Kr. 1886. — **K. Štrekelj,** Zum Volksglauben, dass die Erde auf einem Tische ruhe, Arch. für slav. Phil. XII. — **V. Oblak,** Ein altes Zeugniss über ‚Koleda' bei den Slovenen, Arch. für slav. Phil. XIII. — **L. Stepišnik,** Ženitne ali svatbene navade in napitnice z godčevim katekizmom iz sloven.-bistriške okolice na Štajerskem, Maribor 1884. 8°. 52. — **Jos. Remec** in **Obalovič,** Ženitvanjski običaji na Gorenjskem in Hrvaškem, Ltp. Mat. Sl. 1885, 94—116. — **Piščanec,** Črtice o navadah tržaških Slovencev, Edin. 1884. — **X.,** Božič pri Brežanih v Istri, Slov. 1873, 3. — Ženitvanje v Cerkljah, S. 1884, 9. — **J. Leban,** Domače vraže, Edin. 1875, 5—6.

Str. 95—97: Andrej Praprotnik. — Jos. Marn, Jez. XXIX. — [1]) Marn, Op. cit. — [2]) L. 1853. — [3]) L. 1852 in 1853. — [4]) L. 1850.

[5]) Pesmi, cerkvene in druge. Zložil Andrej Praprotnik, učenik. V Ljubljani 1856. 8°. 140. J. R. Milic.

[6]) Dan. 1856.

[7]) Svete pesmi za šolsko mladost. Nabral in na svêtlo dal A. Praprotnik. V Ljubljani 1864. 16°. 140. — II. nat. 1869. — III. nat. 1873.

[8]) Darek pridni mladosti podelil Andrej Praprotnik, učenik. Z nekterimi podobicami. Pervi zvezek. V Ljubljani 1861. 16°. 113. Nat. in založil J. R. Milic. — II. nat. 1885. 16°. 136. — II. zv. V Ljubljani 1863. 16°. 134. Milic. — III. zv. 1864. 16°. 135.

[9]) Učiteljski Tovarš. List za šolo in dom. Urednik Andrej Praprotnik. Tiskal in založil J. R. Milic.

[10]) *a)* Koledar Slovenski za navadno leto 1858. Izdal A. Praprotnik. V Ljubljani. Nat. J. R. Milic. Zal. J. Giontini.

b—d) Palček. Koledar za leto 1866. Dal Andrej Praprotnik. Natisnil in založil Milic. Z istim naslovom še za leto 1867. in 1868.

e) Učiteljski Koledar za navadno leto 1871.

[11]) Spisje za slovensko mladino. Spisal Andrej Praprotnik, učenik. V Ljubljani 1852. Založil in ima na prodaj M. Gerber, natisnil J. Blaznik.

[12]) Slovenski Spisovnik, svetovalec v vseh pisarskih opravilih. Spisal Andrej Praprotnik. Izdala in založila Družba sv. Mohora. V Celovcu 1879. 8°. 372.

[13]) *a)* Slovenski Abecednik za pervi razred ljudskih šol. 1868 in nastopno leto.

b) Slovensko-nemški Abecednik 1869, in

c) Abecednik za slovenskė ljudske šole. Sestavil Andrej Praprotnik, nadučitelj in voditelj I. mestni petorazredni deški šoli v Ljubljani.

d) Zgledi za pervence, ki se brati in pisati ob enem učé. V Ljubljani 1856. 16°.

e) Pervo in drugo Berilo za slovenske šole prišlo je leta 1857. na svetlo na Dunaju v zalogi šolskih knjig in se potem pomnoženo ponatisnilo večkrat.

f) Slovenska Slovnica za pervence. Spisal Andrej Praprotnik, učitelj. V Ljubljani 1869. 8°. 94. Založil pisatelj. Natisnil Milic. — II. nat. 1870. 8°. 93. — VI. nat. 1887. 8°. 118.

g) Prva nemška slovnica in prvo nemško berilo za slovenske ljudske šole. Sestavili A. Praprotnik, A. Razinger in A. Žumer. V Ljubljani 1888. 8°. 142. Natisnil in založil Ig. pl. Kleinmayer in Fed. Bamberg.

h) Stenske table. Vse se je tiskalo v c. kr. založbi šolskih knjig na Dunaju.

[14]) Nov. 1849. — [15]) Nov. 1857. — [16]) Slov. Bč. 1851.

[17]) Dr. Lovro Toman. Zal. in izdala Matica Slovenska. V Ljubljani 1876. 8°. 180.

Str. 98: Janez Brence. — [1]) A. Pintar: Slovo ranjcega g. J. Brenceta, tadanjega kaplana na Bistrici, Dan. 1872, 228—229. — A. Pintar: Janez Brence, nekdanji krški fajmošter, Dan. 1870, 274—344. — J. Marn, Jez. XXV, 54. — V dan obletnice po ranjkem gosp. Jan. Brence-tu, fajmoštru krškemu, 27. aprila 1871, Dan. 1871, 141. — Govorček za male o slovesnosti šolskega sklepa, D. 1872, 245.

Str. 98: Josip Levičnik. — J. Marn, Jez. XXIX. — [1]) O nedeljski šoli v Gradu, v Gorjah, D. 1854. — O smrti učenika Demšerja, N. 1855, 109. — Zvezdica za šolo priporoča krščanski pozdrav: Hvaljen bodi Jezus Kristus, Dan. 1855. — [2]) Šolski Prij. 1855, 62—293. — Šolarjem se mora nalagati na srce, da ne mučé živine, Slov. Prij. 1866. — [3]) N. 1857, 143—167. — [4]) N. 1860, 367; N. 1861, 15, pozdravlja »Učit. Tovariša«. — [5]) N. 1861, 85. — Nikako ni bil zadovoljen s sklepi učiteljskega shoda na Dunaju leta 1865., Tov. 1865. — O ločitvi šole od cerkve, Učit. Tov. 1869, 160. — List iz Dunaja o gospodarskem učilu za učitelje na Dunaju, Učit. Tov. 1869, 277. — O gospodarskem kurzu za učitelje na Dunaju, Učit. Tov. 1870, 6—384. — [6]) Učit. Tov. 1870, 1871, 28—318. — [7]) Nov. 1864 in 1865. — [8]) Dan. 1856; Nov. 1852. — [9]) Dan. 1862.

[10]) Mali slovenski pevec. Zbirka dvoglasnih šolskih napevov; zložil Josip Levičnik, učitelj v Železnikih, na svetlo dal v spomin 11. aprila 1869. l. zlate maše sv. Očeta Pija IX. V Ljubljani. Natisnil Eger. 1869.

[11]) D. 1854, 101. — [12]) O šmarnicah v Št. Vidu, D. 1855. — [13]) D. 1856; Drobt. 1856. Trikratno zdihovanje k Mariji, D. 1862, 64. — [14]) Istotako v Koledarčku družbe sv. Mohora l. 1864. — Venček spleten in posvečen sv. Frančišku Ksaverijanu, Drobt. 1865–1866; prim. D. 1868. — [15]) N. 1859, 230. — [16]) 302, id. — [17]) D. 1864, 256; Koled. Moh. 1865; D. 1868, 376. — Beseda o slovenskih cerkvenih pesmih in napevih, D. 1862. — [18]) D. 1862. — [19]) D. 1871. — [20]) L. 1879. »Glasi radosti o vrnitvi Nju c. kr. apost. Velič. Fran Josipa in Elizabete« za klavir zložil J. Levičnik. 1857. — [21]) N. 1856. — Pridni Peter, ali zvestim služabnikom se redko kdaj slabo godi, Šol. Prij. 1856. — [22]) N. 1862, 14—36. — [23]) N. 1863. — [24]) N. 1868; »Ženitnina« ib. — [25]) N. 1871; pristavi: Dvojni sv. večer. — [26]) D. 1855, 209; predstojnika J. Pajka, N. 1857. — [27]) Vodn. Spom. — [28]) N. 1862. — [29]) N. 1874, 109—119; Strossmayerju, Sl. 1875. — [30]) Sl. Nar. 1878; Nov. 1881. [31]) Učit. Tov. 1881.

[32]) V častilni spomin štiristoletnice slavne ljubljanske škofije. Popisal — — Posebej natisnil in založil Jožef Blaznik v Ljubljani. 1863. 8°. 61.

Str. 99—100: Matej Močnik. — J. Marn, Jez. XXIV. — Učit. Tov. 1891. — J. Lavrenčič, Zgod. Cerkljanske fare, 144. — [1]) Učit. Tov. 1861; v Dan. 1861 je priporočal škofa J. M. Vitmana nauke o šoli, šolski učenosti, o šolarski maši id. — [2]) Učit. Tov. 1862; dostavi: »Fröbel in njegovo delo«, Sl. 1882. — [3]) Učit. Tov. 1864. — [4—5]) Učit. Tov. 1865. — [6]) Učit. Tov. 1866. — [7]) Učit. Tov. 1869. — [8]) Učit. Tov. 1868. — [9]) Izvêstje I. mestne deške šole pri sv. Jakobu v Ljubljani 1865. — [10]) Izvêstje l. 1868; Učit. Tov. 1881. — [11]) Podučevanje v ljudski šoli naj bo v krščanskem duhu, Učit. Tov. 1862. — O jezuvitih, Učit. Tov. 1862, 85–119. — Učit. Tov. 1866. — Katolška cerkev — skala Kristusova 1866. — Razprave in odprave — za katolško politično društvo 1869. — O liberalizmu in liberalnih društvih govoril v Katoliški Besednici 1871, 192—202; 1873, 1874 id. — Katolško slovstvo pa časnike podpirati je dolžnost katoličana, T. 1866.

[12]) Molitev velik pripomoček k zveličanju. Spisal sv. Alfonz Liguori. Slovenski izdal dr. A. Jarc. V Ljubljani 1888. 16°. 174.

[13]) L. 1869. je Praprotniku pomagal sestavljati nemški del v Abecedniku slovensko-nemškem; l. 1874. je sestavil

Imenik šolskih oblastij, šol in učiteljev po Slovenskem. Tečaj II. 8°. 143. Milic.

[14]) L. 1870, 3—284; 1872. — Zemljepisje in zgodovina v ljudski šoli. 1881. [15]) Učit. Tov. 1881. — [16]) 1881. — [17]) Sl. 1885, 201.

Op. Ad 13. dostavi:

Zemljepisna začetnica. Spisal M. Močnik. V Ljubljani 1869. 8°. 194.

Str. 100: Henrik Freyer. — J. Marn, Jez. XXV.

[1]) Spezial-Karte des Herzogthums Krain — ali obras kranſke deshele, zeſarſkimu kraljevimu Velizhaſtvu

Ferdinandu Pervimu, nafhimu prefvetlimu zefarju kralju vogerfke in zhefke deshele id. id., vfim fpofhtovanjem in popolnama ponishnoftjo pofvezhen in na fvetlobo dan od Henrika Frajerja, magistra apotekarije in varha museuma v Lublani.

²) Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschaften und Schlossnamen des Herzogthums Krain in deutscher und krainerischer Sprache ... als Commentar zur Spezialkarte. Von Heinrich Freyer. Laibach 1846. 8°. 159. J. Blasnik.

Peter Kozler.

Str. 101—102: J. Marn, Jez. XXV. — Fr. Levec, Sl. Nar. 1879, št. 92—94. — ¹) Nov. 1848. — ²) Nov. 1848, str. 159—160. — ³) Slov. 1848., l. 27, dostavi: »Domorodne misli«, Slov. 1848, l. 38, 47, 48. — Nekoliko trenutkov pri Jelačiču banu, Slov. l. 41, kjer pripoveduje, kako prijazno je sprejel Jelačič slovensko deputacijo (dr. Miklošiča, Dolenjca, Kozlerja id.).

⁴) Das Programm der Linken des oesterreichischen Reichstages mit Rücksicht auf Slovenisch- und Italienisch-Oesterreich. Von P. Kozler. Wien. Mechitaristen-Buchdruckerei. 1849.

⁵) Kratek slovenski Zemljepis in Pregled politične in pravosodne razdelitve Ilirskega kraljestva in Štajerskega vojvodstva s pridanim slovenskim in nemškim Imenikom mest, trgov, krajev i. t. d. Na svetlo dal P. Kozler. Na Dunaju 1854. 8°. XXIV. 1—56. Nat. L. Sommer.

⁶) Zemljovid Slovenske dežele in pokrajin. Izdelal in na svetlo dal Peter Kozler. Na Dunaju. 1864. Risal A. Knorr. Tiskom Jermenskega samostana. 8°. 31. — Za prilogo je izšel: Imenik mest, tergov in krajev zapopadenih v Zemljevidu Slovenske dežele. Na svetlo dal in založil Peter Kozler. Na Dunaju. 1864. 8°. 31. Tiskom Jermenskega samostana.

Str. 103: Lovro Pintar. — Žan, Spomini na izvrstnega sadjerejca Lovra Pintarja, N. 1878. — J. Marn, Jez. XXV. — ¹) Slov. 1848. — ²) Ibid. — ³) Slov. 1849. — ⁴) Slov. 1849. — ⁵) Nov. 1851; pristavi: »Ruske narodne igre«, Lj. Čas. 1850. — ⁶) Slov. cerk. č. 1848. — ⁷) Slov. 1848, št. 47—48. — ⁸) Slov. 1851, št. 10. — ⁹) Dan. 1867, 246. — ¹⁰) Dan. 1868. — ¹¹) Nov. 1857. — ¹²) Nov. 1870.

Str. 104: *Dr. Etbin Henrik Costa.* — Nov. 1875, št. 5. — Sl. 1875, št. 13. — Sl. Nar. 1875, št. 25. — Fr. Levstik, Sl. Nar. 1875, št. 34. — Jos. Cimperman, Spomini na dr. H. E. Costo, Nov. 1876, 28—30.

Vilj. Urbas. Dr. H. Et. Costa. Zal. in izd. Matica Slovenska. Ljubljana. 1877. 8⁰. 126.

[1]) Hitri Slovenec. Schneller Slovene. Ohne Lehrer in 24 Lectionen ... von Janez Čbelarski. 1851. Gratz. Ludewigh.

[2]) Vodnikov Spomenik. Vodnik-Album. Na svetlo dal Dr. Et. H. Costa. V Ljubljani. 4⁰. XI. 268. MDCCCLIX.

[3]) Postonjska jama. Popisal Dr. E. H. Costa. V Ljubljani. 1863. 8⁰. 48. Založil J. Giontini. Natisnil J. Blaznik.

[4]) Nov. 1864. — [5]) Ltp. Mat. Sl. 1869.

[6]) Sporočilo o triletnem oskrbovanju mestnih opravil v Ljubljani od junija 1864. do maja 1867. V Ljubljani. 1867. 8⁰. 21.

Str. 104: *Franjo Bradaška.* — J. Marn, Jez. XXX.

[1]) Sravnajući zemljepis za više razrede srednjih ućiona. Napisao Franjo Bradaška, profesor na velikoj gimnaziji u Zagrebu. 1867. Zagreb.

Str. 104: *Karol Melzer.* — Sl. 1878, št. 29, 31. — J. Marn, Jez. XXV.

Str. 105: *Jernej Lenček.* — J. Marn, Jez. XXV. — L. Žvab, Lj. Zv. 1886, 187. — [1]) Nov. 1850, 196—198.

[2]) »Slovenski Romar.« Koledar v poduk in kratek čas za navadno leto 1857. I. tečaj. V Ljubljani. 8⁰. XXXVI. 81.+12. Založil J. Giontini. Natisnil J. Milic. — II. tečaj. 8⁰. VIII. 170.

[3]) Verzeichniss älterer slovenisch gedruckter Werke als Beitrag zur Verfassung einer vollständigen slovenischen Bibliographie. Mittheilungen des hist. Vereins für Krain 1857.

Str. 105: *Dr. Vinko Fereri Klun.* — Nov. 1875, 246. — Sl. 1875, št. 85. — J. Marn, Jez. XXV.

[1]) Potovanje po Beli reki. Po izvirnem rokopisu velikega vikarja srednje Afrike, Dra. Ignacija Knobleharja, zdelal in posloveniti dal Dr. V. F. Klun. Čisti dohodek je v podporo misijonarjev v Afriki namenjen. V Ljubljani. 1850. 8⁰. 46. Natisnila Kleinmayr in Bamberg.

[2]) Mittheilungen des hist. Vereins für Krain od l. 1851. do 1857.; v teh je objavljal »Beiträge zur Literaturgeschichte von Krain.« — Archiv für die Landesgeschichte von Krain, Heft I—III, 1852—1854. — Diplomatarium Carniolicum 1855; pisal je o domačih zadevah v „*Illyr. Blatt*“ in „*Blätter von Krain.*“ — [3]) Oesterr. Revue 1864, Bč. — O njegovih nemških knjigah, J. Marn, l. c.

Str. 105: *Andrej Švegel.* — Jos. Marn, Jez. XXVIII. — [1]) Nov. 1850. — [2]) Nov. 1851, 33. — [3]) Nov. 1851, 48—49. — [4]) Nov. 1851, 111. — [5]) Naprej 1863, 13.

Str. 105: *Luka Dolinar.* — Podratitovski v Dan. 1862, št. 11. — Dan. 1863, št. 23. — J. Marn, Jez. XXIII.

[1]) *a)* Zlagal je v prvi vrsti cerkvene pesni, n. pr. Pesem od Svetiga leta 1826. Zložil Luka Dolinar. 8°. 1/2 pole. — *b)* Pesme v' Nedele celiga leta, zložil L. D. V Ljubljani. Natisnil J. Sassenberg. 1829. 8°. 184 — *c)* Pesme v' Godove in Praznike celiga leta. Zložil L. D. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik, na prodaj per J. Klemenzu. bukvovezu. 1833. 8°. VI. 250. II. nat. 1862. — *d)* Pesme od Farnih Pomoćnikov ali Patronov v Ljubljanski škofiji. Zložil L. Dolinar. V Ljubljani. J. Blaznik. 1839. 8°. VI. 307. — *e)* Perstavik. Pesme od Svetnikov in od Svetnic, v' Ljubljanski škofiji samo v poddružnicah češenih. Zložil L. D. V Ljubljani. Blaznik. 1841. 8°. 109.

[2]) Dan. 1850, št. 40. — [3]) Dan. 1852, št. 49.

Luka Jeran.

Str. 105—110: J. Marn, Jez. XXVII. (Svitoslav in Danica.) — J. Bilc: Prečastitemu Monsignoru Luki Jeranu, novemu korarju ljubljanske stolne cerkve, Nov. 1882. — [1]) „Zimske misli“, Nov. 1844, 28. — „Spomladanske misli“, 80. — „Poletne misli“, 132. — [2]) „Moji mili domovini“ (iz hrv.). — Žalovanje starega očeta (iz češč.). — [3]) Nov. 1845. Hvala Bogu za ohranitev cesarja, Dan. 1853. — [4]) Dan. 1869, 114; Sv. Očetu Papežu Piju IX. za obletnico njih kronanja 208. — [5]) Dan. 1871, 197. — [6]) Dan. 1876, 76. — [7]) Dan. 1878. — [8]) Nov. 1845, 48. — [9]) Dan. 1881, 137. — [10]) Dan. 1854. — [11]) Dan. 1884, 25. — [12]) Dan. 1851, 9. — [13]) Nov. 1844, 108. — [14]) Nov. 1847, 88. — [15]) Dan. 1862. — [16]) Slov. cerkv. čas. 1848. — [17]) Dan. 1858. — [18]) Dan. 1884.

[19]) *a)* Jezusa in Marije dvoje najsvetejših src. Molitvene bukve za vse, ki Jezusovo in Marijino serce pobožno častijo in zlasti za brate in sestre teh neomadeževanih Serc. Spisala po najboljših izverkih L. Jeran in A. Zamejc. S 3 podobami. V Ljubljani 1850. 12°. 437. Giontini. — II. nat. 1852. — III. 1855. — IV. 1862. — V. 12°. 528.

b) Serce Marije, prečiste Device. Bratam in sestram Marijinega presv. Serca, z ozirom na podružnico te bratovščine pri sv. Petru v Ljubljani. Spisal L. Jeran v Ljubljani. 1854. 8°. 234. Gerber. — II. nat. 1859. 8°. 328. — III. nat. 1873. 330.

c) Mariin Mesec, ali Cvetlice Marije Device za vsaki dan mesca majnika. Spisal L. Jeran, duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1859. 8°. 336. Gerber. I.

[20]) Šmarnice naše visoke nebeške Kraljice, neomadeževane Marije Device. Spisal L. Jeran. V Ljubljani 1861. 12°. 384. Gerber. Knjiga iz življenja svetnikov II.

Šmarnice idr. Tretji letnik. Spisal, založil in na svitlo dal L. Jeran, duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1863. 12°. 296. Natisnil J. Blaznik. III.

Šmarnice Marije Device. Četrti letnik. Spisal L. Jeran. V Ljubljani 1865. 12°. 376. Nat. J. Blaznik.

Šmarnice Marije Device. Peti letnik. Spisal L. Jeran, duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1870. 8°. 284. Natisnil J. Blasnik.

Šmarnice idr. Šesti letnik. Spisal L. Jeran. V Ljubljani 1872. 8°. 364. Ničman, Blaznik VI.

Šmarnice idr. Sedmi letnik. Spisal in na svitlo dal L. Jeran, duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1878. 12°. 255. Gerber. Blaznik VII.

[21]) Nov. 1848, 146. — [22]) Dan. 1879. — [23]) Nov. 1844, 48. — [24]) Nov. 1844, 75. — [25]) Zlati Vek 1863, 59—73. — [26]) Nov. 1849, 154. — Dan. 1873, 205; pristavi: »Slovaci ali Slovenci na Ogerskem«, Nov. 1849, 45. — [27]) Dan 1852. — [28]) Dan. 1851, 36; pristavi »Sv. Mihael vkup kliče šolsko mladino.« — [29]) Dan. 1861, 85. — [30]) Dan. 1860, 108. — [31]) Dan. 1869, 200. — [32]) Dan. 1864, 32. — [33]) Dan. 1869. (Pogovor na smrtni postelji.)

[34]) Cerkveni govornik slovenskega duhovstva za vse nedelje in zapovedane praznike skozi leto. V Ljubljani 1856; objavil tudi sam: Postne pridige. Po svetem Alfonsu Ligvorji in po drugih izvirkih poleg žalostnega roženkranca, spisal L. Jeran. V Ljubljani 1861. 8°. 56. Nat. J. Blaznik.

Slovenska abecednica za otroke. V stari in novi pisavi. Spisal in na svitlo dal L. Jeran. V Ljubljani 1851. 8°. — II. 1852. — III. 1857.

Zgodbe svetega pisma starega in novega zakona ob kratkim za mladost in slehernemu v poduk in spodbudovanje. V Terstu 1850. 8°. 318. Vladarska tiskarnica.

Sveti Juri, serčni vojšak. Serčnim slovenskim mladeničem napisal L. Jeran. V Ljubljani 1851. 12°. 59. — II. 1857.

Mladenček Dominik Savio, gojenec v vstavu svetega Frančiška Salezija v Torinu. V laškem jeziku spisal 1806 duhoven Janez Bosko, vodnik tega vstava. Slovensko uravnal L. Jeran. Založila katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani 1870—71 v 4 zvezkih, 8°. 112. Eger.

Rože in koprive za šolo in dom. I. zv. Na svitlo daje Svitoslav. V korist dijaški kuhinji. V Ljubljani 1882. 16°. 31.

[35]) Keršanski junak ali molitvene bukvice za slovenske vojake, in sploh za katoliške mladenče. Spisal L. Jeran. 1852. 12°. 216. — II. 1886.

Angelska služba za mladeniče (k sv. maši streči), L. Jeran. V Ljubljani 1861. 16°.

[36]) Dan. 1883, 135. — [37]) Dan. 1883, 343—344.

[38]) Njegovi ostali molitveniki so:

Terpljenje pravičnega in pokora grešnika z nekaterimi večnimi resnicami v zgledih in pergodbah. V Ljubljani 1848. 8°. 82. Giontini. — Lilija v Božjim vertu ali deviški stan, njegova lepota in pomočki ga ohraniti. Po spisih sv. Alfonza Liguorskega. S podobo. Na svetlo dala L. Jeran in A. Zamejc. V Ljubljani 1851. 8°. 75. — II. 1852. — III. 1856. — IV. 1880. 8°. 220. — Stezica v nebesa. Bukvice pridnim otrokam namesto podobic. Na svitlo dala L. Jeran in A. Zamejc. V Ljubljani 1852. — II. Stezica v nebeško domačijo z lepo podobo sv. Alojzija. 1853. — III. 1883. — Večni mesec za žive in mrtve. Spisal L. Jeran. V Ljubljani 1860. 12°. 61. — II. 1863, predelan po Dorinu: Ewiger Monat. — Sv. Križev pot; zlasti za duše v vicah, popravil in na svetlo dal L. Jeran. V Ljubljani 1861. 8°. 51. — Čast Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji! Kratek molitvenik za vse stanove, posebno za šolsko mladino. Zbral in spisal L. Jeran. V Ljubljani 1868. 8°. 348. Zal. Gerber. — Kratek pouk od višnjevega škapulirja na čast

brezmadežne Device z zapisnikom odpustkov. Posnel iz bukvic reda Teatinskega v Parizu poterjenih in založil za bratovščine L. Jeran. V Ljubljani 1868. 8°. 23. — Potovanje v Sveto deželo, v Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon, v Carigrad in druge kraje. Obhodil in popisal L. Jeran. Ponatis iz Zgod. Danice. V Ljubljani 1872. 8°. 424. Založil pisatelj. Natisnil J. Blaznik. Na prodaj pri M. Gerberju.

Jurij Volc.

Str. 111: J. Marn, Jez. XXIV. — Fr. Levec, Lj. Zv. 1885.

[1]) Stoletna Pratika .... Poleg nemškiga. Druziga natisa. Vsa popravljena in pomnožena. V Ljubljani 1847. 8°. 242. Blaznik. Kot prevoditelj je podpisan Jurij Volc. III. nat. 1860. 8°. 264. Milic. Kremžer. — IV. nat. 1880. 8°. 256. Zal. H. Ničman. Tisk J. Krajec v Novem Mestu.

[2]) Pridige ob posebnih priložnostih, ki jih je imel Jurij Volc, duhovni vladnik v Ljubljanski knezo-škofijski duhovšnici. V Ljubljani 1848. 8°. 94. Nat. Eger.

[3]) Mir vam bodi. Molitvene bukve, v katerih se najdejo šestere svete maše in druge molitve za vse potrebe našiga življenja, litanije in pesmi, tudi pasijon ali terpljenje naš. G. J. Kr. s svetim križevim potom. 1850. 12°. 418 str. II. natis pomnožil J. Volc. V Ljubljani 1852. 12°. 431. J. Klemenc.

Sveto pismo stare in nove zaveze z razlaganjem poleg nemškega od apostoljskega Sedeža poterjenega sv. pisma, ki ga je iz Vulgate ponemčil in razložil Dr. Jožef Franc Allioli. Natisnjeno po povelji preč. Kneza G. G. Antona Alojzija, Ljubljanskega škofa. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik, Zv. I. 1857. 8°. XVI. 448. — II. 1857. 595. — III. 1858. 627. — IV. 1859. 869. — V. 1856. 460. — VI. 495. Kazalo, berilo itd. I. VIII.

Str. 111: P. Placid Javornik. — Nov. 1864, 430. — A. Janežič, Sl. Glas. XI. J. Marn, Jez. XVII, XXIV.

a) Šest Nedel pobožnosti v čast svetiga Alojza od Gonzaga. Svetiga Alojza živlenje, premišlovanje nja živlenja, litenije ino pesem. Molitva juterna, večerna, mašna, za spoved in za sveto obhajilo. Po nemško spisal Dr. Alois Schlör, po-

slovenil P. Placidus Javornik. Treki natis. Z dopušenjem visoke časti vrednešega gnadlivega firšta gospoda Romana sekovskega škofa. V Gradci 1849. 12⁰. 66 str. Jos. Sisola, 4. l. 1864. 12⁰. 96. V Gradci.

b) Sveto pismo stariga zakona. Poslovenil in razložil P. Placid Javornik, benediktinar, c. kr. učenik sv. pisma st. z. in iztočnih jezikov na bogoslovskim učilišu v Celovci. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik. Predgovor. Uvod. XXX. I. Mozesove bukve. 1848. 8⁰. 520. — II. Mozesove bukve. Izdalo društvo sv. Mohora 1854. 8⁰. 104. — III. Mozesove bukve. 1854. 8⁰. 76.

Str. 112: Dr. Simon Klančnik. — Dr. Bleiweis, Nov. 1844, št. 2. — Rozman, Drobt. 1852. — J. Marn, Jez. XIX.

Sv. pismo stare zaveze (okrajšano). I. Del. Petere Mojzesove bukve. V Ljubljani. Blaznik 1840. 8⁰. 1—225. — II. Del. 1841, 1—206 str. — III. Del. 1841. 207—348 str. Na svetlo dal Dr. Simon Klančnik, c. kr. učenik desete šole.

Napeljevanje k pobožnimu življenju in lepimu zadržanju. Iz nemškega prestavljeno . . . V Ljubljani. Natisnil, založil in na prodaj ima J. Blaznik 1840. 8⁰. 180.

Bilje in černa maša. V Ljubljani. Blaznik. 1840. 12⁰. 91. — Premišljevanje in molitve za bolnike. V Ljubljani. Blaznik. 1841. 8⁰. 361.

Spisal je tudi v nemškem jeziku:

Mildherzigkeit gegen Thiere. Innsbruck 1843. 8⁰. 45. — Knjiga je imela toliko tiskarskih pogreškov, da ni bila za nobeno rabo.

Str. 112: Jožef Virk. — Prihovski v Sl. 1880, št. 6. — D. Trstenjak, Sl. N. 1880, št. 6. — Rok Merčon: Čertice v spomin preblagemu nepozabljivemu slovenskemu pesniku Jožefu Virku. Dan. 1880, str. 37—95. — Fr. Levec, Ljubljana. Zv. 1882. — J. Marn, Jez. XXV. — J. S. v Sl. Gosp. XIV. — J. Voh, J. Virku v spomin, v Sl. Gosp. XIV. — [1]) Dan. 1856. — [2]) Dan. 1857. — [3]) Dan. 1860. — [4]) Dan. 1867. — [5]) Dan. 1872. — [6]) Bes. 1870. — [7]) Dan. 1868. — [8]) Nov. 1848, 167.

Janez Krizostom Pogačar.

Str. 113: Dan. 1875, 219—20. — J. Marn, Sl. 1875 št. 79, 1884 št. 21 do 22. — A. Žlogar, Kr. 1884, 157—209. — Lj. Zv. 1884, 128. — Ed. 1884, št. 16. — Svetilko, Koled. Moh. 1885, 31—49. — Slovan 1885, 1, 17, 36. — J. Marn,

Jez. XXIV. 46—47. — Slavospev Pogačarju J. Bilc in Jos. Cimperman, Sl. 1875, 104; Slov. N. 1875, 79. — V spomin dr. Janeza Krizostoma Pogačarja je izšla krasna črno obrobljena podoba križanega Vzveličarja v lesorezu. Podoba ima na treh straneh življenjepis Pogačarjev in izreke sv. pisma.

[1]) Pridige. Govoril Janez Zlatoust Pogačar, doktor bogoslovja, korar stolne cerkve in predsednik knezoškofijske zakonske sodnije. V Ljubljani. Tiskal J. Milic. 1864. 8[c]. 424. Založil dr. J. Zl. P.

V nemškem jeziku spisal je knjižico:

Zur Congruaregulirung. 1874.

Str. 114: Anton Namre. — [1]) Dan. 1863, 118. — [2]) Dan. 1863, 81; Hvala čistosti, Dan. 1865, 183; Slava Mariji. — [3]) Dan. 1863, 81. — [4]) Dan. 1872, 89.. — [5]) Dan. 1863, 25. — [6]) Dan. 1871, 11. — [7]) Dan. 1875, 396—422. Pristavi: Vesela pevka, Dan. 1867, 282. — [8]) Dan. 73.

Str. 114: Janez Globočnik. — Dan. 1877, 404; S. št. 51. — J. Marn, Jez. XXV.

Nova cvetlica v duhovnem vrtu ali Življenje svetih mučencev Oglejskih Kocijana, Kancija, Kocijanile in Prota z raznimi molitvami, na svitlo dal Janez Globočnik, kn. nadškofijski tajnik, skrivni kaplan sv. Očeta Pija IX. S štirimi podobami. V Gorici 1871. 8°. 295.

Le sette Basiliche di Roma. Operetta raccolta da Giov. N. And. Globočnik segr. del Pr. Arciv. die Gorizia. Venezia. 1877. 8°. 300.

Str. 114: Matevž Frelih. J. Marn, Jez. XXX. — [1]) Dan. 1851. — [2]) Dan. 1850. — [3]) Dan. 1858.

[4]) Venček za vezilne darila ali vošilne pesmice, o godovih, novem letu, in druzih priložnostih z nekaterimi spominskimi listiki in grobnimi napisi. V Ljubljani. 1854. 8°. 58. Natisnil Milic. Založil J. Giontini. — Tretji natis 1886.

O tej knjižici glej Nov. 1854, 75 in Dan. 1854, 47. — [5]) Nov. 1856, 1863, 1869, 1870.

[6]) Narlepši dan ali uredno praznovanje perviga svetiga obhajila, kateremu so pridejane molitvice pri sv. maši in drugih posebnih priložnostih. Spisal Matevž Frelih, bogoslovec v Ljubljanski duhovšnici. V Ljubljani 1854. 16°. 256. — V. nat. 1882.

Perve in najpotrebniši resnice sv. keršanske katoliške vere za narmanjši učence. Iz Ratisbonskega

katekizma poslovenil M. Frelib. V Ljubljani 1854. 8°. Natisnil Milic. Založil J. Giontini.

[7]) D. 1848, 1849. — [8]) D. 1862, 214. — [9]) Slov. cerkv. čas. 1848. — [10]) N. 1850, 157.

Str. 115: Janez Volčič. Dan. 1888, 106—124. — Fl. Hrovat, Zgodovina Smarjiške fare. — J. Leban. Lj. Zv. 1888, 248. — J. Marn, Jez. XXVIII.

Po vzgledu Baraginem, Trstenjakovem in Stojanovem je spisal:

Nove Šmarnice, Mariji prečisti Devici darovane. Nabral J. Volčič. 1860. 12°. 190. — II. nat. 1867.

Šmarnice naše ljube Gospé presvetega Serca. Spisal J. Volčič, duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem krškega knezoškofa. Natisnila družba sv. Mohora. V Celovcu 1879. 8°. 333.

Marija Zgodna Danica, mati milosti Božje. Marijinim častivcem, po 18. natisu iz nemškega. Z dovoljenjem preč. Ljubljanskega knezoškofa. V Ljubljani. Založil Gerber. Tisk Blaznik 1882. 8°. 717.

Življenje preblažene Device Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa. Popisal J. Volčič. Izdala družba sv. Mohora. V Celovci 1882. 8°. 144.

Dobro urejeno je:

Razlaganje keršanskega katoliškega Nauka, ki ga je jel spisovati župnik Janez Škofic, dovršil pa po raznih spisih J. Volčič.

[1]) Ura moliti Jezusa. Spisal J. Volčič. VI. nat. V Ljubljani 1879, 12°. 63.

Zlata šola vsakemu kristjanu potrebna. Bukve polne lepih naukov in molitev. Spisal J. Volčič. Z dovoljenjem Ljubljanskega knezoškofa. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač. 1879. 12°. 560.

Vijolice bratom in sestram družbe vednega češčenja sv. Jožefa. Nabral J. Volčič. V Ljubljani. Tisk R. Milic 1881. 16°. 572.

Stopnje k popolni ljubezni Božji. Mašne in obhajilne molitve. Nabral J. Volčič. Tisk Krajec v Novem Mestu. Založil Gerber. V Ljubljani 1882. 8°. 656.

Žganju vojskó, slovó! Škodljivost žganja v povestih in pogovorih. Zbral in na svitlo dal duhoven Ljubljanske škofije. V Ljubljani 1853. 8°. 132.

Domači zdravnik. Kratek navod si zdravje vterditi in življenje podaljšati. Spisal J. Volčič. Izdala in založila družba sv. Mohora. V Celovci 1874.

Naposled imamo še omeniti:

Zgodovina Šmarješke fare. V spomin svojim faranom spisal J. Volčič. Rudolfovo. Tiskal J. Krajec 1887. 8°. 116.

Str. 115: Andrej Čebašek. — J. Marn, Jez. XXVII.

Sveta Vojska v svetem letu za vesoljni cerkveni zbor. V Ljubljani 1869. 8°. 127.

Zlatomašnik Sveti Oče Pij IX. Čertice o njihovem življenju, delovanju in značaju. Na svitlo dala in založila katoliška družba na Kranjskem. V Ljubljani 1869. 8°. 50. Eger. — Pristavi: Papeževa nezmotljivost, kratko pojasnena vernim Slovencem v poduk. Zal. in na svitlo dala katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani. 1870. 8°. 60. Eger.

Str. 115: Matija Hočevar. — J. Marn, Jez. XXVII.

Zgodbe sv. pisma stare in nove zaveze za šolsko mladost. Na Dunaji 1858. 8°. 331. V založbi šolskih bukev. Stara zaveza obsega deset oddelkov str. 5—159, nova šest oddelkov str. 160—322, potem sledi dejanje aposteljnov in začetek sv. vere.

Sveto pismo stare in nove zaveze z razlaganjem .... Iz Vulgate .... Dr. Allioli. Poslovenjeno v Ljubljani l. 1856—59 (Wolf—Volc).

Med sodelovalci se navaja tudi Matija Hočevar, ki je poslovenil in priredil I. Bukve Kraljev, bukve Pripovesti ali Pregovorov in Modrosti.

Str. 115: Andrej Zamejic. — J. Marn, Jez. XXVII.

Jezusa in Marije dvoje najsvetejših Serc. Molitvene bukve za vse, ki Jezusovo in Mariino serce pobožno častijo in zlasti za brate in sestre teh neomadežanih Serc. Spisala po najboljših izverkih L. Jeran in A. Zamejc. S tremi podobami. V Ljubljani 1850. 12°. 437. Giontini. — V. natis 1875. 12°. 528.

Lilija v Božjim vertu ali deviški stan, njegova lepota in pomočki ga ohraniti. Po spisih sv. Alfonsa Liguorskiga. S podobo. Na svetlo dala L. Jeran in A. Zamejc. V Ljubljani. 1851. 8°. 75. — IV. 1880. 8°. 222. — V. 1889. 8°. 251.

Stezica v nebesa. Bukvice pridnim otrokam namesto podobic. Na svitlo dala L. Jeran in A. Zamejc. V Ljubljani. 1852. — IV. 1892.

Dušna Hrana za katolške deržine ali keršanski nauk in življenje svetnikov s podobami. V Ljubljani 1864. 4°. 44. Po Mehlerju spisal A. Zamejc. Do l. 1869. izšlo je deset zvezkov. 420 str. Nat. J. R. Milic, zal. J. Giontini.

Nar lepši čednost in nar gerši pregreha. Po nemški spisal dr. J. Zwerger; poslovenila mašnika ljubljanske škofije A. Zamejc in K. Klun. Založil in na svitlo dal J. Zupan. Tisk Blaznikovih naslednikov. V Ljubljani 1897. 8°. VII. 355.

Poslovenil je Svetega Pisma: »Dvoje bukve Makabejcov IV. 759—869, Evangelij sv. Marka in sv. Lukeža V. 136—163, List sv. Jakoba aposteljna VI. 358—372, List sv. Juda aposteljna VI. 417—420.

Kratki Katekizem v prašanjih in odgovorih za ljudske šole ljubljanske škofije. V Ljubljani 1882. 8°. 96. Nat. J. Blaznik.

Veliki Katekizem za ljudske šole. (IV. razred). Na Dunaji 1861. Večkrat natisnjen, n. pr. l. 1882. 8°. 216. V c. kr. zalogi šolskih bukev. Nat. K. Gorišek.

Berila ali listi in Evangelii v nedelje in praznike in imenitniše godove celega leta z navadnimi molitvami pri očitni službi Božji. Z dovoljenjem preč. in mil. g. Jerneja, kneza in škofa. V Ljubljani 1870. 8°. 706. Nat. J. R. Milic. Založil M. Gerber.

Nove kuharske bukve ali nauk nar boljši inu nar imenitniši jedila perpraviti. Z 200 jedilnimi listki. V Ljubljani 1850. — II. natis v Ljubljani 1861. 8°. 332. Nat. in založil J. Blaznik.

Str. 116: *Dr. Leon Vončina.* — Janez Volčič: Solzica na grob preblagega součenca dr. Leona Vončine D. 1874, 367. — Resnicoljub: Na grobu dr. Vončine Sl. 1874, 132. — J. Marn Jez. XVII.

Friderik Baraga, prvi kranjski apostoljski misijonar in škof med Indijani v Ameriki. Spisal dr. Leon Vončina, profesor bogoslovja v Ljubljani. Nat. Blaznik 1869. 8°. 198.

Str. 116: *Anton Lesar*. — Nov. 1873, 297. — Dan. 1873. — Ltp. Mat. Slov. 1874. — J. Marn, Jez. XXV.

[1]) Katekizem ali keršanski katolški nauk. Spisal za spodnje gimnazije in niže realke in sploh odrašeno mladost. V Ljubljani 1862. 8°. 130. Založil Nićman.

[2]) Zgodbe sv. pisma stare in nove zaveze. Za katolške ljudi. S 112 podobščinami in 1 zemljevidom. Po nemškem izvirniku dr. J. Schusterja. Na Dunaju 1863. 1867. 1879. 262.

[3]) Liturgika ali sveti obredi pri vnanji službi božji. Za gimnazijalno, realno in sploh odraslo mladost. V Bernu 1863. 8°. I. 133. II. 100. Tiskal in založil Winiker. — II. popravljeni natis 1881. 8°. 194. Kleinmayr in Bamberg.

[4]) Zgodbe sv. katolške cerkve. V Celovci. 1863. 8°. 107. Izdala družba sv. Mohora. — III. popravljeni natis 1887. 8°. 110.

[5]) Jezus Kristus devicam svojim nevestam na serce govori. V Celovcu 1864. Družba sv. Mohora.

[6]) Prilike patra Bonaventure v pojasnovanje raznih verskih in nravnih keršanskih resnic. Prosto poslovenil A. Lesar. Družba sv. Mohora 1866. 8°. 113.

[7]) Perpetua ali afrikanski mučenci. Poslovenil A. Lesar. V Celovcu 1869. 8°. 164. Družba sv. Mohora. Večernice zvezek XIX. Blaznik.

[8]) Sveto pismo .... Wolf-Volc ... 1856: Bukve II. Kraljev. Jezus Sirah, Apost. Djanje; List sv. Pavla do Efežanov.

[9]) Napisal je troje sestavkov v izvestju c. kr. realke v Ljubljani; l. 1861: »Glasoslovje slovenskega jezika«; l. 1863: »Slovenska slovnica v spregledih«; l. 1864: »Ribniška dolina na Kranjskem.«

O njegovih spisih v *„Letopisu Mat. Slov.“*, v *„Večernicah“* družbe sv. Mohora, v iste družbe *„Koledarčku“*, v *„Danici“* glej Marn l. c. Sodeloval je pri knjigi: »Slovenska Kuharica ...« Narekovala Magdalena Bleiweisova. V Ljubljani 1868. 8°. 308. Prvi nauk lepo in hitropisja; »Ponovilo«, itd.

Str. 116: Janez Valjavec. — Dan. 1875, 229, 252, 259. — J. Marn, Jez. XXV. — [1]) Slov. Bč. 1853; [2]) Dan. 1876—1879.

Str. 116: Matija Torkar. — J. Marn, Jez. 1892.

Sodeloval je tudi pri delu:

Življenje svetnikov in svetnic Božjih. Izdala družba sv. Mohora. Del III. (jul. — sept.) v Celovci 1871. 8°. 1—476. Natisnil J. Blaznik. — Del IV. (okt.— dec.) v Celovcu 1874. 8°. 1—629. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora. Po najboljših virih spisal Matija Torkar.

Str. 117: Valentin Lah. — Dan. 1886, št. 23, 24. — Sl. 1886, št. 123. — J. Marn Jez. XXV.

[1]) *a)* Sv. Alojzi ali šestnedelna pobožnost v čast sv. Alojzja, poleg nemškiga ljubljansk bogoslovec. V Ljubljani. 1856. 12°. IV. 310. Gerber. — II. natis. 1861. — III. 1867. — IV. 1874. — *b)* Pobožni otrok ali podučne in molitvene bukvice za mlade kristjane. V Ljubljani 1862. 16°. 178. Gerber. — III. nat. 1865. Spisal V. L., duhoven ljubljanske škofije.

[2]) Keršanski posel ali bukvice za posle in njih gospodarje, pa koristne tudi drugim ljudem s podukom in z vsimi potrebnimi nauki in molitvami. Spisal V. L., duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani. 1872. 16°. 384. Giontini.

Str. 117: Matevž Lotrič. — Dan. 64, 254 ... 73. — J. Marn, Jez. XIX.

Dodatek k Jeranovemu krogu.

Jožef Paitel (1805—1861) iz Škocijana pri Dobravi na Kranjskem, duhovnik, umrl v Črešnjicah. „*Danici*" je bil od l. 1852. do smrti marljiv sodelavec v vezani in nevezani besedi. Največja njegova pesen je »Trpljenje Jezusovo« v V. spevih; tudi Mariji na čast je zložil mnogo lepih pesmic. Trudil se je, da bi se truplo Knobleharjevo preneslo v domovino.

Jožef Marešič (1805—1872) iz Kostanjevice na Dolenjskem, duhovnik, umrl na Šmarni gori. — V „*Danico*" in „*Novice*" je poslal marsikatero lepo pesmico, n. pr. »Križ in vojščak«, »Na Šmarni Gori«, »Roženkranska nedelja«, »Sladko ime Marija«. Posebno rad je zlagal pesmice Devici Mariji; morda vsled obljube v svojih žalostnih dijaških letih. — Opisal je Šmarno goro, romarsko cerkev v Dan. 1860, in spisal »Pògovor dveh protestantov od Lutrovih naukov«, Dan. 1860—1863. — (Ant. Namre, Dan. 1872. — J. Marn, Jez. XXV).

Martin Kuralt, »rojen Kranjec, duhovnik, spreten latinsk, nemšk in kranjsk pesnik«, je zložil pesen: »Jutrejna pesem eniga Kranjskiga kmeta po letu«; ta se nahaja v „*Illyr. Blatt*" 1826, št. 31. V istem časniku tri leta poprej se nahaja

članek: »Ein kleiner Versuch in krainerischen Volksliedern« z opazkami, podpisan z M. C. — (Šaf. 42, 84. — J. Marn, Jez. XXIII).

Frančišek Kosmač (1817—1866) iz Koroške Bele, od l. 1860. jezuvit, je izdal molitvenik:

Angel varuh za žensko mladost ali nauki silno potrebni sleherni, katera hoče pravo dušno lepoto in vrednost ohraniti. Spisal F. K., duhovni pastir. V Ljubljani. 1859. 12°. 234. Milic. — II. natis 1865. 12°. 274. Gerber.

Janez Škofic. — (Dr. J. Šterbenec, Dan. 1871, 143. — J. Volčič, Dan. 1871, 154. — Ant. Žlogar, Dan. 1871, 185. — J. Marn, Jez. XXV.) — Udeleževal se je spisovanja knjige:

Razlaganje keršanskega katoliškega Nauka. V Celovcu l. 1864. 8°. 663. — I. Pogl. od »Vere« je spisal Janez Škofic, župnik Suhorski.

Sveti Jožef, naš varh in pomočnik v življenji in ob smrti, ali Šmarnice v čast Jezusu, Mariji in sv. Jožefu. Svojim farmanom in drugim častivcem svetega Jožefa spisal duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani. 1867. 8°. 268. J. Blaznik. Zal. Janez Škofic.

Valentin Gašparšič, porojen na Gorenjskem, je poučeval na mariborski gimnaziji in v mariborskih rodbinah francoski jezik; potoval je večkrat na Dunaj, v Rim, Berolin in Pariz. Umrl je v Mariboru v revščini, kolikor toliko podpiran po rodbinah Schmiederer, Hausner id. — Opisal je v „*Zgod. Dan.*“ n. pr. l. 1873., 331: »Angleškega Kralja Henrika IV.«; opisal Lušarsko goro, D. 1874, 227—307; posebno lepo in navdušeno je naslikal Rimsko mesto, D. 1873, 294, in S. Pietro in vincola, D. 1874, 67—203.

Martin Končnik, porojen l. 1841. v Nevljah na Kranjskem, je zlagal pesni na čast Mariji, n. pr. »Šmarnice žalostni Materi Božji v Stožicah pri Ljubljani« (Danica 1867, 123), v kateri opeva moč Marije Device, tolažnice in pomočnice. Jednaki sta pesmici »O Marija, varuj nas« in »Šmarnica Marija« v Dan. 1868, 171. — V pravilnejši obliki je zložena izvirna »Sveti Mihael«, Dan. 1868, 235, in prevod: »Božje dete« po nemškem.

Janez Stritar (1818—1882) iz Lašč, beneficijat pri Št. Vidu pri Zatičini, se je pridno pečal s slovenščino uže v latinskih in bogoslovnih šolah, izdal je jeden molitvenik[1]), ter je jedno leto urejeval »Zbornik za cerkvene[2]) govornike«.

[1]) Živi Roženkranc. Molitvene in mašne bukvice z križovim potam za vse pobožne kristjane in prijatle Jezusa in Marije, posebno za brate in sestre živiga roženkranca. Spisal Janez Stritar, duhoven Ljubljanske škofije. S podobami. V Ljubljani. 1852. 8°. 212. Blaznik. — II. pomnoženi natis. 1862. 8°. 432.

S tremi drugimi vred je urejeval časnik:

[2]) Cerkveni Govornik l. 1856. 8°. 524. (Blaznik), ki je izhajal samo jedno leto.

O. Mansvet (Janez) Šmajdek (1819—1868) iz Soteske na Dolenjskem. — Nov. 1868, 135. — Dan. 1868, 27. — J. Marn, Jez. XXV.

S h o d n i o g o v o r i. Spisal in izustil O. Mansvet Šmajdek, učenik naravoslovja v domačih šolah Frančiškanskega reda na Kostanjevici blizu Gorice. V Ljubljani. 1854. 8°. 319. Zal. Giontini, nat. Blaznik.

P o p o t n i T o v a r š b r a t a m i n s e s t r a m III. r e d a s v e t e g a F r a n č i š k a, ki med svetam živijo. Spisal O. Mansvet Šmajdek, Frančiškan na Kostanjevici blizu Gorice. V Ljubljani. 8°. 608. Nat. Milic.

Njegove spise v „*Danici*" omenja Marn l. c. — Pisal je Šmajdek še dokaj lepo slovenski.

Andrej Andolšek. — (J. Marn, Jez. XXV.)

N e b e š k a M a n a ali Molitvene Bukve, v katerih se najdejo preserčne molitve, spodbudovavne premišljevanja, ginljivi zdihljeji, ljubeznive pesmi id. id. Ljubljana. 1860.

Jernej Dolžan. — (J. Marn, Jez. XXV.)

M a t i B o ž j a d o b r e g a s v e t a, ali bratovska ljubezen. Povest iz časov turških bojev konec XVI. stoletja. Spisal duhoven ljubljanske škofije. Izdala družba sv. Mohora. — S l o v. V e č e r n i c e. XVII. zvezek. Celovec. 1868. 8°. 119.

P. Joahim Nastran (1802—1863) porojen v Cerkljah na Gorenjskem. — (Jos. Marn, Jez. XXIV.)

S v e t a p o k o r a, ali s e d e m p o s t n i h p r i d i g, ktere je pridigoval v letu 1846. P. Joahim Nastran, duhovin frančiškanarskiga reda in kaplan predmestne fare »Marijinega oznanenja« v Ljubljani. Natisnil Ign. A. Kleinmayr v Ljubljani. 1849. 8°. 91. Zal. in prod. J. Giontini.

Simon Vilfan (1802—1881). Iz Stare Loke, prošt v Novem mestu, dopisnik „*Novicam*" in „*Danici*". — (J. Marn, Jez. XXV.)

K e r š a n s k i n a u k o d B o ž j i h l a s t n o s t. Zložil Šimen Wilfan, fajmošter v Kranjski gori na Gorenjskim. V Ljubljani. 1850. 8°. 215. Nat. J. Blaznik.

Posebno marljivo je podpiral „*Slov. Prijatla*", v katerem je l. 1858. in 1859. objavljal »Nauk od gnade božje«, in l. 1860. do 1862. ogovore in premišljevanja po lavretanskih litanijah; po tem gradivu izdal je urednik

L a v r e t a n s k e P r i d i g e. Ponatisnjene iz „*Slovenskega Prijatla*". V Celovcu. 1863. 8°. 312. Nat. J. Leon.

Ti ogovori so pisani v prosti besedi brez posebnega vzleta gledé na misli.

*
* *

Str. 117: Dr. Karol Lavrič. — S. 1876, 10—12. — (V. Dolenc): Dr. Lavrič, prvi učitelj slovenskega govorništva, S. 1876, 12. — Za obletnico Lavričeve smrti, S. 1877, 9. — Nagrobni napis, S. 1877, 10. — Na Lavričevi gomili (Kragl), S. 1877, 12; Sl. Nar. 1876, 55. — Dr. Lavrič in njegovi učenci, Sl. N. 1876, 68—69. — Spomin na dr. Lavriča, Sl. N. 1882, 50. — [1]) N. 1863, 361. — [2]) Nov. 1863, 363 popisujejo iskreno, kako nenavadno udanost so mu Tolminci izkazali pri odhodu iz Tolmina v Ajdovščino.

Str. 118: Andrej baron Winkler. – Andr. Marušič, Novice 1861. — Ivan Lavrenčič: Andrej baron Winkler, deželni predsednik kranjski. V spomin desetletnice njegovega predsedništva. 1890. 8°. 12. (Ponatis iz *„Drobtinic“.)*

Str. 119: Josip Godina Verdelski. — Godina Verdelski je sam opisal svoje življenje v knjižici, izdani 1879. 8°. 180. Trst. — Jos. Marn, Jez. XXV. — Gregor Jereb, Ljublj. Zv. 1884. — Ed. 1884, 9—10. — [1]) Tržaške razmere, Nov. 1863, 118; primeri: »Slovanstvo okoli Trsta«, Nov. 1865; »Kratek razgovor o važnosti trgovine in brodarstva«, »Tržaški Slovani«, Nov. 1863; »Nošnja Slovencev v tržaški okolici«, Nov. 1864. — [2]) Slov. Glas. 1862. — [3]) Ilirski Primorjan 1866. leta. — Teržaški Ljudomil. — Pod Lipo. 1869. l. v zvezkih.

[4]) Opis in zgodovina Tersta in njegove okolice z uverstitvijo kratkega geografičnega in zgodovinskega pregleda starih in sedanjih Slavjanov, kakor še tudi kratke omembe njihove osode in omike. Sè 7. lesorezi. V Terstu 1872. 8°. 482. — Kratek pregled vesoljnega sveta sploh in posebno naše zemlje. L. 1872. 8°. 48. —

[5]) Znanstvo je bogastvo. Trst. 8°. 195. — Izvirek premožnosti ali pravi pripomoček za nje napravo in ustanovitev med ljudstvom 1843. 8°. 108.

Kratek razgovor o bolj važnih dosedanjih iznajdbah in posebno o strojih ali mašinah, železnicah in telegrafiji id. — Trst. 1876. 8°. 83. — Čitanka ..... Trst 1882. 8°. 180.

Str. 119: Jožef Premru (Premrl). — J. Marn, Jez. XXV. — Slovo hvaležnih učencev svojemu ljubljenemu učitelju g. J. Premru-tu Nov. 1851, 259.

[1]) Nuova Raccolta di dialoghi Italiani, Tedeschi e Sloveni. — Neue Sammlung Italienischer, Deutscher und Slovenischer Gespräche. — Nòva Nabera Laških, Nemških ino Slovenskih Pogovorov. Bearbeitet und zusammengesetzt von Josef Premru, k. k. Gymnasialprofessor in Goerz. 1850. 8°. 255. Paternolli.

Str. 119: Dr. Frančišek vitez Močnik. — Fr. Levec, Laib. Zeitg. 1892, (Dez.) 1893, št. 1.

Str. 120: Filip Jakob Kafol. — J. K. v Večern. 1878. — J. Marn, Jez. XXV.

[1]) Domači ogovori po nedelskih evangeljih za verne ljudi na deželi. Spisal in izustil Filip Jakob Kaffol, kaplan v Ročini pri Soči. I. del. Celovec 1853. 8°. 270. — II. Del. 1853. 8°. 290. Izdalo društvo sv. Mohora. J. Leon.

[2]) Domači ogovori po prazniških evangeljih za verne ljudi na deželi. Spisal F. A. Kaffol, samostalni kaplan v Bajtuji pri Vipavi. V Ljubljani 1856. 8⁰. 342. Milic.

Večne resnice v pogovorih za ljudske misijone po slovenskih deželah. Spisal F. A. Kaffol, duhoven Goriške nadškofije. V Gorici. Zvezek I. 1861. 8⁰. 316. — Zv. II. 1862. Del I. str. 1—157. Del II. str. 157—303. Paternolli.

Str. 120: *Josip Furlani*. — [1]) Dan. 1869. — [2]) Ib. — [3]) Dan. 1869; pristavi: »Križari«, Dan. 1869. — [4]) Dom. 1869. — [5]) Dom. 1869; pristavi: »Sv. očetu Piju IX. v ponižen poklon in spomin njihove zlate maše 11. apr. 1869«, Dan. 1869. [6]) Dan. 1869. — [7]) Dom. 1869. — [8]) Dom. 1869. — [9]) Ib. — [10]) Ib. — [11]) Glas. 1875. — [12]) Glas. 1874. — [13]) Glas. 1872. — [14]) Glas. 1875.

Str. 121: *Dr. Štefan Kociančič*. — S. 1883, 15. — Simon Rutar: Ljublj. Zvon 1883, 331—335. — Fr. Podgornik, Ib. 398—401. — Dr. A. Mahnič: Kr. 1883, 276—277. — Slov. N. 1883, 81. — Životopis ranjkega Št. Kocijančiča, profesorja bogoslovja v Gorici, kakor ga je sam pisal, Soča 1887, 35, 36, 38, 39. — Črtice iz Kocijančičevega življenja. (Priobčil J. Balič, podučitelj), S. 1882, 40. — L. 1837. je prevêl nekoliko pesmic iz *„Mildheimisches Liederbuch“*, izmed katerih je tri vsprejel Stanič v svojo pesmarico, S. 1887, 35.

[1]) Kratek pregled zgodovine te kaplanije in božje poti od njenega vstanovljenja do sedanjega časa. V Gorici. 1853. 8⁰. Seitz.

[2]) Slov. Bč. 1852. — [3]) Glas 1872.

[4]) Folium eccles. dioeceseos Tergestinae 1865—1875; Folium periodicum archidioec. Goritiensis od 1875. l. — Soč. 1887, 38 navaja petindvajset Kocijančičevih spisov.

[5]) Podučne povesti. Spisal v laškem jeziku Frančišek Soave. Poslovenil Štefan Kociančič, učitelj sv. pisma stare zaveze v Goriški duhovščnici s pristavkom. V Gorici 1851. 8⁰. 325. — II. nat. 1870. — III. nat. 1876.

[6]) Šestindvajset povesti za mlade ljudi. Spisal Št. Ko. v Gorici 1847. 8⁰. 220. — Sto povestic, berilo za otroke. V Trstu 1852.

[7]) *a)* Vodnikova kranjska pismenost okrajšana, Terst. 1847. — *b)* Povestice za pervo začetno šolo v Terstu 1846. — *c)* Abecednik za šole po mestih. Terst 1846. — *d)* Berilo za otroke. Terst 1852.

[8]) Slov. Več. 1861. — [9]) Vsi štirje v Glasu. — [10]) V rokopisni zapuščini, Dr. J. Nep. Hrast, Breues notitiae biograficae Gor. 1875. 8°. 56.

[11]) Specimina lectionis Scripturae hebraicae in gratiam suorum auditorum congessit Stephanus Kociančič. Goritiae 1853. — II. ed. emendata et aucta 1860. Typis Iv. Seitz.

[12]) Dan. 1852.

[13]) Vodnik pobožnega kristjana ali nar potrebniši molitve v raznih okoliščinah življenja. Celovec 1845. J. Leon. Tovarš pobožnega kristijana, to je najpotrebniši molitve slehrniga kristjana in nekaj duhovnih pesem. V Gorici 1854. 8°. 354. Paternolli. Ta knjiga je izdana večkrat. — Kristosovo življenje in smrt, v premišljevanjih in molitvah. Poleg Gašparja Erharda za Slovence predelal Štefan Kocianči č, profesor bogoslovja v Gorici. Na svitlo dala družba sv. Mohora. I. Del. V Celovcu 1868. 8°. 636. Blaznik. — II. Del. 1873. 8°. 743. — Pridige in drugi slovenski spisi Jožefa Stibiela. Sabral Št. Kociančič in jim pristavil životopis ranjkega s kratkim uvodom v celo knjižico. V Gorici 1853. 8°. XI. 176. — Sveta Povestnica. Spisal L. Fleury. Iz laškega poslovenil Š. Kociančič. I. Del. V Gorici 1852. 8°. 250. — II. Del. 1852. 8°. 216. Paternolli.

Po prelagatelju je namen te knjige, da moremo spoznati mnogovrstne razmere, ki so izvoljeno ljudstvo vezale z drugimi narodi, in da more služiti kot uvod v vesoljno povestnico.

Andrej Marušič.

Str. 122—124: J. Marn, Jez. XXX. — Andrej Marušič: Epizoda iz kulturne zgodovine goriške ali košček goriškega gimnazija. Gorica 1895. — [1]) Nov. 1854, 49—58. — [2]) Nov. 1860, 92—107. — [3]) Izvestje gimn. gor. 1862. — [4]) Nov. 1855, 62. — [5]) Nov. 1855, 299. — [6]) Nov. 1861, 250—259.

[7]) Sejni zapisniki prve sejne dobe deželnega zbora pokneženih grofij goriške in gradiške. V Gorici 1861, 4°. 321. Paternolli. — Obravnave druge sejne dobe deželnega zbora poknežene grofije goriške in gradiške zložene po stenografskih zapisih. V Gorici 1863. 4°. 321. Seitz.

[8]) Domovina. List posebno za primorsko-deželne pa tudi sploh slovenske zadeve. V Gorici. I. Teč. 1867. Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik Andrej Marušič. — II. Teč. 1868. Tednik za domače slovenske in občne potrebe. — III. Teč. 1869.

[9]) Umni gospodar. Mesečen časnik za kmetijstvo, gospodarstvo in obertnijstvo. Izhaja v osmerki na 4 listih v Gorici. Izdaja ga c. kr. kmetijska družba. Vreduje profesor A. Marušič. 1863.

Umni gospodar. Mesečnik za kmetijstvo, obrtnijstvo in druge deželne zadeve ter za izobraževanje ljudstva sploh. Izhaja 15. dan vsakega mesca na pol poli id.

[10]) *a)* Jaz sem pot in resnica in življenje. Molitvenik in pesmarica za mladino srednjih šol, posebno gimnazijsko, pa tudi za druge izobražene vernike. Sestavil Andrej Marušič, učitelj verstva na c. kr. gimnaziji v Gorici. V Gorici 1873. 16°. VIII. 240. Zal. Woholat; natisnil Seitz. — *b)* Sveti Veliki Teden in Velika Noč ali cerkvena opravila tega sv. časa v latinskem in slovenskem jeziku s pravili za duhovne in pojasnili za ljudstvo. Sestavil Andrej Marušič, učitelj verstva na c. kr. gimnaziji v Gorici. V Gorici. 1874. 8°. XIII. 407. Nat. in zal. E. Seitz.

Peter Podreka.

Str. 125: Zamejski, Lj. Zv. 1890.

Anton Martin Slomšek.

Str. 125—132: Slava svetlemu knezu in milostlivemu vladiku gospodu Antonu Martinu Slomšeku; Iz Štajerske, Iz Kranjske, Iz Koroške. Nov. 1846, 117. — Bož. Raič, Slovenci podravski in pomurski pozdravljajo novega visokega pastirja. Nov. 1859, 299—300. — Dav. Trstenjak, Nov. 1862, 332. — Dan. 1862, št. 32—34. — Fr. Kosar, Beseda na slavni spomin Antona Martina Slomšeka. Drobt. 1862, 5. — M. Močnik, O smrti Slomškovi, Učit. Tov. 1862. — Nagrobni govor Stepišnikov, Dan. 1862, 221. — Zadnje duhovne vaje škofa A. Martina, Dan. 1862, 252. — Oklic za spomenik (Keše, Trstenjak), Dan. 1862, 272. — A. Umek, Slomšku, Dan. 1862, št. 25. — Slava Slomšku, Nov. 1862, 117. — Spomin ranjcemu škofu Slomšku, Dan. 1863, 22. — Franc Kosar, Anton Martin Slomšek, Fürstbischof von Lavant, dargestellt in seinem Leben und Wirken von — —, fürstbischöflicher Consistorialrath etc. Marburg, A. Janschitz 1863. — Slomškovo življenje in slovstveno delovanje, Drobt. 1863. — Dr. von Höffinger, A. M. Slomšek, Ein Charakterbild, Oest. Revue 1863, III. — Mariborska beseda Slomšku v spomin, Sl. 1865, 75—76. — Ant. Martin Slomšek, prvi slovenski pedagog, Učit. Tov. 1865, 305—360. — J. Levičnik, O skrbi Slomškovi za šolo in šolsko slovstvo, Dan. 1853. — J. Tomšič, Škof Slomšek, prijatelj otrokom, Vrtec 1875, (s podobo). — S—c, Anton Slomšek ljubezniv značaj, Sl. 1878, 40. — Dr. Bleiweis, Zlate drobtinice iz Slomškovih pisem, Ltp. M. Sl. 1868. — F. Jamšek v Popotniku 1886. — Šolske drobtinice v petindvajsetletni spomin smrti A. Martina

Slomšeka. Učiteljem, odgojiteljem in prijateljem šole spisal —. V Ljubljani. Natisnil in založil J. R. Milic. 1887. — Fr. Klima: Antonin Martin Slomšek, kneže-biskup Lavantsky, prisežný apoštelske stolice, meštian Rimsky. Jeho život a apostelska čuvnost. Ze spisu slovinskeho Františka Kosara preložil — —. V Brně. 1882. 8°. 34. — N. 1862, 1—7. — Lovro Anželov, Slavospev Slomšku, Kr. 1881, 96. — Slomškova slovesnost v Mariboru, N. 1878, 204; Sl. 1878, 28. — J. Macun, Knjiž. 135—116.

[1]) Prijetne perpovedi za otroke. Iz Nemškiga naslovenili (II. nat. poslovenili) mladi duhovni v Celovški duhovšnici. V Celovci 1832. 8°. 80. — II. nat. 1836. 8°. 96, s podobo.

[2]) Kratkočasne pravljice otrokam v podvučenje. Iz Nemškiga poslovenili mladi duhovni v Celovški duhovšnici. 1835. — Sedem novih pripoved za otroke. Iz pisem Krištofa Šmida, poslovenili mladi duhovni v Celovški duhovšnici. 1836. — Življenja srečen pot. Potrebni nauki, izgledi in molitvice za mladenče. Spisali mladi duhovni in na svitlo dal Anton Slomšek, spiritual v Celovški duhovšnici. Pridjan je slovenski zemljevid Europe. V Celovci I. nat. 1837. — II. pomn. 1845. — III. 1851. — IV. 1859. — V. 1871. — Dober dar za mlade ljudi. V Celovci 1837. — Troje ljubeznivih otrok. V Celovci 1838. — Dve lepe reči za pridne otroke. V Celovci 1838. — Dvoje fantov. Poslovenil Felicijan Globočnik; predgovor spisal A. M. Slomšek. V Celovci 1841. — Sveto opravilo za šolarje. Spisal Anton Slomšek, nekdanji viši ogleda šol. I. nat. 1846. — II. 1852. — V. 1873. — Angel, molitve za pobožne šolarje. I. nat. 1846. — II. 1847.

[3]) N. 43, 32.

[4]) Abecednik za slovenske šole. Na Dunaju 1853—1862. 8°. 86. — Malo Berilo za pervošolce. Na Dunaju 1853—1854. 8°. 160. — Veliko Berilo in Pogovorilo za vajo učencev drugega odreda. V Beču 1855. 8°. 267; to je čitanka naravoslovske vsebine. — Ponovilo potrebnih naukov za nedelske šole na kmetih. V Beču 1854. 8°. I—IV. 752. — Veliko Berilo za slovensko-nemške šole drugega odreda. V Beču 1855. 8°. 437. — Pristavi: Mali Blaže v pervi šoli, kako se hitro brati nauči. V Ljubljani. 1849. Eger. — Nemška slovnica za slovenske šole. Na Dunaju 1852. 8°. 123.

[5]) Blashe in Neshiza v nedelſki ſholi. Uzhitelam ino uzhenzam sa poſkuſhno ſpiſal Anton Slomſhek, nekdajni Voseniſhki fajmoſhter. V Zeli 1842. (S sliko sv. Maksimilijana spredaj in s tremi podobami na koncu knjige.) — II. izd. 1848. — III. 1857. — Str. XI—XII obsega »Čudne besede« (terminologijo), XIII—XVI pa »Sachregister«.

[6]) Šola veselega petja za pridno šolsko mladino. Celovec 1853. 8°. I—VII. 55. Napevi 1—21. Založila družba sv. Mohora.

[7]) Car. 1832, 10. — [8]) Dr. Bleiweis, Ltp. Mat. Sl. 1868, 123. — [9]) Nov. 1846, 82–95. — [10]) Nov. 1846, 144. — [11]) Nov. 1846, 135, 138, 143, 146. — [12]) Nov. 1845, 31; pristavi: Milo potožilo, Slov. cerk. čas. 1848, 42; Keršanski nauk od nekeršanskih bukuv, Slov. cerk. čas. 1848, 23, 28, 34, 43, 50; Povaba Slovencev v družbo sv. Križa, Dan. 1849, 81. — [13]) Z odlokom z dné 15. aprila 1845.

[14]) Drobtinice za leto 1846. Učitelam in učencam, starišam in otrokom v podučenje in za kratek čas. Na svitlo dal Anton Slomšek, vikši ogleda šol Lavantinske škofije. V Gradcu natisnene, v Celji na prodaj v prihodni veliki noči. — Tako jih je Slomšek sam naznanil v Novicah 1846, 6.

[15]) Nov. 1847, 96, 180, 183, 187. — [16]) Odprto pismo bratom in sestram molitvene družbe sv. Cirila in Metoda, Dan. 1854, 42. — Letno pozdravljenje bratom in sestram, Dan. 1860, 46; 1862, 67.

[17]) Mnemosynon Slavicum suis quondam auditoribus ac amicis carissimis dicat Antonius Slomšek. Glanforti. 1840. 8°. 168.

[18]) Sveto pismo stariga zakona. Poslovenil in razložil P. Placid Javornik. Predgovor. Uvod XXX. — Prve Mozesove bukve. Natisnil J. Blaznik v Ljubljani 1848. 8°. 510. — Druge Mozesove bukve. Izdalo družtvo sv. Mohora v Celovcu 1854. 8°. 104. — Tretje Mozesove bukve. Izdala družba sv. Mohora v Celovcu. 1854. 8°. 76.

[19]) Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov. Spisali družniki sv. Mohorja, na svetlo dal Anton Slomšek. Pervo pol leta. U Gradcu 1853. 8°. I—VIII. 736. J. Sirola. Tisk J. A. Kienreich. — Drugo pol leta. 1854. 8°. 813.

[20]) Keršansko devištvo. Potrebni nauki, izgledi in molitve za žensko mladost. V Celovci. I nat. 1834. — II. 1835. — III. 1840. IV. 1844. — V. 1847. — VI. 1853. — VII. 1857. — VIII. 1868.

[21]) Hrana evangelskih naukov, bogoljubnim dušam dana na vse nedele ino zapovedane praznike v leti. Spisali dušni pastirji na spodnim Štajarskim; na svetlo dal Anton Slomšek, nekdanji kaplan pri Novicérkvi. I. Del: Od perve adventne nedele do zadne nedele po veliki noči. II. Del: Od binkoštne nedele do zadne nedele po binkoštih. III. Del: Na zapovedane praznike in gode. — I. nat. 1835. — II. 1845.

Predgovar je nemški pisan; v predgovaru II. izdaje kaže Anton Slomšek, takrat nadžupnik v Vuzenici, da mu je dobro znano vse slovensko govorniško slovstvo do one dobe.

[22]) Apostolska Hrana bogoljubnim dušam dana po branji apostolskih listov ino drugih bukev svetiga pisma za nedele ino svetke cerkveniga leta. I. Del: Od perve adventne do šeste nedele po veliki noči. Pisal Anton Slomšek, nekdanji nadfajmošter v Vozenici. V Celovci 1849. 8°. 240. — II. Del: 1850. 8°. 158. Od binkoštne nedele do posledne po binkoštih. — III Del: 1850. 8°. 67.

[23]) Svetiga Frančiška Zalezja, nekdanjega škofa v Genevi, Filoteja ali prijazna roka pobožno živeti. Poslovenil in z molitvami za cerkuv in nekterimi drugimi pomnožil neki dušni pastir Lavantinske škofije. Pregledal in priporočil Anton Slomšek, Vozeniški fajmošter. V Celovci 1842. — II. 1851.

[24]) *a)* Sveto opravilo za šolarje. Spisal Slomšek, nekdanji viši ogleda šol. I. nat. 1846. — II. 1852. — III. 1873. — *b)* Angel, molitve za pobožne šolarje. I. natis 1846. — II. 1847. — *c)* Križev pot. — *d)* Posebni nauki in molitve za žensko mladost. V Celovci 1835. — *e)* Molitvice in potrebni nauki za pridne mladenče. V Celovci 1838.

[25]) *a)* Oznanilo in opravilo slovesnih molitev zadobiti popolnoma odpustik svetiga leta po naročilu sv. Očeta papeža Pija IX. za lavantinsko škofijo. V Celovci Leon. 1852. 8°. 28. — *b)* Sveto opravilo očitne božje službe za Lavantinsko škofijo. V Mariboru. A. Janežič. 1860. 8°. 142. — *c)* Popoldanja služba božja za katolške kristjane. V Celovci 1853. 8°. 140. — *d)* Spomin sv. misijona. V Mariboru. A. Janežič. 1860. 8°. 14.

[26]) Čujte, čujte, kaj žganje dela. Prigodba žalostna in yesela za Slovence. Poslovenil F. Gl. (Felicijan Globočnik). Predgovor spisal A. M. Slomšek.

Str. 131: *Jernej Maroušnik*. — J. Marn, Jez. XXV.

Str. 131: *Matija Vodušek*. — Jos. Marn, Jez. XXIV.

Dve lepi rezhi sa pridne otroke. Velikonozhna pifanka alj perh. Spifal M. V. V Zelouzi. 1838.

Str. 132: Mihael Stojan. — Fr. Kosar v Drobt. 1863. — Dan. 1863. — Nov. 1863. (Dav. Terstenjak) — J. Marn, Jez. XXIV.

a) Molitvena ura pred sv. Refhnim Telefam, okoli 1832. V Zelouzi. — *b)* Nauk porodnifhtva sa babize po Nemfhkem poflovenil blisu l. 1837. — *c)* Sodeloval je v knjigi: Hrana evangelskih naukov. — *d)* Kapelica l. 1838. — *e)* Svetiga Franzifhka Salesja, nekdanjiga fhkofa v Genevi, Filoteja, ali prijasna roka poboshno shiveti. Poflovenil in s molitvami za zerkuv in nekterimi drugimi pomnoshil neki dufhni paftir — Mihael Stojan — Lavantinske škofije. Pregledal in priporočil Anton Slomfhek, Vosenifhki fajmofhter. V Zelovzu 1842. 8°. 350. J. Leon. — II. nat. 1851. 8°. 337.

Voditelj proti oblubleni desheli. Nauki, tolashleji ino molitve sa bolne ino vmirajozhe kriftjane. Na fvetlo dal Mafhnik Lav. Shkofije. V Zelovzi 1843. 8°. 519. Nat. J. Leon.

Sveti Evangelji z molitvami ino branjam na vfe nedele ino godove. V Zeli. I. 1845. — II. 1850. III. 1857. 661 strani.

Ludovika Blozja napeljevanje h' keršanskimu življenji — (na svitlo dala L. Jeran in V. Zic) l. 1847, 126. Stojan je to knjigo uravnal za Slovence in omenjena dva duhovna sta jo izdala v lepi obliki.

Marije rožen cvet. Molitvene bukve, poslovenil Stojan s svojim pomočnikom. V Celovci. Nat. Leon. 1855. 12°. 414.

Nauki, ktere je dal sv. Ludovik. francoski kralj svojimu pervimu sinu Filipu, Sl. c. č. 1848, 43. — Izreki sv. Nila opata od molitve. Dan. 1849, 104. — Čuda božje v naturi rož in zeliš Dan. 1849, 197—198. — Svetega Avguština izpoved vere I—XXVI. Dan. 1849 in 1850. — Slavniga kanonika doktorja Veitha govorica v obletnico družbe za cerkveno glasbo in petje. Dan. 1850. 219—222.

Str. 132: Dr. Lovro Vogrin. — Dav. Trstenjak v Slov. Nar. 1870. 1—2. — J. Macun, Knjiž. 126—7. — J. Marn, Jez. XXV.

Tisočletno obhajilo v čast sv. Cirila in Metodija. V Mariboru 1863. — V rokopisu je zapustil: »Obširen veronauk« in »Pastirno«.

Dr. Jožef Muršec.

Str. 132: D. Trstenjak v Nov. 1880, 289. — Iv. Macun, Knjiž. zgod. 123—125. — Svitoslav, Sto pet in trideseti psalm. V spomin 81 letnega godú preč. . . . . . . Dr. Jožefa Muršeca, Dan. 1887, 67, 68. — Čestitke labodskih duhovnov Dr. Muršecu v Gradcu, Slov. 1886, 98. — J. Marn, Jezič. XXVIII. 73—74. — [1]) Apih, 1848. l. in Slovenci. — [2]) Slov. 1849, 12. — »Obletnica Slovenije« je uvoden članek v Slov. 1849, 43. — [3]) Slov. 1849, 3. — [4]) Slov. 1850. — [5]) Nov. 1850, 190; 1851, 123; Nov. 1863, 7; v Nov. 1839, 109 razlaga, da je slišal govoriti: »ta vinograd je obu bratu«. — [6]) Marn, op. cit. 74.

[7]) Kratka slovénska Slovnica za pervence. Na svitlo dal Dr. J. Muršec, učitelj veroznanstva pri st. meščanski šoli. V Gradci 1847. 8°. 87. Papir ino natisk od Lajkamovih naslednikov.

Na obširno oceno v Nov. 1849, 124—224, je odgovoril v Slov. 1849. 22—23.

[8]) Bogočastje sv. katolške cerkve. Sploh koristno podučenje čez cerkvene čase, kraje, sprave, opravila ino osebe po njihovem bogoslužnem pomenu in namenu. Spisal in založil Dr. Jos. Muršec, učitelj verozakona v st. meštjanski učilnici. V Gradcu 1850. 8°. 190. Papir in natis od Lajkamovih naslednikov.

[9]) Narava in človek v svoji pravi zložnosti. Podučno in zabavno berilo. Spisal Jož. Živkov. V Ljubljani 1867. 16°. 91. J. R. Milic.

[10]) Spominek na zlato mašo. Gradec. Samozaložba. 1880. 16°.

Str. 134: Josip Rozman. — J. Marn, Jez. XXIV. — J. Macun, Knjiž. 163. — L. M. v Sl. 1874, 101 in 102. — Ivan Skuhala, Jož. Rozman, kn. šk. konzistorijalni svetovalec id. Maribor 1874. 8°. 61. Založil pisatelj.

a) Kateketika ali Poduk pervencov u sveti Jezusovi veri. Spisal Jožef Rozman, učitelj kateketike in detovodstva u šentandrežkem semenišču. U Celovcu 1855. 8°. 181. — *b)* Abecednik za slovensko-nemške šole. — *c)* Malo

Berilo za pervošolce. — *d)* Keršanski katolški nauk skrajšan......... Kratka dogodovščina svete vere Jezusove.

Cvetje keršansko-slovenske zemlje. Pridnim mladenčem in dekličem v darilo nabral in v venec povil Jožef Rozman. V Celovci 1857. 8⁰. 101 Natisnil J. Leon. Z 9 podobšinami.

Družbene bukvice za žene in hišne gospodarje, ki so pri križovski družbi v Konjicah. Spisal J. Rozman. V Ljubljani 1864. 8⁰. 48.

Družbine bukvice za dekleta, ki so pri dekliški ali križevski družbi v Konjicah in tudi za druge pobožne ženske. Spisal J. Rozman, pokojni Konjiški nadžupnik. V Ljubljani 1886. 8⁰. 538. Zal. Gerber.

Str. 135: Dr. Jožef Ulaga. — Lj. Zv. 1881. — Kr. 1881. — J. Marn, Jez. XXV. — Nagrobnico mu je zložil J. Bohinec, njegov bivši tovariš v mariborskem semenišču. Dan. 1881. 681. — [1]) Drobt. 1859. — [2]) Dan. 1866. — [3]) Drobt. 1863.

[4]) Zgodovina sv. vere v podobah novega zakona. Spisal Jožef Ulaga. Izdala družba sv. Mohora. V Celovcu 1855. 8⁰. 88.

Str. 135: Franc Kosar. — Slovo svojemu preč. preljubemu duh. vodji g. Fr. Kosarju, Dan. 1865, 53. — J. Marn, Jez. XXIX. — Dom in Svet 1894. — Dr. Ivan Križanič, Monsignore Fran Kosar. Maribor 1895. — [1]) Dan. 1849, 1850, 1852. — [2]) Keršanska Beseda za Mariino družbo v pomoč Kristijanov v jutrovih krajih. Drobt. 1861. — [3]) Dan. 1849. — [4]) Dan. 1850. — [5]) Dan. 1850. — Hus in Kristus pod policijo Jožefinizma ib. — [6]) Dan. 1850. — Dostavi: Svoboda tiska pa katoliški bravci in pisavci, Dan. 1863. — Zadnje ure Rab. Bluma. Dan. 1849.

[7]) Beseda v slavni spomin na slovstvene zasluge pokojnega kneza in škofa lavantinskega Antona Martina Slomšeka. Govoril Frančišk Kosar, spiritual v Marburškem semenišču o shodu Marburške čitavnice 26. okt. 1862. Zgod. Dan. 1862, 253—273. Tiskano tudi posebej v Ljubljani. Blaznik 8⁰. 24. — Anton Martin Slomšek. Fürstbischof von Lavant; dargestellt in seinem Leben und Wirken von Franz Kosar, fürstbischöfl. Consistorialrath und Spiritual. Marburg. 1863. 8⁰. 326. Druck von E. Janschitz.

[8]) Katolška cerkva in njeni sovražniki. Spisal Fr. Kosar, korar Lavantinske stolne cerkve. Izdalo katolško tiskovno društvo. Snopič IV. V Mariboru 1872. 8°. 127. Nat. J. Skaza.

[9]) Nebeška Hrana. Bogoljubnim dušam dana od družbe sv. Mohora. Spisal Franc Kosar, korar stolne cerkve v Mariboru. Del I. V Celovcu 1875. 8°. VIII. 407. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora.

[10]) Dan. 1886.

Str. 136: *Peter Cizej.* — J. Macun, Knjiž. 166. — J. Marn, Jez. XXV.

Dodatek k Slomškovemu krogu.

Fran Zorčič (1808—1883), porojen v Kapelah pri Brežicah, od 1840. do 1847. l. kapelan v Novi Cerkvi in Celju; od 1847. do 1848. l. šolski ravnatelj v Celju; župnik in dekan v Brežicah in v Rogatcu od 1852. do 1862. l.; kanonik, dekan in prošt v Mariboru, je bil zvest pomagavec Slomškov v „*Drobtinicah*", katerim je vestno izdelaval korekturo.

Jurij Matjašič (1808—1892) porojen v župniji sv. Petra in Pavla pri Ptuju, je kapelanoval v Središču in v Lembahu blizu Maribora od 1833. do 1842. leta; tega leta je prišel na mariborsko gimnazijo za učitelja veronauka in je to službo opravljal do 1861. l. Tu si je pridobil velikih zaslug za slovensko reč, za katero se je vzajemno trudil s Trstenjakom, ki je pozneje došel na ta zavod. Lepo priložnost mu je dala zlasti stoletnica mariborske gimnazije, ki se je obhajala 1858. leta. S Trstenjakom in tedanjim ravnateljem Langom, — ki je 1896. l. na Dunaju umrl dvorni svetnik in priznan Nestor avstrijskega učiteljstva — je ustanovil podporno društvo za mariborske dijake. V izvestju mariborske gimnazije 1858. l. je objavil zgodovino mariborske gimnazije, od 1758. do 1858. l. Gimnazija je bila poprej v vasi Ruše nad Mariborom; ta sestavek je završil s to-le kitico:

Hundert Jahre sind verflossen,
  Seit der Same hier gelegt,
Keimend emsig ward begossen
  Und mit regem Fleiss gepflegt!
Gebe Gott nun sein Gedeihen,
  Und als Lohn gesunde Frucht;
Marburg möge stets sich freuen
  Findend, was es opfernd sucht:
Eine Schule für die Jugend,
  Die zur Weisheit sie erzieht.
Eine Pflanzstätt' echter Tugend,
  Der das Glück der Stadt entblüht!

Matjašič je bil pristaš ilirski ideji; to se razvidi iz zloga, v katerem je čestital Muršcu:

Da se vsako protuletje
Tvoja jakost pomladí,
Kano prerojeno cvetje
Milokrasne naravi.

Da te zdravje ne zapuša,
Cele tvoje žive dni,
To, o draga moja duša,
To iz srca Ti želi

Tvoj *Juri Matjašič.*

V Mariboru 17. dan Sušca 1838.

Bil je od leta 1861. do 1866. dekan v Jarenini, do 1881. stolni župnik, do 1884. stolni dekan, do 1892. stolni prošt.*)

Ignacij Orožen porojen 1819. l., vikar v Celju od l. 1844. do 1854., župnik v Mozirji in višji župnik v Slatini do 1867., kanonik, stolni dekan in stolni prošt v Mariboru. Ko je pastiroval v Celju, je spisal in izdal „*Celjsko kroniko*".[1]) — Opisal je župnika Mihaela Plaskana,[2]) sestavil rodoslovno drevo Kačičev.[3]) Sotrudnik bil nemškemu zgodovinskemu zborniku „*Mittheilungen des hist. Vereins für Steiermark*"[4]) o zgodovinskih stvareh na Malem Štajerju. — Najvažnejše pa je njegovo obširno zgodovinsko delo »Zgodovina labodske škofije«,[5]) ki jo je začel spisavati 1868. l. in nadaljeval do 1893., ko so mu oslabljene oči ustavile pero. Izšlo je osem knjig. Opisana še ni vsa škofija. Orožna diči bister um, zlato poštenje, jekleni značaj in neumorna delavnost. Njegovo delovanje je odlikoval papež Leon XIII. z naslovom: »Protonotarius apostolicus«, in državna oblast z železno krono III. reda.**)

Tomaž Mraz, porojen 1826. l. v Št. Vidu pri Ponikvi na Štajerskem, sedaj višji župnik in dekan v Vuzenici, je nekdaj kot kapelan in župnik mnogo pisal v „*Ost und West*", „*Vaterland*", „*Draupost*", „*Südsteirische Post*", „*Novice*" in „*Slovenskega Gospodarja*". Izdal je 1861. l. Djansko vodilo. Ker se je pa v teku mnogih let gledé poučevanja krščansko-katoliškega nauka mnogo izpremenilo, je izdal knjigo:

Šolske katekeze za pervence. Spisal in v „*Slov. Prijatlju*" podajal — — župnik v Vuhredu, Lavantinske škofije. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 1878. 8°. 240.

Njegovo največje in temeljito premišljeno delo pa je:

Razlaga srednjega in največjega šolskega katekizma. Spisal — — nadžupnik in dekan. Priloga k „*Slov. Prijatlju*". Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 1883. 8°. 1036.

Prvi del govori o sveti veri, drugi o upanju, tretji o ljubezni, četrti o svetih zakramentih, peti o krščanski pravici. Na koncu (1034—1036) je dodejano »Nekaj iz katehetike rajnega gospoda korarja Jožefa Rozmana.«

---

*) Dr. J. Pajek, Cerkvena priloga „Slovenskemu Gospodarju" 1882, št. 71. Idem: „80. Geburtstag des Herrn Domprobstes Georg Matjašič", „Südsteierische Post" 1887, št. 29; „Slov. Gospodar" 1887, štev. 117.

**) Dr. Jož. Pajek: Priesterjubiläum des Praelaten Ignaz Orožen, Südsteierische Post 1892 N. 1866. — Prelat Orožen, Vaterl. 1894, Nov. 1833. — 1) Celjska kronika. Spisal Ignac Orožen. 1854. — 2) Mihael Plaskan, farmešter in dekan pri sv. Frančišku v Stražah. Drobt. 1864. — 3) Kačičev-Orožnov rod. Spisal — —. V Mariboru. 1895. 8°. 40. — 4) Zwei neugefundene Römersteine aus Untersteiermark. Mitth. XXXI. — 5) Das Bisthum und die Diöcese Lavant. Marburg. 1868—1893. VIII. B.

Davorin Trstenjak.

Str. 136—141: [1]) Razlag, Zora 1852, 157—158. — Dr. Toman, Trstenjaku in Hicingerju, N. 1857, 112. — Fr. Levec, Slov. N. 1878, 258, 259; prenatisnjeno in dopolnjeno, Lj. Zv. 1890, 166—174. — J. Macun, Knjiž. 128—131. — Andrej Fekonja, Davorin Trstenjak, Slov. pisatelj. V Ljubljani. Založil Ant. Trstenjak. Kleinmayer in Bamberg. 1887, 8°. 31. — Jos. Marn, Jez. — K. Glaser, Ed. 1890, 14—19. — Trstenjakova slovesnost (ob priliki sedemdesetletnice), Sl. N. 1887, 202 do 207. — Ed. 1887, 72—74. — S. 1887, 42. — Danilo, Dav. Trstenjak, k njegovi slavnosti 4. septembra 1887, Slovan 1887, 267. — A. Funtek, Slovan 1887, 257. — B. Flegerič, Slovan 1887, 321. — K—m—, Spomin na ilirizem, St. Vraz, Kobe, Davorin, Sl. N. 1876, 289. — Trstenjakov spominski večer, Lj. Zv. 1890, 256. — A. Fekonja, O rokopisni zapuščini, Lj. Zv. 1890, 383. — [2]) Ob usodi te drame, Slov. N. 1876, 4. — [3]) Kr. IV. 296. — [4]) Z Ivanom in Antonom Mazuranićem, Babukićem, Demetrom, Rakovcem, Vukatinovićem id. — [5]) Gl. Sl. 1868, 63. — [6]) Slov. Nar. 1868, 41, 42. — [7]) Slov. Nar. 1868, 43. — [8]) Sl. Nar. 1868, 46. — [9]) Sl. Nar. 1868, 49. — [10]) Sl. Nar. 1870, 7. — [11]) Št. 9: Krt, uš, mravlja, figamož, redkva; št. 10, 12, 15, 35 id. — [12]) Sl. Nar. 1870, 71. — [13]) Sl. Nar. 1870, 123. — [14]) Sl. Nar. 1870, 39—48. — [15]) Sl. Nar. 1886, 60. — [16]) Sl. Nar. 1887, 254. — Dostavi še: »Volitev poslanca v Kuzarovcu, Ltp. Mat. Sl. 1868. — [17]) Istotako: »Mladoletne šege Slovencev kraj Mure«, Nov. 1857, 90, 98; »O virokih«, Nov. 1857; »Narodne povesti«, Novice 1858; »O pisanki in o skrivnostnem pomenu jajc«, Nov. 1858, 125; »Pesem mitične vsebine iz Vrazove zapuščine«, Nov. 1869; »Primula veris«, Nov. 1871; »Zale žene, Nov. 1879. — [18]) Iz Nov. 1853, 51 pristavi: »Sveto indijsko figovo drevo«, Novice 1855; »Indoslovanska božica Kalanda«, Nov. 1856. — [19]) Progr. mariborske gimnazije l. 1858. Pristavi: Korant-Kurent, N. 1855; O istrijanskih božanstvih, O božici Kyhala, O božanstvu Korsa, N. 1856; O taran-balti sekori, N. 1859; Venetski božanstvi Fon in Gerio, N. 1870; Pregina, myth. bitje starih Slovencev, N. 1871; Siva, božica polabskih in čeških Slovanov, N. 1871, 51; Slovenske uganjke in njihov pomen za slovensko mythologijo, N. 1871, 93, 101, 110, 118. — [20]) Kdo so bili Ambidravi, in kdo je sozidal stari mesti Virunum in Tevronia? Kelti in Venedi. V Celovcu. 1853. 8°. 24. Ponatis iz „*Bčele*". — [21]) Novice 1859. — [22]) Nov. 1860, 162, 179, 376, 384. — [23]) Nov. 1863. — [24]) Nov. 1864. — [25]) Nov. 1867. — [26]) Nov. 1869.

[27]) Pannonica. Spomeniški list. Svojim prijateljem ostavil Davorin Trstenjak. Celovec. 1887. 8°. 36.

[28]) N. 1853, 218 (Šaf.) — [29]) N. 1754: Kje je stal Praetorium Latovicarum? N. 1855, 78. — [30]) N. 1856, 256, 260, 285; Mesto Petovium-Ptuj-Pettau, N. 1856; Rimsko-slovenska postaja Sabatinec, N. 1856, 360; Suronticum 3, 90. — [31]) N. 1857, 22, 26, 30; Še enkrat o imenih Hemona in Ljubljana, N. 1858. — [32]) N. 1859, 387; mansio Longaticus, Vodnikov Spom. 220; Lucus Lugens — cerkniško jezero, N. 1863; O stari Akvileji, Slov. Glas. 1867, 239—242; Vižmarje, Sl. N. 1876, 10. [33]) N. 1854, 366, 370, 374, 379, 383, 390, 394, 399. — [34]) N. 1855, 346, 350, 355, 358, 362, 369, 374; N. 1857, 218; Suaducius in Suaducia 326, 330, 335. — [35]) N. 1855, 374, 379. — [36]) N. 1856, 332; N. 1857, 218. — [37]) N. 1858, 220; labodska ali lavantinska, N. 1858, 80, 85, 94, 105. — [38]) N. 1859. — [39]) Jezič. 1866; N. 1867,

10; Slovan 1885, 216. — [40]) N. 1858, 298. — [41]) Kres 1885. — [42]) Besed. 1870, 59. — [43]) Vêst. 1873, 1. — [44]) Vêst. 1873, 28. — [45]) Vêst. 1873, 93, 184. — [46]) Komentari k zgodovini Salašanov, Japodov, Venetov, Ligurov, Skordiskov ligurskih . . . Tauriskov, Ltp. Mat. Sl. 1874, 156—179.

[47]) Slovenski elementi v Venetščini. Spisal Davorin Trstenjak. V Ljubljani. 1874. 8°. 74.

Vêst. 1874. — Ltp. Mat. Sl. 1874.

[48]) Slovanščina v romanščini. Spisal in založil Davorin Trstenjak. V Celovcu. 1874. 8°. 79.

[49]) Kr. 1883; primeri: »Tudi na gornjem Štajerskem je prebival Slovenec za rimskega vladarstva, Nov. 1853; »Slovanski ostanki« v dolini Annivers, Kr. 1883. — [50]) Sl. N. 1879, 89. — [51]) Zr. 1877. — [52]) Nov. 1857, 379—390; ta sestavek je bil preveden na češki, hrvatski in ruski jezik; O tisočletnici Cirila in Metodija, Nov. 1862. — [53]) Nov. 1863. — [54]) Zlati Vek. 1863. — [55]) Vod. Spom. 224—227. — [56]) Vêst. 1873. — [57]) Primeri: o nekdajni provinciji Windischgraz, Kr. I. II. — [58]) Nov. 1880. — [59]) Nov. 1881. — [60]) Nov. 1881. — [61]) Slov. Nar. 1877, 55. — [62]) Dan. 1875. — [63]) Sl. Nar. 1868, 2. — [64]) Sl. Nar. 1868, 7. — [65]) Sl. Nar. 1872, 208. — [66]) V N. 1852 omenja Trstenjak smrt dveh slov. rodoljubov Fr. Habjaniča in Fr. Čeha. — [67]) Bleiw., Koledar l. 1855, 17. — [68]) Drobt. 1855, 121—131. — [69]) Besed. 1871, 91. — [70]) Nov. 1862, 333. — [71]) Sl. N. 1869. — [72]) Sl. N. 1870. — [73]) Sl. N. 1875, 288. — [74]) Sl. N. 1876, 32—33. — [75]) Sl. N. 1876, 39—40; Moj pohod pri Kopitarju, Slov. N. 1876, 46: Kopitar ni dal natisniti razprave z vsebino, da so Slovenci uže pred sedemsto leti bivali v svoji sedajni deželi. — [76]) Sl. N. 1876, 59. — [77]) Sl. N. 1876, 70. — [78]) Zora 1872. — [79]) Sl. N. 1878, 261. — [80]) Sl. N. 1880, 6. — [81]) Kres 1883. — [82]) Kres 1883, 214. — [83]) Kres 1883, 215. — [84]) Kr. 1884, Sv. Hieronimus, je-li Slovan? Vêst. 1873, 52, 68; V katero dôbo spada stari Kranjski rokopis? Slov. Narod 1870, 90; O zadevah Koemove knjige o porodništvu, Sl. N. 1876, 6. — [85]) Zora 1874, 431. — [86]) Zora 1874, 12. — [87]) Zora 1873, 157. — [88]) Z. 1873, 45. — [89]) Z. 1873, 13. — [90]) Z. 1874, 295. — [91]) Z. 1873, 31. — [92]) Z. 1873, 61. — [93]) Z. 1874, 12; dalje Salvator Rosa, Pavlo Veronese, Richard Savage, Calderon de la Barca, Vega Carpio, Z. 1873, 63, 111, 190, 335, 349. — [94]) Z. 1873, 78; dodaj »Otok Elba« in »Predmestje Slavjanici v Palermi«, Z. 1873, 256, 304. — [95]) Z. 1873, 144; »Nekaj iz starih dobrih časov«, Z. 1873, 19. — [96]) Z. 1873, 16; Enaka tvarina, Z. 1873, 11, 128, 302, 309 id. — [97]) Slov. 1848, 11. — [98]) N. 1848, 67. — [99]) N. 1857; 1858, 64. — [100]) Sl. Nar. 1868, 1. Od Voglajne. — [101]) Sl. Nar. 1870, 1, pravi: Priznavamo Ljubljano za sredino, pa ne pripuščamo, da bi samo tam bila politična modrost doma.

Str. 141: *Fany Hausman*. – A. Fekonja, Lj. Zv. 1884, 698.

Str. 142: Peter Musi. — Ign. Cizelj v Slov. Učit. 1875. — Jos. Marn, Jez. XXV.

[1]) Slovkovar-abecednica za slovenske šole. — [2]) Vodba modrega kmetovanja po Koroškem, Kranjskem in Štajerskem. 1854. 8°. 182.

Op. Dostavi te-le sestavke: »Kratek poduk v sadjereji, sosebno za šolsko mladino«, Šol. Prij. 1854; »Zlate bukve«, Nov. 1846; »Črne bukve«, Nov. 1846; »Razdelitev občinskih pašnikov.«

Str. 142: Valentin Orožen. — A. L. v Sl. Nar. 1875, 150; 1879, 19. — J. Marn, Jez. XXIV. — J. Stritar, Zv. 1879, 48. — A. Fekonja: Nekaj o izviru in postanku Orožnovih pesmij, Lj. Zv. 1888. — Pesen: »Mrzel veter tebe žene« je spretno prevêl na nemški jezik Avg. Dimitz v Triglavu 1865.

Valentin Orožnovi Spisi. Zbral in priredil M. Lendovšek, vikar na Ptuju. Založil Ig. Orožen, korar v Mariboru. V Celovcu. 1879. 12°. XVI. 237.

Str. 142: Jožef Hašnik. — D. Trstenjak, Kr. 1883. — Ljublj. Zv. 1883. — J. Marn, Jez. XXIV.

Dobrovoljke, zložil in založil Josip Hašnik. Natis iz kamnotiskarnice J. Blaznika v Ljubljani. 1854.

Str. 142: Dr. Štefan Kočevar. — Razlagova Zora 1852. — D. Trstenjak, Kr. 1883. — Fr. Levec, Lj. Zvon 1883. — Sl. Nar. 1878, 256, 266. — J. Macun, Književ. 186—187. — Sl. Nar. 1883, 44. — Folnegovičev govor na grobu Kočevarjevem, Sl. Nar. 1883, 52. — Grobni spomenik (zložil Bož. Flegerič), Sl. N. 1883, 30.

Slovenska mati. Podučna knjiga materam, kako naj sebe in svoje otroke zdrave obvarujejo. Spisal dr. Kočevar. V Ljubljani. 1882. 8°. Natisnila Narodna tiskarna. Založil dr. Kočevar v Celji.

Str. 143: Dr. Matija Prelog. — Jurčič, Sl. Nar. 1872, 14. (Ponatis v Ltp. Mat. Slov. 1872. — D. Trstenjak, Zr. 1872. — J. Macun, Književ. 127—128. — J. Marn, Jezič. XXV.

[1]) Makrobiotika ali nauki, po kterih se more človeško življenje zdravo ohraniti in podaljšati. Spisal veči del po C. Hufelandu in založil Matija Prelog, doktor zdravilstva v Mariboru. V Mariboru. 1864. 8°. 271. J. Janžič.

Knjiga je posvečena dr. Miklošiču.

Slovenski Gospodar. Podučiven list za slovensko ljudstvo. Maribor. Izhaja vsaki četrtek v 4°. Tečaj I—V. L. 1867. do srede l. 1871. Založnik in urednik Matija Prelog.

V mariborski čitalnici je v gledišćnih predstavah jako spretno igral humoristične vloge; priredil je v to svrho igro:

[2]) Črni Peter. Kratkočasna igra v jednem dejanju. Poslovenil in založil dr. Matija Prelog. V Mariboru. 1866. 8°. 58. Janžič.

[3]) Zakonska sol. Kratkočasna igra v jednem dejanju. Poslovenil in založil dr. Matija Prelog. V Mariboru. 1867. 8°. 44. Janžič.

Str. 143—144: *Oroslav Caf.* — Razlagova Zora 1852. — D. Trstenjak, Zora 1872, 40—41. — Karol Glaser, Gratzer Tagespost 9., 10. Juli 1873. — Vienac 1874. — J. Macun, Zgod. 1883, 112—114. — Božidar Raič, Letop. Mat. Slov. 1878, 72—101. — K. Glaser v Raičevem životopisu, Ltp. Mat. Slov. 1888, 1—40. — J. Marn, Jezičnik XXIV. 73—79. — K. Glaser: Donesek k zgodovini slovenskih slovnic (govori o predgovoru Cafove neizdane slovnice slovenskega jezika), Slov. Nar. 1876, 100. — [1]) Bož. Raič, Letop. Mat. Slov. 89. — [2]) Nov. str. 12. — *Opomba.* Novice 1845, 31. Naznanil je tudi smrt Simona Juvančiča, N. 1845, 31; hkrati pa tudi veselo novico, da se Slomšek trudi osnovati družbo za izdajanje cenejših knjig. — [3]) Nov. 1845, 68, 71. — [4]) Nov. 1846, 32—44. — Let. 1878, 90—92. — Novice 1848, 62—63. — K člankom Cafovim, navedenim v Marnovem in Raičevem življenjepisu, pristavi še: »Prigodba ranjcega Staniča«, Novice 1848, 62. — [5]) Da bi izdelaval Slovar J. Navratil, temu se je protivil Caf v rezki besedi, ki nas spominja Raičevega sloga, Slovenec 1874, 85—86. Novicam je pošiljal besede l. 1845, 128: Nabiranje slovenskih imen zelišč naši častitljivi domorodci prav prijazno podpirajo, n. pr. gosp. župnik Medved in J. Caf. — [6]) Nov. 1851, 208—212; ponatisnila Slov. Bčela l. 1851, 183. — [7]) Slov. Bčela l. 1852, 181, 192—204; besede, ki jih navaja tu iz staroindiščine, se ne vjemajo vse. — [8]) Ibid. 221, 287, 303; po mojem mnenju je njegov članek tudi: Zmes rozcansko-ogrska str. 319, 349, ki pa ni dokončan. — [9]) Zora 1872. — Vêst. 1873, 3, 36, 55 id.; »Nesrečna igra«, N. 1845, 144—145; »Smešnica« po Zori Dalm., N. 1845, 156.

Robinson mlajši. Knižica predragi slovenski mladini za uk ino kratek čas, jo iz češkega prepisal Oroslav Cafov. Zalog Fr. Dirnböck v Gradcu.

Romarska palica po poti v večnost. Del I. Misionski govori. V Gradci. 1853. 8°. 285. — II. Del. Popolne mol. buk. s poduki in mol. Prepisal (des Christen Pilgerstab) in sestavil O. Caf. V Gradci. 1854. 8°. 416.

Dopisoval je tudi v „*Zgodnjo Danico*“ o cerkvenih razmerah, na primer [1]) »Misijon v Cirkovcih« na Štajerskem l. 1850., D. 1850, 87. — »Misijon v Frauheimu« na Štajerskem, D. 1850, 114—115. — »Misijon na Črni gori«, D. 1850, 122—123. — Omeni naj se še mali molitvenik:

Svetodenski red in pravila življenja pobožnega kristjana ali podloge prave pobožnosti. Iz češkega prepisal Orosl. Cafov. Dokladni list k 52. listu „*Novic*“ 1850. 97.

Božidar Raič.

Str. 144—147: Razlagova Zora 1851. — J. Marn, Jez. XXV. — Ant. Raič, Slov. 1886. — Kr. 1886. — Lj. Zv. 1886, 442. — Sl. 1886, 128. — S. 1888, 24. —

J. Marn, Sl. 1886, 128. — Sl. Nar. 1888, 128, 130, 133. — Dr. K. Glaser: Spomin na Bož. Raiča, Ed. 1888. – Idem, Ltp. Mat. Slov. 1888. – Bož. Flegerič: Grobni spomenik, Sl. Nar. 1888, 131. — Dr. J. Vošnjak: Nagrobni govor, Sl. Nar. 1888, 134.

[1]) Temèlj ruskega jezika, protumačeni českim jezikom od Vaceslava Hanke, na jugoslovanski jezik prevêl Božidar Raič. U Zagrebu. Tiskom i troškom Franje Županа. 1851.

[2]) Nov. 1867. — [3]) Nov. 1869, 20. — Zora V. 161–168, potem še Slov. Nar. 1868, 37. – [4]) Zora V. 111—112. – K Marnovim in mojim podatkom pristavi še: »Golombača«, Sl. Nar. 1876, 121. — [5]) Ltp. Mat. Slov. 1878, 187—190. — [6]) Odlomek objavljam v Raičevem življenjepisu, Letop. l. c. — [7]) Nov. 1856, 102 id.; Sl. Glas. 1858, 150, 167, 192–200. — [8]) Ltp. Mat. Slov. 1869, 86—94. — [9]) Letop. 1878, 72—101. — [10]) Slov. Nar. 1880, 185, 203–205, 232—235. — [11]) Sl. N. 1881, 261–264; to slovesnost je porabil v prvi vrsti za to, da bi prosto ljudstvo nagovarjal za »zedinjeno Slovenijo«. — [12]) Da bi se posebno ta slovesnost lepo obnesla, se je vsled njegovega nagovarjanja odbor v Ljutomeru uže jedno leto poprej osnoval, Sl. N. 1882, 34; Sl. N. 1883, 232—239. — [13]) Sl. N. 1872, 37. — [14]) Str. 80–92. — [15]) Dopisoval si je z državnim poslancem Vurmom v Olomucu. Prevajal je l. 1884. na Českem izdan Cirilov življenjepis, pôlo za pôlo, kakor je izhajala, poslal v dveh mesecih po velikem trudu dovršen prevod družbi sv. Mohorja, ki je pa uže imela jednako delo iz Majarjevih rok in ga je odklonila. Kam je prešel rokopis, se ne vé. — [16]) Str. 44—57. — [17]) Novice 1859, 68, 69. – [18]) Op. cit. str. 21. — [19]) V Celovškem Slovencu št. 3; istotako v Družbi sv. Mohora. Op. cit. št. 13. Ni se sicer popolnem vjemal z nazori, ki so obveljali gledé na tvarino izdanih knjig; bil je za to, da se naj gleda bolj na strogo znanost, kajti članki leposlovnega značaja se mogó uže po drugi poti spraviti v svet. »Odbornike bi on imenoval narodne starešine v dušnem obziru.« — [20]) Letop. 1868, 53—76; uže v „*Napreju*“ 1863. je pisal »O Prekmurcih in njihovem govoru« št. 69–77, posebej o župniku Košiču, rojenem leta 1788. »Kratki navuk vogrskega jezika za začetnike . . . . na vandalska vusta preneseni po Košču Jožefi, gornjo Siničkom plebanuši. V Gradci. 1833. — Potopisne črtice o poti v Medjimurje, Slov. 1866, 81—82.

[21]) Slovanstvo. Spisali Janez Majciger, Maks Pleteršnik in Bož. Raič. Založila in na svetlo dala Mat. Slov. 312—348.

Leta 1880. je bil naprošen po Matici, da bi uredil Vrazovo zapuščino, pa mnogobrojni drugi posli mu niso pripuščali, da bi bil prevzel to delo. — [22]) Sl. N. 1869, 15. – *Op.* L. 1868. je razvijal »Nazore o sestavljenji naučnega slovnika slovenskega« (jednega je hotel imeti za Hrvate, jednega pa za Slovence). Uredništvo je ugovarjalo, da prê ni treba delati take razlike, Slov. Nar. 1868, 99. — [23]) Slov. 1865, 100; glej Nov. 1861, 252; glej član. Vedrina, Sl. N. 1869, 98. – [24]) Labodski škof in naučni minister delata proti zakonom, Sl. N. 1872, 60; — [25]) Sl. N. 1873, 45; Slov. 1865, 88. — [26]) Sl. N. 1870, 89—90.

[27]) Slovarček na pomoč narodnemu duhovništvu v slovenskem uredovanju. Spisal in založil B. R. V Mariboru. 1872. Natisnili Fr. Skaza in drugovi.

[28]) Slov. Nar. 1882, 25—26. — [29]) Naprej 1863, 78; Slov. Nar. 1869, 119. — [30]) Slov. Nar. 1869, 95. — [31]) Slov. 1865, 100; Slov. Nar. 1870, 137; Slov. Nar. 1871, 45, 75; 1881, 18. — [32]) Slov. Nar. 1869, 100; Slov. Nar. 1872, 22; Sl. Nar. 1871, 35. — Slov. (Cel.) 1866, 75. — Bleda črtica o Ptuji, Slov. (C.) 1866, 45. — O slovenskih predigah na Ptuju in v Mariboru, Nar. 1863, 27. — Tukaj omenimo memogredé podlistek v Slov. 1865, 92, razlagajoč pojmove: Narod, narodnost, rodoljubje; nagovarja Ljutomerčane, naj si ustanové čitalnico, in govor v Ptujski čitalnici pri besedi na korist stradajočim Istranom, o zgodovini Istre, Sl. Nar. 1880, 61. — [33]) Nov. 1868, 229. — [34]) Slov. Nar. 1868; 1869, 108; Slov. 1865, 80. — [35]) Slov. Nar. 1881, 31. — [36]) Slov. Nar. 1881, 18. — [37]) Sl. Nar. 1874, 13. — [38]) Sl. Nar. 1880, 150. — [39]) Sl. Nar. 1882, 139. — [40]) Sl. N. 1882, 146. — [41]) Prišteval se je stranki mladih in zagovarjal njih načela v članku »O narodno-liberalni stranki«, Sl. N. 1872, 118, povdarjaje, da spadajo tudi na Hrvatskem, Češkem, Poljskem k mladi stranki tisti, ki pospešujejo napredek. — Naš program, Sl. N. 1885, 116.

Ivan Macun.

Str. 147—148: Wurzbach, Biog. Lex. 44. zv. — J. Macun, Knjiž. 132—135. — J. Majciger, Kres 1883, 621—625. — Lj. Zv. 1883, 729. — Sl. 1883, 174. — Umek-Okiški: Pesem k slovesu, N. 1861, 429. — Lj. Tomšič: H godu blagorodnega gospoda Ivana Macuna, N. 1863, 30. — [1]) Jordan's Slavische Jahrbücher, Leipzig 1843.

[2]) Slovnica jezika grčkoga. I. Izpitovanja rêčih iz němačkoga od dr. Rafaela Kühnera sa malenimi proměnami prevedena. V Beču. 1853. 8°. 388. — Skladnja jezika grčkoga. V Beču. 8°. 390. — [3]) Kratka slovnica jezika nemačkoga. Složena za porabo mladeži gimnazialne. V Beču. 1854. 8°. 154. — Zadače za vežbanje u jeziku němačkom. V Beču. 1854. 8°. 219.

[4]) Osman von Gundulič, Oesterr. Blätter für lit. Kunst 1847, 118, 123. — [5]) Slov. 1848, 29. — [6]) Děla V. 1877. 329. Ker se je tu pa tam oporekalo Cvetju, da pesni niso srečno izbrane, izpregovoril je »Neke besede o moji krestomatiji« v obrambo, Jadr. Slav. 1850, 1. — Sam je naznanil prvi del, Slov. 1850, 5.

[7]) Cvetje jugoslavjansko z dodanimi cveti iz drugih slavjanskih vrtov. I. Del. Cvetje slovenskega pesničtva. Zložil Ivan Macun. U Trstu. 1850. 8°. XII. 270. Tisk Avstr. Lloyda.

[8]) Kratek pregled slovenske literature sa dodanim riečnikom za Slovence. Napisao Ivan Macun. U Zagrebu. 1863. 8°. VIII. 102.

[9]) Književna zgodovina Slovenskega Štajerja. Spisal Ivan Macun. V Gradcu. 1883. 8°. VII. 181.

Glej o tej knjigi: Ljublj. Zv. 1883, 402; 1884, 625, 694; Kr. 1883, 327. — [10]) Slov. 1848, 4. — [11]) Slov. 1848, 80. — [12]) Misli o Premrujevi »Naberi laških, nemških in slovenskih pogovorov«; pri tej knjigi je pogrešal pregled starejše literature; mislim pa, da pri taki praktični knjigi ni treba slovstvenega pregleda. — [13]) Slov. 1849, 89. — [14]) Glasnik Slov. 1858; 1862, 67—72. Pristavi: Razvitek slovenske slovnice v Književniku I. let. — [15]) Kres. I. — [16]) Zora 1872. — [17]) Oesterr. Gymn. Zeitschrift 1858.

[18]) Theoretisch-praktische Grammatik der illirischen Sprache, wie solche in Kroatien, Slavonien, Dalmatien und der Militärgrenze üblich ist. Mit vielen Gesprächen und Übungsstücken und einem Wörterverzeichnisse. Von R. A. Fröhlich. IV. Auflage. Bearbeitet und mit Übungsstücken versehen von J. Macun. Wien. Wenedikt. 1865. 8°. VI. 321.

Str. 150: Mihael Žolgar. — [1]) Lj. Zv. 1890, 186. — J. Marn, Jez. 1892.

Dr. Josip Kranjec.

Str. 150—151: J. Macun, Knjiž. zgodovina Slov. Štajerja. — Slov. 1885.

[1]) System des oesterreichischen allgemeinen Privatrechtes. Grundriss und Ausführungen von Dr. Josef Krainz, ordentlichen Professor der Rechte in Prag. Aus dessen Nachlass herausgegeben und redigiert von Prof. Dr. L. Pfaff. I. B. Wien. 1885. Mainz. X+482.

Dr. Radoslav Razlag.

Str. 151—152: J. V. Razlagu, Nov. 1865, 47. — I. I., Slov. Nar. 1880, 130. Jos. Cimperman, Sl. Nar. 1880, 132—134. — [1]) Slov. Bč. 1850, 125. — [2]) Slov. Bč. 1852, 142.

[3]) Zvezdice, od Radoslava Razlaga. U Gradcu 1851. 16°. 108. Tiskom Tancerovim. Mladeži jugoslovanskoj posvetjuje spisatelj.

[4]) Zora jugoslavenska. Zabavnik za godinu 1852. Od Radoslava Razlaga i Ivana Vinkovića. U Gradcu. 16°. 178. Tiskom Tancerovim.

[5]) Zora jugoslavenska, od Radoslava Razlaga. U Zagrebu 1853. 8°. 228. Tiskom i troškom Fr. Zupana. Duhu otca vzajemnosti slavjanske posvetjuje izdavatelj.

[6]) Ljublj. Čas. 103—104. — [7]) Nov. 1852. — [8]) Slov. Bč. 1851, 129. — [9]) Ib. 125.

[10]) Pesmarica. Na svetlo dal in založil dr. J. Razlag, odvetnik v Brežicah. V Gradcu 1863. 8°. 208. Natisnil J. Kienreich. — II. pomnoženi natis v Mariboru, 1872. 16°. 243.

[11]) Nov. 1871. — [12]) Slov. Prij. 1857. — [13]) Nov. 1861. 69.

[14]) Slovenski Pravnik, to je kratki povzetki postav in obrazci ali izgledi raznih pisem, spisov, vlog na sodnije in druge oblasti v prepirnih in neprepirnih zadevah, pa tudi odlokov ali rešitev, razsodeb in razsodnih nagibov na vse občane, posebno pa za občinske župane, pravdosodnike, bilježnike, sodnike in uradnike sploh na svitlo dal Dr. J. R. Razlag, odvetnik v Brežicah. Čisti dohodek je namenjen naši jugoslavenski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu. Zvezek I. V Gradcu. 1862. 8°. 160. Natisnil J. A. Kienreich. Vekovečni pravici in slovenskemu narodu posvečuje izdajatelj dr. Razlag.

Str. 153: Ivan Gršak. — J. Macun, Knjiž. 8, 157, 171.

Čitalnica. Podučilni listi za slovenski narod. Izdal Ivan Gršak. I. II. zv. V Gradci natisnil Jož. A. Kienreich, 1865. 8°. — III. in IV. zv. 1866.

Str. 154: Simon Rudmaš. — Sl. Glas. 1858, 37—39. — Sl. Prij. 1858, 448. — J. Marn, Jez. XXIV. — [1]) I., 76—170 in II., 11—188. — [2]) Lendovšek, Zbrani spisi Slomškovi, I., 247. — [3]) »Ozir na dozdanje opravke slavjanskega društva«, Jadr. Slav. 1850, 1. — Rudmaš je bil predsednik »Slavjanskemu društvu« poldrugo leto, N. 1851, 18.

Str. 154: Karol Robida. — Slov. 1874, 97. — J. Marn, Jez. XXIV. — Kol. Moh. 1879.

Zdravo telo narbolši blago, ali nauk zdravje ohraniti. Spisal P. K. Robida, benediktinar in c. kr. učitelj matematike. V Celovci. 1846. 8°. 143. Natisnil in prodaja J. Leon.

[1]) Domači zdravnik v navadnih boleznih človeka, poleg Hufelanda, Rusta, Tissota in drugih. Sestavil K. Robida. V Celovcu 1854. 12°. XIII. 240. J. Leon.

[2]) Domače živinozdravstvo v boleznih konj, govedja, ovac, prašičev, koz in psov ali nauk, kako mora kmetovavec svojo živino rediti, ji streči, jo krmiti in ozdravljati. Po nemško spisal J. N. Rohlves. Od Potsdamskega kmetijskega družtva pohvaljena in priporočena knjiga. Poslovljena (poslovenjena ?) po XIX. natisu. S štirimi podobami. V Celovcu 1856. 8°. VIII. 243.

Naravoslovje alj Fizika, po domače zložil K. Robida, učitel. V Ljubljani 1849. 8°. 123. Nat. J. Blaznik. Primerj. Nov. 1849. 167.

V nemškem jeziku je spisal: Geistlicher Führer der Jugend. 1846. — Entwicklungsgang der Physik von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart: »Vibrationstheorie der Elektricität«, »Magnetismus«, »Grundsaetze der naturgemässen Atomistik«, v programih celovške gimnazije v l. 1854, 1857, 1858, 1860. Po teh delih zaslovel je tudi izven domovine.

Matija Majar.

Str. 151—156: Razlagova Zora, 1852. — J. Marn, Jezičnik, XXVI., 37—40. — Slovan 1884, 211. — Edinost 1882, 72. — Banket na čast slovenskemu pisatelju Matiju Majarju, Slovan 1885, 311. — J. pl. Kleinmayr: Matija Ziljski. Črta iz sedanje zgodovine koroških Slovencev (dva podlistka v Sl. Narodu l. 1874). — Spomin na Ilirizem (podlistek v Sl. Nar. l. 1876). — Spomnimo se naših môž (podlistek v Edinosti l. 1882). — Ljub. Zvon 1892, 563. — Dom in Svet 1893, 5., 6., 7. — Koledar družbe sv. Mohorja 1895, 12.

[1]) Pavle Hraſtovſki. Srezha Boga prav ſposnati. Poveſt is piſem Kr. Shmida, poslovenil Matija Majr-Silan.

[2]) Kolo VI. zv. 1847.

[3]) Pesmarica cerkevna, ali svete pesme, ki jih pojó ilirski Slovenci na Štajarskim, Kranjskim, Koroškim, Goriškim in Benatskim in nektere molitvice, litanije in svet križoven pot, zbral in na svet izdal Matia Majer, kaplan pri stolni cerkvi v Celovcu. V Celovcu. 1846. Natisnil in založil Janez Leon. 12°. 236.

[4]) Slovnica za Slovence. Spisal in založil Matija Majar. V Ljublani leta 1850. Natisnil J. Blaznik. 8°. 51. — Spisovnik za Slovence. Spisal Matija Majar. U Celovcu. Natisnil J. Leon. 1850. 8°. 68.

[5]) Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik. Spisal Matija Majer. Nat. J. Blaznik. 1848. 8°. 130.

[6]) Sveta Brata Ciril i Metod slavjanska apostola i osnovatelja slovstva slavjanskega. Tisučlětni spoměn na lěto 1863. Spisal Matija Majar-Ziljski. V Zlatnom Pragu. 1864. 8°. XI. 176.

[7]) Uzajemni pravopis slavjanski, to je: Uzajemna slovnica ali mluvnica slavjanska. Spisal i na světlo izdal Matija Majar Ziljski. V Zlatnom Pragu. 1865. 8°. XIV. 237.

[8]) Slovnica ruska za Slovence. Spisal Matija Majar. Tisk na Dunaju pri oo. Mehitaristih. 1867. Založil G. Blaž, trgovec v Reki. 8°. 172.

[9]) Slavjan. Časnik slovstven i uzajemen za Slavjane književne i prosvetljene. Vreduje i na svetlo dava Matija Majar, dopisni član srpskog učenog društva v Beogradu, sotrudnik Imperatorskago občestva ljubitelej estestvoznanja, antropologji i etnografii, i dejstviteljnij člen občestva ljubitelej rossijskoj slovesnosti pri Imperatorskom Moskovskom universitetě. I. 1873. — II. 1874. — III. 1875.

[10]) Sveta brata Ciril in Metod slovanska apostola. Spisal Matija Majar-Ziljski, duhoven Krške škofije. V tisučletni spomin smrti sv. Metoda. Izdala in založila družba svetega Mohora v Celovci. 1885. Tisk družbe sv. Mohora. 8°. 79. S 26. podobami.

Andrej Einspieler.

Str. 157—158: Kr. 1882, 645—51. — Fr. Levec, Lj. Z. 1882, 755—58. — Andr. Kalan, Einspieler-Zlatomašnik, spominska knjižica. V Ljubljani 1887. 8°. 104. — J. Bilc, Slavospev, Sl. 1887, 188; S. Gregorčič, Sl. 196; E. Krek, Sl. 209. — Zazula, Sl. 1888, 12. — Sl. N. 1888, 12—19. — Koledar Družbe sv. Moh. 1888 (s podobo). — J. Sovran, Dom in Svet 1888. — Nov. 1888, 28—76. — Kleinmayer, S. 1887. — [1]) Vienac 1883, 48—49. — [2]) Marnovim podatkom še pristavi: »Zahteve na učitelje in zahteve učiteljev na vlado.« Slov. 1849, 8, 36. — Učitelji morajo znati slovenski, Slov. 1849, 36—38. — [3]) Slov. 1849, 66—67. — [4]) Slov. 1849, 92—95. — [5]) Slov. 1849, 45, 49, 56, 68. — [6]) Sl. Bčela, II., 25, 39, 56, 73, 89, 114, 137, 154.

[7]) Šolski prijatelj. Celovec. J. Leon. 1852—55.

[8]) Slovenski Prijatelj. Časopis za cerkev, šolo in dom. 1856.

[9]) Razlaganje keršanskega nauka. Spisala J. Škofic in J. Volčič. — Tu še omenimo: Jedro katolškega nauka ali ves keršanski nauk v 70 keršanskih naukih. Spisal in založil Andrej Einspieler, knezošk. duh. svetovalec in profesor na c. kr. realki. V Celovcu. 1873. 8°. 568. Tisk družbe sv. Mohora. — Lavretanske litanije.

[10]) Slovenec. Političen list. I. tečaj l. 1865. Odgovorni urednik J. Božič. Lastnik Andrej Einspieler. List je bil pisan v katolškem duhu; l. 1866. v II. tečaju izhajal je trikrat na teden, v III. tečaju s št. 47. je nehal izhajati.

[11]) Političen katekizem za Slovence. 8°. 64. — Drugi natis l. 1873. 8°. 48. Izdal in založil odbor katol. konst. društva v Celovcu.

To je ponatis Einspielerjevih člankov v Slovencu. 1865. 67—73. Govori o dveh točkah: *a)* Kaj mora vsak politično podučen Slovenec vedeti; *b)* Kaj mora vsak pošten domorodec storiti.

[12]) Mir. Političen list za koroške Slovence. Izdajati ga je začel leta 1882. dvakrat na mesec; list še zdaj dobro napreduje.

Dr. Fran Miklošič.

Str. 160—166: J. Navratil, Kol. Moh. 1884 (s podobo). — Neven, Zagreb 1854. — Leipziger illustr. Zeitung 1863 (s podobo). — Naučný Slovník 1868. — Allg. deutsche Realencykl. Leipzig 1867, X. B. — C. v. Wurzbach, Biographisches Lexicon. Wien 1868. — Neues Conversationslexicon Meyer XI. B. — Ant. Trstenjak, Letopis Mat. Slov. 1882—1883. — Miklošičeva slavnost, Lj. Zv. 1883, 342, 603, 729, 802. — Miklošičevi čestilci, Lj. Zv. 1884. — Ant. Kragelj, K Miklošičevim spisom, Lj. Zv. 1884, 310. — Dr. Murko. Miklošičeva najnovejša dela, Lj. Z. 1886, 248, 300. — Miklošičevo odlikovanje, Lj. Zv. 1889. — Dr. Oblak, Dr. Fr. Miklošič, Lj. Zv. 1890. — Miklošičev večer v slovenskem seminaru, Lj. Zv. 1891, 244. — Vienac o Miklošiču, Lj. Zv. 1891, 245. — Politik (Prag) 1891, 112. — G. Gjorgjević, Prosvetni Glas kraljevine srbske 1891, 170—80. — Dr. Murko, Letopis Mat. Slov. 1891. — Presse 1891, 75. — Dr. Bystron, Athenäum (Varšava) 1891. — Prof. F. Florinskij, Univers. Izv. Kiev 1891, 4—13.

[1]) Radices linguae Slovenicae veteris dialecti. Lipsiae. 1845.

[2]) Entgegnungen auf Herrn Hanka's Albernheiten und Lügen.

[3]) Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Accellen. Wien. 1874.

[4]) Chrestomathia palaeoslovenica. Vindobonae. 1854. 8°. 92. — II. izdaja. 1861. 8°. 114.

[5]) Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen. Von der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften gekrönte Preisschrift. Wien. 1852. XVI. 548.

[6]) Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen. Herausgegeben mit Unterstützung der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien. 1875. 8°. XXIV. 504. — Vergleichende Formenlehre der

slavischen Sprachen. 1856. 8°. XVI. 582. — II. izdaja 1875. — Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen. Wien. 1868—1874. 8°. XII. 896. (S podporo cesarske akademije znanosti.)

[7]) Glagolitisches. Ersch und Gruber's Allg. Encykl. Leipzig. 1859. — Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. Denkschr. XXIV. 1—58.

[8]) Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii. Vindobonae. 1858.

[9]) Denkschr. I. — [10]) Denkschr. VIII. — [11]) Denkschr. IX. — [12]) Denkschr. X. — [13]) Denkschr. XIV. — [14]) Denkschr. XVII. — [15]) Denkschr. XIV. — [16]) Denkschr. XV. — [17]) Denkschr. XVIII. — [18]) Denkschr. XXVII. — [19]) Denkschr. XXVIII. — [20]) Denkschr. XXIX. — [21]) Sitzungsber. LXII. — [22]) LXII. — [23]) LXVIII. — [24]) LXXIVII. — [25]) Slav. Bibl. 1851. — [26]) Kuhn, Beitr. X. — [27]) Ibid. — [28]) Pristavi: Serbische Epik, Oesterr. Revue 1863.

Anton Janežič

Str. 171—176: A. Umek-Okiški v Besed. 1869, 145 —147. — Davorin Trstenjak, Sl. N. 1869, 116. — Janez Majciger, Sl. N. 1869, 118. — Dan. 1869, 211. — Antonu Janežiču, Bes. 69. — L. Ferčnik, Večernice 1870. — —m—v, Leše, rojstni kraj A. Janežiča, Sl. N. 1867, 167. — Slov. Prij. 1876, 230—236 (govor Andr. Einspielerja ob priliki Janežičeve slovesnosti 13. avgusta 1876). — Andr. Einspieler, Koled. 1878, 152—154. — Slovesnost Janežičeva, Slov. 1876, 181, 185, 187—189 (Stritarjev Sonet in L. Pesjakove Pesem). — J. Cimperman, V spomin A. Janežiču, Sl. N. 1876, 181. — Sl. 1876, 96. — J. Pajk, Zora 1876, 263, 277, 308, 321. — J. Marn, Jez. XXV., 1—18. — J. Stritar, V spomin pokojnemu A. Janežiču, Z. 1876. (Povdarja njegovo nesebičnost.) — Sklepi Družbe sv. Mohorja zastran Janežičevega spomenika, Bes. 1869, 161. — Prijateljeve črtice iz Janežičevega življenja, Bes. 1870.

[1]) Kurzer leichtfasslicher Unterricht in der slovenischen Sprache. Für Deutsche nach Dr. Fr. Ahn's bekannter Lehrmethode bearbeitet, nebst einer kurzen Formenlehre. Von Anton Janežič. Erster Kursus. Klagenfurt. 1849. 8°. 176. Verlag J. Sigmund. Druck A. Pichler's Wittwe in Wien.

[2]) Vollständiges Taschenwörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache. Von Anton Janežič, öffentlichem Docenten der slovenischen Sprache am k. k. Gymnasium. Deutsch-slovenischer Theil. Klagenfurt. 1850. 16°. 630. Verlag J. Sigmund (Eduard Siegel). — Po-

polni Ročni Slovar slovenskega in nemškega jezika. Spisal Anton Janežič, začasni učitelj slovenščine v Celovcu. Slovensko-nemški del. V Celovcu. 1851. 16°. 554.

[3]) Deutsch-slovenisches Taschenwörterbuch für Schule und Haus. Von Ant. Janežič, Professor an der k. k. Oberrealschule. Zweite umgearbeitete und vermehrte Auflage. Klagenfurt. 1867. 16°. 923. E. Liegel. J. Blasnik.

[4]) Slovenska Slovnica s kratkim pregledom Slovenskega Slovstva ter z malim Cirilskim in Glagoliškim Berilom za Slovence. Spisal Anton Janežič. V Celovcu. 1854. 8°. 187. E. Liegel.

[5]) Cvetje slovanskega naroda. Slovenske narodne pesmi, prislovice in zastavice. Izdaja Anton Janežič. Perva knjižica. V Celovcu 1852. 16°. 1896. Kleinmayr.

[6]) Cvet slovenske poezije. S kratkim naukom o pesniških izdelkih za gimnazijalne in realne šole. Na svitlo dal Anton Janežič, c. kr. učitelj na viši realki. V Celovcu. 1861. 8°. 117. J. Leon.

[7]) Cvetnik. Berilo za slovensko mladino. Vredil Anton Janežič, c. kr. profesor na viši realki. Pervi del. V Celovcu. 1865. 8°. 168. Založila družba sv. Mohora. — II. izd. l. 1867. J. Leon. — Drugi del. 1867. 8°. 174.

[8]) Cvetnik slovenske slovesnosti. Berilo za više gimnazije in realke. Sestavil Anton Janežič, c. kr. profesor na viši realki. V Celovcu. 1868. 8°. 380. E. Liegel.

[9]) Slovenska Bčela. Podučen in kratkočasen list. Na svitlo izdajana s pomočjo več rodoljubov. Pervi tečaj. Pervi zvezek. V Celovcu. 1850. 8°. 192. Fr. pl. Kleinmayr.

[10]) Glasnik slovenskega slovstva. Slovencam za poduk in kratek čas. Izdal Anton Janežič, zač. učitelj slovenščine in nemščine, zgodovine in zemljepisja na c. kr. gimnaziji in realki v Celovcu. Pervi zvezek. V Celovcu. 1854. 8°. 80. J. Leon.

[11]) Glasnik Slovenski. List za literaturo in umetnost. Vredil in izdal Anton Janežič, c. kr. učitelj viših realnih šol. Pervi zvezek. V Celovcu. 1858. 8°. 192. J. Leon. — Drugi zvezek 204.

Drugi letnik ima naslov: Glasnik Slovenski. Lepoznansko-podučen list. 1859. Zvezek po 190 in 195 str. Izhajal je do leta 1868.; preobilica zaostankov pa tudi marsikatera izkušnja je izdajatelja prisilila, da je ustavil izdavo »Slovenskega Glasnika« za drugo polletje. Prvi dve leti izhajal je po dvakrat na mesec, od 5. zv. prvi dan vsacega mesca, od IV. tečaja trikrat na mesec, 5., 15., 25. vselej pol pôle velike oblike, od V. tečaja zopet prvi dan vsacega mesca po 2—3 pole, leta 1866. zopet trikrat na mesec.

[12]) Cvetje iz domačih in ptujih logov. Pervi zvezek. »Maria Stuart.« Tragedija v 5. djanjih. Spisal Friderik Schiller. Poslovenil France Cegnar. J. Leon. V Celovcu. 1861. 16°. 223. — I. Šestka 1862. 1.) »Viljem Tell.« Spisal Miroslav Schiller. Posl. Fr. Cegnar. V Celovcu. 208. Leon. — 2.) »Platonov Kriton in Apologija«. Iz grščine poslovenil Ivan Božič, 78. — 3.) »Babica.« Obrazi iz življenja na kmetih. Spisala po češki Božena Němcova. Posl. Fr. Cegnar. 297. — 4.) »Ksenofontovih spominov na Sokrata čvetere bukve« (Memorabilia). Poslovenil P. Ladislav Hrovat. 158. — Šestka II. 1863. 1.) »Na sveti večer o polnoči.« Epična pesem v treh spevih. Zložil Gr. Krek. 55. — 2.) »Publija Marona Virgilija Georgikon«, to je: Poljedelstvo. Čvetere bukve. Poslovenil Dr. J. Šubic 118. — 3.) »Sofoklov Ajant.« Žaloigra, ki jo je iz grščine poslovenil Kráčmanov Matija (Valjávec) 87. — 4.) »Kitica Andersonovih pravljic.« Poslovenil Fr. Erjavec. 78. 5.) »Veronika Deseniška.« Epična pesem v XV. spevih. Zložil J. Frankolski, kmet v Crešencah. 79. — 6.) »Slovanska blagovestnika sveta Ciril in Metod.« Prigodba in povesti v spevih. Zložil Anton Umek. 52. — Šestka III. 1864. 1.) »Družina Alvaredova.« Povest iz kmečkega življenja. Spisal Fernan Caballero. Iz Španskega poslovenil Janez Parapat. 163. — 2.) »Pervenci.« Poezije Janeza Bilca. V Ljubljani 80. J. Blaznik. — 3.) »Izmael-Bej.« Vzhodna povest. V ruščini zložil Mihael Lermontov. Poslovenil Janez Vesnin. V Celovcu 88. — 4.) »Agapija.« Obraz iz jugoslavenske zgodovine. V češčini spisal Fr. Chocholaušek. Poslovenil Podgoričan 80. — Šestka IV. 1865. 1.) »Pesmi.« Zložil Anton Umek-Okiški 173. — 2.) »Kirdžali.« Podonavska povest. Poljski spisal Mihael Čajkovski. Poslovenil Podgoričan. 318. — 3.) »Živalstvo.« Prirodopis za niže gimnazije in realke. Spisal A. Pokorny.

Poslovenil Fr. Erjavec, učitelj na kr. viš. realki v Zagrebu. 1864. 8⁰. 165. Leon. — 4.) »Rastlinstvo.« Prirodopis za niže gimnazije in realke.« Spisal N. Pokorny. Poslovenil Ivan Tušek. 1864. 8⁰. 123. — Šestka V. 1866. 1.) »Tomaž Mor.« Žalostna igra v petih djanjih. Spisal Silvio Pellico. Poslovenil J. Križaj-Severjev. 1866. 16⁰. 96. — 2) »Slovo o polku Igorově.« Iz staroruskega poslovenil in razložil M. Pleteršnik 24. — 3.) »Deseti brat.« Izvirni roman. Spisal J Jurčič. 278. — 4) »Zora in Solnce.« Pripovedna pesem v treh djanjih. Zložil M. Valjavec. 80. — Šestka VI. 1867. »Cvet in sad.« Izviren roman. Spisal J. Jurčič. Roman sega do str. 160 nedokončan. S tem je nehala nedovršena 6. šestka »Cvetja iz domačih in ptujih logov.«

Slovenska koleda za leto 1858.; slovenskemu ljudstvu v poduk in razveseljevanje. Vredil Anton Janežič, c. kr. učitelj višjih realnih šol. Izdalo društvo sv. Mohora. V Celovcu.

Zgodovinski Katekizem, ali keršansko-katoliški nauk v resničnih izgledih iz zgodovine za cerkev, šolo in dom. V nemškem jeziku sestavil Janez Ev. Schmidt, katehet na dekliškej šoli v Solnogradu. S pomočjo nekaterih slovenskih domorodcev poslovenil in izdal Anton Janežič. I. zv. V Celovcu. 1853. 8⁰. 286. — II. zv. 1853. 8⁰. 335. — III. zv. 1853. 8⁰. 332.

Josip Marn.

Str. 176—178: Jaka Přemisl, Nov. 1868, 94. — A. Kalan, Dom in Svet 1891. — Učit. Tov. 1893. — Fr. Levec, Ltp. Mat. Sl. — [1]) Věd. 1849, 42. — [2]) Věd. 1849, 121—123. — [3]) Ib. — [4]) Věd. 1850. — [5]) Slovenskega cerkvenega jezika pravo ime, pervotni dom in razmere 1860. l.; Slovnice slovenskega jezika 1861. leta; Vzajemnost slovenskega z drugimi sorodnimi jeziki. Spisal nemški prof. Petruzzi, po svoje predelal slovenski prof. Metelko. 1864. l.; pristavi: Slov. 1881, 125. —

[6]) Zlati vek. Ljubljana. 1863. 8⁰. 293.

Blagovestnik starega testamenta; nekateri viri prave učenosti, Dan. 1868, 392; Tisučletnica Cirila in Metoda, Danica 1869, 46, 77; Združenje kristijanov, Dan. 1869, 100.

[7]) Kratka staroslovenska slovnica. Celovec. 1863. 8⁰. 60. Doklada Slov. Glas.

[8]) Sl. 1874, 68. — [9]) Sl. 1867, 6. — [10]) Sl. 1875, 7. — [11]) Sl. 1875, 10. — [12]) Sl. 1876, 99—101. — [13]) Sl. 1874, 4. — [14]) Sl. 1880, 107; dostavi: »O časni-

karstvu zlasti liberalnem«, govor v katol. pol. društvu dné 8. februvarja 1874., Dan. 1874. — [15]) Sl. 1877, 5 (uvodni članek). — [16]) Biti slovenske id., Sl. 1881, 1 (uvodni članek). — [17]) Sl. 1880, 118. — [18]) Katoličan gre na dan, Sl. 1880.

[19]) Kopitarjeva Spomenica. Vredil Jos. Marn. Ljubljana. 1880. 8°. 188.

Str. 179: *Anton Oliban*. — Slov. Glas. 1860, 188. — Nov. 1860, 159. — Dragotin v Nov. 1862. — J. Marn, Jez. XVII. — [1]) Nov. 1846. — [2]) Drobt. 1852. — [3]) Drobt. 1856.

[4]) Oče naš in deset božjih zapovedi, razložil Alban Stolc. Poslovenil Anton Oliban. U prid afrikanskega misijona. U Ljubljani. 1854. 8°. 296. S škofijskim pritrjenjem. Natisnil in založil Jožef Blaznik.

[5]) Nov. 1851.

France Cegnar.

Str. 179: L. Ž.(vab), Kol. Trst 1884. — Ljublj. List. 1884. — Cegnarjeva slavnost, Ed. 1883, 98. — Dr. K. Glaser, Dom in Svet 1892. — [1]) Objavljena, Nov. 1856, 354. — V to dôbo spada tudi čestitka Kersniku, njegovemu bivšemu učitelju, z naslovom: »Kersni žarki« id. v Sloveniji 1849; Nov. 1849, 609. — [2]) Slov. 1849, 25. — [3]) Št. 16. — [4]) Slov. 1849, 88; N. 1855, 404; dalje: »Pokop«, M. Obrenović, »Pad Bosne«, »Lazar«, »Krvolok«, »Zlata deklica alj začaran kralj«; Simeun Milotinović, »Vstanek srbski«, »Črni Juri« vse v Slov. 1848—1849. — [5]) N. 1852, 21—33; ni res, da bi bil to pesmico prevêl v Pazinu, kakor trdi Žvab. — [6]) N. 1855, 340; jednako »Pad Bosne«, Slov. 1848, 88. — [7]) N. 1856, 60, 112, 285, 318; »Učenec«, N. 1857, 360. — [8]) Pristavi še: »Različne misli.«

[9]) Pesmi. Zložil France Cegnar. V Celovcu. 1860. 12°. Natisnil J. Leon.

[10]) Slov. 1848, 36. — [11]) Slov. 1850, 2—4 v distihih; v tej pesni je rabil jeden pridevnik po samostalnikovi sklanji, kar kaže tudi na vpliv srbščine. — [12]) Slov. 1849, 87. — [13]) Slov. 1849, 56. — [14]) Maria Stuart, in — [15]) Viljem Tell, glej Anton Janežič, Cvetje id.

[16]) Valenštajn. Dramatično delo. Spisal Miroslav Šiler. Poslovenil France Cegnar. V Trstu. Založila tržaška Čitalnica. Tisk austr. Lloyda. 1866. 8°. 421.

[17]) Babica. (Glej Janežič Cvetje.)

[18]) Je-li nam treba kritike, Slov. Glasnik 1858, II. 189; Nov. 1858, 36. — [19]) Slov. Glas. 1859. — [20]) Slov. Glasnik 1860, 46—74. — [21]) Ed. 1882, 50. — [22]) Ed. 1882, 40. — [23]) Ed. 1887, 78. — [24]) Ed. 1887, 84. Pristavi: »Slavospev Mažgonu«, Slov. 1849, 69; Nov. 1852, 43; »V spomin frančiškana Jakića«, Nov. 1857, 244. — [25]) Lj. Čas. 1851, 32. — [26]) Svêt, kakó bi se pomagalo našemu slovstvu, Nov. 1863, 359—360. — *Op.* O gledališčni igri »Rodoljubi«, prevêdeni iz češčine, pravi L. Žvab, da rokopis shranjuje morda ljubljanska knjižnica; temu ni tako; natisnena je v Ljublj. Čas. 1851, 7—45.

Str. 182: *Franc Jeriša*. — J. Marn, Jez. XVII. — G. Krek, Slov. Gl. 1859. — Lj. Zv. 1887. — [1]) Bleiweis, Kol. — [2]) Nov. 1855. Razgovornost rusovska ib. Ruski malarji na kmetih, Slov. Gl. 1860. — [3]) Nov. 1856. Pristavi: »Gora Tabor«, Nov. 1855; »Utrinki«, Slov. Glas. 1858.

Anton Umek.

Str. 183: Fr. Levec, Blazemu prijatelju, Torbica 1862. — J. Sibijanskij, Črtica o Antonu Umeku, Bes. 1871. — Fr. Cimperman, V spomin Ant. Umeka. — [1]) Dan. 1868: »Zvezda na morju« = »Ave Maris Stella«, Dan. 1859.

[2]) Slovenska blagovestnika id. (Glej Janežič, Cvetje id.)

[3]) Abuna Soliman. Zložil Anton Umek-Okiški. V Ljubljani. J. Blaznik 1863. 8°. 204.

[4]) Dan. 1868. — [5]) Dan. 1859. — [6]) Dan. 1860. — [7]) Novice 1861. — [8]) Nov. 1862.

[9]) Pesmi. Zložil Anton Umek-Okiški. Na svetlo dalo uredništvo »Slovenskega Glasnika«. Natisnil J. Blaznik 1865. 12°. 175.

Simon Jenko.

Str. 184: A. Janežič, Sl. Glas. 1865, 27. — P. v Novicah 1865, 3, 4. — B. Miran: Lit. pog., Zbr. spisi V. 116—123. — J. Pajk: Beseda o S. Jenku, Zbr. spisi 1872, 195—202. — Sl. N. 1872, 15; 1879, 86. — Fr. Levec, Lj. Zv. 1879. — M. Lazar, Jenkovih poezij rokopis, Lj. Zv. 1882, 504. — J. Jenko, Iz zapuščine pesnika Jenka, Kr. 1886, 1—15.

[1]) Pesmi. Zložil Simon Jenko. Ljubljana. J. Giontini. 1865. m. 8°.

[2]) Pesmi. Zložil Simon Jenko. Za tisek priredil Anton Funtek. Ilustrovanje zvršila J. Kobilca. I. V Ljubljani. Založil Oton Fischer. 1896.

Janez Bilc.

Str. 187: Jos. Marn, Jez. — [1]) Nov. 1856. Pristavi: »Kočani«, Nov. 1856; »Trsački grad«, Nov. 1857; »Na Mune«; podlistek v Slovencu 1875; »Bistrica in Trnovo«, Dom in Svet 1892. — [2]) »Tri dni v Cerknici«, Slov. Gl. 1862; o Matiji Lebanu je tudi v nekem letniku „*Novic*" sestavil življenjepisne črtice. — [3]) Novice 1856; dostavi: Spomini na Oglej, Dan. 1877. — [4]) Janežičeva Koleda 1859. Nabiral je tudi narodno blago, n. pr. »Pravljica o Kurentu«, Nov. 1857. — K njegovim prozaičnim spisom dostavi še dva življenjepisa: Fr. Bilc, duhovnik, pisatelj, domorodec, Kol. Moh. 1864. — Ant. pl. Valenčič, c. kr. gen. major, Kol. Moh. 1895, ter »Pompeji nekdaj in sedaj«, Dan. 1891.

[5]) Bogomir, mladi puščavnik. Pripovest za otroško mladost in njene prijatelje. Poleg Krištofa Šmida. S 6 podobami. V Celovcu 1867. 8°. 78. J. Leon. — Sveti večer. Povest v božični dar pridnim otrokom. Spisal Krištof Šmid. Poslovenil J. Bilec. S 6 podobami. V Celovcu 1867. 8°. 97. J. Leon.

[6]) Zlati Vek 1863. Pristavi: Tisočletnica sv. Metodija 5. julija 1885, Sl. 1885.

[7]) Prestave najlepših himen sv. cerkve. I. del. V Ljubljani 1869. — II. del. V Ljubljani 1881.

[8]) Pervenci. Poezije Janeza Bilca. V Ljubljani. 1864. Natisnil J. Blaznik. 12°. 104.

[9]) Dan. 1868, 17—234. Pristavi: »Sveta družina« po J. B. Zaleskem, poljskem pesniku, Dan. 1887. Vseh pesnij in prevodov v „*Danici*“ ne naštevamo, ker jih je mnogo, tudi se nahajajo tam prevodi iz latinščine ali nemščine.

[10]) Smrt Smail-Age Čengića. Po Ivanu Mažuraniću poslovenil Janez Bilc. Natisnil J. Blaznik v Ljubljani. 1870. m. 12°. 54.

Slavospevi ali nagrobni venčki: Nadškofu Andr. Gollmajerju o zlati maši, Dan. 1871. — Verni Slovenci Piju IX., Sl. 1874; 1877. — Knezoškofu J. Krizostomu, Sl. 1875. — Valent. Vodniku, Sl. 1875. — Knezoškofu Jak. Misiji, Sl. 1884. — Andr. Einspielerju, Sl. 1887. — Luki Jeranu, Nov. 1882; Sl. 1895, 1896. — Karolu Klunu, Sl. 1896. — Avstrijanskim romarjem v Lourdes, Sl. 1886. — Slovanskim romarjem v Rim, Dan. 1893. — Tržaškim srebrnomašnikom 1893 v Podgrajah, Sl. in Dan. 1893. — Sv. Očetu Leonu XIII., Sl. 1893. — Pozdrav katoliškemu shodu, Sl. 1892. — O veselem prihodu Nj. Velič. cesarja Franca Jožefa v Ljubljano, Sl. 1883.

Ferdo Kočevar - Žavčanin.

Str. 190: A. Kos-Cestnikov, Sl. Nar. 1878, 268. — J. Marn, Jez. XXV. — [1]) Nov. 1855. — [2]) Vod. Spom. str. 195; Slov. Glas. 1868; Slov. Gosp. 1868. — [3]) Nov. 1868. — [4]) Nov. 1868.

[5]) Mlinarjev Janez, slovenski junak ali vplemenitenje Teharčanov. Spisal po narodni pripovedki iz srede petnajstega stoletja Ferdo Kočevar. V Zagrebu. 1859. 8°. 128. K. Albrecht.

[6]) Slov. Glas. 1859, 50—57. — [7]) Slov. Glas. 1866. — [8]) Sl. N. 1869. — [9]) N. 1860; Slovenci na Hrvaškem, Sl. N. 1870, 1871, 49; Kupčija na Hrvaškem, Sl. Nar. 1870; Narodno gospodarstvo na Hrvaškem. — [10]) Slov. Glas. 1867, 218, 278, 343, 360. — [11]) Nov. 1858. — [12]) Nov. 1861, 41; »Slovenski dolžni list«, Sl. N. 1873; »Vramecz«, slovenska bibliografična rariteta, Sl. N. 1874; »Slovenska zvezdna imena«, Zora 1872. — [13]) N. 1861, 390, 400; Pomenki o naših literarnih

zadevah, Slov. Glas. 1868, 66, 145. — [14]) N. 1857, 75. Dostavi: »Matice ilirske zasluge za izdavanje hrv. klasikov«, Sl. N. 1870, 120—121; »Zgodovinska zveza Slovencev in Hrvatov«, Sl. N. 1868, 67; »Na Kraljevo v Zagrebu«, Sl. N. 1869, 78—80; »Burklarije iz Zagreba«, Sl. N. 1872, 5—13; »Dva tiča«, Sl. N. 1873, 27; »Lov na narodne pesmi v zagrebški okolici«, Sl. N. 1873, 98—99; »Jugoslavija«, slika Salghetti-Driolija ne ugaja, Sl. N. 1874, 40—41. Dostavi: »Ljubljanski program«, Sl. N. 1871, 2—20.

[15]) Kupčija in obrtnija. Denar in blago. Slovenskemu ljudstvu v poduk spisal Ferdo Kočevar. (Slov. Večernice.) V Celovcu. 1872. 8°. 215.

Janko P. Vijanski (Pukmeister).

Str. 191: Š.: V spomin J. P. Vijanskemu njegovi prijatlji, Nov. 1862. — J. Marn, Jez. XXIV. — [1]) Nov. 1857, 1858. — [2]) Nov. 1858. — [3]) Sl. Prij. 1857. — [4]) Ibid. — [5]) Nov. 1857. — [6]) Nov. 1859. — [7]) Nov. 1857. — [8]) Nov. 1858. — [9]) Nov. 1859.

[10]) Nanos. Slovenski zabavnik za leto 1862. Izdal Janko P. Vijanski. V Ljubljani. 1862. 16°. 294. J. R. Milic.

Janez Trdina.

Str. 192: J. Marn, Jezičnik 1892. — [1]) Slov. 1849, 140. — [2]) Slov. 1850. K Marnovim podatkom pristavi: »Od zlatega jabelka«, Slov. 1849, 69—72. — [3]) Nov. 1860. — [4]) Slovan 1885—1887. — [5]) Ljublj. Čas. 1850. — [6]) Nov. 1861.

[7]) Zgodovina slovenskega naroda. Spisal Janez Trdina. Izdala in založila Matica Slovenska. Ljubljana. 1866. 8°. 144.

Dr. Gregor Krek.

Str. 193: Fr. Brunet, Slov. 1884 (s podobo). — Svetozor 1882. — [1]) Slov. Glas. 1858, 58. — [2]) Slov. Glas. 1862. — [3]) Slov. Glas. 1858. — [4]) »Na boj«, Sl. Gl. 1862. Pristavi: »Želje«, 149; Sl. Gl. 1864, 69; »Nedolžnemu očesu« 208.

[5]) Pesmi. Zložil Gregor Krek. Celovec 1862. 8°. 125.

[6]) Na sveti večer o polnoči. (Glej „*Cvetje*" id.)

[7]) Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. Akademische Vorlesungen, Studien und kritische Streifzüge von Dr. Gregor Krek etc. Graz. 1874. Verlag von Leuschner & Lubensky. — Zweite völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. 1887. 8°. XI. 886.

[8]) Nov. 1858. — [9]) Nov. 1858, 244. — [10]) Nov. 1858, 293—294. — [11]) Slov. Nar. 1873, 137—144. Pristavi: »O važnosti tradicijonalnega slovstva«, Zr. 1872.

[12]) Slavische Anthologie. In deutschen Übersetzungen. Mit Einleitung von Gregor Krek. Stuttgart. Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung Nachfolger.

Str. 195: *Jakob Gomilšak*. — [1]) Slov. Glas. 1866, 81; Koled. Moh. 1883. Dostavi: »Pesem na ptujem«, Sl. Glas. 1866, 13; »Bog je moj ščit«, Sl. Gl. 1866, 385. — [2]) Slov. Glas. 1863; Slov. Gospodar v letnikih 1869—1876 ima še več jednakih sestavkov. — [3]) Več. Moh. 1866. — [4]) Nov. 1862 in Slov. Glas. 1862. V Novicah 1865 ima lep sestavek »o volkodlaku«. — [5]) Zr. 1875. — [6]) Koled. Moh. 1867. — [7]) Kol. Moh. 1870.

[8]) Popotovanje v Rim. »Večernice« 1878. 8°. 178. Družba sv. Mohorja.

[9]) Glasi katol. družbe v Ljubljani 1879. — [10]) Dan. 1878. — [11]) Nov. 1865. — [12]) Moh. Več. 1890. — *Op*. Pisal je tudi v nemškem jeziku, n. pr. v „*Gratzer Volksbl.*“ 1875: »Der Protestantismus in Radkersburg«; 1876: »Curort Sauerbrunn«; 1876: »Graf H. Wurmbrand«. V „*Mittheil. des hist. Ver. für Steiermark*“ 1879: »Die Zünfte von Radkersburg«.

P. Ladislav Hrovat.

Str. 199: J. Marn, Jez. XXVIII. — Dom in Svet 1891. S sliko: — [1]) Zur Charakteristik Hektors. Gymn.-Progr. Rudolfswert 1856; Über das aoristische Perfect in Folgesaetzen nach einem Tempus historicum in Hauptsaetzen, Gymn.-Progr. Rudolfswert 1858. — [2]) Sl. Gl. 1861. — [3]) Gymn.-Progr. Rudolfswert 1862. Pristavi: »Slovenski lokal«, Slov. Glas. 1862. — [4]) Slov. Glas. 1864. Dostavi: »Še nekoliko opazek k Janežič-Šketovi Slovenski slovnici«, Lj. Zv. 1889; »Ablativ«, Lj. Zv. 1890; »Slovenski dativ«, Slov. Glas. 1863. — [5—6]) Slov. Glas. 1862, 1863. — [7]) Slov. Glas. 1863. — [8]) Slov. Glas. 1863. — [9]) Nov. 1868. — [10]) Nov. 1868. — [11]) Nov. 1867.

[12]) Latinska slovnica za slovensko mladež. Spisal P. Ladislav Hrovat, profesor na c. kr. gimnaziji Novomeški. Založil deželni odbor kranjski. Natisnil Vincenci Boben. Novomesto. 1874. 8°. XII. 329.

[13]) Izv. gimnazije novomeške 1863. — [14]) Izv. gimnazije novomeške 1865. — [15]) Nov. 1861. — [16]) Nov. 1863, 254—289; dostavi: „Sv. Hieronim, čegav je?“ Izv. gimn. novomeške 1865. — [17]) Izv. gimn. novomeške 1878. — [18]) Nov. 1861. — [19]) Nov. 1863. — [20]) Ksenofontovih Spominov id. glej Janežič „*Cvetje*“. — [21]) Ciceronov govor zoper Katilino, Zora 1872. — [22]) Nov. 1868.

Str. 200: Janez Šolar. — Fr. Levec, Lj. Zv. 1883, 253—256. — Kr. 1883, 221. — Slov. Nar. 1883, 44. — Jos. Marn, Jez. XXV. — Narod. List (v Zadru) dné 26. febr. 1883. — Hrvatski glasi o Šolarju glej Lj. Zv. 1883, 274—275. — [1]) Sl. Prij. 1855. — [2]) Nov. 1856. — [3]) Nov. 1857. — [4]) Nov. 1857. — [5]) Nov. 1855. — [6]) Slov. Glas. 1862. — [7]) Izv. gimn. ljublj. 1868. — [8]) Izv. gimn. ljublj. 1869. — Dodaj sestavek »O slovnični terminologiji«, Slov. Glas. 1862.

[9]) Deutsch-slovenisches Wörterbuch zu Prof. K. A. Madiera's deutschen Lesebüchern für die I. und II. Klasse an Mittelschulen. Verfasst von J. Šolar. Laibach. 1873. 8°. 150. Kleinmayer & Bamberg.

Str. 201: *Janez Božič.* — Lj. Zv. 1884. 445. — Kr. 1884, 376. — J. Marn, Jez. XXV.

[1]) Stric Tomaž ali življenje zamorcov v Ameriki od Henriete Stowe. Svobodno za Slovence zdelal J. B. V Celovcu. 1853. XII. 8°. 115.

[2]) Platonov Kriton in Apologija. Iz grščine poslovenil Ivan Božič. V Celovcu 1862. 16°. 78. Nat. J. Leon. (II. zv. II. šestke »Cvetja iz dom. in tujih logov«.) Prevod je za ono dobo dovolj dovršen.

[3]) Koledar za Slovence v povzdigo katolškega duha za l. 1855. I. 8°. 68. — Tečaj II. 1856. Sestavila B. in F. (Božič in Frelih).

[4]) Vodilo grešnikov. Spisal čast. oče Ludovik Granaški, redovnik sv. Dominika. Nat. in zal. Milic. V Ljubljani. 1854. Zv. I. v 24. poglavjih. 8°. 312. Poslovenil Janez Božič. — II. zv. glej J. Rogač.

Ivan Tušek.

Str. 201: Sl. Nar. 1879, 28. — Sl. 1877, 29. — S. 1877, 11. — Jos. Marn, Jez. XXVIII. — [1]) Nov. 1855. — [2]) Nov. 1856. — [3]) Nov. 1857. — [4]) Nov. 1861. — [5]) Sl. Glas. 1858. — [6]) Sl. Glas. 1860. — [7]) Sl. Glas. 1863. — [8]) Sl. Več. 1865. — [9]) Nov. 1857. — [10]) Slov. Glas. 1862. — [11]) Nov. 1857; pristavi: »Jazbec«, Slov. Glas. 1860. — [12]) Nov. 1857. — [13]) Sl. Glas. 1862.

[14]) Računica za male realke. II. dio. Nješto o měrstvu višoplošacah. V. Godišnje Izvešće kralj. velike realke u Zagrebu koncem školske godine 1870. Tisak Lj. Gaja. 8°. 35.

[15]) Rastlinstvo. (Glej Janežič „*Cvetje*“.)

[16]) Prirodopis rastlinstva s podobami. Za spodnje razrede srednjih šol izdelal dr. Alojzij Pokorny. Poslovenil Ivan Tušek, profesor c. kr. gimnazije v Ljubljani. — Drugo predelano in pomnoženo izdanje s 350 podobami. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. 1872. 8°. X. 244. Praga. Henrik Mercy.

[17]) Štirje letni časi. Po E. A. Rosmässlerju predelal Ivan Tušek, kr. višje realke profesor v Zagrebu. Izdala in založila Matica Slovenska v Ljubljani. 1867. 8⁰. VI. 254. S 40 v tekst vtiskanimi podobščinami. Str. 222—254 obsega slovenski, latinski in nemški imenik rastlin.

[18]) Schoedler: Knjiga prirode. I. snopič. »Fizika.« Poslovenil Ivan Tušek, profesor na veliki realki v Zagrebu. Založila in na svitlo dala Matica Slovenska. 1869. J. Blaznik. 8⁰. 227. S 216. podobami. — Schoedler: Knjiga prirode. IV. snopič. »Botanika.« Z 240 podobami. Poslovenil I. Tušek. Založila id. V Ljubljani. 1875. 8⁰. III. 161. J. Blaznik.

[19]) Niže merstvo. Po hrvaškem Vekoslava Köröskenija predelal Ivan Tušek. S 106. v tekst natisnjenimi podobami. V Ljubljani. 1872. 8⁰. IV. 76. Založil deželni odbor kranjski.

Opom. Pri terminologiji mu je tudi kolikor toliko služil rokopis latinsko-nemško-slovenskega imenika rastlin, ki ga je sestavil Medved.

Fran Erjavec.

Str. 203: Slovan 1886, 1; 1887. 17. — Lj. Zvon 1887, 124, 413—425. — Sl. N. 1887, 9, 12. — S. 1887. — Ed. 1887, 5. — J. L. v Svetozoru 1887, 9. — Bog. Krek v Südsteier. Post 1887, 6. — Velika beseda v spomin Erjavcu, S. 1887, 3, 4. — M. Sila, Črtica id., S. 1887, 10—11. — S. Gregorčič, Erjavcu v spomin, S. 1887, 22. — Jos. Cimperman, Fran Erjavec, Lj. Zv. 1887, 124. — S. Gregorčič, Fran Erjavec, Kol. družbe sv. Moh. 1888, 36—47. — Frana Erjavca Zbrani spisi. Uredil Fr. Levec, dva dela. Izdala Mat. Slov. 1888, 1889. (Z Levčevim življenjepisom.) — Dodatki k Erjavčevemu življenjepisu, Lj. Zv. 1887, 574. — J. Bele, Erjavec in njegov pomen za narodno odgojo, Lj. Zv. 1890, 847—857. — [1]) Slov. Koleda 1858. — [2]) Sl. Glas. 1862, 101, 133. — [3]) Sl. Glas. 1866, 270. — [4]) Slov. Glas. 1863. — [5]) Ibid. — [6]) Sl. Več. 1861. — [7]) Izvešće vel. realke v Zagr. 1864. — [8]) Knjiž. v Zagr. 1864. — [9]) Slavonija v malakologičnem pogledu, Rad Jugosl. akad. XXXI. — [10]) Die malakologischen Verhältnisse der gefürsteten Grafschaft Görz im oest. Küstenlande, Progr. goriške realke 1877. — Pristavi: »Trakavica«, Progr. zagrebške realke 1862.

[11]) Živalstvo. Prirodopis za nižje gimnazije in realke. Spisal S. Pokorny. Poslovenil Fr. Erjavec, učitelj na c. kr. višji realki v Zagrebu. V Celovcu. 1864. 8⁰. 165.

[12]) Prirodopis živalstva s podobami. Za spodnje razrede srednjih šol izdelal dr. Alojzij Pokorny. Poslovenil Fran Erjavec, profesor na c. kr. višji realki v Gorici. Drugo

predelano in pomnoženo izdanje s 490. podobami. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska v Ljubljani. V Pragi. 1872. 8°. VI. 309. Natisnil H. Mercy.

[13]) Schoedler: Knjiga prirode. IV. Del. Snopič IV. »Zoologija« z 227. podobami. Poslovenil Fr. Erjavec. Založila in na svitlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani. 1875. 8°. 163—400. Natisnil J. Blaznik.

[14]) Somatologija ali nauk o človeškem telesu, učiteljiščem in višjim učilnicam spisal dr. Jan. N. Woldřich. Po četrtem natisku poslovenil Fran Erjavec. V berilo vtisnenih je 140 slik. Založila in izdala Matica Slovenska. V Ljubljani. 1881. 8°. 108. Natisnili Blaznikovi nasledniki.

[15]) Rudninoslovje ali Mineralogija za nižje gimnazije in realke. Po Sig. Fellöckerji spisal Fr. Erjavec, kr. višje realke profesor v Zagrebu. Izdala in založila Matica Slovenska. V Ljubljani. 1867. 8°. 88. Natisnil J. Blaznik. — Prirodopis rudninstva ali Mineralogija. 37 podob. Založila in tiskala Kleinmayr - Bamberg v Ljubljani. 1884. 8°. 84.

[16]) Domače in tuje živali v podobah. Slovenskej mladini v poduk in kratek čas popisal Franc Erjavec, profesor na kr. višej realki v Zagrebu. Na svitlo dala družba sv. Mohora. I. Del: »Domače čveteronožne živali.« V Celovcu. 1868. 8°. 150. — »Imenik in kazalo z desetimi podobami živalskimi.« Natisnil H. Mercy v Pragi. — II. Del: »Čveteronožne živali.« 1869. 8°. 189. — Imenik in kazalo. »Živali po tujih krajih udomačene.« »Divje in tujozemske čveteronožne živali.« Natisnil J. Blaznik. — III. Del: »Ptice« v 4. snopičih 1870. 8°. 1—191. — IV. Del: »Ptice« 1871. 8°. 195—336. — V. Del: »Golazen.« Slovenski mladini v poduk in kratek čas opisal Fr. Erjavec, profesor na c. kr. realki v Gorici. V Celovcu. 1873. 8° 136. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora.

[17]) Naše škodljive živali v podobi in pisavi. Opisal Fr. Erjavec, profesor v Gorici. Na svitlo dala in založila Družba sv. Mohorja. V Celovci. 1880—1882. 8°. VII. 328. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja.

[18]) Ltp. Mat. Sl. 1875, 1879, 1880, 1882—1883. — [19]) Slov. Glas. 1860 in 1862. — [20]) Slov. Glas. 1859. — [21]) Slov. Glas. 1860. — [22]) Slov. Glas. 1864. —

[23]) Slov. Glas. 1862. — [24]) Kol. Moh. 1864. — [25]) Slov. Glas. 1859. — [26]) Slov. Glas. 1859. — [27]) Slov. Glas. 1862. — [28]) Zvon 1877; pristavi: Božični večer na Kranjskem. S. 77. — [29]) Slov. Glas. 1868. — [30]) Zv. 1878, 1879. — Dostavi še v „*Cvetju*“ id. Andersonove pravljice.

Str. 207: Božidar Flegerič.

[1]) Štefan Modrinjak. Celovec 1881. 8°. 16.

[2]) Doktor Štefan Kočevar, rodoljub in pisatelj slovenski. Spisal in založil Bož. Flegerič. Natisnila Narodna Tiskarna v Ljubljani 1890. 8°. 63.

Nekaj o narodnih zabavah v Slavoniji Sl. Nar. 1872, 84 (navajajo in opisujejo se Kolo, Prstenek, Lončiček, Žminje, Pala, Zugrab, Kvočka).

Franc Levstik.

Str. 208: Jos. Stritar, Zv. 1870; — —. Slovo Levstiku, Sl. N. 1872, 113. — Zbr. spisi V. — Slov. Nar. 1887, 261—262. — Sl. 1887, 262. — Slov. 1887. — Ed. 1887, 93. (Fr. Cegnar), Ljublj. Zv. 1889. (Stritarjevo berilo v Slovenskem klubu na Dunaju), Dom in Svet 1888. — Spominek v Laščah 1889, 58. — Levstikova slavnost v Velikih Laščah, Lj. Zv. 1889, 69, 504, 704. — Sl. N. 1889, 183—192. — Fr. Levec, Levstik in Hozhevar, Lj. Zvon 1889. — Jos. Cimperman, Satura (Levstiku Francetu), Ljublj. Zv. 1891, 641. — J. Bežek, Zbrani spisi Levstikovi, Lj. Zv. 1893. — Levstikova literarna ostalina, Lj. Zv. 1888, 382—384. — M. Kosan, Kita na grob Levstiku, Lj. Zvon 1887. — F. Stifter, Nemško-slovenski slovar in Levstik, N. 1874, 299. — M. Močnik, Sl. 1888, 69. — Borislav, Branislav, Molčislav, Kamenski, Kovač, Malej, Podlomski, Premrl, Razpotnik, Radovan, Rozvita, Stanislav, Somrak, N. O., K. S., A. Z., M. P. id. so bili njegovi psevdonimi.

[1]) Pesmi. Zložil Fr. Levstik. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik. 1854. 8°. 91.

[2]) Levstikovi zbrani spisi. Uredil Frančišek Levec. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Bamberg. 1891—1895. V. zv.

[3]) Nov. 1858. — [4]) Nov. 1858, 290. — [5]) Slov. Glas. 1858. — [6]) Nov. 1858, 356. — [7]) Nov. 1858, 364. — [8]) Slov. Glas. 1858, II, 204. — [9]) Slov. Glas. 1859, 12. — [10]) Nov. 1864.

[11]) Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen. Verfasst von Franz Levstik. Verlag von Johann Giontini. Laibach. 1866. 8°. 144.

[12]) Slov. Glas. 1858. — [13]) Slov. Glas. 1858. — [14]) Nov. 1862, 1864. — [15]) Slov. Glas. 1860. — [16]) Zbr. spisi IV. — [17]) Zbr. spisi IV. — [18]) Lj. Zv. 1881.

[19]) Nauk slovenskim županom, kako jim je delati, kadar opravljajo domačega in izročenega področja dolžnosti. (Leitfaden für Gemeindevorsteher in ihren Geschäften des selbständigen und übertragenen Wirkungskreises.) Spisal

Anton Globočnik, c. kr. okrajni glavar, Franc Jožefovega reda vitez. Na slovenski jezik preložil Fr. Levstik. V Ljubljani. 1880. XVI. 207. Natisnila ter založila Klein in Kovač. Glej M. Cigale Nov. 1880. 78—87.

[20]) Pavliha. Šaljiv list, 8. in 24. dan vsacega meseca na Dunaju. Lastnik in urednik Fr. Levstik 1870.

[21]) Rokopis kraljevodvorski. Iz staročeškega poslovenil Franc Levstik. V Celovcu 1856. Natisnil in na prodaj ima Janez Leon.

[22]) Nauk o telovadbi. Izdal Južni Sokol I. del. Proste vaje. Tisk Egerjev v Ljubljani 1867. 8°. 27.

[23]) Dejanski nauk o kopitnem podkovstvu. S podobami. V angličanskem jeziku opisal William Miles Esq. V slovenskem jeziku z novčno podporo ces. kr. poljedelskega ministerstva, na svetlo dala kranjska deželna komisija za konjstvo. Tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. 1874. 8°. 40.

[24]) Sestavki v „*Slovenskem Narodu*": I. Vademecum poslancu L. Svetcu (1868, 4—6). — II. Dr. H. E. Costa (1868, 7—8). — III. Dopisi iz Ljubljane (1868—1869. pass.) — IV. K novim volitvam (1868, 15, 16). — V. Brezova mast in ljubljanski nemškutarji (1868). — VI. Epilog. — VII. Ponočne misli slovenskega prvaka. — VIII. Tujčeva peta. — IX. Nepristranost in pravica (1869), 61 do 62. — X. Eksces ljublj. turnarjev (1869). — XI. Nemškutarska nesramnost (1869, 64). — XII. Janjče in Vevče (1869, 65). — XIII. Poglavje o nemški omiki (1869, 66). — XIV. Plem. Eybesfeld (1869, 66). — XV. Nemškutarska promemoria (1869, 68—69). — XVI. Kdo resnico krivi? (1869, 71). — XVII. Slovenci-Galgenvögel (1869, 72). — XVIII. Dežmanov parkelj (1869, 75). — XIX. Svoboda, kakoršna na Slovenskem (1869, 76—77). — XX. Jurček s pušo (1869, 77). — XXI. Kdo na Slovenskem vlada (1869, 84). — XXII. Nezaupnica poslancu Klunu (1869, 98). — XXIII. O šentpeterski zaupnici dr. Zarniku (1869, 132—133). — XXIV. Res stavimo Slovenijo, da Bog pomagaj (1869, 132). — XXV. Rokopisi: *a)* Slovarsko gradivo, *b)* Izpiski iz slovenskih knjig, *c)* Prepisi slovenskih rokopisov, *d)* Začeto slovarsko delo, *e)* Razlaganje zemljepisnih imen, *f)* Razlaganje imen v Cezarjevih spisih, *g)* Razni spisi, tičoči se slovenske slovnice, *h)* Prepisi nekaterih redkih hrvatskih in slovenskih knjig, *i)* Bučelstvo. Po izkušnjah in besedah retijskega bučelarja Jožefa Oblaka, *j)* Vodnikova prozaična dela, na čisto prepisana, in tolmač o Vodnikovih pesnih, *k)* Gradivo za izdanje Prešernovih slovenskih in nemških poezij. (Lj. Zv. 1888, 382—383).

Ogrski Slovenci.

Aleksander Terpljan, porojen 1812. l. pri sv. Benediktu, dovršil je nižjo gimnazijo v Kiseku, višjo pa in bogoslovje v Šopronu, je izdal:

Knjige zsoltarszke. Szlovencsene po Törplan Sandori pücsonszkom farari. V Kosegi. 1848.

Janez Szbüll se je narodil v Turnišču 1822. l., župnik v Dolincih, je umrl okolo 1865. l. Uže 1858. l. je rabil slovenski pravopis in je bil vrl rodoljub in razsoden mož.

Jožef Zemlič, porojen 1839. l. v Belatincih, kapelan v Dolnji Lendavi, je spisaval »Zgodbe sv. pisma«. — Med ogersko-slovenske rodoljube šteje Borovnjak tudi

Marka Žižka, župnika v Belatincih.

Najimenitnejši pisatelj pa je *Josip Borovnjak* (1826), iz župnije sv. Benedikta. Deset let star je prišel v siromašnico v Köseg brezplačno zaradi znanja slovenskega jezika; tam je tudi šest let hodil v gimnazijo benediktincev in poslušal modroslovne nauke v Sabariji (Sombothely), bogoslovske nauke zvršil je v budapeštanskem osrednjem semenišču. Ordiniran 1851. leta je bil odposlan v Štefanovce za administratorja, 1852—1854. l. za kapelana v Turnišče, od 1854. do 1857. l. v Dolnji Lendavi, 1858. l. v Črenslovcih, potem je postal župnik na Cankovi (Kaltenbrunn) pri Radgoni. 1893. l. je postal »Vicearchidiaconus et decanus cum iure absolvendi a reservatis et gestandi cingulum rubri coloris.« Narodno življenje je vzbudila vrla mati (njegov 100letni otec živi še pri svojem sinu dekanu). Rano se je začel zanimati za slovensko slovstvo in za slovenska društva. Izpoznavši zanemarjenost ogrske slovenske književnosti, začel je molitvenike, katekizme popravljati pri novih natisih. — Tu se naj navedejo taki molitveniki:

Kniga molitvena. Bogábojecsim düsam dana. Sztaroszlovenszka. Najdes: V-Radgoni, pri Weitzinger J., knigari, Duga vulica Nr. 18—19. Na prvi strani drugega lista je natisneno: Da sze znova zlozsiti szme »Kniga molitvena« sze od duhone (!) sztrani dovoli. Duhovni sztol szekovszke knezovladike v Gradci, dneva 15. aprila 1846. *Roman s. r.*, *Blaz Neubauer s. r.*, tajnik düh. sztola. — Mala 8°. 450 str.

Na straneh 3—7 se nahaja »Tabla nekih presztopnih Szvetkov od l. 1891. do 1964; na str. 8—19 je koledar. »Prvi tao« obsega litanije in molitve do str. 99, »drügi tao« pod sv. Meszov molitve, »tretji tao« »vecserasnye k Bogi zdihavanye in preporacsanye« do str. 189; I. pridavek »pobozsno Premislavanye od szlednyih csetveri del« do str. 210, »Szvete peszmi« do str. 436, »kratki Krsztsanszki Navuk za malo Deco« do str. 450. Kazalo obzega pet stranij; zadnja vrsta slôve: Natiskuje »Leykam« v Gradcu.

Duhovna Hrana, ali knizsica puna lepih navukov molitvic i peszmic za kath. kerscsenike. Najde sze V-Radgoni pri Weitzinger J., knigari, duga vulica, hiszna Nr. 18. — Nepresztopni dnevi leta do str. 20; Negda zapovedani szvetki zdaj pa delavniki do str. 20; tabla nekih presztopnih szvetkov od leta 1893. do 1963. do str. 27; molitve do str. 94; razne

litanije do str. 138; pobozsnoszt pri krisznoj poti do str. 152; peszmi do str. 252. Kazalo obsega štiri strani. Na zadnjem listu: Tiska »Leykam« v Gradcu.

Jezus moje Poželenje ali r. kr. katholicsanszka Molitvena kniga. Popravleni natisz. Najde sze V-Radgoni pri Weitzinger J. knigovezari, duga vulica, hižna Nra 18—19. Mala 8°, 428 str.

Kakor pri poprejšnjih molitvenikih sta tudi v tem najpoprej koledar in »Tablica«; na straneh 34—38 se nahaja »Prorokuvanje od mocsi Planet«, kjer se pravi, da »obcsinszko sze stima, ka Planete veliko mocs szkažujejo nad sztavov zemle i tekajom vremena; zato eti od uszake nika znanya vredna nakraci gori naperimo.« Molitve segajo do str. 284; pesmi do str. 373; litanije do str. 405 in »Pridavek« (Marijanszke Peszmi) do str. 427. Tudi ta molitvenik je natisnil Leykam v Gradcu.

Szveti Evangeliomi za nedele i szvetke celoga leta. z*) navadnimi molitvami pri bozsoj szlüzsbi, pred i po poldnevi — pridavek glavnih isztin kerscsanszkoga navuka, z**) dovoljenyom cirkvenoga poglavarsztva. Najdes v-Radgoni pri Weitzinger J. A. knigari, duga vulica, hiszna Nr. 18. Na drugi strani naslovnega lista se nahaja to-le:

Nr. 3114. Gegen die Wiederauflage des Buches: »Szveti Evangeliomi« wird in geistlicher Beziehung kein Anstand genommen.

Von dem fürstbischöflichen Ordinariate zu Grätz am 23. November 1840. Roman m. pr. Safner m. pr., Secretär.

Reimprimatur. Vom k. k. steiermärkischen Gubernium. Grätz am 3. Dezember 1840. Kraus m. p.

I. »Tao« (str. 1—88) obsega evangelije za vse nedelje in praznike; II. »Tao« evangelije za posamezne svetnike (str. do 210); III. »Tao« molitve in litanije (str. do 220). 8°. 222 str. Natisz A. Leykamovih dedicesev v-Gradcu.

Szveti Angel Czuvar, ali Vodnik v-nebesza. Drugi natis. V-Radgoni, pri J. A. Weitzingeri, duga Vulica No 18—19. 12°, str. 108, obsega molitve, litanije in pesmi.

Mali Katekizem za obcsinszke lüdszke sole. Najde sze V-Radgoni pri Weitzinger J. knigari, duga vulica, hiszna Nr. 18. — 12°. 52.

*) **) Na obeh mestih je za piko mala črka.

Angelska slūžba, ali poduk, kako naj se pri sv. maši streže. Najde sze V-Radgoni pri Weitzinger J. knigari, duga vulica, hiszna Nr. 18. 12°. 16.

V tej knjižici in v »Szvetih Evangeliomih« se mešata ogrsko-slovenski in slovenski (Gajev) pravopis, kajti v »Evangeliomih« se piše na naslovnem listu: »pri bozsoj szlüzbi« in na prvi strani besedila »z velikoj zmožnoſztjo« in tako potem skozi vso knjigo.

Med posvetnimi književniki je omeniti učitelj *Josip Puštaj*, porojen 1864. l. v Belatincih; dovršivši pripravnico v Čakovcu je služil 1884. leta v Szöcei, od 1885. l. v Martijancih (Martonhely); 1893. l. je izdal obširno pesmarico z naslovom:

Krscsánszko*) katholiczánszke Cerkvene peszmí sz potrejbnimi molítvami i vnógimi vogrszkimi peszmami. Za skolnike, katholicsánszko mladézen, ino za vszákoga pobozsnoga krscseníka. Vö dáne od drüstva szvétoga Stevana. (Vigneta, predstavljajoča sv. Štefana.) Prvi natísz Budapest. MDCCCXCIII.

Na drugi strani naslovnega lista je zgoraj na levi strani $\frac{\text{Nr. 953}}{1892}$ v sredi lista: »Imprimatur«, potem Sabariae die 13. Aprilis 1892; spodaj v levem kotu $\frac{\text{S. C. H.}}{\text{E. S.}}$, v desnem: Cornelius epis.

Na tretji strani se ponavlja naslov do besede: krscsenika; na to: Szpiszane po Pusztai Jozsefi, martyanskom skolniki.

Knjiga ima v mali 8° 685 stranij; izmed teh odpade na kazalo 41 stranij. Predgovor obsega 6, Kalender 12, molitve 98 stranij; za temi pride 526 pesmic, po ogromni večini ogrsko-slovenske, vmes se nahajajo tudi ogrske (mažarske).

Vrlo zanimiv je predgovor, ki ga tukaj ponatisnemo vsega v ogersko-slovenskem pravopisu; za vzgled se objavijo tudi pesmice št. 118, 190, 200, 202, 206, 215, 295, 463, 513 b, 526.

Predgovor

k prvomi vödávanyi.

„Zvisávajte Goszpodna z menom i hválmo imé nyegovo vszi sz ednákim tálom“ — etak právi velki peszmar, Dávid kráo.

Ki poznamo Bogá, i známo tak velko dobróto nyegovo, ne mogócse, ka nebi hválili onoga, »koga szvéto imé zvísá-

*) Ker se v 4. zvezku bržkone ne bo govorilo o ogersko-slovenskih pisateljih, se knjiga navede tukaj, dasi spada v dôbo 1870—1895.

vajmo sz peszmami i sz lejpo stímanimi instrumenti«, na koj nasz Dávid kráo znóva opomína.

„Hváliti i zvisávati Bogá“ — tó je tüdi i jedíni cio eti »Krscsánszko Katholicsánszki Peszmeni Kníg«, stere szo po velkoj szkrbi i vnógom deli tak vküper posztávlene, da sze v nyí — zvün potrejbni molítvi — nej szamo i vsze one peszmi nájdejo, stere szo do eti máo po szlovenszkom jeziki popejvane bilé, nego zadrzsávajo i v szebi ete knige *sz kak nájvéksim tálom vsze cerkvene peszmi.*

Ka sze záto pejszem vu »Knigi Molitvenoj«, vu »Jezus Mojem Pozselenyi« i v »Dühovnoj Hráni« nahája, vsze szo one eti vküper szprávlene i v réd djáne, csi szo toga vrejdne bilé. Ár lehko právimo, ka med málim racsúnom nasi szlovenszki pejszem sze nájde vecs táksi, stere szo z edne sztráni nej po csísztom szlovenszkom jeziki szpíszane, z drüge sztráni pa niti i tákse vízse nemajo, stera bi sze med cerkvene peszmi priprávila. Etakse szam záto z eti kníg vö mogao niháti za onoga zroka volo, ár szam doszta pripravnejsi i lepsi pejszem meo na meszto nyí. Páli szo bilé i sztarínszke peszmi, stere szo prejk i prejk predelane mogle biti, ár sze nyim nacsi nebi mogla vízsa dati. Z med táksimi szo, naj szamo dvej naprej prineszém: »Lejpa szi, lejpa rózsa María« maríinszka-, i »Veszéli vszi bojmo dnesz krscseníki« bozsicsna peszem, i vecs drügi, — stere zse proszim, naj sze od szejmáo tak popejvajo, kak szo zdaj vöpoprávlene; ár ovacsi je nemogócse nyé na nóte posztaviti i sz rédnim tálom orgolati.

Ali nej szamo, ka szo v eti knigaj vküper szprávlene, predelane i v réd djáne vsze szlovenszke peszmi, nego i sésztkrát telko nóvi lejpi pejszem je k coj posztávleno eti, z med sterimi je vszáka po nájcsisztejsem szlovenszkom jeziki doliszpíszana. K coj szo djáne i v eti knigaj escse i vnóge vogrszke peszmi tüdi za onoga zroka volo, ár sze vu vecsi mejsztaj Bozsa szlüzsba vecskrát i po vogrszkom jeziki oprávla, ino ár sze je solszka deca i mladézen zdaj zse tüdi privádila, vszamogócsega i dobrotivnoga Ocso po lejpom vogrszkom jeziki hváliti i zvisávati. I vszi mí, kí mladézen gori hránimo, tó verjemo, ka je zse nej dalecs ono vrejme, gda mo vszi lehko po obcsinszkom jeziki nase domovine dícsili Bogá — sz ednim glászom. (!)

Sz vogrszkimi peszmami záto i eta kniga tüdi k etomi cíli scsé szlovenszko lüdsztvo blizse i blizse pripelati. Kak nájprvlé

lehko doszégnemo ete cio tüdi záto, ár szo vu eti knigaj, po szlovenszki peszmaj, *rávno i one vogrszke* k coj prilozsene, i szamo sz trejmi zvejzdicami razlocsene; nájbole pa zàto, ár szlovenszke peszmi sz vogrszkimi *celó ednáko vízso* májo. Ino ár szo cejle ete knige sz obcsinszko poznánimi vogrszkimi literami píszane, vu cérkvi lehko vszi, brezi vszega vcsenyá, po szladkom jeziki nase domovine popejvajo.

Kí tak dobro preglédnejo ete knige, vidli do, ka szo szkoro vsze nóve peszmi z vogrszkoga jezika na szlovenszko predelane, i záto nej z k nám nájblizse sztojécsega stajerszkoga jezika, ár sze stajerszke peszmi sz nájvéksim trüdom itak nemrejo na nas sztári szlovenszki jezik tak predelati, ka sze nebi poznale (!) Nadale i záto, ár poznáne stajerszke peszmi sz veksínom tak prevecs szvecko vízso májo, stera sze v cérkev nikak ne priprávi. Ali záto nescsem tó praviti, ka stajerszke peszmi nebi tüdi i lejpe vízse mele. Májo, i z med steri szam te lepse tüdi k coj vzéo.

Da szo vogrszke peszmi poprejk za oni vízs volo, stere sze k cérkvi priprávijo vecs vrejdne, kak poznáne stajerszke peszmi, tó vszáki on lehko szvedocsi, kí cerkvene peszmi od vszej sztráni zadoszta pozna. Ali da pri etom deli moremo i na nágib lüdsztva miszliti, vsze vogrszke peszmi sze nemrejo za nase lüdsztvo pripraviti, nájbole pa one nej, stere szo vu *moll* tónusi. Vszi známo, ka nase szlovenszko lüdsztvo ono lejpo návado má, da vsze peszmi na dvá glásza rado popejva. Ino da sze popejvanye na dvá glásza szamo v *dur* tónusi lehko zgodí sz rédnim tálom, ino sto je nej vu nótaj dobro vönavcseni, nemre on v moll tónusi drügoga glásza sz rédom popejvati, záto szam z moll tónusa szamo te lezsejse i lepse peszmi gori vzéo. Vcsiniti szam mogao tó i za snoga (onoga?) zroka volo, ár nemrejo peszmi biti brezi moll tónusa, nájbole pa »za preminócse« peszmi nej.

Záto sze one peszmi, stere szo vu moll tónusi, naj szamo *v ednom glászi* popejvajo, i nikak nej vu dvema, da nebi oni, kí szo vu nótaj nej dobro navcseni, sz drügim glászom vecs pokvárili na vízsi, kak bi hasznili peszmi.

Morem i praviti tó, da vszáka peszem, stera je v eti knigaj popíszana, vszáka *szvojo poszebno vízsó* má, i nega peszmi v cejloj knigi, stera kak nájlepso vízso nebi mejla.

Sto záto ednoj ali drügoj peszmi vízse nebi znao, on sze sz recsjóv ali v píszmi naj k meni obrné, ino jasz nyemi od vszáke

peszmi z szrcá rad vízso na nóte dol napísem. Da szam szám predelávao i vküper posztávlao ete peszmi, ino da na vszáko peszem 3—4 vízse mám gotove, lehko szi záto vu vízsaj vözabéram te nájlepse, stere rad prejk dám onim, ki sze k meni potrüdijo.

Ino zdaj sze zse morem obrnóti nájobprvim k vszejm postüvánim g. skolnikom, kí szo voditelje cerkveni pejszem, ino tüdi k viszoko postüvánim g. plebánosom, i prosziti nyé, naj szkrb májo na crkvene peszmi, da sze one naj vszigdár tak popejvajo, kak sze sika szpejvati pri Bozsoj szlüzsbi.

Gda je pa od vísesnyega Pasztéra, nasega milosztivnoga Püspeka tak odredjeno, da sze solszka deca vszáki tjeden 2 vöri i cerkvene peszmi morejo vcsiti, záto szi prijátelje moji g. skolnicje, pri vcsenyi cerkvenih pejszem nájlezsej tak pomágajo, da nájobprvim to vékso vszakdanésnyo i ponavlajócso solszko deco navcsíjo poprejk na vsze crkvene peszmi, ino po deci sze tak cejla cérkev lehko navcsí na dobro i rédno popejvanye. Gde sze pa eto za volo máloga racsúna solszke decé nebi moglo doprneszti, tam szi voditeo cerkveni pejszem odrasene more domá dobro vönavcsiti, ino tak naj sz nyimi v cérkvi popejva. Nájbolse je, csi skolnik szvoje popevácse na kórusi pri szebi má, gde sz nyimi doszta lezsej lehko peszem lüdsztva ravna, kak csi szo oni dalecs vkraj od nyega. *Kórus je meszto popevácsov*, záto sze naj tam szamo oni vküper szprávijo, kí sz voditelom i sz orgolami peszem zacsnejo, i nyó tüdi rédno do konca popejvajo.

Ali gda tak ete krátki tanács dávam na dobro vcsenyé cerkvenih pejszem, nikak nescsem sz tejm tó, ka bi popevácsje sz voditelom szamí, tó je »solo«, szpejvali cerkvene peszmi. Ár je vszáka peszem te nájlepsa, csi nyó vszi, kí szo vu cérkvi nazócsi, velki i máli, sztári i mládi sz ednim grlom popejvajo. I tó je tüdi, kak szam zse naprej povedao, jedíni cio eti kníg.

Da je pa v eti knigaj velki racsún cerkveni pejszem vküper szprávleni, ino naj pri popejvanyi ne príde naprej on zrok, ka bi níki tak dugo gor iszkali peszmi, dokecs bi je drügi zse szkoro vöszpopejvali, za toga volo je kazalo eti kníg tak vküper posztávleno, da sze v onom vszáka peszem li hitro lehko gori nájde.

Ali tó je escse nej zadoszta. Náj záto próti tomi kak nájbole pomágam, po rédi szam vszákoj peszmi numerus dáo záto, da sze one peszmi, stere do popejvane, náj pred vszàkov Bozsov szlüzsbov *na edno málo táblo gori zamerkajo*, stera tábla sze naj te sz gori

napíszanimi numerusi pred kórus tak gori obejszi, da jo vszáki lehko vídi. Po etom málom deli do te zse vszi naprej znali, ka stere peszmi do pri Bozsoj szlüzsbi popejvane, ino vszáki vu cérkvi nazócsi, szi peszmi lehko pred mésov gori poiscse.

Steroga vrejmena sze stere peszmi naj popejvajo, ono kníga nájbole kázse. Ali poprejk pri vszej peszmaj na tó moremo szkrb meti, ka naj pri vszákoj Bozsoj szlüzsbi nájmenye dvej-trí peszmi popejvamo z vün onih, stere sze k blagoszlovi, pred ino po predgi morejo szpejvati. Lehko i tó vcsinímo záto, ár je v eti knigaj telko pejszem vküper szprávleni, ka lehko na vszáko nedelo i szvetek vu cejlom leti drüge i drüge peszmi szpejvamo. Ino csi etak vsze peszmi po rédi gori raztálamo, míszlim da sz onimi pri Bozsoj szlüzsbi i szvéti ópravicaj lehko doszégnemo on szvéti cio, da mo vszi sz ednim glászom veszélo hválili Bogá.

Zdaj zse, gda szam na krátci vsze ono naprej dáo, stero szam za nüc eti »Krscsánszko Katholicsánszki Peszmeni Kníg« za dobro szpoznao, nemrem ete moj predgovor dokoncsati brezi toga, da sze nebi viszoko postüvánomi *Borovnyák Józsefi* cankavszkomi g. plebánosi ocsiveszno zahválo, kí szo tak dobri bilí, da szo mi vu mojem velkom deli tak szrcsnó pomágali. Tüdi sze morem zahváliti i viszoko postüvánomi *Bagáry Józsefi*, mojemi dobromi plebánosi, kí szo mi vu píszanyi eti kníg vecskrát dober tanács dáli. Bóg nyima naj plácsa nyihove trüde!

Obszlejdnim pa, gda zse v róke dám ete »Krscsánszko Katholicsánszke Peszmene Knige« vszejm vernim i pobozsnim krscseníkom vu Krisztusi, preporácsam je na vékso Bozso díko vszejm onim, kí zahválno szrcé májo próti szvojemi Sztvoriteli, Odküpiteli i Razveszeliteli, ino hváliti i zvisávati scséjo vu szvéti peszmaj v szvétom Trojsztvi ednoga Bogá, za pomócs prosziti v nyí Blázseno Divico Marío i Szvetníke Bozse — sz veszélim szrcom.

„Kí lepó szpejva, dvakrat moli!“ — právi szvéto píszmo. Zselejm záto z cejloga szrcá vszejm onim, kí do ete knige v rokaj meli, naj z nyé tak lepó szpejvajo v etom zsivlenyi, da bi ednók i v drügom sz menov vréd mogli szpejvati vekivecsno hválo i díko Bógi — na veke.

Ino tak de tüdi i moj trüd obilno plácsani!

Mártonhely, 1891., október 1.

Pusztai József
skolnik.

118.

1. Gda dén sze po goraj
 Prijazno zaznáva,
Prelejpa zorníca
 Na nébi priplava;
Zvonenye znovíkov (*zvonikov*?)
 Sze mílo glaszí,
Nebész ino zémle
 Kralíco csasztí.

2. V nebészaj María
 Sze razveszeiüjes,
Zdihávanye nase
 Pri Bógi zrocsüjes;
Zvejzdice miglájo
 V szvetloszti cvetó,
I vszigdár pri tebi
 Bliszkajo lepó.

3. Gda szunce lübléno
 Posíla toplóto,
Milosztivno glédas
 Na méne sziróto;
Predobra Dívica
 I Mati szi tí,
Vszigdár sze pri tebi
 Vüpanye dobí.

4. O poldné sze znóva
 Zvonóvje glászijo,
Kí tebé precsiszta
 Divica csasztíjo;
Sze doli sze zgledni
 María na nász,
Mi sz vüpanyom k tebi
 Kricsímo na glàsz.

5. Gda szunce lübléno
 Za góro zahája,
Zvonenye tak mílo
 Nam Mater obdája;
Gda csasz sze priblízsa
 I v méri zaszpím,
María! naj v tebi
 Sze znóva zbüdím.

190.

1. Szlabo mládo zsivlenye
 Ráno je pokvarjenye,
Zemelszki krátki bezsáj
 Preminé kak dím i práj.

2. Gda sze rózsa odkrìje
 Vnógi má tó vüpanje,
Da bode dugo cvela
 Hitro je povehnola.

3. Tak je málo dejtece
 Stero skríny'ca pokrìje,
Malo sci szmrt zapihne
 Zse, kak trávca povehne.

4. Al' düsa, te lepsi táo
 Zsivé, naj nam ne de zsao,
Zsivé zse tam vu nébi
 Med drágimi angelci.

5. Tam vasz csáka sztarisje
 Za nyim sze popascsite,
Tam te sze pá vidili
 Nigdár vesc razlócsili.

200.

1. Zakaj jócsete eti túzsno
 Ne vídte nébo odprto,
Mále decé vrli Prijáteo
 Bode meni blagoszlov dáo.

2. Túzsni sztarsi, máli bratci ví
 Szmrti sze nájte bojati,
Jasz lepse sztanyé scsém imeti
 Tam pri nebeszkoj drzsini.

3. Blázseni moj vucsiteo vrli
 Kí szte me tak lejpo vcsíli,
Zdaj sze zse tam morem vucsiti
 Gde szám lübléni Jezus vcsí.

4. Pajdási máli, / Pajdáskinye vé, cvejt prolejtni
 Ne bodite prezsalosztni,
Angeo csuvár mi rokó dáva
 V nébo sze sz menov zdigáva.

Od mladénca ali devoške.

202.

1. Oh szmrt sztrasna, szmrt csemérna
Kak szi tí neszmilena;
Rózso szi nej milüvala
V cvejti szi jo vtrgnola.

2. Komaj szam v lejpoj mladoszti
Zse vehnym' / Vehnyena morem mrejti,
Oh kak rano me pokríje
Zsaloszten prt mrtvecski.

3. Mladénci! / Devojke! kí okól' skrinye
Tü zsalosztno sztojíte,
Vzemte szi példo od méne
Ka je zsítek, vídite.

4. Dobri sztarsi, Bóg vam pláti
Znám, da vász szrcé bolí,
Na szlejdnye szte mi dvorili
Ster'ga / Stero szte tak lübili.

5. Naj zse henya vasa britkoszt
I szkuze dreszélnoszti,
Vem zdaj zse jasz v nébo idem
K Bógi sze veszeliti.

Od zarocsníka ali zarocsníce.

206.

1. Oh túzsnoszt szvéte lübézni
Stera eti jócse sze,
Dok' szrcé glász csüje mirni
Gda nyoj zsaloszt premíne;
Szrcé bode vtísano
V grobi de zse mirovno.

2. Pri nogáj nam tü pocsíva
Bóg nyem / nyoj krátki zsítek dáo,
Lejpi lanc sze zdaj raztrga
Steri vaj je vküp vézao;
On je / Ona eti nej domá
V nébo ide nazáj pá.

3. Szladke szenye szenyaj zdaj zse
Mládi / Mláda tí zarocseni, / zarocsena,
Csi szi sze szmrti vcsakao zse / vcsákala
V nébi bodes krónani; / kronana;
Meszto etoga venca
Ovencsa te zvejzdica.

4. Poszlüsajte glász nebeszki
»Páli sze vszi vídimo«,
I na grobi sze tak glászi
Da »od mrtvi vsztánemo«;
Zarocsen / Zarocsna szi za nebó
Na vek' naj ti dobro bó.

Od mládoga hisznika.

215.

1. Szkuze mi aldüjte
Vkraj je mo zsivlenye,
Iz rók verne zsene / Z rók vernoga mózsa
V grob je szpánye moje;
Ali tivársico / tivárisa
Záto verno lübim,
Düsa moja gucsí
K nyoj, / K nyem, csi glih ne gucsím.

2. Rad bi szlovó dáo nyoj / dála
Pa ne zmorem rejcsi,
Stere bi poved'le
Ka jasz zdaj obcsütim;
Oh moj szladki Jezus
Tí más v rokaj zsegen,
Zsegnyaj mi zdaj zseno / mózsa
I jasz ne bom túzsen. / túzsna.

3. Ví, ki na tom szvejti
Rózsice beréte,
Ne pozábite tó
Konca sze vcsákate;
Kak na vodi mehér
Je nase zsivlenye,
Vsza zemla premíne
Vsze mócsi nebeszke.

4. Sz Bógom tivársica / moj tiváris
Sz Bógom tí lejpi szvejt,
Neszite me tá v grob
Vu moj temni zsítek;
Szvetli Szodec, Jezus!
Gda bódo trombönte —
K Teb' me pozávale
Zbüd' me na veszélje.

Na novo leto.

295.

1. Edno jezero oszemsztó
   Devétdeszét $\overset{\text{strto}}{\text{péto}}$ leto,
Bóg sze nam je dáo vcsakati
   Dajmo hválo Jezusi,
Bógi vekivecsnomi.

2. Edno jezero oszemsztó
   Devétdeszét $\overset{\text{strto}}{\text{péto}}$ leto,
Zacsnemo dnesz vszi erkócsi
   Díka Králi mládomi,
Nóvo nam rodjenomi.

3. Edno jezero oszemsztó
   Devétdeszét $\overset{\text{strto}}{\text{péto}}$ leto,
Zdravi szmo te dozsiveli
   Bojmo záto veszéli,
Radüjmo sze v Jezusi.

4. Edno jezero oszemsztó
   Devétdeszét $\overset{\text{strto}}{\text{péto}}$ leto,
Kí szo v zsalosztnom betégi
   Mol'mo sze za one vszi,
Jezus nyé obveszelí.

5. Edno jezero oszemsztó
   Devétdeszét $\overset{\text{strto}}{\text{péto}}$ leto,
Stere je vecs nej tü najslo
   Bógi nyé porácsajmo,
Szvetloszt nyim naj dá vecsno.

6. Edno jezero oszemsztó
   Devétdeszét $\overset{\text{strto}}{\text{péto}}$ leto,
Daj nam oh Bóg, vu vszem szrecso
   I csi enkrát merjémo,
Daj, naj k Tebi prídemo.

Od szvete Katalejne.

463.

1. Zapelíva je lepota
   Lejpo líce i ocsí,
Csi pobozsna düsa krotka.
   Gori tejlo ne drzsí;
Szvéta dejva, Katalejna!
   Zarocsena Krisztusi,
V mládom tejli kak szi lejpa
   Tak szi csíszta vu düsi.

2. Oh divica! v mokaj verna
   Jezusa vu szrci más,
Ino nyemi tak veszéla
   Iz lübézni glávo dás;
Szvéta dejva, Katalejna!
   Zarocsníca Jezusa,
Kí v nebésza prinesena
   Vecsno vzsívas Ágneca.

3. Bejlo liljo más vu róki
   Lejpa szi v nedúzsnoszti,
Odícsena gori v nébi
   Milosztivna nám bodi;
Szvétá dejva, Katalejna!
   Zarocsníca nebeszka,
Moli za nász tam Jezusa
   Ki te proszimo z szrcá.

4. I gda príde zádnya vōra
   I vu vecsnoszt idemo,
Proszi za nász Zarocsníka
   Naj tam miloszt nájdemo;
Szvéta dejva, Katalejna!
   Zsarocsníca Ágneca,
Moli, naj z etoga szvejta
   K tej prídemo, v nebésza.

Za descs.*)

513 b.

4. On je zápro vküp obláke
   Naj nam odpré grejsno szrce:
Hválen bodi Jezus Krisztus!
   Na vsze veke, amen.

5. Prekráto nam je descs lejpi
   Naj szkuze tocsimo v szrci:
Hválen bodi Jezus Krisztus!
   Na vsze veke, amen.

6. K nyemi sze obrn'mo záto
   Ino dá nam tího roszó:
Hválen bodi Jezus Krisztus!
   Na vsze veke, amen.

*) Pesem št. **118** je Na čast Mariji; št. **190** in **200** pa je Szlovo mrtvoga, *a*) Od malega deteta, *b*) Od solara ali solarkinye.

Compendia ritualis, molitveniki, pastirski listi.

Rituale / Romano - Salisburgense / primum / authoritate et jussu / *Celsissimi ac reverendissimi* / domini domini / *Romani Sebastiani* / principis et episcopi seccoviensis, nec non administratoris / episcopatus Leobiensis etc. etc. / *Usibus dioecesis Seccoviensis et Leobiensis accomodatum* / nunc / authoritate et jussu / Celsissimi ac reverendissimi / domini domini / *Josephi Othmari* / principis et episcopi Seccoviensis, nec non administratoris / episcopatus Leobiensis etc. etc. / Recognitum et typis editum / *Graecii* / Typis J. A. Kienreich. / *MDCCCLIII.* Prostat in cancellaria episcopali. — Mali 4⁰. 418.

Slovenski tekst se nahaja na straneh 15, 20 — 22, 26 — 27, 35—37, 42, 48—49, 52, 71, 83, 93, 243—248, 406—408, 410—411, 414—416.

Rituale / Romano - Salisburgense / collatis consiliis / cum / celsissimis ac reverendissimis dominis dominis / *Adalberto Josepho* / principe - episcopo Gurcensi / *Antonio Martino* / principe episcopo Lavantino / Jussu et auctoritate / Celsissimi, excellentissimi ac reverendissimi / domini domini / *Maximiliani Josephi* / principis-archiepiscopi et metropolitae Sali / s / burgensis, s. sedis apostolicae Legati nati, Germaniae primatis S. C. R. apostolicae Majestatis consiliarii intimi actualis / SS. theologiae doctoris etc. etc / Denuo recognitum. / Salisburgi. MDCCCLIV. Typis Fr. Xav. Duyle. — Mala 4⁰. 410.

Slovenski tekst se nahaja na straneh 17—20, 21—23, 29—31, 41—43, 45—46, 57, 69, 78, 81—82, ad $^{98}/_{1-4}$, ad $^{222}/_{1-6}$, ad $^{394}/_{1-10}$, ad $^{406}/_{1-4}$.

Compendium / *Ritualis* / Romano-Salisburgensis / *usibus Dioecesis Seccoviensis* et / Leobiensis / accomodatum / Authoritate Ordinaria editum / Cum / Appendice / pro / Assistentia Moribundorum. / Curatorum / usui et commodo / *Graecii* / Typis Josephi A. Kienreich. / MDCCCLVII. Mala 8⁰. 152 str.

Podčrtane besede so tiskane rudeče. — Slovensko besedilo se nahaja na straneh 5, 10—12, 30, 86 — 87, 125—151. Sloven-

ščina je pravilna; tu pa tam se nahajajo štajersko-slovenski izrazi, n. pr. perle nam. *poprej* (str. 127).

Compendium / *Ritualis Romani* / usibus dioeceseos Labacensis / accomodatum / Auctoritate et opera / *celsissimi ac reverendissimi* / Domini, Domini / *Antonii Aloysii Wolf* / principis / et ecclesiae catedralis Labacensis / episcopi etc. etc. / Labaci / Typis Josephi Blasnik / 1844. 4°. 298.

Podčrtane besede so tiskane rudeče. — Slovensko besedilo je na straneh 16, 19, 23, 27—29, 32—33, 36—39, 55—62, 71—75, 81—84, 102—110, 114—119, 124—127, 137—139, 191—193, 200—211, 216—220.

Varia pietatis / Exercitia / Dominis sodalibus / praecipue / Sacerdotibus curatis / oblata / ab alma ac venerabili / Sodalitate B. V. Mariae / in coelos assumptae /. Pars prior. / Continentes etc. / Labaci Anno M.DCC.LXXII. Literis Egerianis.

Slovenski tekst 131—136, 146, 152, 159, 171, 244, 248—249, 251—254, 257—273, 333—347, 401—415.

Manuale / Ritualis Romani / ex / Compendio eiusdem Ritualis / usibus / Dioeceos Labacensis / accomodato, annoque 1844 Labaci edito / extractum / in / commodiorem usum cleri curati / ejusdem dioeceseos / Jussu et auctoritate ordinaria / Labaci / Typis Josephi Blasnik / 1845.

Slovensko besedilo je na straneh 6—7, 13—17, 20, 28, 32, 42—44, 54—55, 61—64, 71, 100—111, 120, 138, 141—144, 146, 150—152, 160—161, 163, 176.

S v e t i / E v a n g e l j i / z / molitvami ino branjem / za vse / nedele, praznike ino imenitniši / godove / c e l i g a l e t a. / Temu je perdjan / K a t e k i z e m, cerkvene ino druge / M o l i t v e ino p e s m e per očitni / službi božji / . Z dovoljenjam / nar častitiših ino milostivših / gospoda gospoda / F r a n č i š k a K s a v e r j a, / Firšta ino škofa Lavantinske cerkve i. t. d. i. t. d. Tretji natis. / V Celi MDCCCLVII / Per Jožefu Gajgerji, bukvarji. / 8°. 661 str.

V i ſ h i p a ſt i r ſ k o o s n a n i l o ſ p l o ſ h n i h od ſvetiga Ozheta papesha Pija IX. 21. liſtopada 1851 ukasanih ozhitnih M o l i t e v in ob tem tudi podeljeniga O d p u s t k a kakor v ſvetim letu, ki ſe v Ljubljanſki ſhkofiji s 20. Velikitravnam

sazhne in 19. Roshnikam 1852 konzha, ſ perſtavkam Molitev, kterih ſe verni per sapovedanim obiſkovanji zerkva poſlushiti samorejo. V Ljubljani 1852. Natisnil Blasnik. — (Zup.) *)

Molitve per obiſkovanji zerkva k' sadobljenju odpuſtika ſvetiga leta, poterjene od viſoko zhaſtitljiviga Ljubljanſkiga Shkofijſtva. V Ljubljani. Natisnila Rosalija Eger. 1850.

Sveta vojska v svetem letu za vesoljni cerkveni zbor s primernimi nauki, opomini in molitvami. Poleg nemškega od viših poterjenega spisa. V Ljubljani 1869. — Založil H. Ničman.

Od ſvetega krisha per belih vodah. R. W. 1852. Natiſnil Eduard J. Jeretin v Zeli. (Naz. E. e, 2.)

Jožef Otmar

po milosti božji knezoškof Sekovski, oskerbnik Lujbnske škofije, opat S. Divice Marie v Monostri više Komarne, vitez od Raušer,

pozdravim vse verne po Sekovski ino Lujbnski škofiji ino Vam od Boga vse dobro želim.

Lani na kraji zime kdar zmladlečni jug popihnil, je gromovita nevihta Europo od eniga konca do oviga preletela, gospodske oblasti, ves občinski red istresila. Vse na vseh krajih se je vzdignilo na terjanja. Terjalo se je hujdo ino dobro, pravica ino krivica, ino s' takim hrupom, kakiga dela dereči potok, kdar od zkurjeniga snega nanešen zauli. Vse terjanja bi mogle k' časi, na mesti spoljene biti. V' tisti zmešnjavi ino halabuki se vsak na kaj bolšiga zanašal, ino je se tudi več že ostaranih naprav ino navad, ki so zdajnim časom ino potrebam ne primerjene, ko truhliva roba odpravilo. Bila je dana ustava ino mislilo se je, da bo po ustavi cesarstvo krepko ino trdno, da bo po novem ravnanji se več sreče ino pravice navdalo. Al sreča ne prišla, ino pravica je odišla. Razpušeni zijaki ino grablivci so segali prederzno za poglavarstvom, ovi podložniki pa, če ravno v' nezmerno znameniti vekšini lubeči mir ino red, so plahi grozovitnežom se vklanjali. Tê se cerkva ino

*) Zup. = Knjižnica prof. Tomaža Zupana na Okroglem.

bogabоječnost za babjo vero obrekla, zvesto spoštuvanje postav za bedastvo cenilo. Le buna, to je silovitno preveršenje vsiga postavniga obstoječiga reda se svetu za pravico ino sveto dolžnost vkazuvala. Kdor se podstopil le besedo proti ziniti, ludi vtušati ino miriti, je bil za strašnosilnika, starokopitneža, izdajavca na sveti svobodi razoznanjen. ino Cesar po božji postavi obrambavec vere ino pravice bi ne imel drugiga dela, ko naprepoložene prošnje, tudi lastno zveršenje 'z svojiga trona podpisati. lepo austriansko cesarstvo raztergati. Celo zvonove so v' plat bili, ograje so stavili po mestah, ino po tolovajskem so začeli razbijati ino vso zakonito izporedenje razsekati.

Za onih nesrečnih dni se je pokazalo, ko strašno človek zbesni ino zdivja, kda samo svojim želam streže. Hudobija ino spakija nebi bila pak nikakor telke oblasti dosegnila, da bi ne bila z' krivimi spresukanimi nauki se stovaršila. nevedne ludi z' golufavnim modruvanjom na svojo stran podmeknila. Svoboda, jednakost, bratinstvo, to so vam bili omamlivi glasi, pomagači na buno.

Svoboda, jednakost, bratinstvo so zlate reči; kdar se prav zapopadnejo, povejo v' čem človeka prava vrednost ino žlahten konec obstoji. — Svoboda v' nar širšem zmisli je čudoviten al ob enem zlo nevarni dar božji. — Ker smo svobodni, svobodne vole, znamo Boga lubiti, ino med angelcih božjih pred prestolom najvišišiga Boga si mesto perpraviti. Znamo pak tudi skoz greh se od Boga odverniti, padniti v' dublino, kder červ na večno grize ino plamen nikol ne vgasne. Svoboda. kdar se upotrebi k' temu, da se napelavanje k' grehu odbija, ino človek dolžnosti svojiga stana vselaj zvesto, rad dopolni, lepo Bogu služi, nar lepše izpriča vrednost naše duše ino odkrije taisto žlahtnost, po kteri smo Bogu spodobni. Svoboda pak potrebuvana v' opravljenji z' zravenludi je sicer kaj dobriga, al le tako mogoča, da ne sme vsak sturiti, kaj mu pride na volo, temoč da vsak nekaj svoji voli odreče ino se postave derži. Ludi namreč prebivajo na precej tesnem prostoru, naj bi tedaj eden oviga v' svojih opravilah ne bi motili ino zastavlali, je treba, da se eden ovemu, kar je prav, izogibajo. Bi pak kter zaželel, kaj je sosedoviga, tak ga more sila al postava odstrašiti; ino kaj zapoved odloči, se more z dobre vole spolniti, če ne, se more s' popretenjom ino siloj dognati. Da bi zamogli iz sveta greh ino zmote odpraviti, bi ne bi trebalo ne sodnikov, ne postav, ne soldatov, ne nobebnih obrambavcov. Bi se ludi trudili Boga spoznavati, bi svoje

zmote pogreške bolj doznali; bi oni gorečo Boga lubili, bi se greha malo storilo, prišli bi do izverstne svobode božjih otrok, po kteri je že greh lucko blago poželeti, al kaj še le za njim segati; takim pravičnim ludem ne treba mej kazati, kak daleč njihove pravice segajo, al jih s' kaznimi od seganja v' lucke pravice odvračati. Keršanska vera je tedaj lubo sonce, ki s' svojimi poduki tudi gradjanski svobodi k' žlahtnim sadu perpomore. Svoboda pak, kako so puntarji na zgrajah, barikadah podavali, da bi smel vsak sturiti, kar se mu zazdi, je le živini lastna; bilo bi med ludeh, ko med stvarih, da bi močnejši slabejšiga v' nemar davil. Jednakost ludi je mišlenka, ktero je Keršanska vera vpelala. Za davnih paganskih časov se znajšlo več prebrisanih glav, pravijo jim, da so modrianci; ktere neki sedajni učeniki čedne ko Kristusa al še čedneše rajtajo; vender vsem totim modriancom ne blizo na pamet prišlo misliti, da bi znala kdaj ktera deržava biti brez robov, to je ludi, ktere so po postavi za golo robo imeli, nje ko drugo robo, postavim junce, ovce odavali.

Jednakost ljudi, kakšo keršanska vera uči, je sveta resnica, ktera toliko več osreči, bolj popolnoma se je človek derži. Jednakost ljudi, kakšo trobijo puntari, je zmotna luč, ktero sledi grozovitna vmorija, vžig ino razsaja, ino strašna revšina ino sužnost. Vsi ljudje so jednako po božji podobi stvarjeni ino skoz kerv Sina božjega odrešeni; vsi so jednako pozvani biti otroci božji ino soerbiči Kristusovi. Kakor različne se tudi zdijo naše dolžnosti na zemli, prav za prav imamo vender vsi eno ino taisto. Kmet ravna svojo oralo; vojvoda veleva veliki armadi junaških vojakov; vertnar si zaliva cvetličice ino drevje, minister daja naredbe, po kterih, če so modre ino primerne, prihaja sreča dosta miljonom ljudi; vender za ene ino druge je poklic, kteriga njim božja previdnost odredi, le priložnost si venec večniga zveličanja zaslužiti, če svoje dolžnosti do kraja verno spolnujo; vsako človeško delo, naj ga posvetno oko veliko ali malo porajta, velja le takrat kaj pred Bogom, če ga iz prave ljubezni storimo.

Ljudje so si ali jednaki po vrednosti svoje narave, jednaki po svojem edinem poklici, jednaki po visokem koncu ali cilu svojega življenja, al v' posvetni sreči si ljudje niso jednaki, ino si ne zamorejo nikdar jednaki biti. Čista lehko se zgodi, da tisti obožajo, kteri so sedaj bogati: k' tomu nebi trebalo druga, ko da bi poglavari prevratije le za nektere mesce preoblast v' svoje pešice dobili;

ni pak mogoče, da bi vsi obogateli. Lehko je, da se bogatci po sili preženejo, ino nekteri siromaki na njihovo mesto pridejo ino na to so tudi vlekli zvekšine vsi oznanovavci jednakosti; ali bogatih ino vbogih bode, dokler ljudje ostanejo ljudje. Tudi na dušnih darih, na znanostih ino zvedenostih niso ljudje jednaki bili ino si ne bodo jednaki, no za tega del tudi niso vsi k' tistemu opravilu prikladni. Morska barka jadra več mescov dni urno po razširnem morji. pod njoj bezdno neznano, nad njoj grozna bura, vdil nje skalovje ino plitvine ino srečno preplava dolgi pot, ker njeni poglavar, koromanež, brodar ino veslar, kar je treba, zastopijo ino nevtrudno vsaki svoj posel opravljajo. Postavimo pa, ko bi v' tistem hipi, kader kupoma perhrupivši černi oblaki blizno buro oznanujo, veslari rekli k' poglavaru ino koromanežu: Jednakost je naj svetejša človeška pravica: nam ne gre v' glavo, zakaj bi ravno ti nam zapovedoval ino ojstro pokoršino terjal, zakaj bi ravno ti se pri kormili šopiril ino vodja naše barke bil? Ino potem zaženejo oba 'z njunih mest, zvolijo novaka za poglavara, postavijo nevednega veslara k' kormilu. Brez dvombe ne bode prestala ta barka zavihrele nevihte, temuč skoro zlamana se bo brez pomoči poganjala čres šumeče valovje. Ravno taka se godi v' deržavi. Vsaki svobodni mož je pozvan na svojem mestu ino po svoji moči se truditi za blagostan občinski; ali vsaki ne zamore zapletenih razmer tako primerno spregledati, kakor je k' sreči deržave potrebno. ne velja vsaki za vladarstvo po vsaki strani.

Naš mili cesar, pozvani od Boga za velike reči, je obdaril našo domovino z ustavoj. ktera vsakemu deržavlanu toliko svobode dopusti, kolika drugim ni nevarna, ino mogočni deržavi ne nasprotna. Svobodnejši pak je človek od zvuni, bolj more znati sam se zatajati. Hlapčjem hujdem poželenju delata strah palica ino bič. Ali tudi svobodnem možu se lehko bliža skušnjava: za tega del je treba bogabiječost, zvestost ino domorodno ljubezen si varhinje postaviti pred dveri svojega serca, da hudobi uhod zabranijo. Dajte Bogu, kar je božjega, to je vaša perva ino naj svetejša dolžnost: pa ravno za to dajte tudi cesarju, kar je cesarjevega: sam Sin božji vam tako zapove. Resnica keršanska je žar nebeški, kteri vse pozemelsko posveti ino preobrazi. „Vaša dolžnost je, govori nam beseda božja, podložni biti (gosposki), ne samo za kazni, temuč za vesti voljo“.) Ne iz straha smo dolžni posvetniga vladara bogati,*

*) *Röm. 13, 5.*

temuč da voljo božjo spolnimo, da neizmerno revo, ktero omaja deržavnega reda razširi, od milionov naših sobratov odvernemo, da pravo svobodo v' deržavo vpeljamo. Pravni red je perva neznebliva potreba vsake družbe. Pravni red ino deržavlanska svoboda pa si le tê prijazno roke podata k srečni stalni zavezi. če se postave poštujo; spoštlivost do postav pa bode le takrat zmagala nad buroj človeških strasti, kader se na pečino opira, ktera je Kristus.

V' Gradcu 22. Maliga travna 1849.

Jožef Otmar,
knezoškof.

Na Dunaji zbrani nadškofje in škofje Avstrijanskiga cesarstva vernim svojih škofij pozdravljenje in žegen od Boga Očeta in našiga Gospoda Jezusa Kristusa.

Po božji milostljivi previdnosti smo se podpisani škofje Avstrijanskih dežel po želji in povabilu Njih cesarske svitlosti, s kterim povabilam so tudi naši lastni želji in našimu namenjenju perjazno naproti peršli, na Dunaji zbrali, de bi se skupej med seboj posvetovali zavoljo tega, kar per novih deržavnih naredbah, ki jih nova deržavna vstava napové, katoliški cerkvi v Avstrii k pridu in koristnosti služi.

Preljubi! žalostne in nevarne čase smo na svetu učakali, in še temnejši in strašnejši pergodbe se v prihodnje narejajo. Zdí se, de je nov pečat v bukvah pergodb razpečaten, nova posoda jeze božje čez zemljo razlita. Kamor koli se okó ozre, zagleda veliko hudiga in spačenosti. Očitna vojska, punt, razpertija, sovraštvo, vzdigovanje ljudstva zoper ljudstvo; pa še veči razpertje, prepir in vojskovanje je med duhovi (učenimi, pa prevzetnimi glavami), ko na kervavim bojevavskim polji. Solnce resnice in spoznanja se je toliko in toliko ljudem skrilo, in v grozovitim mraku, ki ga ko luč hvalijo, imajo duhovi tème (neverni, hudobni ljudje) veči oblast ko kedej čez otroke nevere. (Efež. 2, 2.) Skrivna hudobija, ki že od začetka sem ni nikoli počivala, zdej hujši razsaja ko kedej. (II. Tes. 2, 7.) Ne več samo od posvetnih sladnost vpijanjeni, bogapozabljivi, od hudobije zmamljeni in oterpnjeni ljudje, ki so ob vsih časih na svetu bili, ampak puntarski duhovi in lažnivi preroki, ki se svojiga sovraštva do Boga zavedo, so se očitno zoper njega

in njegoviga Maziljeniga (Jezusa Kristusa) vzdignili in spuntali. Med tem ko, po besedah aposteljna, hudiči v Boga verujejo, in se pred njim tresejo (Jak. 2, 19.), ker se njegovi vsigamogočni oblasti tudi škripaje utegniti ne morejo, se uni zapeljivci nad hudičevo prederznost povzdignejo, in pravijo, de je vera v Boga in v njegovo kraljestvo izvírek vsiga hudiga in zaderžek vse sreče na svetu. „Vera“, to je njih poslednje, v časopisih oznanjeno razglasilo, „ki „se mora zmed društva pregnati, mora zginiti iz človeških serc. „Punt sploh vero zatira, in ker punt že na tem svetu ljudi proste „in srečne stori, jim torej ni treba upanja do nebes. Zatorej nam „je prav, de se ljudje za vero in prostost vere poganjajo, de se „proste srenje (soseske brez vere) i. t. d. narejajo, če je prostost „vere toliko, kakor prostost od vsake vere ali brezvernost. Mi nočemo „prostosti vere, ampak potrebnost nevere hočemo.“

Ena zmed teh nevarnost je uno omotljivo vabljenje, se poganjati za domorodnost (slepa ljubezen do svojiga naroda in jezika)! Bog je, kakor apostelj učí, stvaril iz eniga človeka ves človeški rod, de prebiva po vsi zemlji; in je odločil odmenjene čase in meje njih prebivanja (Dj. ap. 17, 26.); razdelitev ljudi v družine, narode in ljudstva je tedej božja naredba. Raznost jezikov pa je že nasledik greha, odpadca od Boga in razpertja ljudi med seboj. Zučeni ajdje, ker niso spoznali, de so vsi ljudje od Boga in po njegovi podobi vstvarjeni, so ptuje narode ko divjake imeli, ter so jih zaničevali in z vojsko zatirali (parcere subjectis et debellare superbos, to je, zanesti podverženim in z vojsko zatirati prevzetne, je bil njih pregovor). Divjim ajdam še zdaj vsak ptujic ko smertni sovražnik obvelja; oni le samo svoj mali narod čislajo; vsaciga druziga pa zatirajo, ter ptujca umoré, spečejo in požró, ali pa ga ko žival prodajo; oni so se tako rekoč poživinili. Le samo keršanstvo je spet dalo človeštvu pravo visokost. Keršanstvo uči, de so vsi ljudje božjiga rodú; vsi božji otroci in poklicani v njegovo kraljestvo; vsi so si v rodu v dvojnem pomenu: iz ene kervi so rojeni, in z eno kervjo, ki je bila na kriši prelita, so rešeni; zakaj v Kristusu Jezusu so se vsi, ki so bili delječ, perbližali, ločivna stena med narodi je poderta, sovraštvo je zaterto, vsi so sklenjeni v eno teló pod eno glavo, in vsi imajo perstop v enim Duhu k Očetu (Efež. 2, 13.); ni ne ajda, ne Juda, ne divjaka, ne Scita, ne sužniga, ne prostiga; ampak vse in v vsim Kristus, in véz popolnamosti, ki jih zedini, je ljubezen. (Kološ. 3, 11, 14.) Keršanstvo in z njim tudi prava

perljudnost zamore tedej perzadevanju za domorodnost in za rodovino le toliko prav dati, če služi v pomnoženje ljubezni. Res je tudi kristjan družini bliže ko srenji, svojimu ljudstvu in svoji deželi bliže ko drugim unajnim ljudem; on spolni dolžnosti do vsih, je vsim vse, kar jim po božjim redu biti mora, če njegova ljubezen iz sebe gre in vse ljudi, naj si že bojo tega ali uniga naroda, te ali une dežele in deržave, obseže. Pa ljubezen se spremeni v gerdo samopridnost, če se, namesti de bi iz sebe šla, le v sé zamakne, vse le náse obrača. Po tem se vname sovraštvo med osebami (peršonami), med družinami, srenjami, rodovi in ljudstvami, in vsaka vikši zveza prederzno razterga. Ti hudobni zapeljivci naših časov, ki bi radi vse božje in človeške naredbe prekucnili, si perzadevajo, zdravo ljubezen narodov do njih zgodovine, do njih jezika in starih šeg prekanjeno vneti in do nekake vročinske zdivjačnosti podkuriti, ktera v vsakim drugači govorečim sosedu nar hujšiga sovražnika ugleda, svojo lastno hišo zažgè, de bi tudi hišo svojiga soseda ukončala. To gotovo ni prestopanje k veči zučěnosti, kakor oni pravijo, ampak je objokovanja vredna povernitev od lepiga keršanskiga zaderžanja v ajdovsko těmo; narodstvo je zlato tele, in njega malikovanje z vžganimi strastmi je le prevečkrat divja vojska med narodi, zares sramota pred človeštvam, gnusoba pred Bogam!

Vaši zbrani škofje, v sveti edinosti združeni, dasiravno iz raznih narodov in v raznih jezikih k vam govoreči, vas prosijo in opominjajo v svetim Duhu s tistim glasam, ki se je pervi binkuštni praznik v vsih jezikih zaslišal: Ne dajte se premotiti od zvitih besedí in prekanjenosti unih zapeljivcov ljudstva! Ljubite svoje ljudstvo in svojo deželo in svoj jezik; pa ne pozabite, de je vsa zemlja Gospodova; de se v vsih jezikih vsak dan k njemu móli: „Oče naš, odpusti nam naše dolgé, kakor tudi mi odpušamo svojim dolžnikam“; in de je njegova sveta volja, ljudí in narodov po postavi in deržavnim redu, ne ločiti, ampak tudi po zunajno tako združiti, kakor bi mogli po cerkvi od znotrej in po duhovno v veri in ljubezni združeni biti.

Gnada našiga Gospoda Jezusa Kristusa bodi z vami vsimi! Amen.

*Na Dunaji 17. Rožnocveta, tretjo nedeljo po Binkuštih 1849.**)

*) Ta dva pastirska lista se nahajata v župnijski knjižnici Sv. Benedikta v Slov. Gorikah. Povzeto je samo to, kar se nanaša na 1848. l.

Uradni spisi.

---

a) *Deželanam na Štajerskim.*

Svetli cesar Ferdinand I. *so na prošnje svojih vernih narodov z presvetlim patentam 15. Sušca 1848 vsim podložnikam svojga cesarstva Novo Sostavo (konstitucio. deržavni ostav) blagomilo podeliti oblubili.*

De pa ne bo kdo te mile nove sostave krivo zastopil, al jo po svoji glavi narobi izlagal, je treba jo bol na tenko razložiti.

Nova Sostava se bo od stare ločila samo le v tem, de bo vsak narod imel svoje namestnike pri cesarski vladariji (regirengi, katere si bode ludstvo samo zvolilo, na katere se zna zanesti, de bodo oni prošne in žele svojga naroda samimu presvetlimu Cesarju naprejnesli, svoj lud zagovarjali, pri visoki vladariji delež imeli, postave vberali, in dacje prevdarjali; — nova sostava pa ne misli dozdajne davke vstanoviti, ki jih imamo cesarski deržavi, gosposki, grašinam al komu drugimu odrajtovati.

Kakor vsako gospodarstvo potrebuje svojih dohodkov za svoje kovarstvo, tako je deržavnimu vladarstvu treba svojih prihodkov; prihodki deržave so štibre, ki jih bo zdaj tolko bol treba kolko več zbolšanja ludi želijo ino namenvajo, zakaj vsako pervo oznovanje dost troškov naredi.

Ker bo pa po novi sostavi ludstvo pravico imelo po svojih namestnikah samo razsoditi: kolko ino od česa se bodo davki plačovali, kako se enakomerno med sabo razšteli in kako poberali de bo nar bol prav, tak se lehko spozna, de bo Nova Sostava mnogotere težave polajšale in tako zbólšanje v resnici prinesla, ki si ga ludi želijo.

De se bodo nove naredbe prav vpelale, se more popred vse bobro presoditi ino na tenko premisliti, česa vsega je treba; h temu se more pa tudi čas dati zlast za naprave tak velkiga Cesarstva različnih narodov, zato je dolžnost vsakiga pošteniga podložnika, de z poterplenjam ino zavupanjam mirno pričakuje zbolšanja, ino se ne podstopi po svoji voli obstoječe pravice prevrečti.

De so Štajerci za tako slobodnost al frajost kakor jo Nova Sostava al konstitucio obeta zadost godni, bodo naj bolši pokazali z tem, de spoštujejo stare postave, ino de si vsakter naj prizadeva jih tak dolgo zvesto spolniti, dokler se nove ino bol primerne postave namest starih vpelajo, zakaj podloga vsake slobodnosti je postave deržati ino pravice spoštuvati.

Od zbora postavleniga za obvarvati orengo, mir ino varnost med ludem po deželi po voli c. k. Vladirije ino štajerskih Stališov.

V Gradci 17 Sušca 1848.

Grof Wickenburg,
poglavar.

Baron Erben,
namestni predsednik.

Wagner,
vladni sovetnik.

Schwaighofer,
vladni sovetnik ino kmetiski Doktor.

Fellner,
vladni sovetnik.

Pichler,
vladni sovetnik.

Joahim,
apat Lambreški st. st. odbornik.

Dr. A. Laritz,
inful. prošt v Bruki st. st. odbornik.

Wilhelm grof Khünburg,
st. st. odbornik.

Grof Gleischbach,
st. st. odbornik.

J. C. Vitez Pittoni,
st. st. odbornik.

Alois Jaut,
st. st. namestnik cesarskih mest ino tergov.

b) *Štajerskim prebivavcam!*

Več sto let smo že bili v vedno mirni bratovšni, vmed spremenljivim prigodbami skuz edinost močni ino enaga serca. Marskateri černi oblaki so se valili nad nami; nadloge so pa našo moč le vterdile, ino v sreči in nesreči je bila dozdaj edinost v naših domačih hribih ino dolinah stanovitna zvezda: na novič se je nesrečen vihar vzdignil, je našega preljubega Cesarja primoral sedež Svojih dedov zapustiti ino z železnoj ojstrostjo poprejšen mir ino red vstaviti. Tudi naše domovine se leta vihar ni zognil, njegovi

goreči podpih je marskatero serce razdražil, da mu ni bilo mogoče pametno soditi; vonder je pa še v sercu vsakega živa ostala stara ljubezen do domovine.

Ljubezen ino zvestoba do Vašega vstavnega Cesarja ino do njegove visoke rodovine ste se tako globoko Vam v serce vkoreninile, da Vas k njima opominati bi ravno tojlko bilo, kakor Vas ne poznati. Ta zvestoba se je skuz lepe dare in obljube našega milega Cesarja k visokosti povzdignila, kakor še poprej nikolj; mi vemo ino se znašamo (štimamo), da se znajo naš Cesar v sreči ino nesreči na nas zanesti.

Pa tudi mi smemo njegovemu dobremu sercu zavupati; njegova cesarjeva v pretečenih dneh ponovlena beseda nam je porok za polno ino resnično doveršenje vsih obljub, ino le v zavupanju do edendrugega cveti prava sreča v deržavi.

Tudi na Dunaj (Beč) znate brez straha svoje oči oberniti, ne bojte se, da bi bile ojstre naredbe tam za cesarjevo obljubo alj pa za Vašo svobodo nevarne, niso nič drugega, ko potrebne kazne (kaštige) po pravici; iz njih bo dorastla prihodnost v resnici prosta, ne pa razvujzdana. Kaštige bojo nehale tak hitro, ko njih več potreba ne bo; mir ino red po postavah pa je vogelni kamen prave svobode, ta pa mora položen biti, če se hoče močna hiša postaviti.

Zaneste se pa tudi na edendrugega, preberite slavne bukve naših zgodb, ino najšli bote, de Nemški Štajerc Slovenskiga nikdar zapustil ni, tudi Slovenc je Nemcu vselej roko podal. Zdaj pa je skuz svobodo postala nova lepa zaveza, ki vse obseže; naj bo tudi terdna, ino naj v veličastni edinosti z ljubeznijo do Cesarja ino do domovine našim prihodnim unukam pokaže, kak čerstvo je pomagalo Štajersko ljudstvo v nepremenlivi bratovšni zopet poslaviti veličastno ino edino Austrijo, našo vsih domovino.

Vsaki dar, ki ga prinesete, ga prinesete svojim nastopnikam; zatorej se deržite terdno čiste zvestosti do Cesarja ino domovine, ohranite pazlivo veličastni blagodar novorojene svobode, ino proč z vsem, kar bi Vas od pota postave, lepiga reda ino pametnega prevdarjenja pelalo na pot zmešnjave ino razvuzdanosti; zakaj brezpostavnost je mati vse nesreče ino vse sužnosti.

*Serčno podajte si roke ino z nami glas povzdignite: Živili! naš premili, vstavni Cesar, živela naša Štajerska dežela, živeli vsi narodi, ki pričakujejo svojo srečo pod vladarstvam ustavnega Cesarja na Austrijanski zemlji.**)

V Gradcu *od načasnegá deželskega Štajerskega zbora 8. dan Listopada 1848.*

Ignac graf Attems s/r.
deželni poglavar.

K. G. vitez od Leitner s/r.
1vi št. st. tajnik.

c) Nagovor

ministerskega komisarja

Franca viteza Kalchberga

na svoje

ljube rojake

čres ministerski ukaz od 12. kimovca 1849

za voljo

zemlišne odveze v Štajerski kronovini.

V Gradcu 1849.

Natis od Leykamovih naslednikov.

Ljubi rojaki!

Po celi deželi razglašeni ministerski ukaz od 12. kimovca t. l. oznani postave, po kterih se imajo zemliša rešiti svojih starodavnih urbarialskih ino desetinskih dolžnosti. Ministerstvo mi je naročilo, to imenitno ino težavno opravilo vravnati.

Ker iskreno želim, temu častnemu naročilu ne samo vgoditi (zadostiti) kolikor mogoče, temoč tudi moji domovini po vsih svojih močeh koristen biti; naj popreje vse, ktere ta reč kaj dotiče, pri-

*) Natisnil J. K. Jeretin v Celi. — *Op.* Ta razglas je zasledil gosp. Urbas, c. kr. profesor v pokoju v Gradcu, v štajerskem deželnem arhivu in poskrbel, da sem dobil prepis. — Hvala mu za to. *Pis.*

jasno poprosim, se na mojo dobro voljo ino vestnost ravno tak terdno zanašati, kakor tudi jaz popolnoma zaupam v poštenost ino pravičnost mojih milih rojakov.

Postave, po kterih se je pri zemlišni odvezi ravnati, ino kterih se moramo terdno deržati, so sicer v ministerskem ukazu jasno izgovorjene, alj vender menim mnogim vstreči, če je nekaj poprej pogovorim ino tak marsikterim neogibljivim dvojbam, zmotam ino skerbém v okom pridem.

Pri temu nagovoru gledam posebno na podložnike (dolžnike), kteri si bolj težko potrebno razjasnenje priskerbijo ko popravičeni.

Bodi si kàkor koli dobra postava, ona le tê kaj velja, če se v djanji po njoj prav ravna.

Zato je vsem, ktere zemlišna odveza zadeva, zlo važno ali potrebno vediti, kterim gosposkam ali uradam je to opravilo naročeno, ino kakša je njih oblast; tedaj bom pervič govoril od gosposk ali urad za zemlišno odvezo.

Ljubi rojaki! na konci svojega nagovora pozdravim serčno vse deležnike zemlišne odveze ino se terdno zanašam, da si bomo z iskrenim zaupanjem v okom prišli pri tak važnem opravili, kjer gre za last premnogih ino za blagor naše lepe domovine.

Soudi okrajnih komisij, ki se bodo po vsih krajih postavile, zamorejo vsakteremu nastale dvojbe razrešiti ino mu svetovati. Svarim pak vse pred samopašnimi, hudovolnimi podpihavci, ki tak radi nezaupljivost nétijo ino dobre namene sumničijo. Jako žalostno bi bilo, ako bi se posamesni dali zapeljati, ino bi po takem vlado permorjali, jih s siló strahovati, kar Bog obvari!

Alj tudi pretergana zaupljivost med poprejšnimi gosposkami ino njihovimi podložniki se mora ino bode spet vernila, ko berž je zemlišna odveza dognana. V srenski zavezi ino sploh pri naših ustavno pomlajdenih razmerah, kjer ste složnost ino spoštljivost pred postavo čres vse potrebni, se uzajemno ne bodo mogli pogreševati.

Poprejmimo se toraj pošteno ino dobrih misli našega velikega dela, ino Božje blagoslov bo z nami!

V Gradcu 8. listopada 1849.

To je brošura v mali 4⁰ obliki, ki ima 32 stranij; slovenski tekst je na prvi, nemški na drugi strani. Našel sem jo v župnijski knjižnici pri sv. Lenartu nad Sevnico. Ponatisnena sta začetek in zvršetek.

Dodatek k str. 190.

Viktor Lipež, porojen 1835. l. na Vranskem na Spodnjem Štajerskem, je bil 1859 — 1860. l. suplent na mariborski gimnaziji, kjer so ga učenci obožavali kot izbornega učitelja. Ker se je jako odločno potegoval za pravice Slovencev, je moral zapustiti službo in je bil dve leti privaten učitelj. Potem je 1863—1877. l. služil za profesorja na kr. veliki realki v Zagrebu, kjer je kot učitelj nemškega jezika sè svojo knjigo „*Njemačka vježbenica*" I. II. III. za stalno uredil učenje nemškega jezika. Od 1848—1892. l. je bil ravnatelj velike realke (pozneje realne gimnazije) v Rakovcu kraj Karlovca. Tako v Zagrebu kakor v Rakovcu je bil član »izpitnoga povierenstva za obće pučke i gradjanske učione«, dokler se ni Krajina vtelesila v civilno Hrvatsko. Od jeseni 1892. l. živi v pokoju na Vranskem. — V „*Slov. Bčeli*" II. je objavil pesen: »Materska ljubezen« (Srbska povest). Uže prva kitica:

Na strmi visočini, tam kjer Bozna siva
Otožno, tiho se v nezmerno morje zliva,
Junaški Vukašin kraljevi hoče dvor
Sozidati, — sovražnikom strašan opôr,

kaže vpliv pesni: »Das Riesenspielzeug«. Isti letnik „*Slov. Bčele*" prinaša tudi sonet: „Življenje". Obe pesmici je zložil kot šestošolec celjske gimnazije, na kateri so dijaki spisavali časnik: „*Celjska Slavija*". Uredništvo „*Slov. Bčele*" je takim dijaškim pesmicam dalo naslov: »Pervenci« in pristavilo pod črto opombo: »Pod tem naslovom bomo prihodnjič prinašali boljše proizvode naših mladih pisateljev-dijakov, ki so se že lani tako lepo v „*Vedežu*" oglasili. Ne opešajte, dragi rodoljubi! „*Bčela*" bo Vaše sostavke rada prejemala. V „*Slov. Glas.*" 1860 nahaja se »Car Lazarjeva smert« (Dramatična drobtina v jednem dejanju). V igri nastopijo Lazar, carica Milica, Jug Bogdan, Peter in Bogdan, Jugova sinova, Vuk Brankovič, poslanec turški, dva konjika, srbski pesnik, kmetje, vojščaki. Pesniku je odmerjena odlična vloga, ker nastopi prvi, sedeč na kamnu in kmetom pevaje, potem se oglasi med Brankovičevim samogovorom in na koncu igre. Igra je pisana prav plastično. Pesnik rabi rad okrajšane besede; n. pr. *bazen* nam. bojazen, *protnik* nam. nasprotnik, *makne* nam. umakne; rabi *sniti* v pomenu: šiniti. Vidi se vpliv Koseskega; n. pr. *cuka*, *namrdne*. Mestoma je jezik odbran, n. pr.:

Oblak na nebu solnce je prederlo,
In jasno jutro dihne nam z višine,
Ko sprimete se vojski grozovito.
Kdo otel kerdela turških bi konjikov,
Kdo pešcev trope, ki so nas obsuli?
I. d., i. d.

Dodatek.

Vselej so in bodo Slovenci belo Ljubljano smatrali za svoje duševno središče, pa vender se je včasih tudi v drugih mestih nahajalo mnogo môž, ki so po svoji požrtvovalnosti in duševnih zmožnostih stremljenja našega glavnega mesta podpirali na vse moči. Med takimi mesti se je v šestdesetih letih odlikoval Maribor; tam se je 1863. l. gmotni temelj položil „Slovenski Matici", dasi se je

misel bila izprožila drugod in poprej; tam se je ustanovil naš najstarejši dnevnik *„Slovenski Narod“*, v Mariboru se je ukrepalo o narodnem življenju na Malem Štajerju.

Za Nestorja štajerskih in osobito mariborskih Slovencev se sme smatrati dr. *Ferdinand Dominkuš*, odvetnik v Mariboru. Porodil se je 1829. l. v Kalsdorfu na Gorenjem Štajerskem, in se je v Mariboru naselil 1859. l. Njegov oče Andrej, doma v Ormožu, je bil oskrbnik na Sekovski grajščini blizu Lipnice (lastnini graškega škofa); pozneje je bil okrajni glavar in državni poslanec 1848. l. Podpiral je po možnosti slovenske dijake. To blago lastnost je sin Ferdinand podedoval po očetu. Dr. Ferdinand Dominkuš je bil deželni poslanec štajerski, mnogoleten odbornik »Slov. čitalnice«, izredno požrtvovalen podpornik vseh narodnih zavodov. Sè svojo plemenitostjo in trezno sodbo je zelo blagodejno vplival na narodno gibanje.

Za probujo štajerskih Slovencev osobito okolo Maribora ima lepe zasluge župnija Fram, kjer je mnogo let kaplanoval Jurij Caf.

Učitelj *Mihael Bučnik* je ustanovil lep pevski zbor, ki se je odlikoval na raznih narodnih svečanostih. Da je Fram tako zaslôvel v narodnem obziru, k temu je mnogo pripomogel *Franc Divjak* (1816—1892) odličen narodnjak, prvi naročnik *„Danice“* v tem okraju, dolgoleten župan, izvrsten sadjerejec (zaradi tega tudi odlikovan s srebrnim križcem). Izborno je uredil občinske razmere, tako, da je to občino postavil v nemškem štajerskem listu vsem drugim na vzgled prof. dr. Lindner, ki je včasih v Fram zahajal na šolske počitnice iz Prage.

Dominik Čolnik, porojen 1830. l. pri Treh Kraljih v župniji sv. Benedikta v Slovenskih Goricah, je bil zdravnik za živino in je umrl 1893. l. Udeležil se je v odlični meri vsega narodnega gibanja v Slovenskih Goricah in v Mariboru; imenovali so ga očeta *„Slovenskega Gospodarja“*, ker se je mnogo potrudil, da se je ustanovil ta list. Bil je gostoljuben črez mero, na njegovem domu, ki je bil jednak mali grajščini, je bilo v šolskih počitnicah vse polno dijakov. V župnišču pri sv. Benediktu se še nahaja spominska knjiga, v katero so zapisavali njegovi gostje svoje misli v vezani in nevezani besedi; ta knjiga ima naslov:

»Spominski listi mojih prijateljev, posečil (?) Dominik Čolnik, na Drvanji dne 4. velikega srpana 1857.«

Postavili so mu prijatelji spomenik na domačem pokopališču. (*„Slov. Gosp.“* 1896.)*)

Na severni strani Pohorja, v župniji Ruše (Maria Rast) sta se v začetku narodnega gibanja posebno odlikovala *Luka Hleb* (1826 — 1874) in *Davorin Grizold* (1817—1871). Prvi je študiral na mariborski gimnaziji šest razredov in je bil mož bistrega razuma in odločnega značaja pa vernega prepričanja. Drugi je bil prost kmet, vrl slovenski pesnik in dopisnik slovenskim časnikom. Predsednik ruške čitalnice je izborno izpolnjeval to častno mesto. Kedar je mariborska čitalnica imela izlete v Ruše, je on na vse govore brez strahu in točno odgovarjal kot zastopnik domače čitalnice. Imela sta obadva velik vpliv na svoje sosede.

*) Te podatke imam od svojega prijatelja č. g. Fr. Zmazka, župnika pri sv. Benediktu; hvala mu za to.

IMENIK.

